Hollands glorie

Jan de Hartog

bron
Jan de Hartog, *Hollands glorie*. N.V. Uitgevers-maatschappij 'Elsevier', Amsterdam 1940

Zie voor verantwoording: http://www.dbnl.org/tekst/hart029holl01_01/colofon.htm

1

Eerste deel

Varen, varen, God!, laat me varen
Over je wijde, woeste zee;
Geef me stormen, geef me gevaren
En een meisjezegen mee!

Runnersrijmpje

Hoofdstuk I

Een snelle bevordering als die van Jan Wandelaar - najaar '06 nog matroos, voorjaar '08 stuurman - was in die jaren, toen de zeesleepvaart uit de kinderschoenen kwam, geen uitzondering. Omstreeks 1840 was de eerste sleepdienst geopend: een raderbootje, dat zeilschepen de haven in- en uitbracht door de nauwe vaarwaters, waarvoor zij anders soms dagen lang op gunstige wind moesten liggen wachten. Gedurende de halve eeuw daarna was het bedrijf gestadig gegroeid; sterkere boten werden gebouwd en de vloot werd uitgebreid, maar verder dan het Engelse Kanaal werd niet buitengaats gevaren.

Omstreeks 1890 waren de Hollandse baggerlieden zo in trek gekomen bij de aanleg van havens en kanalen in den vreemde, dat over de gehele wereld, in Afrika, Azië en Zuid-Amerika, onze vlag bij de waterbouw woei. De aannemers bestelden hun materiaal in Holland: baggermolens, zandzuigers, lichters, sluisdeuren, pontons en drijvende kranen. Aanvankelijk werden al deze zaken in onderdelen verscheept, om te bestemder plaatse gemonteerd te worden, maar dit kostte veel tijd en veel geld en dikwijls was het zelfs onmogelijk. Er werd over een doelmatiger wijze van transport gedacht en men ging sleepboten bouwen, geschikt voor de grote vaart, die het materiaal kant en klaar over zee zouden kunnen slepen. In 1892 liep de eerste zeesleepboot van stapel; dat jaar werden reeds zes en dertig stuks baggermateriaal weggebracht. Men kon de vraag niet bijhouden met bouwen; wat vroeger havensleepboot was werd zeesleepboot, met een toverformule, om de bemanning niet al te ongerust te maken.

Toen kwam het gebrek aan geschoold personeel aan den dag: de oude kapiteins, uitnemende zeelui voor de kustvaart, navigeerden slecht, zodra zij de grond niet meer konden herkennen, die met het dieplood omhoogkwam. Oud-gezagvoerders ter koopvaardij, voor het merendeel kapiteins van de kwijnende

zeilvaart, werden in hun plaats gemonsterd; maar die kenden het sleepwerk niet en, al kwamen zij zonder moeite in de plaats van bestemming aan, zij verspeelden dikwijls hun sleep door onervarenheid. Men had jonge, behendige kerels nodig, in het bedrijf opgegroeid en met genoeg hersens om binnen de kortst mogelijke tijd hun diploma voor de grote vaart te behalen; het gevolg waren de meest sprookjesachtige promoties, en daar was Jan Wandelaar een voorbeeld van.

Zoon van een vroeg bestorven vissersweduwe was hij, veertien jaar oud, als bramzijgertje op de radersleepboot ‘Fortuna’ terecht gekomen. Hij had naar de grote vaart gewild, maar zijn moeder had angst voor de zee gekregen, nadat haar man verdronken was, en wilde haar toestemming niet geven; wanneer hij varen wilde, dan maar bij de binnenvaart, - en de ‘Fortuna’ kwam zelden buitengaats. Maar toen de zeesleepvaart haar snelle groei begon werden steeds meer havensleepboten aan de binnenvaart onttrokken; Jan Wandelaar was achttien en matroos, toen de ‘Fortuna’ tot zeesleepboot werd bevorderd. Zijn moeder was er niet meer, om hem te zeggen dat hij verkeerd deed met die zee op te gaan en hij zelf zag alleen maar het avontuur. Avontuur kwam er genoeg, in de vier jaar die volgden: schepen in nood, enteren bij hoge zee, kameraads doodgeknepen door zwenkende, snaarstijf gespannen trossen; maar daarbij geen andere gedachte dan: dat overkomt mij niet, mij nooit.

Zestien October '06, om tien uur voormiddag, vaart de ‘Fortuna’ de haven van den Helder uit in vliegend weer, ter assistentie van een bark, die stuurloos afdrijft naar de banken. Om twaalf uur wordt het schip gepeild, om half twee vastgemaakt, om kwart voor twee raakt een stopper in het stuurboordscheprad. De ‘Fortuna’, verlamd, dreigt dwars op de zee te komen liggen en wanneer dat gebeurt is het uit. Maar Jan Wandelaar is, met een lijn om de borst, overboord gesprongen en heeft het touw doorgehakt; hij wordt, meer dood dan levend, aan boord teruggehesen en de raderen draaien weer. Waarom hij het gedaan heeft weet hij niet, toen hij te water ging was hij blind en toen aan hem getrokken werd zo bang als hij nooit iemand vertellen zal; maar wanneer hij beseft, dat hij in de kajuit ligt en dat de schipper zelf een borrel voor hem inschenkt en dat de schuit behouden is door hem en door hem alleen, dan is hij zo trots, dat hij het niet harden kan en inslaapt uit zelfverweer.

Zeventien October staat matroos Wandelaar voor den ouden heer van Munster en hoort dat hij op kosten van de maatschappij

voor stuurman mag leren wegens heldhaftige onderscheiding; achttien October zit hij in de schoolbanken, stijf en ongelukkig; twintig October huilt hij in een portiek, snikkend: ‘Ik kan het niet, ik kan het niet!’ terwijl Nellie Dijkmans, het dochtertje van den sluiswachter, hem tracht te sussen met: ‘je kan het best....’ erg zenuwachtig, omdat er ieder ogenblik iemand langskomen kan, die zal blijven staan en vragen wat dien jongen mankeert.

Twintig December loopt hij wanhopig langs de haven, tot diep in de nacht, en wanneer er een schip zou zijn uitgevaren voor de lange trip zou hij zich aan boord verstoken hebben, want morgen komt zijn eerste rapport los en dan zal hij wel weer matroos moeten worden. Eén en twintig December komt hij voor mijnheer van Munster met vuurrode oren en een grijnslach die zijn lippen laat beven, ook al bijt hij er op dat het bloedt; hij krijgt een pluim en loopt in het portaal een parapluiestander omver, gelukkig maar, want dat is beter dan onder de paardentram, al vloekt de boekhouder zó, dat zelfs een zeeman van twee en twintig jaar, die op zijn eentje een heel schip gered heeft, ervan verbleken moet.

Eén en dertig December drinkt hij een ijskoud biertje in de pronkkamer van Dijkmans, den sluiswachter, onder de ijskoude oogjes van moeder Dijkmans, die hij die nacht dreigend boven zijn bed zal zien zweven, met in iedere hand een hoedenspeld; hij schaamt zich, omdat hij steeds boertjes moet laten door de neus en hij heeft het ellendig vermoeden dat zijn kruinharen tòch overeind staan, ondanks al dat vet. Om twaalf uur morst hij, bij het klinken, met rode wijn op iets wits en is zo verschrikt en verward door het onheil, dat het niet eens tot hem doordringt, dat hij Nellie's hand niet vast heeft kunnen houden bij het loeien van de stoomfluiten en het beieren van de klokken, en daar was het toch om begonnen geweest.

Op vijftien April krijgt hij zijn tweede rapport en gaat 's avonds dansen; maar hij kan niet aan de driekwartsmaat denken, want zijn hoofd zit vol kruispeilingen en logarithmen, hij kan de naam ‘Ko!’ niet horen roepen, of hij denkt aan cosinus en zelfs Nellie's hand in de zijne vergeet hij, omdat hij de variatie van het kompas tracht te berekenen voor het jaar negentienhonderd vijf en vijftig, terwijl zij, naast hem, over meubels en gordijntjes babbelt voor het jaar negentienhonderd en acht. Hij komt eerst weer bij, wanneer hij in de wind en de duisternis staat, met de warmte van haar mond dicht bij de zijne,

en dan zinkt hij in een andere droom, verward, verschrikkelijk, verrukkelijk, met een werveling van gedachten, die geen gedachten zijn, en een wankel makende kracht, die uit de grond in zijn benen omhoogschiet; tot mannen in de omtrek lachen en iets roepen, dat zijn vuisten wakker maakt, hij wil vechten maar dan moet hij Nellie loslaten en dan valt ze zeker. Hij streelt haar muts, maar durft haar niet meer te kussen; zij wandelen samen naar de sluis en staan daar weer in een omhelzing, tot een rattenplons in de diepte hen opschrikt. Dan nemen zij haastig afscheid en hij vloekt op de maat van zijn driftige stappen tot hij bij zijn kosthuis is; de wereld is vol schoften en ratten en er is ook een juffrouw Dijkmans, die laatdunkende oogjes heeft en een mond als een litteken en een gevaarte van een boezem vol onverzettelijke heerszucht, - de duivel hale hen met z'n allen!

In Juli krijgt hij vacantie, vaart tot September weer als matroos, alsof er niets gebeurd was, tracht in het vooronder bij een slingerende lantaren zijn taak te leren, maar de maats laten duidelijk blijken dat hij zich niet moet verbeelden nou meneer de Piet te zijn; is dat gemummel nou potdome uit of hoe zit dat, er moet geslapen worden! Hij vloekt en tracht minuten te stelen met een boek op het privaat, maar ze hebben hem in de gaten en nu moeten ze ineens allemaal, of er wordt geschreeuwd: Wandelaar! Wandelaar! en als hij haastig komt, wijzen ze overboord en zeggen: een zeemeermin, je ben nèt te laat. Hij wil den stuurman er niet in kennen, want dat zou mis zijn; hij slaat er een op zijn bakkes en dat is helemaal mis, want nu is het vooronder met één slag vol armen en benen, die stompen en trappen en hij wordt met een vork in zijn billen gestoken, dat hij 's nachts aan het roer staat te krimpen. Hij heeft de spaken van het stuurwiel beet of het de strotten van dat rapalje zijn en de kompasroos wordt een nevelig maantje door de tranen.

Eindelijk is die bezoeking voorbij; hij heeft niet veel geleerd voor de school, maar heel wat voor het leven. Zijn eerste rapport dat seizoen is niet zo best, maar nu laat hij zich niet meer kennen; nu wordt de nacht ook een dag en zelfs moeder Dijkmans zegt dat hij weinig meer komt, op een toon of ze het verdacht vindt.

Dan, de avond voor het examen: samen aan de havenkant. De vreugde van de lente huivert al over de aarde, maar boven het water dwaalt de weemoed van de winter nog. ‘Altijd....’ fluistert zij, ‘altijd ben ik bij je, mijn man.’ Hij gaat er kapot van, de ontroering steekt hem in het lijf en springt uit zijn ogen;

het is zo dwaas, al dat onnozele geluk, maar toch zo ernstig, zo plechtig, dat hij zich voor de hemel schaamt, omdat hij maar een mens is. Een onhandig, plompverloren mens, die van een liefkozing een aanslag op het leven maakt, wanneer hij geen woorden meer kan uitbrengen behalve een gestameld: verdomme, verdomme. Wanneer hij haar weer bij huis heeft gebracht kan hij haar wel te water smijten, - om alles wat hij niet houden kan en misschien ook omdat, wat zij elkander hebben aangedaan, alles wat er nog komen zal alleen maar minder kan doen lijken. Dit komt nooit terug, nooit weer; dwaze gedachten voor een man, die alleen terugwandelt door de nacht en die morgen op de pijnbank moet.

Ja, dat is het: de pijnbank. Hij zal er onder bezwijken, dat weet hij, ze zullen hem krijgen en dan maakt hij er een eind aan. Hij zal de nacht lang wakker liggen en zich zijn leven herinneren; nee, beter kan hij die zeevaartkunde nog eens nakijken, of nog beter zich eens helemaal wassen, dat knapt op, en onderwijl de havensteden van de Oostzee repeteren; hoewel, als ze eenmaal aan de schepenwet beginnen is hij er zeker bij, die hoeft hij niet eens na te kijken, dat is zonde van de tijd. Hij komt thuis en gaat op zijn bed liggen, besluiteloos wat te doen; hij ziet opeens dat de knoesten boven zijn hoofd de opstelling hebben van de sterren in de Grote Beer, zoekt naar de andere sterrebeelden en kijkt dan met verbazing in de zon. Hij heeft zes uur geslapen, zich niet uitgekleed en als hij staan wil zakt hij kreunend op een stoel van de pijn in zijn voeten. Hij eet niets, drinkt niets, rookt een sigaar, die bij halverwege de treinreis weg had moeten gooien, maar denkt: dan maar braken op het examen, erger kan het toch niet, en komt misselijk aan met het zweet op zijn voorhoofd.

Het halve uur, dat hij in de wachtkamer opgesloten zit tot de beulen trek in hem hebben, wordt het langste van zijn leven. Hij drentelt rond, leest wel tachtig keer dat hij niet spuwen mag en niet roken, spuwen niet en roken niet, spuwen roken niet niet, niet newups en niet nekor, tein newups en....

'Mijnheer Wandelaar.'

Als hij er door komt zal hij dat mannetje een rijksdaalder geven, als hij zakt zal hij het doodslaan. Met die rustig makende troostgedachte wordt hij door het mannetje naar de examenzaal gebracht: sigarenrook en wit licht en daarin een rij gezichten, met en zonder baarden, maar allemaal met bedenkelijke ogen. In de seconden, dat er met papieren geritseld en ge-

fluisterd wordt, kijkt hij schichtig de rij gezichten af, maar voor iets tot hem door kan dringen beginnen de vragen al. En, o wonder, een automaat, waarvan hij nooit vermoed heeft dat zij in zijn hoofd zat, antwoordt. Rustig, bedaard, zonder weifeling, met soms even een stilte, na een vraag waarin een gevaar schuilt, en dan met een lichte glimlach het antwoord. Alles is een en al beminnelijkheid, onverschilligheid bijna; wanneer hij een fout antwoord geeft glimlacht hij voluit, het is of die fout de atmosfeer vrijer maakt, prettiger om in te ademen. Een gevoel van opluchting voor en achter de tafel, dat zijn lip aan het trillen zet op een verraderlijke manier. Hij klemt vruchteloos zijn mond zo stijf mogelijk dicht, dan bijt hij, knauwt, tot de volgende vraag hem plotseling zichzelf doet vergeten en de automaat verder antwoordt: rustig, bedaard. En dan, onverhoeds als een nekslag, een stofje in het raderwerk en alles gaat mis. De automaat antwoordt, maar het lijkt of ze een nummer achter is. Alles is verkeerd, de stilten worden lang en pijnlijk. Hij balt de vuisten tot ze gevoelloos worden, zijn ogen worden heet van het staren naar het raam, terwijl, hij de indruk tracht te wekken dat hij denkt, maar hij denkt niet. Hij wil alleen maar dat het afloopt, afloopt, zo gauw mogelijk. Laat er een eind aan komen, dood of levend, een eind, een eind. Dan krijgt hij de gelegenheid om te schreeuwen; een stem vraagt hem de orders af te roepen, die bij verschillende manoeuvres gegeven moeten worden.

Die orders heeft hij zijn leven lang gehoord, hij kan ze dromen. Hij brult en buldert dat de holte bijna een echo krijgt, hij zwaait met de armen en gaat ervan lopen; dan vergist hij zich met de commando's voor het strijken van de sloep, en terwijl hij bedremmeld zwijgt, zegt een stemmetje in hem: je bent gek, dàt weet je zeker. Hij beseft, in een oogwenk van tuimelende gedachten, dat hij iets gemist heeft dat hij zeker weet, waar hij nooit voor heeft behoeven te leren, en dan is het of hij plotseling zijn rust hervindt. Hij wéét het, hij weet alles, - het zijn de zenuwen, die hem mores willen leren. Rustig als voorheen, maar nu inwendig trillend van drift, beantwoordt hij de vragen. Verdomme, verdomme, de zenuwen; zijn dwalende gedachten huilen van spijt en schaamte. Maar hij antwoordt, hij antwoordt prompt en zonder haperen en correct, hij maakt een bestek op met de gegevens die hem genoemd worden, schrijft zonder beven de cijfers op het zwarte bord, hij tekent posities uit met strakke, vaste lijnen en brutale stippen; maar, terwijl hij dat

alles doet, is hij bezig zichzelf uit te vloeken: schoft, schoft, lafbek, meid, zenuwlijder....

Alles wordt gewoonte; wanneer het examen voorbij is vindt hij het jammer, hij had best nog een tijdje door willen gaan. Maar het is afgelopen, het mannetje brengt hem naar buiten en, alsof het zich nog herinnert, dat hij zich had voorgenomen het een rijksdaalder te geven of dood te slaan, wat hij zelf allang is vergeten, fluistert het: 'nou, stuurman, as ik u was zou ik maar gerust zijn.' Hij geeft het mannetje een gulden en komt buiten met het wee-makende gevoel van opgelicht te zijn. Alles is zwijnerij, de hele wereld een mateloze rotzooi, hij wou dat iedereen zag dat hij gek was, dan kwam hij in het dolhuis en kon daar doen wat hij wilde en alle dagen eten en drinken voor niets, wat een leventje. Als Nellie vraagt 'hoe ging het?' haalt hij de schouders op en zeg 'och'. Zij eten een broodje in een melk-salon en lachen en praten zo'n beetje, met de gedachte: God, maak 't kort.

's Middags uitslag. Een handdruk op de stoep, en dan die deur weer in en weer dat mannetje met zijn doktetsglimlach en weer die zaal met die tafel en die gezichten. 'Stuurman Wandelaar,' zegt een stem, 'het is mij een genoegen....' De rest hoort hij al niet meer, te zeer verwilderd door de verbazing dat hij niet verwilderd is. Stuurman Wandelaar!; hij kust haar midden op straat en wil iedereen wel kussen, maar toch is er, ergens in zijn hoofd, dat stemmetje, dat treitert: aansteller.

Des avonds bij den sluiswachter is het feest, de mannen dampen sigaren en lachen met het hoofd achterover om kwinkslagen waar de vrouwen om giechelen en moeder Dijkmans schenkt punch, met steeds de vinger langs de fles en dan in de mond. Het is feest, feest!, - en toch begrijpt hij niet waarom het hem allemaal zo weinig schelen kan. Het liefst zou hij nu met Nellie in het donker wandelen en niets zeggen; maar als dat eindelijk gebeurt, dan blijkt het toch ook je ware niet. 'Ik ben zo blij,' zegt ze, en hij drukt haar arm en zegt 'lieverd'; maar bliksem, wat klinkt dat allemaal raar en aanstellerig. En dan dat gewuif om de hoek van de deur bij het afscheid; verdomme, het moet geen plicht worden, die malligheid.

Hij gaat niet dadelijk naar huis, maar loopt om, langs de schepen aan de kade. De 'Fortuna' ligt te blazen met stoom op de lieren, er komt licht uit het vooronder, soms donker door een schaduw, dus er is nog leven. Hij hoort ook stemmen en het verlangen om even aan boord te gaan wordt zo groot, dat hij

opeens beseft dat er iets met hem gedaan is dat hij niet wilde. Hij is weggelokt van zijn maats, zijn vooronder, zijn schip, hij mag daar nu niet meer aan boord gaan en gewoon doen, want alles is nu vijandig, het lust hem niet meer. Jan Wandelaar, de matroos, had een thuis; stuurman Wandelaar is een arme, bedrogen donder. Een ander slaapt nu in zijn kooi, een ander loopt zijn wacht te roer, een ander heeft de warmte en de vrolijkheid en de gezelligheid weggekaapt, die hij, een ogenblik maar, de rug had toegedraaid. Hij slentert langzaam naar huis, het hoofd gonzend van verwarde gedachten: vluchten, stikken; verdomme, had dat rad me m'n kop maar afgeslagen, zoals ik verdiend had.

Thuis rookt hij nog een sigaar, in hemdsmouwen, omhoog-starend door het dakvenster naar de sterren, vol tegenstrijdig zelfverwijt, dat allengs vervluchtigt in de flonkering en het diepe zwart daar boven. Hij vergeet dat hij staat te kijken; een stoutmoedig visioen bloemt een ogenblik lang voor hem open: een onbewoond strand, zilver en blauw onder nevelig maanlicht, met daarbij het ver gebruis van branding op de riffen, geheimzinnig, eentonig en toch klankrijk, als het suizen in een kinkhoorn. De toekomst is er nu, de aardbol ligt voor hem open. Hij heeft in lang niet zo durven dromen, niet sinds hij een kind was; er gaat een dwingende, stuwende kracht uit van die wereldgrote, doorfonkelde duisternis daar boven hem, van die toekomst, die machtige, open toekomst, zonder grenzen tot in de oneindigheid. Hij staart, roerloos, omhoog naar de toekomst, terwijl het in hem groeit en zwelt, dat rustige, ernstige geluk, die diepe, woordeloze vroomheid, tot hij merkt dat hij een stijve nek krijgt. Hij ontkleedt zich in het donker en zingt zonder dat het te horen is; wanneer hij achterover op het bed ligt, de handen onder het hoofd, neemt de slaap hem, zacht en onmerkbaar, over van de sterren. ‘Zo dood te mogen gaan,’ moet hij ergens gedacht hebben, want de volgende dag herinnert hij het zich. En werkelijk, wie zijn glimlach in dat donker had gezien, zou begrepen hebben dat alles goed was.

De volgende middag, voor mijnheer van Munster, is hij trots en blij, maar zonder overmoed. Hij hoort zwijgend aan, dat hij voorlopig als stuurman op de ‘Aurora’ bij de thuisvloot is ingedeeld, dat betekent dat hij, vooreerst, de ruimte nog niet te zien zal krijgen. Maar de collega, wiens plaats hij in gaat nemen, is overgegaan op de ‘Albatros’, een van de twee grote-vaart-boten, dus de vrijheid ligt niet buiten zijn bereik. Nellie is blij,

wanneer zij hoort dat hij eerst nog thuis blijft, want nu kunnen zij trouwen.

Trouwen! Jaja, iedere vrouw heeft zo haar verscholen dapperheid; hij staat ervan te kijken. Sprakeloos komt hij binnen, sprakeloos ziet hij, hoe moeder Dijkmans begint te snuffen wanneer zij het hoort en hem tegen haar borst drukt, die zachter blijkt dan hij zich had voorgesteld, sprakeloos laat hij vader Dijkmans aan zijn arm zwengelen en brabbelen: 'de zegen, de zegen jong, de zegen, de zegen!'; pas wanneer hij Nellie in de ogen kijkt kan hij het beseffen. 'Altijd,' heeft ze gefluisterd, die nacht aan de haven, 'altijd ben ik bij je, mijn man.' Hij doet zijn armen open en kust haar, zo eerlijk, zo zuiver, zo tot schreiens toe blij en gelukkig, dat zelfs de gedachte dat hij dit nu zo maar doet, in die kamer, waar moeder Dijkmans altijd getroond heeft, de achtergrond niet komt verstoren. Zij blijven de avond bij elkander zitten en de ouders willen alles bespreken; maar hij kijkt maar naar haar, terwijl ze thee schenkt, en naar hem kijkt, en het lamplicht haar haren laat zegenen; het is of hij in de verte steeds een orgeltje hoort.

Wanneer ze in September trouwen, is hij vier en twintig en zij een en twintig. Er is in de voorafgaande maanden veel gebeurd; maar toch lijkt het of het gisteren was, dat zij aan die tafel zaten en moeder Dijkmans voor het eerst over linnengoed sprak, dat zij dubbel had en over een armoire, die nog best meekon, voor wie de handgreep kende waarmee ze openging. Hij heeft, als stuurman van de 'Aurora', een moeilijke tijd achter de rug van hard werken, harder dan hij gedacht had toen hij nog matroos was. Al waren het voor het merendeel mannen, waar hij voordien niet mee gevaren had, toch zat er een vijandigheid in voor hem, den bevoorrechte, die veel gemoedsrust en beheersing vergde. Wanneer geen order, hoe bedaard ook gegeven, zonder gemor of schamperheid werd opgevolgd, moest hij zich dwingen tot de gedachte: geeft niet, als ze maar doen wat ik zeg; en wanneer geen wacht voorbijging, of er gebeurde iets dat onaangenaam was en waaruit altijd opzet bleek, dan had hij de gedachte aan het hooggestemde vertrouwen van Nellie hard nodig, om er niet eens op los te ranselen en te zien wiè hier nu de baas was. Daarbij kwam, dat hij van zijn schipper wel alle steun kreeg die hij verwacht had, want de man stond bekend als een eerlijk en rondborstig mens, maar er gebeurden dikwijls dingen, waarvan hij den dader wist en waar hij een berisping voor kreeg, omdat hij het wijzer achtte te zwijgen.

Toch waren de rapporten, die de rederij over hem ontving, gunstig; want er kwamen, ondanks het rustige jaargetij, gelegenheden, waarbij hij bewijzen kon dat hij van het ware hout gesneden was. Met zijn kapitein werd de verstandhouding steeds beter, en als dan eindelijk de dag gekomen is, waarop hij, met de arm van Nellie heel licht bevend in de zijne, door schuine banen van zonlicht en schaduw over de loper naar de preekstoel schrijdt, staat daar, met het blote hoofd als een bol in de schemering, kapitein Bas naast vader Dijkmans om getuige te zijn. Het is een eenvoudige plechtigheid, bijna benauwend door de ernst en al dat zwart, maar wie naar Nellie kijkt, kan niet anders dan dankbaar denken: God!, wat zijn er toch mooie dingen in Je wereld.

De middag is zo vol geweest van feestelijkheid en bloemen en bezoek en verrassingen aan tantes en geschenken, de avond zo luid van harmonicamuziek, lang zullen ze leven, gekletter van eetgerei en fijn gerinkel van glaswerk, met hier en daar een ongelukje, - dat de nacht, als hij eindelijk daalt, alleen maar stil is en licht met de moeheid van het geluk. Zij slapen als kinderen in elkanders armen in, en als hij des morgens het eerste wakker wordt en behoedzaam uit bed stapt, om thee te gaan zetten, vergeet hij wat hij van plan is geweest en blijft naar haar staan kijken. ‘Altijd,’ heeft zij gefluisterd, ‘altijd ben ik bij je, mijn man.’ En daar is ze nu; voor altijd. Hij zucht met een glimlach en wil naar de keuken gaan, maar daar ligt haar witte bruidsjapon, netjes uitgevouwen op een stoel. Hij neemt een mouwtje voorzichtig in de hand, bekijkt het, legt het dan voorzichtig weer terug. Hij strijkt over de sluier, die is zo zacht, dat hij het bijna niet voelt door het eelt op zijn vingers, ze blijft er alleen maar aan haken. Hij gaat verder naar de keuken, maar bij de schoorsteenmantel blijft hij staan en strijkt er over. Die is nu van hem. En die pendule, ook van hem. Beste pendule, met een leeuwtje er op van geperste rijst. En die twee vazen zijn óók van hem: mooie, zware vazen van brons met een bruin marmeren voetstuk. En dat herderinnetje... Dan ziet hij zichzelf in zijn nachthemd in de spiegel en lacht, omdat hij zo verbaasd kijkt. Hojo! zegt hij, met een handgroet. En nog eens: hojo! Dan ontdekt hij, dat hij dat nachthemd achterstevoren aanheeft; nooit een gedragen, altijd geslapen in zijn ondergoed en aan boord meestal helemaal in de kleren. Verdraaid, hij moet naar de keuken. Maar bij het zich afwenden ziet hij haar uit de spiegel naar hem kijken, rechtop in bed, en

zij lacht helder, als zij merkt, dat hij haar gezien heeft. ‘Hojo!’ zegt ze, met een hand omhoog, en dan lacht ze weer. Hij gaat naar haar toe, verrast en verlegen, omdat ze hem betrapt heeft toen hij zo raar deed, en toch vol vrolijkheid, omdat ze zo mooi is, zoals ze daar zit. Hij kust haar en vraagt: ‘goed geslapen?’ Zij knikt: h'm h'm, heerlijk! en dan brengt hij haar pantoffeltjes, terwijl zij met de benen uit bed komt. Hij staat met de handen in de zij te kijken als zij ze aantrekt en hij kan het niet helpen, dat hij denkt: zij is ook van mij. Schoorsteenmantel, pendule, vazen, meubels, huis, de hele rommel is van mij, en zij is ook van mij. ‘Nou?’ zegt ze, grappig naar hem opkijkend, ‘zou je dat theewater niet op gaan zetten?’ Hij schrikt, ‘ja, waratje, dat theewater!’ en gaat werkelijk naar de keuken.

***

Drie weken later komt de order: stuurman Donker vervangen op de ‘Jan van Gent’, morgen varen met een baggermolen voor Akassa onder bevel van kapitein Sjemonow. Hij vraagt op het kantoor hoe lang de reis duren zal; - als alles goed gaat vijf maanden.

Daar is nu de toekomst, de vrijheid. Maar het ogenblik komt heel anders dan hij gedacht heeft. Zoals zovéél anders is gekomen dan hij het gedacht had. Het leven is een wonderlijke zaak.

Hoofdstuk II

Bas had hem gewaarschuwd, in de gauwigheid voor het vertrek: ‘Kijk uit met dien Rus, jong. Een puike zeeman, en opvreten zal-ie je zo dadelijk niet, maar 't is een woesteling in de vaart. Laat je niet paaien voor werk, dat je niet aankunt, denk aan je vrouw, die thuis op je wacht....’

Hij had lachend geantwoord: ‘Laat mij maar waaien, schipper, ik red 't wel met die hannekemaaier.... Nee, meid, die sextant niet inpakken! En nou m'n laarzen....’ Toen hij terug was gekomen uit de bijkeuken, de armen vol oliegoed, had hij Bas en Nellie zien smoezen in de deuropening. Bas had haar op de schouder geklopt en was toen weggegaan met een laatste: ‘'t Ga je goed!’ maar hij had Nellie aardig van de kook gebracht. ‘O, Jan, jongen....’ had ze gezegd, met ongeruste ogen, ‘zal je me belóven dat je uitkijkt met die Sjimmenof? Bas zegt....’ ‘Bas kan de rolling krijgen,’ had hij geantwoord, ‘laat je door die man niet overhoop kletsen!’ Maar zij had aangehouden; Bas dit en Bas dat, en iedereen wist dat Sjimmenof niet te vertrouwen was, hij had Aaltje van Joris d'r man.... ‘Sjemonof, heet-ie!’ had hij geroepen. ‘En als ièmand die man kent, dan ben ik 't!’ Dat was nou ronduit gebazel, want hij had den vent nog nooit in levenden lijve gezien. Verhalen kende hij genoeg over hem, daar niet van, en hij kon hem zó uittekenen ook, maar dat was toch nog wel iets anders dan.... ‘En die Donker, dan?’ had Nellie gevraagd, met driftige ogen; ‘ieder kind weet hoe Donker aan z'n gebroken been is gekomen!’ Hij had woedend de laarzen en het oliegoed tegen de vloer gesmeten en was, met de vuisten in de zij, bar groot voor haar gaan staan en had gezegd: ‘Nou zal ik jou, potverdomme, 's één ding vertellen, drilboor dat je.... Au!’ Ze had hem een opstopper gegeven in zijn maag, en daar zat hij nu, de praatjesmaker, geveld met zijn eigen wapenen. ‘'t Kan mij niet schelen,’ had Nellie gelogen, ‘maar als ze je vandaag of morgen op een

baar naar huis komen dragen zal je 't óók weten.' Hij had gekreund en gevloekt, alsof ze hem bewusteloos geslagen had; maar zij had een hard geluid gemaakt met de lippen en was de zoldertrap opgeklommen, recht en lenig, haar kuiten stevig in het licht dat van onderen scheen.

Mens!, wat hadden ze elkaar een pakkerd gegeven, toen ze weerom kwam, hij voelde haar schouderbladen bijna knakken en zij beet hem toen in zijn lip met een verrukkelijke venijnigheid, dat hij haar met een zwaai te bed smeet; maar zij veerde overeind en stond weer met een sprong en (verdomme, wat een malligheid!) daar zoenden ze elkaar wéér voor 't venster. Toen had ze gezegd, omhoog kijkend uit zijn omhelzing, haar ogen glanzend, maar haar mond toch een beetje bevend in haar flink gezicht: 'Toe, Jan.... Belóóf me nou, dat je je niet groot zult houwen tegenover die man....'

'Groot houwen? Wat zou ik me groot moeten houwen?'

'Ik ken je toch langer dan vandaag, lieverd. Je bent zo'n opschepper, als je de wind in je kop hebt. Hou altijd één hand voor je eigen; beloof me dat....'

'Ik....'

'Nee, niet zoenen, Judas! Belóóf me dat. Probeer je niet de kapiteinsstrepen op je eigenwijze mouwen te pochen op je eerste reis. Hou één hand voor mij, voor òns. Ja?'

'Ja,' had hij gezegd; maar drie dagen later had hij haar verraden.

***

Als hij aan boord van de 'Jan van Gent' komt, ziet hij, bij de eerste oogopslag al, hoe laat het is. Hij weet dat Sjemonow een smeerpiet is, maar dat een Hollandse schuit, en van zìjn rederij, er zó bij kon varen, dat had hij niet voor mogelijk gehouden. De 'Jan' is nog geen drie jaar oud (in '05 is zij, gelijk met de 'Albatros', te water gegaan), maar zij ziet er uit als twintig. Een haveloos, afgebeuld schip; het berghout aan splinters, de huid vol roestplekken en bludsen, de schoorsteen kaal en schurftig en alles dik onder de roest en het gruis. De bemanning is al niet veel beter; als hij op de kade staat, zijn bullenkist op de schouder, kijken een paar van die nummers over de reling: ongeschoren boevenkoppen met wonderlijke hoofddeksels; ijsmutsjes, lintloze matrozenpetten en zelfs een bolhoed. Die bolhoed-ridder blijkt later de kok en een beste vent, al is hij viezer dan een varken; maar op het eerste gezicht

levert hij een aanblik om voor weg te lopen. Dat eerste gezicht is dan ook voor Jan het ergste; als hij, aarzelend voor de loopplank, een vent met zijn achterste bloot op de reling van de bak ziet plaatsnemen en daar schaamteloos een behoefte doen, scheelt het maar een haar, of hij had rechtsomkeert gemaakt en was er van tussen gegaan. Hij heeft gemonsterd als stuurman ter grote sleepvaart, niet als gierschepper op een mestpraam.

Maar daar duikt een kanjer van een man uit de huttengang, een vormloze bul, met een kop en een gezicht vol haar, die een marinepet op het achterhoofd draagt als het dekzeiltje op een hooimijt. Hij weet, dat dàt nou Sjemonow is, nog voor de reus hem gepeild heeft en geroepen: 'Wer biste? Schtuurman? Kom dan an boord, goddoeme!' Hij komt aan boord, en bemerkt dat het schip stinkt bovendien; maar hij bemerkt ook dat het gonst van leven. De veiligheid loost zinderend stoom, beneden rammelen en kletteren de stokers op de plaat, met soms een gebulk, als zij zingen in het lawaai; achterom en bovenover en overal wordt gelopen, geroepen, gelald en gefloten. Het is een schuit als een bijenkorf, en de koning van die korf staat voor hem, Oompje Stier tot leven gekomen. Zij geven elkaar een hand, en die is raak; de reus bromt iets van: 'Zo zo,' en 'Boroer', maar dan splijt zijn baard open en uit het rode gat, dat tevoorschijn komt, schalt een dergelijke uitgelezen schaar van vloeken, dat hij met verbazing blijft luisteren. Het blijkt voor de horde straatslijpers bestemd te zijn, die op het achterdek met de walvasten scharrelen; zij scharrelen handig en met een onverschilligheid, die onder de stroom van verdoemingen bijna heldhaftig aandoet. De schipper waggelt naar het achterdek, schopt den man met de bolhoed uit de voeten en richt dan zijn onophoudelijk gebrul de trapkoker van de messroom in; maar hij wordt stil met dezelfde abruptheid waarmee hij begon, rochelt en spuwt op dek. Jan vindt, dat hij voorlopig genoeg heeft gezien en gaat naar de kaartenhut, om daar zijn bullenkist zolang te verstouwen en zijn oliegoed weg te hangen.

De kaartenhut is een bende; allerlei instrumenten en rommel liggen er dooreen, het middelpunt vormt een stralend witte po, die op de kaart van de Noordzee staat in een nest van kranten en houtwol, waarin zij verpakt is geweest. Een deur staat open, die toegang geeft tot de kapiteinskajuit; het lijkt of daar een lustmoord geschied is. Dekengoed hangt uit de kooi en er zit een winkelhaak in het laken, waar een man doorkruipen kan;

de wand is puilend behangen met allerhande kledingstukken, de bank overladen met zwijnerij, er onderuit steken een paar zeelaarzen als gebroken benen. De wastafel hangt open, in de bak ligt een paar sokken te weken, die het water inktig hebben gekleurd, en de wand er omheen lijkt een landkaart van de zeepsmeren. Er hangt een stank van zweet, vuil ondergoed, schimmelig leer, jenever en afgewerkte stoom; in de hoek van de kooi walmt een rood lichtje voor een gekleurde prent-briefkaart, waarop de voorstelling niet meer te onderscheiden is van het roet, maar het moet wel een soort heiligenportret wezen; die lamp stinkt ook, en braaf.

Als hij zichzelf ziet, in het groezelige spiegelglas boven de wasbak, staat dwars over zijn gezicht met zeep geschreven: '*ХРОНОМЕТЕР*', en hij zegt: 'nou, Jan, jongen.... daar wazzen we.'

***

Tegen de avond varen zij uit; een klein, zwart schip met een snorrebaard van schuim, dapper voortschuivend de rivier af, die blinkt als koper in het avondrood. Het is maar een klein stukje Holland, waar afscheid van te nemen valt, tussen de haven en de uiterton; aan weerszijden weilanden met huizen en bomen en rechte sloten tot in de heiïge kim, waar een molen staat te zwaaien met vuur op de wieken. Er valt eigenlijk zo weinig aan te beleven en toch lijkt het zo dierbaar, aan het begin van die lange reis; waarom die eindeloze zee op, daar achter de duinen? Een weitje tussen de sloten, een huisje en een toef wilgen en een paar koeien op het land; genoeg om een leven mee te vullen, een mens moest niet zo veeleisend zijn. Een paar mannen staan over de reling te kijken en op de brug tuurt Jan Wandelaar; hij heeft dit alles wel honderd maal zo gezien, maar altijd met het vooruitzicht morgen of overmorgen weer thuis te zullen varen - nu liggen vijf maanden voor de boeg en alles lijkt daarbij even droevig en groot, zoals, in het licht van die ondergaande zon, zelfs de kleinste dingen lange schaduwen werpen. Bij de gasboei gaat de loods van boord, de laatste man van de wal. Hij maakt dat hij wegkomt, die loods, als een zendeling, die het benauwd heeft gekregen; Jan blijft alleen achter onder de kannibalen. Hoor die stokers eens lallen op de plaat!; alsof ze daar iemand aan het roosteren zijn en tieren van de voorpret. De 'Jan van Gent' zegt de loodsboot vaarwel met een stoomsliert uit de fluit en dan een treurig geloei, gering en zonder

weerklank in de onbegrensde ruimte tussen hemel en zee. Zij vaart, slingerend met de deining, de wolkenveer tegemoet, die hoog en rood staat uitgezwaaid boven de westerkim, als een hanekam. De kust zinkt weg in de donkerte, die hen op de hielen zit; nu zullen zij voor lange maanden niets meer van Holland te zien krijgen dan een vlag aan de achtermast, en al is dat vol van betekenis, veel is het niet.

Hij staat nog een tijdje achteruit te kijken, met een groot medelijden met zichzelf, dan gaat hij omlaag naar zijn hut en begint een brief aan Nellie. - Beste meid, alles wel aan boord, ik heb een kanjer van een hut naast de messroom, die een soort salon is met leren banken, en ook verder zijn er allerlei nieuwigheden aan boord: een trossenlier, een stuurmachine, een telegraaf naar de machinekamer en een kapitein die (hij schrijft van alles, maar streept het door) best meevallen zal. Het schip is wel niet bar zindelijk en zo en ook de bemanning is een tikje vreemd, al zijn het allemaal beste kerels, die best meevallen zullen, maar toch moet ik zeggen, dat ik mij van deze reis heel wat voorstel. Je portret heb ik aan het voeteneind van mijn kooi geprikt, dat lijkt me wel aardig. Nu je weg bent.... (dat streept hij door). Bij het uitpakken van mijn bullenkist heb ik gemerkt dat ik mijn scheermes heb vergeten, maar dat zal jij ook wel gemerkt hebben en je moet het niet opsturen naar Hull, waar namelijk het baggermolentje ligt dat wij naar Akassa moeten brengen, want het komt toch te laat en ik had toch ook zo langzamerhand een nieuw nodig. Ik ben.... (dit streept hij ook door). Denk er voorts om, dat je bij het te bed gaan de kachel van boven òpen zet, wanneer je de schuif in de pijp half hebt dichtgedaan, want anders komt er kolendamp en dat is gevaarlijk, te meer waar je deze kachel nog niet kent, omdat hij nieuw is. Groet vader en moeder Dijkmans van mij en schrijf maar naar Lissabon wanneer je wat te vertellen hebt, dat is onze eerste bunkerhaven. Ik.... ook dit streept hij door; zit dan een hele tijd te denken, met de hand aan de kin, schrijft nog eens: ‘ik’, maakt een klad, hoort aan dek roepen: ‘Stuurman!’ en zet: ‘Pakkerd! *JAN*.’

***

Die Sjemonow dat is me er eentje, zo gaan er ook geen dertien in een dozijn. Komt me daar midden in de nacht de brug op, in zijn ondergoed, met een oliejas er over heen, zonder de armen in de mouwen; vraagt niets, zegt niets, antwoordt niet eens op:

‘goeie nacht, kapitein’; blijft doodstil op de trap staan, kijkt een tijdje naar hem, zoals hij daar heen en weer passagiert op de brug, - ook niet beter wetend dan maar gewoon door te gaan met zijn gedrentel, kaptein of geen kaptein. En dan, ineens, weg. Weggestapt in de nacht, en niet weer tevoorschijn voor het zijn wacht is. Hij vraagt aan den roerganger, of de kapitein dat méér doet, zo 's een kijkje komen nemen en iedereen de stuipen op het lijf jagen met zijn geloer; de roerganger zegt: ‘jawel’ en laat het daarbij, de ogen vast op het kompas als een predikant op de bijbel.

Gelukkig dat de eerste machinist (ook ‘een beste vent, die best meevallen zal’) trek in een pijp heeft, en daarom na de platvoetwacht op het tussenschot hamert met een schoen en roept: ‘Hee daar, Tippelaar! Heb je te roken bij je?’ Hij gaat die man z'n hut binnen, om hem een pijp tabak te geven, en daar ligt de meester, lang, dun en kaal, te kooi in een hut als een bordeeltje. Overal prentjes en plaatjes en prulletjes aan de wand, rissen portretten in verzamellijsten en in afzonderlijke lijsten; boven de wasbak een dik kind in een matrozenpakje, met een glimlach van ‘spreek, zie en hoor geen kwaad’, en daaronder, in gouden drukletters: ‘*Ons zonnetje*’. Er zijn waarachtig nog bloemen ook in die hut, geraniums (maar niet echt), in een hang-pot, die met kettingen aan de zoldering zit en slingert met de deining als een wierookvat. Het is een aanslag op je leven, die pot; hij bestrijkt met zijn gemaai de halve hut en wie geen ogen van achteren heeft, moet vandaag of morgen bij het aankleden wel het slachtoffer worden van wraakzuchtige Flora. Maar het overspelig karakter van de hut steekt hem in het troebele, rossige licht, - er zit een rose kapje om de lamp, met een gat er in, waardoor een lichtstraal valt op het kale hoofd van den meester, en dat, zo zegt de vogelverschrikker, dient om bij te kunnen lezen in de kooi, wanneer hij slapeloos is of behoefte aan stil vertier heeft. De boeken staan op een schapje aan het voeteneind, hij leest een paar titels: De correcte Briefschrijver, Wat droom ik?, De Schaapherder, Handboek voor Scheepsmachinisten, Vrouwenvlees bij Afslag. Zij roken een kletspijp in de schemering van deze permanente zonsondergang; het is weldadig stil in die hut en de enige zaken die bewegen zijn de pot en het horloge van den meester, dat aan de wand naast zijn hoofdkussen hangt en dat heen en weer sliert met het stampen van het schip, een beetje spookachtig, een slinger zonder klok. De meester vraagt hem het hemd van het lijf, maar hij

doet het vriendelijk en bedrijft ruilverkeer, door van zijn vrouw te vertellen, die Alie heet, en van zijn vijf kinderen: Piet, Freek, Hennie, Doortje en Zus. Hier heb je ze, - ze lijken wel een beetje dik, maar ze hebben bewogen. Over den kapitein zegt hij niet veel, maar het is wel duidelijk dat die twee elkaar niet best kunnen luchten. Sjemonow is schipper geweest van een ijsbreker, vertelt hij, die in Amsterdam kwam om te dokken; toen had hij de 'Jan' op stapel zien staan en was daar zo verliefd op geworden, dat hij zich had laten kopen door de eigenaars. Een best zeeman, zegt hij, daar niet van, maar.... nou ja, jongmens, je wacht maar af. Zij hebben het nog een tijdje over de vrouwen en het Geloof en dat de socialisten toch wel veel goeds van plan zijn, wat jammer dat het allemaal zulk rapalje is, en dan valt de meester ineens in slaap, zonder dat Jan het dadelijk in de gaten heeft. Hij gaat terug naar zijn hut en laat zich daar op de kooi vallen, zonder de kleren van zijn lijf te doen, want over een uurtje heeft hij weer wacht en daarom is het de moeite niet. Als hij daar zo ligt raakt de neerslachtigheid, die hij al die tijd op de achtergrond heeft weten te houden, los en valt midden in zijn gedachten. Toen hij zei, dat hij de schuit smerig vond, heeft de meester gegrinnikt en gezegd: 'Kijk 's naar mij, jongmens, en raai 's.' Raai wat? 'Raai 's hoe oud ik ben.' Vier en veertig? 'No, sir. Vijf en dertig. Aye, aye, sir. En hoe komt dat? Zeven jaar gevaren, en bij mekaar vier maanden uit de touwen geweest. Zo gaat het met de diepwater-schuiten ook: jakkeren, jakkeren, tot ze uitmekaar vallen, en vrijaf krijgen ze niet. Waarachtig, wie bij de sleepvaart zijn heil zoekt...'

Kijk ze lachen, die Nellie. Verduiveld lieve foto.

***

Als de 'Jan van Gent', slingerend en volle kracht draaiend, de haven van Hull binnen komt tornen, een brutale straathond, dan staat al wat er wacht te kooi heeft over de reling te koekeloeren, om de eerste blik op de sleep toch maar niet te missen. De sleep is belangrijk, drie maanden lang zal dat logge kadaver achter hen aan komen zeulen en omringd worden met liefde en zorgen; - de verpleegstertjes zijn benieuwd naar hun patiënt. 'Zeker weer zo'n pokke-zuiger', zegt Abeltje, de stoker, die jaargangen van 'Mon Plaisir' verzamelt en de weg naar de liefde weet te vragen in alle talen; de kok verkondigt, met een piep-stem, dat het een lichter is, zwanger van een sleepbootje; maar

Stobbe, de bootsman, die bijna even groot is als de schipper en zeker even zachtaardig, zegt: een baggermolen, en donder op en aan je werk, lapswanze.

Tjonge, wat ziet dat molentje er doddig uit. Kijk dat verfje 's; hè, boots? Daar kunnen wij wel 's een voorbeeld aan nemen. En dat lekkere rooie biesje op de waterlijn, en die hondjes van emmertjes, zo keurig zwart met een wit randje. Maar kijk uit, dat je met die hondjes niet in vliegend weer verzeilt, want dan hupsen ze van de ladder en wie er onder staat, krijgt niet eens de kans om te roepen: één-nul voor Hein. Henkie, de lichtmatroos, die zo blond is, dat hij uit de verte een grijsaard lijkt, weet te vertellen van een runner, die hij gekend heeft, en die eens zo'n klap van een emmer overleefd heeft, en die.... Hou toch je kop, jongen! Overlééfd, maak dat je malle moer wijs. Verdomd, zegt Henkie; hij heb me met m'n eigen ogen de deuk in z'n hersens laten zien, onder z'n haar, je kon 'r je hand op z'n kant in leggen en hij gebruikte 'm om guldens in weg te goochelen en als niemand die vinden kon, ze mochten 'm uitklejen, dan mocht-ie ze houwen. Hij is 'r rijk van geworden, zeker? vraagt Abeltje, met een hand achter z'n oor. Als Abeltje de hand achter z'n oor legt gelooft hij iets niet, want hij is evenmin doof als hij onschuldig is. Dat weet ik niet, zegt Henkie. Ik heb 't ook maar van horen zeggen. O, zegt Abeltje; dat is natuurlijk héél wat anders.

Sjemonow waggelt de wal op, zodra de loopplank de kaai heeft; hij loopt of hij op roof uit is, maar het gaat hem alleen maar om de eigenaars van die molen en de papieren. ‘Keen hoend de wal op,’ heeft hij tegen Jan gezegd. ‘Wer naar de wijven wiel breekste de poten.’ Jan kent hem nu twee dagen en zegt: ‘Jawel, kapitein.’ De kok heeft het gehoord (de kok hoort altijd alles), en hij komt, na een krijgsraad in het vooronder, haastig aangesloft met grille oogen onder de bolhoed, roepend: ‘Stuurman, stuurman; de jonges horen een lek in 't vooronder! Kom u 's gauw kijke!’ Maar Jan heeft lang genoeg met de meermin gedanst, om te weten wat voor vlees hij in de kuip heeft en hij zegt: ‘als je niet gauw maakt dat je wegkomt, smerige soepslurf, zal ik je een lek laten horen waar je niet van terug hebt.’ De kok grijpt naar de bolhoed en sloft terug naar de bak, een beteuterd man; hij gaat daar binnen rapport uitbrengen: noppes, hij heb 't dóór.

De bootsman is te vertrouwen, die vindt het veel te aardig om een ander tegen te houden; hij lost Jan af, wanneer die

de wal op gaat om de brief voor Nellie te posten. Als hij weerom komt wordt er geroepen: ‘ken je wel, onderkruiper?!’ Dat slaat hem even, maar de bootsman rekent af met Abeltje, want die was het, die kan iets roepen zonder dat iemand weet waar het vandaan komt. Abeltje roept nog iets tegen den bootsman, zonder moeite te doen het ergens anders vandaan te laten kof men, voor hij in het gat naar de stookplaat afzakt; we leven tenslotte in een vrij land, met vrije meningsuiting, en wie zichzelniet bij de naam kan horen noemen, moet maar 's in de spiegel kijken en zeggen wie er gelijk heeft. Aan de messroomtafel zegt Bout, de tweede machinist, een bedaarde man, die gewoon is en gewoon blijven zal, tot de tocht uit Gods Grote Kelder zijn lichtje uitblaast: ‘houwen zo, stuurman. 't Zijn net vrouwen; hoe harder je ze slaat, hoe doller ze op je worden. Geef me de saus nog 's; mersie. Kijk maar naar de ouwe; wie naar Sjimmenof wijst, hakken ze z'n vinger af, en toch zou ik niet graag de blauwe bulten tellen, die hij ze al geschopt heeft.’ Het is een huiselijk gezicht, om Bout een aardappel te zien prakken in de sauskom als iedereen klaar is; een goede, dikke moeder is hij, en nooit uit z'n lood of hard van lachen. Ook de meester zegt, dat hij die slampampers de wind maar van voren geven moet, en Jan denkt: ze zijn toch nog zo gek niet, hier. Wie weet, wil ik over een maand of wat óók niet meer van deze schuit af; maar een verfje zàl ze hebben, en dat koperwerk.... Als Sjemonow terugkomt, met een gezicht als een donderwolk, staat de bemanning te poetsen. Hij staat er even van te kijken, dan vindt hij Jan in de kaartenhut en zegt: ‘wo kommste her, boroer? Haushaltschule?’ Maar broer is niet op zijn mondje gevallen en antwoordt: ‘van een schuit, waar de schipper wist hoe verf ruikt’. De Rus moet even het keelgat zoeken, maar dan slikt hij het en barst los, over iets anders.

Order van de eigenaars van die stinkende baggermolen: niet varen, zij vinden het niet vertrouwd met dit weer. De barometer is 's nachts gestadig gezakt en staat nu slecht, er waait een straffe Z.W. wind, vergezeld van striemende regenvlagen, en omdat alles op vuiligheid wijst wil de verzekering, dat er gewacht wordt tot de lucht weer schoon is. Het lijkt er op, dat zij een dag of wat voor de kade zullen moeten liggen dreutelen, en dan het onheilsbericht: er is kermis in de stad. Kermies, jawohl! De vloekenrissen van den kapitein slieren ten hemel als het vuurwerk, dat enkele uren later sidderend de nacht in priemt en in haar hart openbarst met een pluim van vonken. Het vuur-

werk schittert in de ogen van de bemanning, die smachtend staat te hunkeren naar die fonteinen van licht uit het park der beloften, ongevoelig voor de regen. Er is kermis, kèrmis, de harde muziek schalt in gindse straten en af en toe host joelend volk voorbij. En daar staan zij, de verworpelingen, de handen op de rug, de ogen naar de hemel, de benen begerig naar de danserij. Sjemonow scharrelt grommend rond over het dek, in en uit zijn hut als een waakhond; de bootsman is de enige die plezier heeft. De meester zegt, als hij terugkomt van de wal en op de messroomtafel zijn sigaretten rolt voor de volgende dag, met Jan in de deuropening van zijn hut geleund: morgen zal-ie ze misschien nog binnen kunnen houden, de ouwe, maar overmorgen moet 't deksel van de kist, en dan mag de hemel weten hoeveel er weerom komen en in welke staat. Tja- hij likt aan een papiertje met grote, roze tong, glimmend in het lamplicht- dat komt van al dat beulswerk. Als die mensen een beetje meer hun gemak konden nemen, dan zouden ze zich tenminste zó gedragen, dat een papoea kon geloven dat ze gedoopt zijn. De tweede machinist komt er ook bij, die heeft in zijn hut zitten schrijven aan zijn moeder. Waarde Ma, en dan een weerbericht, met een uittreksel uit het journaal; uw liefhebbende zoon Thijs. ‘Hoe was 't op de kermis?’ vraagt hij, en de meester zegt: ‘Och, als ik niet zo afgebeuld was....’ Jan begint te ontdekken dat hij een beetje erg beulerig van conversatie is, maar het blijft een prima kerel, die best meevallen zal.

De volgende morgen ligt Sjemonow voor anker bij een wanhoopsfles in de kaartenhut, met de hel in de ogen en meer wodka achter de baard, dan zijn adem verwerken kan. Alles! gromt hij, alles kann iek, alles!; aber noer nicht dat dämliche warten, warten, warten!.... Hoepsa, daar ga je; santjes. Maar het noodlot zendt een engel: een mageren, triesten kapitein op slappe benen, die komt vragen of that Dutchman zijn schip misschien naar South Shields zou kunnen slepen, voor de sloop. Sjemonow omhelst den bietser, noemt hem boroer, geeft hem te drinken en een sigaar in de baard (want de man heeft er ook een, als een tres spinraggen over de borst); dan gaan zij samen naar zijn schip kijken. De wind zoeft klagerig onder de deuren, wanneer het luik naar de messroom opengeschoven wordt en Bout de trap afstommelt, haastig voor de regen. ‘Let op,’ zegt Bout. ‘Nou wordt 't varen, jongmens; nou zul je Sjem 's meemaken bij een dansje.’ Ook de meester krabbelt de kooi uit, waar hij bij het rode lichtje vrouwenvlees heeft liggen af-

slaan; hij ziet er onheilspellend uit in zijn ondergoed vol bandjes, omdat hij zwarte kousen draagt lijkt het, of zijn bleke benen onder de knie zijn afgehakt en dat geeft hem iets spookachtigs. Hij vraagt of 't doorgaat. Wàt doorgaat? De sleep van die Engelsman, goochem. Wat dacht je? zegt Bout; als 't een beetje wil telegrafeert-ie niet eens met de rederij, want geloof maar dat-ie puur op toeren is.

Nou, dat is-ie. Hij komt hollend terug aan boord, en vloekt al voor hij de loopplank laat bolderen. Hij stampt de bemanning uit de grond, schopt den derden machinist (de arme stakker, hij is nog steeds zeeziek, Jan heeft hem nauwelijks gezien) zijn kooi uit, een bleke, hologige jongen; hij laat den bootsman voorspellingen uiten omtrent een oorlam, wanneer ze het hoogwater halen, en een kwartier later kletsen de walvasten aan dek, op het randje, want de telegraaf naar de machinekamer heeft al gerinkeld: vol-aan, vooruit. Het gedonder van het schroefwater onder de achtersteven overstelpt het gekir van een pips jongmens, dat haastig aan is komen lopen uit het kantoor van de eigenaars van de baggermolen. Hij roept: ‘When do you get back?!’ en Sjemonow schreeuwt terug: ‘To-morrow!’ Het jongmens heeft het nog ergens over, met een ontsteld gezicht, wijzend naar het kantoor; maar het schroefwater, dat tegen de schoeiïng opkolkt, stuift de wal op en hij deinst terug. ‘To morrow, or never!’ roept Sjemonow nog, wanneer de ‘Jan van Gent’ met een zwaai de haven in zwenkt; het jongmens staart hen na en vermoedt het laatste. In de bomen ruist de regen en rukt de wind.

***

Een struise driemaster, hoog op het water, met een kleine noodbemanning aan boord van bedenkelijk allooi. De ‘Jan van Gent’ kust haar bonzend op de flank, een klein mormel van een schip, een hondje naast een dame, maar houdt hem in de gaten. Een goed half uur maar ligt de sleepboot te walmen in het oppertje van de ‘Scottish Maiden’; in dat halve uur loost de veiligheid brullend stoom voor de smook brakende schoorsteen, de lieren rammelen, het dek galmt van het gebonk en gedraaf. Jan Wandelaar entert omhoog langs de touwladder naar het dek van het zeilschip, hij brengt twee man dekvolk mee om de tros vast te maken. De stem van Sjemonow is overal; nu in de verte roepend naar beneden, dan luid en bevelend door de megafoon naar de mannen in de hoogte; zijn vloeken kletsen

als striemen op het blote lijf en het volk jakkert zwijgend en hijgend met trossen en kabels en sleden, de noodbemanning staat er onnozel bij te kijken; grote genade wat een stelletje. Jan jaagt hen naar voren en laat hen meesjorren aan de tros. Hurry up, boys; hurry up, bloody you! Wanneer hij de staaldraad-voorloop op de laatste schalm van de ankerketting wil steken, zoals hij dat gewend is, voorkomt de stem van Sjemonow hem, die beveelt de kabel door het kluisgat te nemen en aan dek over de bolders te verwerken. Het is een begrijpelijk bevel, want het spaart veel tijd, omdat anders de hele ankerketting uitgehieuwd moet worden, maar het is roekeloos. Als die staaldraad met de zeegang langs de boeg komt te vijlen, kan ze knappen, en daar gaat je sleep aan de haal. Nou zal je het hebben, denkt Jan; nou je poten schrap. Hij wil terug roepen, maar potverdrie, als hij denkt dat hij, snotjongen, bulletje Sjemonow op de vingers kan tikken, de man die vijf en twintig jaar.... De kapitein slingert het bevel terug, met een dusdanige hoeveelheid springstof geladen, dat zelfs de zwoegende mannen in de diepte er even van opkijken. Het schiet Jan in de wangen en in de oren en in de vuisten, hij denkt: arijt, vader, arijt. Maar 't kon je nog wel 's bezuren! Daar gaat dan je staaldraad, door het kluisgat heen, zwaar omwikkeld met repen smarting, om het schavielen tenminste zoveel mogelijk tegen te gaan. Ook dat duurt blijkbaar te lang, naar den reus zijn zin, maar er zijn grenzen. Misschien slepen ze in Rusland op een naakte tros, in Holland doet men dat anders. Laat hem maar tieren, maar kom niet met open vuur bij zijn muil, want dan vliegt hij de lucht in, de zuiplap.

De tros is nauwelijks vast of de ‘Jan van Gent’ begint al te trekken; de meertouwen van het zeilschip plonzen te water en de magere kapitein op de kampanje roept: ‘Hey, hey! Easy! Easy!’ Maar wie in zulke omstandigheden op een schrammetje kijkt is een kniesoor; Sjemonow laat zich aan het gekraai niets gelegen liggen, de ‘Jan van Gent’ hangt scheef te grommelen in de strengen, als een trekdier, dat van de zweep heeft gelust. Op de rivier moet de sleep in het rond worden gevaren, om de kompassen te kompenseren; het is een hachelijk bedrijf in dat nauwe vaarwater met een hooggetuigd schip, de wind is aangewakkerd tot hard, met stormachtige vlagen; zo'n karonje dan met 'r volle want overstag te slepen tussen de wallen is geen kleinigheid. Maar Sjemonow staat zelf te roer en hij blijkt een meester; de manoeuvre verloopt zonder schade, nu gaat het

rambam de rivier af, het hoogwater is gehaald en de reus in zijn schik. Hij laat den bootsman het volk een schoot-aan geven en slaat Jan op zijn schouder, dat hij er scheef van gaat. Koedzo, koedzo, boroer, neem ook een borrel! De loods krijgt er ook eentje, het is een vrolijke beweging daar op die brug. Pieng!, gezondheid!, ja ja, bij de zeesleepvaart daar moet je maar wezen.

Ter hoogte van het Humber vuurschip gaat de loods van boord en wordt koers gezet naar Flamborough Head. Omdat de wind uit een gunstige hoek komt, wordt naar de 'Scottish Maiden' geseind dat er zeil gemaakt moet worden. Het duurt lang, alsof die koekebakkers daar achter eerst onder elkander moeten uitmaken wat 'zeil' is; dan worden een paar onderdoeken onhandig bijgezet. 'Meer zeil!' seint Sjemonow, en wanneer er een vloekwoord in het vlaggeboek gestaan had, zou hij het er bij gehesen hebben, nu zegt hij het tegen den stuurman, en die kan er tegen. Die krijgt hart voor het monster, hij begint zijn roekeloosheid en zijn stompzinnig gebulder te vergeten. Zoals hij daar op die rivier in 't rond gescharreld heeft, dat was iets om later aan je kinderen te vertellen. Er zijn zeelui en zeelui, de één verstaat zijn vak en daarmee uit, maat de ander maakt er een kunst van. Zoals Sjemonow te werk ging, dat was muziek, dat gaf een gevoel van schoonheid, aan wie het kon begrijpen.

De kok brengt koffie, met een vies gezicht, want het waait verduiveld hard en zo'n blaadje is over de muur voor je er erg in hebt, en dan gaat een kok, die weet hoe het hoort, mee de muur over; liever de plons in, dan je gereedschap uit je handen te laten rukken door de elementen. Zij slobberen de koffie met behaaglijke teugen, steeds achteruit kijkend naar die modderaars; die zijn nu doende een paar stagzeilen bij te zetten, maar het lijkt wel een baker, die de luierwas te drogen hangt, zo fladderen en klappen de doeken. Abeltje, die uit het stookhol omhooggeklauterd is en nu aan de luchtkokers staat te rukken, die te veel wind naar binnen slaan, lacht zonder tanden naar de brug en roept: 'de schotse meid is 'r sjarretèls kwijt!' Maar Sjemonow vindt het gescharrel daar ginder maar matig; hij kijkt van het schip naar de lucht en slurpt zwijgend zijn koffie. Op de 'Scottish Maiden' dartelen de mannetjes als poppetjes over het wiegende dek, of ze verstoppertje spelen en krijgertje; aan het stuurwiel op de kampanje staat de magere kapitein, zijn baard als een vlaggetje in de wind. Hij zwaait met de armen en moet wel verschrikkelijk staan schreeuwen; dan weifelen de

mannetjes een ogenblik en draven de andere kant uit. Als hij, na een wanhopige pantomime met armen en benen, die koddig is om aan te zien uit de verte, het roer loslaat en naar voren loopt, waar de mannetjes met een stagzeil aan het spelen zijn, loopt de schuit uit haar koers, de zeilen komen bak te staan en de hele familie gaat van de sokken. Jan staat te balken van het lachen, met de handen voor de buik, en overal aan dek wordt geschaterd, behalve door den derden machinist, want die is bovengekomen om te braken en vlucht nu ziek en verwilderd terug, hij denkt dat al die vrolijkheid om hem is. Dan vraagt Sjemonow ineens: ‘Kannste zeilschiep varen, boroer?’ ‘Jawel,’ zegt Jan, ‘daar ontbreekt het niet aan.’ Sjemonow laat de hand op zijn schouder vallen en zegt: ‘Hoesha dan! Maak daste aan boord van die jammer komt!’

Wel bliksem, daar heb je het! Het bevel heeft hem zo overrompeld, dat hij niet dadelijk dank-je-stichtelijk heeft gezegd en nu zijn de jongens al aan komen glissen, op het bloeddorstig gebulder van den kapitein, en gaan de sloep klaarmaken. Vooruit, schiet op! Wandelaar aan boord van die zeilschuit, de bootsman zal zijn plaats wel zolang innemen, en het zal ook de eerste keer niet wezen, dat Sjemonow een sleepboot tollen laat in zijn eentje. De twee runners, die eigenlijk voor de baggermolen bestemd waren, kunnen meegaan naar de overkant; sta niet te klosogen, koelies!

Bevel is bevel, daar kan tenslotte niet aan getornd worden, wees eerlijk; wanneer Jan zenuwachtig is, bij het samengraaien van een paar bullen in zijn hut, dan is het niet van de bangigheid, het is de koorts van het avontuur. Aardig, zoals je, bij het zoeken naar een broek, zo'n portretje met ogen over het hoofd kan kijken.

Hij gaat in de boot, de runners aan de riemen. Er staat een knaap van een deining, het is uitkijken dat ze niet kapseizen door de tros, want die schutter daar ginder stuurt alle slangen van het paradijs achter elkander, en dan slaat het zware touw soms verraderlijk uit het water; maar alles gaat goed. Zij komen veilig langszij te land en enteren aan boord van de ‘Scottish Maiden’. Wat uit de verte grappig heeft geleken, is droevig van nabij; een man heeft een been gebroken, toen hij door het slaande zeil tegen de reling werd gesmakt, en de kapitein staat, met een paar malende ogen in een gezicht vol baard, aan het roer of hij zijn laatste koers stuurt. Veel Engels kent Jan niet, maar het is voldoende. Eerst laat hij de sloep binnenboord hijsen

door de runners, twee zware kerels met de gezichten en de handen van moordenaars en de harten van jongemeisjes; zij heten Bulle Brega en Kees de Kaap, dat hebben zij hem in de sloep verteld. De magere kapitein wordt wild, wanneer hij hoort dat hem het bevel uit handen wordt genomen; hij protesteert schreeuwend met overslaande stem, struikelend over zijn dreigementen, maar Jan zet hem weg van het roer en brengt de schuit op de koers. Zij stuurt zwaar, omdat dat stagzeil zo te keer gaat; het moet niet lang meer duren, of er gebeuren ongelukken. Hij roept Bulle Brega, geeft hem het roer, als de kapitein raar doet zegt hij, blozend: 'you keep low, sir, or I will put you flat' en gaat naar voren met de gedachte wat daar nu fout aan was. 'I shall,' dat had het moeten zijn; verdraaid, dat Engels zit vol kronkels.

De noodbemanning van het schip heeft hun komst met domme, angstige ogen gadegeslagen en staat nu weerloos op een kluitje te kijken. Wat het voor volk is mag de duivel weten, maar zeelui zijn het zeker niet. Hij deelt het zoodje in twee ploegen in en geeft de helft aan Kees de Kaap; dan gaan zij het stagzeil klaren, waarbij meer geschopt en gescholden wordt dan getrokken. Maar het komt voorelkaar en Bulle Brega houdt het roer of de schuit op rails gaat; als de vallen en de touwen geklaard zijn, heeft de 'Scottish Maiden' haar nukken laten varen. Zij stampt zwaar, omdat zij leeg is, en haar stengen zwaaien lelijk tegen de grauwe lucht, maar zij loopt vast op de koers en is te hanteren. Als de zaak aan kant is zoekt hij den kapitein. Die zit in zijn kajuit met het hoofd in de vuisten en een troostfles voor zich op tafel; hij spreekt huilerig van 'the woman' en 'my kids at home' en graait daarbij in zijn natte baard, op zoek naar een peukje sigaar dat hij verloren heeft. Het is een lamlendig gezicht, deze onbekwame dronkaard, die het bevel heeft over zulk een statig schip; maar de zeilvaart ligt op sterven en wie er nog als schipper varen, hebben allemaal de een of andere zwartigheid. Hij laat hem maar bazelen in die kajuit als een zaal, waar de banken en de beschieting nog op vroegere deftigheid wijzen; maakt voor zichzelf een kooi in orde in de kaartenhut, geeft Kees de Kaap order hun zaken voorin te brengen en daar dat schooiersvolk gehoorzaamheid in de botten te ranselen als bootsman van de wacht; als dat gedaan is, laat hij de boordlichten klaren, want zij gaan het donker in. De wind is inmiddels nog aangewakkerd, de 'Scottish Maiden', die een harde loper moet zijn geweest in haar goede tijd, hangt op één oor met puilende zeilen en komt met een negen

mijls vaart achter de sleepboot opzetten. Hij ziet dat de ‘Jan van Gent’ moeite heeft om voor te blijven en beveelt de drie kleumende bibberaars, die de bakwacht vormen, goed uit te kijken of er niet van vooruit geseind wordt. In de kaartenhut controleert hij de barometer, bij het dansende schijnsel van een lucifer. Het ziet er niet vrolijk uit, het glas staat zo laag dat hij ervan op het achterhoofd krabt. Maar bij zijn ronde over dek ziet hij, dat alles goed zeevast gesjord staat en dat er niets meer te doen valt dan er is gedaan; laat het maar waaien, maar de hemel beware me voor die koekebakkers.

Bulle Brega staat nog steeds te roer, een blok van een man in de schemering, aan dek geworteld met zijn dikke benen; het is een kerel om op de schouder te slaan, zoveel hartelijke simpelheid komt uit die ogen. Kees de Kaap is kleiner, maar bijna even lang als breed, ook geen kleine jongen om op schoot te nemen; met die twee zal hij het een heel eind kunnen klaren, als het weer niet al te ongenadig wordt. Dan komt er, opeens, een vreemdeling te voorschijn uit de kombuis, als een mol uit zijn gat, een kabouter van een grijsaard, om zeeziek van te worden, zo morsig en vies is hij. Hij heeft een mutsje op, dat op zijn kop gegroeid lijkt als het dopje op een eikel, en draagt een soort boezelaar vol bloed- en botervlekken; maar hij komt met een pannetje aangescharreld, waar damp uit slaat, zegt: ‘me cooky, hier dinner reddy’, zet het pannetje op de grond en laat zich van achteren bekijken, terwijl hij naar zijn gat terugsloft en er weer in kruipt. Er zit rijst met vlees in het pannetje; Kees de Kaap wordt geroepen en gedrieën maken zij het soldaat. Het mannetje mag smerig geweest zijn, zijn prakje is best en het geeft een mens een hart, temidden van al deze bedenkelijkheid. De wind fluit boosaardig door het want en er begint een verwarde deining te lopen; de lucht zit vol jagende wolkenflarden, met daartussen schurftige vlekken van groenachtig licht. Het is een rare lucht om naar te kijken, zij lijkt wel afgeladen met alles wat zij niet gebruiken kunnen. Nadat hij nog eens naar de barometer is gaan kijken, steekt hij met dezelfde lucifer een na-den-eten-pijp aan, alsof er niets aan de hand was, maar dat weerglas hangt te vloeken aan de wand. Hij komt de wind weer in, met een vlucht vonken uit zijn pijp, tuurt naar de zee en de lucht; de dreiging, die hem tegemoet komt, stemt hem bezorgd en ook blij, want dit is nu zijn eerste commando. Jan Wandelaar - vijf en twintig jaar en kapitein. Het leven is best.

***

Te negen uur wordt er van de sleepboot geseind, dat het zeil geborgen moet worden. Dat seinen is eigenlijk overbodig, want de ‘Scottish Maiden’ loopt nu bij vlagen zo hard achterop, dat zij elkander zouden kunnen beschreeuwen, als de wind niet zo tekeer ging in het want. Het bergen van de onder- en de stag-zeilen is geen kleinigheid; de heren van de noodbemanning zijn voor driekwart te zeeziek om overeind te staan, zij hebben hun handen te hard nodig om zich aan het tuig of de reling vast te klampen, dan dat zij aan de touwen kunnen gaan, laat staan de ra's op. Met de twee runners en een paar boeven van beneden, die schijnen te hebben begrepen dat het om hun eigen behoud gaat, mant hij het doek in, hangende in de paarden over de ra; het is een stroef karwei en als zij, na de stagzeilen, de fok en het grootsel hebben geborgen, laten zij het zich bij het kruissel afweten. Er is een windstoot gekomen, die een verrassing aan verraderlijkheid bracht; een knal als een kanonschot en een scheurend geluid, dat erger deed vrezen: daar hangt het kruissel te klapwieken in het want, een reusachtige vogel. Het vrijmaken van het doek is een gevaarlijk grapje en als het, eindelijk, is gebeurd, waait er een storm, die de ‘Scottish Maiden’ even hard achter de sleepboot op doet lopen op haar naakte tuig, als zij het enkele uren tevoren op haar zeilen deed.

De nacht is aardedonker, brokken water breken tegen de flanken, botsen omhoog en smakken op het dek met een gedonder, dat de masten ervan trillen. Het schip stampt en slingert, haar lichten scheren als staartsterren langs de hemel, alles wat aan boord rollen kan rolt, alles wat loshangt kleppert en rammelt en rinkelt, het schip lijkt te barsten van leven. De ‘Jan van Gent’ is slechts bij ogenblikken te zien in de duisternis, wanneer er een scheur in de wolken wordt gereten en een vlek maanlicht over het water komt aangevaren; die zet een seconde lang de romp van een onder schuim bedolven zwart gedierte in een spokig licht, om dan verder te jagen, de duisternis in. Weg zijn trots en vreugde van het eerste commando, niets is er meer op de wereld dan een radeloos schip, steigerend van pijn, en water, water, steeds meer, steeds hoger, steeds woedender water, schuimend, kolkend, tuimelend, vernielend; een zondvloed van water.

Jan tracht met Bulle Brega het roer te houden, hij voelt aan de schuit dat de ‘Jan van Gent’ dwars-uit trekt, dat zij de sleep niet op de koers kan houden. Dan ziet hij, door de waterjacht heen, een schijnsel flakkeren, een rossig schijnsel, recht vooruit.

Weerlicht? Nee, dat kan niet; het moet vuurgloed zijn, die uit de schoorsteen van de sleepboot wordt gejaagd ... Dan komt, o simpel heldendom van wie-doet-me-wat, een man naar achteren. Hij palmt zich hand overhand langs de reling aan de loef-zij, drie brekers lijken hem voor eeuwig de grote kelder in te spoelen, grauwbruine, witgetande monsters van brekers, die als krankzinnige olifanten naast het schip opspringen, dan kantelen in de lucht en tot platte brei worden gesmakt op het dek met fonteinen van melk; maar de man laat zich niet oprollen en duikt steeds weer te voorschijn uit zijn schuilhoek achter de reling, waar hij gehurkt heeft zitten wachten tot de kermis voorbij was. Als hij op de kampanje belandt blijkt het Kees de Kaap, die schreeuwend, woord voor woord, met de mond op het oor van den stuurman, komt vertellen dat de ‘Jan van Gent’ dwars op de koers ligt te trekken met alle macht, maar dat zij geen kans ziet het schip overstag te slepen; nu vijlt de staaldraad voorloop langs de boeg, dat het vuur er uit springt, en het zal dus wel gauw mis wezen.

Dat is dus het rossige schijnsel, dat hij vooruit heeft zien flakkeren: de vonken, die uit de boeg springen, wanneer de staaldraad er langs schavielt bij het stampen. Het brengt hem een seconde lang de genoegdoening van tòch gelijk te hebben gehad, toen hij de tros op de tamp van de ankerketting had willen steken, maar het gevaar is groter dan de pret; want wanneer de tros het begeeft, dan drijft er een windjammer rond in de orkaan, met drie hele mannen aan boord en een stelletje gekken om de zwarte mis te zingen. Hij denkt er over om de ankers te laten vallen, maar vergeet de ankers, als er van voren een knal komt en een ruk, en het schip uit haar roer loopt met zulk een kracht, dat Bulle Brega door het stuurwiel wordt opgetild, omhooggezwiept en, God hebbe zijn ziel, hals over kop de nacht in geslingerd. De storm juicht in het want, draait het weerloze vaartuig met de flank op de golven en drukt dan tegen haar tuig, tot zij vrijwel plat op het water komt te liggen. De twee mannen, die op het kampanjedek hangen, dat schuin staat als een dak, zien het zeemansgraf van dichtbij; dan richt het schip zich sidderend op, om dadelijk weer neergedrukt te worden met een nog hachelijker slagzij.

Veel helden rusten op de bodem van de zee, maar op sommigen heeft zij lang moeten wachten. Als Jan een wereld van water over zich heen heeft laten gaan en weer adem kan halen, bemerkt hij niet alleen, dat hij nog aan dek ligt en dat het schip nog stand

houdt, maar dat er nog iemand anders naast hem ligt ook, en dat is Bulle Brega. Hij zal zich daar pas over verwonderen, wanneer alles voorbij is; voor het ogenblik brengt de wederopstanding van den doodgewaanden Bulle hem het vertrouwen terug in de onverwoestbaarheid van het leven. Hij entert zich met zijn beide maats naar de loef-reling omhoog en tracht vandaar een mast te bereiken. Als de ‘Jan van Gent’, als een zeehond meer onder dan boven water, briesend en slingerend langs komt gevaren, worden er stagzeilen bijgezet. Het is een knap stukje werk voor drie man, maar wie in de piepzak zit maakt rare sprongen, die hij later niet nog eens over zou kunnen doen, al zou hij er de onsterfelijkheid mee kunnen verdienen. Die stagzeilen betekenen voor de ‘Scottish Maiden’ het behoud, en voor de machinisten van de ‘Jan van Gent’ de martelpaal, want Sjemonow brult door de spreekbuis om steeds méér stoom, het zeilschip schiet er, met die paar doekjes, met een snelheid van tussen, dat haar zwakke lichten, tranende schijnseltjes in de duisternis, uit het gezicht dreigen te verdwijnen.

De zee en de storm, teleurgesteld, zinnen op nieuwe kwellingen, en, wel ja, waarom zouden die stengen niet eens naar beneden gesmeten worden?, - dat is nog eens een aardig grapje. De ‘Scottish Maiden’, met Jan en Bulle en Kees, krampachtig als drenkelingen, aan het rukkende roer, stuift berg op - berg af met de kop in de lucht en de kop in de golven, die barsten op de steven met het geluid van een ontploffing, en een wolkbreuk van buiswater de lucht in slingeren, van voren naar achteren, als een steniging van scherven. Maar zij vaart en zij drijft en zij leeft nog, zij neemt de zeeën als een renpaard, van hopla en daar-gaat-ie. Dan komt een golf, zo hoog, dat zij er tegen op. kan staan. Zij dreigt te kantelen, klimt op de kruin, en wordt in een dal gesmeten met een diepte, dat het lijkt of zij zweeft. Dan een aardbeving, een scheurend gekraak, een donderende lawine van stengen en ra's en touwwerk en loodzware zeilen, die haar dek dreigt te doen bezwijken; een volgende golf als een overrompeling, - schoon gaat zij er onder, van steven tot steven, - als zij weer tevoorschijn komt, heeft zij een stapel op de kampanje en een verwarde sleep achter zich, en ligt met de kop uit het water. Maar uit de ruïne komen drie mannetjes gekropen, die bedrijvig gaan sjorren en hakken en peuteren; bij de vijfde golf is zij haar stapel kwijt en bij de twaalfde haar sleep. Zij ligt vaster, nu die hoge rommel eenmaal naar beneden is gekomen en overboord gespoeld; zij loopt zekerder en moe-

diger. Bulle Brega heeft een arm uit het lid en Jan Wandelaar heeft Kees de Kaap snel moeten lossnijden uit de lijn, die om zijn lijf gekronkeld zat, anders zou die gestikt zijn en geboeid verdronken.

De 'Jan van Gent' is in geen velden of wegen te bekennen en het schip zelf lijkt uitgestorven op hen na; maar als de rust en beetje is weergekeerd, wie komt daar uit zijn gat gekropen? De mol met de muts en het boezelaartje voor, die zich langs de reling naar het achterschip palmt met één hand, of het een wandeling was voor een luchtje, en hij brengt, - wie zijn ogen niet geloven wil die moet maar proeven, - een keteltje koffie voor de dorst. Hij zegt er niets bij, daarvoor is er nog te veel kabaal in het heelal; hij geeft het keteltje aan Jan en wandelt dan terug met een hand aan de reling. De zee en de storm, van hun stuk gebracht door zo veel verachting, laten hem ongehinderd passeren en beginnen pas te gooien en te bulderen, als het te laat is en de mol weer in zijn gat verdwenen. De koffie smaakt best en is nog lauw bovendien, zij drinken uit de tuit het keteltje leeg en laten het dan vliegen. De wereld zit vol wonderen, waar de mens geen weet van heeft, die kok is er één van.

Wie dacht, dat het ergste nu voorbij zou zijn, is er naast. De wind neemt weliswaar niet toe in de loop van de nacht, er komen zelfs sporen van vermoeidheid in het waaien, zo tegen de dageraad; maar de deining wordt steeds hoger en verwarder, naarmate zij het open water bezeilen. Het is op het laatst geen staan meer aan dek, zo gaat de schuit te keer; omdat zij vast op het roer blijft liggen en er geen verandering van zeil voor de deur staat, binden Jan Wandelaar en Kees de Kaap zich vast bij het stuur. Van koers varen kan geen sprake zijn; de lawine van tuigage heeft het kompas de kop ingedrukt en het rad een paar tanden uitgeslagen, maar draaien kan het nog en de 'Scottish Maiden' luistert nog naar haar roer. Bulle Brega is met zijn lamme arm naar voren geschoven, om te zien of eentje van die koekebakkers nog levend genoeg is om hem de knokkel weer in het lid te trekken. Het lijkt van niet, want hij komt niet terug; het kan ook wezen dat hij van de pijn van zijn stokje is gegaan, zo'n in het lid trekkerij is geen allemanswerk en Kees licht den stuurman schreeuwend in, dat Bulle zo kleinzerig is als een varken.

De 'Jan van Gent' blijft buiten zicht; die heeft misschien gedacht dat zij bij de smak, die zij in dat golfdal gemaakt hebben, te barsten zijn geslagen, toen de verspeelde tuigage langs

kwam drijven. Wie weet ligt ze nu rond te varen bij die rommel, om te zien of er nog leven te vissen valt. Het slingeren en stampen wordt steeds zwaarder, bij het flauwen van de wind, het gaat met rukken en bonken en geen ogenblik rust, de mannen beginnen scheel te kijken van de hoofdpijn. Verwarde, schrijnende gedachten: niet slapen nee niet slapen o wat een pijn verdomme hier is geen spaak niet slapen. Voor de ogen kronkelt het en wriemelt, rood en glimmerig en strepig, als bloederige aaltjes; niet slapen nee waar is die hand stil toch schip stil toch. Mens, wat een toer om die ogen open te krijgen. En als ze open zijn, kunnen ze niet kijken, alleen maar staren, schuin naar boven. Het duurt uren, voor ze kijken kunnen, en dan zien ze de dag, die komt. Geel en betraand van regen, met een aarzelend schijnsel van angstigheid uit een verscheurde lucht. Hoe kan dat nou, hij kan de dag niet zien, want ze varen toch niet naar het oosten; dan probeert hij omlaag te kijken en als hij dat klaargespeeld heeft, ziet hij, dat hij achterstevoren te roer staat. Kees de Kaap hangt voor dood over de spaken, maar wanneer het rad rumoert stuurt hij bij, als een spook. Kees de Kaap, goeie jongen, alleen op de wereld, vooruit maar.

Tegen zonsopgang is de dans op haar wreedst. Het schip slingert zo zwaar, dat een pardoen van de kruismast, de enige waar de steng nog opzit, knapt met een knal, die niets te betekenen heeft, vergeleken bij het kabaal dat zij des nachts te verduren hebben gekregen, maar die hen een doodsschrik geeft omdat zij, ziek van de steken in het hoofd en verlamd van de moeheid, als krokodillen met open ogen hebben staan slapen aan het stuurrad. Het leven is een pluisje, God blaast het van Zijn hand, maar wie een eeuwigheid geworsteld heeft om uit het paradijs te blijven schrikt toch, wanneer er op hem geschoten wordt. Het gevalletje met die pardoen is kwaad werk, want nog zo'n slinger en de mast staat los aan bakboord, en dan is het: adie. Het enige is, dat de steng geschoten wordt, om de zwaai te verlichten; maar hij heeft er de moed niet toe en de benen niet, als hij eenmaal omhoog kijkt naar die steng blijft hij maar kijken, die nek is zo moe dat ze er nu genoeg van heeft, van al dat gekijk. Bij iedere zwaai kan het gebeuren. Ja ... ja! ... nee. Het is een spelletje; een jongen in een roeibootje, schommelen, schommelen, ja ... ja!... nee. Nog geen water geschept. Oei, wat gilt dat meisje, en toch vindt ze het leuk. Niet doen, Jan! Niet doen! Maar hij moèt, hij gunt zich zelf niet eens de tijd om te beseffen of hij het eigenlijk wel wil. Eén ... twee ...

ja... ja! Niet doen, Jan! Niet... Lief meisje. Lief meisje. Kom, moet je daar nu van huilen? Het is geen huilen, het is hoofdpijn. Als dat knerpende gekners nu maar uit was, alleen dat gejank maar, dan zou het heus zo beroerd nog niet zijn, dan zou hij kunnen slapen. Het kreunt en knierst onophoudelijk, eentonig, heen en weer, heen en weer, onophoudelijk. Wat het is kan hij niet zien, want dan moet hij omlaag kijken, en dat gaat nu eenmaal niet. Ja ja, hij weet het: jongen, Jan, als je niet iets aan die pardoen doet is het adie. Hij wil wel, maar hij kan niet; dan geeft het lot hem een zetje.

Als een haan treedt de magere kapitein, die de nacht lang onder de planken heeft gezeten, naar buiten om de dageraad toe te kraaien met een mondvol dronkemansgebabbel; hij is zo beschonken, dat hij over het slingerende dek komt aanwaggelen met een gemak, waar een nuchter man verbluft van staat. Hij merkt doodeenvoudig niet dat de wereld aan de rol is, hij ziet alleen maar twee zeerovers, aan het roer van zijn schip, en gaat naar hen toe om een toespraak te houden. Het verschijnen van dien zwaarmoedigen spijbelaar brengt Jan tot de werkelijkheid terug, zoals, enkele uren geleden, de wedergeboorte van Bulle Brega hem overeind geholpen heeft. Hij maakt zich los van Kees en het roer, wil den dronkaard bij de kladden pakken, vóór die, uit de pas geraakt, een schuiver maakt naar de lij. Maar een wrekende golf springt over de reling, slaat Baardmans van de sokken en keilt hem in een hoek, waar hij kan liggen wentelen in een bed van drabbig schuim, of hij, als straf op de zonde, verdrinken moet in een reusachtig glas bier. Dezelfde golf heeft wéér een kardeel van de pardoen doen springen, de dood betokkelt nu het harpstijf gespannen touw met een opgewekt geluid. Hij vergeet den kapitein en schudt Kees de Kaap wakker; die ontstelt zo van de hardhandigheid, dat hij het schip op laat loeven, terwijl hij het al die tijd, al slapende, op toverachtige wijze bij de wind heeft weten te houden, zonder dat een zeil gekild heeft. Maar het gezicht van de stervende pardoen geneest hem van de slaap, zij spalken het roer, zodat het even lijden kan, en enteren het want in.

Het schieten van de steng kan beiden het leven kosten, maar wanneer zij het niet wagen is het einde zeker. Zij martelen zo lang op de mars, tot het besef van boven en onder hen verlaat en zij zich tenslotte alleen nog maar, met een laatste rest van levensdrift, vast lijken te klampen onder aan de slinger van een wereldgrote klok, die hen de hel in tracht te zwiepen; dan is het, of klok en slinger en al van de hemelwand bliksemen, uit met de

pret; maar het is niets. Zij leven nog. Alleen is de steng geschoten en dat was de bedoeling. Zij kijken elkander aan, schrijlings op de mars in een ravage van touwwerk, de harsige geur van versplinterd hout is de eerste zintuiglijke waarneming in een nieuwe wereld. ‘Gepiept’, zegt Kees; het bolderen van de klappende zeilen klinkt als een gigantisch applaus. Zij glijden omlaag langs de twee gespaarde pardoens, die het gewicht nu met gemak kunnen houden; wanneer zij het dek weer onder de voeten hebben is het, of de zeegang in de tussentijd bijna bedaard is, zo vast doet het aan. Zij lopen nu met hetzelfde gemak heen en weer als de dronken kapitein, toen hij tevoorschijn kwam. Kees brengt het schip terug op de koers, Jan gaat hulp voor de verwoesting halen. Het vooronder is te gevaarlijk om te bezeilen, hij bonkt op de kombuisdeur. De mol komt tevoorschijn en begrijpt alles nog voor het Engels geworden is; hij sjokt naar het roer, met dezelfde minachting voor de elementen, die hij met de koffie betoond heeft, en gaat het stuurrad hanteren als een man die het meer bij de hand heeft gehad. Kees en Jan slepen den kapitein, die, o wonder, nog steeds in de hoek van de verschansing ligt, als een natte bultzak tot bij de trap van de kajuit, waarboven ze hem loslaten en dan de deurtjes sluiten met de eerbied voor een grafkelder; daarna gaan zij de wildernis van touwwerk te lijf met een krachtgevend gevoel van meerderheid.

Een half uur later is het dek geklaard. Het lijkt of de zee er nu genoeg van heeft, de deining is minder wreed en de wind afgezwakt tot een straffe bries. Het kan verbeelding wezen, dat het nu gedaan is; maar voor Jan is de spanning voorbij, een vermoeide onverschilligheid maakt zich van hem meester. De mol staat vast te roer, die kunnen zij het karweitje rustig overlaten; hij zakt met Kees de Kaap het vooronder in bij het licht van een lantaren, om Bulle Brega te zoeken. Daar beneden blijven zij niet lang, de stank van braaksel, zweet en menselijke uitwerpselen noodt niet tot een verblijf. De noodbemanning ligt voor lijk op de grond verspild, een smadelijk gezicht van smerige, bange mannen, die de angst en de zeeziekte een nacht lang tot beesten hebben gemaakt en die nu, uitgeput en verloren, ellendig liggen te ronken waar het lot hen neergeworpen heeft. Sommigen blijven zo stil in een zo onnatuurlijke houding, dat het lijkt of ze dood zijn; maar wanneer zij geschopt worden kreunen ze nog en trekken stuipig met krachteloze benen, dus leven zit er nog in. Bulle Brega wordt gevonden in een onderkooi, waar hij zich blijkbaar in heeft weten te hijsen en waar de genadige na-

tuur hem buiten kennis heeft laten liggen tot zij hem vonden. Zijn schouder ziet er leelijk uit, zij durven er niet aan te prutsen; het beste lijkt maar om hem te laten liggen waar hij ligt, want wie weet kan het vervoer hem schaden, er staat nog deining genoeg om twee man die een derde dragen tegen de reling te laten tuinen.

Kees de Kaap wil niet slapen. Hij blijft aan dek om een oogje houden op de mol en de zeilen. De kruismast klaart het nu makkelijk, het schip is willig, nu is het niet langer nodig om voor de wind weg te lopen. Zij kunnen nu een koers sturen; maar waarheen? De ‘Jan van Gent’ is nergens te bekennen, evenmin als de kust. De bries blaast hard uit zuid-westelijke richting, waar precies valt niet te peilen, want het kompas is waardeloos. Zij lopen een vijf tot zes mijlsvaart scherp bij de wind; de ‘Scottish Maiden’ heeft er een overmoedig plezier in. Achter hen is de kim dichtbij door zware, zwarte wolkenbanken, waar soms de golven voor kuiven, groene gevaarten, wit gemarmerd, bijna doorzichtig van klaarte. Hun kammen springen de zwarte hemel in, schuimend, schitterend wit. De wolkenbanken omvademen de kim in een halve cirkel, het schip vaart geborgen in de armen van een duistere macht. Maar vóór hen, in westelijke richting, waar de kust moet zijn, is niets. Een eindeloze vlakte van wemelend water, blauw, blinkend, samenvloeiend met een eindeloze hemel, zuiver van licht. Geen kim, geen schip, geen vogel. Alleen die hemel en de golven; golven, golven, een steppe van golven, die zwellen en slinken, kuiven en vloeien, eindeloos, de eeuwigheid in.

Hij wil een bestek maken, het zonnetje schieten. Maar in de kaartenhut is niets van die rommel te vinden; de zee heeft de deuren gebroken en het hok leeggespoeld. Een paar kaarten-todden zwabberen als bleek wier uit de zolderrekken, een stoel met gebroken poten heeft zich onder de tafel verscholen; verder is er niets. Mens, wat is hij moe. Hij zwaait op zijn benen van de moeheid; maar kom op, jong, hou je taai, 't bedrijf is nog niet uit. Hij zakt af in de kajuit, daar ligt de kapitein, languit op de bank als een dode. Het is er stil, alleen zijn oren gonzen; buiten klokt het water en met de deining rolt steeds een fles tegen de wand. Als hij dien man daar ziet liggen, kan hij toch een zekere trots niet binnenhouden en zegt: ‘Captain, your ship is saved.’ Eerst lijkt de schipper het niet gehoord te hebben, dan zegt hij: ‘You fool. Better had it drowned.’ Uit de toon, waarop hij dit zegt, blijkt dat hij bijna nuchter moet zijn.

'Once the finest vessel abroad,' mummelt hij; 'now better be dead.'

'Come, come,' zegt Jan, terwijl hij de laden onder de kooi opentrekt, op zoek naar misschien een tweede sextant. 'Take it easy; everything is allright now.' Maar de kapitein zegt met koppige wanhoop: 'No, no. Better be dead. Oh, be dead.' En een sextant is er ook niet. Dan maar varen, op hoop van zegen. Vandaag of morgen zal die sleepboot wel uit de kim komen. Naast de kapstok hangt een portret achter versplinterd glas. Een ouderwetse vrouw met drie ouderwetse kinderen; haar gezicht is niet best meer te herkennen, dat heeft door de scherven geleden en er is water achter gekomen ook. Wanneer hij dat portret ziet, moet hij ineens aan Nellie denken, voor het eerst, die nacht; en als hij langzaam de trap weer opgaat denkt hij hoe dat nou toch mogelijk is. Hij heeft altijd gehoord dat, in doodsstrijd, het beeld van de geliefde voor iemands ogen verschijnt met een glimlach van troost en verzachting; hij had die nacht wel een keer of drie de arm van den zwarten vrijer om de schouders gevoeld, maar Nellie was daarbij thuisgebleven. Hij is toch nog niet zo suf of hij grijpt de kans aan, die hem hier geboden wordt om de zonde van de woordbreuk ongedaan te maken, en hij denkt: 'Als het haar niet eens de moeite waard was om even over me te dromen, met wier in m'n haar, of zo; dan verdient ze ook niet beter dan dat ik mijn mannenplicht doe.' Maar helemaal afdoende blijkt deze billijke gevolgtrekking niet, om het knagen van het geweten tegen te gaan. Hij gaat op de natte bank in de kaartenhut liggen, om de benen een ogenblikje rust te geven; volmaakt ongelukkig tot hij inslaapt, en dat is niet lang.

***

Tegen de avond heeft de 'Jan van Gent' haar weer te pakken. De mannen wuiven van schip naar schip; zo van: ha die jongens. De derde lijn is raak, en de tros wordt ingepalmd zonder overdreven moeite. Wanneer de sleepboot weer trekt, komt de bootsman met een sloep. Ha die bootsman. Zo, stuur; dat was op 't randje, vannacht. Och, 't viel mee; hebben jullie nog schade? Geen bizondere bizonderhede, zegt de bootsman, ha die Kees.

Als hij Sjemonow weer ziet geven ze elkaar een hand. Dat mag ook wel. En ze nemen er eentje. Dat mag óók wel. Bout zegt: hee, ben je daar weer?, op een toon van: dat had ik niet

gedacht, vriend. De meester zegt: nou heb je 's gezien, jongmens, wat voor beulswerk.... Maar Nellie zegt niets, die kijkt verwijtend uit het portret aan het voeteneind. Ze zal heus wel wat zeggen, maak je daar maar geen zorg over; maar gelukkig heeft hij nog vijf maanden de tijd om er over te denken wat hij antwoorden zal.

Abeltje zegt: ik heb 't je wel gezeid, kijk uit met die schotse meide; en Bulle Brega doet net of hij er om lacht. Maar hij schreeuwt toch, wanneer Sjemonow een kousevoet in zijn oksel zet en een nummertje touwtrekken weggeeft aan zijn lamme arm. Weet je, waarom in de harem van de Sultan van Turkije allenig maar dwergies diene?, vraagt Abeltje vrolijk; en als Bulle het niet weet zegt hij: omdat die te klein benne om op 't bed te kenne kijke. Hahaha. Maar Bulle lacht niet, want die is van zijn stokje gegaan. Kees de Kaap heeft er tranen van in de ogen, en gaat maar liever aan dek, omdat hij dat gemartel niet langer aan kan zien. Kinderachtig hoor, voor een man; maar ben je belazerd!, hij is aan dek gegaan om den kok te vragen, of die nou niet 's een eitje voor den gewonde zou bakken, in-plaats van daar maar zo zuur naar die zee te staan kijken. De kok zegt: ‘een eitje bakken? Die man is voorlopig nog niet binnen zwijm.’ De kok is aan de ongelukkige kant, want hij is zijn bolhoed kwijt. Gek, zoals je aan zo'n ding gaat hechten; net een hond, op 't laatst. Henkie zegt: gelóóf maar dat-ie 't gevoeld heb; ik zag 't bloed kompleet wegtrekken uit z'n ogen, en.... O jà?, vraagt Abeltje, en dan roept de stem van Bout uit de machinekamer: jonges, geef 's effen een puts water. Henkie zegt: de derde heb zeker weer gekotst, en de bootsman zegt: hou je d'r buiten, lapswans, doe liever wat je gevraagd wordt.

Vijf maanden, het is een hele tijd. Hij ligt een potje te grienen op zijn kooi, zijn kop in het kussen. Kom, let er maar niet op; het gemoed moet ook wat hebben, na al die mannelijkheid. En voor iemand die toch nog zó jong is, en nog maar zó kort getrouwd, heeft hij het toch heel aardig opgeknapt; wees eerlijk.

Hoofdstuk III

Die Sjemonow is toch eigenlijk een beste vent. Hoe meer je hem leert kennen, hoe meer je op hem gesteld raakt. Natuurlijk, hij wipt'm nog al dikwijls en dat hoort niet voor een schipper ter grote sleepvaart; maar toch is het een beste vent, een zeevader, die eigenlijk veel meer steun geeft dan Bas deed. Gek is dat, want Bas was er altijd op uit om je een handje te helpen, of raad te geven, of ernstig in de ogen te zien en te zeggen: ‘Hoor's Jan; ik wil me niet met jouw zaken moeien, maar...’ Sjemonow is er nooit op uit om steun te geven of raad, het enige wat hij weggeeft is een borrel op zijn tijd en wie hem om raad vraagt krijgt een schop onder zijn zitvlakte of een antwoord, waar geen touw aan vast te knopen is, ook al zou het niet half Russisch geweest zijn. Maar hij geeft zekerheid en fiducie en hij laat zien wat Varen is, met een kopletter. Hij is zo'n allemachtig groot zeeman, dat hij ieders eigendunk een kopje kleiner maakt, nog vóór je tot de ontdekking bent gekomen, dat hij eigenlijk onder een hoedje te vangen is, want dat is hij.

Die Abeltje heeft het maar best in de gaten; wanneer die iets gedaan wil krijgen, de wal op, of een voorschotje voor de liefde, of zo, dan gaat die de dag voor binnenvaren op zijn trek-piano zitten jengelen onder de brug. Hij kan mooi spelen, die Abeltje, daar gaat niets van af; maar toch niet zó dat het niet vreemd aan zou doen dat Sjemonow, na een paar van die huilerige nummertjes, als een maanzieke beer loopt te snotteren op de brug. Het is of de man behekst wordt, als Abeltje met zijn luizenpletter zit te hiebelehieëen in het avondrood; hij loopt eerst maar heen en weer, radeloos waggelend in het norretje tussen de relings, dan blijft hij staan, de kop naar boven, en knippert met zijn ogen tot ze dicht blijven van het heimwee-water. Dan gaat dat hoofd wiegelen op de maat, dada-dada-tiedada, en op het laatst legt hij het af tegen dien goochemen kleinen rattenvanger daar beneden, leunt over de reling en roept: ‘Odschi

Dschornia, boroer, Odschi Dschornia!' Dat is een russisch nummer, Abeltje kent het van hier tot gunder en ondersteboven; die heeft al lang een boekje met russische nummers gekocht, alleen ten gerieve van den kapitein, en door middel van den kapitein ten gerieve van zijn mannelijke instincten. Hij heeft zelfs geprobeerd om met de jongens een soort zangkoortje te vormen, want dat zou natuurlijk helemaal onweerstaanbaar zijn voor een kozak, maar het is mislukt omdat er alleen maar gebarsten stemmen aan boord zijn, die vals blijven, zelfs in het avondrood. En bovendien geloven ze lang niet allemaal in het tovermiddel en rijden zichzelf in de spaken met hun kortzichtigheid; die socialisten hebben het toch zo kwaad niet geschoten, zegt Abeltje, we stammen van de apen af, want die kunnen ook geen wijs houden en doen alleen maar wat ze lekker vinden, zonder in de toekomst te kijken.

Maar Jan heeft ontdekt dat Sjemonow nog meer weke plekken heeft; wanneer hij zelf doodmoe is en afgejakkerd na een dag of wat zwaar weer, of een taaie torn aan de pompen van de molen, en de Rus zegt: 'hoesha, boroer! De kleine tros moet keluucht worden, hopp hopp!', dan stelt Jan voor om een spelletje zwikken te doen, of miezemauzen. Hij moet wel even aanhouden, want zo dadelijk zwemt de kaptein niet in de fuik, maar op 't laatst zucht die toch en zegt: 'Koed, koed. Eén schpelletje'; dan komen de beduimelde kaarten tevoorschijn en die blijven net zo lang heen en weer flitsen in het flakkerende lamplicht, als hij den reus maar laat winnen. Zij spelen om geld en om drank; de geldschuld wordt opgeschreven, op de lei met de aantekeningen voor het journaal, de drankschuld wordt staande het spel vereffend. Wanneer zijn verlies te hoog loopt gaat Jan het journaal invullen en veegt dan de schuld meteen uit; als ze ergens aan wal komen koopt hij een fles met drie sterretjes, geeft die aan den kapitein bij het eerstvolgende spel, en zegt: dat had ik nog te goed, kaptein, van m'n schuld; ik dacht dat u zoiets wel zou hebben willen kopen van de winst. Dan zet Sjemonow wel eens een bezorgd gezicht onder zijn baard en gromt: eikentliek haddik een paar schoehe kopen sollen, of sokken, of een hemd of zo, maar een dergelijk godsoordeel kan hij toch als een man aanvaarden en proost, jai bent aan schlag, boroer.

De kok heeft ook een tovermiddel, om de waakzaamheid van den kapitein te bedwelmen; wanneer de kok ergens op uit is weet de messroom het direct, want dan krijgen ze meelklootjes

op tafel. Meelklootjes zijn afgrijselijk, een schaal vol dampende kleffe ballen, die smaken als ongare kadetten, met een hartje van rauw vlees er in. Maar Sjemonow brult al op de trap als hij ze ruikt, wrijft zich glunder in de knuisten met een geluid of hij blokken schuurt en begint zo gulzig te schrokken, dat zijn ene hand al in de schaal grabbelt, terwijl de andere nog een kruis slaat. De rest van de tafel zit te kokhalzen van die tetse zwijnerij, en na de maaltijd krijgt de kok voor vijf centen te horen; het komt niet te pas om de hele staf te laten lijden voor je eigen kleine stinkzonden. Maar de kok neemt dat op de koop toe, want na afloop gaat hij naar den kapitein, die zoveel meelklootjes heeft gegeten, dat hij over zijn merk ligt en suffig zit te hikken in zijn hut, volslagen weerloos; hij zegt dan: o, kaptein, 't is me toch wat, nou is er bij die laatste storm al wéér een kist met appele over de muur geslage, en dat merk ik noù pas. Het duurt wel even, voor de kapitein het begrijpt, maar dan knikt hij gelaten en vertroostend, en zegt dat een mens maar een mens is; tegenover de elementen staat de mens machteloos, dat zullen de reders ook wel begrijpen.

Maar o wee, wanneer de zee gaat opspelen en Sjemonow begint te sarren; dan laat hij zich driedubbel en dwars terug betalen wat hem arglistig is afgeperst, met rente. Dan mag het muzikale Abeltje met zijn zwarte koor twee etmalen lang voor het vuur staan dansen, tot zij zó dikwijls in slaap vallen met de gloeiende sleis in de handen, dat zij zelfs met putsen water niet wakker te houden zijn; dan mag Jan Wandelaar zó lang op het achterdek rondspringen, tussen de moordaanslagen van losgerukte sleden, springende stoottouwen en boos water, tot hij vindt dat het trappetje naar de midscheeps lekker zacht is, en de spoel van de trossenlier een mollig kopkussen om op in te dutten; dan mag de rollende kok zich even beurs laten beuken door de wanden van de kombuis als de laatste appel in zijn kist, tot zijn billen sissen op het fornuis en hij aldoor maar zijn neus snuit, radeloos van al dat snot, niet slim genoeg meer om te begrijpen dat er eieren op zijn kop zijn stukgeslagen.

En kijk dan die Sjemonow eens, na zo'n festijn. Zo lekker als kip, en zo vrolijk als een lijster; helemaal niet moe, alleen maar schor. Zo'n robbertje met alle vleermuizen uit de hel kikkert een mens op, dat is toch nog beter dan een wolkbreuk van borrels, hij zou na afloop de schuit wel leeg kunnen hozen met een oorlepeltje. En dan is hij weer de baas, en niet alleen de baas, hij is het opperwezen. Wie bang is, zoals Henkie, en later

de rest, loopt even naar de brug met een kulletje, om te kijken of hij er nog staat en om zich uit te laten vloeken, dat geeft moed. Dan zou de hele bak vol opscheppers niets liever willen, dan bijelkaar te kruipen op vaders grote schoot en daar lekker slapen met de neus in zijn borstvacht en het bonzen van zijn kanjer van een hart dichtbij, en de boze wereld vergeten en ook het ellendige zeemansleven, dat toch maar een melankolieke beweging is. Sjemonow blijft onstuimig van vrolijke strijdlust zolang de zee hol staat, dan gaat hij naar zijn hut en als hij daar ziet, dat een patrijspoort zich gewonnen heeft gegeven en het lampje voor zijn heiligenportret door het water is uitgeblust, schrompelt hij in elkaar tot een groot, nat kind, dat een wacht lang moet zitten mummelen en wriemelen met een kettinkje met kralen om de schade weer in te halen, en de schutspatroon onder het dekentje van roet weer murw te bidden en genadig te doen zijn. Maar dat gebeurt nooit te vroeg, hij denkt altijd pas aan zijn zieleheil als hij gemist kan worden. En zo hoort het ook, voor een kapitein.

***

De sleep is drie weken onderweg geweest als zij de haven van Lissabon binnenlopen, hun eerste bunkerplaats. Een onwetende zou zich veel voorstellen van die zuidelijke stad: mooie meisjes met bloemen in het haar, gepleisterde huizen met boogvormige vensters en op de pleinen onder de palmen, eilanden van schaduw in een van zonlicht blakende stad, zachte guitaarmuziek en het geklepper van castagnetten. Maar wat er te zien valt is een haven als alle andere havens; de huizen sierlijker en blanker misschien, maar de hemel even grijs als in Hull en de stank van rook en vis blijkt over de hele wereld dezelfde. En wat de mooie meisjes betreft: de vrouwspersonen, die in een eindeloze kringloop over de ene plank met een volle kolenmand op het hoofd aan boord komen om over de andere met een lege weer te vertrekken, zijn zo smerig en zo lelijk, dat het niet verheffend is om naar hen te kijken; wie ze hun manden ziet leegsmijten in het bunkergat, denkt niet aan perzikachtige genoegens op een bed van bloesems onder een parelmoeren avondhemel. Het valt moeilijk te begrijpen dat er nog manvolk te vinden is, bereid om met die wijven op een plompe wijze te gekken; maar de bootsman staat naar ze te grinniken wanneer hij de tijd heeft en zij grinniken breed terug, alsof ze willen laten zien hoeveel tanden ze kwijt zijn. Maar gekheid is gekheid, er zijn grenzen der wel-

voeglijkheid, die zelfs door kolenmerries geëerbiedigd worden; als de bootsman een dikkerd toelonkt met een afgrijselijke knipoog en daarbij plagerig op zijn achterste klapt, bij wijze van zeggen: nou, lekkers, daar heb jij ook geen gebrek!, smijt het schepsel hem een klomp steenkool naar het hoofd met een doeltreffendheid, die men van een zo zwaar gebouwde niet verwacht zou hebben. De bootsman raakt er bedremmeld van; wie nadien over Lissabon spreekt kan van hem horen, dat de vrouwen daar zo begerig zijn dat ze een man liever doodgooien met stenen, dan dat zij hun zin niet krijgen; en er zijn er genoeg die het geloven ook.

Voor Jan brengt Lissabon een verrassing. Sjemonow is de wal op gegaan om naar de reders te telegraferen en met den consul te parlevinken; als hij terugkomt brengt hij de post aan boord en er is een brief van Nellie bij. Dat komt op de een of andere onverklaarbare manier zo onverwacht, dat Jan met een gloeiende blos op zijn wangen het ding in ontvangst neemt en er mee vlucht naar zijn hut, omdat hij het gevoel heeft dat iedereen aan boord om hem staat te giechelen. Beneden bekijkt hij eerst het adres en de stempels en de postzegels, maar langer kan hij de gulzigheid niet de baas blijven en hij wringt de envelop open met zijn pink. Hij schrikt, als er drie velletjes tevoorschijn komen, zes dicht beschreven kantjes; dat is me een kluif van heb ik jou daar. Hij slaat zich ervan op de dijen en roept zoiets van ‘Holla hoera!’ van de leut; maar verdikkeme, hij moet om den meester denken, die natuurlijk gretig ligt te luisteren met zijn flaporen tegen het tussenschot, en hij gaat op zijn kooi liggen om te lezen.

Boven zijn hoofd klotsen de slepende stappen van de kolen-sjouwsters, met regelmatig een rommelend gebolder, wanneer zij hun manden leegstorten in het luik. In de machinekamer zingt Bout van liefde, heimwee en Marie, bij het poetsen van de stangen, en van de stookplaat komt een kabaal van geratel en geklepper, daar is het zwarte koor bezig de brandstof te verstouwen en de vuren schoon te maken voor de volgende trek. Maar het rumoer wordt stil voor de zachte, vertrouwelijke stem van Nellie, die hem vertelt van het huisje, van moeder Dijkmans, van de buurvrouw, die dikwijls bij haar zit maar kijk uit, wat een roddel; van de ‘Fortuna’, die nu gekrengd ligt in de binnenhaven om geschilderd te worden en van dien goeien Bas, die ook wel eens aan komt lopen en haar dan aan hèm doet denken met de rook van zijn sigaar. Het is een

brief om van te genieten met warmte in de ogen, het is of zij zichzelf propertjes heeft opgevouwen en toen in dat papieren zakje gestoken en zich gelaten laten dragen, door al die landen heen, mijlen en mijlen ver, in dokkerende karretjes en stampende spoortreinen en wiegende boten over de rivieren, geduldig en gelovig en vol vertrouwen dat zij naar haar Jan werd gebracht, zonder mankeren. En nu zit zij bij hem op schoot, een zachte stem op een klip van stilte, temidden van die branding van rumoer. Zijn vrouw, zijn vroùw! Haar nu even in de armen te mogen nemen, haar zoenen op haar mond, haar optillen van de vloer, haar tegen zich aan knijpen tot zij trappelt en gilt van schaterende pijn....! Jaja. Daar boven daar klotsen de laarzen en in de bunkers daveren de kolen omlaag, voedsel voor een nieuwe reis. Drie weken nauwelijks voorbij, achttien moeten er nog komen; wat is het verschil met de eeuwigheid?

De volgende morgen, als de luiken van de bunkers verzekerd zijn, de victualie aan boord is gebracht, de zoetwatertank gevuld en het dek gewassen, varen zij weer uit. Er zijn een heer en een juffrouw aan boord, Hollanders, die in Lissabon wonen, en die hun vaarwel willen zeggen tot de loods van boord gaat, met veel vertoon van hartelijkheid. Een lange heer en eenzelfde juffrouw, plat en bleek in deze streek van zonnigheid. De juffrouw doet minzaam en voornaam, maar zij brengt de geur met zich mee van een goede boeren linnenkast; de heer is kameraadschappelijk en gulhartig met de schouderklop, hij draagt een lorgnet, dat van zijn neus glibbert bij het krachtig heffen van het glas voor de afscheidsdronk, en dan blijkt dat hij zonder dat ding niet kijken kan. Zolang zij er zijn is iedereen netjes en vriendelijk en houterig beleefd, verlangend naar het uur van verlossing; maar als zij weggaan, wankel overeind in de sloep van den loods, wuivend met neusdoeken en roepend: ‘adie, adie! Groeten aan Holland!’ wuift iedereen terug en komt tot de ontdekking, dat zij juist te kort aan boord zijn gebleven om vriendschap te sluiten en te lang om geen spijt te bezorgen dat dat nu al weer voorbij is. De heer begint nog in de verte het Wilhelmus te zingen en de dame doet schel mee over het water, maar zij worden van de wijs gebracht door een golf, die de sloep optilt, en ploffen op de banken. Niemand lacht, behalve de derde machinist, die lacht de laatste tijd aldoor wanneer er niet te lachen valt en wordt bang wanneer iedereen plezier heeft.

De tweede trek van de reis verloopt even voorspoedig als

de eerste; een ieder voelt zich plezierig in de milde warmte, wind is er weinig, net voldoende om de temperatuur aan dek aangenaam te maken. De baggermolen komt vredig achter hen aangevaren en tegen de avond, wanneer de wereld stiller lijkt, is soms het geluid van een mondorgel te horen, waarmee Bulle Brega de volheid van zijn gemoed zit te luchten op de voorplecht, met Kees de Kaap aardappelen-schillend aan zijn voeten. Die twee rooien het best met elkaar, zij vormen een gemeenschap op zichzelf en ruzie is er nooit te horen; of zij elkander onder dek wel eens op hun donder slaan kan natuurlijk niemand zeggen. Soms, alleen op de brug, met een zwijgende roerganger als een pop aan het stuurrad, kan Jan wel eens dromerig achteruit staan kijken naar de lichten van de molen, die vakerig varen tussen de sterren, dichtbij en toch onbereikbaar. Hij betrapt zich na Lissabon soms op een soort heimwee naar die twee kerels, een sentimenteel verlangen om bij hèn te zijn, inplaats van hier. Als hij, op een middag, door het gelach van mannen op het achterdek gewekt, uit zijn broeiwarme hut naar boven komt en zijn kop uit het luik steekt, ziet hij door een kijker, die Bout hem grinnikend reikt, hoe daarginds, op de molen, de twee runners zich naakt hebben uitgekleed en zich nu, achterover liggend met de handen onder het hoofd en de benen over de steven, laten besproeien door het lauwe buiswater, dat met regelmatige buitjes over hen wordt uitgestort. Mens, mens, wat een leventje; hij wordt er jaloers van. Die knapen leven in een paradijs, ziekte en zorgen kennen zij niet en als ze wat mankeren genezen ze voorspoediger dan de honden. Die Bulle, enkele weken tevoren bewusteloos aan boord gedragen met zijn arm uit 't lid, kan nu al weer trossen vieren en vlaggetje seinen en harmonica spelen of hij niets gemankeerd heeft, en Kees vertelde in Lissabon vergenoegd, hoe zijn maat hem van een stekende kies verlost had met een nijptang, ter hoogte van Kaap Finisterre.

Jaja, die kerels kunnen het genoegen niet op, terwijl aan boord van de sleepboot, driehonderd meter van hen verwijderd, onheil ligt te broeien waar iedereen zijn deel van krijgt. Al verloopt de reis zo vlot als het maar kan, toch deugt er iets niet op het schip. Of het van de stookplaat komt, waar over de hitte gekankerd wordt, of uit de machinekamer, waar de machinisten over de benauwdheid klagen, het valt moeilijk te zeggen. Maar de eerste tekens van ontevredenheid komen uit het zwarte koor; Abeltje begint te bakkeleien met den boots-

man over de luchtkokers, die altijd verkeerd geplaatst staan, zodat er nooit eens een koeltje door komt. Stobbe neemt het gemoedelijk op, in de tropen is het stoken geen pretje; maar toch wordt iedereen er op den duur kriegel van en er komen zo langzamerhand geruchten van bonje uit het vooronder. Nu is Stobbe niet bepaald een katje om over de kop te strijken; wanneer er te hard en te luid naar zijn zin gekakeld wordt dient hij met een handomdraai de vrede. Maar hij kan de hitte, die steeds drukkender wordt, niet in koelte veranderen en tegen de geniepige pesterijen, waar niemand verantwoordelijk voor is, maar die iedereen in de vuisten schieten, is hij als sterfelijk wezen ook niet opgewassen.

Het dringt ook tot de messroom door, dat jeuken van de kribbigheid, het lijkt of overal een verleiding in schuilt om elkander het leven zuur te maken. De meester rammelt te hard met zijn kannetje bij het smeren; de stuurman moet eens wat anders aan zijn poten trekken dan die klotsende klompen, als hij weet dat er onder dek mensen liggen te slapen; de derde moet maar leren zijn bek te houden met dat schelle zenuwengelal, je wordt er gek van, dol en razend word je, wanneer je in je zweet ligt te smoren in een kooi als een hooikist en de slaap niet kan vatten omdat je heupen nooit gemakkelijk liggen; de kok doet de een of andere zwijnerij in het eten, wat het is weet geen schepsel en dat heeft er ook geen donder mee te maken, maar het smaakt naar tabakssap en ranzig vet, en verdomme, man!, doe die smerige pruim uit je smoel als je in de soep staat te roeren en te loeren! Alle duivels zullen me gloeiend nakend door de hel donderstenen als ik 't nog langer verdrààg, dat die verdomde stuurman altijd zit te zuigen aan z'n smerige stinkpijp als de anderen nog schaften, dat die verdomde Bout geen pap kan eten zonder te slorpen als een trechter, dat die verdomde kok altijd zijn duim in de sauskom zet en boven de rijst op zijn kop staat te krabben, dat die verdomde zon als-maar heter wordt en die verdomde machinekamer als-maar benauwder, dat die verdomde.... Owóów! Geef me een strot, en ik draai 'm om! Van wiè kan me niet verdommen!

Dat is het eerste bedrijf. Dan komt Las Palmas: zoel, lieflijk, kleurig; het bier is er uitstekend en mens!, wat een lieve meiden. Abeltje en Stobbe slaan elkaar krakend op de hersens met een biljartkeu en een stoel, in een kroeg aan de haven; de politie komt er bij, kerels om te verzuipen, al was het alleen maar om de rare mutsen die ze op hun kop hebben; het wordt een

veldslag tussen het dek, het zwarte koor en de dienders, met bierglazen en tafeltjes en de wandklok komt er ook bij te pas en die is raak met een radeloos gebel; er wordt geschoten en gekrijst en geschopt en geslagen, en wie van de vloer komt gaat door de ruiten. Maar och, de Spanjool is een vriendelijk mens; als zij er spijt van hebben en dat op z'n Spaans geprobeerd te zeggen, als Sjemonow de schade betaald heeft, uit naam van de rederij, die de heren met hun gage terug dienen te betalen; och, wie zou er dan nog drukte maken? De waardin en haar dochters zijn eerst wel een beetje uit de tijd, maar de zeeman kan o, zo hartelijk zijn en zo vrolijk om bij op de knie te zitten; de maan helpt ook nog een handje mee en de geur van het steenkruid op de rotsen; het is maar een geluk dat er verder gevaren wordt, want zij stonden op het punt om weer te gaan vechten. Een spiegelgevecht had het moeten worden, om daarmee de gevangenis in te komen voor een tijdje; en dan weer tevoorschijn, met die waardin en haar dochters liefderijk voor de deur, en de zee voor eeuwig buitengaats. Wie een schuit kan hanteren kan ook ezeltjes houden, en dat doen ze hier allemaal; maar Sjemonow lokt hen aan boord, zonder te zeggen dat er gevaren wordt, zij staan te grienen en te vloeken op de bak als het schip van de wal wordt gescheiden; adios, Pepita, Muchacha en Hoepsasa, adios, ganzen en ezeltjes! De sleep kiest weer zee en het hart wordt verscheurd; des nachts liggen ze van de pijn te grommen, want de een heeft nog net een hart op zijn arm laten tatoueren, met een pijltje er door dat nu steekt, en de ander kan van de schele kopsmart niet slapen.

Dat is het tweede bedrijf, daarna komen er een paar dagen rust, om adem te halen. De volgende haven zal Freetown zijn, de evenaar komt steeds nader. De zesde dag begint het getreiter weer, de zevende dag wordt er in het vooronder geschreeuwd maar nog niet geslagen, de achtste dag krijgt Stobbe order om den kapitein te roepen, wanneer dat nodig worden mocht, en de negende dag begint het te waaien. Zo maar, uit het niets, een oostenwind, die begint met een vlaag en die een storm is vóór Sjemonow de benen in de broek heeft. Geen gewone storm uit een gewone lucht; een hete, schroeiende storm uit een bruinrode hemel: zand. Het is een wrede marteling om in die zandstorm te moeten werken; zand, zand, overal zand, het bijt in de ogen, schrijnt in de neus, de mond en de oren, het knerst tussen de tanden en schuurt onder de kleren, het wordt modder met het water, dat over de reling komt ge-

stoven en maakt het dek zo glibberig, dat er geen staan blijven aan is. De baggermolen is niet te zien, wie op de bak staat kan niet eens de schoorsteen van het eigen schip onderscheiden; maar Sjemonow smijt de schuit meteen met de kop op de wind en laat een boot gereedhouden. Drie uren houdt de zandstorm aan, dan is zij voorbij, met dezelfde overrompelende snelheid waarmee ze gekomen is. Bergen modder liggen overal in de hoeken bijeen gespoeld, iedereen aan dek heeft bloed op het gezicht en in de ogen, behalve de machinisten en het zwarte koor, die komen klagen dat er zand op de plaat ligt en bij de machine. Dat hadden ze nu niet moeten doen, eerlijk is eerlijk; maar voor het mis gaat brult Sjemonow van de brug: er zijn seinen op de baggermolen gehesen. Die ligt angstig scheef en met een zware koplast te bokken op de zee, nu seint zij: '*Vaartuig wordt lek*.' Ook dàt nog! Een schat van een dag. Hoesha, als de weerlicht, sloep te water! Stuurman! Stobbe! Vooruit, in de boot! Allee daar, Kos en van Zeven! Maak dat je meekomt! Hurry, hurry! Ze gaat!

Maar ze gaat niet, al ligt ze gevaarlijk. Bulle en Kees dansen als gekken aan de pomp, bruin water gulpt over de reling. De bovenbouw is door de storm en de zeegang zo aan het slingeren gegaan, dat de voetingen zijn gaan werken. Maar dat kan het enige lek niet zijn, er moeten klinknagels gesprongen wezen. De twee matrozen bemannen een tweede pomp, Jan en Stobbe dalen af in het voorruim met een lantaren. Daar klotst het water wild heen en weer, het sleurt hen bijna van de benen en bonst bonkend tegen de flank, om weer terug te storten met een zuiging, dat het levensgevaarlijk is om daar te blijven. Gelukkig zit er al een knaap van een lek aan de hoge kant, daar zijn vijf nagels losgestampt en het water spuit er naar binnen. Het is een hele toer, om een kurk met een lijntje te steken door het middelste nagelgat; het water komt steeds op en neer, soms zo hoog, dat zij zich aan de spanten op moeten trekken met hun hoofden dicht onder dek om niet verdronken te worden, zij kunnen dan de pompen aan de andere kant droog horen slorpen. Maar het lijntje met de kurk komt door het gat; Jan gaat naar boven en pikt het op buitenboord met een haak; dan wordt het doorgetrokken en er wordt een bout aan bevestigd. De bootsman, beneden, palmt het lijntje weer in en zo komt de bout voor het gat te zitten, een tijdje gescharrel en hij steekt er door, dan een ring er op van loodwit en hennep, een moer, en aandraaien maar. Het is een karwei om de kolder van te krijgen, maar als

twee bouten bevestigd zijn wordt het lekken al minder en er komt vrijheid in het ruim. De bootsman moet afgelost worden, die is zo goed als verdronken daar beneden en hoort steeds maar een gillend geloei in zijn oren, dat komt door de luchtdruk, bij het vervloeien van de golf in die dichte ruimte, nu hebben zijn trommelvliezen geleden. Hij braakt wel een emmer vol smerigheid uit, twee moeten hem vasthouden, of hij zou over de reling zijn geschoten; dan is hij weer in zoverre gezond, dat hij Kees de Kaap kan vervangen bij de pomp en de ziekte uit zijn lijf dansen met zestig sprongen in de minuut, goed voor de dikte en de zenuwen. Kees en Jan maken het karweitje af, maar het lekken is nog niet voorbij. In de andere ruimen staat geen water, dus het moet in de piek zijn. Doordat er minder spoeling in het ruim gaat, zien zij, op vrijwel gelijke hoogte als aan bakboord, dezelfde averij aan stuurboord, al zijn het daar maar drie nagels. Jan blijft op zijn beurt beneden, om de lijntjes te steken en de moeren te draaien, als het gedaan is komt Kees weerom en samen lopen ze de spanten na, verzekeren die hier en daar met bruine teer en cement, en als Jan eindelijk aan dek komt, ziet hij dat het nacht geworden is, in de tussentijd. Hij roeit terug naar de ‘Jan van Gent’ met geen ander doel dan te slapen; maar het begint er al mee, dat hij geen trek in de prak heeft, die de kok zo trouw voor hem heeft bewaard; als hij op zijn kooi ligt kan hij zijn ogen niet sluiten of hij kreunt van de pijn, overal aan zijn lijf steekt het zand, en dan begint de golf, die negen uur lang vergeefs getracht heeft om hem gek te maken in dat ruim, te rollen in zijn maag. Van links naar rechts, van rechts naar links, en walgelijk omhoog langs de wanden. Na een half uur gemartel springt hij van bed, struikelt de deur uit, stommelt de messroomtrap op en braakt, net op tijd, op het dek. Hij wil, na een worgpartij die geen eind lijkt te nemen en waar hij het leven in denkt te laten, zuchtend achterover leunen en slaat de trap af, kop omlaag en op de rand van de tafel. Hij blijft bij zijn positieven, al kan hij wel blijven drinken van het bloed, dat langs zijn gezicht omlaag komt en dat hij, met een wezenloos besef dat het niet verloren mag gaan, met de tong zoveel mogelijk binnen tracht te likken; Bout is wakker geworden van de klap en komt hem te hulp met zoet water en een handdoek. Als hij zijn kooi als een berg heeft beklommen en kapseist in bewusteloosheid, denkt hij: nou ga ik dood; maar drie uur later roept Henkie: ‘stuurman, 't is kwart!’ en hij wordt haperend wakker. Als hij, een kwartier

te laat, op de brug komt om de wacht over te nemen, ziet Sjemonow, die een schobbering in de zin had, dat hij gewond is en neemt hem mee naar zijn hut. Daar doet hij het verband van zijn hoofd en begint de wond te beschilderen met jodium; gillen wil hij niet, maar hij moet iets doen van de pijn en dan brult hij maar de psalm, die hij gezongen heeft toen hij trouwde. Als het gedaan is loopt hij kreunend te ijsberen op de brug. Het wordt wandelen. Het wordt draven. Op en neer en heen en weer, van bakboord naar stuurboord en weerom. Maar tenslotte raakt hij gewend aan de pijn en de middernachtskoffie doet hem goed; hij begint te beseffen, dat de molen behouden is en de sleep weer vaart, en vooruit maar, dat is wel een pijntje waard.

***

Het bunkeren van de vrouwen in Lissabon is bliksemwerk vergeleken bij het getreuzel van de negers in Freetown. De bootsman moet er met zijn scheerriem aan te pas komen en wanneer het helemaal een slaapsalet wordt, komt Sjemonow uit zijn hol, om die nikkers de stuipen op het lijf te jagen met zijn creatie als de Dondergod. Toch neemt het bunkeren nog drie volle dagen in beslag en ook het inslaan van victualie en zoet water brengt moeilijkheden. Maar op de morgen van de vijfde dag na aankomst kunnen zij varen, de laatste trek van de reis begint. Tot Kaap Palmas gaat alles goed; de verse groenten, de overdaad van water, de drukke vaart van oorlogsschepen van allerlei natie en de steeds weerkerende gestalten van zeilen aan de kim geven afleiding en variatie. Maar tussen kaap Palmas en kaap Coast Castle begint de hitte te kwellen en ook de muskieten worden steeds hindelijker, zo dicht onder de wal. Sjemonow wilde langs de kust varen om, in geval van noodzaak, een van de vele havens daar binnen te kunnen vallen, zonder dat veel tijd verloren ging; want de Ivoor- en de Goudkust staan bekend om hun gevaarlijke buien en dan is het maar beter om in het oppertje te blijven. Maar de hitte en het ongedierte dringen hen naar buiten, en daar komt spoedig ook nog iets anders bij: malaria. De derde machinist is de eerste, die van de koortsen te lijden krijgt, het slaat op de anderen over binnen weinige dagen en het volk raakt dermate uitgeput van het vasten en de ijlend doorwoelde nachten, dat de toestand hachelijk wordt. Als de twee tremmers beiden te kooi moeten blijven en de stokers, met behulp van de machinisten, hun werk doen, zakt de stoom en

de sleep vaart halve kracht; het is van belang dat zij zo spoedig mogelijk hun bestemming bereiken. Daarom wijzigt Sjemonow zijn oorspronkelijke plan:inplaats van onder de wal van kaap tot kaap te varen, maakt hij de oversteek van kaap Three Points tot Akassa op één koers. Stak voor stuk krijgt de bemanning de malende koortsen beet; als de kok aan de beurt is moet Kees de Kaap van de molen komen om hem te vervangen; Henkie gaat naar Bulle Brega toe. Voor Sjemonow krijgt Jan, in die lelijke dagen, nog meer respect. Drie weken lang voelt de reus zijn kooi al niet, en wanneer hij eens een tukje maken wil, moet hij bovendien zijn heil nog zoeken in een dekstoel achter de beting, want zijn hut ligt juist boven de ketels en de temperatuur is daar zo moordend, dat hij er zich alleen in waagt, wanneer het lampje onder de heilige in de hoek bijgevuld moet worden. Drie weken lang drinken ze tegen de klippen op en slikken kinine bij handen vol, dan krijgt de reus de koorts ook te pakken, zonde van al die schietgebedjes. Maar van de brug wijkt hij niet; wanneer hij koortsig ligt te dutten in het luwtje van de stuurhut, kan de roerganger zijn tanden horen klapperen en bij het zonnetje schieten beven zijn handen zo, dat hij op het laatst de sextant niet meer vast durft te houden, uit angst dat hij haar aan stukken zal laten vallen. Eten doet hij bijna niet, maar hij drinkt des te meer en de ladingen kinine, die hij slokt, zouden een ander op het hart geslagen zijn; na een week van die kuur is hij zo mager geworden, dat een soort zegelring, waar hij bijzonder op gesteld blijkt te wezen, van zijn vinger schiet als hij een muskiet van zijn voorhoofd weg wil jagen en overboord verloren gaat. Nog nooit heeft Jan den kapitein zo ongelukkig gezien als daarna; hij zit, zonder woorden, met zo'n verslagen gezicht te staren in de zak van zijn stoel, dat een mens er ongedurig van wordt. Zijn hoofd lijkt groter en knobbeliger te zijn geworden door de magerte, zijn baard opeens die van een oud man; zoals hij daar zit te kleumen, met de bibberende benen onder een deken en de ogen bol van angst, lijkt hij een treurige, doodzieke aap, die hulpeloos zit te wachten op de vage verschrikking van het eind.

Jan, als stuurman, doet nu het grootste deel van het navigatiewerk. Hij heeft geen last van de koorts en geen last van de regen, die in de Beninbocht is begonnen te vallen en die aanhoudt, dag en nacht en nacht en dag, met een eentonige, klaterende gestadigheid, uit een overal zwarte hemel; hij komt bijna niet meer te kooi, maar wanneer hij zich vermoeid en afgemat

voelt denkt hij: eten, vader, eten!, anders krijg je de koorts; en hij eet tot hij ervan staat te kokhalzen. Dit brengt een hechte band tussen hem en Kees de Kaap, want die is trots op zijn kokerij en heeft er, tot zijn verdrietenis, weinig goeds over te horen gekregen. De bemanning, voor zover ze ziek is, spuugt alles weer uit, zij worden zo kieskeurig als aristocraten; de rest, die gezond loopt, heeft ook al niet veel trek en begint als kleine kinderen met het schaften te knoeien. Zij nemen Kees in de maling waar de kans zich maar voordoet; hij kan niet uit de kombuis weggaan voor een momentje of hij vindt, bij zijn terugkomst, een sigarenkistje als driemaster getuigd op de kokende borreling van de snertketel dobberen; eens gaan ze zelfs zo ver, dat ze een ei leegblazen, met zeepsop vullen en dan de gaatjes met kaarsvet onzichtbaar weer sluiten, zodat de brave Kees, als hem vriendelijk om een gebakken eitje voor de zieken wordt gevraagd, met een pan vol knallend zeepsop beloond wordt voor zijn behulpzaamheid. Maar al kan hij dan vloeken, dat de zieken die hem te horen krijgen ervan aan het tateren slaan, hij verliest nooit zijn gemoedelijkheid; hij waakt over het volk, ziek, dood of levend, als een moeder vol rondborstigheid. Daarbij is de kok een lammeling van een patiënt, die voelt zijn gevoel van onmisbaarheid tanen, waar hij altijd stevig op geleund heeft in zijn doen en laten. Dat geeft aanleiding tot zulke afschuwelijke visioenen in zijn koortsdromen, dat hij gillend over appels waar handjes uit groeien en schorseneren in een doodkist ligt te ijlen; en als Kees, een duivel met knekels van rabarberstelen, ogen van uien en vingers van asperges die hem willen kelen, binnenkomt om hem te helpen, smijt hij hem alles naar het hoofd wat er maar binnen zijn bereik hangt. Maar Kees weet met bezetenen om te springen; hij laat hem kinine slikken, door zijn neus dicht te knijpen tot de mond opengaat met een borrelend gekrijt, en als de ijler hem te lijf wil geeft hij hem muilperen en oorvijgen, zonder kwaadheid, maar toch soms zo krachtig, dat de meester een keertje: ‘hee, heel’ roept op het privaat, dat naast de kokshut is gelegen. Nee, Kees heeft het niet gemakkelijk, maar die stuurman maakt alles weer goed, die weet nog eens wat een behoorlijk mens toekomt; die eet en eet en vindt alles best, Kees denkt dat hij het doet omdat hij het lekker vindt en gaat in een kookboek lezen. Nu leest hij slecht en het kookboek is voor dames, die van alles bij de hand hebben en anders Mina even kunnen uitsturen, om het te halen bij Maison Oostinje; Kees denkt: daar staat foelie,

maar peper is net zo goed, en voor laurierblaadjes neemt hij ook peper. Jan staat, na een dergelijke maaltijd, wel eens met open mond in de wind om zijn verhemelte koelte te geven; maar al die peper houdt de koorts uit zijn lijf, dus hij zegt: best, Kees, een engeltje op m'n tong, wat krijgen we morgen? Hij eet alles, tot een soort stamppot met een korstje toe, waarvan Kees het recept bijwijst met een zwarte nagel: ‘Sourire de la Reine’, en waarvan Bout zegt: ‘grijns van een krankzinnige, bedoel je, overboord met dat rattekruid!’ Maar Kees krijgt een soort verheven bezetenheid, hij loopt steeds de kombuis in en uit en leest in het kookboek met de ogen van een profeet, maar als hij op een morgen een soort papagaai, die op de bak is neergestreken om een dutje te doen, heeft weten dood te slaan met een aardappelstamper en dat beest wil verwerken volgens recept no. 221, ‘Lijster op Brandewijn’, komt de kok uit zijn hut gewankeld op slappe benen en met moord in de ogen, en die zegt dat hij het nu zelf wel weer klaren zal, maak dat je wegkomt, wentelteef. Kees gaat naar de molen weerom, en dat is ook nog op een andere manier een gelukkige omstandigheid, want daar heeft Henkie de koorts gekregen en Bulle Brega is een man met een eigen kijk op de medische wetenschap, die geneest alles met lucht en water. Iedere dag sleept hij de ongelukkige ziel, die zich huilend tracht te verzetten, zo naakt als een zuigeling het voordek op en laat hem daar afspoelen door de kostelijke regen. Hij zegt: wie naar zijn kooi gaat wordt eerst recht ziek, overeind blijven en vergeten. Kees maakt door zijn komst een eind aan de kuur en redt Henkie daarmee naar alle waarschijnlijkheid het leven; maar het kookboek neemt hij mee en nu is het Bulles beurt om de dood onder ogen te zien. Er komen, na die dag, dikwijls geruchten van woordenwisseling overwaaien en de kok vraagt eens, of de stuurman even seinen wil wat hij hier op de lei heeft geschreven: ‘als je maar uitschijt met die goeie panne over de muur te flikkere lamstrale ik zien het best en als je maar weet dat ik je alles zal late terug betale tot de laatste spie names de rederij Zjeemenof.’

Langzaam aan komen de zieken aan dek terug en kunnen de wachten weer zo half en half gelopen worden, ook de kapitein wordt spoedig weer de oude, die niet begrijpen kan dat boroer liever gaat slapen, na een wacht van zes uur met twee uur rust voor ogen, dan dat hij een spelletje zwikken wil doen, zelfs geen miezemauzen, zelfs niet alleen maar om de eer. Tien

dagen te laat en halve klacht stomend komt de ‘Jan van Gent’ in Akassa aan; maar dan gaat het vol-aan, vooruit terug, de mannen zingen bij het dekwassen, de stokers balken op de plaat, zelfs in de machinekamer worden liederen ten beste gegeven en de derde machinist fluit soms in zijn hut, als iemand die het nog leren moet: want nu gaat het weerom, huis toe, terug naar Holland en eerst nog naar Las Palmas, jonges! Daar ligt wat voor ons in 't vet!

Dat ligt er. Een telegram van de rederij. Opstomen naar Brest, daar oorlogskorvet oppikken voor transport naar Valparaiso.

***

Er ligt nog iets. Een brief voor stuurman J. Wandelaar. Beste Jan, ik heb een nieuws dat ik je eigenlijk had willen vertellen als je thuiskwam maar nu ben ik vandaag bij den dokter geweest op aanraden van moe en die heeft gezegd dat alles goed ligt en dat het omstreeks half Juni zijn zal. Jan, jongen, een kind, ik kan er niet over uit en wat heerlijk dat jij er misschien bij zal zijn en wat ik allemaal zeggen wil begrijp je wel maar ik kan er niet over uit....

Las Palmas-Brest-Valparaiso, via Punta Arenas. Een mijltje of tien duizend. Dikke honderd zeedagen heen, kleine honderd terug. Nu is het zeven en twintig Januari, wordt, als alles goed gaat, eind Augustus thuis. ‘Kop op, boroer,’ zegt Sjemonow, ‘So iest dat zeemansleben. Hier, neem er nog eentje. Niet? Jo, jo; joeng. So was zakt slecht. Slecht, slecht. Komm, wir gaan de wal op. Komm, komm mit. De wal op, gaan wir. Biertje drienken. 'Mal wat schwetzen. 'Mal biertje drienken, was? Komm, komm op! 'Mal biertje drienken met de bèste schtuurman, die ik jee gehapt.... Wir zijn mit ene stoende zoeruuk, bootsman.’ ‘Jawel, kaptein,’ zegt, Stobbe.

Zij zijn na drie stoenden zoeruuk, verschrikkelijk dronken. Voor Jan is het de eerste keer, dat hij ronduit dronken is en niet zo zuinig ook; Sjemonow zegt dat het voor hèm de laatste keer zijn zal. Nie wieder, nie wieder besoffen!; dat staat niet voor een kapitein, vooral niet, als hij het beter moet vinden om maar zo spoedig mogelijk weer zee te kiezen, omdat hij het marmeren blad van een kroegtafeltje heeft gebroken van de vrolijkheid en een krijsende meid een vlecht afgesneden, om een souvenir te behouden aan die morgen, die gezellige morgen, waarop

boroer Wandelaar en hij elkander eeuwige vriendschap hebben gezworen, voor zij elkander te lijf gingen als duivels die om een ziel vechten. De bemanning heeft er weinig van gemerkt, dank zij de zorgen van Bout en den meester, die het huilerige vriendenpaar als een zwijmelende siamese tweeling aan boord hebben weten te loodsen; maar nu voelen de machinisten zich nog grenzenlozer verheven boven die ploerten van het dek dan zij het reeds deden, en zij zeggen het. Bovendien heeft de kok, die altijd alles hoort en nooit iets mist van wat er aan boord te zien valt, met een paar sobere woorden boven de stamppot melding gemaakt van het feit, dat de ouwe en de stuur laveloos aan boord zijn komen zwabberen, en nu krijgt de bemanning in Brest een aanval van sociale verontwaardiging, wanneer ze de wal niet op mogen. Uitgebreide bewakingsmaatregelen zijn noodzakelijk en er worden harde woorden gewisseld; de franse matrozen staan met hun gebakken eitjes op verwonderd te kijken en te luisteren naar wat er op dat smerige bootje vol piraten geschiedt, zij roepen: ‘Tsa! Tsa! Donnes-lui le rombom, toi, petit!’ Er staan ook meisjes te kijken, kleine schitterogige meisjes met achteruit gebogen beentjes en welvende heupjes en kroezige ravotkopjes van donker haar; zij lachen helder over het water en laten zich schaterend door de matrozen knuffelen. Het is een gezicht om voor een hellestraf te zijn uitgedacht, Sjemonow laat de schuit naar het midden van de rede verhalen en daar gaat ze voor anker, mevouw Brest laat de hond uit.

Er ligt nog een sleepboot in de haven: de ‘Terschelling’ van de rederij van Kwel; die heeft een strengetje lichters naar Oran gebracht en daarvan twee verspeeld in de portugese Noord, vier runners minder in dit tranendal. Maar zij heeft nog acht runners over, en al zijn die lui van Kwel schurken zonder end, toch willen ze wel vier van de runners overdoen voor een prikje, om met Bulle en Kees het korvet te bemannen, want die kerels vreten de boel maar op voor niks en zijn nog lastig bovendien. Sjemonow en Jan laten zich aan boord van de ‘Terschelling’ roeien om een keus te doen uit het partijtje; mens, wat ziet die schuit er netjes uit en wat zijn die lui van Kwel bedaard en vriendelijk. De kapitein is geschoren, loopt op rode slofjes en geeft hun een borrel en een sigaar in de kaartenhut. Och ja, hij heeft een beetje pech gehad van de reis, maar nu gelukkig gauw huis-toe. Jan zegt niets, hij bijt zijn borrel uit het glaasje en streept de mond af met de rug van zijn hand. De kapitein met de slofjes vertelt van het geduvel, dat hij met de

runners gehad heeft, hij zou zijn collega adviseren om Henk, Klaas, Wiebe en Freek te nemen. Maar Sjemonow denkt er anders over; wanneer hij de runners bekeken heeft en in de armen geknepen, in de mond geloerd en op de dijen geklopt, alsof hij op de slavenmarkt stond, kiest hij Wiebe, Freek, Snuffel en Bram, want die zijn de beste. Pas op, zegt de kaptein naderhand, die Snuffel is een rooie rakker en Bram een bloedhond van heb ik jou daar, maar Sjemonow zegt: las man, kollege, iek krieg ze schon kopklein; graag nog ene, danke, proost.

Wanneer de papieren getekend worden slentert Jan het schip rond en loopt daar den stuurman tegen het lijf, een jonge kerel, en getrouwd, net als hij. Hij heet Paarlberg, heeft bruin haar, een muil als een walvis en woont in Rotterdam; hij kan het dus niet helpen, dat hij bij die uitzuigerij van Kwel teland is gekomen, hij wist niet beter. Een toestand, man, hier op de vloot!, zegt hij, daar zou ik uren lang over kunnen uitpakken. Ja ja, zegt Jan, ik weet er alles van; een moordenaar, die meneer Kwel, je hoeft mij niets te vertellen. Bar en bar, zegt Paarlberg; denk 's an: wij moeten hier onze eigen mondkost betalen, krijgen margarine inplaats van roomboter op de koop toe, en dan gaat alles op 't fluitje, de kapiteins van Kwel zijn net korporaals met hoogmoedswaanzin. Nee, zegt Jan, ik heb het wel geschoten; het mag bij ons een rommelzoodje zijn, en ze mogen je de godganselijke aardkloot rondranselen zonder verlof om je benen te strekken, maar royaal zijn ze en de kapiteins.... je ziet 't. Jaja, zegt Paarlberg, jaja; maar wat hij gezien heeft lijkt hem niet erg te zijn meegevallen. Wanneer ze terugroeien naar de ‘Jan van Gent’ hebben de kapitein en de stuurman van de ‘Terschelling’ beloofd, een tegenbezoek te zullen brengen, morgenochtend, en ze zijn heel wat vrolijker in de sloep terug dan toen ze heen gingen. Maar als ze aan boord komen is daar de hel te koop, want die donderstenen van 't zwarte koor hebben stiekum een vlet van de marine weten te praaien en zijn nu de wal op gekrast, adieu vaarwel, auf niemals wederziens. Sjemonow blaast stoom af en laat de grote sloep strijken, de jongens van het dek popelen in het vooruitzicht van een mensenjacht in de glundere nachtbuurten, maar stop af!, jullie blijven aan boord, dat zou je wel willen, dat ik zes vogels liet vliegen om er vier te vangen! De bootsman gaat mee, en Bout, en met Jan en Sjemonow is de ploeg compleet.

Het lijkt een botje zoeken in een bun schollen, maar Sjemonow kent dit gat als zijn klepbroek en als de sloep gemeerd

ligt waggelt hij dadelijk een straat in, die er uitziet als een put met rode lichtjes in de diepte. Eerst schuimen ze een paar kroegen af, vol rook, bierstank, kleverig aan elkaar geplakte paren, die als verdoemden door de hellesmook waggelen, en hijgerige hosmuziek van tingeltangel en harmonica; Sjemonow laat ze bij de deur staan en verdwijnt in het gedrang. Zij zien hem een hele tijd niet, niettegenstaande hun ogen langzaam aan de troebele schemering wennen; aan de horizon staat een stroblond wijf op een soort platje te lallen, met de boezems bloot voor iedereen en een rokje aan van bananen en op haar navel een rijksdaalder met kettinkjes om de buik, als een schertscorset, dat ze gekregen heeft van sint niklaas. Sjemonow staat ineens naast haar, een losgebroken gorilla, en tuurt de hoofden af, zonder zich aan haar gekwetter te storen. Hij scheidt een paar paren en als het mispoes blijkt plakt hij ze weer aan elkaar; maar één stelletje is er, waar hij vergeefs naar gegraaid heeft, en als dat eindelijk teruggemalen wordt door de vleesmolen trekt hij aan een baard, om te zien of die echt is, want de neus lijkt op die van Abeltje. Maar de baard is echt en de muilpeer die hij krijgt ook, hoor maar, achttien karaats, als een tientje op de tapkast. Er wordt even geknokt, maar de muziek gaat door en de zondige zangeres op het platje begint aan een volgend wiegeliedje voor volwassenen.

De tweede kroeg lijkt zo sprekend op de eerste, dat het lijkt of zij buitenom gelopen zijn en door de achterdeur weer binnen gekomen, maar hier staan twee negerinnen op het platje, met nog minder aan, die kallend zingen als kalkoenen, wippend met de heupen en met de wijsvingers naast de ogen. Sjemonow maakt zijn ronde en het duurt buitengemeen lang, maar zij kunnen aan de ogen van de onverdroten doorkallende negerinnen toch ongeveer bepalen, op welke plaats in het gewriemel hij aan het wroeten is. Er komt een soort pooier met een lefpet op en een bouffante om, die zegt dat ze moeten drinken of opflikkeren, maar als Stobbe hem eens vertrouwelijk op de schouder klopt begrijpt bij dat hier zaken gedaan worden, en wil hen nu fotografieën verkopen van blote gedaanten in een mapje. Merci, ami, zegt Bout, nous les fesons zelf. Daar is Sjemonow weer, en hij heeft beet. Stoker Wullem is het, en er is even moeite, omdat die graag nog wat had willen blijven, en de jongedame, waar hij daareven zo knusjes mee kennis heeft gemaakt, wil hem niet loslaten. Maar Sjemonow schopt Wullem de straat op en de jongedame de kroeg in; als daar gekrijst wordt slaat hij de

deur rinkelend dicht en Stobbe neemt Wullem over de schouder, want die wil nu niet langer meer leven en begint vast met dood te gaan door zich slap te houden.

Sjemonow heeft zo lang werk gehad, om Wullem te vinden, dat het nu regent. Zij draven verder door die regen, snorren nog een paar kroegen af, tot zij bij een gelegenheid komen waar het lot hun gunstig gezind is, want als Sjemonow daar de deur opendoet, zit Abeltje op de hurken te schoppen met de armen gekruist voor de borst en hupt zo de kring rond, die zich om hem gevormd heeft. Het zijn allemaal marinematrozen en een sloot meisjes, zij klappen op de maat in de handen en vuren met gejoel Abeltje aan; maar die heeft Sjemonow dadelijk in de gaten en wil, al hopak-dansend, tussen de benen van de omstanders verdwijnen als een kangeroe in het bos. Maar dat zit hem niet glad, Sjemonow grist hem in de lurven en daar gaat Abeltje, achteruitstomend met schoppende hopak-benen, tot hij in de regen zit en zegt: ‘da's nou wat je noemt: leve de lol.’ Het is aan Sjemonow te zien, hoeveel moeite het hem kost om het stelletje slampampers, dat daar nu staat te koekeloeren of een adelaar in hun midden ineens een eend geworden is, niet eens te laten zien hoe een originele schopdans er uit ziet, door een volbloed Rus, want hij hunkert nog even in de deuropening; maar dan vloekt hij en vooruit, daar gaat-ie, verder door de regen, op een sukkeldraf.

Abeltje is een goed verliezer; nu hij aan het kortste eind getrokken heeft, helpt hij mee om de anderen te zoeken, twee hebben er nog de ruimte. Maar hij is ook een goed vriend, want hij laat hen zo lang door de regen darren, tot Sjemonow hem bij de kraag pakt en door elkaar schudt, dan wint de benauwdheid het van de kameraadschap en hij reutelt een paar adressen. Koedzo, zegt Sjemonow, dacht iek schon, maar daar ga iek alleen naar toe, mit Bout. Bout zegt dat het hem allang best is, en het gezelschap splitst zich; Sjemonow en Bout duiken het rosse leven in, Jan, Abeltje en Stobbe, met Wullem op de schouder, gaan naar de sloep terug. Zij zitten daar te wachten in de landerige regen tot het bijna stil wordt aan de haven; dan horen zij het ratelen van wielen en Bout komt aanrijden met een handkar, met twee lichamen er op, en Sjemonow vooruit als een aanspreker. Bout rijdt de kar tot aan de kant, dan laat hij haar dompen en de twee vermisten sullen stommelend de sloep in. Zij roeien zwijgend terug naar de ‘Jan van Gent’, soms met gestreken riemen om uit te kijken, want de regen maakt de nacht

zo dicht als struikgewas. Abeltje wil zich de schedel en de nek drogen met de zakdoek, die uit een jaszak van één van de nakomertjes hangt; als hij ziet, dat het een dameskledingstuk is, grinnikt hij en stulpt het over het hoofd van Wullem, die vloekt en roept: ‘fiches-toi van me lijf, Suus!’ Aan boord, als de spijbelaars te kooi zijn geworpen, nemen Jan en Sjemonow er eentje op de goeie afloop; Bout proeft ook mee, glimlachend met tuitlippen, en zucht: tjaja. Zo gaat het.

Van het bezoekje van den kapitein en den stuurman van de ‘Terschelling’ kan nu niets komen, want Sjemonow vindt terecht het beste dat er dadelijk gevaren wordt. Zij pikken het korvet op in de achterhaven, tegenover de kadettenschool. Een zwaarlijvig schip, breed op het water zittend, een gezellige schommel van een tobbe. Gelukkig zijn de stengen geschoten en staat er geen geschut meer aan dek, slingeren zal ze wel, maar aan de haal gaan, zoals de ‘Scottish Maiden’, daar is ze te kortademig voor. Ze hebben nog een hele toer om de ‘Cobra’ (aan boord heet ze dadelijk Tante Coba) van haar kussen te sjorren; het schip heeft een tijdlang stilgelegen als opleidingsvaartuig voor matrozen, nu zit ze vast; Stobbe zegt: in de bruine bonen. Ze rukken en scheuren aan haar dikke kop, maar na een uur of drie gemartel geeft Sjemonow het op en er komt een slepertje van de franse Marine, om te helpen. Een klein, bibberig keffertje van een scheepje, het smijt zich in de tros of het een teefje gepeild heeft op de wal. Tante Coba houdt haar vast aan de halsband, maar jawel, daar knapt het touwtje en het keffertje schiet er borrelend van tussen, een schuimstreep over de gracht, een klap, het kletst tegen de schoeiing van de kade en deinst met hoofdpijn terug. De Fransen kraaien en gesticuleren, er komt een Hoge Pierre bij, vol met goud, die met een sabel wijst, omdat hij aan zijn arm niet genoeg heeft, er worden nieuwe bootjes klaargemaakt; maar Sjemonow laat de ‘Terschelling’ halen. Even een sjaggerpartijtje met den kapitein met de slofjes, zaken zijn zaken, dan zwiert de werplijn aan dek van het korvet en de tros wordt ingepalmd. Sjemonow laat de stoomfluit brallen, de ‘Terschelling’ antwoordt, en met z'n tweeën zullen ze die Tante Coba wel eens uit de bedstee sleuren. Zij hangen te snuiven in de strengen, en het scheelt maar een haar of er was weer een tros geknapt, maar er komt beweging in de dikzak en wanneer Sjemenow het er op waagt, en, met de ‘Terschelling’ samen, schuinweg vol-aan stoomt met slappe trossen, waarna ze zich met hun volle gewicht in de bocht gooien, geeft

ze het op en laat zich wegslepen, een borrelende gracht vol modder en een verschrikkelijke stank achterlatend.

Wanneer ze eenmaal in open water ligt heeft Sjemonow een krakende ruzie met een franse officier in de kaartenhut, hij wil dat kreng zo niet slepen, dat moet eerst gedokt worden en onder de waterlijn schoongemaakt. Na eindeloze parlavers zal dat dan in vredesnaam maar gebeuren; zij slepen Tante het dok in en daar wordt ze, gedurende de nacht, met de buik uit het water getild, terwijl de 'Jan van Gent' zo lang weer in het midden van de haven gaat liggen, aan alle kanten water. Wie nu de wal op wil die moet maar zwemmen; want Sjemonow heeft zich een plaatsje laten aanwijzen, waar de sloepen van de marine niet komen mogen. De stuurman van de 'Terschelling' komt nu toch aan boord, de kapitein kon niet weg, zegt hij, maar in zijn plaats is de tweede machinist meegekomen. Jan ziet geen kans om den collega voor zichzelf te bewaren, door hem mee naar zijn hut te nemen, want Sjemonow wil een spelletje zwikken doen en nu hoopt Jan maar, dat Paarlberg goed speelt en wint, dan is het gauw genoeg uit. Maar Paarlberg speelt bar slecht, Sjemonow is er verrukt van en trommelt het verblufte jongmens alles wat hij aan muntspecie bij zich heeft uit de zakken, met behulp van de meest grove hulpmiddelen, zoals kaarten in de mouwen en zelfs eens een aas in de baard, waar iedereen hem kon zien zitten, die niet stekeblind was; maar Paarlberg ziet niets, met zweet op de lippen en starende ogen. Jan zondert zich, na een goed uur van dat schaamteloos bedrijf, af, zogenaamd om een behoefte te doen; maar hij smeert hem naar de messroom, daar zitten Bout en de meester in gezelschap van den vreemden machinist. Verwoert, heet die, en hij lijkt een vlotte vent. Vooral de meester heeft erg met hem op, want de vreemdeling heeft sociaal bewustzijn en zit vol bewijzen dat het beulswerk is, wat bij de sleepvaart van de mensen gevergd wordt; wel verdomme nog an toe, de Hollanders zijn de enigen die dit soort werk doen, de hele wereldsleepvaart is in handen van de Hollanders, daar mogen de heren reders wel eens rekening mee houden, wanneer ze vandaag of morgen niet de kans willen lopen, dat alle officieren naar het buitenland gaan, om daar het kunstje te leren van de Yankees en de Fransozen, als zendelingen onder de heidenen, en rijk worden en een tweespan en een jachtje houden, net als Kwel. Precies, zegt de meester, dat is net wat ik zeg. Jaja, en dan: Verwoert weet meer dan je denkt, heren! Jullie hoeven je neus niet op te trekken

voor Kwel, want hij is de baarlijke duivel zelf, als 't er op aan komt. Pas maar op, er wordt al gefluisterd dat hij jullie vloot gaat opkopen, en die van Meulemans ook, de hele Hollandse zeesleepvaart moet hij onder zijn dikke achterste hebben; daar leeft hij voor. En er is maar één oplossing: wij moeten ons verenigen, wij moeten, met de kracht en de macht van onze massa.... Dan nog maar liever zwikken, denkt Jan, en als hij terugkomt in de kaartenhut zijn ze daar klaar met elkaar. Paarlberg zit met hete wangen op de bank, zo goed als huilend van het verlies en de drank, en Sjemonow steekt een sigaarpeukje op, dat zo kort is, dat zijn baard er van gaat smeulen. Na een tijdje wil Jan den jongen meetronen, maar dat zit hem niet glad, Sjemonow is er ook nog en die verveelt zich. Kom op, boroer, vertel 's wat! Paarlberg vertelt, en is zo ontzettend vervelend, dat Sjemonow steeds strakker naar hem kijkt, tot zijn kin op de borst rust en de dikke kluif op het tafelblad, die het dode peukje tussen de worstvingers klemt, stuipig trekt van slaapschokjes. Dan is de kust eindelijk vrij en Jan neemt den gast mee het dek op, maar veel plezier valt er niet meer aan hem te beleven, want hij is stil en bleek en eindigt met over de reling te leunen met wurgend geluid; die wodka is niet voor iedereen, daar moet je langzaam aan wennen.

Tegen middernacht roeien de heren terug naar de ‘Terschelling’; het bezoek is lelijk tegengevallen, vindt Jan, maar de meester is verrukt, die heeft een boekje gekregen over ‘*De Staking als Weg naar Vrijheid, Gelijkheid, Broederschap en Rechtvaardigheid*’ en Bout slaapt. Jan gaat naar zijn hut en begint aan een brief voor Nellie; hij heeft nog niets van zich laten horen, sinds zij in Las Palmas waren, nu moet het er toch van komen. Maar erg best vlotten wil het niet, verheugd doen over het kind dat komt, en flink doen over het toegiftje van zeven maanden op een reis van vijf, dat valt niet mee; bovendien ligt de meester in zijn kooi hardop uit de Rechtvaardigheid te lezen en bonst bij de opstandige passages op het beschot, als een redenaar op zijn katheder. Hij krabbelt een regel of wat en doet daar anderhalf uur over; dan frommelt hij de brief in elkaar tot een prop, smijt die door de patrijspoort de nacht in en laat zich met een vloek op zijn kooi vallen. De meester is nu ook ingeslapen, het licht zal nog wel branden en het boek nog op de deken liggen met een vinger er in; alles is stil aan boord en in de wereld en het regent aldoor nog, nu al twee dagen, het water roffelt troosteloos op het dek en slorpt

weg door de spuigaten met een zacht gorgelend geluid. Tegen zonsopgang, als de regenlucht geel achter de patrijspoort staat en de eenzaamheid groter wordt door de morgenkou, heeft hij zich voorgenomen om zich aanstonds in de bunker te laten vallen, door een misstap, en zo een been te breken en dan terug naar Nellie; maar maak je niks wijs, jonge vriend, daar ben je veel te kleinzerig voor en bovendien zal Nellie je zien aankomen, die lust je niet meer, die heeft nou een kind onderweg en strijkt iedere maand haar vijf en zeventig gulden op; die zou ze missen als je weerom was en let op wat er dan van de liefde overblijft. Zijn gedachten worden zo giftig en slim en boosaardig, dat hij verschrikt opstaat en een pijp gaat roken, maar de gedachten staan ook op: wat weet je nog van die vrouw, wat heb je aan die vrouw, ga de wal op en grabbel er een van 'r nest af, dan heb je wat. Hij gaat naar buiten, het dek op, de frissigheid in, maar de gedachten gaan mee naar buiten: doe nou maar niet zo zedelijk, vader, je hebt wàt gretig naar die kleine wijfjes staan kijken op de wal, toen, met die matrozen, en je hebt gedacht: als ik niet getrouwd was. Juist, dàt heb je gedacht; nou, noem je dìt ‘getrouwd’? Drie weken.... Hij gaat weer naar beneden, radeloos, struikelt zijn hut binnen, staat een ogenblik met de rug tegen de deur, of hij den duivel buiten houden moet, dan sist een lucifer, het lampeglas rinkelt, de vale ochtendcirkel van de patrijspoort wordt donker voor het zachte, gele licht.

Hij schrijft: Nellie, Nellie, beste meid, je moet me maar vergeven als ik niet te begrijpen ben maar je moet me helpen want ik ben er beroerd aan toe meid, wij varen door naar Valparaiso en nou dat kind ook nog, ik....

Hij schrijft drie kwartier, dat worden vier velletjes. Als de brief af is, leest hij hem niet door, hij likt haastig langs de envelop en stompt hem dicht; dan krast hij het adres er op en steekt het ding in zijn portefeuille, aanstonds zal hij hem verzenden. Hij is moe van opluchting, schopt zijn laarzen uit en laat zich te kooi rollen, slaapt nog voor zijn benen binnen boord zijn, denkt hij; maar dat kun je begrijpen. Eventjes maar heeft het geleken of hij sliep, maar als hij de ogen stijf dicht houdt, omdat hij slapen wìl, verdomme, verdomme, ik zàl slapen, gaan er sterretjes dwarrelen en strepen op die kleine dekseltjes, van de kwaadheid en de wanhoop en de krachtsinspanning. Hij doet de ogen weer open en ligt naar het beschot te kijken, dan komt zijn hand ook naar het beschot kijken en hij krast

er in met zijn nagel. *Nellie*. Dan een hart, het lijkt wel een kwal, en een pijltje; een kwal aan een spit. *Jan*. Hij ligt nog een tijdje naar het kunstwerk te kijken, dan krast hij het uit met zijn mes, de kok heeft er niets mee te maken. Hij gaat op zijn rug liggen, de benen tegen het beschot; nu hangt Nellie tussen zijn sokkevoeten. Hij probeert het portretje te pakken met zijn tenen, het valt in de kooi. Dan pakt hij het met zijn handen, kijkt naar dat lieve gezicht; verdikkeme, rotleven, Nellie, Nellie.... Hij bonst weer met zijn kop op het kussen en ligt gesmoord te razen.

Maar dan zet hij het portretje vlak bij zijn ogen tegen het beschot en gaat naar haar liggen kijken, vlakbij. Niet denken, niet denken, alleen maar kijken, kalm, kalm. Nellie kijkt hem troostend aan, koest maar, jongen, kalm maar, Jan; ik heb het ook zo lollig niet, maar we zijn toch volwassen mensen, en we houwen toch van elkaar? Noù dan, stel je niet zo aan, kinderachtige donder! Kom, geef me maar 's een zoen, en maak 't me nou niet moeilijker dan ik 't al heb. Hij knikt. Verdomd, meid, je hebt gelijk, ik ben een zelfzuchtige ploert. Hij kust haar nog 's, gaat dan overeind zitten, grabbelt in zijn binnenzak, haalt de brief tevoorschijn, draait die om en om, zegt met een hartgrondige walging: ‘bàh!’ en scheurt het laffe, huilerige ding aan snippers. Dan de poort open, de hand naar buiten, en hoepsa!, daar dwarrelt de kleine sneeuwbui van zijn rampzaligheid de plomp in. Nu weet ze nòg niet, dat ze naar Valparaiso doorstomen en vandaar naar Port Vraagteken, want een losse boot van het andere eind van de wereld zonder meer naar huis te laten varen, dat zal meneer van Munster toch wel te gortig wezen; in de Oost valt altijd wel een karweitje op te scharrelen voor Jan Runner, dat de moeite van 't hem in leven houden loont. Ze weet ook nog niet eens dat hij haar brief gekregen heeft en dus op de hoogte is van 't kind; maar ja, beter niets, dan stank, zo is het. Hij zal haar wel een kaartje schrijven.

Dat doet hij, de volgende middag, op de kop van het kompas, terwijl de loods staat te wachten: Beste Meid, alles wel aan boord, dank voor je brief met het prettige bericht, maar er bij zijn zal wel niet gaan want we varen door naar Valparaiso, nu liggen we net buiten Brest, maar de loods wordt ongeduldig, later meer, J. De loods stopt de kaart in zijn tas en daar bovenop het pak brood, dat hij van den kok krijgt, en daar bovenop zijn muts met oorkleppen, een fatsoenlijke begrafenis. Au revoir, messieurs, bon voyage. Aju, vriend; en als 't je niet veel is: gooi

die kaart dan niet weg, als je 'm vindt over een maand of wat; 't kind barst toch al niet van 't nieuws.

Die Tante Coba is een taaie sleep, zij vorderen slecht. Een luis op een teerton, zegt Abeltje; dat wordt een dromerige polonaise.

Hoofdstuk IV

Raar, zo'n lange reis, zó lang, dat je maar niet eens aan het eind denkt, want geen mens kan om de aardbol heenkijken. Al die eindeloze maanden op dat eindeloze water maken het schip je wereld, van de rest vervreemd je. Wat is Holland? Een pokje op de kaart, zo klein, dat je je niet eens meer het huisje tracht voor te stellen, dat daar ergens in het noorden van dat pokje zitten moet. En dan zit er in dat huisje een vrouwtje en in dat vrouwtje een kindje.... De kok heeft een blikje waar eens cacao in gezeten heeft (nu koffie), en op dat busje staat een verpleegster, die op een blaadje net zo'n busje draagt, en op dat busje op 't busje staat weer een verpleegster, met een blaadje met een busje, en op dat busje.... Je wordt er gek van, als je er lang naar kijkt, die hele ris verpleegsters tot in de oneindigheid. Zo is 't ook met een lange reis: je stelt je tevreden met wat je ziet, en gaat niet proberen om door het verkeerde eind van een verrekijker te turen en je dan doodongelukkig te maken met al die kleine herinneringen. Het schip, dat is nummer één, en de mannen op dat schip, dat zijn je maats. Voor de rest geen nieuws, laat de wereld maar draaien, als de hemel valt zijn we allemaal dood. Sjemonow zegt: siehste, jij went aan die schleepvaart; en Bout zegt: de beste zeeman is een pop met ijzeren klauwen en een houten kop. Dan kijk je Sjemonow eens aan, en denkt: vreemd, die man die ken ik nu beter dan mijn eigen vrouw; allerlei dingen, die Nellie en ik als bewijs van onze ongelooflijk grote liefde opvatten, gebeuren tussen dien man en mij zonder hokus pokus van glimlachjes en knuffelarijtjes: we denken op bepaalde ogenblikken hetzelfde, zeggen tegelijk dezelfde dingen, delen de ene mok koffie, als de andere over de muur gevallen is, trekken mekaars dingen aan, wanneer je eigen bullen te ver uit de hand hangen, we.... Basta. Het is zo, geen gepieker. Sjemonow is een pracht van een kapitein, een pracht van een mens en een

pracht van een kameraad, daar kunnen alle vrouwen-op-acht-duizend-mijl-afstand voor op het dak gaan zitten. En Bout is ook een pracht van een mens en een pracht van een kameraad, de hele schuit zit vol pracht mensen; daar kan de hele wereld met de rest van 'r gekrioel voor op het dak gaan zitten. En de ‘Jan van Gent’ is een pracht van een schip, wie haar onder de benen heeft kan de aardbol missen, laat 'r maar varen door het heelal, als een planeet, 't is mij best, want veel verschil met de grote oversteek kan dat reisje niet maken.

Varen, varen, varen. Je hebt 't wel 's horen vertellen: ‘en, langer als een màànd, man - niks as lucht en water, nìks anders; zo af en toe 's een allebatros of een vliegend vissie....’ Jaja, aardig om naar te luisteren, was dat. Ik ook, ik ook; later! Varen, varen, niets dan zee en hemel; het zuiverste zeemansleven, laat het gauw gebeuren, God!, laat het gauw gebeuren. En nu is dat gebedje verhoord. Goedgunstiglijk, en zonder inhaligheid, zo gul als alleen Onze Lieve Heer Zelf het maar zijn kan. Varen, varen, varen; het kompas wordt een aanfluiting, je kunt net zo goed op je kop in de lucht hangen. Leeg de zee, leeg de hemel, leeg je hersens, leeg je hart, eindeloze leegte van eindeloos lege dagen en nachten, varen maar. Varen, varen, varen, tot je er bij neervalt.

Zoals de meester. Die heeft het zich in volle zee laten afweten. Op een middag, aan het eten. Hij was de laatste weken aldoor al een beetje hoesterig geweest, had dikwijls zitten kokhalzen en dan werden zijn ogen licht van angst. Hij zei, dat hij het aan zijn maag had en aan zijn longen, maar het was al net als met dat beulsgedoe, op het laatst dacht je: stik maar, met je hart en je longen en je maag en de rest, stik maar, aansteller!

Hij deed het.

Ze aten griespodding met bessensap, dus het was Zaterdag. De meester had van het eten niets willen hebben, maar toen de podding kwam, met dat lekkere dikke rooie sap, liet hij zich verleiden door zijn ogen en schepte zich een bord vol. Op een gegeven moment hoestte hij, en Bout zei: ‘hee, hee, vader, je spuugt de hele tafel onder de bessensap!’ Maar toen ze naar hem keken, zat hij wit en doodstil met schele ogen en zijn handen om de tafelrand gekrampt; kaarsrecht zat hij en wat hij gespuwd had, over zijn kin, zijn borst, de tafel en de podding, was geen bessensap, maar bloed. Ze wilden hem neerleggen op de bank, maar hij wou de tafel niet loslaten; en toen ze zijn vingers los wilden breken schudde hij met zijn hoofd en kreeg

een tweede spuwing. Mens, wat een toestand in die messroom, de kok had wat te soppen. Toen hij eenmaal goed en wel op zijn kooi lag ging het beter, leek het. Hij kwam zelfs zo ver, dat hij weer ging lezen, al kon hij nog niet praten. Jan was de laatste, die hem in leven zag: hij keek nog even om in de deuropening, en zag hem liggen zoals die eerste keer: het lampje brandde rood in de kooi en er was een schijnseltje op zijn kale hoofd. De pot met de geraniums slingerde, en het horloge op het beschot slingerde ook. Een half uur later, toen Bout een kijkje kwam nemen, lag hij nog net zo, maar toen was hij dood. Het boek over de Staking als weg tot de Vrijheid, Gelijkheid, Broederschap en Rechtvaardigheid lag open op de deken; Bout zei: ‘laten we hopen dat z'n ziel de goeie weg is ingeslagen, nu zijn tikkertje gestaakt heeft’; maar hij bedoelde het niet als een grap. Sjemonow vond het beter hem niet over boord te zetten, hij wilde eerst een dokter een kijkje laten nemen, voor ze hem weg deden, je kon nooit weten. Die dokter vonden ze in St. Paul, een ellendig oord op een rotsklomp in de oneindigheid, het was twee dagen varen, gelukkig niet langer. De dokter was een dikke Zweed met een grote, trieste hangsnor, die als een dubbel handvat aan weerszijden van zijn vrouwelijk rode mond hing. Hij bekeek den meester over de halve maantjes van een lorgnet, zijn pafferige witte handen hupten als vogels over het magere lijf van den dode. Hij schreef een verklaring vol inktspetters en zweetvlekken, de adem inhoudend bij ieder woord, en zei toen, hoesterig: ‘foetsch, mit dem, ollen, Kadaver; schon, zu lange.’ De meester werd bedolven onder stenen op een kerkhofje, waar hij maar een stuk of tien van die molshopen der ijdelheid tot gezelschap had; een gat voor hem maken ging niet, daar was de grond te hard voor. De bemanning stond er omheen, de zon scheen meedogenloos op al die stenen, het was geen kleinigheid, om daar een half uur met je blote hoofd te staan, dus het werd een eenvoudige plechtigheid. Sjemonow las een kapitteltje uit de bijbel, zoals het hoorde, waar niemand een woord van verstond en zei: roeh' zacht, kameraad, amen. Veel stichting stak er niet in en erg bemind was de meester ook niet geweest, maar het schip was er toch stil van en iedereen had zo zijn gedachten. Tegen de avond voeren ze weer, er was op dat eiland ook niet veel te beleven; het bleef nog een nacht en een dag lang in de kim, een ontzaglijke graftombe, toen was het gedaan met de herinnering. Het opruimen van de hut en het inpakken van al die snuisterijen en portretten was een stroef karwei, geluk-

kig hielp Bout een handje. Zij pakten De correcte Briefschrijver, Wat droom ik?, Vrouwenvlees bij Afslag, Alie, Piet, Freek, Hennie, Doortje, Zus en Ons Zonnetje zonder commentaar in de kist en maakten er een lijst van op; de geraniums wilde niemand hebben en toen gingen ze over boord. Een paar minuten lang dreef dat kleine rode eilandje van bloemen, die niet echt waren, in de onmetelijkheid van de oceaan; toen was het weg, een ruiker op het graf van den onbekenden zeeman. De brief aan de weduwe moest Sjemonow schrijven; hij had de tijd tot Pernambuco en was er iedere dag aan bezig, tenslotte maakte de consul hem. Het was een keurige brief vol hartelijke deelneming en troost; hoe bestaat 't, zei de derde, hij heeft hem niet eens gekend.

De derde werd bevorderd, zo lang de reis duurde, omdat Bout nu meester was. Het bracht den goeden jongen een straaltje kracht en zonneschijn in de somberte van zijn pierenleven, dat hij hard nodig had. Voor de meester doodging had iedereen, die den derde zag, wel eens bij zichzelf gedacht: jij maakt 't niet lang meer, jong. Hij was niet ziek geweest, of zo, hij wilde alleen maar niet meer leven. Niet dat hij dat ooit zei, of toegeven zou, wanneer het hem gevraagd was geworden, maar hij had zo langzamerhand allerlei symptonen gekregen, die wezen op de besmettelijke ziekte van de zeevaart: de angst. Angst voor de ruimte: hij dorst het dek op 't laatst niet meer op, hij werd gek van die koepel zonder genade; angst voor de diepte: hij zat dikwijls doodstil, op het krukje naast de machine, tussen zijn dijen door naar de vloer te staren, alsof hij de drieduizend meter water daar beneden bekijken kon, en visioenen had van sluipende, zwenkende monsters in de diep-groene gewelven tussen wuivend wier op de bodem van de oceaan; angst voor geluid: als er iets viel aan dek met een slag kon hij niet verder eten, en Bout had hem eens weg moeten schoppen van de kar, omdat hij met zijn handen op zijn oren zó naast de zuigers stond te zwabberen, dat hij een volgend ogenblik tot gehakt gemalen had kunnen zijn. Maar nauwelijks was hij bevorderd, de stakker, of hij werd beter. Het was eigenlijk een raar soort bedrog, want zodra ze thuis waren zou hij weer derde moeten worden; maar het hielp hem er boven op, en Bout zei, een paar dagen na St. Paul, dat de geest van den meester in dien jongen moest zijn gevaren, want hij smeerde en poetste met een hijgende hartstocht overal waar het niet nodig was, dat had de meester ook altijd gedaan. Ook aan tafel ging hij op spookachtige wijze op den overledene lijken; soms

stopte hij, luisterend, midden in een hap met de vork in de lucht en zei: hoor ik daar niet iets met de pomp?, of hij zuchtte en schudde het hoofd met de woorden: het is toch eigenlijk een gejakker zonder eind, die sleepvaart. Als hij het woord ‘beulswerk’ gebruikt had, zouden ze hem uitgelachen hebben, maar omdat hij hetzelfde zei, met andere woorden, was er iets geheimzinnigs aan, of de dode meester gedacht had: als ik op déze manier niet in leven heb kunnen blijven, dan maar 's proberen op een andere. Het was niet de derde, die den meester nadeed; het was de meester, die wanhopige moeite deed om den derde te lijken. De vrolijkheid raakte een beetje uit de maaltijden; zij zaten voortaan meestal zwijgend tegenover elkander te eten en wanneer zij praatten waren zij in hun gesprekken jaren ouder, dan toen de meester nog over de kracht van de massa profeteerde.

***

Rio de Janeiro, de Parel van het Zuiden, wordt, wat de ‘Jan van Gent’ betreft, een parel voor de zwijnen. Geen houden is er aan het geboefte, dat gedurende de grote oversteek zo gedwee en meegaand en oppassend leek; nauwelijks zijn de trossen aan wal en is de loopplank uitgebolderd, of zij krabbelen de kade op en Abeltje is de aanvoerder van deze pelgrimshorde der ontuchtigheid. Hij klapt in de handen, er komt een aapje aangereden, een rammelkast op zwabberende wielen met een knol ervoor, die de schonken knokig onder het vel steken; de hele gemeente hijst zich in de koets en wanneer het paard van de schrik gaat lopen en de wagen met de buik over de grond scheef en piepend wegratelt, roept Abeltje, wankel in hun midden: ‘à las señoritas publicas!’ Laat ze maar rollen, zegt Bout; die zwijnen zich zó ongelukkig, dat ze terug komen hollen om zich onder de rokken van den ouwe te verstoppen voor de dienders. Hij krijgt gelijk; Bout krijgt altijd gelijk, want hij ziet de zaken van het leven nuchter, zonder emotie. Jan gaat met hem de wal op en zij wandelen bedaard door de pronkende stad; fonteinen en zonlicht en palmen en schooiers en mooie vrouwen, die van nabij besnord blijken van zwartharigheid. Zij eten bevroren koffie op een terras, Jan vindt het smerig bocht en Bout krijgt er steken van in zijn kies, maar ze moeten veel betalen aan een kellner, die zo diep buigt, dat Bout niettegenstaande de pijn onder de tafel kijkt, omdat hij denkt dat daar een aap zit. Er zijn veel apen in Rio de Janeiro, zij zijn er om de mensen aan het

lachen te maken en lopen tussen de benen van de heren door en maken bulten onder de rokken der dames; maar tegen Jan en Bout zijn ze niet vriendelijk, zij dansen krijsend op de tegels voor hun voeten en als Jan zegt: kscht, stukken malheur! komen er meer, en Bout zegt: laten we maar een schoteltje kasausies voor ze laten komen, anders gaan ze piesen, ik ben hier meer geweest. De lakei brengt een schaaltje met een soort hondenbrood en dat kost nog meer dan het ijs; zij gaan beledigd en eenzaam verder door het zonlicht en de drukte en de vrolijkheid. Duiven zijn er ook, en jongens die je schoenen willen poetsen, en gluiperige kerels met strohoeden op, die zeggen: come, come, friend sailor, I'll show you pretty lady. Maar zij vinden de duiven veel aardiger dan het vooruitzicht van de pretty lady; zij gaan op de rand van een fontein zitten en laten die beesten daar uit hun hand eten; brood en rijst, dat zij in een winkeltje gekocht hebben, - het is onbegrijpelijk hoeveel verdriet je in Rio kunt beleven van een tientje en hoeveel lol van een cent. Bout wordt helemaal week van die duiven; ‘kijk die stomme dieren nou 's,’ zegt hij, met een hand vol kruimels en grote tederheid in de ogen, ‘ze vreten kompleet uit je binnenzak.’ Als zij daar zo zitten zien ze, hoe de derde, die hen achterna gelopen is, door dien gluiper met de strohoed wordt ingepalmd. Hij is erg mager en erg jongensachtig, de derde, maar zo mannelijk geworden sinds zijn bevordering, dat hij zich nu als een man wil laten dopen, al was het alleen maar om dien kerel met de strohoed eens te laten zien, dat hij een Bram van de wereld is. Maar Jan en Bout steken er een stokje voor; al hebben zij maar een zolderkamertje in hun hart voor den derde, hij hoort bij de familie en wìl je wel 's met je gore poten van dien jongen afblijven, signor? De strohoed wordt ineens verschrikkelijk kwaad en de derde windt zich ook op, met grille ogen en een bevende mond, maar Jan neemt den zeemansvriend even onder vier luikjes en zegt: you lazer op, dear man, or we'll show you how the butcher makes his worsies; en Bout wandelt met den derde aan de arm tussen de dribbelende duiven, die koeren en knikken. Wees goochem, jongen, zegt hij; als je de liefde wilt leren kennen moet je niet in 't knekelhuis beginnen. Het heeft nog wel wat vijven en zessen van node, voor de zaak gezond is; de strohoed staat dieper op het hoofd van den zeemansvriend, als die afdruipt, en de derde huilt heel onmannelijk; er bibbert een speekselblaasje van drift op zijn lip, als zij gedrieën in een paardentram klimmen en zich naar buiten laten

rijden door de lawaaïige straten van de oude stad. Zij laten zich door het rammelende voertuig onder luid gebel zo ver rijden, tot het paard naar de andere kant wordt gebracht, dan stappen zij uit en Bout zegt, dat dit nu Botafogo is, prachtig, hè, jonges? Zij slenteren door lanen van koningspalmen, die Bout net bloemkool vindt waar geen winter overheen gegaan is; maar 't paleis moet je zien, dat is prachtig. Zij lopen een paar uur te zoeken naar het paleis en Bout wordt er steeds hardnekkiger van, hij zegt: dààr moet 't paleis zijn, laat je niets wijsmaken; of hij de stad gebouwd heeft en nu eens even komt kijken wat die knullen er allemaal aan verknoeid hebben. Als ze eindelijk het paleis vinden en het mooi noemen, omdat Bout er zo moorddadig uitziet, dat zij het niet in hun hart durven halen om van hun teleurstelling blijk te geven, komt er een wit rijtuig voorrijden en Bout is zo helemaal trots op zijn paleis, dat hij salueert aan zijn pet en, in stramme houding, met een scheve mond zegt: ‘da's de keizer!’ Maar als er twee mannen uit de voordeur komen en het rijtuig opengaat en er een spartelende schreeuwerd uitgesleurd wordt, die krijst dat de oren er van tuiten, wordt hij zelf ook wankelmoedig en vraagt aan een voorbijganger, op zijn spaans, of die even zeggen wil dat dit toch het paleis is? Maar de voorbijganger wil dat niet, want het is het gekkenhuis. Jan heeft er een overdadig plezier in en ook de derde moet er van glimlachen, Bout doet zuur mee en zegt dat de stad verprutst is, bij vier jaar terug, verdomd als het niet waar is. Zij gaan met een andere paardentram naar de haven weerom en als zij aan boord komen, met den derde als een man in hun midden, krijgt die een opstopper van het noodlot, want als hij zijn hut is binnengegaan, om de kas op te maken, is hij zijn geld kwijt. Dat moet die schoft met de strooien hoed gedaan hebben!; hij stommelt schel tierend het dek op en wil dadelijk terug, maar Bout, die zich is gaan verschonen in het privaat, komt naar buiten, nakend of niet, en grijpt hem in zijn kladden, voor hij zijn ongeluk tegemoet holt. De derde raakt helemaal van de kook, hij maakt rode schrammen op Bouts witte borst en Jan moet er bij te pas komen, om hem tot bedaren te brengen, en dat werd tijd, want op de kade zijn mensen blijven staan, dames verbergen het gelaat achter de parasol, terwijl heren, met fonkelende ogen en fonkelende ringen aan opgeheven vuistjes, om gerechtigheid roepen; een eenvoudig zeeman zou het niet zeggen, maar in Rio zijn ze scherp op de zedelijkheid, zolang de gordijnen nog niet dicht zijn. Er komt

al een diender aangedraafd met een knuppeltje en een muilezel staat, met zijn oren hardhorend overeind, dom te kijken naar die witte pierlala; maar Bout smeert hem het privaat in en de derde wordt door Jan de kombuis ingetjompt. Daar staat stuurman J. Wandelaar een half uur lang de ervaren zeeman te spelen, tussen de pollepels en in de geur van kaantjes; de derde snikt van hulpeloosheid onder al die bedaarde, wereldwijze woorden en snuft: jaja, jaja, maar het waren twee en dertig gulden vijftig. Wat zijn twee en dertig gulden vijftig!, zegt Jan, in Gods vrije natuur? In Gods vrije natuur vindt de derde twee en dertig gulden vijftig niet veel, maar in de zweethanden van dien gluiper met zijn strohoed wel. Waaruit blijkt, dat je nooit met zo veel geld in je zak de wal op moet gaan, zegt Jan, en daarmee zijn zij weer bij het begin van het troostgesprek aangeland, dat een einde vindt, wanneer de kok de deur opendoet en achterdochtig vraagt: had u iets gehad wille hebbe, here?

In Rio de Janeiro is een Hollandse kolonie, maar het zijn alleen deftige mensen, waar zelfs Sjemonow een beetje schrikkerig van is. Als ze de état-major voor een kleine feestmaaltijd uitnodigen, waarbij zij het eenvoudige voor lief zullen moeten nemen, probeert hij zich er uit te draaien, want hij heeft een russische koffieboot in de haven ontdekt en daar gaat hij liever bortschsoep eten en met de benen op tafel miezemauzen. Maar Bout zegt dat zij er niet onderuit kunnen en Jan vindt dat ook, hij wil het wel eens meemaken, zo'n fijne piek.

Ze wassen zich helemaal, voor zij naar het eten gaan; de mess-room wordt er voor ontruimd. De tafel komt tegen de wand te staan en over de vloer een zeil, de kok zorgt voor een teil heet water en daar staan zij nu te dampen in dat hok, omdat zij, voor de agenten en de zedelijkheid, het niet op dek durven doen. Zij helpen elkander afsoppen; Bout is er ook bij, want die is gek op wassen. Jan heeft nooit vermoed, dat Sjemonow zo verschrikkelijk veel haar op zijn lijf had, het lijkt wel een aap, en van het water gaan al die haren nog overeind staan ook, je zou zo met hem de kermis op kunnen. Jan is de bruinste van allemaal, gek is dat, want hij is blond, en de derde is spierwit, nog witter dan Bout, en haar heeft hij helemaal niet op zijn lijf. De derde is een beetje verlegen van al die reusachtige naaktheid om hem heen, hij heeft een smalle borst en een moedervlek op zijn rug, zo groot als een rijksdaalder. Bout zegt tegen hem: jij bent zeker, toen je geboren was, dadelijk tussen de beddespijlen doorgekropen?; Jan zegt: zeg jij maar niets, jou hebben ze een schop gegeven,

dat je billen op je borst kwamen te zitten. Sjemonow zegt: koescht, hilf mir mal met de ruuke, boroer! Sjemonow heeft een plekje op de rug, tussen de schouderbladen, waar hij met zijn waslap nooit bij heeft gekund en dat is duidelijk te zien. Jan boent er op met een dot poetskatoen met groene zeep, maar als het niet helpt gaat Bout dampend de machinekamer in om een borstel, terwijl de anderen in de messroom staan te vloeken van de tocht. De borstel helpt wel, maar als het schoon is staan er bloedblaasjes tussen de haren. Nu de wasserij achter de rug is mogen de kok en de bootsman de vuile boel opruimen, terwijl de heren officieren staan te lallen in hun hutten bij het scheren. De kok zegt: nou zie je pas wat een vuiligheid 'r onder al dat goud steekt, nee, neem jij die hoek daar, boots. Zij sjorren het zeil de trap op, met een buik water er in; de messroom zit tot op de zoldering onder de spatten en de zeepklodders. Sjemonow staat te brullen in de deuropening van zijn hut, want hij heeft zijn overhemden vergeten toen hij vier jaar terug uit Rusland vertrok, nu moet de kok een frontje voor hem halen. De kok vertrekt, met een touwtje, dat de omvang van de nek van den kapitein aangeeft, en komt een half uur later terug met een zonderling voorwerp. Het zit in een papieren zak en heet ‘Real American Fake Shirt For Gentlemen’; het bestaat uit een twaalftal bladen van dik papier, in de vorm van een halfhemdje, en kan om de nek bevestigd worden. De heer in de galanterieënwinkel had het den kok bijzonder aanbevolen, omdat het uiterst practisch was en amusant bovendien, want wanneer zo'n front smerig was geworden kon de drager het afscheuren, en dat twaalf maal, en als bijzondere attractie stond op de achterzijde van de papieren frontjes een vervolgverhaal: ‘The Rakish Lover’. Sjemonow vindt het allang goed, als het maar past, en dat doet het. De kok is zo verstandig geweest om ook nog een bijpassende rubber boord in te slaan, en Bout heeft nog een plastron over met wondervol mekaniek, het enige wat nu nog ontbreekt zijn de manchetten, en daar kan de kok hemaan helpen, die heeft hij uit de boedel van den eersten machinist gestolen, zo zie je, hoe iedere zonde op zijn tijd in een deugd kan verkeren.

Wanneer de état-major eindelijk gereed staat om zich naar het feestmaal te begeven, komt de zeesleepvaart goed voor den dag. Een viertal gentlemen, droefgeestig in het zwart, maar opgewekt van hoofddeksels, want die zijn van stro, met een rood-geel-groen lint er omheen, van een indiaan gekocht, die met een ezeltje vol van die hoeden langs kwam zin-

gen. De indiaan had maar één maat, maar dat geeft niet, zegt Bout, want je houdt die dingen toch in je hand, als je binnen komt. Zij verspreiden een hartelijke, mannelijke lucht van kamfer, angstzweet en groene zeep, en hun gezichten glimmen van reinheid. Wanneer het knersende rijtuig hen klepperend tot voor het hotel heeft gebracht, waar het festijn zal plaatsvinden, blijkt bij het uitstappen Sjemonow uit zijn colbert gegroeid; de portier luistert met verwondering naar het schallend gevloek en kijkt met belangstelling naar den aapachtigen man, die vergeefs op zijn rug tracht te grijpen. Jan stelt zijn kapitein sissend gerust, dat er niets aan de hand is en dat geen sterveling er iets van zien zal, gelukkig is de voering heel gebleven en die is ook zwart. Zij worden ontvangen door den consul, een klein, wipperig krielhaantje van een heertje met een baardje en vol ridderorden, die hen allen de hand drukt of zij zijn zoons waren. En dat zijn zij ook!, zegt een stramme, soldateske grijsaard met bevende witte snorren, als zij een half uur later aan tafel zitten en hij alleen nog staat, dat zijn zij ook: zonen van één Vaderland, leve de Koningin!

De Hollandse kolonie is groter dan zij hadden durven vrezen; een lange tafel vol glinsteringen en wapperende kaarsvlammetjes zonder eind, een wit kanaal van zilver en glaswerk met kleurige bermen van boezems en plastrons, mens!, wat een stelletje dikke wijven en die mannen zitten allemaal of ze iets ingeslikt hebben. Sjemonow zit aan het hoofd van de dis, naast den soldatesken heer met de snorren, hij staart verwilderd de tafel af en in zijn ogen glinsteren de vlammetjes van de kaarsen, alsof hij naar een begin van brand in een ontplofbare lading zit te kijken, met prikkeldraad aan zijn stoel geboeid. Hij heeft het verschrikkelijk warm, onder de eerste aflevering van het vervolgverhaal op zijn borst moet lucht gekomen zijn, want daar zit een soort blaas op, die de steelse aandacht van zijn tafeldame onweerstaanbaar boeit. Een klein, vogelachtig vrouwtje, met een grote bloem op de schouder en een taartje van grijs haar op het hoofd met ook een bloem er in; zij is heel vriendelijk en helpt hem zó kies met het kiezen van de vorken en lepeltjes uit het arsenaal om zijn bord, dat niemand het gemerkt zou hebben, als hij er niet zo overdadig mee gerinkeld had. Het is te begrijpen, dat Sjemonow een beetje in de war is, want in het halve uur dat hij, staande in een soort ontvangzaal met schitterend licht, achter de rug heeft, zijn hem door allerlei dames van allerlei leef-

tijden en allerlei omvang allerlei vragen gesteld, van een dusdanige ontstellende dwaasheid, dat hij de scheiding, die de kok zo zorgvuldig in zijn ingevette haren had gelegd, helemaal verknoeid heeft door zijn gekrabbel. Jan heeft een paar van die vragen kunnen opvangen, in de seconden dat hij zelf met rust werd gelaten: vertelt u eens, kapitein; wat is dat toch voor een typisch bijgeloof, dat de zeelieden iedere dag op de zon schieten? En: zegt u eens, kapitein, wat leest de bemanning op zulke lange reizen? Die vraag was zo raar niet, maar het antwoord wel en daarom zei Sjemonow, in zijn wanhoop: der Bibel, dame, oend.... oend de korant. De dame had de mond getuit tot een verbazings-o'tje, en gevraagd: De krant? Hoe krijgt u die dan aan boord? Sjemonow had in doodsangst om zich heen gekeken, Jan was bang geweest dat hij de uitgang zocht, maar de eerste dame was hem te hulp gekomen en die had gezegd: gut mevrouw, met postduiven natuurlijk; nietwaar kapitein? U hebt toch een kooi met postduiven aan boord? Toen was Jan zelf weer aangevaren door een dikken, kordaten heer met korte beentjes, strijdlustige bakkebaarden en een gezicht van: hoor 's, vader, laten wij nu eens even spijkers met koppen slaan. Die had hem bij de arm gepakt en onder een palm geloodsd, daar had hij om zich heen gekeken, een knoop van Jans vest gepakt en gezegd: jongmens, nu moet je mij 's één ding vertellen: hoe staat 't met de zedelijkheid onder jelui, forse, gezonde mannen? Jan had geantwoord: best, en toen had het heertje naar hem opgekeken, met in spek gevatte oogjes, en gezegd: kom, kom, dat maak je mij niet wijs. Maanden en maanden op het water, en geen lid van de andere sexe in zicht; je kunt het mij gerust zeggen, ik ben arts, ik maak daar namelijk een studie van. Jan had gezegd: dan doet u het beste 's mee te varen, dokter, want wij hebben niet zo veel tijd om naar de zedelijkheid te kijken, daar moet je een vakman voor zijn.

Bout zit één plaats lager dan Sjemonow aan tafel, tussen het grijze dametje met de bloemen en een platborstige, zwaarmoedige juffrouw met dromerige ogen en een gempje, die niets zegt, bijna niet eet en steeds maar zit te staren naar haar messenlegger, waar één van haar bleke, langwerpige handen mee zit te vingeren, en de andere melankoliek onder haar kin, of zij over een verren minnaar mijmert. Bout eet keurig, hij draait en prikt en pikt met mes en vork op het bord met voorzichtige bewegingen, als met moersleutels bij een kwetsbaar karweitje.

Zijn gezicht staat strak en uitdrukkingloos, de ogen neergeslagen, hij leest een bittere toekomst op uit de huzarensla. Hij lijkt buitengemeen bedaard en beheerst, zit kaarsrecht en neemt de spijzen tot zich zonder blikken of blozen, alleen bet hij af en toe het voorhoofd met zijn servet.

De derde zit naast een gezellige, gemoedelijke dame, die kirrend lacht en stevig eet. Hij is dadelijk op zijn gemak, die rare jongen; tekent na vijf minuten een sleepboot voor haar uit op het tafellaken, met de punt van zijn mes, en houdt langademige verhalen vol verschrikking, waarin hij zelf bescheiden op de achtergrond blijft. Maar de gezellige dame heeft best in de gaten, dat alles mis gegaan zou zijn, in die ontzettende storm, als hij er niet geweest was om de kraantjes dicht te draaien met gevaar voor zijn leven, en na een half uur weet zij precies hoe een Babcock en Wilcox ketel er van binnen uitziet, jaja, allemaal van die buisjes met vlammetjes, maar zou u niet eens wat eten? U krijgt niets binnen!

Jan heeft het getroffen. Aan de ene kant een oude dame, die naar lavendel ruikt en alleen maar naar Sjemonow luistert of naar den heer met de witte snorren; zij laat hem met rust, en dat is gelukkig, want aan de andere kant naast hem zit een jonge vrouw, een meisje bijna nog, met prachtige ogen en prachtig haar en een lieve, aandachtige mond in een prachtig wit gezichtje. Zij heeft hem dadelijk steun gegeven, bij het begin, dat als bij alle dingen het moeilijkste was; zij heeft prachtige slanke handen met een pracht van een ring met een groene steen maar verder niets, en een zachte, hartelijke stem. Hij voelde dadelijk een soort angstige bewondering voor dat kind, ze leek op een luxe plaat, zoals die wel eens bij den barbier hing, maar dat zoiets ook levend rondliep had hij nooit gedacht. En lévend was ze, potverdrie!, springlevend. Ze lachte en babbelde en keek maar naar hem met haar grote donkere ogen en mens!, wat een mond met tandjes, prachtig. Eerst had hij een tijdje beleefd geluisterd naar wat de oude heer met Sjemonow aan het afkraken was; maar toen had haar zachte stem gevraagd: ‘stuurman, vindt u het èrg vervelend om mij eens te vertellen wat dat nu eigenlijk is: zeeslepen? Ik weet er niets van....’ Het was hem bar meegevallen, dat zo'n mooi en rijk iemand zo maar dorst toe te geven dat ze ergens niets van afwist, en hij had gezegd: ‘o, maar u weet er bèst van, dat heb ik wel gemerkt!’ En zij lachen en vragen: ‘hoezo?’ En hij grinniken en zeggen: ‘nou, u eh.... u weet tenminste alvast dat ik stuurman ben, er was daarstraks een dame,

die dacht dat ik de scheepsdokter was.' En zij verwonderd kijken, met een beetje bezorgdheid om al die weerloze mannen, en vragen: 'hééft u dan geen dokter aan boord?' En hij een beetje vaderlijk glimlachen over die lieve, ongeruste meisjes en antwoorden: 'een levende niet, nee, maar wel een papieren.' En zij vragen, met een verzitje in haar stoel van het prettige vooruitzicht: 'hè toe, vertelt u 's wat van die papieren dokter?' En hij achteroverleunen en dat lamme mes even neerleggen en zeggen: 'nou, dat is een kistje met allemaal flesjes, en die flesjes zijn genummerd en daar is een handleiding bij....' En als ze maar ingespannen blijft luisteren en af en toe iets zegt onderdehand, waaruit blijkt, dat ze echt hoort wat hij daar allemaal zit uit te kramen en het begrijpt bovendien, vertelt hij de grapjes, die in de zeevaart de ronde doen over den papieren dokter. En zij lacht maar en legt zelfs een keer haar hand op de zijne van de pret. Die hand is licht en zacht en warm, je kan voelen dat er nooit zwaar werk mee gedaan is, en toch niet slap. Terwijl dat eten maar verder gaat, er komt geen eind aan de liflafjes en alles apart, vertelt zij, op haar beurt, dat ze Agnes heet en dat die meneer daar, aan het hoofd van de tafel, haar vader is, en die dame, met de bloem in 't haar, haar moeder. Kranige oude baas, niet? Och, paps is wel grappig, en hij houdt zo van zeelui, in zijn familie waren ze ook. Ik moest zo vreselijk lachen toen jullie binnenkwamen, net een boerenbruiloft, u neemt me toch niet kwalijk dat ik het zo maar eerlijk zeg?, maar niemand heeft het raar of gênant gevonden hoor, daar kunt u zeker van zijn, iedereen begrijpt best dat je aan boord van zo'n piepklein scheepje geen gala-uniform meeslepen kunt; en wàt zegt u?!, hebben u en de kapitein om de vier uur wacht?, nee toch, wat verschrikkelijk, hoe slaapt u dan?, nee toch, wat verschrikkelijk; jaja, u houdt zich maar flink!; nou, ik heb een ontzettende bewondering voor jullie, hoor, en werkelijk, wat paps zegt....

Paps staat op, tikt tegen zijn glas, en houdt een toespraak, waarin hij Sjemonow een Gigant der Wateren en een Triumfator der Oceanen noemt, en de andere heren Waardige Schildknapen; hij vindt de 'Jan van Delft' de personificatie van ons Eigen, Dierbaar Vaderland: klein van stuk, edoch!, GROOT van Daden, leve de Koningin!

De wijn is uitstekend en vloeit rijkelijk in de glazen, dat is me een geklink zonder eind, op het laatst klink je op jezelf. De vrolijkheid groeit aan de tafel, de ongedwongen vrolijkheid van echte vaderlanders onder elkaar; op een gegeven moment

staat waarachtig die Sjemonow op en brengt een dronk uit op de Gast-heerren, leve de Willemien! Omdat hij dat zo krachtdadig zegt en het zo eerlijk uit die brave borst komt, zo echt geuzig, is het gezelschap enthousiast en zingt in koor: oranje boven, oranje boven, leve de Willemien, weg met de sosialen, leve de Willemien. Daar ga je! Hoezee! Jaja, 't ware vaderland vind je pas aan de andere kant van de vijver, en van dat vaderland in den vreemde over de vijver is Rio de hoofdstad, de parel aan de kroon, hoezee, daar ga je; bliksem, kapitein, geef me de vijf, de witte snorren bibberen van ontroering als Paps een hartstochtelijk bezweten Sjemonow aan den volke toont, met zijn hand op de ruige schouder, als een manager met zijn bokskampioen, daar ga je, hoezee, leve de sleepvaart, weg met de sosialen, oranje boven, daar ga je; muziek!

Na het eten wordt er eerst koffie gedronken, in de ontvangzaal, die er nu heel wat minder vijandig uitziet, en er speelt een strijkje met rood-wit-blauwe vlaggetjes aan de violen en rood-wit-blauwe kokardes op de borst. Zij spelen vaderlandse liederen, met het tempo en de wulpsheid van de pampa's; er was ereis een meisje loos, hoepsa!, dat wou gaan varen, hoepsakee!, als matrrrooss, tiereliereliet, boem! In een blauwgeruite kielekielekielekiel, drrraaide hij aan 't grrrootte wielewielewiel, den gahàhàhàhansen dàg! tsjieng! boem! Overal geschater en gesnap en geboert en gekeuvel, wat ìs het gezellig. Ha die Bout! Hoe bevalt jou dat, hè, ouwe zuiplap?! Het bevalt Bout best, hij zit te glunderen boven een mokje koffie, met de damezonder minnaar mijmerend aan zijn zijde; hallo derde, hoe steet't? 't Steet best met den derde, hij zit zowat bij de gezellige dame op schoot, om haar duidelijk te maken hoe de hoogvlakte van de Appenijnen er uitziet. Sjemonow staat in het midden van een kring, het vervolgverhaal staat nu bol als een boezem en zijn manchetten steken, akelig wit, te ver uit zijn mouwen, het lijkt of hij eindelijk zijn wellust niet langer heeft weten te beheersen en een hopak-dans uitvoert, maar hij is slechts aan het vertellen hoe een sleeptros ingepalmd wordt. Agnes lacht tegen zijn schouder en vraagt of ze maar Wim mag zeggen, dat vindt hij best, als ze maar weet dat hij Jan heet. Dan begint het strijkje als vanzelf dansmuziek te spelen, de Destiny- wals, vol slepende, kwelende verliefdheid. En ze beginnen als vanzelf te dansen, ze dwarrelen de zaal rond, en als je dan niet duizelig wil worden, moet je wel alleen maar naar die ogen en die mond kijken, anders ga je van de sokken of je zeilt de palmen in. Bliksem, wat een vrolijke,

gezellige, hartelijke boel is het hier, al die opgedirkte fregatten blijken nu in de grond van hun hart toch maar doodgewone mensen, echte vaderlanders, en je voelt je zó thuis, als je 't in je eigen land nooit zou kunnen, waarachtig. Het enige lied dat ze niet willen zingen is: hoera!, die dikke meiden-benen!, daaraan kun je merken dat 't aristokraten zijn en dat doet goed, want aristokraten moeten er ook wezen. Aristokraten om je voor te wassen, na zes maanden zeewater en roet en smeerolie en kolengruis en bloed van den meester, aristokraten om je voor aan te kleden als een gentleman, na zes maanden zeelaarzen en oliegoed en stinkende onderkleren, die uit zichzelf overeind blijven staan van al het zweet en het zout, aristokraten om je te eten te geven, na zes maanden bruine bonen en glazige aardappels en kippesoep van 't varken, aristokraten om in je armen te houden, zacht, lenig, warm, ongelooflijk vrouwelijk, na zes maanden manilla en stootkussens en blokken en radeloos verlangen. Eén twee-drie, één twee-drie, heerlijk, hè? - Ja, verrukkelijk, één twee-drie, één twee-drie, je danst goed, voor een echte zeeman. - Laat dat ‘zee’ er maar af, één twee-drie, één twee-drie... Hèhè, even uitblazen. Op 't balcon. Zware, zwoele zomernacht. - Gek is dat, in Holland is 't nu winter. - Ja, gek hè? - Prachtig uitzicht, meid.... Waarom lach je? - Niets, niets.... - Nee, vertel op, waarom lach je? Bliksem, wat is haar gezicht nu dicht bij het zijne. Om dat ‘meid’, zegt ze, maar ik lachte je niet uit. H'm, zegt hij; ja, zo heeft ieder z'n eigen taaltje. Ik houd van jullie taaltje, zegt ze, het is zo écht, zo eerlijk. H'm, zegt hij, dat kan wel wezen, maar erg leugenachtig vind ik jullie ook niet. Niet?, vraagt zij, en hij antwoordt: nee, tenminste lang niet altijd. Dan zijn ze even stil, en terwijl hij naar dat uitzicht kijkt zucht ze, waarachtig. Wat is er? - Niets, niets. - Nee, vertel op, wat is er? Bliksem, wat is haar mond nu dicht bij de zijne. Het is zo verschrikkelijk vervelend hier, zegt ze, er zijn zo veel mensen en toch ben je altijd zo alleen, nooit kom je eens iemand tegen waar je echt mee praten kunt, die je vriend is, die van je houdt. Hee, zegt hij, zó vervelend zou ik niet gezegd hebben dat het hier was, dan is de sleepvaart vrij wat vervelender. Want daar zijn maar zo weinig mensen, en die zijn allemaal je vrienden, en daar praat je de godganselijke dag mee en de nacht er bij, daar krijg je ook genoeg van op den duur, je wilt wel eens wat anders zien dan alleen maar ongeschoren kinnen en korstige monden, en wel eens wat anders ruiken dan tabaksadem en dranklucht. Zo

zie je, zegt ze, met een beetje treurige grappigheid, ieder heeft z'n eigen eenzaamheid. Jaja, zegt hij, jaja. En dan staan ze een tijdje naar dat uitzicht te kijken; achter hen krioelt en brabbelt en trillert het gedans, onder hen rumoert de stad in de verte, en boven hen zijn de sterren, blauwig fonkelend in de eindeloze zwartheid van de hemel. Prachtig uitzicht, zegt hij, want dat was zijn laatste gedachte; en dan zegt zij: ga 's mee naar boven naar de daktuin, daar zul je 's wat zien, dat is nog veel mooier. Hij weifelt even; dan zegt hij: graag.

Ze gaat hem voor, een ritselende, geurige schim in de nacht, over het balcon, dat doorloopt tot aan glazen deuren, die donker zijn. De sterren vallen uit de hemel, als ze de glazen deuren opendoet en verdwijnt in de gang. Hij gaat haar achterna, bliksem, wat is het hier donker, hij tast en zij neemt hem bij de hand. Een gang door, die naar stoffige lopers en oud, zwaarmoedig parfum ruikt, dan een zachte trap op, weer een gang, weer een zachte trap, dan een klein portaaltje en dan een harde trap. Dan knerst boven een deur, en hij voelt de buitenlucht omlaagzijgen en ziet de sterren. Als hij op het dak komt, staat zij als een silhouetje voor een flonkerende stad, een zee van lichten met hier en daar hoge schaduwen en de rosse pluimen van fonteinen. De nacht lijkt groter, dieper; ginds zijn de baai, de zee, de lichten van de schepen op de rede en de donkere, gehurkte gedaanten van de eilandjes in de kreek. De zee en het land zijn gescheiden door een blauwachtige, huiverend glanzende band, een zacht bewegend lint van groenachtige gloed; de branding vuurt. Het is een zo wonderlijk gezicht, en zo rijk, dat hij nergens anders aan denken kan, voor enkele ogenblikken, en bijna een vroomheid voelt, een diepe, eerbiedige.... Hij herinnert zich plotseling die nacht, na het examen, dat hij door zijn dakvenster omhoog stond te staren naar de sterren. Toen had hij gedroomd, gehoopt, hij had in een vage schemering voor zich gezien een.... een strand, zilver en blauw onder nevelig maanlicht.... Dit is mooier, en dit is de waarheid. De ontroering voor dit huiveringwekkend mooie maakt hem zo stil, zo simpel van bewondering, dat hij, wanneer zij naast hem komt staan en niets zegt, alleen maar een gebaar van wijdheid maakt naar die branding, opeens aan Onzen Lieven Heer denken moet, toen die op de berg stond met den duivel naast zich, die zei: dit alles zal ik je geven, als je.... Wanneer zij dichter naast hem komt staan, en hij haar lichaam voelt onder die dunne kleren, haar warme, hunkerende lichaam,

glimlacht hij even in het donker, terwijl een onbegrijpelijke, vermoeide droefheid in hem zinkt en toch een grote blijhed, licht en zuiver op de achtergrond, als kimdamp, en hij zegt: ‘kom, kind; we gaan weer 's naar beneden.’ Even is het stil, dan zegt zij: ‘zoals je wilt.’

Zij gaan weer 's naar beneden, al die gangen door, al die trappen af, terug naar de herrie en de rampzalige pret; en wanneer hij zich, later, eenzaam en verloren en bitter van wanhopige verbetenheid, afvraagt: waarom heb ik het niet gedaan, waarom heb ik het niet gedaan, ik had het kunnen doen als ik gewild had, ik had het kunnen doen, een vrouw zoals ik er nooit weer een tegen zal komen, nooit, nooit weer, waarom heb ik het niet gedaan?!; dan is het antwoord in de kimdamp, die altijd op de achtergrond is: in Holland is het nu winter. In Holland, mijn Holland; bij Nellie, mijn vrouw.

***

Wat een feest, wat een feest; als ze gevieren teruggereden worden aan boord van de ‘Jan van Gent’ lijkt het wel een stelletje studenten, zo jolig, zo uitgelaten, zo jongensachtig dronken van al die luxe; de kok is behulpzaam bij het aan boord loodsen van het strengetje losbollen, de derde kust hem, omdat in het donker alle wangen hetzelfde zijn.

Maar morgen wordt er weer gevaren, gevaren naar het eind van de wereld. Ze worden gedaggewuifd door wie zo vroeg is opgestaan van de nieuwe vrienden aan de wal, en dat zijn er niet veel; alleen Paps en de arts van de zedelijkheid. De hele ‘Jan van Gent’ krolt van de kater, als zij weer begint te stampen op de deining van de Atlantic, die hen wel eens ontnuchteren zal. Maar toch hebben ze allemaal een mooie herinnering, die niet kapot te moeren valt, door geen zee en geen zure borstrokken en geen bruine bonen.

Jan heeft, als souvenir, een klein wijnglaasje achterover gedrukt van die tafel; het glaasje, waaruit het meisje de avond lang genipt heeft. Een klein, slank glaasje, een tere bloem van glas. Mooier herinnering kan er niet bestaan, wie naar dat glaasje kijkt zièt Agnes van Rio de Janeiro.

Het staat op het schap je in zijn kooi, negen dagen lang; dan is hij bezig zijn laarzen haastig aan te trekken, want zij zijn in een mistbank gelopen en nu moeten alle hens aan dek zijn, om te luisteren en turen in de donzige verlatenheid. Het is heel stil aan boord en op het water, alleen de trage hartslag van de

machine zwoegt hijgend in de diepte. Maar dan begint de stoomfluit te brullen, een donker, zwaarmoedig geloei, ontzaggelijk en dreunend. En dan hoort hij een fijn getinkel en als hij kijkt, ligt het glaasje aan scherven op zijn bed; alleen het voetje staat nog, het stengeltje van de bloem.

Hij staat er sprakeloos naar te kijken, naar die bladfijne scherfjes op het dekengoed; dan brult de stoomfluit weer en zij trillen mee, heel fijntjes, een zacht, sidderend geluid. Als hij op de brug staat in die mist, en Sjemonow als een wazig spook heen en weer waggelt in een kleine wereld, denkt hij: voorbij, nu is het voorgoed voorbij.

Jaja, Jan, jongen. Zo is het leven: vaar voort, en kijk niet om. Aan boord van een sleepboot kunnen geen glazen dromen leven; bij het snorken van het schip blijft alleen de waarheid over, want die is nuchter, en van beton.

Hoofdstuk V

Rio de Janeiro-Montevideo, Montevideo-Punta Arenas, Punta Arenas-Valparaiso; varen, varen, varen. De straat van Magelhaes: hijgende vaart tegen harde regenwind tussen vuilgele steppen, een ondiepe, moerassige geul zonder einde. Het is koud, soms bitter koud; toch is het nog vrijwel zomer. De winterkleren komen weer voor den dag, de wacht te brug wordt een grimmig ijsberen in snijdende wind, warrelende sneeuwjacht, striemende hagel en eindeloze, troosteloze regen. De 'Jan van Gent' worstelt met de wind en de stroom, vetes worden vergeten, heimwee vervluchtigt, begeerte verbleekt, het schip wordt een radeloos, bezeten wezen, de bemanning wordt één man, met één wil: vaar west!

Vaar west, vaar west!; de wind remt het korvet, soms met zulk een woede, dat de sleep bijna stilligt. Sjemonow komt niet uit de kleren, Bout is koortsig en afgemat, de derde ziet er uit als een gek. Eerst zegt niemand het, dan zegt iemand het en dan weet iedereen het: kolennood. De tamp van Montevideo naar Punta Arenas was de langste, het was een roekeloze tamp. Sjemonow heeft het gewaagd, Sjemonow waagt alles en hij heeft het nog nooit tegen het noodlot afgelegd. Sjemonow is bedaard en vol vertrouwen, hij trekt zich van alle bezorgdheid niets aan, hij is niet klein te krijgen, zelfs door het zwaarste traject van de wereld niet: straat Magelhaes. Na vier dagen harde wind en zestig mijl vordering brengt hij zijn Heilige onder het oog, dat het nu welletjes is, in een kort maar krachtig gebed. Een schandaal voor iederen gelovige: het helpt. De wind zwakt af, het gaat misten. De remedie blijkt erger dan de kwaal; twee dagen en twee nachten lang staan zij op de brug, lopen zij op de brug, zitten zij op de brug, geeuwen zij op de brug, klappen zij met zwaaiende armen hun handen warm op de brug; hun adem mist in de mist. Zij hebben wel meer zo lang op de brug gestaan; zij hebben een storm achter de rug, ter hoogte van Kaap Cor-

rientes, die pas met tweehonderd mijl kolen en drie en zestig uur waken genoeg had. Maar dit waken, drentelen, geeuwen, turen; drentelen, geeuwen, turen; drentelen, geeuwen, turen, twee dagen en twee nachten lang, dat is erger dan drie en zestig uur zwaar werk, moordende inspanning, worstelen met de orkaan en de krankzinnige zee. Zij varen halve kracht; dat kost kolen. Zij blazen om de twee minuten, dat kost stoom. Zij horen, de godganselijke dag en de godganselijke nacht, niets anders dan het eentonig, klagerig deunen van den man aan het lood: 'vijf vaam gróót - vijf vaam - vijf vaam kleìn - vijf vaam - vijf vaam gróót....' Zij eten in de stuurhut, met de handen, met het bord aan de mond; de vingers zijn te koud om een lepel te voeren. Zij slapen twee minuten, dan dreunt de stoomfluit weer en zij schrikken wakker, drentelen, turen, klappen de handen warm; geeuwen, drentelen, turen en slapen weer twee minuten, tot de stoomfluit brult. De mist maakt nat, de mist maakt moe, de mist maakt koud, de mist maakt schrikachtig. Sjemonow lijkt, de tweede nacht, ineens grijs geworden, maar het is de rijp, die in zijn baard zit. Jan lijkt, de tweede dag, ineens gek geworden en zich de kleren van het lijf te scheuren, maar het is een vogel, die neergestreken is op de stuurhut en nu zit te klapwieken boven zijn schim. Het is een spookachtige, sinistere vaart; twee dagen en twee nachten lang, niemand spreekt aan boord, de mist dempt alle geluiden af als watten. Dan, in een oogwenk, een windzucht, een rafeling in het gordijn, en daar zijn de steppen weer, het staalblauwe water, de grauwe, troosteloze regenlucht. De telegraaf naar de machinekamer rinkinkt en dadelijk slaat de kar weer volaan, vooruit; daar beneden hebben ze al die tijd klaar gezeten bij de krukken, om onmiddellijk terug te kunnen slaan wanneer er gestoten werd. Even is de lucht droog, vrij, vorstig; dan vlaagt de regen weer aan als een schaduw over het water en striemt weer op het dek; de regen druipt van hun zuidwesters, over hun gezichten, biggelt onder hun kleren over hun lijf.

Maar eindelijk: Punta Arenas. Rampzalig stadje in een rampzalige uithoek van de wereld; grijs, grijs, grijs, alles is grijs, alleen op de achtergrond het geweldige roestrood en blauwig wit van de besneeuwde Andes. De huizen zijn grijs, de schapen zijn grijs, het water is grijs en de hemel is grijs; hier kan geen vrolijkheid leven. Het bunkeren van de 'Jan van Gent' is het enige lawaai in die doodstille grijsheid; soms zwiert er een vogel over, met een hoog gekrijs, of ruist de regen op het water, of blaat een schaap

achter de huizen. Verder is er niets; een kraan die schokkend en puffend zwaait, een grijper die openknerst en dan een korte, druisende stroom van zwart door het grijs, die omlaag dondert in de bunkers. Wanneer zij varen is het een vlucht; een vlucht uit die bakermat der vaalste wanhoop, de fjorden in.

De straat van Magelhaes is, zodra ze Punta Arenas voorbij zijn, anders van aard dan het oostelijk deel. Daar naakte, heuvelige steppen, het water vol pollen en ondiepten en verdronken eilandjes met riet en knokig struikgewas; hier rotsen, aan weerszijden hemelhoge rotsen, naakt en kartelig en star in de overal grijze lucht. Soms een nederzetting van witte huizen, verloren in die wereld van steen; soms een vlucht vogels. Varen, varen, varen; als eindelijk de open zee weer voor hen ligt, herademen zij. Want al is het uitzicht op die Stille Oceaan van een ruige verschrikking, het is ruimte, vrijheid, het is het afscheid van de roerloze benauwenis van al die kolossale steenklompen; het leven komt weerom in het hart van den zeeman, die alleen in de openheid ademen kan.

De Stille Oceaan is woest en ledig; de eerste scheppingsdag. De deining die er loopt is zo overweldigend, dat Jan nu pas, voor het eerst in al die maanden, beseft, hoe klein hun schip eigenlijk is, hoe hulpeloos en verloren, een kurkje op de zee. Het waait niet hard, tenminste niet harder dan in de zeemansalmanak staat dat hier gewoon is; maar toch rijzen en dalen die waterbergen met een verval, dat het korvet alleen bij ogenblikken te zien is. Voor het merendeel varen zij nog steeds in fjorden, ombruist door bergketens van water. Het water van de Stille Oceaan is ook anders van kleur dan dat in de Atlantische; niemand zou kunnen zeggen waar het verschil in steekt, maar iedereen ziet het, voelt het. De ontzaggelijke golven zijn blauwer, kouder; oneindig veel grimmiger en ook dreigender dan die aan de andere kant van het vasteland. Achtduizend mijlen van eenzaamheid stuwen achter die golven; waar blijft een mens, met zijn kleine hartje, tegenover een wereld vol van die doorzichtige monsters, grauw van verlatenheid? Bout zegt: de rollers van de Atlantic zijn huisdieren, maar hier krijg je nou 's een kijkje in de berenkuil. Hij fluit bij het poetsen en zingt bij het smeren; wie hem ziet scharrelen tussen de malende stangen zou niet zeggen, dat hij dit alles doet bij een hoogteverschil van vijftien meter in de halve minuut.

Er ligt iets van de angst van de eerste zeevaarders over het schip; de angst van de roekeloosheid, die te ver de ruimte in dreef

en nu langzaam begint te bekoelen, onder het groeiend besef dat er geen terug meer is. Het is nu geen varen meer, het is gevaren worden. Wie nu de wacht heeft op de brug, en naar het westen kijkt, moet wel hopen, dat die zee hen voor deze keer nog zal laten gaan en hun hun overmoedige dwaasheid vergeven.

Geen storm heeft Jan nog klein gekregen; de bries op de Stille Zuidzee doet het hem. Na drie dagen komt hij bij Sjemonow in de hut, wil gewoon doen en hartelijk praten en een spelletje zwikken, maar de kaarten vallen uit zijn handen en hij snikt met het gezicht in de vuisten, zo klein mogelijk op het krukje in die kleine hut. Sjemonow zegt niets, hij klopt hem op de schouder, hij staat op en palmt zich zwabberend naar de kast, waar de borrels staan, hij schenkt een glaasje in met af en toe een gegrom van ‘heehee!’ en ‘hola!’, als de schuit zo tekeer gaat dat de drank er naast plast. Dan zegt hij: ‘Kom op, boroer, drienk dit 's.’ Jan schudt krampachtig het hoofd, hij durft niet op te kijken, hij wil klein zijn, klein, zó klein, dat die zee hem niet ziet. Maar Sjemonow rukt hem aan de kraag overeind en hij stikt bijna in de borrel, die in zijn keel gegoten wordt. Het vuur verschroeit zijn verhemelte, zijn huig, het dringt in zijn neus, hij hoest en kwijlt en wankelt vloekend heen en weer tussen de kantelende wanden; Sjemonow is weer gaan zitten, schrap in de hoek, de benen tegen de lade onder de kooi; zo zit hij zeevast; laat het nu maar deinen. Sjemonow doet een spelletje zwikken met zichzelf, het is een vreemd gezicht, als je door je vingers tuurt; die grote, baardige man, die daar als een kind zit te scharrelen met de kaarten en bij iedere slag doet of hij niet weet wat er open op tafel ligt. Hij speelt met een bedaarde, bijna dierlijke ernst; hij bedriegt zichzelf met waardigheid. Het schouwspel heeft een verschrikking en een sterkende kracht tegelijk: de mens, die zichzelf in het midden van een vergane wereld zit te bedotten, zonder bang of ook maar onder de indruk te zijn. Maar het helpt, het helpt zo goed, dat Jan opstaat en met een verbeten gezicht, wit van angstige drift, naar buiten gaat. Hij staat stil in de open deur, de hand aan de knop, de andere hand aan de post om niet te vallen; terwijl de schaduwen van die golven vlagen langs de wanden en het water gudst over het dek met een geluid van verstikking, kijkt hij om naar dien man, die daar langzaam hangt te kaarten en hem met geen blik verwaardigt. Sjemonow kaart; zijn baard is breed op zijn borst.

Als Jan de trap naar de brug opzwaait, zich daar boven vast-

klampt aan de reling en over het spatzeil staart naar die oceaan, staat hij daar zo lang, dat de roerganger denkt dat hij slaapt. Maar hij slaapt niet; hij vecht de strijd uit, die iedere zeeman eens vechten moet. De strijd met de angst voor die verschrikking, de strijd met de machteloosheid tegenover die tomeloze kracht, de strijd met het ontzag voor die almacht. De strijd van een man met zijn God.

***

In Valparaiso een telegram van de rederij: opstomen naar Iquique, daar een drijvende kraan oppikken van de Maatschappij voor Baggerwerken en die weerom brengen naar Rotterdam, Holland. Er wordt gejuicht, wanneer Sjemonow met het bericht komt; Abeltje zegt: mens, wat zal m'n Stanske blij zijn; Bout zegt: 't is een rustkuur, deze reis, van de zomer vaar je naar de zomer; Sjemonow zegt: drijvende krane, dat sind krrenge; de derde zegt niets, die is bang dat hij teruggezet zal worden en Jan zegt ook niets, want die heeft zo lang naar dit ogenblik uitgekeken en het zo dikwijls beleefd in zijn gedachten, dat de aardigheid er af is. Er is geen brief van Nellie, niet eens een kaartje; ze heeft hem vergeten voor dat kind.

Valparaiso is stoffig, warm en rommelig; een opengevallen blokkendoos. Bout zegt, dat Valparaiso Paradijsdal betekent, hoe de mensen soms aan namen komen is een raadsel; er is in die ellendige stad niets te beleven. Maar er is een zeevaartschool, daar is Tante Coba voor bestemd als opleidingsschip. Een zwerm opgewonden jongens in blauwe pakjes, die geweldig stram doen, onder aanvoering van een paar dikke officieren. Een wonderlijk stelletje, deze heren; zij hebben het erg warm en hun gezichten zijn erg rood, zij doen zo zeemansachtig dat hun gedoe bijna op een klucht lijkt. De jongens zijn schreeuwerig verrukt van het dikke schip, zij krioelen op het dek, zij hangen als bijentrossen in het want, zij dribbelen als vogels over de ra's, de officieren staan met paarse wangen snerpend op fluitjes te blazen. De bemanning van de ‘Jan van Gent’, die hun dit speelgoed gebracht heeft, wordt uitgenodigd op een feestmaal aan boord van het vaartuig; het lijkt een kerstdiner in een vrolijke gevangenis. De jongens zien er keurig uit in hun gala-uniformen, zij marcheren met de knieën zowat onder de kin en salueren, of al die armen met elkander in verbinding staan en er ergens aan een touwtje getrokken wordt; zij dreunen:
‘hol-lànt-hol-lànt-hoi!-hoi!-

hoi!!' goeie genade wat een poppenkast. Maar het eten is gezellig, al zijn het raasdonders met kaantjes, met soep vooraf en podding na; na afloop wordt het licht half uitgedaan en dan geven er een paar een voorstelling, op een platform aan het eind van het ruim. Niemand verstaat er iets van, maar er wordt hartelijk gelachen, want een paar van die jongens hebben zich als vrouwen verkleed, met vlas op het hoofd en een kussen onder het hemd, en zijn zo in hun spel, dat twee, die een echtpaar moeten voorstellen, midden in een omhelzing van het platje afvallen. De officieren zijn kwaad en lopend sissend in het donker te fluisteren, maar het geweldig gelach van al die kinderen overdondert hun bevelen. Er komt ook een man in het stuk voor met een rood gezicht en een opgebrande knevel, die stram loopt met stijve benen en de borst vooruit; al weten de gasten er niets van, zij hebben dadelijk in de gaten dat hij een van de officieren moet voorstellen en als de stramme man in het stuk om de tien seconden op zijn hoofd geslagen wordt en geschopt en aan zijn snor getrokken, is het succes zo doorslaand, dat er geen twijfel meer overblijft. Er schijnt een bevel gekomen te zijn dat het doek moet zakken, maar als het er werkelijk een ogenblik op lijkt, roepen de mannen van het zwarte koor: weiter, avanti!, met Abeltje aan het hoofd. Deze dringende wens van de gasten kan niet in de wind geslagen worden, het stuk gaat verder en er wordt zo ontzettend gelachen, dat de hele zaal op het laatst zit te gieren en te brullen en de jongens huilend in elkanders armen liggen, omdat ze niet meer kunnen. Het is een feest van wat-ben-je-me; als het tegen tienen afgelopen is, krijgt ieder lid van de bemanning van de 'Jan van Gent' een lint, met de naam van de school er op in gouden letters, zoals de jongens dat allemaal om de petten hebben. Abeltje prikt het in zijn kooi en Stobbe bewaart het voor zijn neefjes; de kok verbindt er zijn vinger mee, want die heeft hij tussen de deur gekneld.

Zij komen aan boord in de best denkbare stemming, maar daar heeft Sjemonow een tweede telegram gekregen, een telegram waar hij niets van begrijpt: niet uitvaren tot nader order. Hij wenkt Jan geheimzinnig de kaartenhut in en laat het hem daar zien; ook Jan begrijpt er niets van. Zij spreken af het voorlopig voor het volk geheim te houden, maar de kok komt er natuurlijk achter en dan is de boot aan. Stobbe en Abeltje komen de volgende dag opgewonden naar de messroom, als daar getafeld wordt, vertegenwoordigers van de bemanning zijn

zij, en of de kapitein nou maar zo vrindelijk wil wezen en hun 's vertellen hoe of wat. De kapitein staat een ogenblik in twijfel of hij ze de deur uit zal vloeken of hun de waarheid zeggen, maar omdat zij het toch al blijken te weten bekent hij, dat hij even wijs is als zij, en of ze maar zo vrindelijk willen zijn en hun gemak houden. De beide gezanten druipen morrend af; aan de messroomtafel worden veronderstellingen geopperd. Bout zegt, dat het wel een rondje om de wereld worden zal, dat heeft hij dadelijk al voelen aankomen, ze zullen wel op Soerabaya moeten varen en daar het een of andere pokken-apparaat van de marine door de volle moesson naar huis slepen, daar zijn die heren gek op. De derde is bang dat het telegram voor hem bestemd is, hij denkt dat de rederij er achter is gekomen dat hij al die tijd boven zijn rang heeft gevaren en dat ze nu moeten liggen wachten op een tweeden machinist, die uit Holland vandaan onderweg is. Jan denkt er niet veel over, het is hem allang goed; waar ze ook heen zullen varen, het kan nooit verder van huis zijn, alleen maar dichterbij.

Twee dagen later komt een lang telegram, dat alles verklaart: de rederij heeft opgehouden te bestaan. Van Munsters transport onderneming is een fusie aangegaan met de zeesleepvaart-maatschappij Kwel en Co, nu zijn de vloten bijelkander gevoegd en die zullen voortaan varen onder de naam van de N.V. Zee-sleepvaartmaatschappij Kwel & van Munster. Omdat nu de vroegere concurrenten-op-leven-en-dood één zaak zijn geworden, zal de 'Vlieland', die in Antofagasta verwacht wordt met een sleep lichters van Soerabaya, doorstomen naar Iquique, daar de drijvende kraan oppikken en via Tandjong Priok, waar ze een leeg sleepbootje er achteraan krijgt, door het Suez Kanaal naar Holland gaan. De 'Jan van Gent' moet onverwijld opvaren naar Buenos Aires, waar de 'Schouwen' over veertien dagen aankomt met een ponton, om vandaar, in convooi met de 'Schouwen', een zware zuig-persmolen naar Holland terug te brengen.

Het bericht brengt een grote opschudding teweeg onder de bemanning van de 'Jan van Gent', maar de reacties zijn verschillend. Sjemonow laat het koud, hij is er zelfs een beetje vrolijk over, want op die drijvende kranen heeft hij het niet begrepen; zolang ze hem maar op zijn schip laten, kunnen de heren aan de wal uitvoeren wat ze willen, en wat ze betalen is ook zo belangrijk niet. Voor de mast zijn de meningen in twee kampen verdeeld; de ene helft vindt het iets om zelfmoord voor te ple-

gen, die ellendige uitzuiger van een Kwel, d'r eigen mondkost moeten de jongens betalen, en de lonen zijn een schandaal. De andere helft vindt, dat het de goeie weg op gaat, verdomd nog aan toe, 't is toch eigenlijk een schandaal dat vijf zeesleepvaart maatschappijen elkaar beconcurreren op honderd mijl kust, dat brengt de klad in de prijzen en dus ook in de lonen. Laat alles maar 's in één hand komen, dan zal je 's zien wat een verbetering er in de toestanden komt, en als alle jongens bij één maatschappij zijn, zijn ze ook veel machtiger en kunnen protesteren als iets hun niet bevalt. In de messroom zijn ook twee kampen: Bouten Jan. De derde denkt er ongeveer net zo over als Sjemonow; hij is ook stiekum in zijn schik, nu zal hij wel tweede kunnen blijven, als er zó veel machinisten op de vloot zijn, dat de reders de tel kwijt raken, maakt hij een mooie kans. Bout vindt de fusie best, prachtig vindt hij het, de smeerolie die ze bij Kwel gebruiken is tenminste behoorlijk en kijk 's hoe z'n schepen er uit zien, je schaamt je je ogen uit je kop, als je met deze drolbaars langszij van zo'n goudvis ligt. En nou zullen de reizen ook wel 's wat vreedzamer worden, niet meer een gejakker met die arme karren, dat de stukken van de zuigers springen en je pakkingen zo uitslijten, dat je wel aan 't martelen kan blijven. Nou zal de schuit 's gedokt worden, nou zal de machine 's rust krijgen, nou zal.... Maar Jan is een en al opwinding, hij loopt er van te schuimbekken en gebaren tegen de zoldering te maken. Jan wéét 't, Jan weet 't stukken en stukken beter dan wiè ook aan boord, hij is niet voor niets van kind af aan groot geworden in de sleepvaart, hij heeft niet voor niets zes jaar lang op de bergingsdienst gezeten en met die lui geconcurreerd! Hij wéét hoe die meneer Kwel z'n volk uitzuigt, uitbuit, hoe hij ze onder de knokkel heeft! Ze zullen nog 's wat merken, als 't puntje bij 't paaltje komt! Een schandaal, een schandààl is 't; een fusie, daar heeft hij niets tegen, daar moest het heen, natuurlijk, de toestand zoals ze was was óók een schandaal, maar uitgerekend met Kwel! Met Kwèl, die z'n stuurlui zestig gulden in de maand betaalt, met Kwel, die de vrouwen laat verrekken als de mannen in zijn dienst verzopen zijn of te barsten geknepen, met Kwel, die.... Je weet toch? Je wéét 't toch, dat geval met die arme hond van een Meier, met z'n ‘Marken’? Die een schuit had laten slippen voor de haven, omdat hij 'r niet houwen kon zonder de hele boel naar de haaien te jagen, en die toen door meneer Kwel rechts om keert de zee weer op werd geschopt, met de mededeling, dat als-ie die schuit

niėt binnenbracht, hij en z'n hele bemanning zich als ontslagen konden beschouwen? En toen was dat goeie, stomme rund van een Meier, met z'n zes kinderen en z'n vrouw met waterbenen, de haven braaf weer uitgevaren en had net zo lang liggen martelen tot hij de schuit beet kreeg, en toen hij geen stoom genoeg op de kar had om 't kreng los te scheuren, had de meester de veiligheid geknepen, om meer druk te krijgen, en daar waren de heren met hun hele ‘Marken’ de lucht in gebarsten, als een granaat! Zij hadden, met hun ‘Fortuna’, op nog geen honderd meter afstand liggen rijden, blazend van de stoom, maar jawel! Ze mochten er afblijven, meneer Kwel had z'n tanden in 't kadaver. En toen de ‘Marken’ naar de hel was gebarsten, hadden zij nog liggen schaatsen in de rondte om te kijken of er nog leven te vissen viel, maar alleen de scheepshond kregen ze te pakken, die was een poot kwijt en moest afgemaakt worden met een hamer. En bij die meneer, bij die bloedzuiger, die moordenaar, die.... Bout zegt: tut tut, dat zegt nog niks.... Niks? Wel potdome, wat zegt dan wèl wat?! Nog méér voorbeelden horen, soms? Van Bulters, met z'n ‘Schokland’, die.... Jij bent bevooroordeeld, zegt Bout, dat zijn jullie bij de bergingsdienst allemaal; de reders kweken die vijandschap met opzet aan, om jullie maar goed scherp op mekaar te maken, dan wil je mekaar de loef afsteken, en wie vaart daar wel bij?

Maar Kwel of geen Kwel, er moet gevaren worden, en dadelijk. Ze liggen stijf vol gebunkerd, het volk heeft z'n rust gehad, nou als de gesmeerde weerlicht naar Buenos Aires, wij zullen die heren met hun eiland-boten 's laten zien wat vàren is! Valparaiso-Buenos Aires, dikke drie en een half duizend mijl, dat kan, als we steady aan volle kracht draaien en 't weer een béétje meeloopt, in goeie twintig dagen weggemalen zijn...

Ze doen het in achttien, en zijn er vóór de ‘Schouwen’.

***

Die zuig-persmolen is een karonje van heb ik jou daar; maar met z'n tweeën zullen ze 't wel proper klaren, want de ‘Schouwen’ is een stoer, hitsig schip. Kijk haar daar eens lopen, wat een lijn van de kop naar de kont en wat een hardnekkige doorzettendheid zit er in die boeg, die ribben. Haar masten staan een beetje achterover, dat geeft een indruk van snelheid en maakt een sierlijk figuur, en haar schoorstenen hellen ook, zij heeft er twee. Dat is natuurlijk malle kits, want ze is nauwelijks zo groot als de ‘Jan van Gent’, maar die twee

schoorstenen doen 't 'm tòch; tien tegen één, dat de kapitein van een vrachtboot, als je die de keus zou geven, zeggen zou: geef mij die tweepijper maar. Jaja, 't oog wil ook wat; die meneer Kwel is toch evengoed een handige rekel, hij kent de zeelui tot in de hoeken van de wereld.

Het volk van de 'Schouwen' maakt ook een heel andere indruk dan dat van de 'Jan van Gent'; zij zijn even goed gedrild en goed in de kleren als hun schip, dat er uitziet als een jachtje. Wanneer de 'Schouwen' binnenzwaait en naast hen tussen de boeien komt te liggen, bruist het schuim wit in de zonneschijn en de vlokken stuiven spartelend in de lucht, tot bij hen op het dek. De mannen daar achterop doen hun werk snel en met aandacht, zij reageren prompt op het fluitje van de brug. Dat fluitje maakt het volk van de 'Jan' aan het lachen, hun geschater klinkt schor door het roffelend gebruis van het schroefwater. Da's nou ons voorland ook, zegt Abeltje, maar as ze de ouwe een fluitje geve, magge ze d'r wel een blok an binde, anders slikt-ie 't in.

Hoor ze lachen, die patsers van de 'Jan van Gent'; die van de 'Schouwen' hebben zwaar de smoor in en zodra het getierelier van het fluitje daar op de brug is opgehouden, roept er één, wijzend op de maatschappijvlag van van Munster, die nog steeds van de achtermast waait: 'zou je die smerige snotlap niet 's binnehale, vaders? Jullie benne nou verkocht en verraaie!' Maar Stobbe is ook niet op zijn mond gevallen en brult terug: 'nou durve jullie, hè? Nou de meester z'n mondorgeltje heb weggelegd!' Die zit, één-nul voor de 'Jan van Gent'. 'Je moet 's an je ouwe vrage, hoeveel of de scheermessies koste!' schreeuwt de 'Schouwen' terug. Dit zit ook, gelijk spel. De kok roept: 'komme jullie vanavond dinere, here? We ete bruine bone, met windeiere van kwelhaantjes!' De kok brengt weer een punt voorsprong, het is algemeen bekend dat die lui van Kwel vrijwel alleen maar bruine bonen schaften, omdat ze hun eigen mondkost moeten betalen, en eieren kunnen er helemaal niet af. Maar de kok van de 'Schouwen' laat dat niet op zich zitten en roept terug: 'ik kom aanstonds me naam 's in je panne schrijve, horrelepiep!' Dan wordt er van de brug gefloten en de gemeente wendt zich eerbiedig naar de midscheeps, waar de stuurman roept: 'alle hens naar de bak!' - Ze gaan; Abeltje klapt in de handen en roept hen na met een vrouwestem: 'antreje voor de kleine boodschap, kindere; broekjes ope!' Dat is een voltreffer van het zuiverste water, prima vak-

werk; de overwinnaars gaan verder met dekwassen, volmaakt bevredigd.

De kapitein van de 'Schouwen' komt na een uur aan boord. Hij heet Maartens en is lang en plomp, met een breed gezicht en slome ogen. Maar laat hem maar schuiven, hij heeft zijn sporen verdiend in de zeesleperij. In '95 stond het convooi, dat het eerste droogdok naar Afrika sleepte, onder zijn bevel; hij heeft er een lintje voor gekregen en een oorkonde en zijn portret heeft in alle kranten gestaan. Van die tekening zou een leek hem zo een-twee-drie niet herkend hebben; hij droeg daarop een pet met lovertjes, de kunstenaar had hem een boord omgegeven ook en een sigarenpijpje in de mond. De man die aan boord komt ziet er bijna even toddig uit als Sjemonow, hij draagt geen zeilpet maar een gleufhoed, die door de zon en het zeewater van alle breedten verkleurd is en nu groen-blauwig ziet, in zijn mond steekt geen sigarenpijpje maar een zwijgertje. Hij praat lijzig en met een langzame, nadrukkelijke klemtoon; zijn ogen kijken ernstig de kaartenhut rond, onder het spreken wrijft hij eens met de hand over het tafelblad en bekijkt dan de palm. Jan heeft zich voorgenomen om onbeschoft te zijn, tegen die opkopers van Kwel, maar als hij tegenover Maartens staat laat hij het wel uit zijn hart. Die man heeft een autoriteit bij zich, waar hij geen drukte mee maakt, maar die je op een genadige afstand houdt; wanneer die zich opwindt vergaat de wereld. Maartens zegt dat hij order heeft gekregen het convooi te leiden, of Sjemonow dus maar zo vrindelijk wil wezen en morgen om zes uur met stoom op klaar liggen, de rest zal hij wel te horen krijgen. Sjemonow vindt het jawohl, en presenteert hem een borrel, die hij met een knik aanneemt; maar wanneer hij drinkt is te zien dat hij het niet gewend is. Dan haalt hij een afgeschaafde portefeuille uit de binnenzak van zijn jasje tevoorschijn, doet het elastiek er af en om de mouw, grabbelt in zijn borstzak naar een potloodje, likt aan de punt en vraagt: de kracht van het schip? Mooi. De snelheid? Juist. De lengte en de aard van de trossen? Precies. En het aantal runners? Merci. Als hij dat allemaal langzaam opgeschreven heeft, gaat het potlood weer in de borstzak, het elastiek weer om de portefeuille en de portefeuille in de jas; als hij weg is zegt de kok: 'en dàn te bedenken, dat ik die man gekend heb toen-ie nog maar zó'n kleine jongen was; ik wou dat ik 'm toen doodgeschopt had!' De vijandigheid van den kok tegen alles wat naar Kwel ruikt is groot, de avond voor uit-

varen gaat hij de wal op en komt terug met een indiaan achter zich aan, die drie lichte zakken draagt. Hij laat de zakken met geheimzinnigheid naar de kombuis brengen, dan betaalt hij den indiaan, die hem, buigend, Signor Capitano noemt, en als hem gevraagd wordt: wat is dat, kok?, zegt hij: dat benne naalde voor de oge van Kwel, kadootje van de banketfabriek.

De machinisten van de ‘Schouwen’ komen niet aan boord om kennis te maken, want ze hebben geen tijd; ze hebben nauwelijks adem om te eten, nog geen kwartier waren ze binnen, of er werd al gebunkerd en nu moeten de vlampijpen geveegd worden, daar zijn ze de nacht zoet mee. De stuurman heeft het ook bar druk, want er moet nog van allerlei worden ingeslagen; Jan moedigt de toenadering niet aan, hij sluit zich wrokkig op in zijn hut en gaat de brieven van Nellie overlezen, in Buenos Aires lagen er vier. Beste Jan, en dan een hoop gekrabbel waar hij maar niet genoeg van kan krijgen, over het kind en moeder en vader en Bas, en over het weer en het kind en de Fortuna, en het huis en het kind en.... Nog twee maanden, meid, nog twee maandjes!; tegen zijn bullenkist zegt hij: we gaan naar de vrouw toe! Als hij daar zo zit te genieten van die brieven en zijn pijp, met de benen op de kist, gaat ineens de deur open en daar staat Sjemonow. Het is in al die zeven maanden nog niet gebeurd, dat de kapitein bij hem op visite kwam; hij staat er even verrast van. Maar dan is alles gewoon; zij roken een tijdje en kletsen. Sjemonow zegt niets bijzonders en Jan ook niet, maar die schipper van vanmiddag zit er natuurlijk achter. Het is ook een heel ding voor een man als Sjemonow, die altijd de teugels heeft gehad, om nu ineens in het gareel van een ander te lopen. Hij zegt er niets van, en hij zal ook doen wat zijn plicht is, zonder sentimentaliteit, maar zoiets vraagt toch om een beetje gezelligheid en vrindschap, als het nog maar zo pas achter de rug is. Zij miezemauzen een spelletje en al doet Jan erg zijn best, Sjemonow verliest. Hij wordt er helemaal treurig van, zijn ogen staan moe van alles. Een eind na middernacht staat hij op en gaat terug naar zijn hut; dan is het enige bittere wat hij die avond gezegd heeft: ‘Trioemfetoer der Ozeaan, hat die kerl in Rio mij kenoemd. Trèkhoend, dat war besser!’

De volgende morgen, te zes uur, gaan de meertouwen los en zij stomen zij aan zij naar de binnenhaven. Het is een trots gezicht, voor wie er oog voor heeft. De zuig-persmolen wordt onder de bedaarde, zakelijke leiding van Maartens model vastgemaakt, en wanneer ze uitvaren, niet de sleepballen in

top, moet Jan toegeven dat die lui van Kwel wéten wat zeeslepen is. Eerlijk is eerlijk, rovers zijn het, maar de manier waarop ze de boel afwerken is keurig. Sjemonow blijkt een even goed volger te zijn als leider, hij staat de eerste wacht zelf te roer en reageert zo scherp op Maartens signalen, dat de schepen manoeuvreren als de latten van een pleinschaal; het is een genot, bijna een demonstratie. Er staat heel wat volk te kijken wanneer zij voorbijgaan, er wordt gewuifd, en op de schepen die ter rede liggen komen mannen naar de verschansing gelopen, die ook wuiven. Buitengaats wordt, voor het eerst in Sjemonows leven, de koers van zijn schip door een ander bepaald. Hij verwerkt het als een man, hij denkt er al niet eens meer over, nu gaat het om het werk, en dat is nommer één. ‘Houwen op de Schouwen, boroer!’ zegt hij tegen Henkie, die te roer staat; en Henkie grinnikt, omdat het rijmt.

Wanneer ze gegeten hebben en Jan eens aan dek een kijkje komt nemen ziet hij, wat er in de geheimzinnige zakken van den kok heeft gezeten. Wanneer daar ginds, op de ‘Schouwen’, de kombuisbul naar de reling waggelt en een bun met aardappelschillen omdraait buitenboord, komt de kok op, met een teiltje. Hij klapt met twee braadpannen tegen elkaar, en als die daar ginder kijkt, toont hij triomfantelijk zijn teiltje en laat er dan, tergend en langzaam, een lading lege eierschillen uitrollen. De bul aan de andere kant staat er een ogenblik verstomd van, dan smeert hij hem, waggelend, naar zijn hok. De kok zal iedere dag op hetzelfde uur een half teiltje met eierschillen leeggieten boven de Atlantische Oceaan, en als Jan in St. Vincent zegt: zou je er nou maar 's niet mee uitscheiden?, die bul daar krijgt er een beroerte van; schudt hij grimmig het hoofd en antwoordt: nog nooit hebt ik zo afgrijselijk veel lol gehad van één kwartje, maar ik wil wààr voor m'n geld zien!

***

In St. Vincent ligt een telegram voor ‘Mr. Wandelaar aboard tugboat Janvangent’ een week te wachten. Als Sjemonow het brengt pakt Jan het doodsbleek aan, dan breekt hij het open en leest: *7 juni zoon barend alles wel nellie*.

Sjemonow slaat hem op de schouder dat het kraakt, en hij staat ervan te grienen, de kaffer; de kok weet het weer het eerst van allemaal, zij krijgen bij de middagthee een scheepsbeschuit met suiker en kaneel en Bout zegt: ‘verdomd, net muisjes!’

Hoofdstuk VI

Hij heeft het wel honderd maal in zijn gedachten zien gebeuren: eerst de kimdamp, dan daaruit de duinen, geel en wit onder een blauwe lucht. Dan de loodskotter, met Nellie aan boord, al wuivend in de verte; dan een sloep met Nellie er in, die een bundeltje op de arm draagt; dan de touwladder buiten boord, en dan dat gezicht, dat gezicht, dat al die maanden geglimlacht heeft, wereldgroot boven de einder, dat gezicht, dat nu met hunkerende ogen, en toch angstig om het kind, uit de slingerende sloep naar hem opkijkt en lacht en huilt en .... verdomme, dan weet hij het niet meer; maar dan moet het gebeuren, dan kan hij haar in zijn armen knijpen en voelen dat ze nog leeft, dat hij zijn zaligheid niet verkocht heeft aan een spook.

Wel honderd maal heeft hij het beleefd, en als het dan werkelijkheid wordt is het allemaal anders. Er is eens een oude bootsman geweest, die gezegd heeft: thuis zìjn is niet erg, maar het zal je niet in je droom verschijnen, wat er met je gebeurt als je thuis kòmt. Daar zijn de duinen; nou, lach dan! Daar heb je het vuurschip; ben je nou niet kapot van gelukkigheid? Daar heb je de loodskotter, dààr; kijk dan, lafbek!, daar heb je de sloep, de sloep met.... waar ben je nou?

Hij staat in de kaartenhut en drinkt een borrel, de fles in de ene en het glaasje in de andere hand, het deurtje van de kast zwaait piepend met de deining. Als hij drinkt klettert het glas tegen zijn tanden, en hij drinkt nog eens, om dat gekletter de kop in te drukken. Daar heb je de laarzen van den loods aan dek. Daar heb je de stem van den kok: ‘ha die loodsie, hoe gaat 't 'r mee?’ En daar heb je de stem van den loods: ‘zo kok; goeie morgen mannen, welkom binnen!’ Daar heb je het geroep van de jongens op de bak naar de roeiers: ‘ha die bollebops! Mot je een lijntje hebbe? Denk om me verf met je zwemvlieze!’ en daar heb je het onverstaanbare antwoord van de kerels in de sloep. Waar blijft nou de stem van Nellie, die vragen moet: waar is de stuurman?,

waar is de stuurman?.... Het kastdeurtje piept; buiten schreeuwt een stem: '*stuur!*' Grote God, hij kan zijn poten niet van de vloer krijgen, en als ze gaan lopen huilt de lafaard in zijn tabernakel: ik wil niet!, ik wil niet! Ik wil niet weg van dat kassie, geef me nog een borrel, nog ééntje maar, ik wil niet weg van de kaattenhut, ik wil niet van boord! Als hij de brugtrap opklimt, met loodzware dijen en met een kop, die hem omhoogtrekt als een luchtballon, staat daar de loods met Sjemonow te koeterwalen, en verder is alleen de roerganger op de brug. Hij heeft niet gedacht, terwijl hij die brug opging; hij heeft alleen geweten: nou komt 't, nou komt 't, nou komt 't. Maar er komt niets, de loods geeft hem een hand en zegt: zo, stuurman, welkom binnen; en hij zegt: dankje, loods. Zij is dood, zij is dood, zeg het nu maar. Maar hij zegt niets, hij gaat met Sjemonow naar de telegraaf. Hij kijkt den kerel na, tot hij ziet dat de roerganger verwonderd naar hem staat te loeren, met de handen aan de spaken. Dan hoort hij de loods zeggen: 'we hadden jullie zo gauw niet verwacht, wind mee gehad?' En Sjemonow antwoorden: 'nieks, wir hebben hard gevaren, dat ies alles.' En de loods: 'O. Beetje bakboord, Piet.' En de roerganger: 'beetje bakboord.' En de loods: 'Statig an, Piet, statig an'; en de roerganger: 'statig an.'

Natuurlijk, idioot! Jullie zijn te vroeg; weet dat kind véél. En dan: aan boord van de kotter, je lijkt wel gek, 't is de koningin niet. En dan: vooruit, let op je werk, kwijlerige kwal dat je bent, kijk liever 's naar dien Sjemonow, die laat zich ook niet in zijn nek kietelen door de zenuwen.

Daar heb je de pieren, er staat volk op te wuiven, er scharrelen bootjes in de blakte. Kijk uit, koelie! Je lazert zowat over de muur, met dat gekoekeloer. Sjemonow moet zeggen: 'hop hop, boroer, de tros!' voor hij zijn positieven weet los te scheuren van die wal en die bootjes, vloekend van schaamte de brugtrap afstommelt, naar achteren klost en klaar gaat staan bij de tros, die ingekort moet worden voor de binnenvaart. Het is mirakel heet, daar achter, de zon staat zo branderig op het dek dat de benauwdheid hem op de keel slaat bij het werken; verdomme, 't lijkt de tropen wel, maar daar is 't zonnetje niet zo scherp. Hij stroopt zijn hemd uit en gooit het achter de beting, de zon blaakt op zijn rug als een warme doek, wanneer hij aan de stoottouwen rukt. Stobbe staat aan de lier; zij moeten nu wachten op een seintje van de 'Schouwen' en dan van de brug, voor zij in gaan tornen. Daar heb je het: een

stoompluim uit de fluit van de ‘Schouwen’, een ogenblik stilte en dan de loeiende dreun; Sjemonow roept: ‘hiev'op!’ van de brug. ‘Lekko!’ zegt Jan, Stobbe sjort de handle over en wringt aan de kraan, de lier begint blazend te rammelen. Nu is het uitkijken met die pokkentros, hij is er een paar minuten helemaal met zijn gedachten bij. Het boomdikke touw glibbert koud langs zijn naakte borst als hij de loop, die bakboord uit wil deinzen, met man en macht naar de midscheeps drukt. Het water druipt langs zijn buik, onder zijn riem door, zijn broek in, spekglad wier en druipend vuil kletst aan dek, gulpt van de bogen. De lier rammelt en sist en hijgt; de tros loopt langzaam in, met logge tornen, een slang die zich opschiet. Dan een loei van de ‘Schouwen’, een roep van de brug: stop af! ‘Stop af!’, roept Jan; de lier stokt, knerpend. Nu worstelen zij met de slagen, die om de beting gelegd moeten worden. Met de moker beukt hij de ruime bochten klein, dan trekt de tros op en met een zoemend gedreun, dat door het hele schip natrilt, worden de slagen vastgerukt. Als de zaak aan kant is, en hij, kletsnat en groen van het vuil, zijn kop staat te drogen met een dot katoen van Bout, die met de schouders uit het machinekamerluik steekt, hoort hij roepen buitenboord, een vrouw. Hij kijkt, zijn armen trillen nog van het zware werk, zijn vingers trekken er stuipig van, hij hijgt door de mond. Een sloepje, een vrouw, de handen op het dolboord. Zij gilt: ‘Wie is 't?! Wie is 't?! Waar is Henk?! Henk!’ Van de bak schreeuwt Henkie: ‘hier ben ik, moe! Hiero!’, en dan roept de vrouw: ‘Henkie! Kind!’ en gaat huilend zitten, met een zotte lach en een zenuwachtig gewuif. Henkie is er helemaal van in de war, hij is woedend op zijn dikke moeder en toch zo akelig aangedaan, dat hij loopt te sputteren als een dwaas: ‘verdimme, verdimme, ze had toch kenne wete dat die vlag voor den meester was, ik heb 'r potdome een brief gestuurd voor een gulde, zo vet was-ie, alles heb ze gewete, de stomme.... dag moe! Dag moe! Dag zussie! Jezis, ik.... Joehoe!’

Jan is geschrokken. Verdomd, die vlag, die halfstok waait! Wat een wonder dat dat mens geschrokken is; als Nellie nu maar niet aan de wal staat en denkt.... Hij rent de brug op, keert halverwege om, van de schaamte voor zijn smerige lijf en van de verwarring, dan springt en struikelt hij tussen de luchtkokers heen en weer als een aap, op het dak van de stookplaat. Hij voelt de warmte door zijn dunne schoenen heen; de pijp, reusachtig en zwart bij dat kleine naakte gedoe, straalt

ook hitte uit, als hij er steeds weer langsstrompelt, turend links en rechts, bakboord uit en stuurboord uit, naar de sloepjes met de wuivende mensen en naar de wal met de wuivende mensen, het is om dol van te worden, wat een wijven, hoe moet hij Nellie daar nu uit kennen! Hij wordt doodzenuwachtig van dat gewuif aan alle kanten, het lijkt wel of Nellie zich verstopt heeft tussen allemaal wuivende Nellie's en wat zal zij woedend zijn, als hij niet terugwuift, als hij net doet of hij haar niet ziet. Hij zwaait met de armen boven het hoofd en roept: ha! ha! hojo! haha! hoera!, net als iedereen aan boord; hij wuift met de dot poetskatoen, die hij in zijn riem had gepropt toen die vrouw gilde, hij roept; dag! dàààg! dàààg!, net als iedereen, en het water loopt uit zijn ogen van de rampzaligheid; ze is er niet, ze is er niet, ze is overal en ze is nergens. O, Jezis, had me dat nou maar bespaard, had ons nou maar een rondje om de wereld laten maken, dàààg! dàhàààg! Hojo! Joehoe! Hojo! O bliksem, bliksem, wat een godvergeten ellende, wat een martelpartij, ik wou dat ik nooit, nooit.... Hoera! Hoera!

Het convooi vaart langzaam de Waterweg op. Hoor die mensen; ze vinden het toch wel prettig, dat de mannen weer thuis zijn. De ‘Schouwen’ is zeventien maanden weggeweest, de ‘Jan van Gent’ negen. Jaja, die lui van van Munster maakten lekkere korte reisjes, maar dat zal nu wel uit zijn, nu Kwel de vloot regeert. Kwel zegt: ik geef die mensen te vreten om te varen, niet om thuis te liggen kroelen; en daar heeft hij gelijk aan. Waar al die kijkers zo in de gauwigheid vandaan komen, 't is een raadsel. Maar zij zijn allemachtig blij, zij joelen en juichen dat Abeltje, op de stookplaat, als een duivel met een trillend rood bovenlijf in de vuurgloed, die uit de muil onder de ketel komt, zijn sleis even laat rusten en zegt: ‘hóór die krengen 's tekeer gaan!’ De jongens op het dek staan allemaal aan de reling, het volk op de pieren loopt mee en wuift maar, wuift maar. Een drukte en een gedoe, je wordt er koortsig van. Wanneer de ‘Schouwen’ eindelijk gemeerd ligt en kapitein Maartens van boord gaat, staan daar allerlei heren aan de wal, die hem een grafkrans om de nek hangen, en zo wordt er een plaatje van hem gemaakt. Niemand begrijpt er iets van, hij zelf het minst, maar dan krijgt hij te horen, dat hij de langste sleepreis ter wereld gemaakt heeft, het record van kapitein Barger met de ‘Walcheren’ met vierhonderd mijl gebroken, hoera, hoera, hoera. De heren zwaaien met de hoeden en zijn vaderlijk en rondborstig opdringerig; Maartens drukt handen en zo, hij blijft

altijd even kalm, die man. Maar de heren vergeten, dat zij van ochtend nog woorden gehad hebben met hun vrouw, omdat het eitje te hard was; hij heeft de zijne in zeventien maanden niet gezien. Daar is ze eindelijk, een kleine, dikke schommel met een platte hoed op met allemaal fruit, haar gezicht is rood en het glimt en zij heeft een witte jurk aan, met donkere vlekken onder de oksels van het wachten in de zon. De heren roepen bravo, bravo en Maartens buigt zich naar haar over om haar een zoen te geven, maar dat gaat lastig met die grafkrans. Zij geven mekaar daarom maar de hand, en zij zegt bibberig: ‘dag man, dag beste man;’ maar de heren roepen zo hartelijk, dat zij elkaar niet verstaan. Wat wou je ook, de langste sleepreis ter wereld is nog niet afgelopen; de heren hebben ook hun rechten. Eentje gaat een toespraak houden van een papiertje, Maartens staat met een onbewogen gezicht naast zijn vrouw, die al die emotie niet langer de baas heeft kunnen blijven en nu snuft, met gebogen hoofd, haar gezicht verbergend achter al dat fruit. De heer leest opgewekt, met rukjes van het hoofd achterover, als hij de woorden Onverschrokken, Stoer en Held onverschrokken en heldhaftig over de hoed van juffrouw Maartens naar de hemel roept. Soms is hij niet te verstaan door het lawaai, dat de sleperkarren op de keien maken; als de toespraak eindelijk uit is en de heren in de rondte bravo roepen en klappen, geeft Maartens den spreker een hand en zegt: ‘ik dank u wel voor de hartelijke ontvangst, mede namens mijn bemanning, het was een aangenaam eind van een aangename reis.’ Wanneer de heren hem, twee weken later, uitgeleide zullen doen voor het transport van een tinbaggermolen naar Banka, en vandaar als Gods schrijvertje de wereld weer 's rond, zal hij de hoop uitspreken, mede namens zijn bemanning, dat dit het aangenaam begin moge zijn van een aangename reis. Bravo, bravo, bravo, van dat hout zijn onze Zeehelden gemaakt; en onze zeehelden niet alleen, maar hun doodkisten ook, als zij er tenminste een krijgen.

De bemanning van de ‘Schouwen’ monstert af en dromt van boord, met pakken en kinderen beladen en een hele zwerm er achter aan, er zijn zelfs een paar vrouwen onder, die al schelle ruzie hebben, van kunt-u-niet-uitkijken-dat-arme-diertje; een kind blèrt en een moeder scheldt en een andere moeder scheldt terug, allemaal van de zenuwen. De mannen sussen en zeggen: kom op, meid, daar hè-je de paardetram, nou, Klaas!, waar blijf je? Maar Klaas mist de paardentram, want hij moet zijn jongste zoontje helpen een plasje te maken, achter een handkar,

anders doet dat jong 't in z'n broek; en als hij vraagt: ‘ben je klaar, kind?’, zegt het jongetje: ‘ik kan niet, oom.’ Volk van de werf bemant nu de sleepboot, die moet vanmiddag het dok nog in, en van de machinefabriek is er al een ingenieur gekomen met een directiebootje, om de toestand van de machine op te nemen. De eerste machinist kon niet laten om even te wachten, tot die vreemde woestelingen met hun poten aan zijn kar gingen zitten; als de ingenieur het trapje afkomt, zegt hij: ‘denkt u er om, de vetpotten....’ Maar boven wordt om hem geroepen: Sjaak, Sjaak!, waar blijf je nou; hij maakt dat hij aan dek komt, met bezorgde ogen. Als hij weg is zegt de ingenieur tegen den voorman, die meegekomen is: ‘nou, de boel ziet er heus nog al netjes uit.’ Wonder!, die stangen zijn vijfhonderd en zestien keer gepoetst, sinds hij uitvoer, daar heeft de meester de vaderlijke liefde op zoek gebracht, die zijn gezin te kort is gekomen. Als het schip vervaren moet worden komt de voorman melden, dat er nog ergens een vrouw zit te huilen die niet weg wil; bliksem dat gedonder, kom maar moeder, jaja, 't is hard, maar hier kun je niet blijven; psst! Rijnders! Help jij 's even met die pakken de wal op te brengen. Waar moet u naar toe? Komkom, bedaar nou toch.... Rijnders! Roep meteen effen een rijtuig!

Als die vrouw van boord is, wordt de ‘Schouwen’ vervaren naar het dok, en daar rijst ze tegen de middag langzaam uit het water op, haar buik druipend van wier en begroeid met schelpen uit al de zeven zeeën. Maar de ‘Jan van Gent’ slingert dan al weer op de korte golfslag voor de noordhollandse kust; zij werd in Rotterdam opgewacht met de order door te stomen om de noord, naar haar thuishaven, vanavond kan zij er zijn. Naar Nellie! Naar dat stadje daar op Hollands kop, waar hun huis is, waar hij voor het eerst is uitgevaren met de ‘Fortuna’! Jan is er gek mee, maar de rest van het volk heeft het er niet bijster op begrepen. De meesten komen uit Amsterdam; nu is hun enige zorg, dat ze daar ginds de laatste trein nog zullen kunnen halen, om vannacht bij moeder de vrouw te zijn. Beneden, op de stookplaat, wordt gevloekt en geraasd, maar dat is van de agitatie, want Abeltje en zijn maats gooien er een slinger bovenop, nu het ergens om gààt. Bout moet ze, schreeuwend door het tussendeurtje, met het zuigend stampen van de machine daverend achter hem, tot bedaren brengen; de veiligheid gaat lozen, wil je dat wel 's laten, smerige kolenvermorsers! Het dekvolk, dat tot dwars van IJmuiden

gezwoegd heeft met het opschieten van de tros en het schoonschipmaken, is nu bezig zich op te knappen voor de thuiskomst; een vlaag van reinheidswaanzin heeft de anders zo beginselvaste smeerlappen te pakken. Zij ploeteren en plassen nu in de windschaduw van de bak en in het warme Julizonnetje, priemelnaakt en bar luidruchtig. Stobbe hanteert de dekwasslang, de zware straal schiet zilver door het licht en spettert plat, tot een witte waaier van stuivende druppels, op de naakte ruggen en borsten van de proestende poedelaars. Ook Jan laat zich afspuiten door den gulhartigen bootsman, de straal ronkt op zijn borst en zindert op zijn benen, hij boent en spoelt en kan niet genoeg krijgen van dat glaskoude, klaterende water; onderwijl zingt hij, met luide uithalen als zijn mond vrij is, en met een gorgelend geblobber als het water neergudst uit zijn haren, over zijn ogen. Hij zingt, zingt, verdomme, hij brult! Haladiee! haladio!, en hij is de enige niet.

Wanneer de heren schoon zijn, de bootsman keurt ze en een hardvochtige huismoeder zou het niet grondiger doen, - wanneer er geen vuile tenen meer zijn en geen schaduwen achter de oren, die met het licht niets te maken hebben, dan is de kok gul en laat ze naspoelen met zoet water; nu kan het er af. Hij staat met zijn handen op de rug te kijken en zegt dat 't zund van 't goeie drinkwater is, maar hij meent het zo kwaad niet, want na afloop fuift hij op afscheidskoffie; ze moeten toch met een goeie herinnering aan de ‘Jan van Gent’ van boord gaan, al komen ze binnen de maand weerom. Ze laten zich drogen door de lage zon, op het dekzeil van de tros.

Jan ligt met de kin op de handen naar de kust te kijken; ginds vallen de duinen weg, daar is de Hondsbosse zeewering al. Nu nog maar een uurtje of wat, en het is gebeurd. Hij denkt: vannacht lig ik in een bed. Dat is bijna niet te bevatten. Hij denkt: vannacht lig ik met Nellie in een bed!; en die gedachte is zo verbijsterend, dat hij zich aan gaat kleden van de schrik.

Sjemonow staat groot op de brug in het licht van de ondergaande zon. Hij is in zijn schik, het schip is weer van hem. Zij is los van de leiband, zij is vrij. Maar het is maar voor kort, daar is de zeewering al. Dan zal ze weer stil komen te liggen, aan de kaai, en er zal niemand aan boord zijn buiten hem, dagen, misschien weken lang. Dat zijn de zwaarste ogenblikken voor een zeeman: alleen te zijn met zijn schip. Een man wil graag alleen zijn met zijn vrouw, maar een zeeman, die alleen is met zijn schip, voelt zich verlaten als op een kerkhof. Hij speurt

rond, van de brug af, of er nog niet iets op te knappen valt, iets te doen voor die ondankbare honden, die niets liever willen dan maar zo gauw mogelijk de benen nemen van dat trouwe dek, dat hen al die maanden zo braaf en zo eerlijk heeft gedragen. Er zijn nog karweitjes genoeg, die hun de nacht zullen vasthouden, één nacht minder van stilte, van eenzaamheid.... Maar Abeltje ziet hem loeren, hij haast zich naar voren en haalt zijn trekpiano. Er moeten nog wel een paar bullen ingepakt worden, maar dit is belangrijker, dit is afgrijselijk belangrijk. Hij sloft terug naar de hoek onder de brug en geeft een nummertje weg, zo vloeiend, zo smachtend, zo huilerig en bibberig russisch, dat Sjemonow binnen de drie minuten gebiologeerd is als een slang. Hij staat naar de ondergaande zon te staren, met de berenklauwen in de zakken en de kop maanziek in de lucht, nu gaat hij meewiegelen, zijn baard onrustig in de zeewind. De kleine bezweerder zit met een scheef hoofd omhoog te kijken en grijnst als hij het heimwee-water glinsteren ziet, hij neuriet mee met het snerkend geweeklaag van zijn harmonica en zingt binnensmonds: ‘de-laat-ste-treìn; de-lààààt-ste-tréin....’.

Uit de avondnevel, die de kim komt vervagen, spat een vuurtorenlicht. Jan ziet het door zijn patrijspoort, en fluistert: ‘Kijkduin....’ Kijkduin; vroeger zei Bas hier: ‘nou jong, ga 't boek maar vast bijschrijven.’ En dan slenterde hij naar de kajuit en stak daar fluitend de olielamp op boven de tafel, ging fluitend naar de kast, tierelierelietǃ, haalde daar het journaal tevoorschijn en de pen en de inkt, en ging zitten schrijven. ‘Hedenmorgen te 5.30 uitgevaren zijnde met koers op het vuurschip Haaks, passeerden wij te 6.20 het brikschip “Heliade”, van Noorse nationaliteit, hetwelk, worstelend met de harde Z.Z.W. wind, ons middels de bekende seinen het verzoek deed, haar te willen slepen op IJmuiden....’ Tierelierelietǃ, fluitend borg hij het boek een half uur later weer in de kast, en ging fluitend terug naar de brug; een grote, blonde jongen met een pet achter opzijn slordige kop met haar, een jongen, die fluitend ging staan turen naar de zwaai van Kijkduin en de vonk van het Haaks vuurschip, vraag en antwoord van licht. Tierelierelietǃ; alwéér een dag voorbij, wanneer werd het nu eindelijk eens vàren....?

Nooit had die jongen kunnen denken, dat het ongelukkige eindje, dat hem toen nog van de haven scheidde, eens zo martelend lang vallen zou. De hele reis van zestienduizend mijl lijkt ineens niets, een zucht, vergeleken bij dat eindje.

Die leegte, die eindeloze leegte tussen hem en de haven, hoe zal hij er doorheen komen?

Wanneer hij zijn bullenkist vast het dek op sleept, slaat hem de vreugde. Een ontzaggelijke, zingende blijheid. Maar toch ook een verdriet, een angst. Verdriet over de reis, die nu uit is, afgelopen, voorgoed. Angst voor het oude, dat veranderd zal zijn, voor het kind, voor het nieuwe leven. Maar het raarste van alles gebeurt, wanneer hij Nellies portret van het haakje licht en in zijn zak wil steken. Hij kijkt naar haar, naar zijn Nellie, zoals hij haar negen maanden heeft gezien en met haar geleefd en gepraat en gedacht; nu gaat deze Nellie de zak in en, mens!, wat is hij daar ellendig van; net of er iemand is doodgegaan.

***

Als de ‘Jan van Gent’ zwaait voor de kade en de kop de wal bijna raakt, sliert een tros aan wal en de lanterfanters, die altijd aan de waterkant te vinden zijn, stulpen de lus behulpzaam over de bolder. Nu is zijn werk gedaan, nu kan hij kijken, en daar heb je ze: Nellie, moeder Dijkmans, vader Dijkmans en een kinderwagen. O jasses, jasses, wat een toestand. Kijk ze zenuwachtig zwaaien en wenken, vader Dijkmans maakt jolige sprongetjes, de ouwe gek, en moeder Dijkmans dribbelt naar de loopplank op een sukkeldrafje, met een wippende boezem. Maar Nellie staat nog waar ze stond, met het wagentje, en ze heeft vergeten haar hand neer te halen, waar ze mee gewuifd heeft; daar staat ze, met haar hand in de lucht, en daar staat hij, met de naloop van de walvast nog in de vuisten, en ze kijken mekaar aan. Godallemachtig, dat is te erg; hij schreeuwt: ‘MEID!!’, en springt dan met een zwaai over de reling de wal op. Ze schrikt bijna van dien kerel, die daar zo woest op haar afgestruikeld komt, en ze gaat, huilend en lachend en rare gezichten trekkend, een beetje beschermend voor dat wagentje staan. Dan staat hij, hijgend, voor haar en steekt zijn handen uit en pakt 'r beet, wat is ze klein, en neemt 'r in z'n armen, niks is 't, en dan kijken ze mekaar in de ogen. Bliksem!, dat houdt geen sterveling uit!, en dan geven ze mekaar een zoen.

Wie in negen maanden geen zoen gegeven heeft en dan ineens z'n vrouw in z'n armen gesmeten krijgt, die.... Nou ja, laat ze maar. Laat ze maar betijen, die kinderen. Kom, man!, sta nou niet zo stom te kijken, làât ze nou maar even. Dat arme schaap, ze heeft zich al die maanden zo flink gehouwen; toe nou, man! Laat ze nou.... Maar vader Dijkmans kan het toch niet aan-

zien, dat zijn dochter voor z'n ogen vermoord wordt, hij wil Jan een hand geven, zijn armen losmaken om een hand te krijgen, hij stompt hem op zijn armen en roept: ‘ha die Jan!, ha die jongen!, hee daar, Jan, ken je me niet meer?!’ Maar vader Dijkmans kan ze niet scheiden, geen sterveling zou ze kunnen scheiden; had Onze Lieve Heer ze nou maar doodgeslagen, ze zouden er niets van gemerkt hebben; wat een pracht van een dood. Maar dan piept en krielt er iets in het wagentje en dat horen ze; zo zie je maar weer: waar de grijsaard zich een hartklopping op werkt, dat doet de zuigeling met gesloten ogen. Zij pakt hem bij de hand en laat hem in dat wagentje kijken, hij stamelt: ‘verdomme, wat een lekkertje....!’, maar hij staat smerig te liegen, want hij heeft met zijn natte ogen niks gezien als dekens en een kussen met kantjes. Dan kijken ze mekaar weer aan en lachen en grienen en, vooruit maar!, daar begint het lieve leven weer van voren af aan; vader Dijkmans staat er bij te wankelen als Atlas, hij mag de hele aardkloot op zijn ouwe nek dragen, die zij achteloos uit handen hebben gegeven om elkaar te lijf te gaan.

Maar aan alles komt een eind, ook aan de wereld. Moeder Dijkmans heeft gezegd: ‘help jij Jan maar even met zijn boeltje inpakken, kind; ik wandel met vader en het kleintje vast vooruit.’ Het schijnt dat een vrouw toch een beter geheugen heeft voor alles, wat met liefde en jong zijn te maken heeft, dan een man; want vader Dijkmans vindt het maar larie, met een ongerust gezicht, en moeder Dijkmans is anders toch heus zo teerhartig niet. Maar ze gaan, zij dribbelt en hij strompelt en het wagentje waggelt over de keien van de kade; kijk ze lopen in het avondrood, drie geslachten, waarvan er eentje tussen uit is. Jan en Nellie staan aan boord van de ‘Jan van Gent’; het is een plechtig ogenblik, dat voelt hij op een vage manier, maar hij heeft er geen gedachten voor. Hij heeft helemaal geen gedachten, zijn hersens kunnen zo gauw niet verteren, wat zijn ogen zo gulzig opschrokken.

Nellie heeft Sjemonow een hand gegeven en den kok en Stobbe en Abeltje en wie er nog meer langs kwamen sjokken, haastig, zenuwachtig, begerig om weg te komen. Toen zijn zij naar zijn hut gegaan, in de messroom kwam Bout juist tevoorschijn uit de machinekamer en die kreeg ook een hand, nadat hij de zijne gauw had afgeveegd aan zijn eeuwige dot katoen. Het is wonderlijk, zo verlegen als hij tegenover de vrouwen is, die Bout, die anders geen zee te hoog gaat; hij staat

een beetje dom en een beetje verlegen te grinniken en te douwelen en zwetst hoesterig over: aangenaam kennis te maken en een prachtige reis geweest en wat een weertje de laatste tijd, mirakel. De derde komt ook opdagen en die maakt er een operette van, met zijn buiging en zijn honderd-procent-mannelijke-machinistenlach; en mevrouwtje?, zeker dol gelukkig dat uw echtgenoot weer thuis is? Nellie heeft ook geen onderscheidings-vermogen; zij zegt, als ze in de hut zijn: aardige man, die jonge machinist, die dikke lijkt me een beetje onnozel. Jan zegt: die dikke is, na Sjemonow, de beste kerel die er op twee benen rondloopt, de derde is een zenuwlijder; en Nellie zegt: werkelijk?, dat zou je zo dadelijk niet gezegd hebben. Jan zegt: nee, precies, en daarom doe je ook maar beter niet dadelijk te zeggen, dat je iemand niet aardig vindt, als je nog niks van hem weet. Nellie zegt: zal het nooit weer doen, stuurman, en zoent hem op zijn wang, dat is nou ronduit een knuffelpartij uitlokken. Bout valt er midden in, zegt: ‘O; hola!’ en maakt dat hij die deur weer dichttrekt. Maar Jan doet hem lachend weer open en als hij vraagt: wat wou je?, antwoordt Bout: ‘niks, niks,’ uit zijn hut en doet ook zijn eigen deur dicht, de rare donder.

En daar zit hij nu, in zijn naakte hut, en daar loopt zij nu en kijkt rond en doet laden open, zij, die al die tijd in de kooi heeft gehangen aan zijn voeteneind. Zij is een beetje dikker geworden en haar neus lijkt wel scheef te staan, maar dat moet aan het portret gelegen hebben. Het is ook wel raar, als je het portret van je vrouw beter kent dan je vrouw levend; dan denk je dat het aan hààr ligt, als de fotograaf de neus een beetje scheef heeft gezet. ‘Wat is dat?’ vraagt ze, en ze houdt een paar sokken omhoog, die vol gaten zitten en die hij achter had gelaten in de la, voor den kok, om weg te gooien. Hij zegt: ‘o, een paar sokken uit Rio, die zijn op.’ Ze zegt: ‘smeerlap! Wie laat die vieze dingen nou zo maar in een la liggen?’ en bekijkt ze. O mens, o mens, van alles moeten ze elkaar zeggen en van alles moeten ze vertellen, maar 't is zo bedonderd veel, dat ze geen keus kunnen doen en nou maar over sokken praten. Het is eigenlijk om een beetje kriegel van te worden; bliksem, er is toch wel wat anders om over te teuten als je elkaar zo lang niet gezien hebt! Maar als hij het probeert, door te zeggen: ‘meid, ik.... ik....’, dan komt er zo veel ontroering in zijn keel, dat hij hals over kop in die sokken terugvlucht en brabbelend gaat vertellen waar hij ze gekocht heeft, en waarvoor, en dat het zo'n allemachtig aardig feestje was endat een uìtzicht op dak, daar heb je geen be-

grip van. Hij zit maar te kletsen en te kletsen, haat hand in de zijne, en zij luistert maar en kijkt naar zijn ogen en naar zijn mond; eindelijk is het zo donker geworden in die hut, dat ze niets meer ziet, en omdat ze niet geluisterd heeft, alleen maar gekeken, vraagt ze opeens, verschrikt: ‘hoe laat is 't?!’ Ja, hoor 's, dat weet hij niet, en wie denkt er nou aan de tijd, als.... Maar dan zegt ze: ‘als het maar niet al over tienen is, ik moet het kind helpen!’ Het kind, bliksem, dat is waar. Hij steekt even de lamp op, om op zijn klokje te kunnen kijken, dat in zijn jasje zit, en dan liegt hij: kwart voor tien, je moet toch nog even de hut zien nou de làmp op is. Maar zij heeft geen rust meer, en die heerlijke, kabbelende stilte, met het gemurmel van je eigen stem op de achtergrond, is nou tòch kapot. Zij gaan; en als hij de lamp heeft uitgedaan steekt het in zijn hart: adie, hut, adie, ik.... ‘Kom, Jan,’ zegt ze; en vooruit dan maar. Al die emotie is niet bij te houden.

***

Zo'n avond is niet gauw voorbij; het lijkt wel de avond van hun trouwdag. Moeder Dijkmans en vader Dijkmans en drukkigheid en lekker eten en vertellen en kom neem nog wat; en dan het kind bekijken, dat hij ronduit lelijk vindt, maar waarvan Moeder Dijkmans zegt dat het 't lekkerste knolletje is, dat ze ooit gezien heeft, al was Nellie óók een schatje, toen ze zo klein was. Het jong ligt te blèren als een big, op een handdoek op tafel, wanneer hem zijn luier wordt afgedaan. Kijk eens wat een benen, wat een dijtjes, om in te bijten, lekker molletje! En, pappa, moet je 's zien, heeft dadie-dadie nou geen pracht van een luier gemaakt? Eén en al gezondheid, dat kleurtje, je puurste roomboter! De vrouwen dribbelen en douwelen om het kind heen, vader Dijkmans wil 'm zijn pijpesteel laten pakken, maar moeder Dijkmans jaagt hem weg met een snauw; afblijven, meester, dat kind is van de vrouwen. Jan moet het schattig en lekker en dik en gezond vinden en rijk en gelukkig zijn, met pijn in zijn lachspieren van het zware werk; dan mag hij naar de keuken, om de luier weg te doen in de teil, en nu kan hij, de hemel zij dank, eventjes in de deuropening leunen, de nacht in kijken en een pijp opsteken. Hij is doodmoe van al dat gedoe, veel moeier dan na een wacht aan de trossen, en dat schip zit hem ook nog in de benen, hij moet dikwijls 's steunen, hier en daar. Nou, vriend, nu ben je thuis. Nu heb je eindelijk

te pakken, waar je je al die tijd zo druk om gemaakt hebt. Je mag nu wel verduiveld dankbaar zijn en dol-gelukkig, en de rest van de rijkdom, die moeder Dijkmans voor je heeft uitgeteld. En als je het in je hart haalt om te bekennen, dat je naar de ‘Jan van Gent’ verlangt, zó verlangt, dat je ervan kreunt, dan.... Hemelse goedheid, wat blèrt dat kind; of het een toeval krijgt! Hij komt verschrikt binnen; daar ligt zijn zoon, daar ligt kleine Barend, rood en dik en stuipig, te spartelen in het lamplicht, met een muil als een gat en een gekrijs, dat de vrouwen zich nauwelijks verstaanbaar kunnen maken, als ze hem giechelend toeroepen, dat die dot van een jongen zichzelf in zijn snuitje heeft gepiest. De mondspieren gaan weer aan de arbeid, uitgeput of niet; hoesha, boroer! Er moet gelachen worden. ‘Die gekkerd!’ zegt hij, - blij, gelukkig, rijk en radeloos, - en neemt een nieuwe, manmoedige duik in de hoorn des overvloeds.

Als ze weg zijn, Nellie de theeboel rammelend afwast in de keuken, waarbij ze zijn hulp lachend heeft geweigerd, het kind nog een beetje ligt te smekken in de wieg - dan in de paardeharen stoel, de sokkevoeten op tafel en de brand in een pijp tabak: eindelijk thuis.

Aardige kamer, toch. Lekker ruim, hoog. En al die mooie spulletjes op de schoorsteenmantel en aan de wand, allemaal nog net zo als op hun trouwdag. Alleen dat zeil op de grond is lelijk afgeschaafd, in die korte tijd; zulke vrouwen doen maar raak. Hij zit te pruttelen met zijn pijp, haar huishoudboekje in de hand, dat hij op de schoorsteenmantel gevonden heeft, achter de pendule. Wat is het nu stil in huis, en rustig. Er zweven allerlei broze herinneringen in dat kamertje, die stuk zouden springen bij een hard geluid, zoals dat wijnglaasje van de feesttafel in Rio. Het lamplicht maakt een kleine horizon in de rook, die in sluiers hangen blijft. Negen maanden lang heeft dat milde lamplicht iedere avond op haar handen geschenen, als ze lakentjes maakte, en kleertjes, die nauwelijks een mannenhand bedekken, of in dat huishoudboekje schreef. Een klein, zwart boekje, met vlekken en ezelsoren, bijna vol. Hij slaat voorzichtig de blaadjes om met zijn harde vingers; wat schrijft ze toch een mooie hand. Hij heeft haar brieven bijna aan iedereen aan boord laten zien, na een maand of wat; kijk 's, wat een mooie hand? En dan lieten de anderen ook hun brieven zien, en ze werden vergeleken, en, nou ja, dan konden ze ze eigenlijk net zo goed even lezen. Hij heeft van iedereen aan boord

de brieven gelezen, en het heeft hem wel eens verbaasd, dat die brieven zo op elkaar leken; allemaal over de kinderen en het weer en de melk die weer opgeslagen was en weet je van die en van haar?, en dan: nu, ik moet eindigen, want het kind huilt, of de bakker belt, of Stien komt me halen voor het kransje; dag beste man, ze laten je allemaal groeten en hoop ik dat je gauw weer thuis bent. Maar er was er niet één bij geweest, bij al die vrouwen, die zo keurig schreef als Nellie, zo vloeiend en met gave krullen, allemaal even hoog en bijna nooit een doorhaling of een klad. Zo is dat boekje ook, al heeft ze daar met potlood in geschreven, net als hij in het journaal; het is eigenlijk een soort logboek van de zeemansvrouw, dat boekje.

7 October: brood 11 ct, zakje blauw 6 ct. Toen hing hij ergens te bungelen in de ra's van de Scottish Maiden; sleepte misschien met Kees dien half verdronken kapitein naar het luik van zijn hut, of lag te martelen met het losgeschoten roer. Raar is dat, dat dan de vrouw, van wie je het meeste houdt, de énige van wie je houdt en die eigenlijk een stuk van jezelf is, een half wit heeft opgeschreven en een zakje blauw van zes cent, of de poes binnengelaten.

12 November; ½ ons spek 8 ct, 2 eier 10 ct. Toen heeft ze de bloemetjes 's buiten gezet en zichzelf gefuifd op spekpannekoeken, de lieverd. En toen.... 's kijken.... toen liep hij te passagieren op de brug in de Beninbocht, of hielp Bout Sjemonow omhoog te slepen, die niet lopen kon van de malaria. Toen was het schip net een gekkenhuis in die zware regen, allemaal gegil en woeste kreten van mannen, die lagen te ijlen van de koorts in het vooronder.

22 Maart; 4 el flanel 80 ct. Dat was zeker voor het kind, toen wist ze al een heel tijdje dat ze niet meer alleen was, toen schopte kleine Barend misschien al het breiwerk van haar schoot, zoals ze hem geschreven had dat hij deed, als ze rustig aan tafel zat, zo kon dat kind tekeer gaan. En toen lag de ‘Jan van Gent’ in Rio de Janeiro, zat hij met Bout naar de apen te kijken op dat terras, met een ijsglas in zijn hand, of slenterde met den derde er bij onder de koningspalmen van de plantentuin.

18 April; hoestballetjes 16 ct, koortsdrankje 1,25. Koortsdrankje?! Wel verdikkeme, ze had hem er niets van geschreven, dat ze ziek was geweest! Hij wordt er kwaad van, wil haar ter verantwoording roepen; maar hoor haar 's neuriën in de keuken, met steeds een fijn getinkel als ze een lepeltje heeft af-

gedroogd en het bij de andere legt. Laat maar waaien, het is al weer zo lang geleden... Toch 's kijken hoe lang ze ziek is geweest.... 23 April, een andere hand, met inkt, en lang zo mooi niet; zeker moeder Dijkmans. Boter 24 met een inktmop, dokter 2.50. De dokter nog wel! Grote goedheid, wat hangen de mensen toch aan dunne draadjes te spartelen.... Daar had ook kunnen staan: gasthuis een tientje, het boekje had hier zelfs wel op kunnen houden; en terwijl zij lag te sterven en om hem te roepen, misschien, had hij even zo vrolijk zitten schateren om die jongens van de zeevaartschool in Valparaiso, die van het platje afvielen en den dikken officier nadeden. Hij wordt zo onrustig van die gedachte, dat hij naar haar toe wil gaan; maar als hij de benen van tafel tilt zijn die zo stijf, dat hij ervan kreunt en zijn dijen blijft zitten wrijven. Dat komt van de rust, en van die zachte stoel; alles moet wennen op zijn tijd.

5 Juni, dat is een raar blaadje. Eerst: vier nestschalen, 86 ct, een zeiltje 50 ct, dan: 2 el navelban.... en daar houdt het op. De rest van het blaadje zit vol met krassen en krullen en rare tekeningetjes, zoals hij die ook wel eens gemaakt heeft op een blad van het kladjournaal, als hij zat te denken of even wachten moest, omdat de schuit zo tekeer ging, dat de letters begonnen te dansen. Een stip, en dan een spiraal er omheen, een poppetje met harken als handen en zijn neus opzij van zijn hoofd, en dan, in drukletters, steeds groter: JAN, JANJANJAN - JANJANJANJANJANJAN, en dan een vlek, alsof er water gedrupt had; daar had ze in zitten smeren met dat potlood, er staartjes aan gemaakt en dan een vette kras, tot onderaan het blad. Raar blaadje; als hij het volgende bekijkt ziet hij weer de hand van moeder Dijkmans en met inkt; de zesde Juni is er tussen uit, het gaat verder met *7 Juni: kalfslapjens 30 ct, piepertjens 12 ct, baker 7.50, tillegram Jan 9.20*. Bliksem! Hij was nog duurder geweest dan de baker!

En dan, als hij nog eens een hele tijd naar dat blaadje met de vlek heeft zitten kijken, het laatste: 12 Juli, dat was gisteren. Wist ze toen al dat hij thuis zou komen? Dat kon bijna niet, en toch staat er: *Brood 33 ct. een ons hoeraatjes 15 ct*. Hij bladert terug, al een week lang heeft ze drie keer te veel brood genomen, en om de andere dag een ons hoeraatjes. Vanmiddag heeft hij die bij de thee gehad: koekjes met rood wit blauw suikergoed er op en er in gedrukt: '*Hoera!*'; ze wonen niet voor niets in een marinestad. Er zijn ook koekjes met oranje suikergoed en '*Goedereis!*' er op, maar die smaken lang zo

lekker niet. Toch moet ze geweten hebben, dat hij vandaag thuiskomen zou, want het laatste wat er in het boekje staat is: *half pd meel 15 ct, 2 ons bloem 20 ct, een slof kruisbessen 25 ct*. Ze heeft het geweten, toen de reders er nog geen gedachte van hadden; vroeger zei zijn moeder wel eens: ik ben vandaag zo moe in mijn benen en zo licht in m'n hoofd, je zal zien dat vader morgen thuiskomt.

Hij begrijpt nu ook, waarom ze hem niet in de keuken hebben wou; wanneer de deur openpiept en zij voorzichtig binnenkomt, met een kruisbessentaart nog warm van de oven, doet hij of hij bar verrast is en geen haar op zijn hoofd zoiets verwacht had; en dat kan hij rustig doen, want het huishoudboekje zit dan al weer achter de pendule.

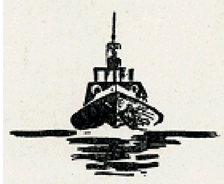
Als ze dan eindelijk klaar is met dat gedribbel en de taart op tafel staat, met een grote hoek er uit, en hij de krummels met de vinger van het bordje drukt en oplikt, gaat ze ook zitten. In dat lamplicht, op die stoel, waar ze iedere avond zo trouw heeft zitten schrijven. En als ze dan zit, en zucht van tevredenheid en van alles wat ze niet zeggen kan, komt zijn hand open op tafel en zij legt de hare er in; en hij zegt: ‘laat me je nou 's aankijken, meid.’ Zij strijkt met de andere hand, die nog een beetje rood is en dampt van het afwaswater, een sliertje haar uit de ogen en kijkt hem aan. Daar zijn nu die ogen, die ernstige, lieve ogen, die hij toch altijd voor zich heeft gezien, al waren ze er niet; daar is nu die sterke, lieve mond, die nu een beetje trekt. ‘Zo, meid,’ zegt hij, met haar hand in de zijne; ‘daar zitten we nu weer.’ Zij lacht en haar lippen beven, en als zij met de hand in de ogen wrijft, zegt ze: 't steekt hier zo van de pijpesmoor, dat ben ik niet meer gewend.

***

Om twaalf uur zijn ze te bed gegaan; om vier uur wordt hij wakker. De regelmaat van de wacht zit hem nog in het bloed. Maar dan hoort hij haar rustig ademen op zijn schouder en hij kust haar voorhoofd en tuurt zo lang het donker in, tot hij niet beseft dat hij alweer slaapt. Hij droomt nooit, dat heeft hij nooit gedaan; maar nu kijkt hij omhoog naar de grijze lucht van Straat Magelhaes, daar wemelt een zwerm witte vogels, die krioelend gokkeren, een zacht, ver verwijderd getier. En daar doorheen krijst een meeuw, die omlaag zwiert over de masten, en dan weer met een zwaai omhoog naar de lucht. Hij

opent de ogen en ziet het vroege zonlicht door de gordijnen schijnen. Uit de open keukendeur komt het zacht gesputter van spek in de pan, in de wieg jengelt het kind.

Hij doet de armen open en haalt diep adem, of hij in de zonneschijn ligt; en als hij dan zucht, met de ogen gesloten en het hoofd opzij, wordt die zucht vanzelf een woord: 'Thuis....!'

Tweede deel

Hoe het staat met Hollands Glorie
Is in een vloek en een zucht verteld:
De mannen verzuipen, de vrouwen verrekken,
De duivel viert feest van hun geld!

Runnersrijmpje

Hoofdstuk VII

Een eindje uit de haven vandaan staat een café, met een dikken waard er in, die Timmer heet, een kaal hoofd, drie kinnen en drie dikke dochters heeft, die altijd glimmend glimlachen, net als hun vader. Deze Timmer doet de laatste weken goede zaken, want steeds komen er boten van van Munster van de lange trip terug, en de bemanningen van die boten krijgen allemaal een papiertje thuis, als zij een dag binnen zijn, waarop de voorwaarden staan, die voortaan zullen gelden voor lonen en voeding, nu de vloot naar Kwel is overgegaan. Die mannen lezen dat papiertje dan met verbaasde, verontwaardigde ogen, slaan op de tafel dat de blompot staat te dansen en zoeken briesend hun maats op. Bij die maats wordt veel geschreeuwd en gevloekt en op de tafel geslagen, tot de kinderen wakker schrikken en gaan blèren; dan wordt er besloten een protestvergadering uit te schrijven, om gezamenlijk de houding te bepalen, die het personeel van van Munsters vloot zal aannemen tegenover deze uitzuigerij. En bij wie zou een dergelijke protestvergadering beter gehouden kunnen worden dan bij Timmer? Die heeft een langwerpig zaaltje, met krakende stoelen en suizend gaslicht en een podium, waarop redenaars kunnen klimmen, om hun verontwaardiging te luchten en gebalde vuisten naar de zoldering te drillen. Wanneer een stuk of drie zich schor hebben staan redevoeren, en de rook zo dicht wordt, dat de laatste al bijna niet meer te zien is, wordt er pauze gehouden en dan gaan de tussendeuren open naar de gelagkamer, waar Timmer en zijn drie dikke dochters glimlachend gereed staan, met de handen al aan de kraantjes en de blanke glazen omgekeerd op de tapkast, om spraak- en verontwaardigingswater in te schenken.

Die pauze duurt meestal lang, want er is nog een doodgraver-achtig mannetje met een horrelvoet ook, die in een wit jasje loopt en oberkellner is, maar Piet genoemd wordt, en dat mannetje moet in de pauze ineens de vloer aanvegen;

er is zo gespogen en gepruimd, dat de redenaars wel eens uit zouden kunnen glijden en hun nek breken, dan zou Kwel zijn zin krijgen en waar zou het dan met die arme slepers-kindertjes naartoe moeten? Omdat het mannetje een klompvoet heeft en zijn werk zorgvuldig doet, met een gele bezem die langer is dan hijzelf, duurt het een hele tijd voor ze weer verder kunnen gaan, daar binnen. Maar als Timmer een keer of vier is gaan kijken en Piet op zijn huid heeft gegeven, omdat hij zo lang werk heeft, op een toon of hij het meent ook, vinden de leiders van de protestvergadering het welletjes, schoppen Piet tussen de stoelen vandaan en de protestanten drommen weer binnen. Het is maar goed, dat meneer Kwel niet bij die tweede gedeelten van de vergaderingen is, want dan zou hij telkenmale in stukken zijn gesneden en ingepekeld met een uitje; maar meneer Kwel is verstandig genoeg om thuis te blijven, hij heeft overal zijn mannetjes voor. Bij die vergaderingen is óók een van zijn mannetjes aanwezig, dat druk zit te schrijven in een boekje, terwijl de verontwaardiging met trage schreden haar hoogtepunt nadert: het telegram aan de rederij, het goud, na vier uur gebrul, gebulder, gestamp en gefluit uit al dat losse zand gewassen. In dat telegram staat dan, dat officieren en bemanning van de zeeslepers Albatros, Medusa, Zeevalk en Hercules ten stelligste protesteren tegen de loonsverlaging en de regeling van de voeding, en zich tegen deze uitbuiting zullen verzetten met alle hun ten dienste staande middelen. Het antwoord zal hangende de vergadering worden afgewacht.

Eén van de dochters van Timmer is zo vriendelijk, om dit telegram onmiddellijk naar Pauw te brengen, den directeur van het postkantoor, die daarvoor uit zijn bed gebeld zal moeten worden en dat is ook eigenlijk vrouwenwerk. Maar omdat zij zo dik is kan zij niet hard lopen, en omdat zij scheel is bovendien, slaat zij wel eens een verkeerde straat in; onderwijl moet de vergadering blijven hangen, en waar zou dat gemakkelijker kunnen geschieden dan over de tapkast in de gelagkamer? Daar kan die arme, zwetende Timmer het werk bijna niet af, want hij heeft nu nog maar twee dochters, en Piet is niet zo best, als plaatsvervanger; hij morst dikwijls en dan krijgt hij een schop onder de toonbank en morst nog meer. Maar de dochter, die zich nu buiten voortspoedt door de nacht, doet toch erg haar best, want het antwoord is altijd nèt voor sluitingstijd gearriveerd, zij heeft er even op gewacht. Dan wordt, onder grommende stilte, de envelop opengescheurd, door wien hem het eerst te

pakken heeft, en die leest schor voor, dat de directie van het protest goede nota heeft genomen en aan de onderhavige punten met de meeste spoed haar welwillende aandacht zal schenken, doch dat zij de heren bemanning van de genoemde schepen dringend verzoekt, hunne kalmte te bewaren tot de directie met haar onderzoek gereed zal zijn, en de dienst zonder stoornis te blijven uitoefenen. De protestvergadering fluit dan en scheldt en zo, maar het is een lang telegram, en ernstig opgesteld, dus helemaal voor niets is het niet geweest; die Kwel heeft zijn vergulde nest uit gemoeten, dat is al heel wat, al is het nog maar pas het begin van alles wat hij te lijden zal krijgen. Dan wordt, met een opstandig en een vurig woord, door dengeen die het meest de hoogte heeft de vergadering, en door Timmer het café voor gesloten verklaard; de mannen gaan lawaaiïg naar huis, om daar aan hun vrouwen te vertellen, dat zij dien bloedzuiger potverdimme eens flink de waarheid hebben gezegd, en met hun vuisten op de tafel te slaan, tot de kinderen weer beginnen te blèren en dan is het uit met de pret. Dan gaan de mannen morrend en hikkend te bed, de vrouwen houden ook een protest, tot het licht wordt uitgedaan; en dan is er een historische dag voorbij. Morgen is er niets veranderd, dan dat de heer Timmer dode vingers heeft van het centen tellen en de heer Kwel, door zijn mannetje, een lijst krijgt, met de namen et op van de belhamels, die hij wel klein zal krijgen met de hem ten dienste staande middelen. Deze middelen zijn heel wat doeltreffender dan die, welke de bemanning ten dienste staan om zich tegen de schandelijke uitbuiting te verzetten; want zodra zij nuchter zijn, blijken die beperkt tot een hongerstaking van hun en hunne gezinnen, en daar heb je de toestemming van moeder de vrouw voor nodig. Als moeder de vrouw niet bereid blijkt mager te worden en dood te gaan om de wille van het ideaal en de rechtvaardigheid, schiet er niets anders op over dan te wachten, tot de directie gereed is met haar onderzoek van de onderhavige punten. En daar is zij nog welwillend mee bezig als de schepen weer uitvaren, met dezelfde bemanning en denzelfden kapitein, die nu echter een papiertje heeft, met de namen er op van de heren, die in de gaten gehouden moeten worden. Die hij doodslaan mag, als ze oproerig worden, maar hij mag ze geen pijn doen en ze moeten gauw uit hun lijden zijn, want lijden kost geld.

Jaja, die meneer Kwel heeft het maar goed bekeken en die baas Timmer ook; wat heb je toch een handige mensen

in de wereld. En ze moeten toch ergens goed voor zijn ook, want er komt helemaal geen dondersteen uit de heldere hemel, om ze dwars door de aardkloot naar de hel te slaan, zoals dat in de Bijbel gebeurt; en de dominé zegt toch dat er sinds de Bijbel op de wereld niets veranderd is? Dus moet de taak, die meneer Kwel en baas Timmer in het leven hebben, op den duur wel heilbrengend voor de mensheid zijn, en dat zeggen de mannetjes van de directie ook. Het is allemaal om jullie bestwil, jongens, en dat je dat nù nog niet ziet, komt omdat jullie neus te kort is.

Als ze uit hun lijden zijn is hun neus nog korter, maar dan kijken ze helemaal nergens meer naar. Dan sluimeren ze onder de reuzenwieren van het zeemansparadijs, en hun zielen klapwieken in de onbegrensde ruimte van Gods Algenoegzaamheid. En zouden ze daar terecht gekomen zijn, als meneer Kwel ze niet een handje had geholpen? Zo zie je: hij heeft toch gelijk gehad, de rakker; het is allemaal voor hun bestwil geweest. Zeg zelf, jongens! Geef antwoord!

Maar wie luistert, hoort niets dan het verre bruisen van de oceaan, als het suizen in een kinkhoorn, en Kwel krijgt gelijk; want wie zwijgt, stemt toe.

***

Vanavond zijn ze bij Timmer druk in de weer, want aanstonds is er weer een protestvergadering, de vijfde weliswaar, maar deze belooft rààk te worden; de beurt is aan het volk van de ergste rebellennesten, de 'Hydra', de 'Stormvogel' en de 'Jan van Gent'. Die schepen zijn het langste buiten geweest, dat kweekt de vrijgevochtenheid en de overmoed aan, er zal vanavond wel voor vijf centen te horen vallen. Timmer heeft zich zelfs laten vertellen, dat er lui uit Amsterdam voor overgekomen zijn; nu kun je die zeelui weliswaar nooit op hun woord geloven, want ze houden er van om iemand in het ootje te nemen, vooral als hij dik is en duur, maar Aaltje en manke Piet hebben toch voor alle zekerheid de zolder maar in orde gebracht, daar kan dan geslapen worden, voor een daalder de man met prima ontbijt; als Piet maar zorgt dat hij, vóór de gasten te bed gaan, de rattenvalletjes leegt, anders vindt hij morgen de krengen aan de kraantjes bungelen, of ze zitten er zijn dochters mee achterna en die kinderen hebben toch al zo'n last van de kortademigheid.

Ook het mannetje van Kwel heeft zijn voorzorgsmaatregelen genomen; nu de zeeschuimers van de 'Hydra', de

'Stormvogel' en de 'Jan van Gent' de besmettelijke ziekte van het protest te pakken gekregen hebben, mag er wel voor versterking gezorgd worden. De veldwachters, die hij aangezocht heeft om een oogje in het zeil te houden, voelen er niet veel voor; de meesten zijn al eens door de ruiten gegaan en Hendriks moet nog steeds op de kant van zijn achterste gaan zitten, als er regen dreigt, want dan gaat dat litteken steken. Als meneer bang is voor molest moet hij maar wegblijven, dus wordt er van buitenaf hulp ingeroepen; kerels in burger van de een of andere duistere macht, grote, blonde boerenjongens met witte tanden en een roofdierlach, die zullen dat zaakje wel eens opknappen, als er iets mocht gebeuren. Zij zullen tijdens de vergadering als gewone, onschuldige bezoekers aan de tapkast een biertje staan drinken, zodra het mis gaat zijn ze dan vlak bij de hand. Maar het mannetje drukt hen op het hart niet eerder te komen dan wanneer hij hen roept, of niet meer in staat is te roepen, want hij is niet bang, dat mannetje, hij heeft dit soort akkevietjes al eerder bij de hand gehad en weet dat het een hoop lijden kan, zolang de rode lap maar in de zak blijft. Hij zal zich zo klein mogelijk maken achter in het lokaal en op een hoek gaan zitten, dan is hij gauw bij de deur.

Tegen achten drommen ze binnen, de heren. De laarzen stommelen op de houten vloer, zij maken het licht donker met hun bonkige gestalten en de lucht benauwd met de stank van zweet en vochtige kleeren; buiten regent het, hun gezichten glimmen van de regen. De lijfwacht van boerenjongens is er al, maar zij worden niet opgemerkt, al zijn ze groot genoeg, want de natte bruten kijken dwars door hen heen naar de glaasjes en de kruiken; Timmer en zijn dochters kunnen dadelijk beginnen met glimlachen en kraantje-draaien. Kijk die Timmer eens goochelen met de bierstraal en de glazen, dat moet je toch ook maar kunnen, zo zwaaien met die schuimende kroezen, zonder een druppel te morsen of een straaltje verloren te laten gaan; proost, bulletje bloedworst!, daar ga je, dikke troela! Timmer en zijn dochters glimlachen, zij platen zich voor die koosnaampjes duur genoeg betalen en schaamte voor hun postuur hebben ze niet, want ons aller gestalte ligt in 's Heren hand, waar of niet. Zelfs als een van die kerels in de kwabbende armen van Aaltje knijpt, met een ongelovig gezicht, om te zien of al dat spek wel echt is, laat ze hem begaan; en Miebetje giechelt olijk, als een klein snoepertje, met ringetjes in de oren, een neus als een aardbei en een glazen oog, haar met een zwarte nagel

onder de kin kietelt en zegt: ‘zo, lekkers!, geef mijn maar 's een dubbele angst.’

Jan heeft er eerst geen zin in gehad, in die vergadering; maar toen hij een brief thuisgestuurd kreeg met de mededeling, dat zijn loon voor een kwart omlaag gedrukt werd en dat hij voortaan in de keuze van voedsel en dranken vrij werd gelaten op eigen kosten, naar aanleiding van de vele klachten, die bij de rederij binnen waren gekomen over de eentonigheid van het menu, kreeg hij het ook te kwaad. Hij had bijna ruzie gemaakt met Nellie, door zijn woedend gevloek en geschreeuw, hij had zelfs op tafel geslagen dat de theekopjes rinkelden; toen was het kind gaan blèren en had je Nellie moeten zien, als een kat op haar achterste poten van kwaadheid. Hij was schuimbekkend aan boord van de ‘Jan van Gent’ komen lopen, waar Sjemonow om twaalf uur in de midddag nog op zijn kooi lag, in een stinkende hut, met allemaal frontjes over de vloer en op de dekens, hij was zijn vervolgverhaal aan 't lezen. Sjemonow had ook zo'n brief gekregen van de rederij, jawel, maar als 't nou eenmaal niet anders was, waar zou een eenvoudig mens zich dan druk over maken? Jan had het nummertje donderen afgemaakt, dat hij thuis had moeten onderbreken, en Sjemonow had zo de smaak beetgekregen van die opgewondenheid, dat hij beloofd had 's avonds mee te zullen gaan naar de vergadering, al was het alleen maar als een verzetje; en een kapitein behoorde toch ook te weten, wat er in de gemoederen van zijn bemanning omging.

Als ze met z'n tweeën de gelagkamer binnenkomen, is die al zo vol als de portemonnee van meneer Kwel; het barst er van de kerels en het geluid. Zo goed als de hele bemanning van de ‘Jan’ is present, en daar heb je Wouters, de stuurman van de ‘Hydra’, en Boer, de tweede van de ‘Stormvogel’, en Sjemonow begint met op de gezondheid van Zuurbier te drinken, den schipper van de ‘Hydra’, als hij de tapkast nog niet eens bezeild heeft. Jan staat enkele ogenblikken onwennig rond te kijken, maar daar komt Bout al op hem af, metzwaaiende armen boven de verhitte koppen, en Abeltje roept: ‘ha die stuurman, daar ga je, de dood aan Kwel en z'n rapalje!’ Die dronk is te raak, dan dat zij niet door iedereen zou worden overgenomen die het ook gehoord heeft; de vuisten gaan de lucht in met een glaasje beet en de lampen kletteren van het gebulder, als de vergadering alvast begint met Kwel en zijn rapalje naar hun tandeloze moer te verwijzen. Die wens is een pracht van een

beginselverklaring, daar kunnen de besprekingen meteen op geopend worden. Een schelle stem verzoekt de kameraden om plaats te willen nemen in de lokaliteit, er wordt gevraagd: wie is die piepzak?, want hij is niet te zien door de tabaksrook, die als een zwerk van donderwolken onder de zoldering hangt. De kameraden nemen plaats, met twee stoelen schade en een ris glazen bovendien, want die stoelen worden zonder meer de deur uitgesmeten en slaan onderweg met hun verminkte poten een hoek glaswerk van de tapkast. Zodra de lokaliteit vol is en de deuren voor het gekwebbel van Timmers opgewonden dochters gesloten, herkent Jan den man, die op het platform geklommen is en nu met schelle stem de menigte tot stilte maant. Het is Verwoert, de tweede machinist van de 'Terschelling', die in Brest bij hen aan boord is geweest en den meester het boek over de Rechtvaardigheid heeft cadeau gedaan, waarmee die de eeuwigheid is ingegaan. Hij is er verbaasd van, dien kerel hier te zien, want dat is er toch eentje die altijd bij Kwel heeft gevaren; maar een machinist van de 'Stormvogel', die bij hem in de buurt zit, weet te vertellen dat die Verwoert wegens opruiende praktijken de zak heeft gekregen en er nu zijn levenswerk van maakt om Kwel de dampen aan te doen.

Verwoert is intussen van wal gestoken met een toespraak, die knettert van vrijheid, broederschap, knechting, proletariërs vereenigt u en weg met de kapitalisten; maar als hij zo een tijdje dansend zijn hart heeft staan luchten, met zwaaiende grijpgebaren, of hij spookvogels staat te vangen, komt er een zware grompot het platform opgekropen, die hem een eindje opzij zet en dan de handen bezwerend opheft, als de vergadering het onderling aan de stok dreigt te krijgen doordat er twee partijen blijken te zijn, waarvan de ene brult: 'die man is aan 't woord!, laat die man uitspreke!', en de andere: 'hup Janus! Geef 'm z'n vet, jongen!'

Janus heft de handen op, hij is de onverstoorbaarheid zelf. Hij doet zelfs zijn ogen dicht, terwijl hij wacht, alsof hij z'n leven lang niet anders gedaan heeft dan revoluties smoren. Maar dat heeft hij niet, hij is bootsman van de 'Hydra' en getrouwd met een negerin. Dat moet de vergadering eerst even verwerken, wanneer het bekend is gemaakt door de tegenpartij; er worden een paar vragen gesteld over zijn koffiekindertjes, maar hij houdt de handen omhoog en de ogen dicht en dat helpt probaat, alleen duurt het even. Dan wordt het stil, ten minste zo, dat hij zich verstaanbaar kan maken. Hij doet zijn ogen

open en zijn mond ook, en de stem die er uit komt is zo zwaar, dat de tegenpartij zwijgt, al was het alleen maar om daar 's even naar te luisteren. ‘Jongens,’ gromt hij, ‘ik wil niks zeggen om je eigen druk over te maken, allenig dit: wij zitten hier om ons eigen als vrije mensen in een vrij land tegen een maatregel te verdedigen, waar wij het niet mee eens zijne, en....’ De tegenpartij heeft lang genoeg geluisterd om aan zijn somber gekrol gewend te zijn, en er wordt geroepen: ‘Schiet op! Leg niet te zemele, ouwe dreutel!’ Maar de redenaar gaat door, zonder een spier te vertrekken van zijn ontzaggelijke apentronie, en knort: ‘.... en dat gaat niet tussen ons en de hele maatschappij, maar tussen ons en de ouwe Kwel. Wij hebben geen beroepsophitsers van node, om ons eigen op temperatuur te laten brengen, wij zitten hier niet als een makkelijk bord soep voor de sosialen, maar als *vrije* mensen, die maar één ding te bepraten hebben: wàt motten we doen, om die meneer Kwel aan z'n verstand te brengen, dat-ie z'n eigen een klein tikkie verkeken heeft? Daarom zitten we hier, en als die meneer daar’ (hij wijst met een duim over zijn schouder naar den afgezetten Verwoert) ‘niks anders aan te bieden heb als een wereldrevolusie, dan mot ik zeggen, dat ik dat mussen doojen met een kanon vind.’ Geroep: ja! Ja! Bravo!; de tegenpartij is in twijfel geraakt, deze redenaar is tenminste te verstaan, en weet waar het om gaat, zonder laveren. ‘En daarom,’ zegt de spreker, ‘wil ik voorstellen om de sosialen, als ze hier aanwezig mochten zijn, eventjes te laten horen dat wij niet bereid zijn om door een man, die d'r voor betaald wordt om ons tegen onze rederij op te zetten, uit de koers te laten douwen, want als *wij* verontwaardigd zijn, dan zijn we dat graties.’

Dat is mannentaal; een donderend gestamp, geklap en bravo-geroep dient om den negerinnen-echtgenoot van zijn succes, en dien handlanger van de rooien van zijn fiasco te overtuigen. Maar zo een-twee-drie laat een goed volksmenner zich niet uit het veld slaan, en als Verwoert terugkomt weet hij gedaan te krijgen, dat hij nog wat zeggen mag, als hij het kort maakt, want iedereen moet tenslotte het recht hebben om zich te verdedigen. Verwoert maakt het kort, hij probeert de aanwezigen met een paar zinnen aan het verstand te brengen, dat ze zich in een vakverbond moeten verenigen, want dat ze anders machteloos staan, en wat hij zegt is nog zo gek niet, vindt Jan; maar nu heeft dat geleuter lang genoeg geduurd. Over een week is het weer varen, en als in die week eerst nog een vakverbond

gesticht moet worden, vóór Kwel iets te proeven krijgt, is de smaak er af. Bovendien heeft die man 't recht niet, om te zeggen dat ze machteloos zijn, ze zullen dat wel 's eventjes laten horen. Er duiken steeds nieuwe woordvoerders op uit het rumoer en de tabaksrook, die lang niet allemaal te verstaan zijn, maar denken jat het komt omdat ze niet hard genoeg praten; de een zegt dat die vakvereniging maar kul is, want de grootste halleft van 't volk zit altijd op zee, verenig dan maar 's; de ander dat Kwel hieboe haba Kwel habba hieboe is, en Kwel hieboe haba rooroo boe, en als er dan geroepen wordt: pruim uit je bek! verstaan je niet!, krijgt die de kolder en gaat staan brullen: hieboeboe! Hieboebaaa! Kwelleboekwabbaba!, tot een derde hem van het platform duwt en maar één ding zeggen wil: ze motten die patser een tillegram sturen, dat kort maar duidelijk is, en dat, in ronde woorden, en zonder draaierij of flauwe kul, die uitzuiger eens haarfijn aan z'n verstand moet brengen, dat zij, als zijnde manne, die.... De vierde verrijst op het platje als de vleesgeworden razernij, en brult: Ja! Tillegram! Op rijm, manne! Aan de bloedhond van de sleepvaart, names de jonges van de vloot: verrek, verzuip, verroest, verteer, donder op en bliksem neer! Gejuich beloont dit staaltje van volkspoëzie, en de vijfde redenaar....

Het is eigenlijk een jammerlijke vertoning, al dit onsamenhangende, machteloze gebalk; als het pauze is en de geachte aanwezigen door Timmer en zijn dochters met open armen ontvangen worden aan de tapkast, om daar jenever op het vuur te storten, is Jan er rampzalig van doordrongen, dat er inderdaad niets te bereiken valt voor deze loslopende krankzinnigen van het water, dan een zware dronkenschap, misschien een bloedige knokpartij, krijsende herrie met hun vrouwen en daarna miserabel de zee weer op, met een kater, en Kwel aan het langste eind. Beste jongens, aan boord van een schip en aan de touwen, maar dit gedoe is een kudde buffels de mis lezen. Hij slentert mismoedig maar een hoek van de gelagkamer, terwijl aan de tapkast de eerste klappen vallen in het gedrang, uit hartelijkheid; maar zij voorspellen niet veel goeds, voor wie de heren kent of het zijn kinderen zijn.

In de hoek zit Bout met een stelletje vreemdelingen aan een tafeltje; Sjemonow staat groot te gebaren in de nevelraggen, met de baard en de buik vooruit en Zuurbier tegenover zich als een dood van potlood. Bout stelt hem voor aan de machinisten van de beide andere schepen en aan den stuurman van de

‘Stormvogel’, een jonge kerel nog, net als hij, die van de zeevaartschool te Amsterdam gekomen is. Ze zitten een beetje brommerig na te kaarten over wat er te horen is geweest, en werpen ondertussen argwanende blikken naar het gedrang voor de tapkast, dat steeds handtastelijker wordt. Bout vindt het een mankelieke beweging, en dat zijn de anderen met hem eens; zij slurpen bedachtzaam de drank uit hun glaasjes en als van der Gast, de kapitein van de ‘Stormvogel’, en daarna ook Sjemonow en Zuurbier stoelen bijtrekken en zich bij hen voegen, zit daar in dat hoekje de staf van alle drie de schepen bijelkaar, alsof er een seintje is gehesen: laat ons bij elkander blijven tot onderlinge steun. Na een half uur wordt er, in de deuropening van het zaaltje, door den bootsman van de ‘Hydra’ in de handen geklapt en geroepen: ‘We gaan verder, heren! Er motten besluiten genomen worden!’ Ja, verdomd!, dat is waar, er moeten besluiten genomen worden, en geen kleintjes ook! De glazen worden schielijk geleegd en op de grond geworpen, als er op de tapkast ineens geen ruimte meer is om ze neer te zetten; de horde dromt rumoerig de lokaliteit binnen en na enkele ogenblikken strompelt Piet met de klompvoet er sputterend uit. Maar, alsof het afgesproken werk is, blijven de officieren in de nu lege gelagkamer zitten en bestellen er nog eentje; dit rondje voor mij, zegt Zuurbier. Daar binnen begint het lieve leven weer van voren af aan, door de gesloten deuren klinkt het nog rampzaliger en nuttelozer dan voor de pauze. Ze luisteren een tijdje zwijgend naar het gebral, het gestamp en het gefluit, terwijl Timmer met zijn dochters en Piet achter de tapkast rinkelend de glazen staan te spoelen; dan zegt Bout: jaja, zo gaat 't, en tikt met zijn glas op het tafelblad. Dit rondje is voor Bout, vooruit maar, het gebeurt ook niet alle dagen, dat je met z'n veertienen collega's onder één dak zit.

Nee, dat gebeurt het zeker niet, en daarom zegt Jan dat ze nou toch eigenlijk, als officieren, eens met elkander moesten overleggen wat hùn nou te doen staat. Of nemen de heren die loonsverlaging en die voedingsregeling zó maar, zonder meer? Sjemonow maakt een oorvijg in de lucht en zegt: ach, las man, boroer!; Zuurbier haalt de schouders op en van der Gast zucht: ‘tja.....’ Daar begin je immers toch niks tegen, zegt Bout, wat wou je. Maar die jonge stuurman van de ‘Stormvogel’, Vitter of Gitter of hoe-ie heet, vindt dat er wel degelijk wat gedaan kan worden: ze kunnen naar een andere maatschappij gaan. Buiten de rederij van Kwel & van Munster zijn er nu nog vier,

Meulemans in Vlissingen, de Herder in Maassluis, de Nationale in IJmuiden en Kiers op Terschelling. Jawel, zegt Zuurbier, maar daarvan vaart alleen de Nationale op het diepe water, de rest zijn alleen maar in- en uitbrengers, en dat bruggemanswerk, daar moet je óók maar voor voelen, als je al je leven op de lange deining geslingerd hebt. Van der Gast zegt: juist, en bovendien kom je er niet in bij die lui, die breiden hun vloot zo langzaam uit, àls ze hem uitbreiden, dat er voorlopig geen gat te vinden is voor een ofsier, en zeker voor geen kaptein. Las man, zegt Sjemonow, en hamert op de tafel; Boroer! Volgendes roendsjen voor main!

Alsof de aasvogels geroken hebben, dat er in die gelagkamer iets te doen valt, komt eerst Verwoert de vergaderzaal uit, met een golf van kabaal en rook, en enkele ogenblikken na hem het mannetje van Kwel. Verwoert komt naar de tafel met glinsterende ogen en een koffertje vol heilbrengende boodschappen; nu is hij eindelijk onder zijn gelijken, die zullen hem wel begrijpen en.... Maar jawel, dan heeft hij zich lelijk verkeken. Zuurbier brengt hem kort maar krachtig aan het verstand, dat ze van zijn gezever niet gediend zijn en van zijn aanwezigheid maar matig; hij kan een borrel krijgen, als hij zijn bek houdt, anders kan hij maken dat hij wegkomt. Verwoert houdt zich groot, hij zegt: o, neem me niet kwalijk, heren, ik dacht dat ik als collega.... Collega m'n neus!, gromt Bevers, de meester van de ‘Hydra’, dat jij je eigen van boord gestookt hebt, moet je zelf weten, maar nou je met de rooie verfkwast rondloopt hoef je ons geen collega's meer te noemen, wij moeten dat kleurtje niet. Verwoert krijgt er blosjes van op zijn witte konen, hij zegt met een onzekere, schrille stem: hoe komen jullie er toch bij, dat ik betààld zou worden voor dit werk! Geen cent! Geen cent! Ik doe het alleen maar omdat ik jullie helpen wil, omdat ik heb leren inzien, dat.... Maak dat je tante wijs, zegt Boer van de ‘Stormvogel’, je zal daar voor noppes de havens afsjouwen met dat koffertje! Je vrouw en je kinderen eten papier, zeker? Verwoerts lippen beginnen te trillen, hij ziet er beroerd uit, de stakker. Geen cent! roept hij weer, ik moet m'n brood verdienen als loodgieter, nergens kom ik meer in, ik ben toch geen boef!, ik heb toch altijd eerlijk m'n werk gedaan!, ik.... Maar van der Gast zegt: Psst, met een duim naar de deur, en daar gaat hij, de colporteur van het duizendjarig rijk, met zijn koffertje de regen in. Jan heeft medelijden met hem, maar de mannen hebben gelijk. Die heeft het aan zich

zelf te danken, voor die staan de zaken heel anders en hij is bovendien altijd bij Kwel geweest, dus hij heeft niets te vertellen. Maar, hoor nou 's hier, heren; zegt de stuurman van de ‘Stormvogel’, zouden we nou niet, door een gezamenlijk protest, of door eens met z'n alleen bij die meneer Kwel op visite te gaan....

Het mannetje is aan een tafeltje in de schaduw gaan zitten, waar hij het beste horen kan wat er daar in die hoek bekokstoofd wordt. Officieren zijn op deze vergaderingen een zeldzaamheid geweest, en dat de volledige staf van de drie boten hier zou zitten, dat had hij zeker niet verwacht. Maar hij had het wel zo'n beetje kunnen weten; op de schepen, die zo lang wegblijven, wordt de bemanning net een familie, die bij elkaar hoort en iedere gelegenheid te baat neemt, om aan de wal weer elkaars gezelschap te zoeken, alsof ze er in al die maanden nog niet genoeg van hadden kunnen krijgen. Die lange-trip boten zijn het gevaarlijkst, dat worden maatschappijtjes los van de maatschappij, als er ergens verzet ontstaat, is het altijd dààr het eerst. En nu hier veertien officieren bij elkaar zitten, met drie kapiteins er bij, is het de moeite waard om 's af te luisteren wat die heren denken. De kudde daarbinnen is een gemakkelijke prooi, maar hier zit groot wild, dat zich niet zo gauw laat vangen. Hij laat onopvallend een borreltje komen en als hij daaraan genipt heeft doet hij of hij slaapt, tegen de muur geleund, met de benen gestrekt en de hoed op zijn voorhoofd. Zijn lijfwacht van boerenjongens begrijpt er nu helemaal niets meer van; zij hebben zich al een avond lang verveeld en slenteren de zaal maar 's in, daar valt tenminste iets te beleven. Het mannetje heeft zijn ogen achter de hoedrand en ziet het onheil niet, dat daar geschieden gaat; van der Gast vraagt wel: wat zijn dat voor snuiters?, en Boer antwoordt: ik ken ze niet; maar dat gaat voor het mannetje verloren in het kabaal, dat naar buiten zwalpt als de deuren opengaan.

‘Geloof me nou’, zegt Boer, ‘je begint nìks tegen die dingen, of je moet je boeltje pakken. En dat mag voor jonge snuiters, die geen gezin hebben waar ze voor zorgen moeten, zo erg niet wezen, voor ons is het een onmogelijkheid. Dan in vredesnaam maar voor een paar centen minder varen; op zee zijn we onder mekaar en dat is toch maar de hoofdzaak. Wat we dààr met het schaften uitkuren, komt meneer Kwel niet te weten, of hij zou motten zwemmen.’

Het is te gevaarlijk voor het mannetje om nu te gaan zitten schrijven, al jeuken zijn vingers. Hij heeft wel een goed geheugen, maar al die veertien kerels uit elkaar te houden....

‘Nou, het is mogelijk dat het voor u moeilijker is dan voor ons,’ zegt de jonge stuurman (Jan weet nu dat hij Bikkers heet), ‘maar, ik weet niet hoe Wandelaar er over denkt, ik voor mij zou liever hongerlijden, dan me zo met open ogen en bij m'n volle bewustzijn door die ploert te laten uitkleden!’

Het mannetje waagt het; hij geeuwt nadrukkelijk, schuift de hoed op het achterhoofd, kijkt slaperig rond, wenkt om nog een borrel en gaat dan in een spoorboekje zitten kijken, als een echte handelsreiziger.

‘Ik denk er ongeveer net zo over’, bekent Jan, ‘al ben ik óók getrouwd en met een kind in de wieg.’ Wat staat dat mannelijk, dat kind zo maar langs je neus weg te kunnen noemen. Hij voelt iets van de bezadigde rust van al die bevaren huisvaders over zich komen, rekent even snel na of hij genoeg bij zich heeft, klopt dan ook met zijn glas op de tafel en het volgende rondje is voor stuurman Wandelaar van de ‘Jan van Gent’.

En waarom zou een echte handelsreiziger geen aantekeningen maken van de treinen voor de volgende dag? Daar steekt niets zonderlings in; geen haan zal er naar kraaien, als hij daar zo suffig zit te kriebelen met een potloodstompje op de achterkant van een zakenbrief.

De waard brengt het blad met de glazen; zij zwijgen bij het uitdelen, maar als hij weg is bekent Zuurbier: ‘Ja, als ik jong was, zoals Bikkers hier, en ongetrouwd, dan zou ik óók liever de benen nemen.... Maar, weet je, heren, 't zit 'm in onze hokvastheid. Daar zit 't 'm in. Daar ga je, Wandelaar. Santjes.’

Zij drinken. Jan waagt het: ‘Op de bevrijding van de sleepvaart!’ De anderen aarzelen even, dan zegt van der Gast: ‘Verdomd, jong, ik doe mee!’ en de glazen gaan omhoog. Op de bevrijding van de sleepvaart, de bevrijding van de uitzuigers en de dood aan de bloedhond.

Het mannetje is niet gauw benauwd, maar deze rustige demonstratie maakt een veel dreigender indruk op hem, dan het zinneloze gebalk in de zaal. Als deze gemoedelijke huisvaders er achter komen, dat er een spion van Kwel zit te schrijven op geen twee meter afstand.... Dan pas merkt hij, dat de lijfwacht weg is, en hij maakt zich ongerust.

‘Je hebt gelijk, Zuurbier,’ zegt van der Gast. ‘Al zou die

Kwel ons nòg strakker de duimschroeven aandoen, ik geloof dat we nòg zouwen blijven varen. Wees eerlijk, we hebben, als we zo op onze eigen schuit zitten, als schipper naast God, toch wel 's 't gevoel dat we geld toè krijgen....'

'Koedzo!' Het is het eerste woord, waarmee Sjemonow aan het gesprek deelneemt. 'Schleepvaart iest herrlieke vaart, boroer. Geld ies de wal. De wal....' Een obsceen geluid met de lippen en uit die baard, daar kan de wal het mee doen.

Bikkers windt zich op. 'Verdomme nog an toe! We zijn toch met z'n allen geen dameskrans! 't Slepersleven is een verdomd hàrd leven, veel harder als bij de grote vaart! En we mogen er dan mee in onze schik zijn.... stel je voor, dat iedereen, die plezier heeft in z'n werk, zich zou laten uitzuigen! 't Zou een mooie wereld worden!'

'Da's nou allemaal goed en wel,' vindt Boer. 'Maar we komen er geen spat verder mee. Onze vrouwen zitten met een weekbrief, die een kwart minder opbrengt dan ze gewend zijn, en dan gaat ons bikken er óók nog af. Die jonges hier kunnen naar de grote vaart gaan, als ze daar zin in hebben, daar zullen ze met een koek en een borrel ontvangen worden, want de sleepvaart maakt beste zeelui; maar wat doen wìj....?'

'De grote vaart?' vraagt van der Gast. 'Dacht je, dat ze bij de grote vaart terecht konden? Pha!'

Jan vraagt verbaasd: 'Niet, soms?', want waarachtig, hij heeft er over gedacht. Stuurman op een vrachtboot, dan maar; alles liever dan deze slavenhalerij. Hij voelt de opwinding van de langzame verontwaardiging, gestookt door de drank, warm worden in zijn hoofd, zijn vuisten; hij denkt: kijk uit, Jan, kijk uit, jongen, laat je niet in een zware tocht door de gemeente loodsen; maar die verontwaardiging is toch prettig, op de een of andere wonderlijke manier, zij is een beetje wellustig, het doet goed, eens verdomd nijdig te zijn en van je zelf te vinden dat je toch maar een arme, verschopte donder bent, overgeleverd aan doortrapte schurken. 'Waarom zouden wij niet bij de grote vaart terecht kunnen?'

'Wéét je dat dan niet?' vraagt van der Gast, en als Jan noch Bikkers het blijken te weten, en de machinisten ook niet, vertelt de oude kapitein een verhaal, dat ademloos wordt aangehoord en dat de verontwaardiging aanblaast tot er niets plezierigs meer aan is. - Ze kunnen niet naar de grote vaart, zeeslepers-officieren worden bij de grote vaart niet toegelaten, omdat er een wet bestaat, dat de zeedagen, gemaakt aan boord

van zee-sleepbooten, niet geldig zijn voor het praktijk-gedeelte van de tweede-stuurliedenexamens bij de grote stoomvaart. Die wet is natuurlijk nonsens, want op geen enkel schip leer je zó de praktijk van het zeemansleven als juist op een sleepboot, waar je geregeld tot aan je buik in het water staat, waar je wachten van vier uur op en vier uur af hebt, zoals nergens anders, waar je.... Maar we mogen niet; de praktijk, die aan boord van een zeesleepboot wordt opgedaan, is volgens de wet onvoldoende voor een tweede stuurman op een vrachtschuit. Wij, die kasten van een paar duizend ton, leeg en stuurloos, van het ene eind van de aarde naar het andere sleuren, worden ongeschikt verklaard om een vrachtpraam van een handvol tonnen van Amsterdam op Londen te varen. Wij, die dokken, molens, sluisdeuren behouden overbrengen, tot aan de andere kant van Zuid-Amerika toe, en bestaat er een moorddadiger sleep dan een sluisdeur?, zijn volgens die wet onbekwaam om het stuurwieltje van een luxe stomertje beet te houden, we mochten 's brokken maken! Wij, die vijftien, twintig maanden achter mekaar tussen zee en hemel zwabberen, met dertien man aan boord, die mekaar op het laatst allemaal naar 't leven gaan staan van de zeekolder, en die we toch allemaal maar weer netjes, met Gods hulp, bij hun wijven in de kooi schuiven als de torn rond is; wij deugen niet als de autoriteit, die de dekjongen op zijn vingers moet kijken en de brug mag soppen en met een fopspeen te kooi ligt, met een ventilator boven z'n koppetje om broer z'n harsens niet warm te laten lopen! En wie denk je, dat ons die lekkere wet op ons dak geschoven heeft? Wie denk je, dat die hoop in onze smoelen heeft gedraaid? Wie denk je, dat de Kamer heeft omgekocht met behulp van de zware geldpieten uit Rotterdam, die ik je stuk voor stuk zou kunnen noemen, om die wet er doorgejaagd te krijgen? Ik mag verrekken als ik 't voor me kan houwe, jongens: 't is diezelfde meneer Kwel, die ons nou met huid en haar heeft opgekocht voor een habbekrats, als meubilair van onze schepen!

‘Je liegt 't!’ schreeuwt Jan. ‘Dat verdom ik, dat geloof ik niet!.... Zo'n man kan de kàmer toch maar niet omkopen, als een stelletje franse douanedrellen?!’

‘Ik mag doodsmakken als 't niet waar is!’ Verdikkeme, die van der Gast kan z'n woordje laten horen, als hij een beetje de hoogte begint te krijgen. ‘Zeg op, Zuur! Waar of niet!?’

‘De zuivere waarheid,’ geeft Zuurbier toe. ‘Een goed jaar terug was 't, toen ze met ploegen tegelijk bij 'm weg liepen,

de schippers en de stuurlui, omdat ze z'n uitzuigerij langer verdomden.'

'Precies!' zegt van der Gast hitsig. 'Toen die razende opkomst begon, toen 'r geen volk genoeg bij elkaar te graaien was; toen ze bij de koopvaardij maar wàt happig op ons warengoùd hebben ze ons geboden! Alle kapiteins liepen bij Kwel weg, en niet alleen bij Kwel, bij de anderen ook, al was 't daar niet zó bar. Maar de anderen zijn lang zo goochem niet geweest als Kwel, de anderen, zoals van Munster, die hebben de toestanden aan boord van hun vloot verbeterd, betere lonen gegeven, betere logiezen, beter vreten; en dat kostte ze een sloot geld. Daarom zijn die anderen zulke kleine mannetjes gebleven, en daarom is van Munster kapot gegaan; maar meneer Kwel heeft 't met de rijke bullen uit Rotterdam, van de werven, van de steenkool, van de fabrieken, maar wàt goed bekeken! Die heeft de een of andere rotpartij in onze heilige, onomkoopbare volksvertegenwoordiging met goeie, harde guldens gestopt, en de wet ging 'r door als een kogel door een pond boter! En daar stonden we, de heren zeelui, met onze smoelen vol stront en onze poten zo machteloos als de klauwen van een pasgeboren kat, en....'

Potverdrie, het is niet bij te houden voor het mannetje, hij schrijft zijn vingers blauw. Maar nu komt er even een pauze; die jongen.... hoe heet hij? Wandelaar.... die jongen slaat zijn glas aan stukken op de tafel, en brult dat het volgende rondje wéér voor hem is. Die jongen schijnt te barsten van zijn geld, maar een tikkie aan de dronken kant is hij ook wel. Goed zo, vooruit maar, dronken mensen spreken de waarheid, en de waarheid wil meneer Kwel horen, de waarheid, niets dan de waarheid. Met een gloeiende pook zal hij die pest op de vloot er uit branden, er uit ranselen zal hij die oproerkraaiers, verhongeren zullen ze, met hun nest vol jongen er bij en hun wulpse wijven, er uit met die ratten!

'Mannen!' zegt Jan Wandelaar, overeind met zijn glas in de vuist; 'jullie mogen te oud, te laf of te beroerd zijn om die meneer de doodsteek te geven; ìk heb vijf jaar met die ploert geconcurreerd, ìk heb Meier met zijn "Marken" de lucht in zien sodemieteren, ìk heb de ouwe van Munster gekend als m'n vader en méér an 'm te danken als an m'n vader.... ik heb jullie en m'n kinderen als getuigen, dat ik zweer geen mìjl meer te zullen varen onder de bloedvlag van die satan, zonder te wroeten aan z'n graf! Iedere slag van de schroef van m'n

schuit zal een klap op z'n schurftige hersens wezen, ieder kommando dat ik geef, zal er voor dienen om hem naar de hel te jagen, waar-ie thuishoort! Wie zuipt er mee op de marteldood van loeder Kwel?! Daar gaat-ie!'

Maar dat wordt de rest toch te machtig, al hijsen ze voor zijn rekening. Alleen Bikkers staat op, met wit-hete ogen, en hun glazen kletsen zo woest tegen elkander, dat er een scherf uitspat, met het geluid van een springende snaar. 'Daar ga je, Wandelaar!' schreeuwt Bikkers, 'Op de moord van loeder Kwel!'

'Hou je bedaard, Bikkers!' waarschuwt Zuurbier, terwijl hij den jongen aan zijn riem omlaagtrekt; 'morgen heb je er spijt van; God houdt z'n mannetjes aan hun woord.'

Van der Gast drinkt zijn glas leeg en schudt het hoofd. 'Prachtjongens,' mompelt hij, 'Pràchtjongens, ik wou dat ik geen zestig was. Met zùlke stuurlui....' zijn knokige vinger wijst onzeker naar Jan en Bikkers, 'met zulke stuurlui is de sleepvaart groot geworden, en als die snotneuzen eenmaal schipper zijn.... laat dan meneer Kwel maar maken dat-ie wegkomt! Ze varen 'm dwars door z'n gore ribbekast, al moest de schuit erbij op 'r kant!' Hij gooit het glas over de schouder, het rolt over de vloer met een kreupel geluid, tot het stokt tegen de wand. Dan schopt hij, met een jichtige trap van zijn laars, onder tegen het tafelblad, dat de glazen rinkelend en kletterend door elkander vallen en roept: 'Timmer! Volgende rondje voor schipper van der Gast, de verdommeling van de 'Stormvogel!'

En Timmer tapt de glaasjes voor de veertien verdommelingen van dien besten, braven, gezegenden meneer Kwel met glunderheid. Wie meneer Kwel is weet hij niet precies, hij heeft den man ook nog nooit van zijn leven gezien; maar als het ooit zo ver komt, zal hij hem een kruik dubbel gebeide voor niets geven, zelfs zonder statiegeld. Als hij komt, met het blad voor de buik, knerpen de scherven onder zijn voeten en dat snijdt hem door de ziel, maar die glaasjes brengen hun winst ook wel op; wacht maar, heren gezagvoerders en officieren ter grote sleepvaart! Karel Timmer mag dan al een 'bulletje bloedworst' zijn, een 'piespadde', een 'dikke troela', maar hij kan rekenen, en dat kunnen jullie niet. En wie rekenen kan, die trekt in de wereld aan het langste eind. Dat zie je aan meneer Kwel, die kan zó goed rekenen, dat zestig sleepboten voor hem door de hel varen, met huid en haar en lijf en ziel,

en de brave Janmaat er geroosterd weer uitkomt, met een stelletje weduwen en wezen om hem na te wuiven en goedereisjes te smikkelen, met de oranje suiker zout van de tranen. Die meneer Kwel kan niet varen, hij kan niet eens een roer vasthouden; als hij geschommel voelt wordt hij pips en gaat braken, als het te lang duurt; maar hij kan rekenen. Wonderlijk, wat een mens met een potloodje allemaal bereiken kan - daar hoopt het mannetje, dat nu kramp in de hand heeft, morgen van mee te kunnen praten. Meneer Kwel weet, wie zijn geld waard is en wie niet; meneer Kwel is een groot mensenkenner, een groot zakenman en een groot Vaderlander. Hij is de schepper van de zeesleepvaart, Hollands Glorie; toen het eerste droogdok over zee was gegaan en behouden aangekomen, met slechts drie runners verdronken, was een minister, aan het eremaal, lyrisch geworden over dezen Captain of Industry. 'Mijnheer Kwel!' had de minister, schier in tranen van extase, uitgeroepen over de hanenlijkjes met manchetten aan, daarbij zijn eigen manchetten ternauwernood in toom houdend, 'Ik mag wel zeggen: broeder Kwel, want wij staan hier tegenover elkander als kinderen van één volk, kinderen van één Vader.... Broeder Kwel, in deze heroïsche, historische dagen ziet het volk van Nederland, zien de volkeren van de ganse Aarde, u oprijzen uit de Oceaan, de Oceaan, die gij aan banden hebt gelegd met uw ketenen van staal, die gij overwonnen hebt als Joris de Draak... de volkeren der aarde, zeg ik, zien u oprijzen uit deze Oceaan als een schier legendarische figuur, in een rosse gloed....' De echo antwoordde zwakjes 'bloed', en toen was het even stil geweest, want de minister had zijn lorgnon laten vallen.

O, God!, hadden toen de geesten van de vermoorde slepers gekreund, van de runners, verzopen, te pletter gevallen, van de matrozen, te barsten geknepen dat hun darmen als luguber engelenhaar kwamen te bungelen over de druipende kerstboom van de wierbetreste tros, van de stokers, verschroeid, gebraden, verstikt door kolendamp of vermorzeld onder van hun stoelen kantelende ketels; O, God van de Bijbel!, hadden de zielen van Meier en Barf geroepen, en al de anderen, naar de hel geslingerd met de barstende 'Marken', als lappen bloedend vlees voor de leeuwenkuilen op het Damrak en de Blaak, aan stukken gereten ter meerdere heerlijkheid van Hollands Glorie; O, Genadig, Rechtvaardig God van de Bijbel, slinger neer die dondersteen! Laat ze uitzwermen, Uw vurige engelen met hun vlammende zwaarden, en het werk der Ge-

rechtigheid doen, deze horde hyena's uitroeien van de aarde, verdelgen, vernietigen als zoenoffer voor Uw Heilige Toorn....

Maar toen had de minister zijn lorgnon weer aangereikt gekregen door een lakei, die de orde droeg van de Witte Olifant, omdat hij den Keizer van Siam zijn ontbijt op bed gebracht had, en de minister was voortgegaan met het bloemrijk lauweren van zijn zoogbroeder, zijn mede-kind van den enen Vader, en zo kwamen de kinderen van de mannen, die geroepen hadden, niet eens meer aan de beurt om hun stamelend woordje te doen voor de Hoogste Rechterstoel.

En God liet ze lopen. Hij liet ze hun hoge hoeden opzetten, hij liet ze hun huisdeuren opendoen, hij liet ze in bad en naar bed gaan, hij liet ze hunne dames kussen, knuffelen en bezitten, opdat er nog meer Kwelletjes geboren zouden worden, om wel te doen, om groot te zijn, om zich te laten zogen, onderhouden, liefkozen, betalen en belauweren, ter meerdere heerlijkheid van Hollans Glorie. En God liet de offerdieren smachten, een smeekkoor, dat het heelal vulde als het bruisen van een ontzaglijke branding; en dat zal Hij blijven doen, zolang de zee brandt op Hollands kust, tot de Jongste Dag. Tot het morgenrood van de eeuwigheid de hemel kleurt. Tot het vuur des oordeels de oceaan verdampt, de aarde verteert, en daarmee ook het stof, dat dan overgebleven zal zijn van de brief, waarin de Vader van de Hollandse Zeesleepvaart eens schreef aan zijn zoon, op kostschool in Zwitserland: ‘Geen bedrijf wordt groot zonder schurkenstreken, maar Gods zegen moet er op rusten.’

Waarlijk, de oude Kwel was een gelovig man; hij had er alle reden voor.

***

Abeltje, de stoker van de ‘Jan van Gent’, is de eerste, die de boerenjongens in de gaten krijgt. Hij springt op zijn stoel, wankel van verwarde geestdrift en verontwaardiging, en krijst, dwars door het geredevoer heen: ‘Verraad! We benne verraje! Hier zitte spionne van Kwel! Hier zitte ze!!’

Dat is de klaroenstoot, waarop de radeloos ronddarrende menigte gewacht heeft. Als op commande vliegen de stoellen van de vloer en de lucht in, als op commando vergaat de wereld van K. Timmers Vergader- en Toneelzaal. Als op commando storten twee en twintig honderd kilo razend mannenvlees zich met bloeddorstig gebrul op de verraders. De jonge-

lieden, totaal overdonderd door deze lawine der wrake, stellen zich manmoedig te weer, maar een sleeptros is nog eens wat anders dan een ploeg, en een krankzinnige sloep vrij wat gevaarlijker dan een op hol geslagen hengst. De lijfwacht wordt met deuren en al de gelagkamer binnengekeild, onder een knallend gekraak van splinterend hout en een laaiend geloei van de woedende kerels; de dochters van Timmer duiken, als Katrijntjes in de poppenkast, onder de toonbank en Timmer keert het omvangrijkste deel van zijn gezegend lichaam hemelwaarts. Het mannetje aan het tafeltje ziet de vermorzelingsdood naderstormen en springt als een rat de deur uit; de officieren in de hoek staan op en trachten de dolgeworden kudde te stuiten, tot bezinning te brengen met bevelen, met fluitsnerpen, met vuistslagen, met schoppen; maar het is vruchteloos. De wanden van de gelagkamer kraken van het gedrang en gestamp en gebeuk; dan schalt een luid gejuich uit de kelen, die zich een avond lang vergeefs hebben hees gebruld; stuk voor stuk worden de sufgeranselde jongelingen als zakken vlees boven de hoofden getild, op een krioeling van armen, en rinkelend door de ruiten de nacht in geslingerd. Er zijn zes jongelieden en slechts vier ruiten, maar die zijn dan ook volslagen tandeloos, als de vijand uitgeworpen is en de intimiteit hersteld. De heer K. Timmer wordt door een bierfles, die op zijn dikke gat aan scherven wordt geslagen, bulkend boven water geroepen; zijn dochters aan de vlechten krijsend overeind gesleurd, en zij schenken nu plenzend en taterend jenever in bierglazen en bier in broekspijpen, met kwabberende handen en kwabbende wangen en ogen, die in de hel hebben geblikt. Het feest joelt voort tot diep in de nacht en als het uit is, is er zelfs geen tafeltje meer heel, en die waren toch van ijzer. De veldwachters zijn wel komen kijken; bleke gezichten in de zwart gapende muilen van de gehavende vensters, maar zij zijn oud en wijs genoeg om geen vinger in kokend lood te steken. Ieder diertje zijn pleziertje; Onze Lieve Heer heeft de wilde beesten ook geschapen, en wie die belemmert in het uiten van hun ongekunstelde levensvreugde is een heiden, en een dwaas bovendien.

Of Bikkers Jan naar huis bracht, of Jan Bikkers, of Sjemonow allebei, dat wordt nooit duidelijk. Zij zitten op een gegeven moment in de kaartenhut van de ‘Jan van Gent’, met bloedbuilen op het hoofd en tranen van aandoening biggelend over de opengekrabde wangen, heffen een glaasje wodka op de

goede afloop en om het af te leren en om elkander eeuwige trouw toe te klinken, met handen, die elkaar steeds maar ontwijken, tot ze stuiten met een klets. Als Sjemonow de kaarten uit zijn handen laat vallen, midden in een spelletje miezemauzen, laten zij ze ook maar vallen en hun bewustzijn bovendien, en worden wakker temidden van frontjes en plassen, of het jenever geregend heeft op een lekkend dak. Sjemonow zit nog overeind, groot en roerloos en starend, als een dode mandril; Jan gooit een frontje naar zijn hoofd, dat mist, dan nog een, dat mist ook, als het derde over zijn kruin scheert, valt hij als een blok van zijn kruk, dreunt met een bons op de vloer, balkt: ‘Awaah!’ en slaapt verder.

Nellie zegt niets, als hij thuiskomt, verscheurd van wroeging en spijt en schele hoofdpijn. Zij staat melk te koken in de keuken, heel bleek en heel rustig. Zij zegt niets, als hij bazelt: meid, dot, ik, je mot begrijpe...., ze deinst alleen terug van zijn drankadem, met een gebaar van walging. Maar als zij binnenkomt en hem ziet zitten treuren in de paardenharen stoel, met de ellebogen op de knieën en de handen aan het hoofd en de ogen, bol en bloedbelopen, starend naar een krulletje in het vloerzeil, als een verdwaasde hengelaar naar de dobber van zijn geluk, zegt ze: ga naar je nest, zwabber. En als hij een hand opheft, in een zwak protest, grijpt ze hem bij de arm, sjort hem overeind, duwt hem naar het bed, geeft hem een stomp, dat hij hotsend op de matras smakt, trekt dan zijn laarzen uit, door er met haar volle gewicht aan te gaan hangen en te wringen tot ze losschieten. Dan tilt ze zijn benen, die al weer slapen, op bed en gaat de deur uit, zonder nog eens naar hem te kijken.

Maar een tijdje daarna komt ze toch terug, om een natte spons op de buil op zijn voorhoofd te leggen, want die ziet er lelijk uit. Hij pakt haar arm, zonder de ogen open te doen, en zegt: vergeef me.

Het lijkt eerst of ze zich wil losmaken en weggaan, maar dan voelt hij haar toegeven en zuchten en hoort haar zeggen: ik heb niks te vergeven.

Jawel, zegt hij, lodderig. Jawel, dat heb je wel, dat heb je.

Ik niet, zegt ze nog eens; maar ik hoop dat die Kwel het je vergeven zal.

Dat doet die Kwel niet. Twee dagen later is hij ontslagen.

Hoofdstuk VIII

Jaja, die oude kapitein Zuurbier van de ‘Hydra’ had gelijk: God houdt zijn mannetjes aan hun woord. En wanneer die mannetjes er onder uit willen, en zeggen: ‘ach wat!, je kletst wel 's méér als je een beetje onder de olie zit....’, dan draait God een bordje om en dan loopt, van dat ogenblik af, die mannetjes alles tegen, dezelfde mannetjes, die altijd alles voor de wind is gegaan.

Jan Wandelaar, najaar '06 nog matroos, voorjaar '08 al stuurman, najaar '08 getrouwd, zomer '09 vader; wat een gelukkige jongen! Eerste bedrijf.

Jan Wandelaar, zomer '09 nog stuurman, met prachtige rapporten en op de nominatie voor kapitein, gaat op een avond aan de rol, rolt in de morgen naar huis, en rolt twee morgens later de laan uit. Wat een ongelukkige jongen! Tweede bedrijf.

Maar het derde bedrijf is zo eenvoudig niet. In het derde bedrijf moet de ontknoping vallen, meestal de opknoping, tenminste wanneer het toneelstuk een treurspel is, een noodlotstragedie. Nu, daar ging het wel op lijken, op een noodlotstragedie.

Nadat Nellie, die morgen, de brief van de rederij op de mat had gevonden en nadat Jan hem had opengescheurd, was het een tijdje stil in het kamertje, ze lazen de brief om de beurt een keer, en nog eens weer. ‘....blijkens uwe uitlatingen en gedragingen van recente datum ongeschikt om het bevel te voeren op een bodem van de Verenigde Vloten, weshalve wij u door dezen kennisgeven, dat u met ingang van komende maand uit de dienst bij de N.V. Zeesleepvaart-maatschappij Kwel & van Munster zijt ontslagen.’

Niet te geloven! Wat?! Niet te geloven?! Nonsens! Daverende flauwe kul! Hèm, den besten stuurman van de vloot, den jongen, dien van Munster op kosten van de rederij had laten studeren, dien.... hèm zouden ze de zak geven?! Nee, neenee! Dat

was een vergissing, dat was een laf dreigement van dien meneer Kwel. Wanneer hij naar Rotterdam ging en daar netjes zijn excuus aanbood, zou alles wel weer in het reine komen. Wel ja, natuurlijk; kom, meid! Niet grienen, ben je gek! Dat is toch allemaal maar nonsens, je moet die kerels kennen.... Kom op, schei nou uit met dat gehuilebalk! Hoor nou, kleine Barend begint er óók al mee! Kom, meid, kom, Nellie! Wees nou bedaard, hou je nou bedaard.... Kom! Kop op! Ik ga naar Rotterdam, morgen, vandaag nog ga ik naar Rotterdam.... Toe nou, schei toch uit, wijf! Over een dag of wat moet de ‘Jan’ weer varen, laten we nou de paar uren, die we nog hebben.... hè? Nietwaar? Zeg nou zelf. Wat heb je dààr nou an. Kom, vooruit. Droog je gezicht af.... hier, hier hè-je de handdoek.. o, is die voor de koppies; déze dan. Zo. Nou, lach nou 's tegen duimpie? Hè? Kom; nou is alles weer in orde, wat? Mensenkinderen, ik heb je nog nooit zo meegemaakt. Oef, is me dat een janlèle op de vroege morgen! Zo.... nou jij rustig 't kind helpen, en ìk naar Rotterdam. Ja, lieve schat, dat 't een dure reis is weet ik óók wel; maar dat is nou de manier, waarop meneer Kwel z'n zondaars boete laat betalen, vat je?

Meneer Kwel heeft nog heel andere manieren, om zijn zondaar boete te laten betalen. Er staat nog salaris voor den ontslagen stuurman, en dat eist de stuurman op, als het mannetje met de geplakte haren en het kneveltje hem eindelijk aan zijn verstand heeft weten te brengen, dat de directie inderdaad, ja, in-der-dààd besloten heeft om hem te ontslaan, wegens verregaand wangedrag en opruiende uitlatingen. Hoe de directie daar bij komt? Wel, m'n beste meneer! Neemt u ons niet kwalijk, maar.... Pardon? U neemt 't ons wèl kwalijk, zegt u. Mooi. Dan zullen wij u even voorlezen wat wìj u kwalijk nemen. Pingelingeling, 't belletje. Nog zo'n mannetje met geplakte haren, maar zonder kneveltje. Och, breng even 't dossier Wandelaar, J..... Het mannetje met de knevel gaat door met in de paperassen te snuffelen, terwijl de stuurman, die kwalijk neemt, overmoedig maar toch heel onzeker staat te fluiten voor 't loket en met harde vingers op 't bruine plankje trommelt, sinister benieuwd naar wat hem kwalijk genomen is geworden. Daar is het knevelloze mannetje weer, met een gele map. Merci. Het beknevelde mannetje bladert met witte handjes in de witte papieren. Och, hoort u eens even hier, meneer Wandelaar.... Zoudt u de goedheid willen hebben mij even mede te delen, of het correct is, dat u op Zater-

dagavond jongstleden, in de lokaliteit van den heer K. Timmer, aan de Molenstraat te uwen gemeente, het volgende hebt uitgeroepen: ‘.... ik heb jullie als getuigen, dat ik zweer geen mìjl meer te zullen varen onder de bloedvlag van die satan, zonder te wroeten aan z'n graf....’ Pardon! Laat u mij deze map nog een ógenblik vasthouden, als u wilt; of moet ik de portier waarschuwen? Juist. Kunt u zich nog een ogenblik beheersen? Dan gaan wij verder; ik citeer: ‘....zonder te wroeten aan z'n graf. Iedere slag van de schroef van m'n schuit zal een klap op zijn schurftige hersens wezen, ieder commando, dat ik geef, zal er voor dienen om hem naar de hel te jagen, waar hij thuishoort....’ Ik zie, dat u hier niets tegen in te brengen hebt, en dat doet mij genoegen. Dat bespaart u en ons een hoop onverkwikkelijke moeilijkheden, gerechtelijke rompslomp en zo.... Pardon? Wie ons dat medegedeeld heeft? Tja, meneer Wandelaar! Evenals een goed kapitein weet, wat er aan boord van zijn sleepboot gebeurt, zo weet de directie.... Pardon? Een ploerten-bende, zegt u? Misschien mag ik dat nog even noteren.... Juist. Nietwaar?, het is voldoende, dat ziet u gelukkig óók in. En, meneer Wandelaar, als mens tegenover mens, u moogt gerust van mij aannemen, dat de directie u nog zéér schappelijk behandelt, door u zonder meer te ontslaan.... Maar m'n beste meneer! Heeft u nu nòg niet genoeg gehoord? Wat kan het de directie schelen, of u hele zeilboten geborgen heeft, of molens behouden, of het schip alleen gevaren, toen de rest van de bemanning malaria had! U kunt toch onmogelijk loochenen, dat het voor een bonafide rederij, die er prijs op stelt, dat de mentaliteit van de bemanning aan boord van haar schepen op een redelijk peil staat, in het belang van die bemanningen zèlf.... een ogenblik! Laat u mij uitspreken, alstublieft!.... Ik zeg: u kunt toch onmogelijk loochenen dat het voor een dergelijke rederij uitgesloten is, om iemand in een verantwoordelijke positie te handhaven, die in bijzijn van de état major van drie schepen, met hun volledige bemanning, een dronk uitbrengt van de volgende strekking.... even kijken.... dadadada.... hier! Hier is het, ik citeer: ‘een dronk van de volgende strekking: ‘Wie zuipt er mee op de marteldood van loeder Kwel?! Daar gaat-ie!’

Daar gaat-ie, wijlen stuurman J. Wandelaar, hij scharrelt door het schemerduister naar loket C., waar de boekhouder zit, die hem betreffende de salariskwestie zal inlichten. Een lange man, met een kaal hoofd, langwerpig als een ei; zijn bril-

letje lijkt er door een kind op geschilderd, met Pasen. Ah, juist; meneer Wandelaar.... Mens, wat een paperassen.... Hij steekt de penhouder achter het oor, dat al een beetje naar buiten staat van de gewoonte, en op zijn slaap zit een blauwig vlekje, dat er uitziet of het er in gegroeid is, maar dat moet de inkt zijn van een jaar of vijf en twintig. De kruk knerst, die kan draaien; de skelethand pakt ook een belletje: pongelongelong! Weer dat knevelloze mannetje, nu van de andere kant. Ahum, haal even de bescheiden betreffende ahum Wandelaar, J. Magere Hein gaat verder met optellen terwijl hij wacht, en stuurman J. Wandelaar, voor het loketje, fluit niet meer en trommelt niet meer met de vingers op het bruine plankje; hij staat met grote, bange ogen en een jongensachtig-hulpeloze mond te staren naar dat gat, met dien man er in. Wat een toestand, wat moet hij nou beginnen, gelukkig heeft hij dat salaris nog te goed, een goeie week tijd om wat anders te zoeken, vóór dat kleine huishoudboekje in de war raakt. En die dure reis, Nellie had gelijk, het was een verdomd dure reis, bijna een week loon was 't, maar dat is dan wel de manier waarop meneer Kwel zijn zondaars boete laat betalen....

Meneer Kwel heeft nòg heel andere manieren, om zijn zondaars boete te laten betalen. Als het knevelloze mannetje een rode map gebracht heeft, en de knekelhanden daarin gesnuffeld hebben, als magere witte hondensnuiten in een asvat, gaat de tweede torn op de martelbank een aanvang nemen. Meneer ahum Wandelaar, nietwaar?.... 'Jawel meneer' .... Ik ahum heb een onprettige boodschap voor u.... 'Jawel, meneer' .... U hebt nog de somma van ahum vijftien gulden drie en zestig cent tegoed aan loon en tantième.... 'Jawel, meneer' .... Tot mijn spijt moet ik u mededelen, dat dit bedrag van ahum vijftien gulden etcetera onvoldoende is, om de schuld aan de maatschappij te dekken, die nog ahum op uw naam te boek staat.... 'Watte, meneer?!' .... Kijkt u eens, meneer ahum Wandelaar, hier heb ik een contract, gedateerd ahum de zeventiende October negentien honderd zes, ondertekend door ahum den heer van Munster, directeur van van Munsters Transportonderneming ter eenre, en Wandelaar, Jan, matroos bij genoemde maatschappij, ter andere zijde. Middels ondertekening van deze ahum overeenkomst heeft van Munsters etcetera, hierna te noemen 'de rederij', zich verbonden om ten behoeve van Wandelaar etcetera, hierna te noemen 'de protégé', alle schoolgelden, onkosten en andere uitgaven

voor haar rekening te nemen, welke noodzakelijk zullen zijn om den protégé in staat te stellen het examen voor stuurman bij de grote sleepvaart te behalen, terwijl de protégé zich tegenover de rederij verbindt, als officier bij de dekdienst te zullen varen, voor den tijd van ahum tien jaren, welke termijn geacht zal worden een aanvang te nemen op de dag, dat de actieve dienst van den protégé als dekofficier bij de rederij een aanvang neemt. Ahum. Deze dienst is, volgens de beischeiden, aangevangen op de drie en twintigste Juli negentien honderd en acht, weshalve de opgemelde overeenkomst ahum expiëert op de drie en twintigste Juli negentien honderd en achttien.... 'Bliksem, meneer! Dat wist ik niet! Daar herinner ik me niks van!'.... Mogelijk, mijnheer, maar hier is uw handtekening, en het contract is geregistreerd en gezegeld, ahum. Maarre, laten wij een ogenblik verder gaan. Ahum. Hier hebben wij sub D van opgemeld contract, luidende: 'Voor het geval de protégé, vóór de datum, waarop deze overeenkomst in rechten is geëindigd, ontslag zou nemen of de dienst verlaten of op enigerlei andere wijze ophouden bij de rederij als dek-officier actief werkzaam te zijn (uitgezonderd bij overlijden, zie sub E.), verplicht deze zich, de te zijnen behoeve gespendeerde schoolgelden, onkosten en andere uitgaven aan de rederij terug te betalen, in dier voege, dat het totaal bedrag van deze schoolgelden etcetera etcetera zal worden omgeslagen over de tijd van tien jaren, zodat het bedrag, dat de protégé in opgemeld geval aan de rederij schuldig zal zijn, bepaald zal worden door aftrek van het bedrag, afgedaan door het in werkelijken dienst zijn, van het totaalbedrag, waarvan de omvang na het beëindigen der opgemelde studie in een aanhangsel bij deze overeenkomst zal worden vermeld, vermeerderd met een rente van vijf procent van het totaal per annum, berekend over het aantal jaren, dat gelegen zal zijn tussen het tijdstip, waarop de werkzaamheid van den protégé in actieve dekdienst is aangevangen, en dat, waarop deze dienst zal zijn beëindigd.' Ahum. En thans komt de alinea, waarop ik speciaal uw aandacht zou willen vestigen, mijnheer ahum Wandelaar: 'Deze clausule wordt geacht in werking te treden, ook in het geval, dat de protégé door de rederij zou worden ontslagen wegens onbekwaamheid, onoppassendheid, opruiende actie, dronkenschap, ontuchtige handelingen etcetera etcetera, kortom, in al die gevallen, waarin de rederij zich genoodzaakt zal zien den protégé oneervol

uit de actieve dienst als dekofficier te ontslaan.' Ahum. Dan staat er nog iets van den rechter en zo, maar mij dunkt dat u hieraan voldoende hebt.

De protégé heeft hieraan meer dan voldoende, al begrijpt hij de helft niet. De man met het eierenhoofd blaat verder, over de N.V. Zee-sleepvaartmaatschappij Kwel & van Munster, die alle vorderingen en verplichtingen van van Munster's Transportonderneming heeft overgenomen, en dat.... Maar de protégé luistert er niet naar, het is of hij staat te slapen, met die stem heel in de diepte, als het gebrabbel van de stokers, die een frisse neus komen halen in de windschaduw van de brug. Pas als de boekhouder, met een kuch als een pistoolschot, zijn aandacht vraagt voor het resterende bedrag, ontwaakt hij. Hoe het allemaal precies in elkaar zit begrijpt hij niet, maar het komt hier op neer, dat hij, na aftrek van zijn achterstallige salaris, nog de somma van twee honderd drie en dertig gulden vijf en tachtig cent schuldig is aan de rederij.

Hij zegt niets. Hij kijkt niet eens naar de mond of de ogen van den man achter het loket, wanneer die als mens tegenover mens met hem begint te praten; hij kijkt over dat eierenhoofd heen naar het partje blauwe lucht, dat in het raam gevangen zit, en waar een wolk doorheen drijft, statig, rustig, langzaam zeilend op de milde zomerwind. De boekhouder brengt hem als mens tegenover mens onder het oog, dat hij door de directie nog buitengemeen schappelijk is behandeld, want dat de fusie tussen de beide rederijen reeds ruim twee maanden geleden is ingegaan, zodat hij eigenlijk van die datum af onder de voorwaarden van de N.V. Zee-sleepmaatschappij heeft gevaren en dus eigenlijk slechts recht had gehad op een uitkering van ahum, kriebelkrabbelkriebel, van ahum negen gulden drie en twintig cent, inplaats van vijftien gulden drie en zestig cent, maar dat de rederij genade voor recht heeft willen laten gelden en dus de bemanningen van de schepen, die op zee waren ten tijde van de fusie, nog volgens de oude voorwaarden laten varen tot op de dag van afmonsteren.... Maar als de protégé niet gevoelig blijkt voor dit buitenkansje, en aldoor maar met grote, verwonderde ogen naar dat raam blijft turen, brengt de boekhouder, thans niet meer als mens tegenover mens, maar als vertegenwoordiger van de N.V. Zee-sleepvaartmaatschappij Kwel & van Munster, die de belangen van zijn directie verdedigt als een loyaal employé, hem terloops onder het oog, dat in sub E van het opgemelde contract nadrukkelijk vermeld

staat, dat de terugbetaling, als genoemd onder sub D, weliswaar niet gevorderd zal worden van de erven en rechtverkrijgenden van den protégé voor het geval hij mocht komen te overlijden, maar dat deze vordering onverbiddelijk op gemelde erven en rechtverkrijgenden zal worden verhaald, voor het geval de protégé, door middel van zelfmoord, vrijwillig en opzettelijk een einde aan zijn leven zou maken en zich daarmede willens en wetens en met voorbedachten rade aan zijn verplichtingen tegenover de mede-ondertekenaarster van opgemelde overeenkomst zou onttrekken.

Daar gaat de protégé, met de pet in de hand, en hij zegt nog tegen dien boekhouder: dank je wel, meneer, als hij weggaat, en heel beleefd, verdomd als het niet waar is. Ook de portier zegt hij gedag, die er heel wat zeemansachtiger uitziet dan Maartens die de langste sleepreis ter wereld gemaakt heeft, want hij draagt een jas met zilveren strepen en ankertjes op de kraag en hij heeft een zeilpet op met vlaggetjes. Buiten schijnt de zon en drijven de witte wolken door het blauw; Jan Wandelaar wandelt naar de Maas, en dan langs de Westerkade naar het park. Daar slenteren de lanterfanters onder het welige lommer van de kastanjebomen, en knerpt het grint onder de laarsjes van de dienstboden en de kinderjuffers, die achter kinderwagentjes drentelen en zedig naar de bloemenpracht turen en soms op een bankje gaan zitten, waar een nette heer de krant leest met mussen aan zijn voeten, of een hooggeplaatst zeeman met de benen over elkander zit uit te blazen van verse heldendaden en roekeloos betoon van menslievendheid. Soms keuvelen die jufjes met de helden over de mensenliefde, en als de schaduw van de bomen purper wordt bij ondergaande zon en de merel in het struweel gaat tierelantijnen, net als een nachtegaal, dan laten zij de mensen los en fluisteren alleen over de liefde, die wel zo roekeloos is. Maar nu staat de zon nog hoog te schijnen in het zuivere zomerblauw; nu blaakt het witte grint nog schril aan de ogen, dat 's avonds zo zacht en blauwig kan schemeren in de maneschijn, en nu hangen, liggen, leunen en luieren nog de lanterfanters en de kadraaiers op de bankjes aan de grasrand en beoordelen de lichaamsbouw van honden, ruiters en dienstboden. Het is een feest om daar te wandelen, temidden van al die behaaglijk-vrolijke mensen, om daar te drentelen door de vochtige zwoelte van de schaduwgewelven onder de bomen en zich te koesteren in de golvende middag-hitte van de perken en de openheid. Veel juffertjes gluren

tersluiks naar dien groten, zonverbranden blonden jongen, die daar zo aandachtig langs de paadjes gaat met de soepele gang van een lenig mannetjesdier; maar wat een sufferd, hij kijkt niet eens. Hij gaat op een bankje zitten aan de vijver, waar stralend witte zwanen trots en beledigd de wolken trachten te verjagen, die drijven over het blinkend watervlak; hij tuurt naar dat spel van licht en schaduw zonder het te zien en als een heertje zich naast hem zet, met dunne beentjes en platte voeten en slobkousjes als paardehoeven, schuift hij niet eens opzij, al wordt er bestraffend naar hem geblikt over de halve maantjes van een lorgnet en al moet een strohoed, die hol klinkt als een doos, wanneer zij tussen hen in wordt gelegd, getuigenis afleggen van zachtzinnig mépris over zoveel impolitesse. Pas wanneer het heertje, vertederd door het jonge bloed, dat daar naast hem zo hoorbaar hunkerend door die forse leden stroomt, een gesprek begint over de zwanen, die gelubd worden door den parkwachter, denk eens wat een zinneloze barbarie, wat een kwellerij, dan pas wordt de dromer wakker. Het woord kwellerij schiet hem in de vuisten; hij staat op als iemand, die een kennis heeft herkend aan de overzij, maar geen aangename; en het heertje is bevreemd, als hij aan de overzij geen sterveling ontdekken kan, zelfs niet nadat hij zijn afstands-bril heeft opgezet. Maar dan is de vreemdeling al verdwenen achter een kromming van het wandelpad, en in de krant staat dat het H.M. de Koningin behaagd heeft den Heer Bos, gedelegeerd commissaris van de Nederlandse Vereniging tot het Uitschrijven van Veetentoonstellingen, te vereren met de sierselen van de orde van Oranje Nassau, wat zeg je me daar van, en de reparatie aan de Willemsbrug wordt voorlopig ook maar weer uitgesteld.

***

Vlak voor sluitingstijd komt er nog iemand een telegram aanbieden in het postkantoor aan de Coolsingel: ‘kom morgen thuis, jan’, die gaat zeker de blommetjes eens buiten zetten. Nellie begijpt er niets van als ze het krijgt, maar ze is ongerust en daar heeft ze reden voor, want er zijn mannen geweest om in huis rond te kijken en die hebben niet gezegd waarom, maar zij zagen er doodbidder-achtig uit en waren vrindelijk beleefd op een beetje meewarige manier. Zij is nooit bang geweest, alleen, maar na dat telegram en die mannen, die naar de meubels wezen en vroegen of ze nog aanspraken had op onverdeelde

boedels, geeft ze een jongen een dubbeltje om bij Dijkmans den sluiswachter aan te lopen en te vragen of die even komen wil. Een half uur lang loopt ze zenuwachtig door het huis; ze weet niet of die jongen het wel gedaan heeft en van dat dubbeltje toverballen gekocht zonder boodschap, ze wil het kind in de wagen doen en zelf naar de sluis gaan, maar de avondlucht is zo kil door de zeedamp, dat ze het niet aandurft; ze zijn zo vatbaar, als ze nog zo klein zijn, en ook wil ze hem liever niet alleen laten na die mannen, die zo geheimzinnig hebben gedaan. En dan komt moeder Dijkmans aangeklepperd door de stilte, zij is nog op haar muilen, wat zal ze dan geschrokken zijn. Dat is ze, want de jongen heeft gezegd dat hij niet wist wat er aan de hand was, toen ze hem dat vroeg, maar de juffrouw zag er bekakt uit, die zou wel van haar houtje liggen, als ze geen haast maakte om er bij te zijn.

De vrouwen zitten de avond bij elkaar, onder het lamplicht; maar breien gaat niet best, om de haverklap vallen er steken, je moet de pit eens bijschuren met een kurk, kindlief. Jaja, dat zal ze doen, en hoe vindt u deze thee, proef nou 's en raadt hoeveel die goedkoper is. Moeder Dijkmans tuit de lippen, tussen de schaduwslangetjes van de kralenfranje aan de lampekap, die over haar gezicht liggen alsof ze door tralies kijkt; als ze zegt: vijf cent, vraagt Nellie: wat bedoelt u, en als ze zegt: maar kind...., wordt ze stil voor een opgeheven vinger en Nellie vraagt: hoort u daar ook iets? Maar er valt niets anders te horen dan het geritsel en geklopper van een vogel onder de pannen, het druppen van de keukenkraan en altijd dat suizen van de branding in de verte; wat jammer, dat vader niet mee is gekomen, maar hij kon niet weg van de sluis, want vannacht wordt er gespuid. Wat duurt zo'n avond lang, het is ook wel erg drukkend, vind je niet, dat arme kleintje wordt er ook huilerig van. Kijk dat kind eens een pukkeltjes hebben op zijn snoetje!; och kind, ben je mal, dat is van de warmte.

Ze kunnen het spuien van de sluis horen, als het kind eindelijk slaapt; een donker ruisen boven de branding uit, maar 't is ook veel dichterbij, moet je rekenen. Al kan hij niet weg, toch komt vader Dijkmans aan, als het over twaalven is; ze schrikken van zijn klompen en Nellie staat er van op, als hij de hoek pas omkomt; maar dan horen ze aan zijn hoest wie het is, en gelukkig is het in de verte gaan weerlichten en rommelen, er is zwaar weer op til. Je begrijpt toch wel, man,

dat ik dat kind niet alleen kan laten als het gaat donderen! Dat begrijpt vader Dijkmans wel, maar waarom is Jan er niet?, en als hij te horen krijgt dat Jan naar Rotterdam is, om te tekenen voor een nieuwe reis, nu de rederij in andere handen is overgegaan, gelooft hij het maar half. Verdimme, overal steekt wat achter, die Hendriks de veldwachter deed ook al zo raar, van-avond, hij wou niet eens een biertje aannemen omdat zijn dochter verjaard had. Jaja, hoor, de hele wereld staat op zijn kop, maak jij nou maar gauw dat je bij je sluis komt, anders spoelen de deuren nog weg!

Wat een nacht, wat een nacht, donder en bliksem en een regen, dat het knettert of de boel in brand staat. Kijk eens, brokken vuur uit de hemel; niet bij het raam, kind!, die gordijnen dicht! Ja, als ze niet eens naar buiten mag kijken.... Nee nee, je weet best van Japikse, die heeft 't allebei z'n ogen gekost; wel allemachtig, kattige stijfkop!, hier, zeg ik! En dan ineens huilen en snikken en losbarsten van de zenuwen, jaja,jaja, dat slaat op een mens over, die onrust in de natuur, vooral als je zo pas bevallen bent, dan ben je helemaal nog op stelten en raakt in de war bij het kleinste stootje. Stil maar, stil maar, huil maar 's lekker uit, dat lucht op, en.... jasses! Wat een slag, die is vast ingeslagen, de donder zat 't vuur vlak op de hielen, zag je dat?.... Nou, bedaar nou, kindlief; vertel 's, wat is er dan....? Maar er is niets, niets, niets!; en omdat er niets is, en het onweer afdrijft, konden ze nu toch eindelijk wel eens gaan slapen. Dat doen ze dan ook, maar er komt niet veel van; aldoor maar hoesten en zuchten en woelen en het weerlicht flakkert paars achter de gordijnen, tot het verdwijnt voor het morgenrood.

Die dag gebeurt er niets; de straat is nat en de waterzon schijnt blikkerig in de plassen; er komen niet veel mensen voorbij en als er geklopt wordt is het alleen maar de bakker. Dag, Siemens, een half witje maar; ik heb nog van gisteren. Asteblief, juffer Wandelaar, geen eterig weertje, hè, met al die broeierigheid, en wat een noodweer vannacht, puur verschrikkelijk, en bij Borgman is 't ingeslagen ook, gelukkig geen mensen en 't vee te veld, maar evengoed.... En dan staat Jan daar, grote God wat een gezicht!; de schouders van zijn blauwe jas zwart van de regen. Hij komt zwijgend binnen, laat zich zwijgend helpen met de jas uittrekken, klopt haar zwijgend op de arm, als zij met de jas in de handen staat en naar hem opkijkt en vraagt: wat...? Nou, niks. Hij ligt er uit bij Kwel,

is gisteren en vandaag de rederijen af geweest, de Herder in Maassluis en de Nationale in IJmuiden, maar daar zaten ze muurvast volgeboekt en hebben hem op de lijst geschreven, er stonden nog een stuk of zeven boven hem, allemaal stuurlui die bij Kwel weg willen. Toen heeft hij geschreven aan Meulemans in Vlissingen en Kiers op Terschelling, daar zou binnenkort wel antwoord op binnenkomen. Van de schuld aan de rederij zegt hij niets, en zij zegt niets van de mannen die geweest zijn; het is een wonder, zoals ze elkaar opvrolijken en in de ogen lachen en aldoor maar bijelkaar in de buurt blijven, of ze nog niet getrouwd zijn.

Een paar dagen later komt het antwoord van Meulemans, dat hij vol is en hem op de lijst heeft gezet, en nog een dag later dat van Kiers. Dat is me een feest, want die heeft juist een plaats vrij en weet zijn naam van de 'Scottish Maiden', het is in de sleperskringen rondgegaan, dat verhaal. Een eenvoudige, openhartige brief, door Kiers zelf geschreven, met schonkige hanepoten en erg zindelijk is het velletje niet; maar de oude Kiers staat als een puike kerel bekend, die hart voor zijn mensen heeft en zelf nog als kapitein vaart op één van zijn boten, omdat hij dat stilzitten niet harden kan. Ze dansen en springen en doen krankzinnig, het kind moet er bij te pas komen en wordt in de arm genomen en geknepen en geschud en holla, hoela, hoepsasa!, de wals zal je leren, Bartje, jongen, al kan je nog niet staan op je kromme pootjes! Ze zitten tot diep in de nacht te kwebbelen en plannen te maken; Terschelling moet een pracht van een eiland zijn en allemaal puike mensen daar, dat zie je aan dien Kiers. Laat me die brief nog 's zien, Jan, hij schreef toch dat hij.... Ach, malle meid!, ken je dat ding nou nòg niet uit je hoofd, je hebt 'm al wel tachtig keer onder ogen gehad. Maar, vooruit, hij wil hem zelf ook nog wel 's zien; die man schrijft toch nog een forse hand voor z'n jaren, vind je niet? Nou, alsjeblieft, dat is me er eentje, die Kiers, een krasse ouwe baas, op zijn zestigste jaar nog zelf aan de trossen als een kikker, daar kan tante haai met duim en vinger naar likken, die is zelfs de krolse Terschellinger gronden te glad af. - Jaja, een stoere ouwe kerel, ja.... maar Jan, jongen, die gronden, zijn die niet ontzettend gevaarlijk? - Ben je mal, meid, ik heb er van kind af aan op liggen slingeren met de 'Fortuna', ik ken ze als m'n portemonnee....

Die portemonnee is makkelijk te bekijken, want er zit niets in. De bakker, de kruidenier, de melkboer kijken zuur,

maar ze vinden het ook prachtig dat de stuurman naar Terschelling gaat, jammer voor hen, natuurlijk, maar.... Heeft uw man soms óók kwestie gehad met dien Kwel? O, heeft uw man hem de bons gegeven, zozo. Nou, dat zouden er heel wat hem bar graag nadoen, maar je moet maar durven, hè? Met deze onzekere tijden....

Drie dagen later, een tweede brief van Kiers. Jonge vriend, het spijt me erg, maar ik heb 's hier en daar m'n licht opgestoken en wat ik te horen heb gekregen maakt me niet happig. Dat je een best zeeman bent, geloof ik graag, van horen zeggen, maar dan moet ik de rest ook geloven, die ik hoor zeggen, en die staat me niet aan. Een stuurman met schulden kan ik niet gebruiken, en nou ze je faljiet gaan verklaren heb ik er heel geen zin meer in; want die zaken van meneer Kwel, daar steek ik m'n vinger niet in, daar ben ik door schade en schande wijs genoeg voor geworden. Dus, 't spijt me, maar ik heb al een ander. De groeten.

Nou ze je faljiet gaan verklaren?! Waar haalt die man 't vandaan....?

***

Jaja, God houdt z'n mannetjes aan hun woord. Zes en twintig jaar is Hij hem vrindelijk gezind geweest, en Hij heeft Zijn engelen order gegeven: voor de wind met dien jongen, dat is 's een ander soort dan die klungels, die daar beneden aan de waterkant pootje baden. Maar nu heeft hij het verbruid, nu hebben de engelen een tegenorder gekregen: breek af!; tegen de grond, dat nest!

Veertien dagen later is Wandelaar, Jan, bij vonnis van de arrondissements-rechtbank in staat van faillissement verklaard, en zijn boedel zal openbaar verkocht worden.

Een maand later worden ze er uit gezet; daar gaan ze, de pendule, de vazen, de paardenharen stoel, zelfs de kinderwagen rijdt weg zonder lading. Niet kijken, meid, niet kijken; moeder Dijkmans heeft chocola gemaakt. Lijfgoed mag behouden worden, voor de kleine één luier, één hemd en één deken. De rest koopt vader Dijkmans terug voor een daalder. De ‘Stormvogel’ de ‘Hydra’ en de ‘Jan van Gent’ zwalken alweer op het diepe water, anders zou het niet gebeurd zijn, daar hadden de jongens wel voor gezorgd. Nu is er geen hulp, nu gaat de boel er aan, voor wie het meeste biedt. Hier, een ledikant met prima springbak!; de afslager gaat er op zitten wippen, prima prima! Eenmaal, andermaal, daar gaan ze, een grote vent en een vrouwtje

met een wurm op de arm, maar die vent mocht wel eens een voorbeeld nemen aan z'n wijf, hij grient en snottert als een kind, en ze moet hem nog troosten ook, in al die narigheid, of ze nog niet genoeg heeft. Een eiken tafel, keurig onderhouden, kijk eens wat een blink op 't blad, 't druipt van de was!; één maal, andermaal, daar gaan ze, klein in de verte, op de witte handpalm van de weg, je zou ze zo de eeuwigheid in kunnen blazen.

Dat wil God ook, dat wil Hij. Waai!, winden die de zeevaart dienen! Blaas ze den donker in, die pluizen. Het briesje, dat de haren opwaait van Kwel's dochter, als zij door een kijkertje naar de baders spiedt, onder het zonnezeil van het jachtje voor de Hollandse kust, waait ook de deken op van kleine Barend; Nellie kijkt even naar dat schaap, voor zij hem weer met het wolletje bedekt, en denkt: wat een geluk, wat een geluk dat ik hem nog niet verteld heb, dat de tweede op komst is. Zo zijn de vrouwen: als de lepel in de breipot staat, krabben ze je je ogen uit en laten zich beklagen; maar als Kwel en Timmer om de brokken vechten van de schuld, die moet worden afgedaan, dan pakken ze je arm en kijken naar je op met blije ogen en zeggen: gelukkig dat 't niet regent.

's Avonds zitten ze bij een andere lamp, al is die niet vreemd, want in dat licht hebben ze voor het eerst naar elkaar gekeken op een manier, die anderen niet zien mochten. Vader Dijkmans stopt een pijp en moeder Dijkmans zit in een album met ansichten te kijken met rode ogen, omdat ze te zenuwachtig is voor het haakwerkje van de dominé's vrouw; Nellie wast om in de keuken en Jan schrijft een brief aan de Stoomvaart Maatschappij Nederland, of er een matroos geplaatst kan worden. Hij zal af moeten zakken tot de ennevee stoomschip de Jonge Klazientje, voor hij antwoord krijgt, dat hij maar 's komen moet om zich te laten bekijken. Vader Dijkmans zegt: ‘jaja, jonge man; dat was een duur uitgaansavondje....’

Dat was het, al is de jongeheer Kwel Jr wel eens duurder uitgeweest, toen hij in Parijs was, om Frans te leren.

Hoofdstuk IX

Die meneer Kwel is de baarlijke duivel zelf, dat had Verwoert die keer in Brest al gezegd, toen hij aan boord van de 'Jan van Gent' op visite was, en nu zegt hij het opnieuw. Ze zijn elkaar tegen het lijf gelopen in een kroeg aan de Prins Hendrikkade, Jan zat daar een briefkaartje aan Nellie te schrijven, voor hij varen ging, toen Verwoert binnenkwam en opgetogen bij hem kwam zitten als een oude kennis; hij was toevallig ook in Amsterdam, voor zaken, wat een tref dat ze mekaar nu net moesten ontmoeten!

De baarlijke duivel zelf, zegt hij; die manoeuvre met jou heeft als afschrikwekkend voorbeeld, z'n geld dubbel en dwars opgebracht. 'Zijn geld is niet kwaad!', zegt Jan. 'Het mijne, bedoel je toch zeker?'

Maar dat bedoelt Verwoert helemaal niet, en hij zal hem dat 's haarfijn uitleggen. Kijk hier, kameraad: Kwel is óók niet gek, hij zal heus geen vijfhonderd gulden uitgeven om er twintig binnen te halen, wees eerlijk! Jan is eerlijk. Jan is eerlijk genoeg, al wou hij maar dat de ander er nou 's over ophield, 't litteken is nog rauw, laten we er niet verder over liggen teuten. Maar Verwoert houdt niet op, hij wil Jans ogen openen, anders vliegt die er vandaag of morgen misschien wéér in. Kijk hier, kameraad: jij hebt, die avond bij Timmer, lelijke dingen over Kwel gezegd met je zatte kop, en je denkt dat je dààrom alleen tegen de grond geslagen bent door die fielt. Maar waarom heeft hij dan dien jongen Bikkers wèl in dienst gehouden, en dien van der Gast óók, en de hele rest er bij? Nou? Geef me daar 's antwoord op?

Jan weet geen antwoord, daar moet de kameraad voor bij meneer Kwel wezen. Jan heeft bovendien verdomd weinig tijd, want over een uur vaart de 'Jonge Klazientje' uit voor een reis op Amerika; hij heeft twee maanden werk gehad om dat bootsmansplaatsje te bemachtigen, en daarom zou hij het

liever niet laten waaien om ergens antwoord op te geven, waar hij allang zijn buik vol van heeft.

Maar Verwoert heeft de geest gekregen, de geest van de profetie. Hij laat den kameraad een kopje koffie brengen, al heeft hij zelf zijn centen ook hard nodig, maar dat is het hem wel waard, om die arme donder nou eens even, met een paar woorden, aan zijn verstand te brengen dat hij alleen maar gediend heeft als vogelverschrikker voor meneer Kwel, en dat meneer Kwel daar handen vol geld voor over heeft gehad. Kijk hier, Wandelaar: Kwel heeft al die anderen in de vaart gehouden, al hebben ze minstens even hard op hem gekankerd als jìj, die avond, omdat het hem zó een zorg zal zijn, hoe ze over hem denken, als ze maar varen en gehoorzaam zijn. En dáár zit 'm de kneep: die anderen, de vrijbuiters, die hij overgenomen had van van Munster, die moesten gehoorzaam worden, en bang, die moesten gloeiend in de rats komen te zitten voor meneer Kwel, want rebellen kan hij niet gebruiken, dat zie je aan mìj. Ze mogen zoveel schelden en lasteren als ze willen, maar ze mogen niks doèn, vat je? En om ze nou te weerhouden iets te doèn, moesten ze voor ogen zien, wat er met hen zelf en hun vrouwen en kinderen gebeuren zou, als ze wèl iets deden....

‘Ja, hoor 's, vrindelijke vrind, bedankt voor de koffie, maar ik moet....’

Stil nou even! Blijf nog één sekonde zitten, Wandelaar, want 't is verdomd belangrijk, wat ik je te vertellen heb. Jij bent een vent met hersens, en je bent een vent met fùt, aan jou is 't besteed, als er eens iemand komt die je je ogen opendoet. Nou, waar was ik?.... o ja! Kwel moest een afschrikwekkend voorbeeld stellen, om de nieuwe ploeg hartgrondig onder de duim te krijgen, en wáárom heeft hij joù daar voor gebruikt, en niet Bikkers, of van der Gast, of Boer? Omdat hij Bikkers en van der Gast en de rest alleen maar ontslaan kon, zonder meer, en daarmee was de kous af. Daar zou hij niks mee gewonnen hebben, hij zou alleen een goeie stuurman en een goeie schipper en een goeie machinist kwijt zijn geraakt, en die zijn moeilijk genoeg te vinden voor de sleepvaart, dus dat was puur verlies. Maar jìj, jij had die zogenaamde schuld bij de rederij, voor de studie, die ze voor je betaald hadden.... Hoe ik dat weet? Kameraad, wij komen alles te weten, in het belang van de beweging!; wij hebben op het kantoor van meneer Kwel óók kameraden zitten, die hun ziel veil hebben voor de verwer-

kelijking van het ideaal, de bevrijding van het proletariaat!

Jan staat op, 't spijt hem bar, maar hij moet nou wèrkelijk....

Maar Verwoert heeft zich in hem vastgezogen als een teek, hij zal hem dan wel even naar zijn schip brengen, ben je gek, man, ik loop we even mee, zo ver. Hij loopt mee, zo ver, langzaam en houterig op zijn dunne benen, en maakt gebaren van vrijheid en weelde onder de bomen aan de wallekant, waarvan de dorre blaren roestig ritselen in de najaarswind. Begrijp je, Wandelaar, omdat jij die schuld had aan de rederij van een onnozele paar honderd gulden, kon hij jou prachtig gebruiken als middel, om zijn terreur met een waarschuwende executie voor goed te vestigen. De slepers zijn eerlijk en royaal en ze kennen hun vak, maar ze zijn te stom om voor den duvel te dansen, als het op ìnzicht aan komt. Dat is 't 'm, waar wij zo mee te kampen hebben bij onze organisatie, wij.... O, ga je hier in; ik loop nog even zo ver mee. Kijk hier: zo'n failliet-verklaarderij, met alle rompslomp van deurwaarders en verkopingskosten en de rest van het gedonder meer, kost geld, véél meer geld, dan hij uit dat prullenboeltje van jou kon zuigen.... Neem me niet kwalijk! Zo bedoelde ik 't niet, beste man! Ik bedoelde alleen maar dat het, in verhouding tot wat Kwel er in stak, in die hele manoeuvre, een prullenboeltje was....! Jaja, natuurlijk, op zich zelf geloof ik best dat jullie een paradijs op aarde hadden, vóór hij zijn klauwen er in sloeg.... Jaja, natuurlijk; nogmaals, kameraad: zo was het niet bedoeld, waarachtig niet! Maar kijk hìer: van het hele stel, dat die avond bij Timmer zat te raaskallen, was jìj de enige, met wie meneer Kwel een toneelstuk op kon voeren, dat indruk maken zou op de eenvoudige geesten van al die kerels, die hem wel konden wurgen met hun blote handen. Omdat jij die onnozele schuld had, die hij met een verstrooid gezicht uit zijn achterzakje frommelen kon als het nodig was, dààrom kon hij jou, met een knap verlies aan specie voor zichzelf, ontslaan, failliet laten verklaren en met veel tom-tom uit je huis laten smijten, de straat op. Vat je? Die hele publieke verkoperij en de rest heeft hem zéker een paar honderd gulden en een goeie stuurman schade opgeleverd, maar wat heeft het hem aan winst gebracht? Dat nù al die anderen, die gevaarlijk zouden kunnen worden als hij ze niet in de ijzers had, als de dood zijn dat hùn hetzelfde zal overkomen, wanneer ze hun mond opendoen tegenover meneer Kwel, omdat ze niet snappen dat jij, met die schuld, een uitzonderlijk buitenkansje was! Vat je? Vat je?

Jan vat voorlopig alleen maar zijn hand, en zegt hem aju en bedankt, want ze zijn bij zijn schip, een kleine, armelijke vrachtvaarder van een ton of zeshonderd. Daar moet hij nu aan boord voor een maand of wat; jaja, zo is het zeemansleven. Nou, Verwoert, tot ziens dan maar, en het ga je goed. Verwoert roept hem na, als hij aan dek is: denk er nog maar 's over na! Dènk nog maar 's! En Jan wuift terug met een mat gebaar. Kijk die stakker daar nu weer wegstuntelen met zijn koffertje en zijn dunne benen en zijn magere tronie, bezeten van dat ideaal. Zo zie je maar weer: met Geestdrift en Inzicht smeer je slecht boterhammen, dan nog maar liever bootsman op de ‘Jonge Klazientje’ tegen vijf en veertig gulden in de maand, in plaats van loodgieter-martelaar voor de bevrijding van de slaven der grote sleepvaart.

De ‘Jonge Klazientje’ is geen slecht schip, al is ze oud. Het is een goedaardig schip, dat braaf haar best doet en geen kuren heeft; de kapitein is een stugge Groninger met evenveel hartelijkheid als een stekelvarken, maar hij is eerlijk en rond-uit en laat zich geen knollen voor citroenen verkopen. Het schip is zijn eigendom, hij vaart voor eigen rekening en wat de kast opbrengt pot hij op, met een onbegrijpelijke gierigheid, want hij heeft kind noch kraai op de wereld, behalve de ‘Klazientje’. Die gierigheid maakt het menu aan boord nogal kloosterachtig en het touwwerk wordt zo dikwijls gesplitst, dat het met de jaren op een strengetje knakworstjes is gaan lijken; maar verder is het best te harden. Het werk is niet zwaar, vier uur op en acht uur af, voor een zeesleper een sanatorium; als het schaften niet zo schraal was geweest zou hij dik geworden zijn van die kuur. Het volk bestaat voor het merendeel uit bevaren zeelui op leeftijd, die zwijgend hun werk doen en na afloop zwijgend hun pijpje smoren; hij voelt zich, als bootsman, een beetje onwennig met zijn jonge, onstuimige lijf onder al die bezadigdheid. Maar na een dag of wat varen is het, of hij nooit anders gedaan heeft dan roepen: Ome Klaas! Kom 's even achter met je kwast!, en zeggen: Nou, Baas Kuitert, klop je pijpie maar 's uit, man, en help Ouwe Knelis met roestbikken, maar begin achteraan, want de eerste ligt op z'n middagoortje met maagpijn.

Het is opmerkelijk, zoveel maaglijders als er aan boord zijn, die allemaal niks hebben kunnen en nog minder eten dan de klanten van 't pootje, die ook vertegenwoordigd zijn. Maar kapitein Minnema heeft liever zure maaglijders dan opvreters

met een lintwurm; al kunnen ze niet zo hard werken, ze zijn goedkoop in 't gebruik en 't schip vaart zichzelf.

Ja, dat doet het. De ‘Jonge Klazientje’ heeft het saaie ritje Amsterdam-Azoren-Bermuda's-Savannah, en omgekeerd, al zo dikwijls gemaakt met haar buik vol kaas, dat ze bijna uit eigen beweging haar koersje afsukkelt, als de hit van een schillenkar. Het is voor een man, die leven en bedrijvigheid gewend is, een marteling van onverstoorbare vervelendheid, dat gesukkel. Niemand zegt iets, of het moet vervelend zijn; niemand vraagt iets, of hij moet zich vervelen; niemand gaat in St. Michaels of St. Georges aan de rol, ze gaan alleen maar grazen, uit verveling. De stadjes zijn op zichzelf heus zo beroerd nog niet, maar voor wie er alleen rondslentert zijn ze hoogvertrekken der grenzenloze verveling. Als Jan in St. Georges een wandelingetje door de straten maakt, ziet hij voor het hotel ‘Ultima Esperanza’ kapitein Minnema op het terras zitten, zwart en alleen aan een wit tafeltje, langzaam kauwend op een broodje met kaas, alsof hij nog geen kaas genoeg geroken heeft aan boord, en een glas geitenmelk naast zijn bord. Hij zegt hem gedag met een vinger aan de pet en wil doorlopen, wil op hol slaan voor dat spook van gruwelijke verveling, maar de kapitein wenkt hem met zijn vork en schuift rammelend een stoeltje vrij. Jan moet er aan geloven, hij neemt de pet af en gaat zitten; ze zijn de enigen op het terrasje, niets om naar te kijken, geen meisje zelfs dat voorbijkomt, alleen een hond en die hinkt nog bovendien. Boven het straatje staat een matblauwe hemel, bleek van verveling, en de waardin, die op Minnema's veelbelovend geroep: ‘Alla!’ tevoorschijn sloft uit de duisternis van de gelagkamer, is even zorgvuldig van alle zinnelijke attracties ontbloot als moeder de gans. Minnema vraagt of de bootsman iets gebruiken zal, hij zou hem de geitenmelk aanraden, die is uitstekend hier. Maar al kan een ondergeschikte niet van mening verschillen met zijn gezagvoerder, althans niet in kapitein Minnema's ogen, zonder van zichzelf een zinneloze dwaas te maken, toch waagt Jan het om inplaats van de geitenmelk een borreltje te bestellen. Minnema en Alla zijn mild verbaasd; een borreltje, op dit uur van de dag? Ik zou maar liever iets voedzaams nemen, jonge vriend, inplaats van mijn goede geld te verslingeren aan drank, die alleen maar duizelig maakt. Jan neemt dan ook maar geitenmelk, voornamelijk omdat Minnema's opmerking hem in twijfel heeft gebracht, of ‘mijn goede geld’ op hèm of op den schipper

slaat. Als hij zijn eigen vertering moet betalen kan hij beter het goedkoopste nemen, want ieder dubbeltje gaat drie keer omgedraaid naar Nellie toe. Gierigheid werkt aanstekelijk, en wie niets te doen heeft dan naar zijn navel te kijken, begint vanzelf centen te tellen op zijn buik.

Als de geitenmelk gebracht is en Minnema, al kauwend en metselend, te kennen heeft gegeven dat deze reis naar omstandigheden redelijk wel verlopen is, alleen jammer van dat stootkussen, dat in St. Michaels overboord is gegaan, jammer voor Baas Kuitert, die het losgelaten heeft omdat hij naar zijn heup greep; wanneer de laatste kruimels opgedept zijn van het bord met een knobbelige duim, en de laatste droppels zijn weggeslurpt uit de peper en zoutsnor, zodat Alla's servies er weer zo uitziet, dat zij het niet behoeft om te wassen voor een volgenden klant, vraagt Minnema: ‘en, bootsman, vertsel mij eens, hoe bevalts de reis?’

Jan zit er een beetje van te draaien, want de woorden ‘aangenaam’, ‘plezierig’ en ‘voorspoedig’ gaan hem moeilijk de mond uit, als een kind, dat de tekst voor de catechisatie de avond te voren pas in bed geleerd heeft. Maar als Minnema vraagt of hij dan niet van het weder 'nootsen heefts, met slimme oogjes, kan hij het toch niet langer binnenhouden en bekent dat het voor iemand, die van de sleepvaart komt, wel erg wennen moet. Zo, zo, zo, jonge vriends; en waarom? Nou, omdat er niets te beleven valt, niets te zien en niets te horen; wanneer je achterom kijkt schrik je, omdat je aan boord van een sleepboot altijd achterom kijkt, want daar zwemt de sleep, en hier is niets te zien achterom, alleen het kielzog, recht en borrelend, een slijmerige streep over het water als het spoor van een slak. En omdat.... nou ja, schipper, omdat iemand, die in de sleepvaart groot is geworden, zich aan boord van een vrachtschip voelt als een zeeman aan de wal. Allemaal best en goed en rustig, maar zo saai als een paardentram door een tunnel om de wereld.

Zo, zo, zo, jonge vriends, jaja, dat begrijpt Minnema wel; maar waarom is hij dan niet bij de sleepvaart gebleven? Ai! Daar heeft hij zich lelijk in zijn vingers gesneden; nu moet hij zien dat hij zich er uitdraait. Hij kletst zoiets van: beter geld, en geregelder thuis, en kortere reizen en zo, maar onderwijl zit hij met zijn pet te draaien en Minnema steekt langzaam een sigaar op, een wal-sigaar, die met het nodige ritueel ontstoken worden moet, want zij hoort bij de uitspattingen van

een zeeman, die in geen negen dagen de vaste wal onder de voeten heeft gehad. Minnema laat hem rustig vastlopen in zijn gekronkel, dan slaat hij met een hakgebaar de lucifer uit en zegt: zo, zo, zo. Het is duidelijk dat hij nattigheid voelt, en als Minnema nattigheid voelt, zàl hij weten waar het vandaan komt, al moest hij er het hele bed voor afhalen. Hij wurmt en zeurt net zo lang, tot zijn sigaar grijze haren heeft en Jan zwetend zijn kaarten op tafel legt. Ja, hij is ontslagen. Ja, hij is wegens wangedrag ontslagen. Ja, hij heeft twee maanden gezocht en links en rechts rondgeschreven, voor hij dit baantje kreeg. Ja, ja, hij heeft een vrouw en een kind en over zes maanden nog één, en ja, het is zijn bedoeling om als bootsman zijn zeedagen vol te krijgen en dan examen te doen voor stuurman bij de koopvaardij. Zo, zo, zo. Maar dan begrijpt Minnema ineens iets niet; hij begrijpt niet waarom hij dat examen niet al lang gedaan heeft, hij heeft meer dan zeedagen genoeg, zelfs voor eerste stuurman heeft hij er nog te veel, waarom heeft hij dat examen dan niet al lang gedaan? En als Jan dan vertelt, dat de zeedagen, gemaakt aan boord van een zeesleper, niet geldig zijn voor de wet, dan zegt Minnema: dat is fouts, helemaal fouts. En als Jan dan zegt: juist, kaptein, en omdat ik dàt dorst te zeggen, ben ik de laan uitgegooid, trekt Minnema de wenkbrauwen op en zegt: zo, zo, zo... Maar de manier waarop stelt Jan ditmaal gerust, en wanneer de kapitein, bij het afrekenen, zegt: laat maar zitten, bootsman, en zijn geitenmelk betaalt met een frons op het voorhoofd, is deze frons geen demonstratie van zijn afkeer over een dergelijke spilzucht, maar over een dergelijke dwaze wet.

Gedurende de reis naar Savannah houdt hij Jan zelfs een paar maal staande, als die naar het achterdek gaat voor het een of andere dagelijkse karweitje, en vraagt hem nog eens het naadje van de kous over die wet. Eerst vindt Jan het wel aardig, dan vindt hij het vervelend, en als de kapitein hem tenslotte, tegen het einde van de terugreis, verzoekt dit papier eens te willen doorlezen, en te zeggen of het zo correct is, schrikt hij en denkt: wat hangt me nu weer boven mijn hoofd! Maar zijn verbazing is groot, wanneer hij een keurig gestelde brief leest, aan den Voorzitter der Christelijk Historische Fractie in de Tweede Kamer der Staten Generaal van het Koninkrijk der Nederlanden, waarin Broeder Kamerlid verzocht wordt door ondergetekende, die altijd als op een rots gebouwd heeft op de onfeilbaarheid van het Gezag, om zijn aandacht eens te willen schenken aan de wet betreffende de zeedagen, aangezien deze,

naar ondergetekende proefondervindelijk zal kunnen bewijzen aan de hand van de prestaties van zijn bootsman J. Wandelaar, een uiterst onrechtvaardige passage bevat. Hetwelk kapitein G. Minnema van het vrachtschip 'De Jonge Klazientje', doende met de verschuldigde eerbied, voorgoed een zitplaats bezorgt in bootsman J. Wandelaars verbijsterd hart.

***

De thuiskomst, na de twee maanden met de 'Jonge Klazientje', is wel heel anders dan die met de 'Jan van Gent', nu al weer vijf maanden geleden. Wanneer zij gemeerd liggen te Amsterdam krijgt hij een week verlof, aanstaande Maandag wordt er weer gevaren, te zes uur voormiddag precies. Niemand op de kade, alleen een juffrouw met twee kinderen, die naat het schip wijzen, en de juffrouw zegt: 'ja, is dàt nu geen mooie grote boot? Als broertje zoet is krijgt hij er later ook zo een, om mee te spelen.' Jan hoort het, als hij de gangway afkomt, en denkt: jaja, zo is het, die juffrouw spreekt de waarheid, reders kindertjes.

Nellie is er niet, om hem te verwelkomen; hij had het wel niet verwacht, maar het geeft hem toch een neerslachtig gevoel. Het blijft hangen, wanneer hij in de trein zit en naar het landschap kijkt, dat hij nu zo gewoon vindt; het is net of die reis geen reis geweest is. Geen heimwee heeft hij gehad, geen visioenen van Holland, mijn land; hij is er alleen maar heel erg bedaard van geworden, bijna slaperig. Terwijl de trein aldoor weer knersend stopt en aldoor weer stommelend wegrijdt, zit hij somber te staren in het hoekje van de coupé, de benen op de bank. Dit is nu je voorland, Jan, dit mag je nu je hele verdere leven blijven doen, jongen. Je leven lang in een paardentram door een tunnel de wereld rond, haven in, haven uit, trein in, trein uit, en geen andere vreugde dan je middagdutje en je sigaar. Wanneer de trein piepend en blazend stopt voor het laatste station, neemt hij zuchtend zijn plunjezak uit het rek, waar hij alleen zijn vuile lijfgoed in heeft, dat verschoond moet worden, en een sjaaltje uk Savannah voor Nellie, en hij moet zich even de ogen uitwrijven voor hij de buitenlucht in gaat, er zitten een paar tranen van de slaap, de neerslachtigheid, en een langdradig, hopeloos heimwee. Heimwee, niet naar Nellie en niet naar het kind en niet naar Holland; heimwee naar Sjemonow, naar Abeltje, naar Bout, naar de geweldige deining van de Stille Oceaan en het wijnglaasje van Rio de Janeiro, naar het beulswerk en de slavenjagerij.

Maar dan hoort hij tikken op de ruit en daar staat Nellie, met haar neus tegen het glas, en als zij, ieder aan een kant, het portier hebben opengewurmd en zij de armen om zijn hals slaat, kust ze hem op een manier, die het leven weer smaak geeft. De twintig minuten die zij, op hun gemak en met een ommetje, nodig hebben om naar huis te wandelen met de kinderwagen vooruit en de plunjezak op de schouder, zijn zij gelukkig en blij en tevreden; het is allemaal veel rustiger en ook een beetje zwaarmoediger dan die vorige keer, vijf maanden geleden, het is zo zenuwachtig niet meer en zo onwennig en bijna verschrikkelijk van gulzigheid. Het is bedaarder, het is berustender, maar op de een of andere raadselachtige manier toch ook veel inniger, beter. Het kind is gegroeid in die twee maanden, tjonge, wat gaat dat toch hard in het begin; het ligt zo'n beetje naar de kale takken van de bomen te kijken, die langzaam en schokkerend voorbij gaan door zijn wereld. Nellie zegt dat Bart al zo prachtig opzitten kan, en spartelen, en als niemand kijkt probeert hij zich stiekem op te trekken; maar nu moet hij maar blijven liggen met een riem om de borst, en lekker onder de dekens, want het is guur, de Novemberwind blaast zoevend om de huizen. Wanneer zij hem vraagt hoe de reis geweest is, valt er niets anders te vertellen dan die brief, die Minnema aan de Tweede Kamer sturen wil, en daar glimlachen ze om; net oude mensen, die een grapje wel aardig vinden, zonder de pijp uit de mond te doen of op te kijken van het breiwerk. Ja, dat zijn ze; ze zijn ouder geworden, veel ouder. Ze zien er ook wel een beetje naar uit; Nellie is magerder in haar gezicht dan toen hij wegging, maar dat komt misschien omdat ze weer in positie is; ze heeft ook kringen onder de ogen, en laat me je hand nog 's zien, meid. Zij zegt dat Jan helemaal niet veranderd is, hoe kan dat ook in twee maanden; maar hij voelt wel dat ze de waarheid niet zegt en als vader Dijkmans hem op de sluis een hand geeft en bromt: zo, jong, wellekom binnen, maar wat zie je d'r sikkeneurig uit!, weet hij, dat er toch iets veranderd is dat hij niet helpen kan.

Hier thuis is niet veel gebeurd in de tussentijd, zegt moeder Dijkmans, terwijl ze de tafel dekt; alleen is de sluis gekeurd met een hoop drukte en voor al die mannen thee, de ingenieurs zelfs met een koekje, en er woont nu een schoenmaker in hun oude huis, keurig nette mensen, zij heeft er haar zondagse laarzen al eens laten verzolen om nog eens een kijkje te gaan nemen en te zien hoe die lui het ingericht hadden, maar ze

moest zeggen: keurig netjes, en een prima vakman is hij ook, op die zolen loopt ze nu al.... Waar ga je naar toe?

Hij zegt dat hij even naar buiten moet, want dat vader Dijkmans gewenkt heeft; maar die is bezig een loophek te maken voor Barend in de schuur. Hij staat zo'n beetje naar hem te kijken met de pijp in de mond en hoort dat Bartje al zo aardig kraaien kan, en dat Bartje al zo puur pittig boksen kan, als opa hem 's avonds te kooi brengt, en dat Bartje.... Jaja, denkt hij, Kwel heeft je kind meteen voor je verkocht, en hij slentert mismoedig naar buiten. Nellie is bezig en moeder Dijkmans is bezig en vader Dijkmans is bezig, als hij de straat op gaat roept Nellie hem na: ‘denk je erom dat we dadelijk eten?!’ Jaja, hij denkt er om, alleen maar even rondneuzen; en hij passagiert een kwartiertje langs de haven. Veel liggen er niet binnen van de vloot, alleen de ‘Aurora’ en de ‘Achilles’, die hoort er nu ook bij. Naar de ‘Achilles’ staat hij een tijdje te kijken, met de handen op de rug en de pijp in de mond; dat kan hij rustig doen, want daar kent niemand hem. Maar dan heeft hij toch vergeten, dat de bemanningen na de fusie doorelkaar gegooid zijn, want hij merkt te laat dat er uit de kombuis naar hem geloerd wordt, op een manier of ze hem herkennen, en als hij onbehaaglijk verder wandelt hoort hij achter zich lachen. Hij is er wel aan gewend geraakt, dat ze hem links laten liggen sinds hij ontslagen is, want wie met hem omging zou licht in een kwaad boekje kunnen komen bij de rederij; maar nu hij er twee maanden tussen uit geweest is, moet hij er toch opnieuw op inschieten, en als hij thuiskomt denkt hij: ook m'n ouwe stad heeft-ie verkocht, ik kan eigenlijk net zo goed ergens anders gaan wonen, zodra we weer een eigen huis betalen kunnen. Amsterdam, of zo, zodra ik stuurman ben.

Maar dat ‘net zo goed’ is kinderachtig zelfbedrog; een mens heeft een bepaalde stad nodig, waaraan hij zich hechten kan en denken: daarheen, daarheen, als hij op 't water is. Wie zo'n stad niet heeft, zo'n huis niet, die vaart in het wilde weg, en dat worden zure gasten. Een zure gast, dat is hij, die avond aan het eten, al doet hij erg zijn best om opgewekt en onderhoudend en gezellig te zijn. Vader Dijkmans vraagt hem naar zijn plannen; hij antwoordt, vol overtuigend zelf-vertrouwen, dat nu alles weer voor de wind gaat; aan boord van de ‘Jonge Klazientje’ bevalt het hem uitstekend en wanneer de volgende reis achter de rug is, heeft hij zijn zeedagen vol

en kan examen doen voor tweede stuurman. Hij heeft zo'n idee dat Minnema hem wel monsteren zal, de tweede die hij nu heeft is een maaglijder; - jij lijkt er ook wel eentje, zegt moeder Dijkmans, als hij zijn bord wegschuift met nog een plek eten er op. Hij lacht en zegt: o, ik heb geen trek, dat zijn de zenuwen van 't weer thuis zijn. Dan zijn ze vrolijk en gezellig bij elkaar, de mannen roken en grommelen met de benen bij de kachel en de vrouwen komen met thee, wanneer ze met dat gescharrel in de keuken klaar zijn. Barend is vlak na den eten door de hele familie te bed gebracht, dat was me een drukte en kijk 's wat-ie gek is op opa, geen bijkomen aan.

Dijkmans zegt: nou, jong, verhaal 's wat van je reis, je zit te turen of je kiespijn hebt! Hee, zegt Jan; dat komt dan zeker omdat ik zo zit te genieten, dat lijkt voor een ander soms net of je pijn lijdt, kijk maar naar de vrouwen, die hebben ook wel 's ogenblikken dat je niet weet of ze nou lachen of huilen. Dijkmans zegt: jaja, ik ben toch blij dat alles nog zo goed afgekommen is, na die beroerde maanden, je zal zien dat je over een jaar of wat 't ogenblik zal zegenen, dat je van die smerige sleepvaart loskwam. Daar wordt Jan helemaal venijnig van. Reken maar!, zegt hij, die smerige, verdomde slavenhalerij, dat beulswerk.... Hij geeft de sleepvaart er van langs, links en rechts om de oren, geen spat blijft er van heel. Is me dat een pokkenvaart, hij wist niet wat hem overkwàm, aan boord van de ‘Jonge Klazientje’, met die wachten van vier uur op en acht uur af en dat manjiefieke bikken en die rustige, bedaarde mensen en die ruime behuizing; een prinsenbestaan was 't, verdomd! Jaja, zegt Dijkmans, zo zie je, hoe de Here ons soms langs een omweggetje nog 's zegenen kan. En met 't verdienen zal 't ook heel wat beter worden, wanneer je maar eenmaal officier bent.

Ook Nellie denkt er zo over, wanneer ze zich 's avonds staan uit te kleden, gebogen onder de schuine wand van het zolderkamertje, waar ze de bedstee zullen delen. Nou, zegt ze, ik vind maar.... En dan trekt ze haar jurk omhoog en over het hoofd. Wanneer ze in haar onderrok staat en hij zijn laarzen uitdoet op het krukje, vindt ze het maar een geluk, dat alles zo gelopen is; kapitein op een vrachtvaarder is me toch nog maar 's heel wat anders dan opperman op een sleepboot, wat zal het prettig zijn om hem zo dikwijls thuis te hebben, en zo geregeld. Hij zegt: jaja, - en vraagt zich af, waarom hij het niet uitbrullen kan, waarom hij niet met z'n kop in z'n vuisten kan zitten vloeken en snotteren, dan zou ze alles begrijpen, dan zou

hij 't 's van zich af kunnen gooien, die twee eindeloze maanden van rampzaligheid. Maar als ze gauw daarna te bed liggen en hij zuchtend de benen strekt onder de dekens, begrijpt hij het: hij is er te slaperig voor. Die twee maanden hebben hem zo suf gezanikt en getreuzeld, dat hij steeds slaap krijgt, als hij iets doen of zeggen wil dat de dingen veranderen zou. Maar de vrouwen hebben meer in de gaten dan je denkt; als hij de kaars heeft uitgeblazen en de armen onder dek doet, vraagt ze: wat is er, Jan? - Wel, meid; wat zoù er zijn? Alles is toch best, zo? Zij wil aanhouden, zij heeft best gemerkt dat hij in de put zit, wat is... . Maar hij kust de vraag weg van haar lippen en als hij haar in zijn armen neemt, ontvlucht hij de vraag in zijn gedachten: waarom geef je geen antwoord? Omdat je haar gerustheid niet wil verdoen met je getreur? Of omdat het makkelijker is voor je eigen?

Hij weet het niet. Hij begrijpt niet bijster veel van zichzelf, want als hij eerlijk denkt komt hij op zulke rariteiten terecht, dat hij de schouders ophaalt onder het wandelen langs de havenkant, terwijl Nellie naast hem loopt te praten over van allerlei. Het grondwater van zijn gedachten is zo troebel en er komen zulke kwalijke dampen van, dat hij de dag door steeds vrolijker wordt en steeds opgewondener; iedereen vliegt er in, behalve kleine Barend, die wordt bang als hij met hem stoeien wil, uitgelaten, met koortsige ogen. Dat jong moet op de een of andere manier voelen, dat er iets aan het handje is met dien groten woesten man, iets, dat in hem stuwt en klimt en omhoogwroet, dat hij probeert te ontvluchten door op zijn tenen te gaan staan. Wat gek, zegt moeder Dijkmans, als het kind stuipig aan het grienen slaat; hij is anders nooit zo eenkennig! Nellie neemt de brulaap in de armen, met een vluchtige blik naar haar man, die daar zo verwilderd op de stoel zit met zijn vastgelopen vrolijkheid; een vluchtige blik van troost en toch ook een verwijt. Niets begrijpt ze er van, niets, niets; hij dart maar weer langs die haven als ze aan het koken zijn. Vader Dijkmans is er nu bij, zegt af en toe: niet zo hard, jong, niet zo hard! Hij smijt het water van zinneloze kletspraat op dat vuur van binnen, dat maar doorsmeult, hoger en hoger; vader Dijkmans lacht er hartelijk om, om al die zotteklap, hij mag dat wel, zo'n beetje jeugdige dolligheid. 's Avonds doen ze ganzebord onder de lamp, met het zwakke schijnseltje van het theelicht als een baantje over de pot van de dood, en buiten de ramen de zeis van het vuurtorenlicht, flitsend achter de gor-

dijnen. Het wordt een genoeglijke avond, soms zo luid van de pret, dat moeder Dijkmans hijgend en gokkerend moet sissen met de vinger naar het plafond: denken jullie toch om Bartje!, maar o, wat een gekkerd! Nou man, jij zit op de brug. Dat zit ik, zegt vader Dijkmans, en raspt met de hand over de kin. De dobbelstenen rollen blakkerend door het lamplicht, soms met een klettergeluid tot tegen de schotel met de koekjes, en dan moet die voorzichtig opzij worden gedaan, met gesloten ogen, om de steen eerlijk te laten kantelen. Jan en moeder Dijkmans vormen een paar en ze winnen voortdurend; dan moet Jan haar een zoen geven en hij doet het zo klappend, dat vader Dijkmans zegt: nou nou, vrouw!, denk een beetje om je kapsel en portuur. Maar moeder Dijkmans wil ook wel weer 's een jolijtje hebben, ze stompt haar man gierend tegen de schouder, met de andere hand aan haar afgezakte toet, en zegt: ouwe jaloerse brompot, zoen jij je dochter maar! En dan lacht vader Dijkmans, een beetje schaapachtig, hij is verdikkeme bijna van zijn stoel gesuld, wat heeft die vrouw een bonk over zich als ze in de lorem is; en hij knipoogt naar Nellie, ook niet helemaal op haar gemak, al is het weer eens een echt, ouderwets onderonsje met die thee en die spelletjes en die knussigheid van de wind buiten de deur.

De wind is nog meer opgestoken als zij te bed gaan; hij blaast hol in de schoorsteen, die vlak naast de bedstee loopt, en kleppert met luiken. Zij liggen een tijdje te luisteren naar het spokige rumoer, dat belooft zwaar weertje voor de komende dagen; maar als zij vraagt: zeg nou 's eerlijk, Jan, jongen...., hoort ze aan zijn adem dat hij slaapt. De goeierd, hij zal wel moe zijn, hij heeft zich vandaag ook zo druk gemaakt; ze vleit zich warm tegen hem aan en luistert naar zijn hart, dat roezig bonst onder de ruigte van zijn hemd. 's Nachts schrikt ze een keer wakker, omdat hij zulke rare geluiden maakt, huu-hu-hùùù!, net de wind, en daarbij lodderig met zijn armen slaat of hij iets weg wil doen dat op zijn hoofd zakt; maar als ze hem schudt en de dekens weer optrekt, die hij afgeduwd heeft, smekt hij en slaapt weer verder; zij blijft half wakker tot zijn zware, snuivende adem weer gestadig gaat.

De volgende dag is het boosaardig weer; vlagerig, met harde rukwinden uit een ijzergrauwe lucht vol jagende wolkenflarden. De sleepboten in de haven liggen, met stoom op, te rijden tegen de schoeiïng op de onrustige golfslag van het binnenwater; met dit weer kon er best eens een strander komen, het is er ook de tijd voor.

Die strander komt, tegen de avond, het is al donker. Een vuurpijl, smekend-stervende flakkering van angstig geel uit een woesternij van tandig water. De ‘Aurora’ gaat er op af en later ook de ‘Achilles’; Jan hoort het schrille gesnerp van het schip dat hij zo goed kent, als Bas zee kiest om assistentie te gaan verlenen. Ze zitten weer onder de lamp, nu stil en in elkaars nabijheid voor het geweld van de storm, die tegen de muren raast. Vader Dijkmans leest de krant met de bril voor op de neus en het hoofd achterover voor zijn pijp, als hij de bladen omslaat; moeder Dijkmans doet een haakwerkje met slaperig-wriemelende handen, die als zwaluwen tegen haar boezem zitten bij het nest van het ronde kleedje; Nellie verstelt het lijfgoed uit de plunjezak dat zij gewassen heeft, met steeds een gebaar naar de zoldering als de naald omhooggaat. Jan zit, met het hoofd tussen de handen en de ellebogen op tafel, onder het lamplicht over een leerboek gebogen; hij moet die boldriehoeksmeting nog maar eens bij de kop nemen voor het examen, al duurt het nog wel even, voor het zover is. Als hij de ‘Aurora’ hoort roepen doet hij niets, hij kijkt niet op, hij zucht niet eens; Nellie kijkt naar hem, juist omdat dat zo vreemd is, zij heeft de stoomfluit wel herkend, zij heeft er dikwijls genoeg naar geluisterd, toen hij daar nog aan boord was. Vader Dijkmans zegt: er zal wel wat te doen zijn op de banken, hoor maar; maar het is al voorbij en als zij luisteren valt er niets te horen dan het bonken en klagen van de wind, en het pruttelen van de trekpot op het lichtje. Als dan later de ‘Achilles’ bromt betekent het, dat er een zwaar karwei op de banken ligt te botsen; vader Dijkmans zou best 's willen gaan kijken en vraagt of Jan niet meegaat, maar ben je mal, ik heb wel wat anders te doen. Moeder Dijkmans zegt met een zucht: hè, wat een rust voor ons allemaal dat je nou niet meer mee hoeft, nóóit meer mee hoeft, denk 's an, wat een weelde! Is 't patroontje zo niet snoezig, kind?

Dan komen er, als ze een uur lang zo gezeten hebben, met Jan aldoor maar boven dat boek en vader Dijkmans geeuwend naast de kachel, opeens stappen aangeklopperd naar de sluis. Jan is de eerste die overeind is, hij struikelt naar de deur, stommelt het portaal in zonder licht en moeder Dijkmans gilt, als hij de buitendeur openrukt, want hùùù! Jàn!, de lamp flakt en de krant wordt van de tafel geblazen. Maar de stappen zijn voorbijgegaan, vader Dijkmans denkt dat het wel voor Strijbos is, de schipper van de reddingboot, die woont een eindje

verder de diepte in, naast de dijk. Het is voor Strijbos, want twee paar stappen draven terug en voorbij, na een tijdje, en aan het kleppen van de waterklok, dat tuimelend langsbengelt wanneer de wind verspoelt, horen ze, dat er volk in nood zit waar de sleepboten niet komen kunnen. Nu gaat Vader Dijkmans toch de deur uit, weer of geen weer en Jan of geen Jan; ze wachten met de thee tot over twaalven, want naar bed gaan zonder vader zou toch te gek wezen, er is zeker iets aan de hand. Als hij komt met het bericht, dat de ‘Achilles’ aan de grond is gelopen met een touw in de schroef, nadat ze eerst een loggertje had vlotgebracht met de ‘Aurora’ samen, is iedereen verschrikkelijk begaan met die arme mensen; vader weet gelukkig wie er verdronken zijn. Een matroos, waarvan hij de naam niet onthouden heeft, een vreemdeling uit 't zuiden vandaan, en de stuurman, ene Bikkers. God, God, wat verschrikkelijk.... ja, natuurlijk!, die Bikkers kent moeder Dijkmans ook, al is 't alleen maar van naam; dat is toch die jongen, die toen ook, die avond bij Timmer....? Jaja, en hèm hadden ze nog wel in dienst gehouden, al had hij precies 't zelfde als Jan gedaan; zo ziet een mens toch keer op keer welk een diepe rechtvaardigheid er in het Albestuur besloten ligt. Als ze dan maar naar bed gaan, eindelijk, kust ze Nellie en Jan nog eens nat op de wangen, want o jongen, jongen, wat een geluk dat we hier vanavond zo rustig hebben kunnen zitten, stel je nou toch 's voor dat jij.... Ik moet er niet aan dènken; wat zijn 's Heren wegen toch wonderbaarlijk, wel te rusten, kinderen, wel te rusten.

Maar van rust komt niet veel. Jan praat langer dan een uur in het donker van de bedstee. Hij praat rustig, en bedaard, en met heldere, preciese woorden, zo koud in die duisternis, dat zij er van huivert, en steeds smekend zegt: Jan.... Jàn.... Jan toch....! Maar hij praat door, steeds sneller en sneller, terwijl het bolderen van de wind zijn woorden soms overstort met gedaver. Van wat hij gezegd heeft weet zij, als ze doodme en radeloos van verslagenheid inslaapt, bijna niets meer; het was allemaal zo vreemd, zo onwerkelijk en toch zo ontzettend beangstigend wat hij gezegd heeft, omdat zij het geloofde, omdat zij wist: dit is hij, dit is hij, dit is Jan, dit is de echte Jan, voor het eerst sinds hij thuis is van die reis, dit is de echte Jan, maar het is mijn Jan niet meer. Het is de Jan van de sleepvaart, de sleepvaart.

De volgende morgen, als zij beneden komt, alleen, want hij is al zo vroeg uit bed gegaan, denkt ze dat hij weg zal zijn

maar hij zit nog te schrijven. Het is ook een erg lastige brief, wel twaalf keer heeft hij hem over gedaan, maar nu is hij toch aan het net bezig. Zij zegt niets, hij kijkt niet eens op; zij neemt alleen één van de papieren van de tafel, die daar verspreid liggen. Stuurman Jan Wandelaar aan den Heer H. Kwel: dat hij heeft leren inzien dat hij verkeerd gehandeld heeft, dat hij de overtuiging heeft gekregen dat.... Een ander vel. Stuurman Jan Wandelaar aan den Heer H. Kwel: dat hij, na het vergaan van de ‘Achilles’, zich niet langer heeft kunnen weerhouden om.... Een ander vel, allemaal doorhalingen. Zij kijkt over zijn schouder, heel bleek, heel rustig; daar zet hij zijn naam onder een paar nuchtere regels, dat hij zich, voor het geval er aan hem behoefte mocht bestaan, gaarne weer geplaatst zou zien als stuurman op de verenigde vloten.

Dwaasheid, dwaasheid! Zij staart hem aan, als hij opstaat en dan op haar neerkijkt; zijn ogen zijn zo, dat zij zijn armen pakt en zegt: Jàn....!

Maar hij lacht, met een scheef gezicht, en zegt: nee, meid. Niet omdat ik er niet buiten kan. Om wat ik gezworen heb, met die jongen samen. Nu is hij er niet meer, nu is het mijn beurt om....

Zij snikt, eindelijk, met het hoofd tegen zijn borst; hij strijkt over haar hoofd met zijn hand, maar zijn stem is niet zachter als hij zegt: je hebt 't vannacht gezien, meid; God houdt zijn mannetjes aan hun woord. Hij heeft gezworen dat hij Kwel de dood injagen zou, en hij heeft 't zich af laten weten. Dat heb ik ook, en daarom, nu zijn mijn ogen opengegaan....

Ze hoeft niet eens te zeggen: je liegt, je liegt!, want dat is wel te horen.

Ja, jongen, dergelijke dingen verschuil je niet, als je zo lang met elkaar gescharreld hebt. Je liegt, het is de sleepvaart; de sleepvaart, die je meer waard is dan je vrouw, je kinderen, je eer! En die Bikkers meer waard was dan zijn leven.

***

Het is allemaal eigenlijk de schuld van dien Verwoert; wanneer die hem niet zogenaamd zijn ogen geopend had, zou hij nooit zo krankzinnig geweest zijn om zich aan Kwel aan te bieden. Dan zou hij in ieder geval nog eerder opnieuw geprobeerd hebben om bij Kiers of de Nationale onder dak te komen, al was het maar als bootsman, of desnoods als runner. Maar Verwoert had hem de ogen geopend en hem aangetoond,

dat Kwel eigenlijk niets tegen hem persoonlijk had, dat hij hem alleen maar gebruikt had om een toneelstuk op te voeren. Nu was dat toneelstuk uit en had zijn werk gedaan; wanneer Verwoert gelijk had gehad, zou Kwel hem nu zeker wel weer willen inhuren, want als stuurman viel er niets op hem te zeggen, integendeel. Dat had hij allemaal die nacht liggen overleggen, dat had hij eigenlijk aldoor al overlegd, in de diepte van zijn gedachten, van het ogenblik af dat Verwoert geroepen had: ‘denk er nog 's over!’

Maar nu de brief weg is voelt hij ineens de dwaasheid, de verachtelijkheid van dat hele gedoe. Hij loopt zelfs nog even bij Pauw aan in 't postkantoor, om te vragen of hij die brief misschien weerom hebben mag, die hij vanmorgen op de bus heeft gedaan, want dat was een misverstand. Maar de brief is met de trein van acht uur drie naar Amsterdam vertrokken, geen achterhalen meer aan. Als hij, in het nuchtere, grijze licht van de winterdag, die nog naraast van de voorbije storm, maar toch overwonnen is door de loomheid van dreigende sneeuw, met Nellie langs de sloten wandelt in de luwte van de dijk, ziet hij, als ze bij de molen van Loobuik zijn, de waanzin van het hele gedoe zo duidelijk in, dat hij haar opgetogen belooft om zijn leerboeken voor het examen meteen maar mee aan boord van de ‘Jonge Klazientje’ te nemen, daar heeft hij tijd genoeg. Natuurlijk, kind, natuurlijk!; het was malligheid, het was verdomd laf en kinderachtig van me, je moet 't me maar vergeven, ik moet 't mezelf ook maar vergeven. Natuurlijk, 't was nog zo'n beetje de laatste stuiperij van al die jaren sleepvaart, dat gaat je natuurlijk ook niet in je kouwe kleren zitten, en dan, weet je, de ‘Jonge Klazientje’ is toch eigenlijk een uitzondering, zo oer-vervelend en geestdodend is 't lang niet overal....

Hij praat en praat en vertelt links en rechts, over Baas Kuitert, die het stootkussen uit zijn handen heeft laten schieten in St Michaels, en Ouwe Knelis, die een indiaanse bortsrok draagt met parende kanaries er op, en over Ome Klaas, die....

Hij kletst en kwebbelt zo lang over de reis en het schip, dat hij er de smaak van beet krijgt, van al die leugens. Waarachtig, als hij 's avonds aan tafel zit, en Nellie hem vraagt of hij nog 's vertellen wil van die Ome hoe-heet-ie, dan wordt er smakelijk gelachen en iedereen vindt dat de ‘Jonge Klazientje’ toch maar een alleraardigste kast is, met goeie, brave, stoere kerels er op, echt zeelui van 't ouwe slag, daar kan een mens zijn hart nog 's aan ophalen na al die jaren lijdensgeschiedenis

met van Munsters trekhonden en Kwels duikelaars. Wat een rust, wat een rust dat alles nu voorbij is, en zo goed, en er zo rooskleurig uitziet aan alle kanten, waar je ook maar kijkt; het is natuurlijk te begrijpen, dat hij er wel eens naar terugverlangd heeft, naar die sleepvaart, en dat zal nog heus wel eens meer gebeuren, maar het is altijd zo: een mens vergeet 't kwade en onthoudt 't goede, gelukkig is hij door schade en schande wijs geworden, en die schade en die schande die vallen toch maar niet uit te poetsen, zelfs voor de meest goedlachse herinneraar niet.

Als hij, 's Zondagsavonds, op de trein gaat om zich weer bij de gezellige oude pikbroeken te gaan voegen en bij dien kranigen kapitein Minnema, is het een vrolijk en opgewekt afscheid. Die twee maandjes zijn in een vloek en een zucht gevlogen, wat is het toch allemaal prettig en goed geworden. Nellie is zelfs zo overstuur van hoopvolle blijheid, dat ze hem, vlak voor de trein gaat rijden, met glinsterende ogen toefluistert: ik hoop dat die tweede stuurman maar gauw de hoek omgaat aan z'n maag!, en als ze dan nog even meesukkelt met de trein, zijn vingers beetgepakt, moet hij haar bestraffend vaarwel zeggen.

Tot hij aan boord van de ‘Jonge Klazientje’ is, blijft hij geloven. Hij blijft zelfs nog geloven als ze aamborstig hijgend opstomen naar IJmuiden. Maar als ze de rolling beet krijgen, Minnema zijn pijpje smoort op de onderbrug en hem staande houdt, als hij naar het achterdek gaat om daar de presennings nog eens na te lopen, en als hij dan weer te horen krijgt: ‘vertsel eens, vriends, ik heb nog eens nagedachts over die wets op de zeedagen, en ik dachts zo....’, dan begint hij toch te twijfelen. En voor de dag om is, lijkt het of hij niet is weggeweest, alles is hetzelfde gebleven, maar dan ook zó precies hetzelfde, dat het bijna spookachtig is. De verveling, de landerigheid, het onuitsprekelijk afmattende gevoel van walging, van de passagier in de paardentram door een tunnel rond de wereld, alles is zo volkomen hetzelfde gebleven, dat hij zich na twee dagen kreunend overgeeft, en weer gaat piekeren. Tot St Michaels probeert hij nog in de leerboeken te kijken, als hij wacht te kooi heeft, maar daar laat Ome Klaas een puts overboord vallen, omdat hij een steek in de rug krijgt, en dan is de beheksing van alles-precies-hetzelfde zo overweldigend, dat hij de wachten te kooi gebruikt om te slapen. En daar zijn ze dan ook voor bestemd.

Stuurman Wandelaar wordt weer bootsman Slaapwandelaar;

alles gebeurt werktuigelijk en sloom en hopeloos en precies zoals het hoort; de ‘Jonge Klazientje’ sukkelt van St Michaels naar St Georges, daar drinkt hij weer geitenmelk bij Alla op het terrasje, uit gewoonte, terwijl kaptein Minnema een sigaar opsteekt en over het weder, de voorspoedige vaarts en die wets praat; van St Georges naar Savannah; en alles gebeurt tevreden, vervelend, met gesloten ogen. Hij slaapt zo vast, dat hij niet eens meer over Kwel denkt, hij weet dat als hij terugkomt er antwoord op die brief zal zijn, en dat is de wekker, die hem zal wakkermaken; tot zolang kan hij rustig blijven slapen. Hij krijgt vreemde, wazige, droom-achtige gedachten. Als Ouwe Knelis in Savannah een indiaanse borstrok koopt met een kanarie er op die een ei legt, weet hij, met de onaantastbare zekerheid, die alleen in dromen bestaan kan: de volgende reis koopt die man een borstrok met een broedende kanarie; de daarop volgende reis een borstrok met een kanarie met jongen; de daar weer op volgende een borstrok met een kanarie, die alleen is achtergebleven, en dan gaat hij dood. Hij ziet van allerlei dingen vooruit gebeuren, en dat komt meestal uit. Hij verbaast zich er niet over, hij is niet eens wakker genoeg meer om in te zien, dat die voorspellerij niets bovennatuurlijks heeft, want dat alles, wat aan boord van de ‘Jonge Klazientje’ gebeurt, onmiddellijk bevriest tot een gewoonte; hij weet wat er gebeuren zal al een kwartier, een dag, een week van te voren, en slaapt evenveel als een waarzegster, want geestelijke arbeid vermoeit. Alles ziet hij gebeuren, alles. Maar verder dan de trein, die hem naar huis terug zal rijden, en die drie maal fluiten zal voor zij het station binnenrijdt, reiken zijn helderziende zintuigen niet.

In St Georges, op de terugreis, zegt Minnema: de derde stuurman is vroeger ook bootsman geweest. O, zegt Jan. Ja, dat wist ik. Minnema trekt de wenkbrauwen op en zegt: Hee. Heb ik het je dan reeds vertselds? Nee, zegt Jan. Maar ik wist 't wel. Minnema zegt zo,zo,zo, slaat de lucifervlam, waarmee hij zijn walsigaar heeft aangestoken, uit met een hakgebaar en roept: Alla! Als Alla aan is komen sloffen en Jan automatisch naar zijn achterzak grijpt, zegt de kapitein: laat maar zitsen, bootsman; en Jan zegt: dank u vrindelijk, kaptein. Wat prettig, dat er nooit iets onverwachts gebeurt met de mensen van de ‘Jonge Klazientje’. Hij had niet eens een beurs bij zich gestoken, toen hij de wal op ging.

Wanneer hij op zijn kooi ligt, na de hondenwacht, heeft hij

weer van die wazige, droom-achtige voorspellingsgedachten. Hij denkt: de tweede stuurman is vroeger bootsman geweest. Hij zal wel doodgaan aan zijn maag. Dan word ik tweede stuurman, en dan een hele tijd niets, en dan ga ik ook dood aan mijn maag. Toch eens vragen aan den tweede, hoe lang hij als officier gevaren heeft. Het zijn sinistere gedachten, maar hij laat ze rustig deinen. Hij rekent op de wekker.

Nog zeventien dagen; dan is hij thuis. Met zijn plunjezak met vuil lijfgoed er in en een sjaaltje uit Savannah voor Nellie. Nog zeventien dagen, een hele tijd.

Hij slaapt glimlachend in; hoort hoe Baas Kuitert kreunend zijn kooi uit stommelt en naar boven gaat, en op de rand van het niets fladdert nog even een geruststellende gedachte: baas Kuitert gaat naar de piesemopsantee, dus het is pas half vijf.

***

Maar als hij, eindelijk, weer thuis komt, is er geen antwoord van Kwel. Dat is zo'n ongelooflijk iets, dat hij Nellie er van verdenkt de brief verscheurd te hebben, of verstopt. Ze maken er een schreeuwende ruzie over, een dag nadat hij thuis is gekomen; zij huilt en hij vloekt en natuurlijk komt moeder Dijkmans het te horen; dan krijgt hij de wind van voren. Dat arme kind, over drie maanden moet ze bevallen, wat een moed, om zo'n weerloos schepsel....

Was hij nu nog maar zeesleper geweest, dan zou alles prachtig in het reine gekomen zijn. Hij zou gezegd hebben: dàn liever m'n sigaar in 't kruit!; hij zou Nellie op de nek en het kind onder de arm genomen hebben en er glashard van tussen zijn gegaan, het reisdoel zou onderweg wel duidelijk geworden zijn. Maar hij is geen zeesleper meer, hij is de brave, rustige, oppassende bootsman van het vrachtschip ‘De Jonge Klazientje’, en hij zegt: ‘jawel, moe.’ De week verlof verloopt rustig, vrindelijk, en na dat kleine stormpje in een kommetje water van de tweede dag wordt er geen wanklank meer vernomen, die de vredig kabbelende rust zou kunnen verstoren. Hij leert iedere avond uit zijn boeken, en hij neemt zich niet eens de moeite meer om te piekeren, of te denken: ik wil niet, ik wil niet! Hij heeft niets te willen, hij staat op de rails en hij krijgt na een week een oplawabbel, netals de ‘Jonge Klazientje’, en sukkelt weer mee, naar St Michaels, van St Michaels naar St Georges, van St Georges naar Savannah en weerom. Op de terugreis dreigt een storm, een halve dag denkt hij: nou gaat

't gebeuren, nu gaat het Onze Lieve Heer eindelijk óók vervelen; maar niks hoor! De storm zet niet door, de ‘Jonge Klazientje’ krijgt alleen het staartje en de deining, de maaglijders lopen te kallen aan dek en de klanten van het pootje moeten zich met beide handen langs de reling palmen; maar wat zou dat, het schip vaart zichzelf.

Aan het eind van de reis krijgt de bemanning veertien dagen verlof, want het is nu de tijd voor de jaarlijkse schoonmaak, de ‘Jonge Klazientje’ gaat in het dok. Als ze thuiskomen maakt iedere goede Hollandse huisvrouw schoon, dus kapitein Minnema ook. Veertsien dagen verlof, jonge vriends, zegt hij; ik zou nu dats examen maar 's doen. Jawel, kaptein, zegt Jan; en Minnema kijkt heel geheimzinnig en kucht als de tweede stuurman voorbijstrompelt. Jan mag het niet begrijpen, dat zou niet netjes wezen, maar hij weet even goed als iedereen hier aan boord dat de tweede niet terug zal komen, hij heeft bloed opgegeven in St Michaels, en met die storm was het helemaal mis. Als hij tijdens het verlof niet doodgaat, zal het noodlot hem neerslaan op de loopplank bij zijn terugkomst, vertoornd over zoveel schandelijke zelfstandigheid.

De tweede stuurman van de ‘Jonge Klazientje’ verdient vijf en zeventig gulden in de maand, dat is even veel als de eerste en enige stuurman van de ‘Jan van Gent’ verdiende, toen de vloot nog van van Munster was. Wanneer er nù een brief van Kwel zou zijn, zal hij er niet meer op in kunnen gaan, want tegenwoordig verdienen de stuurlui van de vloot maar zestig gulden, en daar gaat dan het schaften nog af. Nellie is blij wanneer hij komt, ontzettend blij wanneer zij hoort dat hij veertien dagen verlof heeft, want, denk 's an, hij zal nog nèt de bevalling mee kunnen maken, wat een feest!

Bliksem, ja. Dat is waar. De bevalling. Hij had het glad vergeten, de hond. Neem me niet kwalijk, meid, zegt hij; ik was een beetje moe van de reis. Heb je die pantoffels al af? Heerlijk, heerlijk, dan trek ik die gauw 's an. Lekker knusjes, bij de kachel. Als moeder Dijkmans hem, al roerend met een lepeltje, een kommetje chocolade brengt, als welkom-binnen-brave-Jan, kijkt hij dankbaar naar haar op, uit vader Dijkmans luie stoel, en zegt! hè, moe, wat een genot om weer 's ècht, gezellig thuis te zijn.

Negen dagen lang werkt hij gestadig en flink aan zijn examen. Hij heeft aangevraagd op twee dagen voor het vertrek van de ‘Jonge Klazientje’ en de mededeling gekregen dat dit, gezien de bizondere omstandigheden, door de commissie is

toegestaan; de heren examinatoren, voor het merendeel leraren aan de zeevaartscholen, hebben nu Paasvacantie en omdat er nog een paar klanten zijn, zal bij uitzondering een vervroegd examen worden gehouden. Hij leert en leert en maakt eindeloze wandelingen om de havensteden te repeteren; vader Dijkmans is zo vrindelijk om hem de zeevaartkunde te overhoren, terwijl de vrouwen boven bezig zijn, het is mirakel, mirakel, die jongen kent het hele boek zowat uit zijn hoofd.

De vrouwen zijn bezig, want het nieuwe kind kan nu iedere dag verwacht worden. Zij maken de kraamkamer in orde, zetten het bed op klossen, zorgen voor nestschalen en doeken en teiltjes voor het wisselbad, mens, mens, wat is er allemaal nog een hoop te bescharrelen voor alles klaar is voor zo'n jong geluk. 's Avonds, met Nellie vertroeteld in de grote stoel, niet in staat iets te doen van zenuwachtige blijheid, maken ze plannen. Wanneer hij tweede stuurman is kan er weer een huisje ingehuurd worden, toch maar hier in de stad, al is dat voor Jan niet zo prettig.... Och, ben je mal, daar ben ik al lang overheen! Nou, dat vinden ze allemaal erg flink van hem en reusachtig plezierig, het is voor Nellie een heel ding, om met twee kinderen in een vreemde stad te zitten, hier heeft ze haar ouders bij de hand en met iedereen zo 's een aanspraakje, vriendinnen van school en van de zangvereniging en zo. Die vriendinnen komen wel eens aanwippen, om even te kijken hoe ver het er mee staat, ze brengen eigen gebreide kinderkleertjes mee, die verrukt getoond worden onder de lamp en op de hand bekeken. Tjongejonge, dat is me een spannende tijd, nu alles zo nader komt. Dat examen, en die bevalling.... Laten we hopen dat het niet tegelijk komt, kinderen!

Nee, dat komt het niet; er komt een brief. Een brief uit Amsterdam, op een morgen. Hij kent het handschrift niet, denkt eerst dat het van Minnema is, want de J komt hem bekend voor, of anders van de examencommissie; maar dat kan toch ook weer niet, die envelop ziet er te schamel uit. Als hij hem openmaakt komt er een velletje lijntjespapier tevoorschijn, met een paar regels er op.

‘Waarde kameraad! Ik zou je heel wat willen zeggen, maar dat zou overbodig zijn, laat ik dus alleen maar zeggen: wat je bezield heeft, weet ik niet, maar je moet stapelgek zijn! En dat na het gesprek, dat wij gevoerd hebben, toen in Amsterdam, jullie blijken niet te willen, jullie wìllen niet! Je moet het dan tenslotte zelf maar weten, wie niet horen wil die moet maar

voelen. Maar als je nog een greìn gezond verstand hebt, kom dan even bij me langs, voor je je eigen vonnis gaat ondertekenen! Een handdruk, niettegenstaande alles, van je toegen. Karel Verwoert.'

Verwoert? Hij begrijpt er geen barst van....

Hij begrijpt het dadelijk, maar hij houdt de handen voor de ogen, om niet verblind te worden door ineens dat felle licht. Hij wil met de brief naar Nellie gaan, maar laat hij dat maar liever niet doen, eerst eventjes een eindje om, om tot zichzelf te komen. Hij loopt een eindje om, langs de haven, de muziektent, de zeevaartschool en weer rond, als een blind paard in een mallemolen. Maar dan gaat hij naar huis terug, hij heeft het zo ver weten te schoppen, dat hij doen kan alsof die brief er nooit geweest was. Maar eerst heeft hij zijn bullenkist ingepakt.

Hij zit de hele dag te wachten, rokend, douwelend; hij gaat zelfs zitten leren, buiten, onder het afdak. En daar ziet hij bode Breed aankomen, die een telegram brengt uit Rotterdam.

'*Kunt monsteren stuurman ameland morgen vier uur v.m. varen op st johns onder vandergast heden vijf uur n.m monsteren kwel*.'

Het is nu twee uur. Nellie moet begrijpen dat het wel allemaal erg vlug gaat en zo, maar het is toch heus beter, het kan niet anders.

Ze zegt: maar wij.... je examen.... de bevalling...., en als hij haar ogen ziet wordt hij er rampzalig van. Hij zegt: kom, meid, laten we nou niet week worden.

Nee, zegt Nellie. Laten we dat niet. Aju, Jan, goeie reis.

Hoofdstuk X

St. Johns, New Foundland
23 April 1910.
Hotel 'The White Whale'

Beste meid,

ik heb je telegram gekregen, en kan niet zeggen hoe blij ik er mee ben. Wat prachtig, dat het weer een jongen is, en zo'n dikkerd, want die twaalf pond zal toch wel geen vergissing van de telegraaf zijn? De naam Jan vind ik goed, al hebben we er van te voren niet over gepraat; ik vind het prachtig dat het een jongen is, al moet ik er wel even aan wennen, want ik heb aan boord steeds over een meisje gedacht en dat zou dan Marietje heten, omdat ik het zo jammer vond dat we anders niets hadden om onze kinderen aan moeder te herinneren, die toch zo'n best mens was.

Je zult misschien verbaasd zijn, zo'n lange brief van me te krijgen, maar als je mijn telegram gekregen hebt zal het je wel duidelijk zijn; er is zo veel gebeurd en op 't ogenblik gebeurt er zo weinig. Bulle Brega (je weet wel, die runner van de 'Scottish Maiden'), Bootsman Janus (die er ook was, die avond bij Timmer), Flip de Meeuw, nog drie anderen en ik hebben samen een kamer gehuurd in dit logement, dat de Witte Walvis heet en vol geraamtes hangt van zeemonsters en op de tafel staan ruggewervels van potvissen, die als asbakken worden gebruikt, witte dingen, maar als je je pijp er op uitklopt klinken zij hol. Het eten is hier goed, alleen moet je er een beetje aan wennen, als Hollander zijnde, want het is erg vet en ik heb er ook al last van gehad, barre buikpijn en kramp in mijn maag dat ik er dubbel van ging, maar na, op Flips aanraden, een paar kan hete melk gedronken te hebben, met kleine teugjes, is het overgegaan en nu gaat Bulle Brega iedere dag naar de kombuis, waar een dik vrouwspersoon staat dat heel hartelijk is, en daar zegt hij dan wat wij die dag willen eten.

Ja, lieverd, er is heel veel gebeurd, en ik weet niet best waar ik moet beginnen, daarom klets ik maar wat. Het is allemaal moeilijk te vertellen, niet zo zeer wat er gebeurd is, maar wat er in mij is omgegaan en wat ik nu doen moet. Ik zal het probeeren, kind, maar als ik af en toe een beetje onbegrijpelijk ben, moet je het maar vergeven, buitendien heb ik mijn duim hard gekneld bij de schipbreuk en die is nu dik, dus duidelijk is mijn schrift ook al niet. Laten we maar bij het begin beginnen, dat is het beste, als ik aan de dingen toekom, waar het om gaat, zal je het op die manier eerder begrijpen.

Toen ik die dag was weggegaan en aan boord van de 'Ameland' kwam, was ik er, zoals je begrijpen zult, akelig aan toe. Want ik dacht aldoor aan jou, en aan Barendje, en aan de nieuweling, die nu zonder vader komen moest; en ook aan de Dijkmansen en Minnema dacht ik, mijn geweten zag wel zwart. Maar toch wist ik, dat het goed was, wat ik gedaan had, want, lieve meid, je moet het me maar vergeven, zonder de sleepvaart ging ik scheef. Ik weet wel, dat ik nooit een heilige geweest ben, en daarom ben ik altijd zo bar blij met jou, omdat je dat niet erg vindt en ik hou veel van je, dat weet je wel. Maar toen ik van de sleepvaart af was, voelde ik me lang zo zeker niet meer van wat goed was en wat kwaad, als toen ik nog op de lange deining voer. Ik geloof, dat ik allerlei geniepigs in de zin zou hebben gekregen, omdat mijn handen aldoor niets te doen hadden en mijn ogen en mijn hersens ook niet; en aan boord van een sleepboot is daar geen tijd voor, voor valsigheid. Het is moeilijk te zeggen, maar je zult wel begrijpen wat ik bedoel. Een klei-aardappel op zandgrond wordt ziek en raakt verrot, al is het zand misschien veel gezonder dan de klei. Zo is het ook met de sleepvaart en de koopvaardij, en daarom wist ik, die eerste dag en nacht nadat ik weggelopen was, dat ik iets had gedaan dat goed was, al viel het niet mee om te doen.

Ik was al dadelijk niet gerust, toen Kwel mij terugriep met dat telegram, ik dacht: wie weet wat daar achter zit, misschien wil hij mij wel iets op laten knappen, waar zijn andere stuurlui geen zin in hebben. En omdat Verwoert over 'vonnis' schreef, dacht ik: wie weet is er wel iets ergs aan de hand, je hebt kans dat Kwel iets in zijn schild voert, dat mij mijn hachje kan kosten, net als toen met dien jongen Bikkers, die met de 'Achilles' gebleven is.

Toen ik dus aan boord van de 'Ameland' kwam, was ik op van alles voorbereid. Ik had er wel niet uitvoerig over gedacht, van te voren; maar ik had een oud, smerig schip verwacht, een

drijvende doodkist, zoals Kwel er een paar heeft, en die hij af en toe met bemanning en al opruimt, om de verzekering binnen te krijgen. Die verwachting was nog sterker geworden, nadat ik de maats had leren kennen bij de monstering; het waren allemaal jongens die Kwels bloed wel konden drinken, en dat nooit onder stoelen of banken hadden gestoken. Hoofdzakelijk mannen, die die avond bij Timmer geweest waren, net als ik: van der Gast van de 'Stormvogel' als kapitein; Bevers, Boer en Janus van de 'Hydra' als meester, tweede en bootsman; kok Hazewinkel van de 'Albatros', en voorts, als matrozen en zwarte koor, allemaal jongens van van Munster, die zich te buiten waren gegaan aan oproerigheid tegen Kwel, in het verleden. Alleen den derden machinist kende ik niet, een zekere van Gulik was dat, een jonge jongen nog, die van de 'Wieringen' afkomstig was, eentje van Kwels kant, dus.

Toen ik die bemanning gezien had, dacht ik bij mezelf: mooi stelletje is dat, allemaal vijanden van de rederij; die Kwel zou veertien vliegen in één klap slaan, wanneer hij de 'Ameland' naar de hel wist te jagen. Smerige gedachten, ik weet het wel, en als ik niet al die maanden niets had gedaan op de 'Jonge Klazientje' zouden ze niet in mijn hoofd zijn opgekomen; maar we hebben genoeg van Kwels manier van werken te zien gekregen, jij en Barendje en ik, om te weten dat hij niet zo weekhartig is als de kranten schrijven. Ik was dus op van alles voorbereid, en helemaal niet zo zwartgallig gestemd als ik gedacht had, het was net of het niets geen indruk op me maakte, dat besef dat ik hem dóór had. Ik voelde me rustig en gedroeg me bedaarder dan ooit, want ik was op mijn hoede; ik dacht: kijk uit, vader - àls je er dan aan geloven moet, probeer het zo lang mogelijk uit te stellen, wie weet ben je hem nog te slim af.

Je zult mijn verbazing kunnen begrijpen toen ik, na met de tram naar de haven te zijn gegaan, een fonkelnieuw schip zag liggen, zó allemachtig mooi, dat ik dacht aan het verkeerde adres te zijn. Maar het was een sleepboot, daarin kon ik me niet vergissen, en ik ging eens even een kijkje nemen, omdat ik nu toch eenmaal de tram uit was. Het was een schitterend schip, niet groot, maar met een lijn in haar lichaam om verliefd op te worden. Een kracht en een fraaiheid als er in die ribben zat, ongelooflijk, en ze had een borst, dat je je er, na hààr gezien te hebben, niet meer over zou verbazen de jongens altijd over schepen te horen spreken alsof het vrouwen zijn. Ze had een heel ander model dan de sleepboten die wij kennen,

veel slanker was ze, en dat gaf een indruk van snelheid aan haar lijnen, ze lag te popelen van de rankte. Werkelijk, zo'n juweel van een sleepboot had ik van mijn leven nog niet gezien, en je zult begrijpen dat ik raar stond te kijken, toen ik op haar boeg de naam ‘Ameland’ las.

Het was de ‘Ameland’, het schip, waar ik me zoveel narigheid van had voorgesteld. Ik ging aan boord, een beetje aan de beteuterde kant, met het gevoel dat ik mezelf lelijk had beetgenomen met al die achterdochtigheid. Bevers en Boer waren al aan boord, en Bevers liet me het schip zien. Eerst de machinekamer, daar was hij machinist voor. Ik stond er sprakeloos van, dat mag je geloven. Een kàr dat ze in haar lijf had, het leek wel een uurwerk. Alles blinkend en glanzend en fonkelend van het koperwerk; en Bevers vertelde me, dat ze een kruissnelheid had van elf mijl. Elf mijl! Je begrijpt, ik wou het niet aannemen. Maar toen ik die machine zag, moest ik het wel toegeven, want al heb ik niet zo bar veel kijk op machines, dat hier iets bijzonders aan de hand was, dat zag een kind. Maar de verrassingen waren nog niet afgelopen; we kwamen vervolgens in haar bunkers. Nu weet je, dat een sleepboot altijd veel grotere bunkers heeft dan een koopvaardijschip, omdat ze voor tien moet trekken en toch dezelfde afstand afleggen, terwijl haar afmetingen zoveel kleiner zijn. Maar bunkers zoals deze had ik nog nooit gezien, het leek wel een herenhuis, allemaal kamertjes. Bevers was er in zijn schik van, zoals ik onder de indruk was, je zou zeggen dat hij de boot zelf gebouwd had. Hij legde me uit, dat ze twee keer zoveel kolen kon verstouwen als de sleepboten, die tot dusver waren gebouwd; ze had bovendien een bar zuinige machine, en dat alles met elkander maakte, dat ze een actieradius van twaalf duizend mijl bezat: dat wil zeggen, ze kon, zonder kolen te laden en zonder de machine één seconde rust te geven, van Rotterdam rond Kaap de Goede Hoop naar Soerabaya varen, met de losse boot! De meester legde me uit, dat de tussenschotten, die de bunkers in kamertjes verdeelden, bedoeld waren om het verschuiven van de kolen tegen te gaan, als er veel weggestookt was, en om het gewicht zuiver te kunnen verdelen, maar ik luisterde maar half naar hem, want ik begreep er niets van. Ik had een lijkenemmer verwacht, en ik werd geplaatst op het mooiste schip, dat ik ooit gezien had. Het vlaggeschip van de vloot, nog wel; Kwel moest gek zijn, of ik, één van beiden.

Toen Bevers mij de brandblus-installatie had laten zien, de

lenspomp voor weerloze vaartuigen, de zoeklichten op de bak en in de achtermast en de liften voor de as van de stookplaat naar het dek, en toen wij een mok koffie dronken in de kombuis, waar kok Hazewinkel een beetje beduusd stond te scharrelen met zijn nieuwe, blinkende spullen op het moderne stoom-fornuis, kon ik het niet langer voor me houden, en ik vroeg: hoe komt 't, dat uitgerekend *wij* dit schip te varen krijgen op haar eerste lange reis? Bevers gaf daar niet dadelijk antwoord op, zeker omdat de kok er bij was; hij nam me mee naar zijn hut, en daar zei hij: jij bent niet de enige, die door Kwel gestraft is voor oproerigheid, wij hebben er allemaal iets voor te verduren gehad. Van der Gast heeft hij zijn oude ‘Stormvogel’ afgenomen, waar hij vijftien jaar op gevaren had, mij heeft hij voor straf bij de rivierdienst geplaatst op half salaris, Boer heeft zes maanden ambulant gelopen, Hazewinkel heeft de gang van het kantoor mogen schilderen en zo heeft iedereen hier aan boord zijn portie beetgehad. Maar nu, nu dit nieuwe schip haar eerste lange trip gaat maken, heeft hij de beste vaklui van de Verenigde Vloten uitgezocht, zonder aanzien des persoons. Hij heeft die geschiedenis met de ‘Scottish Maiden’ niet vergeten, en daarom zit jij hier. Van der Gast heeft de langste ervaring van alle kapiteins bij de sleepvaart, hij heeft vijftien honderd duizend mijl slepende afgelegd, en daarom heeft hij hem gekozen. Ik was de eerste machinist bij van Munster....

En zo noemde hij het hele rijtje op; Boer had dit gedaan, om zich te onderscheiden, bootsman Janus dàt, kok Hazewinkel wéér wat anders - zoals hij de zaken voorstelde, was het 't puikje van 't puikje, deze eerste bemanning van de ‘Ameland’.

Als ik niet ontslagen was en uit mijn huis gezet, als ik jou niet had zien lachen met tranen in je ogen, toen we naar moeder Dijkmans liepen, na de verkoping, met Barendje op je arm; als ik niet al die maanden op de ‘Jonge Klazientje’ had gevaren, om werkeloos te overleggen hoe weinig een mens heeft aan zulke akkevietjes als dat met de ‘Scottish Maiden’, zou ik hem geloofd hebben. Als ik, na de ‘Jan van Gent’, op de ‘Ameland’ geplaatst was, zou ik dadelijk aangenomen hebben, dat het een onderscheiding was, een bar hoge onderscheiding, en ik zou gevonden hebben dat ik die best verdiend had bovendien. Maar nu, lieve meid, - ik had Kwel leren kennen, beter dan de anderen, en ik had mezelf leren

kennen, beter dan vroeger. Toen ik eenmaal alleen was in mijn nieuwe hut, en mijn bullenkist uitpakte, was ik lang niet zo opgelucht en zo vrolijk als ik gedacht had, toen ik nog bij Bevers op zijn kooi zat. Het was een pracht van een hut, alles nog blinkend van de verse lak en er zaten nog geen spijkers in de kastdeur of krassen in het beschot van de kooi, beter kon ik het me niet wensen, alles was prachtig. Maar ik voelde me bar onsekuur, en ik wist toen nog niet precies waarom. Nu weet ik het wel: ik had me, in de trein en bij 't monsteren, voorgenomen om Kwel te slim af te zijn, om hem te doorzien van 't begin af aan. En nu, met dat juweel van een schip onder de benen, en die uitgelezen bemanning van oude maats aan boord, kon ik er al geen touw meer aan vast knopen. Kwels slimmigheid had het van mijn slimmigheid gewonnen, van het ogenblik af, dat ik voet aan boord zette op de ‘Ameland’.

Het was een onheilspellende beweging.

***

Ik heb daarnet gegeten met Bulle en Janus en Flip, met ons vieren aan een tafeltje in de gelagkamer. Bulle had boerenkool besteld, maar die kennen ze hier niet, en nu had dat dikke mens wéér een schurftje gemaakt van vis en witte bonen met dik levertraan er overheen, het was niet lekker en ik heb maar weinig gegeten, om niet weer last van de maagkramp te krijgen; en nu zit ik bij een kaars in de keuken te schrijven. Het is al laat, weet je, en dan is de keuken de enige plaats in dit logement waar het warm is, want het fornuis blijft branden overnacht, dan hoeft ze niet zo vroeg op te staan voor de koffie. Het was jammer, dat ik daarstraks uitscheiden moest voor het eten, want ik was net zo goed op dreef, hopen wij nu maar dat het thans wederom vlot van stapel gaat, het is allemaal nogal moeilijk te vertellen, omdat er zoveel over mezelf bij moet. Want, weet je, mijn lieverd - mijn verdomde lieverd, ik verlang zo bar naar jou! - de grootste avonturen zijn niet in de werkelijkheid gebeurd, maar in mezelf, als je begrijpt wat ik bedoel. Wat er met ons en de ‘Ameland’ gebeurd is, is niet de hoofdzaak; de hoofdzaak is de koers, die mijn geweten gestuurd heeft door die gebeurtenissen heen. Tenminste, zo voel ik het, en mijn geweten is misschien nog niet genoeg gezegd. Mijn gevoel voor jou en mijn houding in het leven en mijn ziel, als een mens zoiets heeft, zijn er ook bij betrokken. Maar laat ik verder gaan met je de gebeurtenissen te vertellen, dan begrijp

je het beter. In de gelagkamer was het bar koud, omdat het al zo laat was, daarom zijn mijn vingers wat stijf en mijn duim steekt ook, als ik dus niet duidelijk schrijf moet je het me maar, niet kwalijk nemen.

Toen ik, die eerste middag, mijn bullenkist had uitgepakt, jouw portretje aan het voeteneind gehangen en mijn walkleren verwisseld voor duffel, laarzen en mijn staande ondergoed, ging ik naar buiten, het dek op, en naar de kaartenhut. Daar bleek van der Gast inmiddels te zijn aangekomen met de chronometer, die hij van het instituut gehaald had. Het zag er in de kaartenhut en in de kapiteinskajuit, die daarnaast was, net als op de ‘Jan van Gent’, even keurig uit als ovetal aan boord, en ik kreeg dadelijk de indruk, dat van der Gast een heel wat zindelijker en ordelijker schipper was dan Sjemonow. Hij was erg aardig en hartelijk, schudde mij de hand of ik zijn kind was en zei aldoor maar: beste Wandelaar, beste jongen, met een beetje gebibber in zijn stem, alsof hij zwak was na een ziekte. Ik vond hem oud geworden, erg wit van haren en zijn snorren stonden een beetje verlept; ook zijn ogen waren lang zo pittig niet als ik hen in mijn herinnering had, ze stonden een beetje zwemmerig en het leek af en toe, of hij zich met alle macht beheersen moest om niet te huilen. Ik moest eerst eens duchtig peilen wat ik aan hem had, want hij deed allemachtig raar, heel anders dan ik verwacht had.

Je weet, dat hij een van de oudste schippers van de vloot is, en een rauw nummer bovendien naar de verhalen te oordelen, die over hem in omloop zijn. Maar al zal het grootste deel van die verhalen wel gelogen wezen, in ieder geval had hij dan toch, maar de ‘Noordstar’ geborgen, een jaar of vijf terug, en dat dok naar de oost gesleept, waar toen zoveel drukte over is geweest, en dat doe je toch niet op je pantoffels. Het was een beetje vreemd, om die glasharde man met bibberende snorren en knipperende ogen voor je te zien staan, en aldoor maar te horen zeggen: beste Wandelaar, reuzen jongen, potverdrie wat ben ik blij, dat ik jou als stuurman heb! Ik raakte er werkelijk mijn koers een beetje bij kwijt, maar ik liet hem maar begaan en keek ondertussen zijn kajuit eens rond. Hij had het aldoor over zijn oude ‘Stormvogel’, dat was toch zo'n machtig mooi schip geweest, en zo stoer, en ik weet niet wat allemaal, het leek waarachtig wel of hij over zijn overleden vrouw praatte. Hij is namelijk getrouwd geweest, maar al langer dan tien jaar weduwnaar; een portretje van zijn echtgenote hing in

zijn kooi en daarnaast een portret van de 'Stormvogel', een ouderwetse kast met een stugge boeg en de pijp zo recht en zo dun als een potlood. Geen mooi aan af te kijken, maar je weet hoe dat gaat: over de keus van de liefde valt niet te praten, op dat punt is iedereen zijn eigen baas en een gek in de ogen van een ander. Dan stond er nog een fles op de kast, met een model van dat schip er in, en aan de wand hing een vies kartonnetje, waar op stond in drukletters: 'Oost, West, thuis best.' Een rare spreuk voor een sleperkapitein, die geen enkel thuis meer heeft, zelfs geen zuster of een moeder. Maar voor van der Gast was de 'Stormvogel' zijn thuis; dat kon iemand bij de eerste oogopslag zien. Er hing een kanarie in een kooitje, die niet zingen wou van de vreemdigheid, er stonden potten voor de poorten met bloemen er in, en aan de wand hingen allerlei prulletjes en snuisterijen, die nog niet hun ware plaats gevonden hadden, want terwijl hij met mij praatte veranderde hij er aldoor aan. Dan deed hij, midden in een verhaal, een stap achteruit, zei: 'ja.... ja....', en hing dan een pijpenrekje op de plaats van een krantenhanger. Ondertussen had hij het aldoor maar over de 'Stormvogel'. Hij was er natuurlijk erg mee in zijn schik, dat hij nu het bevel had over het vlaggeschip van de vloot, dat was me een onderscheiding van heb ik jou daar; maar het was duidelijk te horen dat hij daarmee zichzelf tegen de haren praatte, hij was honderd maal liever op de 'Stormvogel' gebleven, al hadden ze hem het bevel over een convooi van twintig 'Amelanden' aangeboden. Toen we klaar waren met de kaart en met het opmaken van de ruwe koers voor de komende weken, stoomden we naar de Lekhaven, waar de 'Titaan' lag, en toen we daar hadden vastgemaakt (de volgende morgen zou pas gevaren worden), vroeg ik hem, of hij wat te doen had, want iedereen ging van boord voor de laatste keer en ik wilde met hem een borreltje gaan drinken, zoals ik dat met Sjemonow gewoon was. Maar hij zei: 'nee, nee!', met een afwerend gebaar, alsof ik hem een oneerbaar voorstel had gedaan; 'ik drink niet, jongen, deze reis,' zei hij, 'er hangt te veel van af, dat begrijp je wel.'

Die eerste avond had ik nog niet door, wat er met van der Gast aan de hand was, het was allemaal nog te kort bij, en er moest eerst nog het een en ander gebeuren om de nevel op te laten trekken. Zoals het zich toen voor mij voordeed, was iedereen aan boord in zijn schik met de 'Ameland', en waren ze er allemaal op uit, deze reis een wit voetje bij meneer Kwel

te halen, om vorige zonden goed te maken en het verleden te begraven. Hij had ze allemaal in de palm van zijn hand, en mij erbij. Want die stand van zaken kwam best in mijn kraam te pas; ik voor mij had ook niets anders op het oog. Ik wilde weerom bij de sleepvaart, en de sleepvaart betekende Kwel, dus ik had niets anders te doen dan mij van mijn beste kant te laten zien, mijn beste beentje voor te zetten, en huistoe te varen met een rapport, dat klonk als een klok, om op die manier een veilige vrede te tekenen met de rederij. Ik had te kiezen tussen de 'Jonge Klazientje' en mijn kop buigen, diep buigen, zo diep, dat ik de modder kon drinken; en ik was bereid om dat te doen. Ik had me, door mijn belofte aan Bikkers te breken, door jou en de kinderen te verraden, vader en moeder Dijkmans te bedriegen, Minnema op te lichten en mijzelf een rad voor ogen te draaien met die gedachte dat Kwel mij 'uitgelezen' had, al zó diep vernederd, dat ik niet anders kon. Hij was me, eindelijk, de baas geworden, die meneer; en hij is het nòg. Het enige verschil tussen nu en toen is, dat ik er nu rond voor uitkom en wéét wat voor vlees ik in de kuip heb en wat voor lot voor ogen; maar verder ben ik nog bereid, om voor hem te bukken en te kruipen en hem te aanbidden als een gesneden beeld; want hij is de sleepvaart, ik mag kiezen tussen Kwel en de vuilnisbelt. Vergeef me, ik kan niet anders, God heeft me zo gemaakt. Je zal aanstonds horen, wat dit allemaal voor offers vraagt van mijn eer en mijn geweten en mijn kameraadschap en jouw liefde, van alles, wat in het leven waarde voor me heeft.

Het is koud, de kaars gaat uit, en ik hoor het regenen. Ik ga nu maar naar bed, want ik voel me ineens rampzalig. Ik wilde, dat je hier was, dat ik je in mijn armen kon nemen, mijn vrouw, mijn beste vrouw.

***

Toen ik vannacht, na het schrijven, aan jou zat te denken, heb ik de penhouder gebroken, omdat mijn hand ineens een vuist werd. Daarom moest ik vanochtend een nieuwe gaan kopen om de schade goed te maken, want de penhouder was van het logement, en zo komt het, dat ik nu pas laat begin. Ik hoop dat ik nog flink op kan schieten voor het weer etenstijd is, want er staan dingen te gebeuren, die wel eens gauw hun beslag zouden kunnen krijgen, maar daarover later, anders begrijp je er helemaal niets meer van. Genoeg, dat ik vanmorgen, bij het wandelen

langs de haven, naar de winkel waar ze penhouders verkopen, ineens een plan kreeg om gauw bij je te zijn. Een gewaagd plan, maar als het lukt, zal ik veel eerder bij je zijn dan ik had durven hopen, en daar heb ik alles voor over, Nellie, meid; want jij bent het ware Noorden van mijn kompas, jij staat aan de andere kant van de zee, met je armen open, als ik vaar is het naar jou, naar jou, mijn lieverd. Ik zit er nu zelf een beetje om te grinniken, om die zin, maar ik laat hem maar staan. Ik wil eerlijk zijn, weet je, helemaal eerlijk, anders zijn wij met ons beiden naar de haaien. En als ik eerlijk wil zijn, hoort dit er ook bij. Ik zou je nog veel meer van die rare zinnen kunnen schrijven, ik zou eigenlijk het liefste niets anders schrijven, maar dat is malligheid, want ze zouden allemaal hetzelfde zijn.

Ik moet nu verder gaan met mijn verhaal. Omdat van der Gast, die avond van de eerste dag, niet de wal op wilde, en ik er op mijn eentje geen zin in had, ging ik eens een kijkje nemen aan boord van de 'Titaan', een hopper van zeshonderd ton; - een hopper is een schip, waarin bagger gestort wordt, en dat dan een eind zee-op vaart om daar de bagger door haar buikkleppen weer te lozen. Een grijze doos van een schip, hoog op het water, vers van de werf. Ze kon ook op eigen kracht varen, had een aardig karretje en manschapsverblijven, die er best mee door konden. Daar trof ik, als runners, Bulle Brega en nog een stel, de rest was aan de wal. Bulle Brega voerde het bevel, er was ook nog een jonge jongen bij, pas van de zeevaartschool, die zijn diploma als stuurman had. Een blonde jongen met aardige ogen en vol geestdriftigheid voor de vaart, hij heette Flip de Meeuw. Ik vertel je dit, omdat je later meer van hem zult horen. Bulle vertelde, dat de 'Jan van Gent' nu ergens om de Zuid zat, met nog steeds dezelfde bemanning; hij had een klein reisje meegemaakt naar la Coruña met vier lichters, en wist te zeggen dat Sjemonow zijn nieuwen stuurman, een zekeren Fruithof, al drie keer lens geslagen had omdat hij zo stom was, maar dat zal hij wel gelogen hebben om mij een pleziertje te doen, want ik geloof dat ik hem nogal in mijn kaart heb laten kijken door te zeggen, dat de 'Jan van Gent' het beste schip was, waar ik ooit op gevaren had, en dat wel blijven zou.

Nadat ik bij Bulle een bak koffie gedronken had, met de benen op tafel en de pijp in de hand, zei ik dat het mijn tijd was om weer te gaan slapen, want we zouden die morgen in de vroegte varen, met het lage tij. Ik voelde me bar eenzaam, toen ik weer in de donkerte en de nattigheid stond; het was intussen

gaan motregenen en de lantarens op de kade schenen met kringen in de mist. Ik geloof, dat ik toen voor het eerst werkelijk gevoeld heb wat ik gedaan had en wat me te wachten stond, want ik maakte dat ik beneden kwam en toen ik bij toeval mijn gezicht zag, in het spiegeltje boven de wasbak in mijn hut, na de lamp te hebben opgestoken, schrok ik er bijna van, zo bleek was het en mijn ogen stonden alsof ik koorts had. Ik begon me uit te kleden en zo'n beetje te deunen om de stilte te verjagen, toen er op mijn deur geklopt werd. Ik wist niet wie dat zijn kon, en ik vond het niet prettig, ik begreep niet waarom. Maar ik riep: ja!, en toen kwam van Gulik binnen, je weet wel, de derde machinist. Hij vroeg of ik een vuistje lucifers kon missen, en die gaf ik hem; hij was om een kletspraatje verlegen, want naderhand gaf ik hem een sigaar en toen haalde hij een vol doosje uit zijn zak om me aan vuur te helpen. Hij begon zo'n beetje een gesprek, over het schip en New Foundland en de toestanden; maar ik gaf hem niet veel bocht en liet hem maar begaan. Vroeg alleen eens waar hij gevaren had, en toen bleek, dat hij derde was geweest op de ‘Terschelling’, dat hij mij gezien had, toen in Brest, en dat hij drie jaar onder Verwoert gediend had. Ik zei: je bent dan zeker wel een goeie leerling van hem geweest, dat je nu op de ‘Ameland’ zit?, en hij vroeg met een kleurtje: hoezo? Maar ik had geen zin om hem mijn achterdocht voor het schip aan zijn neus te hangen, en bromde maar wat; toen zei hij: ja, ik ben eerst een tijdje onder zijn invloed geweest, een beetje roodachtig en opstandig en zo meer, maar nu weet ik beter, ik wou dat ik die knuppel nooit gekend had. Zozozo, zei ik, en ik dacht bij mezelf: hoor, 't is net of je Minnema nadoet! Je zult zeggen: wat klets je, maar ik heb die eerste avond nog zó helder in mijn herinnering, dat ik hem van minuut tot minuut zou kunnen navertellen; ik geloof dat die avond de ergste was van allemaal. Die onzekerheid, weet je, die angst voor wat je te wachten staat, en daarbij het gevoel dat je nog weg kunt, dat je nog de benen kunt nemen als je met alle geweld zou willen. Ik moest mezelf met allebei m'n handen vastgrijpen aan het schip, als je begrijpt wat ik bedoel, zo werd er aan me getrokken door m'n heimwee naar jou, m'n zwarte gedachten en dat voorgevoel, dat ik niet onder woorden kon brengen, maar dat er daarom des te ellendiger door werd.

Van Gulik begon een beetje zenuwachtig te vertellen van zijn meisje, en dat hij trouwplannen had, maar dat hij door domme taal moeilijkheden had gekregen met de rederij en nu

bar blij was, dat hij zo'n mooie kans kreeg om zijn onnozele geklets weer goed te maken. Het was wel een hoge onderscheiding van de rederij, dat hij nu op dit schip mocht varen, en of ik dat ook niet vond? Ik zei: ‘jawel’, en meer niet; toen werd die jongen steeds zenuwachtiger, en begon te vragen of ze mij dan óók met die nonsens aan boord gekomen waren dat het schip niet deugde? Ik dacht: ai! daar heb je wat, en zei: ‘nee, wat bedoel je?’ Het leek hem reusachtig plezier te doen, dat ik van niets wist, want dan zou ik het wel onbevooroordeeld met hem eens moeten zijn, dat het allemaal nonsens was, wat die mensen vertelden. Ik vroeg hem: ‘wàt vertellen ze dan?’, en toen haalde hij zijn schouders op en zei: och, kapitein Bas van de ‘Aurora’ heeft het eerste reisje met haar gemaakt, naar New Castle, en ze zeggen dat ze toen bijna naar de hel geweest is; maar ten eerste heeft Kwel haar daarna in het dok gehad, en ten tweede moet die Bas een ouwe sok zijn van je welste, een van die kwijlebabbels van van Munster ... o, neem me niet kwalijk, je komt zelf van van Munster, maar je begrijpt wel wat ik meen.

Jawel, dat begreep ik verdomd goed, en ik dacht: als Bàs gezegd heeft dat ze niet deugt, dan is me dat meer waard dan alle onderscheidingen van de wereld. Maar ik hield me laag en vroeg: ‘wie heeft je dat allemaal aan je neus gehangen?’ Die vervloekte Verwoert, zei hij. ‘Hee,’ zei ik, ‘raar is dat, en weet je soms nog wat Bas precies gezegd heeft?’ Nee, zei hij, dat weet ik niet meer, en het is toch allemaal flauwe kul bovendien ... zo iets van dat ze te rank op het water lag, of dat haar evenwicht niet deugde, of zo; in ieder geval heeft hij het bevel geweigerd, voor deze reis, en nu ligt hij weer in de bergingsdienst met zijn ‘Aurora’.

Ik gaf den jongen nog een sigaar, zei dat ik het met hem eens was, nonsens, flauwe kul, bakerpraatjes, jawel, jawel, en duwde hem de deur uit. Ik kleedde me als een gek uit en klom in m'n kooi, met een gedachte van: nou kun je tenminste niet met je dolle kop het dek op, want nakend dat gaat niet, je zult je eerst weer aan moeten kleden als je hem smeren wilt. Ik vertel het je maar allemaal precies in de volgorde zoals ik het me herinner, misschien begrijp je dan een beetje wat er die avond in me omging. De keus was moeilijk, lieve meid, en in het donker werd alles veel groter. Ik lag me zelf lelijk op te winden in die kooi, aldoor maar woelen en zuchten en mompelen en langs het beschot strijken om koelte aan de handen, en van

slapen kwam niets. Ik werd er op het laatst zó zeker van, dat er iets aan het schip niet deugde, dat het een lijkenemmer was, dat ik al met mijn benen buiten bed zat om me weer aan te kleden, toen ik een sleepboot hoorde blazen op de rivier. Ik had ze ieder ogenblik gehoord, want er is een druk bedrijf hier in de haven, maar het was net of God me dat seintje had willen geven. Zo zie je, hoe raar ik er aan toe was, ik luisterde naar die boot als naar een teken van hoger Hand, net of God niets anders te doen had, dan voor mij op een toetertje te blazen. En toen ben ik voor mijn kooi geknield, ik zeg het je, omdat we helemaal eerlijk zouden wezen, en ik heb voor het eerst sinds mijn jongensjaren waarachtig een gebed gedaan. Lieve God, ik heb 't zwaar op mijn geweten, maar vergeef me en hou me overeind, want zonder d sleepvaart kan ik niet leven en zonder Nellie ook niet; laat me niet kiezen, dat zou ik niet kunnen, dat zou verschrikkelijk zijn. Dat gaf me rust, en door de kou aan mijn benen werd ik ook bedaarder, want ik heb wel een kwartier zo gezeten; toen ik weer in mijn kooi kroop had ik slaap en mijn knokkels deden zeer, zo hard had ik mijn handen gevouwen.

Ik sliep in, toen ik eenmaal lag; niet gauw, maar de zwarte gedachten waren weg. Ik luisterde naar de rivier naast me en naar het schavielen van een wrijfhout tussen het schip en de ‘Titaan’. Vlak voor ik wegdoezelde hoorde ik stemmen, in de hoogte, en stappen boven een holte; dat moest aan dek van de ‘Titaan’ zijn. Ik bleef nog even naluisteren, terwijl de rest van m'n lichaam al sliep. ‘Ben je gek’, zei een stem, ‘dat kunnen geen’ ratten zijn; die heb je nog niet op zo'n nieuwe schuit.’ Toen weer stappen, en een andere stem, die ik haast niet verstaan kon: ‘... een vogel...’ En die eerste stem weer, lachend in de verte: ‘Haha! Een vogel op de tros bij hardstikke nacht, die is goed...’

Toen waren ze weg, alleen de rivier maakte geluid en dat wrijfhout knerpte weer, of er iemand kreunde. Ik wist niet meer of het een nachtmerrie of werkelijkheid was, maar ik viel in slaap met een barre bangigheid.

***

Lieve meid, het eten is weer achter de knopen en het was beter vandaag: kleine peertjes uit 't vat met gemalen aardappels en een scholletje, en ze had zich een beetje beheerst met 't vet. De jongens vlogen zowat op tafel, toen ik ze vertelde van m'n

plannetje, ze voelen er alles voor, want ze vervelen zich krom hier in de haven met niets om handen. Ze wilden dat we morgen ann de dag maar aan de slag gingen, als 't kon vandaag nog, maar ik heb ze zoet weten te houden en ze ieder een kant op de stad ingestuurd, om prijzen te vragen bij de winkeliers, dan hebben ze wat te doen en als ze met zijn allen waren zouden ze maar weer in de fles gezwommen zijn. Het valt niet mee, om zes van die tintelende makkers een week lang onder de bijbel te hoeden, en daarom zou het ook maar goed zijn als het plan doorging, voor ze sporreling gaan maken uit baldadigheid. Als ik deze brief aan jou niet begonnen was, zou ik vandaag van wal gestoken zijn met de toebereidselen, maar ik heb van het schrijven zo de smaak te pakken gekregen, dat ik het niet van mezelf gedaan kan krijgen om uit te scheiden voor ik klaar ben. Gek is dat, ik ben nooit bar schrijverig geweest van mijn leven, maar nu is het net of je bij me bent, als ik schrijf, of we samen te kooi liggen in 't donker en ik je vertel van de reis, met je hoofd op mijn schouder, zoals we dat altijd deden als ik weerom was na een maand of wat. O meid, meid, je weet niet hoe ik naar je verlang; ik heb zo dicht langs de kuil gelopen, dat ik nu pas begrijp wat een rijkaard ik ben, met zo'n vrouw achter de kim en twee zware kinderen. Ik hou van je, kind, ik ben gek op je, Nellie; als je er werkelijk was, zou ik het niet zeggen; waarom weet ik niet, dan staat het zo raar. Maar op schrift kan ik het niet laten; als je deze brief gelezen hebt moet je hem maar opvouwen en wegsteken en er nooit over praten, als ik terug ben, want dan zou ik zo draaierig worden als een kat. Ik heb nooit geweten, dat je met de pen zoveel méér zeggen kon als met de mond; misschien zijn er daarom wel zo veel boeken geschreven.

Ik zou je graag van 't plan vertellen, maar eerst moet de rest er uit. Ik zal het kort maken, en van alles overslaan wat niet nodig is om het te begrijpen, want anders krijg ik 't met de jongens aan de stok, die vragen nu al, wat ik daar allemaal zit neer te kladderen in dat hoekje, en als ik zeg: een rapport voor de rederij, knipogen ze naar elkaar met een grijns en bootsman Janus zegt: ik zou best 's bij die rederij van u op schoot willen zitten, kaptein.

Om kort te gaan: we voeren uit, de volgende morgen. Niets bijzonders van te vertellen, alleen één kleinigheid: van der Gast wou de ‘Titaan’ op de korte tros de Waterweg uitbrengen, om haar buitengaats meer bocht te geven, maar ik

zei: ‘zouden we haar tien liever op de flank nemen, schipper? Er staat een slurf van een stroom en dan konden we haar met stoppen wel eens op de kont krijgen.’ Sjemonow, en Bas ook, zou gezegd hebben: nee, jong, dat niet, want ... en dan zouden ze uitgelegd hebben waarom, want een schipper hoort te weten wat hij doet; maar van der Gast zei: ja, stuurman, je hebt gelijk, laten we haar maar langszij houden en als tweeling de rivier afzakken, dat is beter. Een kleinigheid, maar die gaf me dadelijk al een aanwijzing voor de toekomst: in naam voerde van der Gast het gevel, maar in werkelijkheid deed hij niets zonder mij eerst te vragen, en als we het oneens waren deed hij altijd mijn zin. Het leek, of hij de verantwoordelijkheid voor de sleep niet alleen dorst te dragen, maar hij zette er nooit iets van in het journaal. Daarin was het ‘ik besloot’, ‘ik nam mij voor’ en ‘ik gaf order’ voor en na, terwijl in de werkelijkheid de wind uit mijn hoek woei. Alles wees er op, dat hij bang was van de ‘Ameland’ en zijn ‘Stormvogel’ als een haas terug wilde verdienen, zoals ik al zei; en ik dacht er dikwijls over waaròm die man zo in angst zat voor het schip. Wist hij iets, dat hem op zijn hoede deed zijn, of was het alleen maar onzekerheid? Ik kwam er niet achter, maar ik ontdekte wel gauw, dat hij niet de man was die ik verwacht had. Je moet me beloven er nooit met een ander over te praten, want ik zou hem niet graag bekladden; maar onder ons gezegd en gezwegen: hij was een beroerde schipper voor de ‘Ameland’. Beverig, onzeker, en bar schrikachtig. Er kon niets vallen met een hard geluid. of hij stoof uit zijn hut en schreeuwde: ‘wat is dat? Wie doet dat?!’, en als iemand een bladder verf afschuurde met een slee of een stopblok was de hel te koop; de jongens dachten: omdat hij streng is, maar ik wist: omdat hij bang is, bang voor Kwel en bang voor iets anders, dat hij niet zeggen wil en dat hem hoe langer hoe schichtiger maakt, omdat hij het verzwijgt. Ik probeerde wel eens, met een zoet lijntje, om hem aan het praten te krijgen; maar al kletste hij in het begin van zo'n gesprek honderd uit over alles en nog wat, om tenslotte terecht te komen bij die onvermijdelijke ‘Stormvogel’; als ik over de ‘Ameland’ begon werd hij ineens stil en wantrouwend, keek achterdochtig naar me op (hij was een stuk kleiner dan ik, dat herinner je nog wel), en ging dan meestal op het een of andere kinderachtige voorwendsel naar beneden, of naar boven, al naar het geval was, in ieder geval uit de voeten. Ik probeerde het op allerlei manieren, want de indruk, dat hij iets wist van

het schip dat niet zuiver was, werd voor mij steeds sterker; maar hij liet niets los, werd alleen zenuwachtiger met de dag. Het bestek, het journaal en tenslotte ook de orders liet hij helemaal aan mij over; het enige, waar hij iedere dag naar vroeg, op net laatst wel een keer of vier, was de stand van het kolenverbruik. Hij vroeg er zo dikwijls naar, en zo gemaakt oppervlakkig, dat ik er iets achter begon te zoeken; toen ik hem in de gaten hield kwam ik tot de ontdekking dat hij, iedere keer nadat hem de bunkerpeiling gemeld was, in de kaartenhut ging zitten cijferen op vodjes kladpapier. Wel een half uur lang zat hij te rekenen, te staren, op zijn potloodje te kauwen en op zijn kop te krabben, om dan weer verder te cijferen, als een kind. Ik vroeg er den meester eens naar: ‘is er iets aan de hand met de kolen?’ Die begreep me niet, ‘hoe dat zo?’, vroeg hij. Ik zei: ‘krijgt de ouwe soms een premie, als hij zuinig met de brandstof is?’, maar daar wist Bevers niets van. Ik kreeg op het laatst de overtuiging, dat zoiets toch wel het geval moest zijn, want als we een dag hard opgeschoten waren, met zuinig gebruik, was hij in zijn schik en wreef zijn handen en klopte mij op de schouder en zo meer, maar als we een dag hadden liggen rijden zonder veel voortgang te maken, met veel verloren voer onder de ketels, was hij ongemakkelijk uit zijn humeur en van dat soort buien kreeg ik meer staartjes dan plezierig was. Maar ik liet hem maar betijen en dacht: de ouwe stakker kan het niet helpen, het is ook geen karwei voor een man op die leeftijd en met die vastgeroeste gewoontes. Hij leefde nog zó helemaal aan boord van zijn ‘Stormvogel’, dat hij steevast de knop van de deur van de stuurhut misgreep, want die zat aan boord van de ‘Ameland’ aan de rechter, inplaats van aan de linkerkant. Dat bewijst hoe stroef zijn hersens waren geworden - hij kon er niets meer bij leren op zijn oude dag; wat een wonder dat hij uit zijn doen raakte aan boord van dit schip, dat vol foefjes en nieuwigheden en probeersels zat, die mij ook nog dikwijls genoeg in de war brachten.

Ik was een stuk rustiger geworden, na een goeie week varen, dan die eerste dag; want hoe zwartgallig je het schip ook bekeek, op het laatst moest je toegeven: ze was een juweel. Ze liep als de weerlicht en luisterde zo scherp naar haar roer, dat ze soms onder je handen vandaan schoot. Iedereen aan boord was in de beste stemming, ik heb nog zelden zo'n jolige beweging op een sleepboot meegemaakt. En dat niettegenstaande de bruine

bonen, die we iedere dag opnieuw op tafel kregen, volgens het recept van meneer Kwel, en de slechte boter en de pierige vruchten als ‘dessert’, die beter overboord gegooid konden worden door wie geen wurmen lustte. Bevers, Boer en van Gulik raakten er niet over uitgepraat, wat een karretje, wat een bunkers, wat een soepele slinger zat er in die schroef, een juweel, meneer, een juwéél, geen wonder dat ze zo hoog verzekerd was! Dat wist ik niet, van die verzekering, en toen Bevers het zei kwam ineens die oude achterdocht terug. Ik vroeg: ‘hee, is ze zó hoog verzekerd?’, en Bevers zei: als een mailschip, geloof dat maar, als dit lekkertje naar de haaien gaat, verdient meneer Kwel er dik op. Maar Boer zei: smerige lasteraar, van wie heb je dàt nou weer? En Bevers grinnikte, toen hij antwoordde: ‘jaja, ik heb mijn eigen geheime dienst, m'n vrouw hoeft geen strapatsen uit te halen als ik een paar duizend mijl uit de buurt zit, want ik weet àlles, nog vóór ik een dag terug ben, alsof ik er met m'n neus bovenop gestaan had.’ Ik probeerde het geprek op die verzekering terug te brengen, maar ze waren net kwajongens, een en al uitgelatenheid; ze trokken elkaar bijna aan de haren, zo'n plezier hadden ze in 't leven. Ook de matrozen en 't zwarte koor deden hun werk met een opgewektheid, die aanstekelijk was. Ik zei tegen mezelf: zwartgallige zenuwlijder, die je bent! Neem maar 's een borreltje, dat zal je opkikkeren. Nou, dat deed ik dan maar; ik bood van der Gast er nog eens eentje aan, voor de grap, maar die sloeg het bijna uit mijn handen van de schrik. Nee, nee! Geen drank, Wandelaar, jongen, dat is slecht voor het werk; en als ik jou was zou ik het ook maar laten. ‘Kom kom, schipper’, zei ik; ‘niet zo somber! Die avond bij Timmer was u toch ook niet bepaald van de blauwe knoop!’ En toen werd zijn gezicht zo verdomd verdrietig, dat hij ineens bijna een oude vrouw leek, met al die rimpels en die groeven en die kraaiepoten om de ogen; zijn snor leek er opgeplakt, zo zielig deed ze aan op dat moeie gezicht. Jaja, zei hij, zo is het, jong; dat avondje heeft me dan ook genoeg gekost. Toen draaide hij zich af en ging over het spatscherm van de brug staan turen; ik keek zo terloops eens naar hem en toen ik zag, dat hij als een konijn met zijn ogen stond te knipperen om het grienen tegen te houden, zei ik maar: ‘kijk 's, schipper, hoe lekker ze er door gaat!’ En dan knikte hij en lachte een beetje zenuwachtig en zei: jaja, jaja, het gaat goed, God zij dank.

Het ging goed, en, als ik eerlijk was, moest ik toegeven

verdomd goed. Het schip trok als een span paarden, vurig en pittig en met een onstuimigheid, die tintelde in je handen als je te roer stond. De machine liep zo zuiver, dat ze haast niet stampte; ze zoemde in de diepte, als het snorren van een tevreden poes. De boeg rees en daalde met de deining als de borst van een meeuw, trots en sierlijk en ongelooflijk vrouwelijk. Ze liet het water met haar flanken spelen dat het een lust was om te zien; de zee was ook erg mooi in die dagen, bijna doorzichtig van klaarte. En achter, op de sleep, ging alles al even voorspoedig; de 'Titaan' was een lichte trek, ze danste gedwee en vrolijk achter ons aan, zonder te gieren of te schoppen. Ik kreeg genot in mijn werk, alles deed ik zorgvuldig en met nauwkeurigheid, als het niet zo gek klonk zou ik zeggen: met liefde. Ja, waarachtig, ik begon van haar te houden, van die kleine 'Ameland'; ze lag zo vol vertrouwen in je handen, als je haar op haar koers stuurde onder de sterren, ze was zo allemachtig aanstekelijk van blije levenslust, net een jong ding met dansende rokjes. Ze had streken ook, maar die waren niet geniepig; het was kattekwaad, ze tierelierde soms van ondeugendheid. Bootsman Janus sloeg ze zijn pijp uit de mond, toen hij eens aan het roer stond te dutten, en hij schopte terug met een vloek; oude Pleun van de 'Albatros', die een schaafje bij moest schilderen op de reling, smeet ze zijn verfpot vol water, en je had hem moeten horen schelden, die kwaje pluisnek. Het leek, of ze steeds overmoediger en joliger werd, hoe langer we voeren; op het laatst riep Bevers lachend in de machinekamer: 'hola, hola! Niet zo hitsig!' als ze hem weer eens bijna tussen de zuigers zwiepte met een onverwachte slingering van haar ranke lijf. Net een kind, waarachtig, net een brutaal, opgewonden kind werd ze, met het vorderen van de reis; ze slingerde hoe langer hoe roekelozer, of ze in een schommel zat en steeds hoger wilde, hoger, hoger! Ze werd er zelf bang van, op het laatst, zo wild ging het, maar ze kon er niet van uitscheiden; en ze stak de brand in de machinisten en de jongens van het zwarte koor, met haar rekelachtigheid. Die zongen en lalden om het hardst in de machinekamer en op de plaat, ze brulden op het laatst, in de messroom juichten ze van het lachen en stampten op de vloer met een gestommel, dat op de brug te horen was. Het leek wel een kroeg, daar beneden, al dronken ze niet meer dan anders, en in het vooronder zongen ze bij een harmonica. Van der Gast had er eerst zijn hoofd over geschud en gemompeld, toen ging hij ervan passagieren op de brug, van

stuurboord naar bakboord, van bakboord naar stuutboord, steeds zenuwachtiger, zijn handen bewogen grijperig op zijn rug. Ik begon medelijden met hem te krijgen, want de algemene leutigheid had ook mij te pakken gekregen; ik stond neuriënd te roer en schreef fluitend het journaal in, en als ik beneden kwam, na de wacht, knipoogde ik tegen je portretje en klakte met de tong en zei: ha die Nellie! Nog een weekje of wat, en 't is weer gepiept! Dan maakte de ‘Ameland’ weer een zwaai van heb ik jou daar, smeet me tegen de wasbak, en ik vloekte zonder kwaadheid en zei: nou, nou! Niet zo jaloers, kwaje aap! Als ik mijn laarzen uitgeschopt had en mijn broek wilde uittrekken, hupte ik op één been de hut rond, want er was bijna geen staanblijven aan, en als ik, na een paar toeren, die soms pijn deden in mijn lendenen, eindelijk te kooi lag, moest ik mijn benen spreiden en me met mijn ellebogen schrap zetten tussen de schotten, anders had ze me er uit gekegeld met een stalen gezicht. En, lieve meid, dan sliep ik in met jou voor ogen, en met een klare blijheid in m'n gemoed; ze wiegde me in slaap met haar wilde geslinger als een roekeloze, maar betoverende vrouw.

Dat was het, anders kan ik het niet verklaren, dat wij, bevaren zeelui, die de schepen kenden als ons eigen geweten, dag aan dag de ernstigste waarschuwingen kregen van wat er dreigde, zonder dat het tot ons doordrong, zonder dat we tot ons zelf kwamen.

Dat was het: ze had ons betoverd, behekst had ze ons. De ‘Ameland’ was een boosaardig schip.

***

Zojuist zijn Bulle Brega en de anderen teruggekomen uit de stad; ze hebben allerhande prijzen opgenomen en zitten nu een besomming te maken onder leiding van Flip, waarbij veel gerookt, gespuwd en op de kop gekrabd wordt. Er is nu geen ontduiken meer aan, beste meid; morgen moet ik maatregelen gaan nemen, dit is de laatste dag dat ik je nog schrijven kan. Als ik niet klaar kom knoop ik de nacht er bij aan, maar morgenochtend moet het uit zijn. Ik zal het jammer vinden, weet je; het is net of ik thuis geweest ben met deze brief.

Als ik de jongens daar zo zie zitten, met ernstige gezichten en diepe rimpels op 't voorhoofd, denk ik: kinderen, en ik moet bijna om hen lachen, zonder hatelijkheid. Hoe het komt, weet ik niet; maar ik voel me ineens veel ouder, meid. Wonder-

lijk gevoel is dat; terwijl ik aan je zat te schrijven over wat er aan boord van de 'Ameland' gebeurde, dacht ik ook soms: wat een kind. En toch is het allemaal nog geen maand geleden. Ik weet het nu: het zijn niet avonturen, de gebeurtenissen om je heen, die een mens ouder maken. Het is het innerlijke avontuur, dat, wat zich in je binnenste voltrekt, zonder dat iemand het ziet, of zonder dat er iets aan de hand is. Ik heb gedacht: vijftien stormen heb je nu meegemaakt van je leven, die rààk waren, en ze hebben niets aan je kunnen veranderen; de grootste veranderingen zijn gekomen toen je een pijp rookte met de ellebogen op tafel, of je schoenen uittrok, of je stond te scheren. Het leven is soms donker, kind; als jij er niet was, altijd, zou ik er soms bang van worden. Het is alsof je, zonder kaart, naar een kust vaart, waarop alle vuren gedoofd zijn.

Tot een goeie week bewesten de Scilly's ging alles goed. Dat wil zeggen: het ging met de dag slechter, maar we merkten het niet, omdat de verandering zo langzaam was. We waren al over de helft; iedereen was in zijn schik, behalve van der Gast. Hij liep maar te drentelen op de brug, net als ik in die kamer, vlak voor het examen; als hem iets gevraagd werd, zei hij eerst: 'Uh?' met een verschrikt gezicht, en dan antwoordde hij iets, dat met de vraag niets te maken had. Ik had hem zo langzamerhand alle dagelijkse karweitjes uit handen genomen, zonder der dat hij het leek te merken; soms vroeg hij wel eens: 'wordt het geen tijd om 't zonnetje te schieten, stuurman?', en als ik dan zei: 'is al gebeurd, schipper', lachte hij, een beetje verontschuldigend, en zei: 'goed zo, jongen. Dank je.'

Toen begon het te waaien. We hadden het al een dag of wat zien aankomen, uit het Zuidwesten: zware, rollende wolken en een rauwe, trekkende deining; maar de grote waai wilde maar niet loskomen. Het was te verwachten, om deze tijd van het jaar, en niemand aan boord zag er tegenop, met een schip als de 'Ameland' kon ons niets gebeuren. Met van der Gast raakte er iets raars aan de hand, toen de somberte uit de kim kwam en die zwaarlijvige deining begon te lopen; hij sloot zich op in zijn hut. Op de avond van de dag, dat het wel als zeker kon worden aangenomen, dat de beentjes van de vloer zouden komen voor de zon rond was, kwam de roerganger, die naar beneden was gegaan om den kapitein uit te porren voor de hondewacht, terug op de brug, en zei: 'de kaptein geeft geen antwoord, stuurman; zou u misschien effetjes willen gaan kijken?

Ik ging omlaag en klopte, maar hij gaf geen antwoord, toen probeerde ik de tussendeur van de kaartenkamer, die was niet op slot. Van der Gast lag op zijn kooi, met z'n oliegoed aan; de lamp walmde. Ik vroeg: ‘scheelt 'r wat aan, schipper?’, en hij keek naar me met een paar ogen, die me een beetje uit m'n lood gooiden, zo bang waren ze. Of - ‘bang’ is het woord niet, ze leken eerder krankzinnig, geen menselijke bangheid meer. Maar het kan ook van het licht geweest zijn, want toen hij sprak was zijn stem heel gewoon, veel gewoner dan ik verwacht had. ‘Ik blijf maar even op m'n bed liggen, stuurman,’ zei hij; ‘tot de hel loskomt. Zodra je rukking voelt, por je me maar, als ik dan nog niet aan dek ben.’ ‘Jawel, kaptein,’ zei ik, en ik deed de deur weer dicht.

De voorbereidselen voor stormweer waren al zo goed als allemaal getroffen, maar wat er nog te doen viel liet ik toen opknappen. Ik porde de machinisten en de volle wacht uit; ze schoten de kleine tros aan dek op, om bij de hand te hebben als er een stopper moest worden geslagen, verzekerden haar zo vast als een muur, dat ze niet overboord gespoeld kon worden; de stoottouwen werden verdubbeld, de sleden nog eens rijkelijk van smeer en smarting voorzien, de spalken voor de toegangen bovendeks klaargelegd, en beneden liet Bevers alles zeevast sjorren. Om helemaal met m'n geweten in 't reine te zijn, liet ik de sloepen keggen en de blokken proberen, dat ze als de weerlicht gestreken zouden kunnen worden, voor 't geval de nood aan de man kwam. Het staat er met een paar woorden, maar de werkelijkheid viel niet mee; want de deining was snel hoger en verwarder geworden en de ‘Ameland’ slingerde als een ton; toen ik de boordlichten wilde controleren scheelde het maar een haar of ik was, bij een verraderlijke zwabber, over de muur gegaan. Nog voor de dans begon, liet ik lichtje seinen met de ‘Titaan’, om te horen of daar alles in orde was; Flip de Meeuw antwoordde met de morselamp: ‘Voormekaar, laat maar waaien!’

Nou, het woei, meid, dat mag je van me geloven. De Noord Atlantic is een kwade zee, wanneer ze eenmaal uit de hoek komt. Niet zo'n menseneter als de Stille Oceaan, dat is dan ook het ergste wat er bestaat; maar de vlagen die we kregen en de brokken water die over kwamen waren zo onbehoorlijk, dat we op sommige ogenblikken in staat zouden zijn geweest om Kwel te omhelzen, als die toevallig naast ons gestaan had. Eerst was van der Gast nergens te bekennen, en ik hield er al

rekening mee, dat hij voor de rest van 't zware weer onder de dekens zou blijven, toen hij ineens naast me stond. Ik herkende hem niet, zo was de man veranderd; het leek of de van der Gast, die ik deze reis had leren kennen, de benen genomen had en de oude van der Gast uit de rauwe verhalen weerom gekeerd was. Ik merkte het al, nog voor hij een woord gezegd had of me zelfs maar aangekeken, er ging een soort straling van den man uit, waaraan je onmiddellijk den schipper herkent. Toen hij zijn eerste order gaf, was zijn stem zo scherp als een mes en toen hij opkeek waren zijn ogen droog en hard, je deed onmiddellijk wat hij zei, met verbazing, want die persoonsverwisseling was bijna spookachtig. Veertien dagen had ik met een ouden sukkel gevaren, een huilerigen bibberaar, en nu, midden in het hart van de storm, stond daar ineens een zeerover, met een autoriteit, die ik zelfs van Sjemonow nog maar zelden te voelen heb gekregen. Hij zei: ‘Kop op de wind! Hard bakboord!’, en het stuurwiel spinde in de gehoorzame handen van den verbouwereerden bootsman Janus.

Ik zal je niet vervelen met een beschrijving van de nacht en de morgen, die we over ons heen gedonderd kregen, want die doen eigenlijk niet ter zake. Laat ik je alleen maar zeggen, dat ik niet weet, of ik de schuit had kunnen behouden als ik er alleen voor gestaan had; zo ging ze te keer, een op hol geslagen, tuchtige merrie. Maar van der Gast had haar beet, en hoe! Ik heb een paar staaltjes van knap zeemanschap te zien gekregen van mijn leven; maar wat van der Gast die nacht met de ‘Ameland’ deed, was bijna toveren. Hij smeet op een gegeven moment, toen ze in een golfdal was gekanteld, waar ik dacht dat ze nooit weer uit overeind zou komen, Janus weg van het roer en greep het zelf; hij haalde haar er uit, of hij een sloepje wrikte en hield het roer tot alles voorbij was. Veertien uur lang keken we recht in de hel, en dat is lang, weet je, als het toegaat zoals die nacht en die morgen. Maar, hoe het kwam weet ik niet, toen van der Gast het roer eenmaal beet had, wist ik: nou zijn we behouden. Al was Satan zelf uit de rook gekomen om hem te lijf te gaan, hij zou haar gehouden hebben; je zult het misschien raar vinden dat ik het zeg, maar als je hem gezien had, aan dat roer, zoals ik hem gezien heb, zou je beter weten, en voorgoed. Als ik, aan het eind van m'n leven, maar de helft van 't overwicht op moeder zee zou bezitten, dat van der Gast die nacht bezat, mogen ze in de hemel trots op me wezen.

Veertien uur lang droeg hij ons met ons allen in z'n armen,

door de gruwelijkste zee, die ik ooit gezien heb. Al zal ze niet veel rauwer geweest zijn als die met de ‘Scottish Maiden’, om maar een voorbeeld te noemen, toch was ze verschrikkelijker, omdat ik voelde, zéker wist: de ‘Ameland’ is onzeewaardig, als we het halen is het een wonder. Je zult vragen: hoe wist je dat nou ineens?, en ik zou er niets anders op kunnen antwoorden, dan: dat zag ik aan van der Gast. En ik voelde het ook aan het schip zelf; de sprongen die ze maakte waren geen zelfverweer meer, het waren stuiptrekkingen. Maar van der Gast droeg haar, en hij droeg ons; het hele schip hing die veertien uren aan zijn magere lijf. Hij bracht ons er uit, meer valt er niet te vertellen; maar God weet, dat het bovenmenselijk was. Ze hebben wel eens gezegd, van van der Gast: ‘de Grootvader van de sleepvaart’;-de man, die die nacht te roer stond, was méér. Het was een voorvader, die nog één keer uit zijn graf was gekomen om zijn achterkleinkinderen voor de vernietiging te behouden, de vernietiging, niet door de zee en de storm, want dat is nu eenmaal het eindpunt van ons allemaal, maar de vernietiging door den duivel, die probeerde de sleepvaart te vernielen en te verzuipen. Van der Gast vocht die nacht, voor ons allen en ons aller kinderen tot diep in de toekomst, met de zwarte pest van de sleepvaart: met Kwel.

En hij won, meid. Hij won zó helemaal en zo medogenloos, dat ik nu weet: Kwel zal verschrikkelijk aan zijn eind komen. Tegen dié kracht, dié overmacht, zal hij het afleggen in minder dan een seconde, wanneer ze eenmaal wakker wordt. Wanneer dat zal zijn, weet ik niet, dat weet niemand. Maar ik hoop, bij God, dat ik het nog zal mogen beleven!

***

Je zult nu wel beter kunnen lezen, wat ik schrijf; mijn duim is niet alleen beter, maar het is ook net of het schrift makkelijker verloopt, nu ik er weer een beetje aan gewend ben. Ik heb je veel te weinig geschreven, vroeger, meid. Als ik nou weerom ben, en je hebt deze brief gelezen, zeg er dan niks van, maar geef me alleen een zoen met die blijheid in je ogen, die je ook op het portretje hebt; dan weet ik dat 't goed was en dan zal ik op m'n volgende reizen verder schrijven. Het is allemaal wel een beetje wijverig, dat weet ik wel, maar ik kan het niet voor me houden, kind; ik heb zo dicht langs de kuil gelopen, dat ik nu eigenlijk pas weet wat ik heb, hoe groots ik met jou moet zijn. Wat zal

ik je te pakken nemen, als ik eenmaal weerom ben; ik kan het nu al bijna niet meer harden, verdomde lieverd.

Ik heb daarstraks met de jongens afgesproken, dat de zaak morgen haar beslag zal krijgen; nu is het avond, en ik heb de nacht in het vooruit. Veel valt er niet meer te vertellen, al moet de hoofdzaak nog komen; maar ik heb het gevoel, dat ik daar eigenlijk zó mee klaar ben. Ik weet niet, of je zult kunnen begrijpen wat nu komt, maar ik zal proberen het je zo duidelijk mogelijk te maken, al zijn we maar gebrekkig van woorden als het op de waarheid aankomt. Want de waarheid, lieve meid, is niet best. Ik heb verkeerd gedaan, dat weet ik, en toch zou ik het niet anders kunnen als alles nog eens zo kwam; is het daarom verkeerd? Ik weet het niet, verdomd, ik weet het niet. Maar laat ik er niet langer over malen; het heeft me narigheid genoeg gekost, en al lijk ik nu weer een hele Piet, ik ben er nog lang niet overheen, Nellie, nog lang niet. Ik heb me bar bezeerd, weet je, van binnen; als ik weerom kom zal je me over m'n kop moeten strijken en niks zeggen, want wat mij nou scheelt, daar is geen ander middel op dan jij alleen. Kind, kind; ik kan het bijna niet meer harden, opeens - ik wilde dat jouw armen er waren en jouw handen en jouw mond, het is zo verdomd koud en zo donker, en ik vaar boven zo'n korte grond. Soms wou ik maar dat ik boer was, weet je, een gewone jongen aan de wal; want wat je als zeeman soms te verstouwen krijgt is bijna te veel voor een man alleen.

Laten we er niet verder over praten; de kaars is kort.

Toen het ergste voorbij was, die morgen na de storm; toen de meester en Boer en van Gulik weer uit hun gespalkte machinekamer omhoog kwamen geklommen, als beesten zo schichtig en verwilderd; toen we de rekening opmaakten en zagen, dat we een man van 't dek verloren hadden zonder dat iemand er iets van had gemerkt en dat twee van de stokers gewond waren door de slingering; toen kwam als toegift een seintje van de ‘Titaan’. ‘Vaartuig lek, kunnen het alleen niet mannen, zendt hulp.’

Het was geen kleinigheid, om met de sloep door deze wilde zee naar achter te varen en aan boord te enteren van de hopper; maar de runners waren geen kleinzerige kinderen, wanneer die de noodvlag hesen moest het kwaad toegaan, daarginder. Eerst wilde ik met een paar man de sloep mannen, maar van der Gast zei, dat de bootsman maar gaan moest. Hij was ineens slap, en moe, en zo wit in zijn gezicht, dat zijn snor er geel van leek;

ik ga te kooi, zei hij, hou jij de wacht aan. Toen ik hem de brugtrap af zag dalen, wilde ik hem helpen, zo oud was hij opeens; maar hij wenkte me weg met een gebaar van: laat maar, en ik zag hem met moeite de deur naar de kaartenhut bezeilen. Geen wonder, de man had genoeg gedaan om iemand in de kracht van zijn leven een week in slaap te helpen.

Ik had dus voorlopig weer het bevel; en de manoeuvre, die me te wachten stond, was geen kinderwerk. Om bootsman Janus met de sloep gelegenheid te geven naar de ‘Titaan’ te roeien, moest de sleep worden gestopt. Al was de storm knap gaan liggen, toch stond er nog een harde wind; de aangewezen weg zou dus geweest zijn om lij te maken, teneinde de sloep te strijken. Maar de meester zei, dat er iets geprutst moest worden aan de kar; er was namelijk door het zware slingerwerk een kluts gereedschap tussen de zuigers komen te vallen, en die wilde hij er nu uithalen, voor er ongelukken gebeurden; met draaiende machine kon dat niet. Omdat we een zware bocht achter hadden, en ik bang was dat we, als we die bocht de kans gaven om diep naar de grond te zakken, gevaar zouden lopen de tros in de schroef te krijgen, zodra we weer aanzetten, leek me onder de gegeven omstandigheden het beste, om dwarszees te gaan liggen, de tros los te maken van de stoottouwen en de beugels, en haar dan in de midscheeps dwars-uit te laten hangen, dan konden we aanstonds, zonder gevaar voor de schroef, weer in de lengte-as stomen. Het was een ingewikkelde manoeuvre, en de jongens hadden een zware torn achter de rug; maar ze hielden zich statig en na verloop van een kwartiertje lagen we dwars op de wind de golven af te rijden, terwijl ginds, aan boord van de ‘Titaan’, de mannen uit de sloep met de lijn werden binnengehaald.

Nauwelijks lagen we dwarszees, met de tros recht op het schip, of ik werd ineens zo verdomd bang, als ik me niet herinneren kan ooit geweest te zijn. Het was nergens om, alles ging goed, gevaar zat er niet meer in de lucht en in de zee nog minder, en toch kreeg ik ineens een angstigheid, dat de huid op m'n gezicht er strak van werd. Het was een hele rare ervaring, ik had dat gevoel in m'n wangen nog nooit beleefd, en ik herinner me dat ik daar over dacht, terwijl ik van bakboord naar stuurboord de brug op en neer liep, niet wetend waar te moeten kijken, want er was niets bijzonders te zien, en toch werd die angstigheid steeds erger. En toen, ineens, stond ik stil, want ik voelde iets aan m'n benen.

Je zult het misschien gek vinden, dat ik allerlei dingen aan

het schip het eerste met m'n benen voel, maar dat is tenslotte wel te begrijpen, als je bedenkt dat je door je benen altijd verbinding hebt met je schip, zo gek kan het niet lopen, en ze worden op het laatst net voelhorens, die alles merken. Ik merkte op dat ogenblik aan mijn benen, dat er iets aan de hand was, nog voor ik in de gaten had wat het was. Maar dat duurde niet lang; want ik keek toevallig net de stuurhut binnen, en daar hing een scheepsroeper aan de achterwand, die heen en weer schoof met de dwarse deining. Heen en weer, heen en weer, maar steeds een beetje dieper naar stuurboord. De schrik, die ik op dat ogenblik kreeg, kan ik je niet beschrijven, ze was te heftig en te kort. Ik begreep ineens wat er aan de hand was: de ‘Ameland’ was bezig langzaam te kapseizen; ze zonk bij iedere golf diep over stuurboord weg, nog een slag of vijf, en ze zou de zwaai dóór maken.

Hoe lang ik daar gestaan heb, doodstil, kijkend naar die scheepsroeper, weet ik niet; het moet niet lang geweest zijn, maar ik had een verschrikkelijk gevoel, een gevoel of ik niet los kon komen, of iets me beethad, dat me belette te bewegen. Toen hoorde ik, in de stilte tussen twee golven, een zwakke stem roepen van beneden. ‘Stuurman....!’ Het was de stem van van der Gast in zijn kooi, en ze was zo hulpeloos, zo smekend, dat ze me dwars door m'n donder ging. Het was net of de man, die veertien uur lang 't gevecht van zijn leven had geleverd, om ons te behouden, voelde hoe nu alles verloren dreigde te gaan, omdat hij er niet meer was, omdat er een kind op de brug stond, dat nog veel te klein en te argeloos was om van iets te weten.

Die stem sloeg me los; ik sprong naar de machinekamer-telegraaf, rukte die op vol aan - vooruit, drie, vier keer achter elkaar. God zij dank reageerden ze daar beneden onmiddellijk, de kar sloeg gonzend aan, de ‘Ameland’ kroop vooruit, ik tuimelde de stuurhut binnen, liet het roer spinnen, hard bakboord, en langzaam, zo langzaam, dat mijn hart er op leek te wachten, bracht ze haar kop in de wind, en ze richtte zich op.

Ze richtte zich op! Grote God, meid; je kunt niet begrijpen wat dat betekende, op dat ogenblik. Ik werd er duizelig van. Rakelings waren we langs de ondergang gevaren; wanneer de machine gestopt had moèten blijven, omdat ze er aan hadden moeten repareren, zouden we met ons allen naar de hel geweest zijn. Het was een klap, weet je, die eerste gedachte toen het voorbij was: fout. Je manoeuvre is fout geweest; alleen aan het

feit, dat ze de machine dadelijk weer konden aanslaan toen je telegrafeerde, is het te danken dat de kast behouden is; en zou je deze manoeuvre met de tros óók gedaan hebben, wanneer de machine voor een half uur buiten werk geweest was? Ja, dat zou ik; en ik zou daarmee m'n eigen vonnis en dat van alle maats getekend hebben.

M'n eigen vonnis .. Toen ik haar met de kop op de wind bracht, kwam de naam van Verwoert in m'n gedachten. Ik wist het nu zeker: de ‘Ameland’ was verkeerd gebouwd, ze was een moordkuil voor wie er meer dan honderd mijl op voer.

En Kwel had het geweten.

***

Lieve meid, het valt niet mee om je in goede volgorde te vertellen wat er in de korte tijd daarna voorviel; want de gebeurtenissen in me en die buiten me om, gingen gelijktijdig hun weg.

Bevers kwam naar boven, vloekend en tierend, wat was dat, potver hier en gunder, hij was bijna aan gehakt gemalen door de kar, een haar had het maar gescheeld of hij had nog met z'n kop tussen de zuigers gezeten. Ik vertelde hem wat er gebeurd was, en hij zei: ‘o, nou; 't is te begrijpen dat ze een smak ranker ligt, want geloof maar dat we er braaf wat kolen doorheen gejaagd hebben, vannacht. Maar was dat een reden om een moordaanslag op me te plegen?’ Ik zei niets; ik zei niet, dat we zo goed als naar de haaien geweest waren; ik was met mezelf nog niet in 't reine. Ik bleef op de brug tot de sloep met de jongens van de ‘Titaan’ weerom was, daarginds bleek het spiegelanker van zijn stopper geschoten te zijn bij de zware zeegang van die nacht; er was toen een vaam ketting uitgelopen, maar die had zichzelf muurvast gezet in het kluisgat, doordat ze een loop staaldraad had meegenomen, die er vlakbij opgeschoten lag. Het anker, dat op die manier los was komen te hangen, had de kont van het schip zowat beurs gebeukt bij het stampen en slingeren; er waren platen ontzet en de runners konden met z'n vieren 't anker niet mannen. Maar met Janus en de drie anderen, die meegegaan waren, was 't nog voor donker gebeurd; ze kwamen wonder boven wonder heelhuids met de sloep over, en toen kon er weer koers worden gestuurd. Iedereen aan boord was bek af, maar er moesten wachten gelopen worden, dat kon nou eenmaal niet anders; Janus nam de eerste torn te roer. Toen de sleep weer recht lag en de kar

haar regelmaat weer te pakken had, ging ik naar omlaag, naar den kapitein. Ik had in die paar uur, alleen op de brug, van alles bij mezelf overlegd, en vrolijk was de uitkomst niet.

Van der Gast lag op zijn kooi, alles nog aan. Hij lag zo stil en zijn gezicht was zo akelig wit, dat ik dacht dat hij bewusteloos was; maar hij had me horen binnenkomen en vroeg: 'Ben jij 't, stuurman?' 'Jawel, kaptein', zei ik, 'hoe gaat 't er mee?' Hij zuchtte, en bewoog even met z'n hand, die op de rand van de kooi lag. 'Moe,' zei hij. Toen was het stil, ik wist niet wat te zeggen, het was bijna donker in de kajuit, zo laag brandde de lamp, ik stond tegen de wand geleund naar hem te kijken, schrap met de benen, want het schip ging zwaar tekeer. 'Hoeveel kolen hebben we verstookt?' vroeg hij, en toen ik zei: 'zestien ton, kaptein.' draaide hij pas zijn gezicht naar me toe. De schaduw kan het holler gemaakt hebben dan het in werkelijkheid was; het was akelig om te zien, het leek of de doodskop het al gewonnen had. Het bewoog helemaal niet meer, de rimpels leken groeven in een houten kop. Alleen de ogen leefden nog, ze waren nog even sterk als die nacht, alleen lichter van kleur, bijna wit. 'Zestien ton...' zei hij, en toen bibberden die snorren even, en hij slikte.

Ik zei niets, het was een tijdje heel stil. Alleen het zwoegen van het hart van het schip in de diepte, dat zachtjes rinkelde met het lampeglas, en buiten het golvend gebruis van de zee. Toen begon ik te praten, ik kon niet langer alleen maar kijken naar die ogen en dat dode gezicht en luisteren naar die stilte. 'Kaptein,' zei ik, 'we moeten eerlijk zijn; het geeft nou niks meer of we ons voor elkander verschuilen.'

Hij bewoog niet, zei niets terug, keek me alleen maar aan, en het leek of er iets van de bangheid van al die dagen terugkwam in zijn ogen; maar toen ik verder ging trok het weer weg, en soms beefde het licht zo, dat het net was of hij glimlachte. 'Het schip is verkeerd gebouwd,' zei ik. 'Wat er precies aan de hand is, weet ik nog niet; maar ze ligt verkeerd. Toen we uitstoomden had ze nog evenwicht, maar met iedere ton die we verstoken wordt ze lichter in 'r buik en 't zal niet lang meer duren of we zullen 'r niet mee kunnen houden. Wat gaat u doen?'

Hij keek me nog even aan, toen deed hij zijn ogen dicht. Ik zag, dat hij probeerde zijn hoofd om te draaien, maar hij kon het niet. Toen smakte hij met zijn lippen, of hij iets proefde,

en zei: ‘Bas heeft me gewaarschuwd .. Wou niet ... Kon niet anders ..’ Zijn stem was zo zacht, dat ik me voorover buigen moest om hem te horen. Ik wilde vragen hoeveel dagen hij ons nog gaf, omdat hij niets meer leek te willen zeggen; maar voor de woorden m'n mond uit waren, hoorde ik hem weer fluisteren: ‘Laf ... Oud ... Jij jong ... Kinderen ... Beter één .. Niet allemaal ... verzuip 'r ...’ Toen gingen zijn ogen weer open, alsof hij ineens wakker werd, en hij zei, hard en duidelijk: ‘Verzuip 'r, Wandelaar, als je nog een hart in je lijf hebt! Verzuip 'r!’ ‘Maar ... kapitein ...’, zei ik; toen maakte hij een gebaar met zijn hand, waar ik bijna van schrikte, zo stil had hij al die tijd gelegen. ‘Laat me nou maar slapen,’ zei hij. Ik vroeg, of ik wat voor hem doen kon, of hij nog wat wilde eten misschien; maar hij gaf geen antwoord meer. Ik zette m'n pet op en ging naar buiten, zacht met de deur. Toen ik op de brug kwam, zag ik op de klok in de stuurhut, dat ik niet langer dan een kwartier weggeweest was. Het leek veel langer.

Drie keer die nacht ben ik nog naar hem gaan kijken; al die keren had hij niet bewogen, lag hij nog net zo als ik hem achtergelaten had. Ik wist niet of hij sliep of wakker was, iedere keer ging ik zachtjes weer weg. 's Ochtends om zes uur, de zon was al op, ging ik nog eens kijken. Het eerste wat ik zag, toen ik de deur voorzichtig opendeed, was, dat hij zich op zijn rug had weten te draaien. Zijn handen lagen een eindje van elkaar af op zijn borst, of hij nog geprobeerd had om ze te vouwen voor een gebed, maar ze hadden het niet meer gehaald. Zijn gezicht was ernstig en heel oud, met half gesloten ogen, het zou mooi geweest zijn, als zijn mond niet open gehangen had. Ik stond een tijdje naar hem te kijken, toen ging ik naar buiten.

De bootsman gaf geen antwoord, toen ik hem zei, dat de kapitein dood was en dat de vlag halfstok gehesen moest worden; hij keek me alleen even aan met een ongelovig gezicht, dat langzaam bang werd, toen ging hij naar achteren. De zee was heel mooi, die morgen; glanzend en vol kleuren onder de jonge zon. Toen ik de stoomfluit liet brullen, en ze op de ‘Titaan’ naar voren kwamen gelopen, ging de vlag omhoog, daarna halfstok. Ze stonden met z'n allen te kijken, daar ginder, ze zwaaiden en probeerden te roepen, maar het was te ver en er kwam nog teveel geluid van de golven om ze te kunnen verstaan. Toen liet ik de bootsman seinen:

‘schipper overleden, maak rouw’, en toen begrepen ze het. Die hele dag stonden er telkens een paar op de voorplecht naar ons te kijken; boven hen wapperde de grote vlag halfstok van de mast, bijna vrolijk in de zon, want het weer was mooi geworden, veel blauw in de lucht en op het water en grote zeilende wolken.

Bevers en Boer en van Gulik waren erg onder de indruk, de jongens ook. Die deden alles heel stil, met een bedrukte eerbied; er werd niet geroepen en die dag lang hoorde ik geen hard geluid. We belegden een scheepsraad, stelden een akte van overlijden op, en omdat het nog zo ver was naar de kust, besloten we hem twee dagen daarna overboord te zetten. ik kon onmogelijk alle wachten lopen, er moest een nieuwe stuurman benoemd worden als plaatsvervanger; in gewone omstandigheden zou dat de bootsman geweest zijn, maar omdat we wisten dat een van de runners een diploma had, leek het ons beter die maar van de ‘Titaan’ te halen, dan kon een mannetje van het dekvolk in zijn plaats terug.

De zee was bijna helemaal afgeflauwd, en de wind gaan liggen; het reisje heen en weer met de sloep was gauw gebeurd. Oude Pleun ging naar de ‘Titaan’ toe; Flip de Meeuw kwam mee terug. Hij was erg onder de indruk, maar kon toch zijn opgetogenheid over dit onverwachte buitenkansje op den duur slecht verbergen. Hij noemde me dadelijk kapitein, en luisterde naar alles wat ik zei met grote, aandachtige, meisjes-achtige ogen. We maakten samen een bestek op; niet dat het nodig was, maar ik wilde eens zien wat ik aan hem had. Hij werkte vlug en nauwkeurig en toen hij voor de eerste keer het journaal had ingeschreven, zei hij met een kleur: ‘ik heb er een klad in gemaakt, kaptein; is dat erg ..?’ Ik moest ervan lachen, klopte hem op zijn schouder, en zei: ‘Met Gods hulp zullen we die klad wel te boven komen, jong.’

Dat gaf me ineens een rare gewaarwording, meid. Want vijf jaar terug had schipper Bas van de ‘Aurora’ woordelijk hetzelfde tegen me gezegd; ik herinnerde het me pas, toen het mijn mond al uit was. Het geeft je een kriebelig gevoel, weet je, als je merkt dat er met de jaren in het spel niets verandert, behalve de spelers.

***

Lieve meid, nu komt het ogenblik waar ik bar tegenop gezien heb; als mijn verhaal soms hier en daar een beetje aan de

lange kant mocht zijn geweest, dan komt dat, omdat ik dit ogenblik, wie weet, zo lang mogelijk heb proberen te verschuiven. Ik weet nog steeds niet, of ik goed of kwaad heb gedaan; dus het is niet, dat ik me voor je schaam, dat ik zo'n moeite heb met er rond voor uit te komen. Ik weet het niet, misschien zul jij het ook niet weten, als je het eenmaal gelezen hebt; ik geloof niet dat een mens dat zal kunnen uitmaken. Bas zei altijd: niet piekeren over je zonden, jong; als je iet verkeerd gedaan hebt, dan zul je het wel merken. Daar moeten wij dan ook maar op vertrouwen; maar àls het verkeerd was, wat ik deed, dan zal de straf, die in de verte op me wacht, verschrikkelijk zijn, want dan ben ik de moordenaar van tien beste mensen.

Van der Gast ging overboord, twee dagen later. Het was een eenvoudige plechtigheid. We hebben hem begraven in oliegoed, zoals hij was; God hebbe zijn ziel.

De ‘Ameland’ voer verder, de oude opgewektheid aan boord keerde weer; alleen ik wist: zij is een doodziek schip, een pest. Het was me nu allemaal duidelijk, vooral nadat ik van der Gasts opschrijfboekje er op had nagekeken. Ik wil je niet met scheepsbouwkundige termen vervelen, want wat haar precies mankeerde is een ingewikkelde zaak. Laat ik je alleen maar zeggen, dat de stabiliteit van een schip bepaald wordt door de afstand tussen twee punten: het metacentrum en het zwaartepunt en die afstand heet: metacenterhoogte. Nu heeft een zeilschip een metacenterhoogte, die veel groter is dan die bij een stoomschip; en de metacenterhoogte van een sleepboot ligt daar net tussen in. Want een sleepboot heeft soms óók een zware zijdelingse druk te verduren boven de waterlijn, wanneer, zoals in het geval met mijn manoeuvre, de tros dwarsuit komt te staan, daardoor met haar hele gewicht aan de beting trekt, die zich in de midscheeps bevindt, op ongeveer vier meter boven de waterlijn. De ‘Ameland’ was, door haar hoog-opgevoerde snelheid, van nature al karig bedeeld wat de metacenterhoogte betrof, ze lag erg rank op het water. Zolang ze vol met kolen zat, bevond zich een groot contragewicht onder de waterlijn, om haar bij een eventuele zijdelingse druk in evenwicht te houden; hoe meer ze verstookte, hoe lichter haar buik en daarmee haar weerstandsvermogen werd. Een dodelijke fout voor een sleepboot, die, als eerste vereiste, onder àlle omstandigheden haar stabiliteit moet kunnen bewaren, maar een fout, die door een simpele keuring voor de

verzekering niet kon worden vastgesteld. Pas na een paar honderd mijl varen kwam het gebrek aan den dag.

Bas heeft het geweten, en Kwel er over ingelicht. Kwel heeft haar in het dok gezet, en zogenaamd iets aan haar veranderd, maar iedere schipper ter grote sleepvaart weet, dat een dergelijke fout niet te veranderen is; die blijft, of je moet onder je vlaggestok een nieuwe boot laten bouwen. Het zou me niets verbazen, als een aantal schippers nà Bas geweigerd hebben om haar te varen, maar Kwel had van der Gast beet, en die deed het. Die wist deksels goed wat voor vlees hij in de kuip had, hij heeft willen proberen of hij het halen kon, hij wilde zijn 'Stormvogel' terugverdienen. Toen hij tot de ontdekking kwam hoè erg het was, behoedde de dood hem voor de keus, die nu op mij werd overgedragen.

Lieve meid, ik moest kiezen. Kiezen tussen de sleepvaart en de plicht tegenover mijn kameraden. Wanneer ik de sleepvaart koos, moest ik dóór blijven varen, het proberen, net als van der Gast. Wanneer ik mijn plicht koos, moest ik de bemanning in de sloepen zetten, aan boord van de 'Titaan' laten roeien, alleen achterblijven op de brug met een zwemvest om, en haar verzuipen, zoals van der Gast gezegd had. Ik kòn het doen, zonder dat het al te erg in de gaten liep; ik kon, bijvoorbeeld, onder voorwendsel dat ik de 'Titaan', die een eigen machientje had, mee wilde laten stomen om de sleep te verlichten, kolen in de sloepen storten en de hele bemanning aan het werk zetten om de 'Titaan' te bunkeren. Op de een of andere manier zou ik ze allemaal wel van boord kunnen krijgen, of in ieder geval aan dek, dan die manoeuvre met de tros herhalen en ditmaal nièt op het laatste ogenblik de machine op vol-vooruit gooien, om haar te redden, maar haar haar gang laten gaan. Als ik dat deed, redde ik niet alleen het leven van m'n mannen en misschien van mezelf, maar bovendien dat van de toekomstige bemanningen, want dat Kwel haar binnen zou houden, als het ongelooflijke mocht gebeuren en ik veilig de overkant zou bereiken, dat neem jij zelfs toch zeker niet aan. Maar als ik het deed, verspeelde ik daarmee voorgoed de kans op de sleepvaart; een schipper, die op zijn eerste reis een boot naar de hel jaagt, zou Kwel niet alleen ontslaan, maar die zou niemand van de andere reders meer aannemen bovendien.

Ik moest kiezen, meid; en dat viel niet mee. Ik praat er maar liever niet over, over die dagen. Ik had de tijd tot van der Gast overboord ging, om te besluiten. Ik had nog niet besloten,

toen het weer ging waaien. Ik wilde besluiten, toen de toegangen tot het achterdek weer gespalkt werden, en Bevers me met een glunder gezicht toewuifde, voor het luik van de machinekamer werd dichtgespijkerd. Ik wilde besluiten, maar ik kon het niet; ik werd weer vastgehouden, net als toen met die scheepsroeper, en ditmaal was van der Gast er niet meer, om me uit de betovering wakker te roepen. Bevers wuifde, en riep: 'Tot strakkies! We beginnen met de polka!' Toen spijkerde Janus de spalken vast; één troost: hij ging vrolijk zijn graf in.

Het woei hard, de zee liep weer hoog; zo erg als de vorige keer werd het bij lange na niet, maar het schip luisterde slecht naar haar roer. Waarom, dat begrijp ik nog steeds niet; misschien omdat ze zoveel hoger was komen te liggen door het kolenverbruik. Ik kon haar niet met de kop op de wind houden, steeds woei ze dwars uit. Er kwam bocht in de tros, de 'Titaan' sloeg dwarszees. Ik zette alles op alles, brulde door de spreekbuis naar de machinekamer om steeds meer stoom; de vonken joegen uit de schoorsteen, maar ik kon de 'Titaan' niet meer in de wind krijgen. Bij een laatste krachttoer sloeg de tros stijf uit het water; rukte de stoottouwen met ringen en al uit de reling. Ik stond met Janus op de brug, hij had het roer. Ik voelde haar gaan, nog voor ze helde. Ik schreeuwde: 'spring!', hoorde het rinkelen van glaswerk, rende naar de hoge kant, naar bakboord. Ik hoorde een gerommel, net donder, toen ze zowat op haar kant lag; dat waren de ketels, die van hun stoelen kantelden. Toen sloeg ze helemaal om, ineens, ik had nog net tijd om over de brugreling aan bakboordszij te klimmen, over haar flank te lopen, toen kapseisde ze, met de buik in de lucht, ik hield me vast aan de kimkiel. Ik dacht: daar ga je, nou zal ze in de lucht vliegen, haar ketels zullen ontploffen; ik dacht helemaal niet aan jou, niet eens aan mezelf, alleen maar aan die ketels. Wat er toen precies gebeurd is, weet ik niet. Er schijnt een van de sloepen losgeslagen te zijn, die stonden vrij. Janus heeft die weten te enteren met Flip de Meeuw. Hij vertelde, dat hij mij er in gehesen heeft toen ik al los had gelaten. Mijn laatste gedachte was niets; Janus zegt dat ik nog geroepen heb en gezwaaid, en dat hij me daardoor in de gaten kreeg. Maar daar weet ik zelf niets meer van. Ik weet alleen maar, dat ik me verzette, toen ik weer bijkwam. Ik wist niet wat; maar ik wist, dat er iets met me gebeurde dat ik niet wilde. Dat was aan boord van de 'Titaan', in de kom-

buis; ze stonden allemaal om me heen; vreemde gezichten, want de runners kende ik slecht. Toen hoorde ik iemand huilen, en roepen ‘kaptein! kaptein!’ met een jongensstem. Dat was Flip, hij was helemaal nat en had bloed op zijn gezicht. Dat is het laatste, wat ik me van dat ogenblik herinner; het was maar een ogenblik, toen werd ik weer bewusteloos. Flip vertelde me, dat ik nog gezegd heb: ‘jongens, dat hadden jullie niet moeten doen’, heel duidelijk, en net of ik al weer helemaal bij mijn positieven was; maar toen ze gelachen hadden en gezegd: nou nou, schipper, dat meen je niet, wat jij, Hendrik?, toen merkten ze dat ik weer weg was, en ze zeggen dat Flip geschreeuwd heeft, omdat hij dacht dat ik dood was. Die jongen is net een hond; als ik er bij ben is hij heel wat mans, maar hij laat me niet graag alleen, en dat is wel eens vervelend. Want ik ben de laatste tijd het liefst alleen, Nellie, meid; ik kan het niet helpen, dat ik steeds meester Bevers weer zie wuiven, en als ik er aan denk, dat hij geroepen heeft: tot strakkies, voel ik me beroerd, een dief. Soms erger. Maar dat woord schreef ik je al. Ben ik dat? Jezus, meid; tien man, dat is een boel. Ik kan nu wel Kwel de schuld geven van alles, maar dat is een handdoek over de spiegel hangen. Nellie, Nellie; ik ga even de deur uit, meid. 't Is een beetje benauwd hier binnen, en de kaars is bijna uit. Kan je het nog lezen? Ik bijna niet meer. Laten we er maar over uitscheiden; het is nu eenmaal niet anders. Ik ben ineens bang. Als ik ...

Ik hoorde iemand aankomen, en daarom is die zin niet af. Misschien maar gelukkig. Het was Flip, hij dacht dat hij me hoorde roepen, zei hij. Ik heb hem op zijn donder gegeven; vooruit, naar je nest, bemoei je er niet mee! Hij is gauw weer naar boven gegaan, zei: neem me niet kwalijk, kaptein, ik heb me vergist.

Maar God weet, dat hij gelijk heeft gehad.

***

Meid, ik had me al uitgekleed en toen ben ik nog even naar omlaag gegaan, om deze paar regels te schrijven. Ik wil de brief niet meer overlezen, weet je, ik ben bang dat ik hem zou verscheuren. Ik maak er nu maar een pakje van en doe hem morgenochtend dadelijk op de post. Van dat plan en zo meer en hoe we in St. Johns terecht gekomen zijn met de ‘Titaan’, dat schrijf ik je een volgende keer wel; ik heb trouwens net bedacht, dat ik misschien nog eerder bij je ben dan deze brief,

want die gaat over Amerika. Het is allemaal erg ingewikkeld en ik ben verdomd moe; de vloer is koud aan m'n voeten, want die zijn bloot.

Ik ...

De groeten.

JAN.

***

P.S. Er is vandaag weer 't een en ander gebeurd, beste meid, en daarom is het posten van de brief er bij ingeschoten. Ook nog om andere redenen, die een beetje ingewikkeld zijn. Maar ik kan je nu net zo goed even vertellen, hoe de zaken staan, dan weet je dat meteen, en van een volgende brief zal misschien zo gauw niet komen.

De ‘Titaan’ had wel een machientje, maar geen kolen. Toen de ‘Ameland’ verging, hadden we nog een dikke driehonderd mijl voor de boeg. Ik heb toen van de presennings een paar zeilen gemaakt, met de jongens samen, en die hebben we gehesen, en zo zijn we naar St. Johns gevaren, zo goed en zo kwaad als het ging, want we hadden geen kaart en geen instrumenten behalve het kompas, maar dat was wel goed. We kwamen slechts drie mijl te zuidelijk uit, en vandaar heeft een visserman ons de weg gewezen. Ik heb natuurlijk een hoop gedonder gehad, hier, met den consul en het gerecht; maar gelukkig lag jouw telegram er, en dat maakte alles goed. Vanmorgen, dit tussen haakjes, is er nog een telegram aan komen zetten voor van der Gast, dat gezworven had, en dat hebben ze nu maar naar mij gebracht. Ik weet niet goed wat ik er mee aan moet, want openmaken doe ik het liever niet, en dan zit er niet veel anders op dan het maar mee te nemen. Flip zegt, dat we het best zouden kunnen openmaken, en ik heb het een ogenblik bijna gedaan, maar toen dacht ik toch: nee, niet doen. 't Hoort niet, temeer daar het niet van de rederij kan zijn. Ik zal het, als we eenmaal thuis zijn, op het kantoor afgeven, dat lijkt me het beste.

En thuis zullen we nu gauw zijn, lieverd! Dat is het bericht, dat ik je nog gauw even wilde schrijven, al ben ik er, wie weet, nog eerder dan deze brief. Toen we aan wal waren, namelijk, heb ik met de rederij getelegrafeerd, om orders, en ik kreeg als antwoord, dat ik, met mijn bemanning, volgens de kortste en goedkoopste route naar Holland diende terug te keren. Ik heb toen navraag gedaan naar de verbindingen, die bleken

bar slecht, en duur bovendien. De kortste en snelste manier was: met de wekelijkse veerboot naar New York, en vandaar met de geregelde dienst naar Europa. Maar dat kostte zo allemachtig veel geld, dat ik er voor terugschrok, en me al verzoend had met de tweede manier, die weliswaar veel trager was, maar goedkoper: per zeilschip naar Ierland, en vandaar per gewone communicatie over Londen naar Holland. Maar dat zeilschip zou pas vandaag over vier weken vertrekken!

We hadden ons dus al voorbereid op een lange tijd van wachten, hier in het hotel, toen ik, die morgen dat ik een nieuwe pennehouder moest kopen, langs de haven kwam en daar met een paar zeelui van hier uit de stad in gesprek raakte over een oud lichtscheepje, dat ik al eerder had zien liggen, dik onder de roest. Het bleek een afgekeurd vuurschip te zijn van de Canadese kustwacht, dat door de Denen gekocht was, al ik weet niet hoe lang geleden; maar er was onenigheid ontstaan over wie de transport zou moeten betalen. De Denen zeiden: de Canadezen, en de Canadezen: de Denen. Eén van die zeelui zei, lachend: ‘ze wachten zeker, tot ze uit haar eigen de plas over vaart!’.... en dat bracht me op het plan.

Ik dacht, namelijk: als we de ‘Titaan’, die een veel onhandelbaarder schip was, met een paar lamlendige doekjes driehonderd mijl ver hebben weten te zeilen, met geen andere instrumenten dan een schele kijker en een kompas; waarom zouden we dan zo'n vuurscheepje niet naar de overkant kunnen brengen? Ik weet wel, beste meid, dat je hier nijdig over zult zijn, maar je moet het je heus niet te bar voorstellen, ik heb het waarachtig wel rauwer gegeten, en het is werkelijk een alleraardigst scheepje, ‘Cap Breton’ heet ze, en ze heeft zulke hartelijke lijnen en zo'n braaf gezicht, één en al goeiïgheid wat er aan is. En buitendien, als je de rest gehoord hebt zal je ook wel anders kijken; ik heb er eerst met de jongens over gepraat, die waren er dadelijk voor te vinden (en zouden die hun leven zo maar in de waagschaal stellen? Janus, bijvoorbeeld, is de voorzichtigheid zelf); we hebben een besomming gemaakt, en daarna, (dat was vanmorgen) ben ik eens met de Canadezen gaan praten. Ik zei: ik breng dat vuurschip naar Esbjerg voor duizend pond, en de Canadezen zeiden: top, opgeruimd staat netjes. Nu varen we als de weerlicht, lieverd, en de brief gaat gauw op de post; want ik moet zorgen dat we buitengaats zijn, voor ze zich misschien bedenken, want duizend pond is een hoop. Ik maak er gauw een eind aan, meid,

schat, lieverd dat je bent, ik zoen je te barsten, en zeg maar zo: hebben is hebben, daar gaat-ie!

JAN.

P.S. Denk 's an, wat we van die duizend pond allemaal kunnen doen, van wat we er van over houden, dan; en wat zal die Kwel staan te kijken! Dat had-ie ook niet voorzien, de smeerlap; de knapen, die hij gedacht had te zullen verzuipen, zeilen op een vuurschip terug en krijgen nog geld toe! Haha! Ik lach me een rotje, en neem nog even m'n kans waar, voor brief in de havelop gaat:..........; dààr!

***

P.S. Ik schei maar uit met dat P.S.-gedoe, beste meid, want we varen. Flip en Janus en de jongens waren zo donders gauw klaar, dat er van die posterij niets is gekomen, ik begrijp zelf niet best waarom, want er was misschien toch nog wel een ogenblikje voor te vinden geweest, maar we zullen er maar niet verder over praten, het is allemaal nogal ingewikkeld. Het lijkt wel raar, dat ik nu toch doorga met aan je te schrijven, maar ik heb er de smaak van te pakken gekregen, weet je; het is net, of je bij me op schoot zit, als ik schrijf, en ik dit allemaal in je oor fluister, als ik dat heel hard denk, voel ik je haren zelfs op m'n neus kriebelen en dan kietel ik je met m'n kin in je nek. Je zult denken: die man is gek, maar ik kan nooit zo gek zijn als de gezichten, die de lanterfanters van St. Johns zetten, toen we uitvoeren met de ‘Cap Breton’. Ze stonden te kijken, of een standbeeld ineens voor hun ogen wegwandelde. Het moet dan ook wel raar geweest zijn om te zien, een vuurschip, waar zo maar een paar doekjes op gehesen worden, en dat dan voor de straffe, aflandige wind, zonder meer de haven uitvaart. Dat vertrek was een gebeurtenis, meid; we hebben allemaal als halve garen staan wuiven op de kap van de grote lamp (die zit aan een mast in het midden, en kan neergelaten worden op het dek, hetgeen tijdens de reis het geval is). Flip en Bulle en Janus en ik, we zwaaiden met onze petten en schreeuwden: aju! tabé! vaarwel-tot-ziens!, en meer van die nonsens; maar de kerels aan de wal stonden als zoutpilaren, met dierenogen keken ze ons na, er waren er een paar die vergaten te pruimen.

De wind is straf, er staat een rulle deining. Ik zei, dat de

‘Ameland’ te keer ging, maar ik merk nu dat ik me vergist heb. De ‘Cap Breton’ kan er blijkbaar maar niet achter komen, wat nu boven en wat onder is; en dat is ook moeilijk uit te maken voor een buitenstaander, als je haar ziet varen. Maar we varen, en dat is de hoofdzaak. Alle zeilen vol en bij; dat zijn er drie, en je zou bijna zeggen: drie te veel, want ze springt op de golven als een bok, met bolle wangen, stapelgek wordt ze van die zeilen, ik ...

Ik dacht het wel, meid; bovenstaande kwam niet af, omdat de fok naar beneden sloeg. Pleun kreeg het blok op zijn kop en geloof maar dat dat raak was, want ik hoor hem nu nog brullen, en ik zit nog wel in de kaartenhut, die tegelijkertijd mijn kajuit is, met de kombuis de enige opbouw aan dek. Oorspronkelijk was het het dagverblijf van de vuurschips-bemanning, maar wij hebben het tot kaartenhut bevorderd, door er een tafel in te slaan, van ongeschaafd hout, want de tafel die er eerst was is blijkbaar in het potkacheltje opgestookt door het wachtsmannetje, dat ruim een jaar lang op heeft mogen passen dat ze niet wegliep. Een zwijnerij aan boord, daar heb je geen begrip van; geen enkele deur kon open, en als ze opengingen kwam er een stank uit, dat je ervan wegliep. Janus en de rest hebben haar, toen we nog in de haven lagen, eens een goede verschoning gegeven, laten we nu maar hopen dat ze er niet van doodgaat, want ze zeggen wel eens: ouwe vieze vrouwen mag je niet wassen, dat roept de dood.

Bulle komt me waarschuwen dat 't mijn wacht is, meid, dus ik schei er uit. Ik ben de koning te rijk in deze hut, al tocht ze als een kelder en al is de oorspronkelijke stank nog niet door die van mijn ongewassen lijfgoed verjaagd. Dat wassen komt in orde, maak je maar niet ongerust; maar het dikke wijf in het logiement had er geen zin in, en ik ook niet, want het leek me dat het er niet veel schoner op zou worden, zo vettig zag ze er uit van iedere dag die vis. Morgen, of zo, zal ik eens grote wasdag gaan houden, en .. Verdikkeme, daar roepen ze om me. Meid, meid .. je weet 't! En hàrd!, bont en blauw knijp ik je, ik .. Uit met die flauwe kul.

...

Drie dagen zware waai. Vergeef me de vlekken, 't water vliegt boven de masten uit. Sinds eergisteren niet uit de kleren geweest. Kan 't zonder een ogenblik met jou niet langer mannen.

Oog groter geweest dan de maag, ziet er lelijk uit, Boontje komt om zijn loontje. Kwaad?, dat meen je niet. Om jou, om joù, dat begrijp je wel, anders had ik Kwel wel voor een kajuit laten betalen. Duim voor me; de boel slaat te barsten. Later meer. Of niet. Ook goed. Hou van je. Altijd. Meer dan ooit. Verdomme, kind, laten we ... Water. Slinger. Te erg.

***

Dat is een raar stukje, om over te lezen, vooral als je er bij bedenkt, dat het maar zo weinig gescheeld heeft of tante Haai had nu in mijn papieren gebladerd. Het weer is nu veel beter, de eerste week van de reis achter de kiezen. Laat ik je dìt vertellen: als ik van te voren maar de helft had kunnen bekijken, was ik er niet aan begonnen, voor geen honderd Nellies niet. Ruige vaart is goed, dat hoort nu eenmaal bij 't leven, maar deze emotie-baan is niet mannelijk meer; kwajongensachtig is 't, als ik morgen aan de dag met een bolle buik drijf is 't m'n eigen schuld. Neem me niet kwalijk, dat ik 't je zo eerlijk zeg; maar tegen de jongens moet ik hemel en aarde aan elkander liegen om ze op poten te houden, moet je maar denken, en bovendien: àls ik er aan moet geloven, gaat deze brief toch mee, en dan geeft een beetje eerlijkheid niet, dat is vast een goeie voorbereiding voor de Rechterstoel. Als ik nu bedenk, hoe druk ik me aan boord van de ‘Ameland’ gemaakt heb ... Enfin, al doende leert men. Nu zou ik er m'n hand niet meer voor omdraaien, voor geen vloot Amelanden niet. Dat schip was een rots, vergeleken bij deze bultzak. Laat ik geen kwaad van haar spreken, ze doet haar best en ze is bar lief, op haar manier. Wij houden allemaal van haar, al kunnen we 't niet laten haar in de maling te nemen; je hebt nu eenmaal van die mensen; van die schepen.

Wat er gebeurd is? Och, lieverd, niks bijzonders. Een beetje stormweer en zo meer, een paar keer een rare duikel; maar alles is op zijn pootjes terecht gekomen, dus laat maar. Ben wel moe, nu; 't is om en nabij m'n tijd weer voor de dagwacht. Die beste Flip, je lacht je dood om dien jongen en toch zou ik hem nu niet meer willen missen, voor geen geld, net een hond; dat zei ik al. Hoe gaat 't met de zogerij van jonge Jan? Groeit hij goed? Dat doet me plezier; nog tien dagen, reken ik. Ze kunnen me nog meer vertellen, maar ik breng dit kreng niet naar Esbjerg. Naar Rotterdam gaat ze, en geen stap verder;

laten ze haar maar komen halen. Meid, ik zit te bazelen, en schei er uit. Weet je wat ik nu alleen nog maar wil, waar ik naartoe vaar? Naar de bedstee, met jou er in en de gordijntjes dicht, en dan maar slapen, met mijn armen om je heen, een week achter elkaar, alleen af en toe even wakker en dan een mok thee met een boterham, met echte boter en dik suiker, en ...

Grote God, ik word er draaierig van.

***

Mevrouw Wandelaar: mag ik u voorstellen: Klumbumbus zonder ei. Daar liggen we, mevrouw, met geen draad wind, en wat niet zo leuk is: we zitten te hoog om de noord, Flip heeft daarstraks al drijfijs gepeild. De wind blijft maar zuidelijk, als ze even doorkomt, en de ‘Cap Breton’ weet niet beter te doen dan dwars weg te drijven; dat wordt IJsland, op deze manier.

Maar daarom niet getreurd, mevrouw; we leven nog, en dat is heel wat. Pluk de dag, zeggen ze wel eens, maar je moet er maar bij kunnen. En koùd! Dat potkacheltje heeft, jammer genoeg, tijdens die heksenbruiloft van een week terug, een aanval van zwaarmoedigheid gekregen en is uit zichzelf over de muur gegaan, de grote kelder in; zelfmoord, dus. Nog niet eens zo gek van dat kacheltje. Een koninkrijk voor een borrel; de wereld voor jou. Dat had je niet gedacht, wat, dat je op je ouwe dag nog zo'n liefdesgedicht zou krijgen? Maar prijs de dag niet voor het avond is, want ik zal wel zorgen, dat je het niet te lezen krijgt. Je bent zonder dat al kattig genoeg. En anders zorgt Onze Lieve Heer daar wel voor, die ligt nu al twee maanden op de loer. Meid, ik verveel me. Wachten duurt lang. Als Hij me dan met alle geweld doodslaan wil, laat Hij het dan doèn, en niet aldoor maar kattemuis spelen. Dat gaat vervelen, weet U? Ik ben geen kwade jongen, God; maar maak 't kort, anders leer ik vloeken.

Meid, meid ..! Waarom zit je zo verdomd ver weg?

Ik ben bang, Nellie. Zeg 't aan niemand. Maar dit gaat niet goed. De jongens kunnen niet meer; we pompen nu al ruim tweehonderd uren, en 't water rijst. Nou weet je 't.

Mocht 't misgaan, kind, blijf van me houden. Ik zal ziek worden van heimwee en eenzaamheid, als ik in de Hemel ben. Zou die nu heus niet beter zijn, dan op dat plaatje in de cathechiseerkamer van dominé Grijper staat? Net een eerste-klas wachtkamer, niet roken.

Grote God, geloof me, kind; ik zou niets liever doen dan je wèrkelijk zeggen wat ik op mijn hart heb. Maar ik kan niet loskomen van die flauwe grapjes, ik kan het niet, ik moet de hele dag en de hele nacht niets anders doen, om hun hart onder de riem te houden, en nu kan ik niet anders meer denken dan in grapjes. Ik zal het proberen: Nellie, beste vrouw, ik...

Nee, ik verdom het. Daar gaat-ie maar weer voor niks! Tot ziens, mevrouw Wandelaar. Is 't vandaag niet, dan is 't morgen, en anders in het hiernamaals. Ik zal op u wachten op het perron, en mocht u me niet meer herkennen, na al die jaren aards plezier: ik draag een rode roos in mijn hand.

Rode roos? Dat kan niet; die groeien niet op ijs. Laten we zeggen: een tuiltje zeewier. En een dode meeuw. En een schreeuwend hart. Mens, hoe moet ik dat allemaal vasthouden! Laten we zeggen: een gebroken penhouder, want die heb ik nog. Wie het kleine niet eert...

Praat maar nooit meer over me, met de kinderen. Die zouden het je niet vergeven.

***

Pleun is zijn oren kwijt. Ziet er lelijk uit. Weet jij wat je doen moet aan bevroren oren? Waarom zet die kaffer dan ook geen muts op! Hij doet raar, die gast, de laatste tijd. Laatst wees hij naar mij, toen ik aan dek kwam, en zei ineens: geen doosje zo klein, of de duivel kan er in. Aardig gezegd, maar niet aardig om te horen, als je als eens eerder een gek hebt meegemaakt. Voor alle zekerheid een marlpriem constant in de zak van mijn duffel, en onder mijn kopkussen. Als er iemand dood moet, dan hij maar. Zo is nu eenmaal onze natuur, wees eerlijk.

Verder niets te berichten: pompen, pompen, pompen. Vorderen slecht; maar er zit wel wind om de noordwest. Genade, beste wind; hou nu nog een weekje je fatsoen, niet dadelijk alles ineens. Hongerlijders mag je niet overvoeren.

Waarom ik zo weinig schrijf? Durf je niet meer onder ogen te komen. Zie nu, wat voor een smerige beul ik ben geweest, wat voor een schrokker, een prutser, een doofstomme blinde. Als ik je ooit weer terughebben mag, dan zal ik proberen er een beetje van goed te maken. Maar ik ben er bang voor, meid. Waarvoor, dat ik niet terug...? Ben je gek, dat kan zo gek niet rollen of het rolt wel. Maar voor dat goedmaken. De

weg naar de hel ... Je kan nooit weten. Beter maar bescheiden, en een slag om de arm, en geen kouwe drukte. Als ik dat verhaal over de ‘Ameland’ nog eens overlees, walg ik van mezelf. Van alles; iedereen. Behalve van jou ... en Kwel. Gek hè? Ja, dat is ook iets, wat veranderd is. Ik kan dien man nu geen ongelijk meer geven: we verdienen niet beter. En zo is het.

Als ik dien man ooit eens zie, zal ik zeggen: vader, ik heb in je kastje gekeken, doe 't dekseltje nou maar gauw weer dicht, want niemand weet ervan.

Als ik jou ooit weer zie, zal ik zeggen: ... Ja, wat zal ik zeggen? Zo, meid; of iets dergelijks. Misschien schuif ik wel een papiertje onder de deur door, en ga dan achter een boom staan wachten hoe 't uitvalt.

Deze brief krijg je nooit. Ik zal 't je allemaal wel vertellen. Je zult heel aandachtig luisteren, en middenin zeggen: ‘eventjes, Jan; 't theewater kookt.’ En zo hoort 't ook. Ik kom niet bij je, om alles nog eens opnieuw te beleven. Ik kom bij je, om te merken, hoe onnozel al dit gedoe eigenlijk is geweest; veel onnozeler dan jouw mond, jouw ogen, en het theewater.

Ik kom bij je om weer gewoon te worden. Een gewone jongen, bij een gewone vrouw. Samen, met jou, 's middags luisteren naar de postharmonie, 's avonds naar het rammelen van de dobbelstenen in de beker boven het ganzenbord, 's nachts naar het tekkelen van de regen op het dak boven de bedstee, en naar de wind in de schoorsteen. En altijd iets van jou dicht tegen me aan, je arm onder de mijne, je hand in de mijne, je hoofd op mijn schouder.

Gewoon, gewoon; God, maak me weer gewoon! Als het kan. Ik ben er bang voor. Pleun zingt schunnige liedjes, waar hij veel te oud voor is. Mens, wat een schelle stem, Janus vloekt hem uit. Kalm aan, Janus; op zo'n manier maak je het alleen maar erger. Hoor 's, hoor 's! Dat wordt donderen, kind; ik zal er maar eens even naar toegaan.

***

Vandaag een tegenligger voorbij: vrachtstomer, Engelsman, seinen gewisseld; kwam van Bristol, om de Noord van Ierland naar Boston. Good luck, good voyage; ze stonden te kijken op die brug of ze een spookschip te zien kregen. Moet ook wel een raar tafreel opleveren: acht ongeschoren boeven op een losgebroken vuurschip, dat haar broek heeft uitgetrokken en in repen gescheurd en in de masten gehesen, en buitelend naar

het paradijs tracht te zeilen. Ze wuifden al evenmin terug als die kerels in de haven van St. Johns, keken hun ogen uit hun hoofd; als we eenmaal binnen zijn, ga ik een dag lang op de kaai naar haar zitten kijken, ik wil ook mijn beurt hebben.

Daarstraks, toen ik wacht te kooi had, droomde ik van je. Je paste een hoed op voor de ronde spiegel in de oude huiskamer en was kwaad, omdat je dacht dat ik niet keek. Ik zei: kom nou, doe me een lol!; en daar werd je ineens zo akelig van, dat ik wakker werd van de schrik, en woedend, ik kon mezelf wel om m'n oren slaan. Als ik de verhalen eens naga, die ik in de loop van de jaren in de vooronders te horen heb gekregen, droom ik toch wel erg zelden van je; en als ik het doe is het altijd over ruzie, nooit dat je eens bij me te kooi ligt, of me over mijn haren strijkt. Ik heb ook over den meester van de ‘Jan van Gent’ gedroomd, je weet wel, die in St. Paul begraven ligt. Hij stond met alleen een hemd aan in zijn hut, voor zijn wasbak, ik zag hem door het deurtje naar de messroom. Hij had zeker zijn vinger gekneld, want hij stond er op te zuigen en keek er dan naar; toen zuchtte hij en haalde zijn schouders op, mompelde iets, keek rond naar zijn broek, maar die was er niet, wel een vlag met bloedvlekken. Die spreidde hij uit en bekeek haar aan alle kanten, met zo'n stom gezicht, dat ik mijn lachen niet kon houden; toen merkte hij dat ik zat te gluren en hij smeet kwaad de deur dicht, ik werd wakker van de slag.

Die man had een boekje: ‘Wat droom ik?’, dat herinner ik me nu. Ik wou dat ik het gestolen had, toen hij dood was.

***

We vorderen. Vandaag vier mijl gemeten bij de log; dat maakt een etmaaltje van een kleine honderd mijl, als de wind zo blijft. Flip kwam bij me met een puist; ik zei dat hij nog een dag wachten moest en toen bleef hij zitten, of hij het in de kajuit wou doen. Kletste honderd uit over zijn meisje en de zeevaartschool, ik kon hem niet weg krijgen. Ik had er nooit op gelet, hoe hoog zijn stem was en hoe vlug hij eigenlijk praatte; als je aandachtig luisterde hoorde je er van alles in: hoendergekakel, kattengesnor, het borrelen van het kielzog en het stommelen van eieren in een pan kokend water. Die eieren brachten me opeens de herinnering aan Kees de Kaap terug, toen die zou kokkerellen voor de bemanning van de ‘Jan van Gent’, ten tijde van de malaria. Om niet onhartelijk te lijken,

vertelde ik hem daarvan, en ook omdat ik het zelf nog wel eens horen wou; soms heb je behoefte aan het vertellen van herinneringen, het is net of je zit te bladeren in een album met prentbriefkaarten. Toen ik een paar minuten had zitten vertellen hoorde ik hem snurken, heel dun en zagerig, of hij het nog leren moest. Eerst was ik zo kwaad, dat ik hem bijna de deur uit geschopt had, maar toen dacht ik: laat maar zitten, hij heeft 't verdiend, ieder tukje is er één; en nu zit hij er nog. Of liever: hij ligt, want hij is omgevallen toen het schip overhaalde voor een sliert deining, zonder wakker te worden. Op de vloer ligt hij, achter mijn stoel; net een hond.

Lieverd, ik moet je iets zeggen: mijn kinderen mogen geen zeeslepers worden. En dat meen ik.

***

Pleun is dood; gelukkig zonder dat mijn marlpriem er aan te pas heeft behoeven te komen. Dood, dat mogen we wel aannemen; in ieder geval is hij weg. Overboord gevallen, zegt Janus. Ik vertrouw die Janus niet; vallen en vallen is twee.

Als ik hem en Bulle niet had horen smoezelen over ‘Jonas’, toen ze samen aan de pomp stonden, had ik misschien niet eens achterdocht gekregen. Hij heeft het handig gedaan, die vriend, dat moet gezegd; maar hij maakt mij 't leven wel moeilijk. Wat behoort een gezagvoerder te doen, in zo'n geval?

Wat ik gedaan heb. In het journaal schrijven: ‘Hedenmiddag, bij het wisselen van de wachten, werd matroos Pleun Molenaar als vermist opgegeven. Vermoedelijk is hij door een misstap overboord geraakt en verdronken, terwijl tevens de mogelijkheid van zelfmoord, in een vlaag van verstandsverbijstering, niet uitgesloten moet worden geacht; hij was de laatste tijd soms malende en klaagde over zware hoofdpijnen. Zie vorige aantekening.’

Het spijt me voor den stakker, maar misschien was dit nog wel de beste oplossing; hij zou toch in een gesticht geraakt zijn en als dat niet gebeurd was, zou hij aan de drank geraakt zijn om zijn verloren oren. Een man op die jaren gaat zichzelf weer mooi vinden, en als de meisjes giechelend voor hem wegvluchten, zegt hij dat de tijden veranderd zijn. De natuur is soms genadig, wat oud en overbodig is doodt ze zindelijk en snel; als kind vroegen we toch ook altijd: waar blijven al de dode beestjes? Die raken weg, zei vader dan. Zo is het ook

met Pleun: hij is weggeraakt; wij ploegen nu de akker, die hij met zijn lichaam bemest heeft.

We vorderen gestadig; overmorgen schat ik dat we de Butt of Lewis, of Sulisker in peiling zullen krijgen, zo tegen de avond. Nu we toch eenmaal zo hoog om de noord zitten, kruip ik maar tussen Schotland en de Orkneys door, en vandaar recht toe recht aan op Esbjerg. De vuurdoop hebben we gehad; nu moet er weer iets ergers gebeuren dan de ‘Cap Breton’, om ons aan het schrikken te maken. Waar dat heen moet? Als het zo doorgaat, in stijgende lijn, vlieg ik op het laatst op een bezemsteel door de lucht, zonder er mijn sigaar voor uit te laten gaan.

De reis met deze tobbe was niet eens zo gek; wat mij betreft: nog een rondje. Die duizend pond maken een hoop goed, zelfs de vermoeiende afhankelijkheid van je bemanning. Ik begin respect te krijgen voor Sjemonow, op een andere manier dan vroeger; het is geen kleinigheid, een heel schip op je nek, met al die kerels, en dan willen de meisjes ook nog meerijden. Janus begon gisteravond te dichten over zijn negerin. Ik kan een hoop hebben, maar die stem, en over die vrouw, en dat bij nacht; nee. Dat was me te spookachtig. Ik zei: Janus, jongen, ik ga te kooi. Hij zei niets terug; ik had opeens het gevoel dat ik hem in de steek liet, dat hij over die negerin begonnen was om op mij te kunnen leunen, of zich achter mij te verstoppen, voor iets, dat ik niet aan zag komen. Vanmorgen werd Pleun vermist.

Iedereen vraagt: hoe lang nou nog, kaptein? Kaatsballen zijn 't; de muur slaat ze naar 't plankje en 't plankje naar de muur. Janus zei gisteren: als ik bij Bibi vandaan ben, lig ik te krollen van de sjagrijn; en als ik langer dan drie dagen tegenover d'r zit, slaan we mekaar bewusteloos. En wie hebben daar de lol van? De buren! Eigenlijk vaar ik alleen voor m'n buren en meneer Kwel; ik wou daar wel 's met een geestelijke over praten.

Ik word oud, meid. Ik begin weer te lachen, een nieuwe jeugd. Ik heb wel eens gedacht: hoe komt het toch, dat de meeste schippers bij de grote sleepvaart nooit hard kunnen lachen? Als ze wat doen, dan grinniken ze, en het duurt knap lang voor je ze zover krijgt bovendien. Nu weet ik het: ze zijn altijd alleen; als ze ergens plezier over hebben, kunnen ze 't aan niemand kwijt; je kunt toch moeilijk in je eentje gaan staan schateren. Op de brug zouden ze denken dat je dronken bent, en zelf zou je schrikken van de stilte, die er na komt.

Het valt niet mee, kapitein te zijn. Ik zal meer van je gaan

houden, nu ik het ben. Meer over je denken, meer naar je kijken, meer met je praten, met mijn rug naar den roerganger. Ik heb er nu de tijd voor, en wees maar gerust. Geen sterveling zal ons storen, dat zou oneerbiedig zijn. Ik ben nu: schipper naast God. En ze denken, geloof ik, dat ik altijd met Hem in gesprek ben.

***

Nu Pleun weg is gaat alles gesmeerd; je zou er bijgelovig van worden. En waarom eigenlijk ook niet? Als God iemand hebben wil, houdt Hij het schip tegen tot Hij hem heeft; er zijn wel ongerijmder dingen in de wereld.

Eergisteren peilden we het vuur van de Butt of Lewis, daarstraks lieten we de laatste tonnen van de Pentland Firth achter ons verdwijnen in het donker, en nu, terwijl ik zit te schrijven, slaat het vuur van Duncansby Head als weerlicht achter de ruiten.

Het eind is in zicht, meid; dat tampje over de Noordzee daar draai ik m'n hand niet voor om. Het eind ... dat ben jij. Als jij het eind niet was, dan zou het me zo een zorg zijn, of we nu in Esbjerg meerden of in Honoloeloe. Ik heb veel gedacht, weet je, de laatste tijd. Je hebt het misschien niet gemerkt, in de nonsens die ik heb zitten opschrijven, maar toch is het zo. Ik weet nu veel meer, dan toen ik die morgen wegliep van huis, maar wat dat is, dat kan ik je niet zeggen; zelfs niet schrijven. Dat kan ik je alleen maar laten zien, als je in m'n ogen kijkt.

Ik dank je, beste vrouw. Jij hebt de ‘Titaan’ behouden, de ‘Cap Breton’ gevaren; en jij hebt Flip de Meeuw getroost, toen die me kwam vertellen, dat hij gelogen had: hij had geen meisje, maar hij wou zo graag. Ik zei: kop op, leugenaar; misschien heeft God er nog wel eentje, zo'n kleintje, weet je wel, met van die dunne beentjes, en toen begon hij te huilen. 't Is ook wel een hele sjouw geweest voor dien jongen, ik had hem eigenlijk niet mee mogen nemen. Maar wist ik veel; ik was zelf nog een jongen, toen we uitvoeren uit St. Johns.

Nu ben ik geen jongen meer, Nellie; tenminste, ik verbeeld 't me. Als ik tegenover je sta, zal ik 't wel weer wezen. Vergeef me, beste meid, wat ik verkeerd heb gedaan; nu begint er een nieuw leven. Hoe 't zal worden, weet ik niet; wat er zal gebeuren, nog minder. Maar één ding weet ik: we zijn weer goed.

En noù kom ik.

Hoofdstuk XI

Als hij met de ‘Cap Breton’, na drie en dertig dagen zware vaart, in Esbjerg aankomt, is hij een man van naam. Zoiets merk je niet dadelijk; wanneer er aan de wal mensen staan te wuiven en van alle kanten vrouwen komen aanlopen, om te kijken naar het schip, dat met een boog de haven binnenzwaait en voor anker komt bij het kantoortje van den havenmeester, wuif je terug en je gooit met z'n allen smakkende klapkusjes naar die lieverdjes; potverdikkie, in geen maand een wijf gezien, wat een wonder dat ze hard lopen!

Wie zo lang tussen God en Zwarte Hendrik gezwijmeld heeft, vindt er geen vreemds aan, dat de wereld zich aan sprongetjes te buiten gaat zodra de trossen aan wal slieren; die vindt dat de wereld gelijk heeft, maakt ook sprongetjes en roept: ‘Ha die lekkers! Dag mollige dikzak! Hei, zus!; wij gaan 's kijken of de maan schijnt!’ Bulle en Flip en Piet en Jaap en Bouke en Willem raken al bijna slaags over de keuze; ze lijken een stelletje hongerige kwajongens, die in een volle snoepwinkel worden losgelaten en beginnen met elkaar voor lijk te slaan, omdat ze allemaal denken aan die winkel niet genoeg te zullen hebben voor hun eigen alleen. Maar Jan ziet mannen met fotografie-apparaten op dunne poten scharrelen; zij stoppen hun hoofden onder een doek en er staat een diender bij, die de mensen wegjaagt voor de lens, want die fotografiën zijn voor de krant. Hij vindt het vreemd, dat ze op een plaatje gaan; en als hij heren ziet aankomen in een rijtuig, met hoge hoeden op en een kleurtje van bloemen op de zwarte schoot, schrikt hij, en denkt: daar heb je het gedonder; nou duurt 't nòg langer voor ik naar Nellie kan.

Jaja, heren, jullie zijn beroemd geworden in die korte tijd, dat je klein en rood in het wereldgrote grijs slingerde, elkaar van je meisjes vertelde en den Jonas overboord smeet; dàt visioen was je niet verschenen in de damp van de erwtensoep! Ze

hadden gedroomd van meisjes met blote kuiten en glanzende ogen en bier en zuurkool met een hele worst; nu krijgen zij heren met hoge hoeden en dames, die geen vrouwen zijn, en sjampanje en een taart, en ze voelen zich opgelaten. Ze begrijpen er niets van, ze zijn alleen maar geschrokken, en dadelijk al weer vijandig tegen de wal, met een wrokkig-berustende verdrietigheid in de borst. Ze zitten aan de lange tafel in het huis van den burgemeester, eten zwijgend hun taart en slorpen van de godendranken; maar hun ogen kijken hongerig naar buiten, waar meisjesgezichten zichzelf lelijk maken door hun neuzen plat te drukken tegen het glas. En als er dan een kellner binnenkomt, die eerst nog wat eten ronddient en dan de vitrages dichtschuift, is dat de genadeslag. Aju, meisjes, aju dromen van bedsteden als kathedralen en oerwouden van kunstbloemen en bergketens van zuurkool en sleeptrossen van worst; nu zijn ze beroemd en de bloemen die ze krijgen zijn echt. Als de trein naar Holland gaat stinkt de coupé als een odeurfles en in de weilanden, waar ze doorheen stomen, komen ruikers te liggen, uit de raampjes geworpen, hulde op het graf van den onbekenden vrijer.

Bulle vraagt, hard door het stommelen van de trein: ‘wat was dat voor flauwe kul, kaptein?’ En als Jan hem vertelt, dat de kranten in Amerika een hoop drukte gemaakt schijnen te hebben van deze reis, dat er zelfs weddenschappen zijn afgesloten of ze het halen zouden of niet, gromt Janus: ‘waar bemoeien die mensen d'r eigen mee?’ De dobbelstenen van het lot rollen raar; wanneer die Canadese meneer geen vrind had gehad, die in Boston aan een krant was, zou niemand ooit van het vuurschip gehoord hebben, dat op de zeilen voer over de Atlantische Oceaan; nu had die vrind een primeurtje en vrinden van die vrind hadden een mooie reclame voor hun nieuwe wed-kantoor, en vrinden van die vrinden bestelden een foto van de piraten, in Denemarken, om in de krant te zetten als aanbeveling voor Father Bullybodies Corned Beef. De één zijn dood is de ander zijn brood; maar nu ze waren blijven leven viel er ook nog wel wat aan hen te verdienen.

Van de duizend pond zijn, met de reis mee, nog achthonderd over, dat maakt de man honderd pond. De vrolijkheid in de coupé keert weer, als Jan de besomming opmaakt. Honderd pond! Bulle zet het om in liefde, Willem in drank, Janus in oorbellen voor zijn negerin en Flip in dubbele kaartjes voor de balzaal; maar Jan denkt alleen maar aan thuis, dat geld komt

wel in orde. Die treinreis, zo grimmig begonnen, zo vrolijk voortgezet en zo slaperig beëindigd, duurt een dag, een nacht en een halve dag. Dan, eindelijk: Holland, rust, vertrouwelijkheid. Zij vullen met z'n achten de coupé, maar als ze over de grens zijn kan de dikke boerin, die naar Apeldoorn moet, er nog best bij, en zij hijsen haar het deurtje in; een rijke vangst aan moederlijke hartelijkheid. Bliksem, wat gaat er een hoop in zo'n karabies: een gekookte kip, drie stoeten, een goudse kaas, vijf pond appels en een fles bisschopwijn. Die lekkernijen zijn eigenlijk voor haar twee dochters bestemd, die dienen in de stad en die zij nu eens gaat controleren, of zij de godsvrucht en de zedigheid wel naar vermogen betrachten; maar in het midden van acht zeerovers, die bijna drie maanden lang niets anders gegeten hebben dan bruine bonen, vis met levertraan en taart, en niets anders gedronken dan zure thee, drabbig water en champagne, geeft zij haar lading prijs met gulheid. Als de kip tevoorschijn komt en de strijd om het bestaan op de vuist dreigt te worden uitgevochten, zegt ze: ‘Stil, gullie! Zitten, vretige kerrels!’, en als ze de kip met vette handen aan brokken heeft getrokken en die uitgespreid op een krant, mag iedereen een stuk nemen, en zijn moel houden als hij niet tevreden is. Zij knauwen en smekken en hijgen en slokken bisschopwijn met pareltjes op het voorhoofd; de boerin zegt dat het zund is, zo gulzig als ze tekeer gaan, en of er dan heel geen vrouwvolk is op die bootjes? Nee, dat is er niet, en dat is zund, daar zijn ze het allemaal over eens. En of ze getrouwd zijn? Dat zijn ze, behalve Flip, maar die zegt dat het op een oortje na gevild is. Als Janus van zijn negerin vertelt, met gebaren van weelderigheid in het kleine luchtruim tussen de hoofden, zet de boerin een strenge lip, en vraagt of ze gedoopt is. Verdomd, dat weet Janus niet, maar ze ... Niet gedoopt?! Da's zund, da's méér as zund, da's zondig! Janus zit er mee in, hij wil het brave mens niet tegen de borst stoten, na al die hartelijkheid, en vraagt hoe duur een knappe doop kost. Als de boerin zegt, dat de zaken des Geestes graties zijn, belooft hij, met een vuistslag in de vlakke hand, dat ze gedoopt zal worden, verdomd!, op de plààts, zodra hij voet aan wal heeft! Dat zou 'k maar doen, zegt de boerin, anders loopte ge de kans dagge allenig in 't vagevuur moet zitten.

Ondankbare honden, die zeehelden. Daar zit nu een vrouw, en een lelijkerd bovendien, die niet eens weet wat een sleepboot is, laat staan een vuurschip, en die er nuchter van is gebleven,

dat ze de wetten van de zwaartekracht hebben gelogenstraft door heelhuids over de Atlantic te zeilen; de lummels zijn veel dieper onder de indruk van haar kip en haar bisschop, dan van de taart en de prikkeltjes-wijn van de burgemeestersvrouw in Esbjerg, en die werd nog wel la plus belle femme de Danemark genoemd, door de heren, die haar hand mochten vasthouden als de zon uit was en de gordijnen nog open en alleen het heilige lichtje in de hoek voor schaduwen zorgde op het bloemetjesbehang. Als de trein stopt voor Apeldoorn mag Flip haar een zoen geven, omdat hij de jongste is; zij krijgt van allemaal een hand, en de groeten aan haar dochters, en dan wordt ze ruggelings uit het deurtje omlaaggevierd, waarna ze wegwaggelt over de planken van het perron, de karabies plat, de boezem bol, en de harten van haar gunstelingen boordevol tederheid. Zo'n welkom in het vaderland mag er wezen, daar zou je de vlag voor hijsen! Ook Jan is haar dankbaar, ze heeft de tijd tussen de grens en het weerzien verkort, en de jongens handelbaar gemaakt.

Het eindje naar Amsterdam, waar de meesten thuis zijn, is kort en koortsig van woeste droomgezichten; bootsman Janus en Willem en Bouke en Flip gaan zich te buiten aan toekomst-visioenen van hartstochtelijke aard, de honderd pond popelen in hun borstzak. Zij staan op de banken en leunen op elkanders schouders en ademen op het glas bij het naar buiten kijken, als de trein het station binnenstoomt; gelukkig zijn er geen heren en geen mannen met kiekkasten en ook geen dames, die onhoorbaar applaudisseren met handschoenen aan, er is niemand in dat schemerdonker, behalve de donkere drom van reizigers en de witte bovenlijven van de kruiers, die spookachtig door het gedrang dansen; zij nemen haastig afscheid, grissen hun mandjes en bullenzakken uit het net en smeren hem, als vleermuizen uit de hel. Alleen Jan blijft achter, en Flip. Die wil hem naar de trein naar het noorden brengen, de goeie jongen; en als Jan zegt: ‘maak toch dat je wegkomt, ik kan die kist alleen wel dragen!’ antwoordt hij: ‘nee, kaptein, laat me nou maar effe, ik doen 't grààg.’

Het andere perron, waar de trein voor Alkmaar al staat te puffen, is leeg als een kade in de wind; ze zoeken een lege coupé uit, en Flip stapt mee in. Als er gefloten wordt en Jan hem er uit wil duwen, omdat de trein vertrekt, zegt hij: ‘laat maar, kaptein; ik heb hier toch geen mens en dat reisie kan ik best betalen, ik heb nou honderd pond.’ Jan laat hem zijn gang

maar gaan, net een hond, je raakt 'm niet kwijt of je moet een veearts huren om het pijnloos te doen. Flip betaalt zijn passage aan den conducteur, met een gezicht dat rood is van trots; maar als hij te horen krijgt, dat engels bankpapier niet in betaling wordt aangenomen, is hij zo kwaad en zo beledigd, dat hij aan de noodrem wil trekken om er werk van te maken. Het eind is dat Jan zijn reis betaalt, en Flip is er zo van ondersteboven, dat hij het hem terug wil geven met een pond. Maar dat gaat niet, jong; laat maar zitten, 't komt wel goed. Flips kwaadheid wordt neerslachtigheid; potdome, niemand wil dat geld van hem hebben, heeft-ie dààr nou al die weken voor op zijn kop aan de pompen gehangen? Er is een heertje in de coupé, dat naar hen kijkt over een lorgnet en met over elkander geslagen beentjes; een voet met een slobkous wipt op de maat van het stampen van de trein. Hij leest de krant, met druk geritsel en vlerkige gebaren, of hij wegvliegen wil; Jan en Flip lezen mee. Als hij nog een keer omslaat zien ze de fotografie uit Esbjerg staan: de ‘Capbreton’, plomp en schurftig, en daar vóór, op de kade, de bemanning, Jan in het midden. ‘*De Hollandse Jongens, die Columbus' Daad evenaarden, onder bevel van gezagvoerder J. Wandelaar, zie kruisje, in de haven van Ebsjerg*.’ Hun gezichten zijn niet te herkennen, en het kruisje staat boven het kwastje op Janus' muts; zo zie je maar weer hoe er gelogen wordt in de wereld. Maar toch geeft die foto een raar gevoel, want Nellie en de Dijkmansen zullen haar wel gezien hebben. Hij luistert niet meer naar het gekwebbel van Flip, hij luistert naar het zingen van de wielen en kijkt naar buiten, naar het polderland en de molens en daar achter de duinen, en neuriet mee: ‘huis toe, huis toe, huis toe....’

In Alkmaar heeft hij anderhalf uur de tijd; hij stuurt een telegram naar huis: ‘Kom over drie uren, Jan’, koopt speelgoed voor de jongens, een theemuts met gouddraad voor Nellie, een breikorfje voor moeder Dijkmans, een pijp voor vader en een kilo kantkoek voor allemaal; Flip mag de pakjes dragen. Maar meerijden naar huis mag hij niet; als de trein eindelijk wegrijdt laat Jan hem achter op het eenzame perron en hij heeft er hartzeer van, want de jongen staat zo treurig te kijken, net een hond die zijn baas kwijtraakt en niet hard genoeg kan lopen om de trein bij te houden.

Nog ruim een uur naar huis, een lege coupé, zachte, paarsige schemering over het eindeloze land achter de ruitjes; nu de benen op de bank, de brand in een sigaar, en de pet op het

voorhoofd met de klep over de ogen: slapen, denken, meeneuriën met de wielen: huis toe, huis toe, huis toe.

Hoe vaak heeft hij deze reis niet gemaakt, en steeds was het anders: blij of bedrukt, vol onstuimig verlangen of moe van neerslachtigheid; en nu is het wéér anders. Nu is het: rustig, rustig, alleen maar rustig. Ouder, sterker, zekerder, en veilig, helemaal veilig, in het vast besef dat alles goed is, goed.

Als eindelijk de trein uit het donker komt en het laatste station binnenrijdt, staat hij achter het raampje en sluit de ogen, even maar, voor hij het neerlaat en naar buiten kijkt. Dit is het ogenblik, waarvoor alles gebeurd is, en al was dat veel bitters en veel zwarigheid, de prijs was niet te duur.

Hij laat het raampje zakken, de wind slaat hem in het gezicht; dan ziet hij, in de verte, op het lichte perron, één vrouw. Een vrouw in het zwart, die klein is en treurig in die holle verlatenheid. Het tuurt het perron af, verbaasd, verschrikt, maar er is niemand anders, alleen die ene vrouw; als de trein stilstaat en hij nog maar steeds naar buiten kijkt, zonder het deurtje open te doen, ziet hij haar langs de wagens gaan, overal kijkend, en dan ziet zij hem. Het is moeder Dijkmans, zij staat stil als zij zijn bovenlijf ziet uit dat deurtje; de reizigers, die naar de uitgang gaan, lopen haastig langs haar, zij is het enige gezicht. Moeder Dijkmans? Zijn gedachten vragen: wat is er? Wat betekent dat? Vader Dijkmans dood? Een van de kinderen? Waarom is zij in het zwart? Waar is Nellie? Waarom is Nellie niet gekomen?

Moeder Dijkmans ziet dat hij nog steeds niet naar buiten gaat, zij komt naar hem toegelopen met roodgehuilde ogen in een bang lachend gezicht. 'O jongen, jongen ...', zegt zij. Meer niet. Hij vraagt: 'Wat is er?', en dan wordt haar gezicht zo stil van schrik, dat hij zijn hart voelt, een kneep. 'Maar ... maar wéét je het dan niet...?' vraagt zij, huilend met haar stem. 'Nee,' zegt hij, 'wat is er?' Moeder Dijkmans antwoordt niet, zij schudt het hoofd, terwijl de tranen beginnen te lopen; 'ik begrijp 't niet...' stamelt zij; 'we hebben toch getelegrafeerd...' Getelegrafeerd? 'Ja,' zegt zij, 'aan je kapitein...'

Dan komt er een conducteur, die roept: 'Uitstappen! Uitstappen daar!' Hij trekt het hoofd terug en staat weer in die coupé, die coupé, waar hij het beste uur heeft beleefd van zijn leven. Hij tilt zijn bullenkist uit het rek, de pakjes, het speelgoed, het lekkers. En al die tijd geen gedachten, alleen een leegte.

Als alles op de bank staat haalt hij de portefeuille uit zijn zak, de portefeuille waar de brief in zit, die hij nooit heeft verzonden, en het telegram aan van der Gast, dat hij nooit heeft opengemaakt. Hij wikkelt het zeildoek er af en daar is het telegram, veilig en droog na al die weken, behouden op zijn borst. Captain Vandergast, dutch tug Ameland, St. Johns, Nw Foundland. Hij breekt het zegel en vouwt het open; het is hollands, de regel die er staat - gebroken hollands, verminkt door al de vreemde ogen, die hem hebben gelezen. '*Wil Wandelar vorzicktig meedelen tat zijn vrou overlede aan kramvroukorts* 17 *April Dykmans*.'

Hij staat lang te kijken naar het telegram, roerloos en met gebogen hoofd in het trillende gaslicht. Dan vouwt hij het weer op, steekt het in de zak. Neemt de pakjes van de bank. Als hij zich omdraait staart moeder Dijkmans' wit gezicht hem aan, onder in de lijst van het raampje. Zij staan even zo, heel stil; dan steekt hij de pakjes uit het venster en haar handen komen omhoog, om ze aan te nemen. Buiten roept weer de stem van dien conducteur, galmend in de holte. Uitstappen daar; uitstappen. Een losse locomotief stommelt sissend door het donker; moeder Dijkmans neemt ook de andere pakjes. Dan zakt de bullenkist op zijn schouder, zwaar en kantig. Hij wringt het portier open en gaat naar buiten; het perron af, naar de uitgang, gebogen onder de last.

Zij lopen naar huis door de avond, nu bijna nacht. In het westen is een rode streep in het donker, de weg langs de dijk is een snoer van lichtjes. De nokken van de huizen glimmen in het duister, bij iedere zwaai van het vuurtorenlicht. Het regent zacht, het klateren van water uit een goot op de stenen is het enige geluid, en dan hun stappen, doods en eentonig in het lichte geruis van de regen. De regen tekkelt op de papieren zakken, die moeder Dijkmans draagt, waait soms kletterend tegen de kist. Geen van beiden zegt iets; als ze aan het begin van de zeeweg zijn probeert moeder Dijkmans het. Maar als hij niet antwoordt, niet eens iets bromt, begrijpt ze dat hij toch niet luistert en zij zwijgt tot ze thuis zijn.

Daar heeft vader Dijkmans voor de kachel zitten wachten, met Barendje op schoot, die mocht opblijven. Als zij binnenkomen sloft hij hen tegemoet, de kierende deur laat licht in de gang. Hij geeft een hand, wil wat zeggen, maar moeder Dijkmans schudt het hoofd en hij begrijpt het wel. Als Jan de kamer binnengaat en daar het kind ziet zitten, klein en een

beetje bang in de stoel voor de kachel, gaat hij naar hem toe en strijkt hem over het hoofd; maar Barendje wil dat niet, het is ook al weer zo lang geleden. 'Het kleintje slaapt,' zegt moeder Dijkmans; 'wil je hem zien....?'

Ze gaan naar boven, naar de zolderkamer, waar de bedstee nu is opgemaakt voor Barendje. Daar brandt een nachtlichtje en er staat een wieg; zij lopen op de tenen en als de deur piept zegt moeder Dijkmans 'sst!', met de vinger voor de lippen. Ze doet het gordijntje opzij en vader Dijkmans tilt het licht op; een heel klein hoofdje op het kussen en een vuistje er naast, erg bleek; maar moeder Dijkmans fluistert dat alle slapende kinderen bleek zijn. Hij raakt het wangetje even aan met de vinger, en schrikt, omdat hij niets voelt, zo zacht is het. Het kindje beweegt even, het zucht. Dan is het weer stil, en zij gaan naar beneden.

Moeder Dijkmans blijft, om Barendje naar bed te brengen; als de mannen voor de kachel zitten horen ze boven zijn kleine, schelle stem. Vader Dijkmans vertelt van de kinderen, langzaam, zoekend naar woorden; steeds houdt hij op, om te luisteren of moeder nog niet komt. Jan zegt niets, ook niet als hem iets gevraagd wordt; als moeder Dijkmans eindelijk terugkomt en de tafel gaat dekken, praten de ouders samen, of ze alleen in de kamer zijn. Moeder Dijkmans vertelt van de kinderen, bij het neerzetten van de borden en het leggen van de lepels; als er geklopt wordt kijkt ze verschrikt op in het lamplicht, vraagt: 'wie kan dat wezen?', en gaat naar de deur. Een mannenstem: 'kan ik kapitein Wandelaar misschien even spreken? Ik kom van de Nieuwe Amsterdamse Courant, en wilde graag een onderhoud met hem hebben naar aanleiding van....' Dan fluistert moeder Dijkmans iets, en de mannestem zegt: 'O, pardon... dat wist ik niet... Goeden avond.'

Als het eten op tafel staat en moeder Dijkmans vraagt: 'kom je?', schudt hij het hoofd en blijft voor de kachel zitten, terwijl de twee ouden zwijgend aanschuiven. Moeder Dijkmans schept een bord voor hem op en zet het naast hem neer; hij eet een paar happen, wanneer zij aandringt, en staat dan op om naar buiten te gaan. Als vader Dijkmans vraagt: 'wat ga je doen, jongen...?', zegt hij: 'die regen...' en trekt de deur achter zich dicht.

Alles gebeurt in de verte, hij doet zelf niet mee. De weg langs de haven, waar zij zo dikwijls gewandeld hebben bij avond, omdat het daar zo prettig donker was, maakt hem niet

onrustig, niet droevig; hij is helemaal niet droevig, alleen maar verdwaasd. Zonder gedachten, zonder heimwee, alleen een dof, zwaar gevoel in zijn borst, zijn maag, zijn benen, of alle moeheid van die reis nu loskomt. Hij heeft geen haast, geen onrust; van het ogenblik af, dat hij in die coupé stond met het telegram in de hand, heeft hij geen hinder gehad van zichzelf; alleen even, voor de kachel, door de gedachte: die regen, die regen. Toen hij gered was door de sloep, na het vergaan van de 'Ameland', had hij ook dat gevoel, die zwaarte, die hem afsloot van de rest van de wereld. Het enige wat helpen kan is de tijd.

Baas Bongerds, de doodgraver, zit met zijn vrouw en drie drukke kinderen aan een slordige etenstafel onder waaiervormig olielicht als hij binnenkomt, de lucht van zuurkool en de vochtige stank van smeulende turf komen als een walm de achterdeur uit. De kinderen praten schel, maar de moeder zegt: 'stil!' als zij hem herkent. Bongerds legt de lepel neer en komt de gang in, na de deur te hebben dichtgetrokken. Zo, Wandelaar, zegt hij; een heel ding, man, een heel ding. Wat wou je?... Even kijken...? Nou, om deze tijd...? Met dit weer...? Er is niks te zien... Maar als hij niets zegt en niet weg gaat, kijkt Bongerds hem er nog eens op aan in het halve donker, doet dan de deur naar binnen weer open, roept: 'ben zo terug, moeder, even de plaats op!' en trekt een oliejas aan. In de keuken haalt hij een handlantaarn, dan gaan ze naar buiten, het kerkhof in, een donkere tuin met druipende bomen, hoog en vaag in de donkerte. Bongerds benen scharen door het slingerende licht, hun schaduwen wieken weg in de flonkering van de regen. De zerken zijn kleine eilanden van steen in de plassen, zij glimmen als het licht voorbijgaat en geven soms een zacht geluid van vallende druppels.

'Hier is het', zegt Bongerds. Een rechthoekig perkje, aan het eind van de weg, naast een haag van meidoornstruiken. De regen ruist hier luider, zij overstemt het geluid van de zee, dat altijd op de achtergrond is. De lantaren schijnt omhoog uit een plas, zij belicht een bordje aan het hoofdeneind: 'Cornelia Wandelaar, geb. Dijkmans; 12 Mei 1887-17 April 1910.' Ze ligt in een puur beste buurt, zegt Bongerds, aan alle kanten volk van de 'Stentor', die anderhalve maand terug gebleven is, naast 'r kaptein Raat zelf. Kaptein Raat heeft al een steen, een grijze zerk met zwarte letters en een opschrift. '*Beklaag mij niet, en voel geen smart. Ik ben geborgen in Gods hart*'. De bovenmeester heeft dat gedicht gemaakt, zegt Bongerds;

hij is er puur goedkoop mee, ik geloof dat vrouw Raat maar een tientje betaald heeft voor dat vers, alles en alles. Maar die steen is puur prijzig, prima graniet uit Italië vandaan, en 't hakken kost een smak werkloon, omdat 't zo hard is. Maar ze gaat dan ook tot de dag des Oordeels mee, zo'n zerk, daar heb de tand des tijds geen vat op.

Als ze terugkomen in de kamer, stuurt Bongerds de kinderen weg en zijn vrouw moet pen en inkt geven, want kaptein Wandelaar wil een steen bestellen. Een witte steen, moet het zijn dus dat wordt marmer. Puur prijzig is dat, spierwit marmer; het duurste wat er bestaat. Maar de kaptein zal vooruit betalen, vanavond nog, en op geld zal niet gekeken worden. Dan is zo'n marmeren zerk natuurlijk puur prachtig, alleen de vrouw van de burgemeester heb er een, en die was, tussen ons gezegd en gezwegen, nog niet eens van diè kwaliteit als die voor juffer Wandelaar, want hij heeft juist een partijtje aangekregen dat wel een zwaan lijkt, zo zuiver wit, zonder een smetje. En wat moet er op? Alleen maar die paar regels van 't bordje? Dat is toch wel puur weinig, voor zo'n knaap van een steen ... Ja, als de kaptein 't zo nou eenmaal wil, dan moet-ie dat zelf weten, natuurlijk... En de letters niet goud maken? Dat hê'k nou nog nooit beleefd; zelfs de burgemeestersvrouw... O, nee, als de kapitein er op staat, hê'k 'r allang vrede mee. Dus alles wit maar, best. En ook geen engel er op, of een paar gestrengelde handjes, die over 't graf rijken? Best. Dat is dan voor mekaar, zo. Nou even optellen... Grafrechten, verzuim, grafhuur, onderhoudskosten, grondbelasting, graafloon, overwerk, marmer, transport, hakloon, plaatsloon, toeslag en diversen, maakt de somma van vijfhonderd acht en zestig gulden twee en zeuventig cent; de extra kosten, omdat de letters niet goud worden, zal hij er maar aflaten, omdat kaptein Wandelaar nou eenmaal kaptein Wandelaar is. Als de kapitein met engels geld betaalt, wil Bongerds het eerst niet aannemen; maar als hij hoort, dat hij voor vijftig biljetten van een pond zeshonderd gulden weerom krijgt, strijkt hij maar met de hand over zijn hart, omdat kaptein Wandelaar nou eenmaal kaptein Wandelaar is. De vrouw vraagt of de kaptein een bakkie lust, vanwege de nattigheid, maar de kaptein gaat de deur uit.

Het regent, het regent; hij houdt het niet uit onder een dak zolang het regent. Hij loopt even bij huis aan, om te zeggen dat hij nog zaken te doen heeft, vader en Moeder Dijkmans zitten werkeloos aan de lege tafel en zeggen: goed, Jan; dan

gaat hij weer weg. Hij loopt door de regen langs de haven, de muziektent, langs de voet van de dijk, tot de weg zo modderig wordt dat hij niet verder kan. Dan keert hij om en gaat dezelfde weg terug; als hij voor het hek van het kerkhof staat is dat dicht en hij durft niet te hard te rammelen, want de ketting rinkelt en het huis van Bongerds is vlakbij. Daar zijn nu alle lichten uit, maar misschien is er nog iemand wakker, hij wil niet dat ze weten dat hij weerom gekomen is. Hij loopt om het kerkhof heen, maar de heg is te hoog, hij kan er niet overheen kijken, en de berm is zacht, zijn voeten zakken weg in de natte aarde.

Wat is dat voor een dwaas gedwaal; hij wordt nat en koud en of hij nu al in de regen blijft lopen, omdat zij ook in de regen ligt, wat geeft het, het verandert niets. Maar als hij zo gaat praten met zichzelf schrikt hij, want dat maakt gedachten wakker. Hij loopt nog een keer de hele reis rond, en als hij dan eindelijk voor de deur van het sluiswachtershuis staat, is het zo laat en zo donker, dat hij niet meer naar binnen durft. Ze zullen denken dat hij naar de stad is, en er niet meer op rekenen dat hij weerom komt. Hij gaat weer lopen, moe, erg moe, hoe langer hoe moeier; en als hij eindelijk voor het huisje staat, waar Barendje geboren werd, waar bijna alles gebeurd is, en waar nu die schoenmaker woont, gaat hij aan de overkant op een mijlpaal zitten aan de rand van de weg, met het hoofd in de handen. Het regent, het regent; hij hoort niets meer en denkt aan niets meer dan aan die regen. Geen gedachte, geen woord tegen zichzelf. Alleen die regen, die regen, dat is genoeg.

De grijze morgen komt langzaam uit het land; als hij opstaat is hij zo stijf en zo moe dat hij bijna niet meer kan lopen. Hij haalt de sluis; maar als hij binnenkomt in de kamer, om daar voor de kachel te gaan zitten, en zijn weg tast naar de stoel, hoort hij een adem gaan en als hij lang kijkt ziet hij de gedaante van vader Dijkmans zitten, slapend. Hij huilt, zonder geluid, opeens, omdat hij zo moe is, en nu niet in die stoel kan; het water druipt uit zijn ogen, hij kan het niet tegenhouden als hij zo maar staan blijft. Hij gaat naar de keuken, maakt licht, maalt koffie, zet water op; de bedrijvigheid geeft afleiding, hij kan het huilen de baas worden, nu hij er niet meer op let. Hij wordt er bijna opgewekt van, dat het hem gelukt is; zo opgewekt, dat hij denkt: die koffiemolen, daar heeft zij mee gemalen, al die tijd; en: die ketel, hoe vaak heb ik haar die niet zien dragen, met beide handen aan het hengsel, en nooit 's opgestaan om haar

te helpen; maar die gedachten doen niets, ze gaan en ze komen, zonder iets te veranderen. Hij is onbereikbaar, voor alles; de levende Jan Wandelaar is heel ver weg. Die zwalkt nog steeds op zee, zeilend met het vuurschip, en luistert naar de golven en het schuifelen van de laarzen aan de wand met de slingering; die denkt nog steeds alleen maar aan de brief, die het mooiste geschenk moet worden dat een zeemansvrouw ooit gekregen heeft. Die weet van geen wal, geen beroemdheid, geen taart en geen handjes die over het graf reiken, die draagt het telegram aan captain Vandergast, dutch tug Ameland, St. Johns, Nw Foundland, nog steeds ongeopend op zijn borst. Die leeft en vaart, ver weg, achter de horizon, een spookschip; laat hem varen, laat hem varen, tot de jongste dag.

Moeder Dijkmans heeft de koffiemolen gehoord en het kreunen van de pomp, zij komt kijken om de hoek van de deur, met dikke ogen van de slaap en de tranen. ‘Och God, lieve Jan, ga toch slapen, jongen, toe nou...’; als hij haar rustig de deur uitzet hoort hij haar snikken en strompelend de trap weer opgaan.

De damp van het water maakt de ruiten mat; daarachter gloort de dag. Hij slurpt de hete koffie met langzame, aandachtige teugen; warmt zijn handen aan de kom, zijn natte kleren hebben hem koud gemaakt. Buiten beginnen de eerste ochtendgeluiden te komen: het rammelen van emmers in de verte, het geratel van karrewielen, in de haven blaast een boot. Het regent nog steeds; de dikke vallende druppels uit de goot schieten als schaduwen over het wazige venstervak. Die regen spoort hem weer aan, drijft hem weer naar buiten, hij kan het niet helpen maar hij wordt bang van de besloten ruimte van het huis; de regen en de morgenwind, die nu klaagt door de kieren, roepen hem, met een gevoel van heimwee in zijn borst. Hij wil naar de kamer gaan, om daar papier te zoeken, want er moet een briefje geschreven worden voor hij weggaat, anders begrijpen ze er helemaal niets meer van. Met de hand al aan de klink van de keukendeur ziet hij het leitje hangen, waar moeder Dijkmans de uitgaven opschrijft van de dag; hij veegt de zeep en de bonen en de eieren uit, en schrijft: ‘Waarde moeder, ik moet naar Rotterdam met de eerste trein, om de journalen in te leveren bij de rederij. Ik laat nog van me horen. Jan.’

Die eerste trein gaat nog lang niet; het duurt nog wel ruim een uur. Het loket is nog niet open, maar er zijn al mannen op het perron, die een goederenwagen laden. Hij gaat op een bank

zitten voor het station, naast de brievenbus, en wacht de tijd af. Na een half uur komen er mensen; de deuren gaan open, hij is de eerste klant. De man achter het loket is slaperig en bleek, hij vergist zich met het wisselgeld en schrikt pas wakker als hij het merkt. De trein staat al klaar, maar zij is nog donker en heeft nog geen locomotief. Hij zoekt een coupé uit, loopt langs de trein op en neer, of die vol mensen zit; dan opent hij een portier, in het midden van een wagen, en stapt in. De stank van koude sigarenrook en afgewerkte stoom werkt benevelend; hij wordt even wakker als de trein vertrekt, slaapt dan onmiddellijk weer in. Die slaap is een overgave, een nederlaag. Zij is donker, en zwaar, en zo droevig, dat hij soms bijna wakker wordt van angst, om wat daar allemaal van binnen ligt te wachten.

Een weduwnaar die nog wennen moet; het is eigenlijk niets bijzonders.

***

De droom duurt tot in Rotterdam, tot voor het loket in het kantoor van de rederij. Het is, of er in de tussentijd niets gebeurd is; hij staat daar weer hulpeloos en verloren en met een ontwakende, stuwende woede in zijn lijf voor dat gat in de wand, waarachter het mannetje met de geplakte haren en het kneveltje troont, onveranderd sinds de dag, dat alle ellende begon.

Het mannetje feliciteert hem op een afwezige manier met zijn succes, zegt dat hij verwacht wordt bij de directie. Een deur gaat open, hij wordt binnengelaten in een hoog vertrek, denkt dat hij Kwel te zien zal krijgen; maar de heer, die opstaat achter een bureau, kan Kwel niet zijn, hij is lang en benig en stelt zich voor als Rijkens, chef van de nautische dienst. In de kamer is nog een andere deur en daar staat op: ‘Privé’; hij begrijpt, dat achter die deur Kwel zit, Kwel, de schuld van alles. Het is een dwaze gedachte, een belachelijke gedachte, maar hij kan het niet helpen, hij weet: Kwel is de schuld van alles. Hij ziet meester Bevers weer wuiven uit het luik naar de machinekamer, de dode van der Gast liggen op zijn kooi, te laat voor het gebed. Een donkere, woelende woede kruipt zijn armen in, hij vouwt de handen om haar te bezweren. Hij denkt: weg, gauw weg, heel gauw weg, anders gebeuren er ongelukken; ik ga raar doen, ze zullen merken dat er iets aan de hand is, ze...

De heer Rijkens informeert belangstellend naar de reis, naar het vergaan van de ‘Ameland’; droevig, droevig, wie had dat

gedacht, zo'n juweel van een schip, de hope van de maatschappij. Hij vraagt ook naar de vaart met de 'Capbreton', is vriendelijk en minzaam en complimenteus. Zo?, duizend pond voor die overtocht? Dat is niet veel... Zeker niets van overgehouden? - Wàt zegt u?! Achthonderd pond! Maar dat is ongelooflijk... Het is even stil in het vertrek, dan zegt de heer Rijkens: 'een ogenblik,' en gaat de deur met 'Privé' binnen. Als hij terugkomt, staat zijn gezicht nog even vriendelijk en welwillend als voorheen, maar terwijl hij hem in de jas helpt, voorkomend als een kappersbediende, vraagt hij: 'u komt zeker vandaag of morgen wel even afrekenen?'

Jan denkt, dat hij het salaris bedoelt; zegt: 'dat kan ik misschien dadelijk wel even meenemen, als het goed is?'; maar dan heeft hij het, tot de grote verbazing van meneer Rijkens, verkeerd begrepen. Meneer Rijkens bedoelde: de afrekening van de baten van het transport van de 'Cap Breton'. Achthonderd pond is de verdienste, die komt de rederij toe, want kapitein Wandelaar verrichtte die transport in dienst van de rederij. Kapitein Wandelaars salaris gaat natuurlijk gewoon door; maar die achthonderd pond moeten teruggestort worden. Als Jan, verbijsterd, zegt dat het geld al aan de bemanning is uitbetaald, en dat de overtocht op déze manier de rederij minstens tweeduizend pond bespaard heeft, antwoordt meneer Rijkens minzaam, dat het hem buitengemeen spijt, maar dat dit nu eenmaal de usance is in het bedrijf, en dat het achterstallige bedrag dan door de bemanning gezamenlijk via salariskorting zal moeten worden terugbetaald.

Dan gebeurt het. Dan breekt ze los, die woede, die krater van wanhopige wildheid, die een jaar lang gewoeld en gewroet heeft. Dan gromt hij: 'mijn vrouw heeft hij vermoord, nu wil hij haar grafsteen ook nog roven!' en gaat naar de deur waar 'Privé' op staat, als een slaapwandelaar. Rijkens begrijpt dat er iets mis is, roept verschrikt: 'kapitein!', maar hij hoort hem niet. Binnen in hem gilt een stem: niet doen Jan! Niet doen! Jan! Niet doen!; maar hij gromt: ik moèt, meid; noù moet ik, nou heb ik toch niks meer te verliezen. Hij doet de deur open, als een automaat, die beweegt en loopt en handelt buiten zijn wil, hij ziet een kaal mannetje zitten achter een grote tafel; het mannetje kijkt op, snauwt: 'kan u niet klo...' Hij gaat naar dat mannetje toe; achter hem draven stappen, hij schopt de deur dicht zonder om te kijken. 'Sta op, Kwel!' zegt hij; maar het mannetje staat niet op, antwoordt niet, houdt met de vinger

een belletje ingedrukt, de vinger wordt er wit van, zo drukt hij. Dan pakt hij het mannetje beet, bij de kraag, en terwijl een schreeuw uit zijn keel omhoogscheurt als het krijsen van een gesprongen snaar, tilt hij Kwel op en kwakt hem tegen de muur. Hij neemt de tafel en smijt die op het roerloze lichaam, dat als een hoop vodden in de hoek is neergekomen, hij breekt af, vernielt, vertrapt het kantoor, en onder het kraken van scheurend hout, het knallen en barsten, het rinkelen van glas, brult zijn stem, schor en eentonig: ‘ik zàl je! ik zàl je! ik zàl je!’

***

Als de agenten hem grijpen, stelt hij zich teweer als een beest; maar wanneer hij eenmaal in de cel zit wordt hij rustig. Hij zit te staren met gevouwen handen, de ogen naar de stenen vloer, en beweegt niet; telkens als de cipier door het luikje kijkt zit hij nog net zo, roerloos, de handen gevouwen, het hoofd gebogen, de ogen naar de grond. Hij bidt: God, laat me niet denken; God, laat me niet denken; en God verhoort hem, God is goed.

God laat hem zitten, God laat hem turen, God laat hem zijn behoefte doen op het tonnetje in de hoek en God laat hem slapen als het zijn tijd is. God bewaart hem voor dromen, want al mompelt hij veel die nacht, en woelt en hijgt en maakt gebaren in het donker, hij weet zelf niet wat hij beleeft en als het weer dag wordt, herinnert hij zich alleen een gebroken tafel, een witte steen, en een slapend gezichtje, met wangetjes die zo zacht zijn dat je ze niet voelt. Zijn kinderen, zijn jongens; waarom heeft hij het gedaan, nu heeft Nellie voor niets geleefd. Hij gaat lopen, heen en weer en op en neer, van de muur naar de muur, mompelend in zichzelf; het begrip wil nog niet komen, maar wel die woede, die komt weerom. Hij zal het zeggen, hij zal alles zeggen als hij voor den rechter komt, hij zal Kwel aanklagen voor den rechter, met de hele wereld om het te horen; hij zal vertellen van de protestvergadering, het faillissement, de Jonge Klazientje, de Ameland; hij zal vertellen dat Kwel een moordenaar was, een moordenaar, en dat hij al zijn maats gered heeft met wat hij deed. Hij zal in de gevangenis moeten, misschien levenslang, maar hij zal zijn tijd uitdienen als een martelaar, een martelaar voor de mannen van de sleepvaart, voor hun vrouwen, hun kindertjes; hij zal betalen voor die witte steen met het enige, dat waarde heeft, met zijn leven.

Hij ziet zijn taak zo duidelijk voor zich, dat hij groeit en opleeft en sterk wordt in dat besef; hij kan het proces niet afwachten, hij rammelt aan de deur en roept: er uit!, er uit!, ik wil voor den rechter! De cipier heeft witte snorren en een oud gezicht, hij lijkt op van der Gast. Bedaar, vrind, bedaar; je beurt komt, wees maar gerust. Dan klapt het luikje weer en hij gaat op zijn brits liggen; in de muur zijn krabbels gekerfd, het kon een kooi zijn. De 'Jan van Gent', de meester, de thuiskomst na die eerste reis... Daar moet hij niet aan denken, dat houdt hij niet uit. Het huishoudboekje... Dan brult hij, brult als een gewonde, slaat met de vuisten op de ogen, brult, brult. Nellie! Nellie! Meid! Nellie!...

Niemand geeft antwoord, ook de cipier niet meer. Hij schreeuwt om hulp, om den rechter, om Nellie, om Bartje, om kleine Jan; maar het luikje doet niets en de muren zijn koud aan de hand, hij koelt er zijn slapen tegen als hij niet meer kan, omdat het bonzen zo erg wordt dat het lijkt of zijn kop zal barsten. Dan kantelt hij in een bewusteloze slaap; als hij wakker wordt zijn zijn vingers stijf en dik, en zijn nagels bulten van het geronnen bloed.

Twee weken zit hij opgesloten, met iedere dag opnieuw die hel: zeker en sterk in het besef van wat hij doen moet zolang het dag is, schreeuwend en huilend als het donker wordt. Er komt niemand, er luistert niemand, er kijkt niemand; hij zit opgesloten met de scherven van zijn leven in de stank van zijn eigen vuil, alleen, alleen, moederziel alleen.

Dan komt er een heer, die zegt dat hij zijn verdediger is. Een heer met dikke brilleglazen en een tas onder de arm, die hij overeind op schoot neemt als hij gaat zitten en er dan zijn handen op laat rusten. Maar een verdediger moet hij niet, hij is zijn eigen verdediger. De brilleglazen blinken in het schuine licht, soms ziet hij zichzelf er in, twee koppetjes, twee koppetjes in vierkantjes van licht. De verdediger zegt dat hij hem alles moet vertellen, maar hij zwijgt en antwoordt niet anders dan: u zult het wel te horen krijgen, wacht maar, u zult het wel horen. De verdediger komt een paar keer terug, om te vragen of hij al van gedachten veranderd is; bij de derde keer haalt hij de schouders op, zegt: enfin, u moet het dan zelf ook maar weten, ik heb gedaan wat ik kon; dan rinkelen de sleutels weer en de deur gaat open en dicht. De cipier zegt: kwaad werk, vrind, kwaad werk; maar vraagt niet om antwoord en dat doet goed. Hij wil niet praten, niet antwoorden op vragen, hij

wil alles opsparen voor die ene dag, de dag van het proces.

Die dag komt. De dag van de overwinning, van het martelaarschap, van de triomf. Erger dan het examen, die mannen achter de tafel; als hij gaat zitten in het beklaagdenbankje, verblind door het felle licht, moet hij zijn trillende handen vouwen om zichzelf de baas te blijven. Hij is het ontwend, andere mensen om zich heen te voelen, ze maken hem schuw, bang maken ze hem, hij durft niet op te kijken, alleen maar te luisteren naar het geroezemoes van stemmen, dat verwart en benevelt en de adem belemmert. Zijn handen trillen en voor zijn ogen wemelt het rood en geel, zo stijf houdt hij ze gesloten.

Als hij eindelijk opkijkt, is het om de victorie in het gezicht te zien; maar het eerste wat hij ziet, is het mannetje. Klein, vijandig, starend naar hem met één oog, het andere zit onder het witte verband verborgen, dat zijn hoofd en gezicht bedekt als een zotte muts.

Kwel is niet dood! Dat is de eerste slag, die hij te verduren krijgt; zij maakt hem ineens slap. Niet omdat hij graag gewild had, dat Kwel dood was, maar omdat hij er op had gerekend. Hij steunt nu op de dingen, waar hij op gerekend heeft; als die weg zijn, zal hij vallen, vallen en verliezen en verloren gaan, al zijn de verrassingen ook gunstig, zoals deze.

Want als Kwel niet dood is, kan hij hem ter verantwoording roepen. Hij denkt er niet aan, dat hij nu geen levenslang zal krijgen, want daar rekent hij op; hij denkt alleen maar: nu kan ik hem ter verantwoording roepen, nu zal hij het vonnis horen, zijn eigen vonnis, uit de mond van de mensheid. Hij denkt in vage, groteske termen; vreemde reuzenvogels, scherend door de mist van een vale verdoving: mensheid, wereld, God, eeuwigheid, levenslang, martelaar, zoenoffer, - maar als hij moe wordt van dat reikhalzen en op de tenen staan en turen met ingehouden adem in het niets, niets; dan zakt al die zekerheid weer weg, tot er niets meer overblijft dan een steen, een witte steen, en zijn gedachten zeggen niets meer, zij luisteren, hijgend, naar de regen, die regen.

Dan wordt zijn naam genoemd, God roept hem voor zijn taak. Nellie roept hem, de kinderen roepen hem, Bevers roept hem en van der Gast en Pleun en kok Hazewinkel en al de mannen van de grote sleepvaart. Zij roepen hem, hun martelaar, hun afgezant, en hij staat op. Hij ziet niets, zijn ogen zijn blind van de tranen. Maar zijn handen klemmen zich om de reling van het bankje, en hij staat, klaar voor Gods Gericht. Hij voelt

nu geen vijandschap meer, geen haat, geen woede; hij is nu los van zijn lijf, en alles is stil om hem heen en in de wereld, want nu is het ogenblik gekomen en daarachter ligt niets meer, de eeuwigheid.

Een stem vraagt: ‘Wat was de aanleiding tot uw mishandeling van den heer Hemelman?’, en hij antwoordt. Hij wil beginnen met de zin, die hij wel honderd maal heeft opgezegd, herhaald in zijn gedachten: ‘Toen ik als jongen op de “Fortuna” ...’ maar iets schuift zich tussen hem en die zin. Een heeft de verkeerde mishandeld.

Alles wankelt, hij grijpt de reling, vraagt: ‘wie...’ en dan moet hij gaan zitten; de agenten helpen hem. Donker, donker alles is donker, dit is het eind. Hij hoort het geroezemoes in de zaal, het gehamer in de verte, de stem, die vraagt, vraagt; maar hij zit, met het hoofd gebogen, de handen voor het gezicht, en huilt. Huilt maar, huilt maar, hij kan het niet houden, het water loopt warm tussen zijn vingers, zout op zijn lippen, zijn lijf loopt leeg door zijn ogen. Hij wil zich verweren, die wond dichtknijpen, die stroom stelpen, die stroom van kostelijk leven, die wegvloeit uit zijn hoofd, onkeerbaar. Maar hij kan het niet, hij kan het niet tegenhouden, hij huilt tot ze hem terugbrengen naar zijn cel, zijn brits.

Daar ligt hij, tot alles stil is, stil als de dood. Ik zal op je wachten, met een rode roos... Dan slaapt hij in, al wil hij niet, want hij voelt een grote koude, die angstig maakt als het water, die morgen, toen hij de kimkiel van de ‘Ameland’ losliet en zonk. Het is voor het eerst dat hij zich dat ogenblik herinnert; vroeger kon hij niet verder terugdenken dan tot de gedachte: de ketels, de ketels springen; maar nu, op de rand van de duisternis, komt dat ogenblik weerom: de koude, de angst, en de handen, die losglijden van de kiel.

Hij zinkt; het laatste woord is: verkeerd.

***

Uit hoofde van de verzachtende omstandigheden, als daar zijn de uiterst vermoeiende, heldhaftige reis en het overlijden van zijn echtgenote, krijgt kapitein Wandelaar voor de mishandeling van den heer Hemelman, onderdirecteur van Kwel en van Munsters Zee-sleepvaartonderneming, slechts drie maanden, met aftrek van preventief.

De eerste week ligt hij bewegingloos op zijn brits, zonder te eten, en eigenlijk ook zonder te slapen, want het is geen

slaap, het is een stupor. Dan richt hij zich langzaam op, zijn gedachten richten zich op, klein en naakt, uit die koortsige wildernis van woeste visioenen. Zijn eerste gedachten zijn zwak en beverig als zijn lichaam bij de eerste stappen, die hij durft zetten in zijn cel. Schuwe, kinderlijke gedachten: mooi tonnetje, klein raampje, goeie man, die cipier. Hij krijgt werk te doen, mag matjes vlechten. Hij doet het met aandacht en toewijding, en denkt daarbij op rijm, zonder dat het iets betekent. Zijn grove handen wurmen voorzichtig met het natte riet, en zijn gedachten neuriën: riet, riet, riet, kijk door het luikje en ziet. Eén, twee, drie; moeder heet Marie. Mooi zo, mooi zo, knap; mijn benen zijne slap.

Dan komt de nacht, dat hij voor het eerst diep slaapt, een gezonde, logge slaap zonder dromen, als na een zware wacht. Als hij wakker wordt moet hij eerst denken, voor hij beseft waar hij is; dan herinnert hij zich de matjes en komt tot de ontdekking, dat zijn gedachten zich los hebben weten te maken van die rijm. Hij kan nu denken: verdomme, wat stinkt het hier; vroeger zou dat geworden zijn: tonnetje blinkt, tonnetje stinkt. Wanneer het luikje opengaat en de cipier met de sleutels rammelt in het slot, gaat hij niet meer met zijn gezicht naar de muur staan; hij wacht hem af. De oude man brengt het brood en het kannetje, en schrikt als hij vraagt: wat voor dag is het vandaag?, want hij heeft al die weken geen woord gesproken.

Het is Maandag.

Maandag de hoeveelste?

Maandag de negen en twintigste Juni.

Mooi weer, buiten?

Gaat wel. Een beetje mistig.

Hoe lang heb ik nog?

Nog een kleine maand. Je bent al over de helft.

Dan gaat de cipier weer weg, en hij gaat op zijn brits liggen. Hij gaat niet liggen omdat hij moe is, of wanhopig, of bang; hij gaat liggen omdat hij slapen wil. Hij denkt: nog 's zo slapen, nog 's zo lekker slapen, dan wordt alles beter.

Hij slaapt. Een week achter elkaar. Hij ligt maar op zijn brits met het gezicht omhoog en de handen slap naast zijn lichaam; hij ligt langzaam te genezen. Hij wordt alleen wakker als er eten komt, dat schrokt hij op, haastig, om gauw verder te kunnen slapen. De cipier komt een paar keer, om te zeggen dat er bezoek voor hem is, aldoor een meneer de Meeuw, en

later een meneer Verwoert; maar hij wordt er niet wakker van, bromt alleen maar: laat me met rust.

Een been wordt sterker, op de plaats waar het gebroken is geweest; wanneer hij, na die week, langer wakker blijft op het midden van de dag, probeert hij, voorzichtig, zijn armen, zijn handen, zijn nek, en is verbaasd over de kracht, die weerom gekomen is. Hij loopt nog wankel, zijn rug steekt als hij zich bukt; maar hij oefent zich met zijn brits, tilt die boven het hoofd, draagt haar van de ene muur naar de andere. Hij schopt en kruipt en probeert op de handen te staan, het gaat, het gaat; maar steeds, als hij nu eens werkelijk zijn kracht wil proberen, slaat hij tegen de muur, of bonst dreunend tegen de deur, het galmt in de holle gang daar achter. Ook zijn gedachten oefent hij; hij probeert terug te denken, zich alles helder voor de geest te halen. Maar steeds komt er een ogenblik, dat hij niet verder durft, dat hij die kneep in zijn borst weer voelt, die hem waarschuwt: pas op, dat kan je nog niet verdragen. Dan gaat hij verschrikt zingen, om de gedachten af te leiden: moeder, waarom mot ik nou weer varéééé, als de liefde zo heerlijk is...! Hij luistert met verbazing naar zijn eigen stem: schor, zwaar, bijna die van een dronkaard, en wijs houden kan hij ook al niet.

Maar iedere dag kan hij een stap verder terugdenken, zonder dat hij wankel wordt. Na die week kan hij rustig op het kerkhof staan, en naar het perkje kijken, en Bongerds horen zeggen: ze ligt in een puur knappe buurt. Zijn gedachten zijn sterker geworden dan voorheen; zij varen vaster, houden zee op de hoge, verwarde deining van de herinnering. Hij herkent nu de koers, die hij gelopen heeft, ziet de lijn in de gebeurtenissen, begrijpt waarom het één onvermijdelijk de oorzaak moest worden van het ander. Hij begrijpt, hij beseft, hij herkent zijn eigen zwakheid, het deel van zijn wezen dat hij verwaarloosd heeft. Vest op prinsen geen betrouwen; nooit, nooit weer steunen op één mens, en op één mens alleen. Hij ziet het nu, hij weet nu wat fout was. Hij voelt zich sterker dan vroeger, maar krom, vergroeid, voorgoed. Wanneer diè gedachte komt, staat hij stil. Dan gaat hij weer lopen, begint weer te zingen; zijn hese stem schalt tussen de muren. Hij is weer sterk, hij staat weer vast, hij kan weer terugdenken tot de 'Fortuna' aan toe; maar één ding is er, dat hij nog niet kan, dat hij niet durft, omdat hij de wanhoop, de verschrikking niet onder ogen waagt te zien: vooruitdenken, dat durft hij niet. Het leven

heeft hij weer beet, tot op het ogenblik dat hij wakker werd. Maar hij staat nog altijd met het gezicht naar de muur; de toekomst is een afgrond.

Toch komt ze; onvermijdelijk, onafwendbaar. Ze komt, de cipier rammelt voor het laatst met de sleutels, en zegt: nou, vrind, de tijd is om. Kom er maar uit.

Maar als de deur naar de vrijheid opengaat blijft hij staan, en staart de gang in, zonder te bewegen. De cipier zegt: nou, kom dan...?, maar hij schudt het hoofd.

Nee, zegt hij. Ik verdom het!

Ze moeten hem er uit slepen; er zijn vier man voor nodig.

***

Als hij zich overgegeven heeft, zijn kleren weer aangetrokken, zijn papieren teruggenomen, zijn geld geteld, staat zijn plan vast. Het eerste wat hij doen zal, als hij eenmaal buiten is, is een diender mishandelen, of een rijken heer in het park. Hij wil weer terug naar die cel, naar die kleine, veilige ruimte, hij is nog niet genezen, nog niet klaar voor de toekomst, nog lang niet. Dat plan geeft hem rust, gelatenheid; hij laat met zich sollen zonder verweer. Hij laat zich naar een kamertje brengen, als hij klaar is; in dat kamertje zit bezoek op hem te wachten, zegt de cipier. Eerst wil hij niet, maar als de cipier zegt: een heer, een sjieke heer zit 'r, ik zou 't maar doen; doet hij het. Hij denkt: misschien hoef ik niet eens naar buiten, misschien kan ik dien vent z'n hersens inslaan met een stoel, dan zijn we zo klaar. Hij laat zich gedwee het kamertje inschuiven.

Het is een fijne heer, dik en blozend, met een welige knevel, pinkend van het vet. Hij heeft een vrouwelijk zachte, rode mond en wijd uitelkaar staande ogen, die heel licht blauw zijn, als van een kind. Hij staat op, als de gevangene binnen wordt gelaten, en komt naar hem toe met uitgestrekte hand. ‘Kapitein Wandelaar’, zegt hij; ‘het is mij een buitengewoon genoegen de eerste te mogen zijn, die u met uw invrijheidstelling mag gelukwensen!’ Jan zegt niets, de hand is warm en zacht. Hij gaat zitten, als die heer dat zegt, en luistert zwijgend naar wat hij te vertellen heeft. De heer is zo opgewekt en zo hoffelijk en zo zelfverzekerd, dat er geen denken aan is om hem met een stoel op zijn hersens te slaan. Waarom precies weet hij niet; zijn nuchtere gedachten zeggen: die niet, die is er te onnozel voor. Daar zit hij nu, met zijn nieuw verworven kracht, zijn zekerheid; bij de eerste de beste gelegenheid legt zich een ver-

lammende loomheid over zijn lijf en zijn gedachten. Terwijl de heer maar praat, praat, denkt hij: bedrog, je hebt jezelf bedrogen, je bent niet beter, je bent niet genezen, je bent kapot, vernield, voorgoed, je zult nooit meer een bevel kunnen geven, nooit meer een besluit kunnen nemen, ze hebben je ruggegraat gemoerd.

Hij luistert eigenlijk niet naar wat die man daar allemaal zit te vertellen; maar zo af en toe vangt hij iets op, en hij begrijpt er uit, dat meneer directeur is van de Maatschappij voor Baggerwerken, dat meneer altijd zijn baggermolens en zandzuigers en hoppers door de firma Kwel naar de plaats van bestemming heeft laten slepen, maar dat meneer altijd het land heeft gehad aan de firma Kwel in het algemeen en aan meneer Kwel in het bijzonder, en dat meneer nu, door zijn reis met de 'Cap Breton', een pracht van een idee heeft gekregen, om gezamenlijk en in vereniging dien Kwel eens de dampen aan te doen. Het pracht-idee is heel eenvoudig: hij vraagt kapitein Wandelaar, of die bereid zou zijn om de baggermolens, de zandzuigers en de hoppers, die eigen voortbewegingsmiddelen bezitten, op eigen kracht naar hun bestemming te brengen, zonder de hulp van een sleepboot. Geen lange reizen, voorlopig alleen maar korte eindjes, naar le Hâvre, naar Hull, naar Hamburg, om te kijken hoe het gaat. Het is nog nooit vertoond, omdat men nooit op het idee gekomen was, maar na de heldenreis van kapitein Wandelaar heeft meneer de overtuiging gekregen: er is maar één man in Holland, die deze baanbrekende pioniersarbeid kan verrichten, de man, die voor zee noch storm terugdeinsde, de man, die de wereld verstomd heeft doen staan door zijn triomferende roekeloosheid: kapitein Jan Wandelaar van de 'Cap Breton'. De heer vijzelt zichzelf op met zijn hoogdravende lofuitingen, hij gaat er van transpireren, zijn ogen krijgen een dwalende, hemelse uitdrukking, hij maakt gebaren van grootheid, heldenmoed, voortrekkers-glorie en eeuwige lauweren naar het venster met de tralies. Jan zit er verwonderd naar te kijken en te luisteren; na de genadeloze eerlijkheid van zijn eigen gedachten, twee maanden lang, komt dit hysterische gezwets hem weerzinwekkend voor. Hij begint te glimlachen, langzaam, bitter, over zichzelf. Is dàt nu de wereld waar je bang voor bent geweest? Wou je dààrom een nieuwe misdaad plegen, om je voor die bazelende idioten te verbergen? Hij sluit de ogen onder de trage zalfstroom van loftuitingen, hij krijgt het er benauwd van en toch doet het goed, het doet goed.

Niet omdat hij trots is op wat die man zegt, of er ook maar naar luistert; maar omdat hij langzaam begint te beseffen, dat het zoodje die eeuwigheid van ellende en wroeging en zelfverwijt niet waard was. Nellie is dood, de rest van de wereld is rotzooi. Die kun je in een hoek trappen, zonder gekerm in je geweten, daar kun je overheen lopen als over een mesthoop. Hij moet zijn ogen weer opendoen en zich inspannen om ernstig naar dien man te luisteren, want hij voelt dat hij te hard omhoogschiet, het verschil tussen de angst van daarstraks en de minachting van nu is te groot, is gevaarlijk, hij wordt er duizelig van.

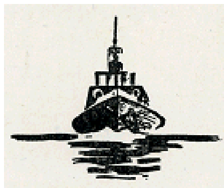
Als de heer eindelijk zwijgt, niet omdat hij klaar is, maar omdat hij niet meer kan, vraagt hij, licht hijgend, wat het antwoord is van den stoeren zeewolf: top of nee. Jan antwoordt niet dadelijk, hij moet eerst op het platte vlak terugkomen, voor hij verstaanbaar praten kan. Dan zegt hij: ik zal er nog eens over denken, en de heer geeft hem een kaartje. Bewaar dat, kapitein! Dènk er nog eens rustig over! De wereld ligt voor u open, ik...

En dan zegt kapitein Wandelaar: ‘jaja, u wordt bedankt’, en maakt een vaag gebaar naar de deur. En de heer van Beumers van Haaften, directeur van de N.V. Maatschappij voor Baggerwerken, ontruimt gehoorzaam het vertrek.

Dat gebaar, dat ene gebaar, is het begin van het nieuwe leven. Dat is de eerste, achteloze daad van den nieuwen Wandelaar, de eerste, werktuiglijke stap naar het einddoel, dat zich eens, later, aftekenen zal aan de kim.

De Zeesleepvaart, Hollands Glorie, zal rusten in één hand.

In déze hand: de mijne.

Derde deel

Onder de brand van de koperen ploert
En de flarden van 't noorderlicht
Is 't goed varen, goed eten, goed drinken,
Maar uit de einder kijkt je gedicht.

Runnersrijmpje

Hoofdstuk XII

Flip de Meeuw en bootsman Janus komt de eer toe, hem behouden te hebben. Zij wachtten hem op buiten de deur van de gevangenis, gingen ieder aan een kant van hem lopen en lieten hem niet meer gaan. Bootsman Janus had handtastelijkheid gepleegd met zijn Bibi, die geëindigd was met haar onderdompeling in een hete wastobbe, een heidense doop. Flip de Meeuw was moegedanst, moegevrijd en moegedronken, hij had zich teruggetrokken uit de liefde met een verbitterd hart en een lege beurs, evenals de bootsman; zij waren beiden door hun honderd pond heen geraakt en konden geen van beiden navertellen hoe. Er restte hun niets meer in dit leven dan een paar benen, een paar handen, een kop met builen en een aanhankelijk hart; zij klampten zich aan kaptein Wandelaar vast met al de hartstocht van hun verbittering en de onverzettelijkheid van hun grootse hondentrouw.

Toen hij de poort uitkwam, schuw, schichtig, knipperend in het licht van die zomerdag, kwamen ze op hem toegelopen, pompten aan zijn armen, sloegen op zijn schouder, snuften met de neus en wreven met de ruggen van de hand het water uit de ogen; hun stemmen waren hard en rauw voor een man, die vergeten was geraakt hoe hartig een vloek kan knetteren en hoe sappig de zeemansknopen van de tong kunnen bolderen, tijpe vruchten van het gemoed. Hij trachtte zich van hen los te maken, zei dat hij zaken te doen had, maar wie veel liegt, gelooft een ander niet meer en zij hoefden elkander maar aan te kijken, om te beduiden hoe laat het was. Zij liepen hem na, Janus wiegelend op kromme zeebenen, Flip sprietig slungelend op jonge-honderige spillepoten, de handen in de zak; zij maakten gijntjes en riepen vrouwen na en schaterden schallend tussen de huizen; maar ondertussen zagen zij wel hoe zwak hij liep, hoe bevreesd. Hun hart deed zeer, als zij zijn schuwe ogen zagen en zijn stem hoorden, gebarsten in de eenzaamheid. Toch

was zijn oude gezag niet verdwenen, dat gloeide nog, fel, blakerend, onder het oppervlak van vuil en as; toen hij hen beval om op te flikkeren en hem met rust te laten, zouden zij hem gehoorzaamd hebben, als zij niet begrepen hadden, dat hij het in de grond van zijn hart niet meende.

Zij namen hem mee naar het logement 'De Dolle Meermin' en aten daar biefstuk, rood van binnen, met gesmoorde piepers en herenboontjes; Janus likte de duimen af. Zij dronken bier er bij, schuimklodders vielen op het dampende vlees bij het heffen van de kroezen: de zegen, kaptein! op de vrijheid! de dood aan Kwel! Hij at niet veel, schrok van ieder onverwacht geluid; zweetdruppeltjes glinsterden tussen de stoppels op sijn ongeschoren lip. Flip praatte druk en veel, de bootsman at van zijn mes en kauwde zwijgend, alleen af en toe opende hij de vleesmolen van zijn kaken om te lachen, dof en grommelend, een onderaards geluid, dat niets vrolijks had. Het was niet vol in de gelagkamer, een paar kadraaiers maar, die slaperig over de tapkast hingen en niet bewogen, alleen maar gebaren maakten met slappe handen, zonder de ellebogen van tafel te doen. Maar toch waren er nog teveel mensen voor Jan Wandelaar, hij werd er ziek van; bootsman Janus ging mee naar het privaat, stoorde zich niet aan de zwakke schop die hij kreeg, en hield sussend zijn schouders beet toen hij braakte. Zij lieten het eten staan, met een blik van heimwee op het eilandje van lekkers, dat nu verloochend achterbleef in een meertje van geronnen vet; namen hem ieder onder een arm en loodsten hem naar buiten, zorgzaam en ernstig als mannetjesdieren voor een wijfje. Daar stonden zij een ogenblik in beraad, met z'n drieën alleen in de donkerte en de wind, die warm was en kruidig van pek en rook en specerijen uit de haven. Toen zei Flip, dat hij een paar lieve, hartelijke meiden wist, in een los huis aan de waterkant, daar moesten ze hem maar heenbrengen, daar was het rustig en daar was een bed; wie er in lag moest de kuiten maar nemen, kaptein Wandelaar was ook niet iedereen.

Kaptein Wandelaar liet ze begaan; hij was te ziek, te moe van alles om zich te verweren; ze hadden hem te water kunnen smijten en verzuipen, hij zou ze hebben laten begaan. Hij was overgeleverd aan die twee trouwe harten, aan hun zorg en hun vindingrijkheid; toen hij eenmaal achterover lag op een bed sloot hij de ogen en werd bewusteloos, zonder te beseffen dat er voor gevochten was, en dat om zijnentwil het turfhok nu gevuld werd door twee kijvende vrouwen. Wie niet horen

wil, die moet maar een oortoeter kopen; bootsman Janus en Flip hadden de lieve meiden, toen die geen gastvrijheid wilden verlenen aan een doodzieken man, de achterkant laten zien van de medalje der vrije liefde, en die achterkant was zwart, zwart als de nacht in het turfhok.

Janus en Flip bleven waken, kaartend in de ontvangkamer der wellustigheid, de schalkse poppen met glazen ogen op een stapeltje als kussen in de rug; de laarzen op het satijn van de kanapee. Het schemerlampje broeide rossig tussen hen, een smeulend mijtje van dreigend vuur; de kaarten flitsen strepig door het licht en de glazen, die leeg waren, vielen om en op de vloer, zonder geluid, want er was een tapijt. Het gekerm en gekreun uit het turfhok werd stil voor de nacht; zij kaartten door, zonder spreken, zonder rusten; alleen wanneer de gestadige tred van een diender hoorbaar werd in de diepte, aan het eind van de straat, wachtten zij, met de ogen naar de deur, tot het geluid voorbij was. Af en toe gingen zij naar den kaptein kijken met een blaker; hij lag doodstil op het bed, het gezicht grauw op het witte kussen. Maar hij leefde nog, want er kwam adem uit zijn mond; die was mager geworden en ingevallen en stond nu een beetje open.

Toen het schemerlampje was uitgebrand en de slaap hen begon te belagen, gingen zij praten; een dof gebrom in het donker, met soms een gekraak of het geluid van een scheur en dan ‘hola!’ Zij maakten een plan op om hem te genezen, hij moest verandering van lucht hebben. Vrijheid, stilte, en af en toe eens een aardige meid, niet op schoot, of in de bocht van de arm, maar in de verte, als een papaver in het koren. Hij moest een maand lang gelegenheid hebben om weer op zijn kiel te komen; in die tijd mocht hij niet uit het oog worden verloren, en best eten moest hij ook, goed vet en rijkelijk en alle dagen vlees, gebraden met een korstje. Zij telden het geld dat ze nog bezaten, en dat was niet veel; toen gingen ze naar het bed toe, draaiden hem op de kant, zonder dat hij het merkte, en telden het geld dat hij nog bezat, dat was nog minder. Maar wie treurt voor zijn tijd is de zon niet waard; de volgende morgen schudden ze hem wakker, niet helemaal, maar toch zo ver dat hij weer lopen kon, en brachten hem aan boord van een tjalk, die naar de Biesbos voer. De meiden in het turfhok werden losgelaten, kregen eerst op hun bliksem en toen een rijksdaalder voor de drank en de schade; wie sporreling dorst te maken werd met de marteldood bedreigd. Zij scheidden met een kus en een klap van

hartelijkheid - laten we niet kwaad op elkander wezen, als mensen onder mekaar, anders krijgen de beesten de overhand, wees reëel.

Drie weken lang zaten ze te vissen in de Biesbos, met z'n tweeën in een bootje, hij met Janus of Flip, om de beurt; wie de wacht aan de wal had moest proberen een paar centen te verdienen voor het levensonderhoud. Zij overnachtten in een herberg aan het water; een boerenhofstee met een dak van riet, eenzaam in dat land van wuivende pluimen, witte wolken en blauwe waterwakken, zo ver als het oog rijkte. Het was er warm, het was er huiselijk en gedurende de nacht zo stil, dat ze wakkerschrokken wanneer er een vis in de nabijheid plonsde; overdag was de stilte luid door het tierelieren van vogels, heel in de hoogte, en het gokkeren van wilde eenden, onzichtbaar nestelend in het riet. Zij vingen baars en brasem en paling met de fuik, en twee keer een snoek als een haai; tegen de avond roeiden zij terug met een boot vol zilver. Een half uur later kringelde de blauwe damp uit de pan en stuurde Janus de boerin de keuken uit, blijf af, mens, jij weet geen vis te bakken. Het was de mooiste tijd van het jaar, een stralende hemel de hele dag en 's avonds de zon als een brand achter de golvende steppe van pluimen; zij zaten dikwijls een pijpje te smoren, wiegelend in een schommelstoel, zwaar dampend voor de muggen, en voor de avondwind behoed door het luifeltje boven de steiger. Dan praatten ze en luisterden naar het krollen van de kikkers en lachten, maar met het vallen van het duister werd het stiller; ze gingen als vanzelf te kooi, tevreden en gerust als er niets meer te zien was.

En 's morgens, met de dauw nog fonkelend op de ruiten, de boot in, het water op, met knersende riemen en een zacht gekabbel voor de boeg. Soms het snateren van een opgeschrikte vogel, haastig wegklapperend en luid plassend in het riet; het bulken van een koe in de verte, op een eiland van gras, verscholen achter de pollen; en dan, in een luw hoekje, de riem, in de grond, de walvastjes aan de boorden, en turen maar, turen naar de dobber en naar het schitterende water, scheller blinkend met het rijzen van de zon. Het waren lange dagen van rust en wijdheid en nooit een ander dan hen drieën te zien; dagen van vrede, berusting, en soms, heel zelden, aan den einder van het vlakke land, een kleine gloring van blijheid, bijna twijfel. Twijfel aan de hardheid van het leven, aan sterven en ziekte en marteling en verraad, twijfel aan de waarde van al

dat gescharrel, dat zwoegen, dat ploeteren, dat varen over de zeeën, tot in de kimdamp van de dood.

Het waren goede dagen, stille nachten, vrije morgens en tevreden avonden, met het wazige koor van de kikkers eentonig in de verte; hij dronk het leven in, met kleine, bedachtzame teugen, weifelend tussen droom en slaap. Flip en Janus leerden vanzelf te zwijgen, gedurende die eindeloze uren van turen in de boot; de enige keren, dat hun stemmen klonken over het water, waren als er een vangst was gedaan, een vogel werd gezien of het geruis van naderende regen gehoord in de verte.

Het onweerde eens, in het holle van de nacht; zij zaten op met den boer en de boerin, de blaker walmend in hun midden. Achter de ruiten kartelde de felle flakkering van schrille bliksemflitsen en als de donder daverend rolde trilden de kroezen op tafel met een verschrikt, sidderend geluid. De boerin zat, als een spook in haar witte pon, met tintelogen aan de rand van het onrustige licht; de boer wreef zijn handen met hoevig geschraap; Janus en Flip kaartten op het deksel van het stilletje en hij zat, met de ellebogen op tafel, te turen naar hun gedoe.

Beste kerels, beste jongens, zonder hen was hij er onderdoor gegaan.

***

Op een avond, als zij als gewoonlijk zitten te roken en te schommelen onder het afdak, turend naar de witte nevel, die langzaam optrekt uit het water, zegt hij: ‘mannen, ik moet 's naar huis.’

Ze antwoorden niet dadelijk; het geronk van de kikkers gonst in de verte. Dan zegt Janus: ‘zoals u wil, kaptein’.

Ja; hij moet naar huis. Zijn kinderen, de Dijkmansen, hij kan ze niet langer laten wachten en bang zijn en ellendig, omdat ze hem voorgoed hebben opgegeven. Zijn besluit is genomen, na het rijp beraad van al die dagen dat hij in het bootje op het water zat. Hij zal het aanbod aannemen van dien meneer van de Baggerwerken; molentjes en hoppers wegbrengen op eigen kracht. Geen werk naar zijn hart, maar het geld is nodig; hij kan de opvoeding van de jongens niet alleen door de Dijkmansen laten bekostigen.

Hij praat er met Flip en Janus over zij; luisteren aandachtig en het kost hen moeite, om niet op luidruchtige wijze van hun vreugde blijk te geven. Maar de witte nacht maakt stil, en

rustig; wie hier schreeuwt, slaat iets stuk dat hij niet missen kan. Zij zeggen: best, kaptein; al de jongens van de ‘Cap Breton’ lopen nog vrij, want Kwel lust ze niet meer en omgekeerd nog harder. Flip zal als stuurman varen, Janus als bootsman, en verder een ieder in zijn eigen rang; de enigen, die ze nu nog nodig hebben, zijn twee machinisten en een paar man stokerspersoneel, maar daar zal wel aan te komen wezen. En wanneer gaan we?

‘Morgen,’ zegt hij; klopt zijn pijp uit, een handvol vonken valt vurig door het donker en sist uit in het water onder de steiger. Goedzo, zegt Janus. As 't mòt, dan maar: hoe eerder hoe beter.

Een tijdlang zegt niemand iets. De nevel trekt hoger, wordt blauw in het maanlicht. In de verte het zwaarmoedig geroep van een roerdomp. Dan komt een licht uit het huis, de boerin heeft koffie gezet.

Zij staan op, dragen de stoelen binnen. Onder de lage zoldering van het woonvertrek hangt nog de warmte van de dag. De boer zit de bijbel te lezen met een ijzeren bril voor op de neus, het lamplicht glimt op zijn schedel. Hij kijkt op, als zij binnenkomen; morst met zijn pijp as tussen de bladen, die hij eerbiedig wegblaast voor hij het boek sluit. Dan komt de trekpot op tafel, de kommen, de babbelaars, klein gereedschap van rustige huiselijkheid. Zij slurpen zwijgend hun koffie; Janus laat de babbelaar tussen zijn kiezen kletteren. De damp waast huiverig door het licht, naar de schaduw boven de lamp. Ze roken en ze kauwen zonder veel te zeggen, maar met aandacht en een beetje weemoedigheid, want het is voor het laatst.

Morgen gaat het naar de haven weerom, naar het leven. Naar de bedompte vooronders, de donkere ruimen, de eindeloze wachten, steeds zwaarder tegen het eind van de reis; varen, varen, niets dan zee en hemel, met soms een vogel, een zeil aan de kim, en altijd dat verlangen, soms zwak, soms onhoudbaar, maar altijd bij hen, als het praten van de golven tegen de flanken van het schip.

Ze zitten bijelkander tot de pit gaat gloeien; dan is 't goenacht en wel te rusten, de boeren gaan op de knieën voor 't gebed. Zij roken nog een pijp, zittend in het open raam, de benen op de vensterbank; adie, vrede en rust en paling in de fuik, morgen is 't weer: sla d'r op en raak 'm.

‘Zo'n boerensnufferd heeft 't toch maar best,’ zegt Flip; ‘als ik hier woonde, zou ik gerust ongetrouwd willen blijven.’

‘Zou je?’ vraagt Jan, en blaast rook in de mist. ‘Misschien, jong. Misschien heb je gelijk. Je zou een hoop narigheid, maar ook een hoop prachtigheid missen. 't Is een dìng, weet je, om getrouwd te zijn. Wie 't eenmaal beleefd heeft.... Afijn. Laten we te kooi gaan.’

***

De heer van Beumers van Haaften is de welwillendheid zelf, wanneer bij verneemt, dat kapitein Wandelaar bereid is om op zijn voorstel in te gaan. Hij stemt dadelijk toe in een salaris, dat een kapitaal is vergeleken bij wat de schippers van Kwel verdienen; hij is zelfs zo vorstelijk om, met een breed gebaar, de vorderingen in te lossen, die de N.V. Zeesleepvaart-Maatschappij Kwel & van Munster nog op kapitein Wandelaar en zijn bemanning heeft, naar aanleiding van de reis met de ‘Cap Breton’. Hij geeft kapitein Wandelaar geheel de vrije hand; bemanning, fourage, route enzovoort worden met een gerust hart aan hem overgelaten. Het enige, wat de heer Beumers van Haaften als directeur te verzoeken heeft, is: de zandzuiger ‘Python’ van Amsterdam naar Marseille te brengen, waarbij hij gaarne het vertrek zo spoedig mogelijk en de aankomst eveneens zo spoedig mogelijk tegemoet zou zien.

Een bemanning is gauw gevonden; alle jongens van de ‘Cap Breton’ zijn nog present, al zijn zij moeilijk te achterhalen; dat kost een avond of vier zeeschuimerswerk in kroegen en plezierlokalen. Bulle Brega is zijn ouden maat Kees de Kaap weer tegen het lijf gelopen, zij hebben elkaar omhelsd, als vreugdebetoon na een zo lange scheiding; en deze omhelzing eindigde pas, toen bootsman Janus, die hen vond, hun zatte lichamen met vloeken en vuistslagen scheidde, onder het machteloos gekakel van den kastelein, wiens fles zij getrokken hadden. Het is treurig, maar geen van de zeven helden heeft van zijn honderd pond nog maar een kwartje over; die kostbare honderd pond, uitgangspunt van zoveel kortstondige dromen. Dromen zijn net wortelloof: op water bloeien ze en gedijen in een mysterieuze, groteske schoonheid; maar op de wal, in de zware aarde, worden ze penen. Geen enkele der dromers had zijn begeerte los weten te maken van borrel en dubbele bedstee, om weg te wieken naar de vrijheid van purperen verschieten. Zij hadden een fee verwacht, bij het knallen van de eerste kurk, en uit de fles kwam slechts een kater; zij hadden van troost en liefde gedroomd, bij het bestijgen van de eerste

krakende trede van de steile trap, en bij het morgengloren hadden ze zich van narigheid wel kunnen ophangen aan de beddekwast. Maar aan alles komt een eind, en hoe beroerder dat eind, hoe opgewekter het nieuwe begin. De bemanning van de 'Python' werpt zich op haar nieuwe taak met onstuimigheid, om, voor de zoveelste maal in een lang, lang leven, met gesloten ogen en een open mond te tuimelen in de valstrik van den duivel, die geduldig is.

Het enige probleem blijft: de machinisten; de stokers zijn gauw gevonden, daar lopen er genoeg van rond. De meesters, die Jan persoonlijk kent, zijn allemaal op zee, en bij de anderen wil hij niet aankomen. Hij gaat tenslotte eens bij Verwoert op bezoek, om te vragen of die er zin in heeft; een bedompt winkeltje in een bedompt slop, vol stroblonde kinderen, op blote voeten en met de vingers in de mond. Een slordige vrouw, hijgend van de was, doet hem met dampende handen open: o, me man is in de werkplaats.

De werkplaats is een grafkelder, erger dan de cel; Verwoert, knokiger en skeletachtiger dan hij al was, waart rond in die spelonk met hanenpassen en koorts-ogen. Hij is kraaiend in zijn schik, als hij Jan herkent, schudt hem de hand, slaat hem op de schouder, nodigt hem kortademig uit om even mee naar boven te gaan, daar zal de vrouw iets lekkers klaarmaken. De vrouw heeft geen tijd voor iets lekkers, want het waswater mag niet koud worden; maar als Verwoert het haar smekend vraagt, een spookachtig kind, maakt zij koffie, die lauw is en naar chichorei en vochtig linnengoed smaakt als zij op tafel staat. De kleintjes staan bij alles te kijken, zwijgend, smerig; telkens, wanneer je denkt dat ze nu eindelijk allemaal bijelkaar zijn, spiedt er een nieuwe om de tobbe of de tafel heen. Onder het ribbelig gerasp van wasgoed op de wrijfplank vertelt Jan wat zijn plan is, en vraagt of Verwoert er voor zou voelen om mee te varen. De arme man raakt er bijna in tranen van, zo brengt het aanbod hem van streek. Ze hebben het erg arm, dat begrijpt Wandelaar wel, en hij zou het verduiveld graag doen, maar hij kan zijn werkplaats niet in de steek laten en zijn werk onder de Kameraden ook niet. De vrouw komt er tussen, zegt dat hij het doen moet, ze hebben de huur nog op lange na niet gebeurd van de week, de zaken gaan slecht, zo'n voorstel als dit krijgt hij nooit weer, nóóit, dat mag een vader en kostwinner niet afslaan! Maar Verwoert staat op, een stakige Don Quichot in de tobbedamp, en zegt, met schrille stem, dat hij gezworen heeft

de Zaak te zullen dienen, en dat hij niet deserteren mag, nu de weelde hem persoonlijk aangeboden wordt, terwijl er nog zoveel kameraden in armoe en ellende leven. De vrouw wordt er ruzie-achtig wanhopig van; mooie malligheid, die Zaak, met papiertjes lopen en uitgescholden worden en op je donder krijgen op de koop toe, vèr kom je met die menslievendheid! Maar de profeet staat onwankelbaar in het geloof; eens komt de Dag, eens komt Hij, en, wie weet!, zou zijn verraad van dit ogenblik die Dag voor jaren en jaren kunnen uitstellen.

Het is een droevige toestand, al is er komieks genoeg aan; Verwoert houdt een toespraak voor zijn gezin, in hooggespannen, ijlende woorden; één van de kinderen blaast borrelend met een gasbuis in het sop, de vrouw kijft schel door het gezwets en geblobber heen, de kleinsten gaan ervan jengelen en worden door de grootsten kwetterend met vuistjes geslagen, tot zij onder de tafel kruipen. Jan heeft er spijt van, dat hij gekomen is; hij had de brave mensen deze tweestrijd graag bespaard. Maar nu is de knuppel eenmaal in het hoenderhok; Verwoert vlucht tenslotte met zijn gast de straat op. Verwilderd, achtervolgd door het gekakel.

In een cafétje aan de havenkant komt hij een beetje tot zichzelf; slurpt gretig van de soep, die hij inplaats van een borrel besteld heeft, en loenst met grille ogen over de rand van de kroes; de adamsappel in zijn magere hals gaat op en neer bij het drinken. Ach, Wandelaar moet het Jet maar niet kwalijk nemen, ze is overstuur door de warmte en de drukte en de kinderen zijn lastig, die hebben nu vrij van school, zo'n vacantie duurt ook veel te lang. Ze is in haar hart een beste, eerlijke strijdbare vrouw, pal voor het ideaal; maar af en toe valt het haar niet mee, om over de rand van het eigen nest heen te kijken. Hij vertelt van de vorderingen, die de Beweging maakt; in de afgeloopen drie maanden heeft hij weer twee leden mogen boeken; maar het vergaan van de 'Stentor' was een slag geweest, daar waren vijf leden bij omgekomen. Hij is vol van de beweging, en als hij weer begint te spreken over de Bevrijding van de Mannen van de Grote Sleepvaart, worden zijn ogen bijna die van een gek, zo vurig geloven zij in een ideaal, dat dwaasheid is. Een vakvereniging van zeeslepers.... Eerder nog een trust van reders, en die kunnen elkander wel levend villen, dat weten de hemel en de wezen, die er het slachtoffer van zijn.

Wanneer hem een maaltje wordt aangeboden weigert hij

met hongerige ogen. Hij eet niet zonder zijn gezin; je moet de solidariteit betrachten, ook in de kleinste dingen des levens. Hij wil, inplaats van dat eten, kameraad Wandelaar lid maken van de Nederlandse Bond van Dek- en Machinekamerpersoneel bij de Grote Sleepvaart, het lidmaatschap kost maar vijftig centen per jaar, dat is net zo veel als het maaltje. Hij wurmt en zeurt en smeekt zo lang, dat Jan zich tenslotte maar laat inschrijven; zijn protest, dat hij geen zeesleper meer is en geen bliksem voelt voor die bond, heeft niet mogen baten. Verwoert schrijft hem, overgelukkig, in een boekje, en staat er op hem op een borrel te trakteren, ter ere van het grote feit. Een keerpunt in je leven, Wandelaar!, zegt hij, met het glas beverig in de hand; dat je een apostel mag worden van onze zaak, om de wille van onze vrouwen en kinderen!

Zij praten nog een beetje over de ‘Ameland’ en de vuiligheid die daar achter zat; Verwoert zegt er niets van, dat hij hem wel gewaarschuwd had, of dat hij hem is komen bezoeken in de gevangenis; hij is in de afgelopen maanden, door de honger en het verterende vuur, van die kleine dingen afgeraakt en kan nu alleen nog maar over verdoemenis en heilsfeiten praten. Op het laatst raakt hij zo aan het bazelen, dat Jan met schrik tot de slotsom komen moet, dat het ene glaasje hem volkomen onder de olie heeft geholpen; hij brengt hem voorzichtig naar huis terug en dan is Verwoert zo slaperig, dat Jan de vrouw een bankje van vijf en twintig in de hand kan stoppen, zonder dat de profeet het merkt. Zij neemt het aan met een kleurtje en niet eens vriendelijk; denkt zeker, dat hij hem dronken gevoerd heeft en nu voor het plezier komt betalen, om zijn geweten om te kopen - laat ze dat maar denken, zolang ze de centen maar houdt. Dat bankje van vijf en twintig kwam uit het voorschot; eigenlijk zonde, hij kan het zelf maar al te best gebruiken. Maar voor dien Verwoert heeft hij altijd een zwak gehad, op de een of andere rare manier, en bovendien, als die man hem niet geschreven had, voor het vertrek van de ‘Ameland’.... Afijn, dat zijn loze gedachten. Er is werk te doen.

Hij gaat naar een plaatsingsbureau voor zeelieden, een donkere kroeg in een elleboogsteeg achter de haven. Piet, de kastelein, dik en zwetend, weet altijd wel iemand, hij is een levende vraagbaak voor schippers die een mannetje zoeken. Als Jan vraagt of hij soms nog weet heeft van een sleepbootmachinist, zegt hij: nee, baas, voor 't moment geen eentje;

maar na zes borrels van 't duurste komt er een lat voor den dag, en daar staan met krijt namen op geschreven. Er zijn twee, momenteel; ene Klaas van Donk, een prima vakman, die ken u wel, zeker, en ene Bout, een ouwere man al, vroeger tweede bij Kwel.

Bout?! Jan kan zijn oren niet geloven; dat moet een vergissing zijn. Maar het zou toch al te gek wezen, wanneer er nòg een tweede bij Kwel had gevaren, die Bout heette; en als hij navraag doet lijkt er geen twijfel meer mogelijk. Piet is wel uit zijn humeur, als de schipper steeds maar naar dien Bout vraagt, en heel geen aandacht besteedt aan van Donk, die toch zo'n puike vakman is, en een jolige maat bovendien, iemand om voor je plezier aan boord te hebben; hij weet van Bout te vertellen dat die bij zijn moeder inwoont, een zure donder is en bar slecht in zijn vak, anders had Kwel hem de laan niet uitgesmeten. Maar hij geeft het adres, en Jan maakt dat hij wegkomt. Hij kent de ongeschreven wetten van het bemiddelaars-bedrijf; een goede klant wordt aangeprezen, een slechte zo zwart gemaakt, dat de duivel er nog te vies van zou zijn. Baas Piet helpt zijn medemensen niet voor niets aan een baantje; zij moeten eerst voor tien gulden genuttigd hebben, willen ze op de lat komen, en dan zijn er nog rangen en standen, die met de schuimspaan gemeten worden.

Juffrouw Bout woont in een net burgermans-bovenhuisje, een benauwde duiventil aan het eind van een steile, hoge trap. Zij lijkt zelf wel een dolksteek-duifje, met haar rode slabbetje om; ze zat nèt aan de pap toen er gebeld werd. Een mummelend, verlegen mensje, die loopt ook geen vijftig meter meer zonder ankeren. Zij heeft een grote neus, die wit is, alsof de dood haar daar reeds heeft beetgepakt; haar kralenoogjes schitteren in het kleine schijnsel van een theelichtje. Zij schuift een stijve stoel voor den kapitein bij en gaat dan, met de handen in de schoot, over Thijs zitten mummelen, na eerst, met een spits klein achterste omhoog, een vette poes de rest van de pap te hebben voorgezet op een zeiltje. Thijs kan ieder ogenblik thuiskomen, hij is naar de les, maar die zal zo wel afgelopen zijn; en wat zegt u toch van die toestanden, kapitein?, iemand zó maar op straat te zetten, omdat hij het voor een arme zieke man opneemt; de wereld is toch wel slecht, al kan een mens het niet geloven als hij 's morgens de gordijnen optrekt en de musjes op de vensterbank ziet. Als ik zo vrij mag zijn, komt de kapitein Thijs voor een boot vragen? O, wat is dat heerlijk,

wat zal die goeie jongen blij zijn; hij was niks waard, de laatste tijd, want al hoeft hij zich nergens over te bekreunen, ze kunnen het met z'n beidjes van 't pensioen van z'n vader zaliger gelukkig heel best redden, toch was er geen land met hem te bezeilen, helemaal nergens meer lust in en slecht eten, dat je er akelig van werd. Zegt u nou zelf, een man van zijn postuur, die niet eet, dat kàn niet goed gaan op den duur. En is 't een goeie boot, kapitein, als ik zo vrij mag zijn?.... Wat dat betreft is er toch altijd nog wel een gelukje bij een ongeluk; op die ‘Jan van Gent’ was het verkouwen, verkouwen en nog eens verkouwen, wat de klok sloeg, en het eten, dat die russische kapitein liet opdienen, moet soms helemaal verstoppend geweest zijn van de buitenlandsigheid.

Als, eindelijk, moeie stappen de trap opklimmen, is het schemerig geworden om het kringetje van het theelicht heen; moedertje Bout luistert even, met een knokige vinger in de lucht, en staat dan op, steunend met een hand vol rimpels en koordjes op het tafelblad. Zij sloft naar de deur; als die openpiept hoort Jan een stem: ‘Dag ma’, en het geluid van een droge zoen. Die stem zou hij uit duizenden herkennen, een warmte van verwarde herinneringen stuwt in hem omhoog. ‘Er is een kaptein voor je, Thijs,’ zegt het mensje, ‘moet je niet even je haren....’

Een kaptein....? Als Bout de kamer binnenkomt, vreemd en donker zo zonder zijn eeuwige blauwe ketelpak, staan zijn wenkbrauwen gefronst en zijn voorhoofd vol achterdocht; maar dan herkent hij, verdomme, die goeie ouwe Wandelaar, en Jezis, man!, waar kom jij vandaan?! Het kamertje is ineens vol zwaar geluid van grommende, hoestende mannenstemmen; het mensje vraagt er soms, sjilpend, iets tussendoor en in het donker, naast een orgeltje, roept een klok ‘koekoek!’. Jan wordt er helemaal week van; als hij geweten had, dat het weerzien van dien besten Bout hem zó aan zou pakken, zou hij hem eerst een brief geschreven hebben, inplaats van alles zo koud op zijn ziel te krijgen. Die Bout is een stuk verloren leven, dat weer werkelijkheid wordt, een beter leven. Mens, wat was alles in die dagen nog blij en jong en vrij, wat kon er toen nog allemaal voor goeds gebeuren, de zwarte dingen van het ogenblik merkte je niet, omdat de kim zo licht was. Nadat ze elkaar genoeg hebben beklopt en bestompt en bekeken, om er van overtuigd te raken dat ze geen spoken zijn, gaan ze tegenover elkander bij de tafel zitten en drinken thee en kunnen

maar niet genoeg grinniken en vloeken en in de handen wrijven en zeggen: verdomme, heb je nou óóit; moeder!, geef de trommel met de boterkoek 's an!

De boterkoek komt, een trommeltje met oranje hartjes er op en de portretten van den Koninklijke Familie met een leeuwekop; nee, dàt stukkie moet u nemen, u neemt net 't kleinste. En dan gaat de lamp op, dat moet hier zo vroeg omdat we op 't noorden wonen, ziet u; een bibberend lucifer-vlammetje, een zacht gerinkel, en dan een scheef, aandachtig gezichtje, het vlammetje nakijkend onder de kap, tot de kralenoogjes glimmen in het jonge licht. Bij die lamp moeten ze elkaar nog 's goèd bekijken; bliksem, wat zeg je me dààr van, al had je me doodgeslagen, geen haar op m'n hoofd; maar je bent oud geworden, Wandelaar, jongen, en vroeger had je meer spek op je kaken ook - malaria gehad? Nee, malaria niet, maar wel allerlei andere kwaaltjes...... Ze vertellen zo'n beetje over en weer; niet veel, want het moedertje scharrelt aldoor in de nabijheid en dat soort dingen zijn nu eenmaal geen makkelijke kost voor oude oren. Bout zegt, met een paar onverschillige woorden, dat hij een tijdje vrijgelopen heeft, omdat er kwestie was gerezen met de rederij over Abeltje, die een ongeluk had gekregen aan z'n oog, en die Kwel nu aan de dijk had gezet zonder een cent om van te leven; maar het werd eigenlijk hoog tijd ook, dat hij wegging, - bij dien Kwel beviel het hem allang niet, en hij had nu mooi 's een maandje of wat kunnen besteden aan een cursus in 't kunst-smeden en 't Volapuk, twee dingen waar een mens nooit verlegen mee zou zitten. Voor die reis met de ‘Python’ voelt hij alles, en direct, al was het alleen maar om die droge hoest 's kwijt te raken, die nou al een week of drie onder in z'n borst zit, een mens kan wat sukkelen met z'n lichaam.

Ze willen naar buiten gaan, om 't een en ander nog eens naar behoren te kunnen overleggen, aan de hand van de feiten, en hij moet toch ook 't schip nog zien; maar moedertje Bout wil nièt dat Thijs de straat op gaat zonder eten, en de kaptein kan ook best een happie meekrijgen, daar niet van, waar twee eten komt een derde nooit teveel en dan krijgt de poes maar 's niet, vandaag, die snurkt toch al van de dikte. Zij eten, twee reuzen en een bedrijvige dwerg, huiselijk en genoeglijk met hun gezichten en hun handen in de kegel van het lamplicht, dat wit op de piepers schijnt. Ze halen oude herinneringen op en wijzen naar elkaar met de vork als ze zeggen: ‘ja, ja! Zo was 't!’;

lachen met volle mond en het hoofd achterover en het mensje zit gelukkig van den een naar den ander te kijken, wanneer ze niet met gefronste wenkbrauwen in de sauskom tuurt, omdat ze een haar geproefd heeft. Het is een feest, die maaltijd; een klein, mild, brekelijk feest; de herinneringen zijn zo vluchtig en zo broos, dat ze geen aanraking velen, maar de kleurtjes zijn mooi en nog altijd vrolijk, na alles wat daarna toch gebeurd is. Soms eten ze zwijgend, luisteren naar het snurken van de poes of wachten tot de klok is uitgekoekoekt, voor zij verdergaan.

Jan wordt bijna beroerd van al die herinneringen en die huiselijkheid; hij hoort in de wind thuis, in de regen en de donkerte, daar zijn zijn ogen en zijn gedachten op ingesteld. Dit vreedzame kleine eiland van wit onder de lamp, de vroeger nooit opgemerkte dingen, die een kamer tot een thuis maken, ze brengen hem in de war en hij moet moeite doen om de gezelligheid niet te verstoren door lange stilten, of gedachteloos staren naar een lepel, een krulletje van de lamp of een vaas met pauwenveren op de schoorsteenmantel. Na het eten helpen ze de vaat afdrogen in de keuken, aldoor pratend en lachend bij het wrijven van de doeken, terwijl het mensje met opgestroopte mouwen en een grote slappe kwast de borden in de teil laat stommelen. De poes maakt klagend bochels tegen haar rok en zij raakt zo met het stomme dier begaan, dat heel geen eten gehad heeft, dat Jan en Bout, als het vette monster beledigd een schoteltje melk heeft laten staan, haar troosten met de belofte een paling voor hem te zullen gaan kopen, de kapitein trakteert.

Ze voegen de daad bij het woord, in het vooruitzicht elkander buiten eens nader te kunnen spreken, maar wanneer ze eenmaal de trap af zijn en Bout de straatdeur achter zich heeft dichtgetrokken, is het, of er ineens iets tussen hen valt; zij kunnen de ware draai maar niet vinden. In die kamer, die kleine, vriendelijke beslotenheid, leek het makkelijk, om over vroeger te praten; maar nu, buiten, zonder de klok en de lamp en dat luchtje van eten en oude meubels, wil het niet vlotten, de woorden komen stroef. Bout weet al van alles, uit de krant, je hoeft me niks te zeggen, ik begrijp 't wel; en over dien Abeltje en zo zal hij hem bij gelegenheid wel 's uitleggen, hier is de viswinkel al. Zij laten een gerookte paling in een papiertje rollen, Bout steekt hem in zijn zak en Jan betaalt; dan wandelen ze zwijgend en een beetje haastig terug naar het huis. Maar

als de deur al open is neemt Jan ineens afscheid. Ik heb nog een hoop te doen, Bout, jongen, zegt hij; doe je moeder de groeten en bedank 'r voor 't eten - overmorgen om vijf uur varen; maar kom vóór die tijd 's kijken, als je lust hebt. Bout begrijpt 't niet best, hij maakt een vragend gebaar met je paling in zijn hand en zijn ogen staan ongelukkig verwonderd; maar waarachtig, er is nog een macht werk te doen, neem me niet kwalijk man, ik moet werkelijk gaan.

Hij gaat; dwaalt een uurtje door de stad. Blijft voor winkels staan kijken, weifelt af en toe voor een café, luisterend naar de rinkelmuziek en het klotsen van biljartballen achter het gordijn. Dan neemt hij ineens een besluit en laat zich door een aapje naar het station rijden; eenzaam in een koets door de lichte straten van de stad. Er gaat geen trein meer naar het noorden, maar Amsterdam kan hij halen, en daar kent hij een hotel.

Het is laat, als hij er aankomt. Hij is koud en slaperig en ligt met zijn laarzen aan te kijken op het bed, naar de hoek van valig licht, die een straatlantaren maakt op de zoldering. In de haven dreunt een stoomfluit, het geluid zindert klagend over de stad. Hij hoort een dromer brommen achter de wand, boven hem kraakt een bed, nooit wordt het helemaal stil.

Het is soms moeilijk, om te geloven in de zon achter de wolken, in de mildheid, die toch ook in het leven is. Hij draait zich om en slaapt in, met zijn gezicht in het kussen.

***

Hij heeft een telegram vooruitgestuurd, om niet om de hals te worden gevallen als een verloren zoon; als hij komt zijn ze voorbereid. Moeder Dijkmans doet de deur open, vader is op de sluis.

Er valt niet veel te zeggen, na al die maanden; ze geven elkaar de hand en ja, met de kinderen gaat het gelukkig best en met ons ook, dank je. Ze is heel vriendelijk en doet moeite om moederlijk te lijken, maar als vader Dijkmans binnenkomt, hem een beetje links begroet en vraagt of hij het plezierig gehad heeft, begrijpt hij, dat ze hem hebben afgeschreven. In hun ogen zijn de kinderen wezen, en geef ze ongelijk.

Hij zit een uurtje te praten in de woonkamer, krijgt een sigaar en een kommetje koffie; hij mag er eten ook en dat kan net, het duurt nog even voor zijn trein gaat. Wanneer hij eindelijk afscheid neemt, is het een opluchting voor allemaal;

dat thuis is nu verloren, als de kinderen er niet waren zouden ze hem misschien gevraagd hebben om maar niet weerom te komen. Hij zegt, dat hij zijn directeur zal vragen om het geld naar hier te sturen, ze zullen er ruim mee terecht kunnen; ze bedanken hem of het een gunst is.

Nee Jan, jongen, dat is verleden tijd. Nu nog even naar 't kerkhof, om naar de steen te kijken, een mens moet toch wat hebben om aan te kunnen denken. Onderweg koopt hij een bos bloemen, wit, en daarmee gaat hij het hek binnen. Het is hoog zomer, de bomen staan welig in 't blad, hier en daar bloeien rozen en de lijsterbes begint al vruchtjes te krijgen. Het is erger dan hij gedacht had, dat bezoek; hij kan het nog niet best hebben. Maar het is voor het laatst, wie weet voor hoe lang; vooruit, lafbek.

De steen is al te zien aan het begin van het pad; iets kleins en wits onder het blauwige groen van de haag. Als hij er voor staat valt ze hem tegen; in zijn gedachten was ze veel witter en ook hoger. Er zitten donkere adertjes op en in de letters is al vuil gekomen, stof, dat van de struiken geregend is. Hij legt de bloemen aan het voeteneind, blijft een tijdje staan kijken, zonder gedachten, alleen maar kijken; dan doet hij ook zijn ogen dicht en het wordt even helemaal stil. Een vogel kwettert in de beuk achter de burgemeestersvrouw; dat geeft hem ineens het gevoel bespied te worden en hij gaat terug. Bij Bongerds doet hij de deur open, zegt dat er bloemen op het graf van juffer Wandelaar liggen, en dat ze die na zonsondergang weg mogen halen; liever de ruiker hier achter de horretjes, dan dat ze verlept en verregent en de letters smerig maakt.

De trein gaat gelukkig gauw; de reis naar Rotterdam wordt een vlucht.

Hoofdstuk XIII

De ‘Python’ is een kist van een schip, log en plomp en onhandelbaar. Maar Bout zegt, dat ze het met haar karretje best zullen klaren, als het weer een beetje meeloopt; in ieder geval zijn er sloepen aan boord. Bout heeft voor een tweeden machinist gezorgd: een verlegen, puistigen jongen met een hoge boord en een bruin jasje vol knopen; hij heet Kuiken, wordt dadelijk Coba genoemd, maar als hij eenmaal een ketelpak aanheeft en een moersleutel in de handen, valt hij wel mee.

Iedereen aan boord heeft zich voorbereid op een langdradige reis; Bout heeft leerboeken meegenomen, Janus een album met Wonderen van de Congo; Flip de Meeuw heeft, een week voor zijn vertrek, een huwelijksadvertentie gepaatst: ‘Gefortuneerd zee-officier, jonge, knappe verschijning, P.G. en van strikte levensopvatting, zoekt hem passende echtgenote met opgewekt humeur en niet ouder dan drie en twintig jaar, kapitaal bijzaak. Brieven, met uitvoerige beschrijving en liefst meerdere portretten in verschillende standen, worden op erewoord geretourneerd.’ Daar heeft hij zestien brieven op gekregen, dikke brieven, die naar viooltjes ruiken, er is zelfs een paketje bij met een zegel. Handige jongen, die Flip; die hoeft zich van de reis niet te vervelen.

Als de ‘Python’ zee kiest, na een hartroerend afscheid van den Heer Beumers van Haaften, die met den loods teruggaat, is niemand in zijn schik maar ook niemand uit de tijd; ze vervelen zich al.

Ze blijven zich vervelen tot Marseille; daar ligt een baggermolentje te wachten, dat weerom moet naar Amsterdam. De zee is vredig, het weder schoon; in Marseille verkopen ze fotografieën die den zeeman interesseren en franse jenever, waar je veel van hebben kunt voor je dronken wordt; wie zou er nu nog mopperen? Er is eigenlijk niets aan, aan die vaarderij met zo'n doodkist op eigen kracht; alleen Bout is een beetje

ongelukkig, want hij heeft nu geen machine meet, waar hij zich aan hechten kan. Nèt heb je zo'n karretje door, of ze gaat weer onder je handen vandaan. Maar Jan troost hem en zegt: ‘wacht maar Bout, wacht maar jongen; 't duurt niet lang meer of ik heb een eigen schip, en dan beginnen we weer te leven.’

Een eigen schip - het is een overmoedige gedachte. Maar hij weet nu wat hij wil: de sleepvaart; hij heeft niets meer dan de sleepvaart, de tijd van kiezen is voorbij. De reders lusten hem niet meer, en hij de reders niet; er schiet niets anders op over dan eigen baas te worden. Hij staat er dikwijls over te praten, met Bout, met Flip, een enkele keer zelfs met Janus; wanneer de molen slaperig voortslingert over de lome zee, een gebocheld monster in het avondrood.

Een klein, stoer scheepje moet het zijn, zoiets als de ‘Aurora’, maar dan met de gemakken van de ‘Jan van Gent’. Grote bunkers, een zware, eenvoudige kar, een lichaam dat wat hebben kan. En dan maar varen, slepend wat er te slepen valt; geloof maar, dat daar geld mee te verdienen is! Hij kent nu de knepen van het vak, en hij weet wat er bij een transactie komt kijken; zodra hij zijn eigen baas is zullen ze allemaal op hoog loon kunnen varen, want dan is er geen meneer Kwel meer, die het grote brood opeet en dan nog naar de kruimeltjes snuffelt onder de tafel. Flip en Janus voelen er alles voor, zij zijn het nu al moe, dat pontje varen over de baren; eerst was het wel aardig, niet veel te doen en lekker eten, maar nu beginnen ze zich ongelukkig te voelen, ze krijgen heimwee naar een sleep. Stel je voor, zegt Janus, dat ze een machinist van de ijzeren spoor aldoor maar met een losse lokomotief lieten rijen; de man zou de gilzenuwen krijgen.

Maar Bout is niet zo dadelijk in de droom gepraat; die is nuchter, en gelooft alleen maar in de bijbel en het telraam. Allemaal goed en wel, kaptein, zegt hij; maar als je dat bootje verdienen wil met dit kluswerk, heb je een baard met spinnewebben tegen de tijd dat de poet binnen is, en koop dan maar liever een paar wollen wanten en een prikslee, daar zal je dan al ongelukken genoeg mee maken. Jan rekent hem voor, dat ze met vijf jaar van deze vaart een aardig bedragje gebeurd kunnen hebben, de rest wordt dan hypotheek, dat doet iedereen; maar Bout zet een bedenkelijk gezicht tegen de kim en spuwt dan somber over de reling. Hypotheek, daar heeft hij het niet op begrepen; dan ben je nòg geen vrij baas, want of je nou voor een reder vaart of voor een bank, dat is door de

hond of de kat gebeten worden. Nee, zegt hij; 't is allemaal erg mooi en vol maneschijn en zo, maar ik heb die gijntjes afgeleerd met de jaren. Ik vind 't best, dat je je eigen bijwijze van spreken een borrel schenkt met die bakerpraat; maar een eigen boot zie ik niet komen, of er moet een wonder gebeuren.

Een wonder; het is een groot woord. Maar de wonderen zijn de wereld nog niet uit. Dat gebaar, die morgen, in het kamertje van de gevangenis, was het begin van het wonder. Het wonder van dien jongen, dien goeien, braven jongen, die door Gods gesel in het geweer geranseld werd. De omstandigheden maken den man; en al ziet een mens het zelf niet, wanneer hij er nog met zijn neus bovenop staat, er zijn omstandigheden, die van een dromer een ijzerbreker maken.

Hoe dikwijls heeft hij er niet over gemijmerd, vroeger, toen alles nog anders was: kapitein, eigen baas, verre reizen, vreemd avontuur.... Nu zijn die dromen vergeten, maar er is iets anders voor in de plaats gekomen: een wil. Een wil, die soms zo razend wordt, dat hij er zelf van schrikt, omdat hij weerloos wordt meegesleurd door iets, dat sterker is dan hij zelf. Heel in de diepte, zo diep, dat hij hem bijna niet weerom kan vinden, leeft nog die kleine Jan Wandelaar, de jongen van het wijnglaasje uit Rio de Janeiro. Maar die zit veilig en warm en voor niemand te zien in het hart van den kaptein van de zandzuiger ‘Python’, de baggermolen ‘Voorwaarts’, de hopper ‘Hercules’, de pers-cutter ‘Henriëtte Daalderop’ en zo verder, twee jaar lang, twee jaar moorddadige vaart met achttien schepen.

In het hart van een grimmigen, stuursen kapitein zit hij; verborgen in een zwijgzamen man, aan boord van zijn schepen streng en zonder glimlach als het hoogste gezag, aan wal een beetje schuw en een beetje onhandig, verdwaald, bijna een zonderling. Steeds verlangt hij toch weer naar die wal terug, met een dwaze onverbeterlijkheid. Wanneer de molens, de kranen, de zandzuigers en de hoppers radeloos steigeren op een wilde deining, of vreedzaam voortsukkelen over de eindeloze, metalige zee, klein en zwart onder het ontzaglijke grijs van een winterhemel, staat hij met de handen op de rug naar voren te turen, denkend aan dat land, dat stadje, met een rusteloos heimwee. Maar dan gaat hij weer lopen, heen en weer, van stuurboord naar bakboord, met soms een kijker naar de kim of een blik op het kompas. De jongens kennen hem op het laatst niet anders: rustig, ernstig, dikwijls hele dagen zonder een woord; maar soms, als de wal nabij komt, wel eens

een praatje, dat hij zelf alleen helemaal begrijpt, want hij laat veel weg en houdt midden in een zin op, als de gedachte af is. Flip, Bulle, Janus, Kees, Bouke en de rest, zij voelen zich veilig en tevreden onder zijn zwijgende gezag, zij slapen rustig in bij het lopen van zijn regelmatige stappen op het dek, van bakboord naar stuurboord, van stuurboord naar bakboord, heen en weer. Hij lijkt geen rekening te houden met de tijd, niet bang te zijn voor de eeuwigheid; hij vaart steeds weer uit en valt steeds weer binnen met dezelfde, gelijkmatige, grimmige zwijgzaamheid. De eentonigheid van de vaart lijkt hem niet te deren, de uitzichtloosheid van het werk raakt hem niet. Hij schiet zijn zonnetje, maakt zijn bestek op, geeft zijn orders, eet zijn maaltje en smoort zijn pijpje met de rustige gestadigheid van dag en nacht; het enige, wat hij soms over de toekomst zegt, is: als we eenmaal onze eigen boot hebben....

De één heeft een vrouw in de verte, die niet bestaat dan in de verbeelding alleen; de ander een paleis van een huis, met tapijten en kussens en blote meisjes, die de kranen opendraaien van het bad, en dan klaarstaan met een fluwelen handdoek om hem af te drogen; kapitein Wandelaar heeft zijn eigen boot, en die is even werkelijk als alle zeemansdromen. Werkelijker dan werkelijkheid, want die valt altijd tegen. Zij praten over hun eigen boot, alsof het ding al bestond, bemannen haar met hun eigen fris gewassen en goed gevoede persoonlijkheden, in uniformen met gouden knopen en ankertjes op de kraag, donderpetten met lovertjes en een zegelring; mens!, wat zullen die meiden kraaien en in de handjes klappen! Maar niks hoor, meiden - wij hebben kennisjes van betere stand, dochters van den Admiraal, nichtjes van den Burgemeester, die naar lekker eten ruiken en zacht ritselen met wijde zijden rokken, in de dromerige gloed uit de ruitjes van de haard. Wij brengen aapjes mee en hazewinden en papegaaien in gouden kooitjes, vol met kleuren, of ze dwars door de regenboog gefladderd zijn; wij kopen diamanten en paarlen en horentjes van kostbare schelpen, die geheimzinnig suizen aan het oor; wij kussen geen zachte kleine mondjes, of we moeten ze eerst een dadeltje gevoerd hebben; wij stappen niet te kooi, of er moet prikkeltjeswijn in kristallen glazen hebben gefonkeld en wij staan midden in de nacht op, met blote voeten zacht op het tapijt, om de ramen open te doen, naar de maan te kijken tussen de populieren, en een sigaar te roken met een bandje, tot een vragend stemmetje ons roept in het donker. En dan gaat de

sigaar als een vallende vonk het venster uit, de ramen worden dichtgedaan en de gordijnen rinkelend toegetrokken; de maan heeft het nakijken voor de rest.

Die dromen blijven leven, al wordt Boukes kop aan pulp geslagen door een stalen modderbak, die van de emmerladder omlaagdondert, als de molen ‘Voorwaarts’ in zwaar weer verzeilt; al wordt Jaap krijsend geradbraakt in de bochten van een stalen tros, die uitloopt als een wild kronkelende reuzen-slang, wanneer het kabelgat van de ‘Henriëtte Daalderop’ door een aanvaring wordt opengereten; al slaat Flip overboord in Je Oostzee, en wordt zo steenkoud binnengehesen, dat de kapitein hem met de warmte van zijn naakte lichaam zijn ziel weerom moet geven. Zij blijven leven, die dromen. Zij zweven mee met het schip, bij dag en bij nacht, zeilend op wijd gespreide vlerken, als spookmeeuwen, die nooit rusten en nooit eten, alleen maar zweven en kijken, de reis lang. Die dromen worden nooit werkelijkheid, die dromen zijn veilig.

Maar de dromen van kapitein Wandelaar zijn geen dwaallichtjes uit het paradijs; zij zijn vast als de windstreken en onveranderlijk als de punten op het kompas. Het schip kan stampen, de storm kan haar rondzwaaien op haar koers, de zee kan haar op haar achterbenen ranselen, maar noord blijft noord en zuid blijft zuid, kapitein Wandelaar vaart naar zijn eigen schip, rechtuit en zonder weifelen.

Hij praat er op het laatst niet meer over, zelfs niet met Bout; hij sluit zich op met zichzelf en bladert soms in de kaarten van verre zeeën, een pleinschaal achteloos in de hand. De sleepvaart, de sleepvaart, zij heeft hem behekst; zij is de enige, die rust kan geven aan zijn zwalkende hart, de enige, die hem verlossen kan van steeds weer die martelende gedachten, die altijd ronddolende herinnering. Hij vaart zijn molens, zijn kranen, en zijn hoppers werktuiglijk door het zwaarste weer; hij staat dagen en nachten onveranderd te roer en op de kampanje; hij is de enige, die nooit twijfelt aan het ogenblik, dat het anker eindelijk zal vallen na deze reis. Bulle vertelt, in het vooronder, bij het klapwiekende slingerlicht van de lantaren, over de stormnacht met de ‘Scottish Maiden’, toen was hij dezelfde IJzeren Hendrik al; Kees komt met verhalen over de regen in de Benin-bocht en de malaria, toen was hij de laatste die overeind stond, en eten als een paard; Flip haalt grillige beelden op van de reis met de ‘Cap Breton’, visioenen van bovenmenselijke heldhaftigheid, vol groteske verschrikking;

bootsman Janus heeft hem zien staan, op de brug van de 'Ameland', toen die naar de haaien ging, en toen had hij 'spring!' geroepen, op een toon van: 'beetje bakboord'. De nieuwelingen, die voor Jaap en Bouke in de plaats zijn gekomen, luisteren met open monden; zij bekijken den kapitein met nieuwe eerbied, wanneer ze weer aan dek komen voot de wacht. Het is niet te geloven, die stille, bedaarde man en zo jong nog, 't is een mirakel. Maar, als ze eenmaal hun eerste noodweer achter de rug hebben, vertellen ze dezelfde verhalen aan wie er na hen komen, en die, op hun beurt, varen weer dezelfde koers.

Zij dragen hem op handen, zijn mannen; zij gaan voor hem door het vuur en laten zich, veilig in zijn armen, door de hel dragen met de ogen dicht; maar zij laten hem hun brieven van huis niet lezen, en de portretten van hun meisjes en kinderen krijgt hij niet te zien. Hij staat eenzaam op zijn brug, een aanbeden en verlaten man. Alleen Bout is er, om mee te praten en vertrouwd mee te zijn; Bout, die nuchter is, en gelijkmatig, altijd dezelfde tot aan zijn graf. Bout vertelt van de toekomst van het kunst-smeedbedrijf, vraagt hem, of hij zijn woordjes van 't Volapuk even wil overhoren; laten die maanden van kostbare lessen geen weggesmeten geld zijn. Zij eten samen aan de vierkante tafeltjes in de schippersverblijven van al die schepen; steeds weer een ander tafeltje, een andere kajuit, maar waar Bout is, daar is huiselijkheid. Zodra die weer vraagt: 'geef me de sauskom 's an', en een aardappel prakt in het gestolde vet, wordt het tijd voor een tevreden pijp, voor de laarzen van de benen en de voeten op de bank, en dan maar kletsen, over moeder en de vrouwen en de socialen en Verwoert en 't Volapuk; dan komt Kees weer, met de na-den-eten-koffie, en dan gaan de zwaarste uren van de dag ongemerkt voorbij.

Want de avond is de tijd van het heimwee, van de neerslachtigheid. Wie dan omhoog kijkt, naar de sterren, kan het niet helpen dat hij denkt: werelden achter werelden, eeuwigheid achter eeuwigheid; wat heb ik aan dit zwerven zonder vrouw achter de einder? Dan kunnen de mannen, die hem kennen, - Janus, Flip, Kees en Bulle, - horen aan zijn stap, dat de kaptein weer aan lagerwal zit, en als een van hen het roer heeft, maakt die een opmerking over het weer of de reis, om te horen of hij antwoordt. Wanneer hij niet antwoordt, vragen zij: 'vertel 's, kaptein? Wanneer denkt u dat we komen te varen met onze eigen boot?'

Dan staat de gedaante in het donker stil, er komt een zucht en een gebrom van: ‘weet ik veel, moet je maar afwachten....’ Maar de pijp laat dan niet lang meer op zich wachten, en wanneer het vlammetje flapt in het kuipje van de gevouwen handen, kijken ze tevreden naar het gebogen, vluchtig belichte gezicht en weten: het is voorbij.

De eigen boot; - het duurt twee jaren, voor het wonder gebeurt.

Hoofdstuk XIV

Najaar 1912: het transport van de molen ‘Cycloop’ naar Terschelling is een karweitje van niets, maar het kan spoken voor de Hollandse kust. Zij varen er drie dagen over, van IJmuiden uit; het is een rauwe reis.

Vliegend weer, zo vlak bij huis, heeft altijd iets sinisters; aan de andere kant van de aardbol ziet de zeeman niet zo duidelijk voor ogen, wat er allemaal op het spel staat. Wie nooit aan de pompen heeft gehangen tussen Schouwenbank en de Noordhinder, weet niet wat het zeggen wil; als ze eindelijk in West-Terschelling aankomen willen ze naar huis, of ze jaren weggeweest zijn. Ze willen goedmaken, gebroken beloften lijmen, nieuwe ruzie zoeken, zó hard, dat het geen zelfmoord zal lijken om over een weekje weer uit te varen. Jan kent het gevoel, en ze hebben hun best gedaan; wie een huis heeft kan afnokken.

Allemaal hebben ze een huis, na deze dans op het slappe koord boven de open kuil heeft iedereen een huis, zelfs Flip. Ze drommen het dek van de veerboot op, zonder geslapen te hebben, zonder het eten af te wachten; ze hebben allemaal ineens één drang: weg! En ze gaan; de boot stoot een witte pluim naar de jagende wolken, de roep van de sirene verwaait in de wind. Een paar meeuwen zwieren om het schip; Jan kijkt ze na, tot ze de rede uitzwaaien, buitelend op de korte binnendeining, dan gaat hij alleen naar de molen terug. Hij is moe, de laatste lange reis is een taaie torn geweest, meer voor hem dan voor zijn volk, want ze waren verdwaald geraakt in de Nigerdelta; de jongens hadden er geen weet van, maar hij heeft bange dagen beleefd, daar in het oerwoud. Dit snoepreisje van IJmuiden op West-Terschelling heeft de laatste klap gegeven; nu gaat hij een rustkuur doen van een paar dagen. Slapen, alleen zijn, rondlopen in zijn ondergoed en rokend op zijn kooi een romannetje lezen. Laat het maar regenen en

waaien; dat verhoogt de gezelligheid in het warme hokje, waar theewater staat te suizen op de gloeiende kachel. Hoe korter de dagen, hoe eerder het licht op, en lezen bij een olielampje is prettig, dat geeft een gevoel van geborgenheid, bijna of je thuis bent. Over een dag of wat zal de molen pas overgenomen worden door de baggerlui, tot die tijd kan hij de kosten van een hotel en de rest van de prijs, die een eenzaam man in de stad moet betalen om de verlatenheid te verdrijven, nog uitsparen.

Voor hij zich gaat verschuilen als een mol, passagiert hij even het dorp in om brood en tabak in te slaan, genoeg voor een verblijf van vier dagen. Erwten en bonen zijn er nog voldoende aan boord, van eten is dit reisje niet veel gekomen. De smalle straten van het stadje liggen leeg in de wind; zijn stappen klinken tussen de huizen. Geen kwaad plaatsje; om uit te rusten een best oord, zo tegen de winter.

Aan boord maakt hij het zich gemakkelijk in de kajuit. Hij sleept kolen, fourage en een mandkruik met drinkwater binnen, hij verschuift de tafel; ze komt half voor de trap te staan, maar dat geeft niet, hij gaat er toch voorlopig niet meer uit. Alleen af en toe, tussen twee buitjes in, om een behoefte te doen; dan gauw weer naar omlaag, de handen wrijven boven het kacheltje en mompelen: ‘ha!, brrrr!, ha, wat een kou!’; en dan de brand in een verse pijp tabak, met het vervolg van de regen woest kletterend op het dek. Hij stookt het vuur eens lekker op, tot de temperatuur in het hok zo broeierig wordt als in de tropen; dan de jekker uit, de boezeroen over het hoofd, en in borstrok op uitgetrapte sloffen rondscharrelen in de tintelende warmte. Mens, wat kan zo'n pijpje lekker smaken, als er geen wacht voor de deur staat, geen kou en geen wind en geen nattigheid! Dat is iets, wat de mensen aan de wal vóór hebben op den zeeman: ze kunnen iedere dag 's gaan zitten, en de lamp verzetten, en rondkijken in hun huiskamer, en zeggen: ‘vrouw, ruik jij ook iets? Net of er wat aanbrandt’, voor ze de krant openvouwen en gaan lezen over moord en brand en aardbevingen, spelend met een oortje van de poes, die spint op hun schoot.

Hij heeft vier boeken geleend. Twee van Coba, waar mannen met revolvers op staan, die flauwgevallen jongedames in de arm houden, terwijl zij op den lezer mikken; één van Flip, dat ‘Haremgeheimen’ heet; en dan de bijbel van Kees, getiteld: ‘*Wonderen, soo AEN als IN, en Wonder-Gevallen, soo OP als ONTRENT de Zeeën, Rivieren, Meiren, Poelen en Fonteynen; historischer, onderzoeckender en redenvoorstellender wijs verhandeld door*

Sam de Vries, te Amsterdam, in 't jaar 1687.' Het boek, dat Kees op al zijn reizen met zich meesleept en waar hij al een paar keer bijna voor verdronken is om het te behouden; de verhalen, die hij er uit naverteld heeft, behoren tot het gruwelijkste, dat Jan ooit te horen heeft gekregen, hij wil het nu toch ook 's lezen.

Het weer is naar de '*Wonder-Gevallen*'; na een bak thee te hebben gezet en zich van twee krukken en de bank een gemakkelijk zitje bij de kachel te hebben gebouwd, laat hij zich, met de pijp tussen de tanden, door den heer Sam de Vries bij de hand nemen en rondleiden in de verschrikkingen van de oceaan.

De regen roffelt op het dek, klatert onrustig neer van het dak van de kombuis. De wind zoeft met rukken door het want, bonkt met de emmers van de ladder; de molen wroet aan haar trossen, steunend, piepend, met soms een gekraak, als het wrijfhout gekneusd wordt tegen de steiger. Het water kabbelt woelig om het schip; hij mag er wel om denken dat hij aanstonds de trossen opviert, als het eb wordt. Maar voorlopig heeft dat nog de tijd; Sam de Vries vertelt van de Slaghtingh in Hongersnood van witte manspersonen. '*Al dickmael is 't gebeurd, dat men, door nood geparst, Menschen-vleesch heeft gegeeten; en die 't gegeeten hebben, verseeckeren, dat het seer lecker van smaeck is. Een Jongman van TER GOES in ZEELAND wierd met derthien anderen van de WEST-INDIAANSCHE WILDE gevangen bekoomen. D'uyterste Hongersnood dwongh haer, t' elckens 't vleesch van eenen harer Medgesellen te moeten eeten, wijl haer niets anders gebraght wierd. De gedaghte Jongelingh betuyghde naederhand, dat hij in 't eerst wel een afschrick van dese kost had; maer daer nae soo smaecklijck daer van at, als van een goed wel-gemest varcken. De Vingeren der handen en de Teeën der Voeten waeren hem een seer leckere knabbelingh, een lieflijcke kluyverij*.' Dat had Kees met timmermanspotlood aangestreept; kok blijft kok, overal valt wel wat op te steken voor een man, die hart voor zijn vak heeft.

Hij leest een uur, met plezierige, genoeglijke aandacht, over Wandluysen, grouwelijck groot en schendigh bijtende; over de Wind-Wijser aan den beck van een dooden, de Huyd afgetrockenen, opgevulden en soo aan de Balck gehangenen Neeger, seer seldsaem; over Onguer groote, en oude, schildpadden, welcker decksels soodaenigh bewassen sijn, dat 'er een kleyn Thuyntjen op schijnd te staen. En dan, midden in het verhaal van een Zee-meerman te Saalfeld, die een Vroedvrouw quam

haelen bij sijn in arbeyd sittend Wijf, hoort hij een geroep door de wind.

Het is nacht geworden; de patrijspoorten in het koekoeksluik, dat lucht geeft naar het dek, staren donker in hun koperen ringen. Hij luistert, het hoofd omhoog; de regen en de hagelwind striemen het dek met een wervelend geluid. Maar als hij verder wil lezen, denkend dat hij zich vergist heeft, hoort hij het weer: een klagerig geroep, zwak en verloren in het geweld. Eerst wil hij wrevelig blijven zitten; verdomme, wat gaat mij dat aan, nergens ooit 's rust!; maar dan roept die stem weer, hulpeloos, smekend, het moet vlakbij zijn. God weet ligt er iemand te water.

Hij legt het boek weg, stampt vloekend zijn door de warmte gezwollen voeten in de laarzen; slaat de oliejas om de schouders, duwt de tafel opzij en stommelt het trapje op naar het dek. De wind en de regen slaan hem in het gezicht, als hij het luik optilt; er snijdt hagel door, hij voelt de pijn op zijn ogen. Nog even luistert hij, het hoofd opzij, het luik op een kier; maar ook al hoort hij nu niets meer, de onrust is te sterk. Hij klimt aan dek, de oliejas fladdert klapperend aan zijn schouders, de regen dringt door het baai van zijn onderbroek heen. Trek aan, die jas, het ding gaat aan flarden! Hij worstelt zijn armen in de mouwen en doet haastig een paar knopen dicht; dan roept hij, de mond in de handen: ‘Holla! Holla daar! Hoi!......’

Niets. Wind, regen, duisternis. Het goudige schijnsel uit de poortjes in het koekoeksluik maakt wazige bundels in de stuivende duisternis. ‘Holla! Hoi! Holla daar!....’ De regen gutst langs zijn gezicht, zijn nek, kruipt kil en rillerig omlaag in de hals van zijn borstrok. Verdomme, ik....

Dan wordt er weer geroepen. Heel zwak, heel ijl in de werveling van woeste geluiden. Help....! Help....! Het komt niet van de wal; het komt uit het water. Jezis!, zó ver in de haven, met dit weer, in het hardstikke donker....

Maar hij heeft al geschreeuwd: ‘hou vast! Ik kom!’, is omlaaggesprongen, het trapje af; de tot mist geranselde regen wolkt rokig het open trapgat in. Hij steekt haastig een lantaren aan, stommelt weer omhoog, het dek op; gelukkig hangt de werksloep buitengezwaaid in de davits. Het valt niet mee, een boot te strijken in je eentje en met deze wind; eerst wil 't val niet door 't blok schieten, dan tjompt de boeg met een bots omlaag, bijna de neus onder water. Maar met een paar seconden is het gebeurd, de lantaren staat vastgeramd te flakkeren op de doft,

hij duwt de boot dwars weg, uit de zuiging, zwaar leunend met de handen tegen de natte, koude flank van de molen. Dan plonzen de riemen te water, de dollen knarsen, hij hangt aan de grepen en schuift wankel de nacht in.

Er staat veel deining, de venijnige, korte golven kartelen tegen de boorden op, botsen plenzend tegen de boeg. Om de tien slagen laat hij de riemen rusten en roept. Steeds komt er antwoord, ver, een zwakke schreeuw; maar het licht beschijnt niets anders dan een kleine cirkel van wemelend water, en de richting is slecht te horen door het dwalen van de wind.

Hij roeit, kreunend van de krachtsinspanning, roept tussen de handen: ‘holla!, holla hoi!, geef antwoord!, waar zit je?!’; maar het geweldige rumoer over het water is zo sterk, dat hij soms zijn eigen stem niet hoort. Water klotst donker in de boot, zijn voeten glibberen van de lat bij het aanzetten; telkens als hij de riemen strijkt, is het oppassen dat de golven ze niet uit de dollen gooien. Maar eindelijk, als hij al over teruggaan denkt, omdat hij niet te ver van de molen weg durft te zwerven, er loopt al trekking naar zee - een glimmende romp in het licht. Rijzend, dalend in het onstuimige water. Een boot, gekapseisd, de buik omhoog; opzij van de boeg een gezicht, wit en gehavend met donkere bludsen; een mond als een gat, die roept, hijgt, open onder water gaat, als een roller kuivend overloopt, en dan drijft er een kleine plek van haren. Hij rukt de sloep met de kop op de wind, wrikt haar naar het gezicht, dat weer boven is gekomen, strompelt naar voren, buigt zich overboord en grijpt een oliejas. Zijn handen glijden er af, hij moet greep hebben, anders slaat de hele zaak op haar kant en dan liggen ze met z'n tweeën te water. Hij plast en graait in het donker naast de flank, golven bruisen over en storten plassend in de boot, dan grijpt hij haren, - verdomd, wat zijn die lang!, - slaat ze om de vuist en trekt. Het is geen weer om je te verbazen, en hij moet vlug zijn als de weerlicht, want de boot slaat vol. Maar als hij weer staat, moet hij toch de lantaren hebben, om te zien of het waar is; en het is waar. De drenkeling, die hij aan de haren binnenboord heeft gesleurd, en die nu met het gezicht omlaag in het buikwater ligt, is een vrouw.

De omgeslagen boot is verloren, daar doet hij niet eens moeite voor, al is de verleiding groot om te proberen haar te bergen. Maar er staat een smak water in zijn eigen boot; hij moet maken dat hij aan wal komt, wil hij zichzelf niet van de bank roeien. Hij roeit voor zijn leven, want de zuiging

naar de open zee is sterker dan hij gedacht had; maar na een half uur zwoegen komt de flank van de molen druipend uit het donker, plat en hoog en glinsterend van biggelende druppels. Dat heeft hij mooi uitgemikt, want als hij de lantaarn heeft drooggezet en de drenkeling optilt en aan dek stoot, zakt de boot als een schots onder zijn voeten weg; hij moet zich aan de handen optrekken, met de lijn tussen de tanden, wil hij het dek nog halen. Hij slaat de tamp van de lijn om een stut van het hekwerk van de reling, krap op tijd, de boot was al zo goed als vertrokken. Die mag hij wel als de bliksem leeg gaan hozen, als hij haar behouden wil; maar voorlopig ligt ze, de rest komt later.

Hij draagt het slappe lichaam over de schouder de trap af. De vloer van de kajuit is glad van het water, hij heeft daarstraks het luik opengelaten. Maar de lamp brandt nog en het kacheltje ook; gauw het luik dicht, dan wordt het wel weer warm. Hij kijkt even naar het gezicht: een jonge vrouw nog, een meisje zou je zeggen; breed bij de ogen als een russin en de haren zijn witblond, dat is te zien, al zijn ze nat. Ze ligt daar of ze dood is, haar ogen zijn bolletjes in blauwige holten, haar mond hangt open en ook daar is bloed.

Hij tilt haar op, een zware, slappe pop in die kleine ruimte; haar hoofd hangt log aan een weke hals, verdomme, als hij haar nek maar niet gebroken heeft met het geruk aan die haren! Wanneer hij haar over de knie neemt slaat een vallende arm de lantaren van tafel, ze botst op de vloer met een gerinkel van glas en de vlam slaat uit, maar gelukkig brandt de olielamp nog. Zij ligt zwaar op zijn dij, geknakt in de lendenen; als hij drukt geeft ze toe en braakt. Het lijkt haar een beetje leven weerom te geven, dat gewurg en gekokhals; als hij haar weer op de rug draait hoort hij haar snuiven, en de oogleden trillen, al gaan ze nog niet open. Hij wil nog gaan pompen met haar armen, om de ademhaling terug te brengen, maar als hij de kou voelt van haar handen en hoort dat ze zelf al ademen kan, staat hij op, stroopt de jas van zijn natte lijf en schopt de laarzen uit, die vol water zijn geslagen; dan knielt hij naast haar en kleedt haar uit.

Haar jas, de laarzen die ze aanheeft; en een broek draagt ze, ze is helemaal als een man gekleed. Dan iets vrouwelijks: een lichtblauw truitje, zoals een kerel het nooit zou kiezen, daaronder een borstrok en dan iets van zij, dat hij stukscheuren moet, omdat hij er zo gauw niet achter kan komen hoe het

opengaat. Een corset heeft ze niet aan, en ze heeft het niet nodig ook; ze is gebouwd als een jong dier. Hij staat even naar haar te kijken, als ze naakt op de vloer ligt, of ze slaapt. De oogholten zijn donker en haar haren liggen, als een tros kletsnat wier, met een bocht boven haar hoofd. En vol blauwe plekken zit ze; ze moet een robbertje gevochten hebben met die gekapseisde boot.

Een ruige handdoek is niet te vinden; Bout had er een, maar die is naar moeder toe. Dan maar een deken, dat is net zo goed; als het maar gauw gebeurt, want de ziel van een mens is eerder uit zijn lijf dan er in. Hij wrijft haar met de deken, tot het zweet van zijn voorhoofd biggelt en langs zijn neus op haar huid drupt; dan gooit hij de deken op tafel. Staat nog een ogenblik te kijken, met de vuisten in de zij. Ze leeft, maar de kou wil niet wegtrekken; een klomp ijs, dat kind. Wat een prachtig lijf; zo gaaf, zo mooi, zoals het daar ligt. Bijna een jongen, een bloem in de knop; zonde voor God om dat verloren te laten gaan. Maar 't geneesmiddel, waarmee hij een jaar terug Flip in het leven teruggehaald heeft, toen die stijf en zo goed als dood uit de glaskoude golven van de Oostzee werd gehesen, is wel raar in dit geval. Het zeemansleven is een rauwe beweging, maar twintig geslachten strenge kuisheid praten ook nog mee.

Toch aarzelt hij niet lang; want wat voor een man gelukt is moet voor een vrouw ook lukken, en bij 't vechten voor een leven kijk je niet op de zedelijkheid. Hij trekt zijn kleren en zijn sokken uit, droogt zich af met de deken; zwaait een paar keer met de armen, schopt met de benen en wrijft zich zijn heupen en zijn borst en zijn buik, om de huid te laten tintelen. Dan pakt hij haar onder de schouders en de knieën en legt haar te kooi. Als hij op haar kruipt en de dekens over zich heen trekt, huivert hij van de kilte van haar lijf; maar dat is alleen maar het begin. Zo een paar uurtjes liggen, om de beurt op de rug en op de buik, om de kanten warm te houden; dan 's kijken of er leven in de brouwerij weerom komt.

Als hij ligt te staren naar de lage zoldering van de kooi, en met de voet langs haar kuiten wrijft, om die ook hun deel te geven, dringt het pas goed tot hem door, wat een rare vertoning het nu eigenlijk is. Hij zucht, met bolle wangen, krabbelt op zijn natte kop, wil opstaan; maar gaat dan toch gehoorzaam weer liggen, gehoorzaam aan dat instinct, dat bevel in zijn gedachten: behoud 'r! Behoud 'r, dat is de wet van de zeesleperij; wie zijn sleep laat slippen is niet veel beter dan een moordenaar.

Maar bliksem, man; zo maar pardoes met een bewusteloze blote vrouw in je kooi te liggen, dat is een nieuwe vertaling van die wet, dat moet wennen, daar moet je maar niet te veel over denken. Niet denken aan vroeger, al lig je nou honderdmaal doodstil en met open ogen, en al komen ze op je afgezwermd als gieren, die herinneringen. Niet denken, niet kinderachtig zijn; je bent bezig een mens in 't leven terug te broeien, vader!, wees trouw en geduldig als een kloek op haar eieren. Maar de gedachte aan Nellie, aan al die dingen, die hij na haar dood had weggeknepen uit zijn gedachten, dat houdt hij toch niet uit; het is nog lang niet warm genoeg bovendien. Hij staat op, slaat de dekens weer over haar heen; dan pookt hij in de kachel, gooit er een bots kolen bij, zet de klep en de schuif wijd open en stopt een pijp met een pruikje. Als de tabak goed is ingebrand en platgedrukt met de duim, dat er geen vonken uit kunnen vallen, hangt hij de lamp in de kooi, pakt hun oliejassen op en spreidt die over de dekens; dan met het boek van Kees en de pijp in de mond weer de koets in. Als hij de dekens terugslaat en met de binnenkant van zijn arm voelt of ze al warmer wordt, trekt hij de neus op en mompelt: ‘nou nou’, want 't wil nog niet best. Er komt wel een beetje kleur in haar gezicht, maar het is nog geen gezondheid, en haar adem is nog bar zwak. Hij trekt de dekens over de rug, tot in zijn hals, gaat liggen, - bliksem, wat is ze koud!, - legt het boek boven haar hoofd op het kussen en paft de pijp nog eens aan. Die brandt lekker; nou maar geduldig zijn, oppassen dat je haar borst niet indrukt met je zware tabernakel, en een potje lezen.

‘*Op JOHANNIS DAGH des jaers* 1629, *sijnde den vier en twintighsten der Somermaend, quaemen wij bij 't HOOFD DER GOEDE HOOP. Eeven te dier tijd saegen wij een seer groot en grouwelijck Beest uyt de Zee, ter sijden van 't schip, met een groot geweld opschieten. Vreeslijck was d'aenschouwingh. 't Scheen seven Hoofden te hebben. De mond was soo onmaetigh groot, dat men 'er wel een geheelen Deenschen Os had konnen inwerpen....*’

Hij kijkt neer op het witte gezicht tussen zijn ellebogen. Jong is ze nog, een jaar of zestien, zeventien misschien. Hoog voorhoofd, breed, een sterke mond. Er is iets verdrietigs om die mond, maar ook verbetenheid. Of ze woedend is geweest op de zee, die haar zo te grazen had genomen; zich met een smalende glimlach onder water had laten slepen, met een gedachte van: Jammer, 't was zo mooi, en nou al voorbij.

Waar zou dat kind vandaan komen? In 't holle van de nacht,

met een open boot op 't water, in hartje noodweer, met mannenkleren aan....? Als je er over nadenkt word je er gek van; lezen, vader, niet liggen teuten! Aan een gek heeft dat schepsel niets, een hèn moet ze hebben. Het kacheltje trekt loeiend aan, smoorheet wordt het; dat gaat goed, zo. Aanstonds moet ze maar 's op de buik, 't brood hoort aan twee kanten gebakken. Bliksem, Jan, jongen; 't leven kan toch rare slangetjes sturen. Als Coba, die zegt dat-ie de toekomst kan voorspellen uit de handpalm, nou 's voorspeld had: ‘hedennacht, kapitein, zult gij met een vrouwelijke drenkeling te kooi liggen, daarbij een pijp roken en de leugens van Sam de Vries lezen’.... Lekko, vrind!; dààr niet aan denken, want dan zou je jezelf met een naald willen steken, om te voelen of je wel echt bent. Maar je bent echt, en zij is 't ook. Ze is al weer bijna echt, haar wangen krijgen kleur, ze begint voller te ademen. Rare oortjes heeft dat kind, net schelpen. Kijk vóór je, sufferd! Waarom heten die dingen anders oorschelpen? Lees liever, en laat je pijp niet uitgaan.

‘*Indien dit Schrick-Dier tegens 't Schip had aengestooten, wij hadden gewisselijck in groot gevaer gestaan, en buyten twijfel groote gaten in de kiel gekregen; doch 't schoot 'er even voorbij heenen. 't Was soo groot als een Wallevisch; op 't lijf geheel graauw, vol klitzen. Onze Hoofdman....*’

De regen vlaagt over het dek; de wind bonkt met de emmers en laat de ladder schudden, soms trilt het licht ervan. Het wordt ondraaglijk heet in het hokje; als hij naar het kacheltje kijkt staat dat fel rood te gloeien, de tafelpoten glimmen. Het zweet druipt tappelings langs zijn wangen, zijn hals, maakt zijn borst kil van klamheid. Het lijkt of zijn ogen opzwellen van de hitte, als hij rondkijkt doen ze pijn. Doodstil ligt hij, maar in zijn kop vecht hij als een tijger met de gedachten, die aan komen stormen, steeds weer opnieuw, met de spoelende golven van de wind. Dagen achtereen heeft hij het roer gehouden, op de zwaarste zee, maar de deining van het leven loopt soms zo hoog, dat hij niet weet hoe te koersen op een veilige streek, door al die verwarring heen. Wat is dit nu weer, wat heeft dit nu weer te betekenen, welke aframmeling heeft God nu weer op het oog? Hij....

Dan keert hij het gezicht naar haar toe, opeens op de een of andere manier gewaarschuwd, en ziet, dat ze ligt te kijken. Haar ogen zijn open, wonderlijke ogen, heel licht blauw, bijna wit. Nog nooit zulke ogen gezien bij een vrouw; alleen bij

mannen, die lang in 't licht en de ruimte hebben gevaren. Ze kijkt, zonder dat de uitdrukking op haar gezicht verandert, aandachtig, zonder de ogen neer te slaan of verschrikt te zijn of te bewegen. Ze kijkt naar zijn haren, zijn oren, zijn mond; dan weer naar zijn ogen. Haar lippen bewegen, of ze iets doorslikt. Ze kijkt ze hem aan, tot hij er ongedurig van wordt; maar hij kan zijn ogen niet afwenden van de hare, van die rare, lichte zee-ogen. Dan sluit zij ze, trekt even met de mond, haar gezicht heeft een ogenblik lang een grappige, verbouwereerde uitdrukking; en dan kijkt ze weer, haar gezicht wordt weer ernstig, aandachtig, of ze naar een verhaaltje ligt te luisteren.

Hij zegt: ‘zo, dat is dat’; als hij opstaat merkt hij pas, hoe jichtig hij is. En nat van het zweet, kletsnat. Hij trekt het dek over haar heen, gaat zich afdrogen met zijn borstrok. Hij vraagt, met het hemd in de hand: ‘kun je je eigen afdrogen? Of ben je nog te slap?’

Ze antwoordt niet, kijkt hem alleen maar aan. Hij slaat het dek terug en droogt haar af, ruw en onhandig; haar armen, haar benen, hij laat ze weer vallen of het dode dingen zijn. Maar ze zijn niet dood, ze leven weer; de huid voelt gloeiend aan. Dat karweitje is gelukt, in drie uur tijd. ‘Nou zus’, zegt hij, als hij haar weer toedekt met een paar stompen boven haar schouders; ‘dat was op 't randje, met jou. En een rare komedie, dat was 't. Ga nou maar slapen, dan doe je ook wat.’ Hij neemt de lamp uit de kooi, het boek van het kussen, en schuift met een ruk de gordijntjes dicht.

Als hij alleen in het hokje staat, groot en naakt en dampend, wrijft hij met de hand over de ogen en kijkt 's rond. Zijn kleren zijn nat, die kan hij niet meer dragen; hij zoekt een schoon stelletje uit de lade onder de kooi. Kleedt zich aan, trekt de laarzen aan de benen en dweilt met zijn broek en haar borstrok, samengerold tot een zwabber, de vloer. Dan pakt hij haar natte spullen in haar oliejas, trekt zijn eigen aan, zet de krukjes, de tafel en de bank recht, tempert de kachel en gaat, met de scherven van de lantaren op 't asblik, naar boven, het dek op, om de sloep leeg te hozen. De wind is koel, hij wordt duizelig van ineens die ruimte, na drie uur bedompte roerloosheid. De regen klettert op zijn rug; maar vooruit! De scherven overboord, en aan het werk.

Hij martelt met de sloep tot het begint te schemeren. Als 't ding eindelijk in de davits hangt gaat de zon op, een gele streep boven de einder. Hij is bezig met de vallen op te schieten,

als hij een geluid achter zich hoort; hij kijkt om en ziet het luik omhooggaan. Ze komt, met oliegoed en laarzen aan, het dek op; haar haren opgerold tot een knoop op haar hoofd. Hij gaat naar haar toe; zij loopt naar de reling, maar lijkt toch even op hem te wachten, met haar handen al aan de jacobsladder. Als hij haar aankijkt moet hij bijna lachen, zo jong ziet ze er uit, met dat brede gezicht onder die muts van haar en die vreemde, lichte ogen. Ze kijken elkaar een ogenblik aan, dan klimt ze als een kat de steiger op. Hij roept omhoog: ‘hee! Kan je geen dankje zeggen?!’ Maar ze is al weg. Haar stappen klotsen op de steiger, ze draaft.

Hij grinnikt in zijn eentje, omdat het allemaal zo raar is en gelukkig voorbij; dan zakt hij af in de kajuit, schopt zijn laarzen uit, hangt zijn jas aan de kastdeur en gaat te kooi, na de grendel op het luik te hebben geschoven.

Als hij de lamp heeft uitgeblazen en ligt te staren naar de poortjes in het koekoeksluik, die langzaam lichter worden in de nieuwe dag, kan hij het allemaal al bijna niet meer geloven. Hij slaapt in met een vreemde, onbekende stemming: heel moe, en heel jong, en heel verwonderd.

***

Maar na een uur of vier is het weer de oude kaptein Wandelaar, die thee zet. Grimmig, zwijgzaam; de man, die thuishoort in de wind en de donkerte en de regen. Hij pakt zijn bullenkist in, eet een homp brood, slorpt een mok thee en sluit dan de boel af.

Hij wandelt langs het strand, schoppend met een aangespoelde kurk, zwoegend door het mulle zand om naar een mand of een krat te gaan kijken, slentert langs het bruisen van de zee tot het tijd is. Dan keert hij om, sluipt op het nippertje aan boord van de veerboot, met een opgeslagen kraag en de pet diep in de ogen, als een boef.

Die avond zit hij weer in een hotel, eenzaam aan een tafeltje, starend naar het lege glas, dat hij langzaam ronddraait op het blad. Er speelt een strijkje en om hem heen wordt vrolijk gepraat. Ze wordt vol, de zaal, als de schouwburg uit is. De mensen dringen rond de tafeltjes. Stuk voor stuk haalt de ober bij hem de lege stoelen weg, tot hij zit, zoals hij altijd geweest is en altijd blijven zal: alleen.

Hoofdstuk XV

Als hij op het kantoor gaat horen wat de orders zijn, komt mijnheer Beumers van Haaften met de opdracht voor een zuig-persmolen naar Pernambuco. Hij kijkt den man eens aan, zegt dan: ‘Pernambuco.... da's een eind.’ Als hij weer buiten staat denkt hij: jongen, Jan, 't wordt tijd dat je met dien meneer's afscheid maakt. Die wil proberen hoe lang de kruik te water gaat, maar 't antwoord zal ik 'm niet leren. Pernambuco....

Afijn; eind goed, al goed. We zullen maar zeggen: wien God over de knie heeft, vergaat niet.

De reis met de ‘Frisia’ verloopt rustig en gestadig, tot in de buurt van St. Paul, de tombe op het graf van den meester van de ‘Jan van Gent’. Daar gaat het waaien, een typhoonachtig nummertje; het bakbeest van een molen gaat tekeer of ze door een horzel gestoken is. Maar het dodendansje is te kort en te hevig om er helemaal in te geloven; het is voorbij, voor een mens de gelegenheid heeft gekregen om aan 't hiernamaals te denken.

De deining die er loopt, nadat het feest is overgedreven, doet niet gezellig aan; zij hangen een dag en een nacht lang te zwoegen aan de binten van het ruim; menselijke vleermuizen, bungelend en piepend, vlerkige gebaren makend in het flakkerende schijnsel van de lantarens. Zij plassen en spartelen in het spoelwater, bij het stelpen van de lekken, die door het werken van de bovenbouw op steeds weer andere plaatsen sissend tevoorschijn spuiten. Het werk is nog niet gedaan, als alle hens ineens aan dek gefloten worden; wanneer zij duizelig en knipperend in het valse licht staan, horen zij dat er een vuurpijl is gezien en de sloepen klaargemaakt moeten worden, kaptein Wandelaar vaart ter assistentie.

Het slepersbloed kruipt waar het niet gaan kan; assistentie verlenen met een persmolen is al gek genoeg, maar deze lekkende doodkist door de wind te brengen en dwarszees weg te varen

is een lange neus maken tegen mageren Hein. Maar wat de schipper doet is welgedaan; ze strompelen, sullend en schuifelend over het kantelende dek, naar de sloepen en maken die klaar; onderwijl telkens, over het gigantisch spel van de watetbergen heen, naar de einder turend, om te zien of het waarachtig waar is.

Na een kwartier sliert een tweede vuurpijl de hemel in; de kapitein geeft order om er ook een af te steken, dan krijgen de drenkelingen daarginds weer een beetje moed in 't leven. Bootsman Janus mag de blijde boodschap loslaten in het luchtruim, hij gaat er bijna bij van de sokken; de rosse bliksemstraal schiet sissend de wolken in met een doffe klap en een barstende rookwolk, die opgekrukld wordt door de wind en platgeblazen op het water. Jan houdt zelf het roer, hij heeft de spaken beet met losse handen en staat te zwengelen als een dol geworden orgeldraaier, hard stuurboord, hard bakboord, een beangstigend gezicht. Maar hij is de beste roerganger van het schip, hij stuurt de ‘Frisia’, die zelf kop en kont niet meer uitelkaar kan houden, als een stoomtram tegen de hellingen op, laat haar zwenkend duiken in het zwalpende schuim op de kruinen, loodst haar behendig door de dalen heen, zonder dat ze de kans krijgt om haar buik te laten bekijken. Flip, die handige jongen, heeft een riem om zijn middel, speciaal voor dit soort gelegenheden; er zit een zware ring aan met een musketonhaak, die slaat hij door een oog van de kaapstander; knappe duivel, die hem dan nog mee naar de watermeisjes krijgt om krijgertje te spelen in het wier, zoals toen, in de Oostzee. Hij staat zwabberend te kijken naar Jans stuurmanswerk, zijn pijp onderste boven in de mond, eerder waait hem de broek van 't lijf, dan dat hij die loslaat.

Na een goed uur, waarin nog twee vuurpijlen hebben gesmeekt in de verte, krijgen zij de drenkeling in peiling: een wit schip met een klippersteven, als een gewonde meeuw op de bloeddorstige zee. Jan stuurt de ‘Frisia’ lenzend onder haar langs, brengt dan de platte kop van de molen, door woedende aardbevingen van water, in de wind en gaat, volle kracht draaiend met het zwoegende machientje, naar haar toe boksen; het lijkt een grotesk lokspel van twee verliefde monsters. Aan dek van het scheepje is niemand te zien; een slankgebouwd schoenerjacht, deerlijk gehavend. De geknakte vleugel van de grote mast hangt over haar reling, in een verwarde woestenij van zeildoek en touwwerk; de maststomp beukt bij iedere zee

tegen haar flank als een stormram, het gedaver is door de waterdonder heen te horen. Het is duidelijk dat ze water maakt; hoog tijd, dat daar eens iets aan gedaan wordt. Flip, Janus, Bulle, Kees en de jongen Kareltje mannen een sloep; als zij te water gaan komt Bout ook eens even kijken. Hij staat wijdbeens en waggelend in het overstortende water; benen, billen en armen van zijn ketelpak staan lillend bol met wind, of hij van dril is. 'Kan 't niet wat zachter?!' schreeuwt hij, zijn mond op Jans oor. Maar die maakt een ontkennend gebaar en zwaait met de arm, ten teken dat ze vieren moeten.

De sloep komt vrij, begint haar dansende kruiptocht naar het gemartelde vaartuig. De golven gaan zo hoog, dat ze soms hele tijden niet te zien is; maar dan kruipt ze weer tevoorschijn op een helling, stuipig krabbelend met stijve riempootjes, als een tor, die op de rug ligt te verdrinken, en verdwijnt opnieuw in een schuimkuif. Nog steeds is er geen sterveling op het dek van het schoenertje te bekennen; Jan laat een paar keer de stoomfluit brullen, want er moet daar iemand zijn om de lijn op te vangen, - de jongens kunnen niet langszij komen met deze zee, ze zullen man voor man binnenboord gesleept moeten worden, gelukkig is het water niet koud. Het hese geschreeuw van de sirene komt niet door de wind; maar ze moeten daarginds toch iets in de gaten gekregen hebben, er komen mannetjes uit een luik gekropen, die naar de reling waggelen en daar gaan staan zwaaien en gebaren maken. Ze zitten knap in angst, die gasten; de heksloep hangt al versplinterd te zwabberen in de davits, die is hun zeker uit handen geslagen, toen ze haar probeerden te strijken. Bout schreeuwt: 'Prutsers..! Naar.... beneden..!' en slaat hem gedag op de schouder, voor hij weer naar zijn trapgat schaatst en afzakt in de machinekamer.

Na een half uur zenuwachtig gekrabbel weet Flip de sloep in 't luwtje van de schoener te brengen; daar gaat de lijn. De koekebakkers aan dek zijn zo verbijsterd door het wonder van vijf zeemeermannen, die op een kurk de hel uit komen peddelen en dan met een touwtje gooien, dat ze de lijn over laten slieren, zonder dat het in hen opkomt dat ze hem pakken moeten. Maar bij de tweede keer slaan ze in de lucht en bij de vierde hebben ze beet. De rest schijnen ze te begrijpen; als de eerste man uit de sloep overboordspringt, met een boei om de borst, trekken ze en palmen hem in. Hij kriebelt tegen de flank van het scheepje op; spartelend als een kikker, maar dan heeft hij de reling gegrepen, hijst zich aan dek, stroopt de boei af en

zwaait met de armen, - die binnen bennen, bennen binnen. De boei wordt weer teruggetrokken, met moeite en zorgen komen ze alle vijf veilig over. Flip het laatst; hij heeft eerst een sleeptouw over laten halen, want de sloep mag niet verloren gaan. Die moet maar blijven dansen in de oneindigheid, een meter of vijftig vrij van het schip, daar kan ze geen brokken maken.

Nu de jongens daar aan boord zijn zou hij een tros over kunnen laten zetten; maar het zou malligheid wezen, de boel zou aan flarden gaan met deze deining. Beter maar rustig afwachten en in de buurt blijven, tot de zee wat afgeflauwd is. Hij wenst ze welkom binnen met een paar korte stoten op de fluit, ze zien het, meer dan ze het horen, en zwaaien vrolijk weerom; die knapen bevalt dat best, zo'n uitstapje, iedereen wil wel eens buiten zijn tobbe zwemmen. Ze gaan de ravage aan dek van de schoener te lijf met voortvarendheid, kappen en hakken en rukken aan vastgewoelde touwen; maar er komen spelbrekers uit het ruim, zenuwachtige mannetjes, die gebaren maken en naar de molen wijzen en dan achteruit. Het is te zien dat Flip en Janus en Bulle ervan in de war raken, ze staan te konkelen en te gesticuleren in het steeds weer overzwalpende water en voeren niets uit. Dan flikkert plotseling een schitterlichtje; het is Flip, die een morselamp te pakken heeft gekregen en nu een bericht seint.

'*Ze willen van boord!*'

Van boord?! Die mensen zijn gek! Het schip is nu best te houden, met een paar uur kan ze weer recht op haar kiel liggen. Maar hij heeft al bekeken dat het een kostbaar gevalletje is, dat jacht; als die gasten met alle geweld in de fuik willen zwemmen, vooruit dan maar. Een schip, door de bemanning verlaten, wordt een goudmijntje voor wie haar weet te bergen.

Hij seint terug: '*breng over!*'; opeens zenuwachtig van vreugdige opgewondenheid.

***

Ze komen, met oneindige moeite; achttien man, in twee reizen, allemaal slap en wezenloos en ellendig door het gezeul onder water aan de lijn. Hij heeft geen tijd om hen te bezichtigen, dat laat hij aan Bout over, die ze het vooronder in loodst. Hij heeft zijn aandacht nodig bij het schip; de avond begint te vallen en als 't even kan moet de zaak aan kant zijn voor het nacht wordt. Ze schieten op, daar ginder, nu die

benenbrekers eenmaal uit de voeten zijn; de grote mast wordt losgekapt en met rommel en al de ruimte gegeven, dan prutsen ze een druiltje omhoog aan de zwiepende kruismast, en proberen haar in de wind te brengen. Het lukt, met hangen en wurgen; maar ze ligt veilig de golven af te rijden voor het donker is. Jan seint, dat ze licht moeten maken en staand bestek zien te houden; hij kan nog niet vastmaken, een molen is geen sleepboot. Morgen, misschien, anders overmorgen; als ze maar in de buurt blijven kan het zo wel een dagje lijden.

De lichten gaan op, daarginds; een dubbele uitkijk op de bak houdt ze in de gaten. Als hij eindelijk omlaaggaat, na Coba het roer te hebben gegeven, die ook wel eens iets uitvoeren mag, na al dat gesoes in de lekkere droge warmte daar beneden, vindt hij in het vooronder een zonderling gezelschap. Zestien mannen in ondergoed, met brood in de vuist en ongeschoren gezichten; dan nog twee vrouwen, die hij in de gauwigheid van de aankomst over het hoofd had gezien. Een oude en een jonge; de oude is ziek en ligt te reutelen in de kooi van den bootsman, de jonge zit in een deken gewikkeld in een hoek, met aan weerszijden een ridder, die haar probeert te troosten, terwijl te zien is dat ze geen troost van node heeft. De jongedame amuseert zich best, die vindt het wel interessant, zo'n sensatie, vooral nu alles goed afgelopen is en zij gedachteloos uit de hand kan eten en met bewonderende ogen naar dien schipper kijken, die in gescheurd oliegoed en met een doorweekt hoedje op grimmig op de trap staat.

Eén van de mannen, een dikkerd met een rood gezicht en knipperend bijziende, komt naar hem toe, pakt zijn hand en brabbelt iets met volle mond; hij begrijpt er uit, dat hij een real old sport is en een damned fine staaltje van human greatness heeft gegeven. Dat kan wel wezen, maar hij zou toch graag 't een en ander weten over 't schip en de bestemming en zo; hij laat den man een oliejas aantrekken en met hem meegaan naar zijn kajuit. De dikkerd strompelt gehoorzaam achter hem aan, de mantel rillerig om de leden, als een arrestant.

In de kajuit verneemt hij, dat hij de eer heeft gehad Mr. Michael O'Conny, Mr Michael O'Conny, den Reuzel-Koning, known everywhere throughout the States, te mogen behouden voor de beschaving. Mr Michael wordt door volkstammen van vlees-arbeiders als een afgod vereerd, maar 't is ‘Mike’ to captain Wandelaar, put it there! Jan drukt afwezig de hem toegestoken hand; die is harig op de rug en zo week, dat het

lijkt of hij een plat sponsje beetheeft; een verrassing, zo'n hand aan het lichaam van zo'n beer van een man. Mr Michael O'Conny verzoekt den captain, om hem en de zijnen onverwijld naar Miami te brengen; en is pijnlijk verbaasd als hij te horen krijgt, dat hij naar Pernambuco gaat en daar de trein maar moet pakken, of de paketvaart. Maar hij schijnt het ten leste toch raadzamer te vinden, om maar te doen alsof hij het begrijpt, dat een molen, die nu eenmaal naar Pernambuco moet, niet naar Miami kan varen, ook al staan er een dozijn reuzelkoningen te springen aan dek. Over financiële zaken wordt niet gepraat, dat doet men niet, als good old pals onder elkaar; het enige zakelijke, dat Mr Michael O'Conny die avond nog heeft te doen, is zijn handtekening zetten onder de verklaring, dat zijn vaartuig, het schoenerjacht 'Patsy', door hem en zijn bemanning is verlaten op hoge zee op die en die datum te die en die ure, en daarvoor wordt hij nog uit zijn bed gehaald bovendien.

Wanneer ze aan een droge maaltijd zitten, zo omstreeks middernacht, zegt Bout: 'dat had je niet moeten doen, die Kees mee-sturen, want nou kan 'r niet gekookt worden.' Jan zegt: 'als de nood aan den man komt beginnen we maar aan dien reuzelkoning; ik denk dat die een seer leckere knabbelingh zal wezen, een lieflijcke kluyverij.' Bout begrijpt niet veel van hem, die nacht, hij is zo vrolijk als in geen jaren en maakt allerlei onbegrijpelijke grapjes, die wel de achterdocht op moèten wekken van iemand, die hem kent. Als het eten haastig naar binnen is, gunt hij zich zelfs geen tijd voor de pijp, maar gaat dadelijk aan dek. Bout vraagt: 'wat mankeert je? Je lijkt wel een hen in de trippeltijd!'; en hij zegt: 'wacht maar af, dikkop, en kijk ondertussen 's na hoe je "de honderdduizend" schrijft, in 't Volapuk.'

Als hij de trap opstommelt schudt Bout het hoofd, neemt nog een eitje vanwege de eenzaamheid en tikt het op zijn voorhoofd.

***

Een dag later maken zij vast en de reis begint. De omgekeerde wereld: een baggermolen die sleept; maar het gaat, al gaat het langzaam. De Amerikaanse gasten amuseren zich best aan boord van de 'Frisia', zij lopen overal rond en kijken achter alle deuren; Bout maken zij zo schichtig als een kat, door aldoor in de machinekamer af te dalen en daar schel te praten

en te lachen naast het stampen van de zuigers. De bemanning eet in het vooronder; Mr O'Conny en de zijnen gebruiken de maaltijden in de kajuit, of aan dek onder de zonnetent, want het weer is stralend en de wind zo luw, dat de nacht de beste tijd wordt. Zij liggen onrustig te woelen in harde kooien, terwijl voor de jongens op de 'Patsy' de droom van hun leven in vervulling gaat, want die slapen nu in veren bedden, eten de fijnste vleesgerechten uit blik en drinken wijn als water. Een leventje, daar aan boord van het jachtje; je zou zo in der eeuwigheid door willen varen. En de Amerikanen zijn op hun beurt ook in hun schik, this sensation is something new; miss Patsy O'Conny wil the captain tekenen, with his funny hat on, en the captain laat haar haar gang maar gaan. Hij staat zowat de hele reis aan dek, omdat nu alle wachten voor zijn rekening komen, en of er dan een jonge dame tegenover hem zit te gluren en te krabbelen, dat maakt geen verschil; ook al vloekt ze om het halve uur heel ondamesachtig en gooit een verfrommeld vel uit het reserve logboek overboord, because she can't get his nose.

Mr O'Conny vertelt van hun wederwaardigheden, hoe ze met het prachtigste weer van de wereld waren uitgevaren en na een dag of wat ineens in die wervelstorm verzeild geraakt, iedereen was zeeziek behalve hij en de kapitein. Hij vertelt ook, dat de 'Patsy' het ronde sommetje van achthonderdduizend dollar gekost heeft om te bouwen, en dat de grootste experts dat nog weinig vonden; gelukkig maar, want de heer O'Conny houdt er niet van om opgelicht te worden.

Daarom is hij de duivel gelijk, wanneer hij in Pernambuco door Captain Wandelaar in contact gebracht wordt met den agent van de Maatschappij, die aanspraak maakt op de somma van vierhonderdduizend dollar, zijnde de helft van de waarde van het geborgen vaartuig, welke volgens de wet den berger toekomt. De heer O'Conny is zo verpletterd door deze laaghartige aanslag op zijn levenswerk, dat hij den Amerikaansen consul in de arm neemt, maar deze kan helaas de eiseresse niet anders dan gelijk geven. Inderdaad; omdat de bemanning het schip verlaten heeft en overgedragen aan de zorgen van de bergers, kost hem deze excursie de helft van de waarde, vierhonderdduizend dollar. Maar, wie weet, is er met those Dutchmen te praten.

Dat is er, heel vriendelijk, bij een borrel en een sigaar, maar vierhonderdduizend dollar blijven vierhonderdduizend dollar,

en als het te lang duurt laat de agent het schip aan de ketting leggen, uitgetekend, wanneer personeel van de werf komt om het te dokken. Dat is te veel voor den heer O'Conny, zijn ‘Patsy’ in de boeien?!, dan nog maar liever naar de hel met vierhonderdduizend dollar! De agent rekent het zich tot een eer, de eerste te mogen zijn, die kapitein Wandelaar met zijn welverdiend succes kan feliciteren, en kapitein Wandelaar roept zijn mannen bijelkaar in een kroeg aan de havenkant, om mee te delen, dat hun aandeel bestaat uit vijftig procent, zijnde de somma van tweehonderdduizend dollar. De vreugde is minder uitbundig dan destijds, over de achthonderd pond van de ‘Cap Breton’; het bedrag is te groot dan dat ze het kunnen bevatten en bovendien zijn ze droefgeestig gestemd, omdat ze nu hun veren bedden en hun blikjes met fijne vleeswaren kwijt zijn. Maar Jan weet, hoe hij het onbevattelijke moet vertalen, om hun bij te brengen wat er eigenlijk gebeurd is.

‘Jongens,’ zegt hij. ‘Dit betekent: de eigen boot. In Holland ga ik haar kopen.’

En dan barsten de ruiten.

***

In Pernambuco een brief: aan captain J. Wandelaar, c/o Heuperman & Veerman, P.O. 34, Pernambuco. De agent overhandigt hem de enveloppe terloops, bij het bladeren in een map, zegt: ‘o, dat is waar, die lag hier nog....’ En hij steekt hem in de zak, achteloos, of hij gewend is post te krijgen.

Maar wie drie jaar gevaren heeft, zonder een letter van iemand te horen, kan dat bedrog niet lang volhouden. Hij heeft nog allerlei zaken te doen, maar eerst slipt hij een cafétje binnen, waar koperkleurige luiaards zwarte koffie lurken, en waar de stilte zingt met het gegons van duizenden vliegen; daar breekt hij de enveloppe open en leest.

West-Terschelling, 3 November 1912.

Waarde Wandelaar!

Ik heb je die middag nog proberen te bereiken, maar je was al weg. Ik hoorde pas zo laat wat er gebeurd was, omdat ik, vanwege de storm, de nacht lang in de post op het duin had gezeten, op uitkijk naar een eventuele strander, en vernam het bovendien pas van mijn dochter, nadat ik haar natte kleding had gezien; zij is een kind dat niet vaak uit zichzelf iets zegt.

Ik heb haar natuurlijk gestraft voor haar roekeloosheid, maar voor een deel was het mijn eigen schuld; als ik haar, na het overlijden van mijn beste vrouw zaliger, niet zo aan haar lot had overgelaten, zou ze niet zo geworden zijn. Maar je weet hoe dat gaat, huishoudsters zijn niets waard voor een man alleen, en omdat zij tenslotte ook maar alleen was en de schooltijd te boven, nam ik haar mee aan boord, als ik de banken opging; ze wou dat graag, en werd onder mijn ogen een matroos, zonder dat ik er iets aan verhelpen kon. Dat zit blijkbaar in het bloed, die aard; als ze een jongen geweest was zou de sleepvaart nog plezier aan haar kunnen beleven. Zoals de zaken nu staan, en vooral na het gebeurde met die boot, weet ik nog niet best wat ik met haar aan moet; ik denk maar, dat ik haar naar de huishoudschool in Leeuwarden zal doen, maar heb er wel een zwaar hoofd in, want zij is zo vrijgevochten als een jutter en als ze de branding maar ruikt is ze niet meer te houden, dan wil ze aan de tros en met haar neus in 't vliegende weer. Hoe het die nacht zo heeft kunnen komen, begrijp ik nog niet goed uit wat ze zegt. Voor zover ik het me voor heb kunnen stellen, is ze met die boot van de ‘Furie’ afgestoken, omdat er een kurkezak te water ging, en omgeslagen toen ze het ding enteren wilde. Maar wat ze aan boord van de ‘Furie’ te schaften had, is me niet duidelijk; ze zegt dat ze op haar bed lag en toen ineens wakker werd met het gevoel: de ‘Furie’ is losgeschavield, ze gaat op drift; en dat ze toen is gaan kijken en gelijk had. Ik kan 't me niet best voorstellen, want het schip lag dubbel gemeerd en zo vast als een muur, ik was er die middag nog aan boord geweest. Misschien weet jij er iets naders van? Schrijf het me dan, als je zo vrindelijk wil zijn, want het geval zit me dwars.

Beste Wandelaar, ik ben deze brief begonnen om je te bedanken, maar ik laat het hier maar bij. Riek is mijn enigst kind, mijn beste kind, zonder haar zou ik het niet goed meer kunnen rooien. Ik moet er niet aan denken wat er gebeurd zou zijn, als jij er niet geweest was, en daarom laat ik het hier maar bij; je begrijpt wel wat er in me omgaat en hoe mijn gevoelens zijn, ten opzichte van jou. Ik stond te kijken, toen ik van je reder hoorde dat jij het was, die haar behouden had. Wie had dat gedacht, toen ik je een jaar of wat terug teleur moest stellen wat die stuurmansplaats betrof. Maar misschien moet je toch maar blij wezen, dat het zo gelopen is; bij mij gaan de zaken bar slecht, ik heb van mijn twee boten de ‘Furie’ al op moeten

leggen, vanwege de slapte in 't bedrijf, en dan zou je toch ontslagen zijn geworden; wie weet ben je op deze manier veel beter uit. Maar mocht je ooit in verlegenheid komen, bij mij kun je altijd terecht. Ik heb gehoord van je vrouw; beschouw mijn huis als het jouwe, als je daar behoefte aan hebt. Ik weet wat het is, om weduwnaar te zijn, we moeten elkaar maar een beetje helpen, want zoiets moet je ook leren en dat valt soms niet mee, zo op je enigheid. Ik vroeg aan Riek, toen ze me het verhaal deed, en ik nog niet wist dat jij het was: wat was het voor iemand, die je gered heeft? En toen zei ze, na een hele tijd van denken: een rare man. Je ziet, ze is nog een kind, maar een best kind, en jij hebt me haar weerom gegeven, dat zal ik nooit vergeten. Kom eens praten, ik wil je de vijf geven, als vader tegenover vader; al kon je, wat de jaren betreft, een jongen van me zijn.

Met groeten, je toegenegen

BARTEL KIERS.

***

Kiers....! Hij ziet die avond weer voor zich, die tafel, dat lamplicht. Nellie en hij, uitgelaten als kinderen, overmoedig fantaserend over de toekomst, die zo rooskleurig leek, na de eerste brief van dien zonderling van het eiland. ‘Ik heb juist een stuurmansplaats open, misschien kan ik je wel gebruiken; wacht nog even met je beslissing, als je al met een ander doende bent....’

En dan, een dag of wat later, de tweede brief. ‘Heb inlichtingen ingewonnen.... een stuurman met schulden, dat lijkt me niet.... nu ze je faljiet gaan verklaren, heb ik er helemaal geen zin meer in.... Spijt me, maar ik heb al een ander. De groeten.’

Hij kent die brief, nu nog, zowat uit zijn hoofd. Het was de eerste waarschuwing voor wat komen ging, het begin van het eind. Hij zucht en schudt het hoofd, toch glimlachend om al dat kleine hulpeloze gedoe, nu al weer zo lang geleden. Hij vouwt de brief op, bekijkt nog eens de envelop. Raar kind; rare nacht was dat. Dan legt hij hem, na een weifeling, in zijn portefeuille. Bij Nellies portret, de biecht uit St. Johns, het dagboek van de ‘Cap Breton’ en het telegram van van der Gast.

Al die dingen zijn herinneringen. Zwarte herinneringen, die hij toch niet missen kan. Maar de nieuwe herinnering is anders: iets jongs, iets onwerkelijks; het vluchtige visioen van twee bijna witte ogen in een breed gezichtje, ernstig, of ze naar een verhaaltje ligt te luisteren.

Hoofdstuk XVI

Hij heeft het allemaal heel aardig uitgekiend, dat moet zelfs Bout toegeven, als ze er dag aan dag over praten, bij het oversteken van de oceaan, passagiers van de engelse koffiebark ‘Brigitta’. Voor Jan heeft deze reis iets feestelijks, het is voor het eerst van zijn leven dat hij als passagier vaart. Een luxe, die erg wennen moet; want wie midden in de nacht wakkerschrikt, omdat de wachtsman vergeten heeft hem te porren, zit al met zijn benen buiten de kooi voor hij zich herinnert, dat hij niets te doen heeft. Wonderlijk gevoel, die werkeloosheid; je moet er van houden, zo mee te varen, als een zieke.

Hij staat dikwijls op de kampanje, meestal in de late avond. Staart naar de slingering van de masttoppen tegen de sterren, de handen op de rug, soms mompelend. Zwijgzaam, verstrooid; wanneer de officier van de wacht, die een praatje wel gezellig vindt zo tegen middernacht, hem iets vraagt, of een opmerking maakt, krijgt hij dikwijls alleen maar een gebrom te horen, en dan gaat de schimmige gedaante van den passagier ijsberen voor de stuurstoel. Van stuurboord naar bakboord, van bakboord naar stuurboord, met soms een vlammetje in het donker als hij een pijp opsteekt, en dan een toertje om den roerganger heen, met een vluchtige blik op het kompas. Hij krijgt de bijnaam van ‘the Nightwalker’; het volk in het vooronder begint de jongens over hem uit te horen en dan doen snel de meest fantastische verhalen de ronde, want Flip is de enige, die behoorlijk engels spreekt, en hij is dronken van het nietsdoen in 't vooruitzicht van het alles doen.

Jan en Bout eten bij den kapitein in de kajuit; een gedrongen, buikige grijsaard met bakkebaarden en paarse adertjes op de wangen. Zij zeggen niet veel tijdens de maaltijden, maar kapitein Limingdon maakt dankbaar gebruik van hun aanwezigheid, door systematisch zijn levensloop te vertellen, te beginnen met zijn tiende jaar, toen hij de apotheek zijns vaders ontvluchtte

om naar zee te gaan. Hij legt er de nadruk op, dat hij uit een Apotheek afkomstig is, hetgeen heel iets anders zeggen wil dan een drogisterij, en staat lang stil bij de Lords en de Peers die hij vervoerd heeft, met kleine starende oogjes naar de zachtgeel geverfde zoldering en een glaasje in de vuist, dat rust op zijn gespannen druppelbuik, naast de bocht van een horlogeketting, waar een gouden meerminnetje aan hangt. Een schipper van de oude stempel, die captain Limingdon; in de beslotenheid van zijn kajuit spreekt hij de leden van zijn bemanning aan met naam en voornamen voluit, maar aan dek en in functie heten ze ‘Man’. Hij laat nog slaan met de zweep, als er iets misdaan is, en dat moet voor zijn ogen gebeuren, met de hofmeester bij de hand met een klapstoeltje; maar na afloop overwint de apothekerszoon den inquisiteur, dan geeft hij instructies bij het cureren van de striemen, met een lorgnetje verscholen in de wenkbrauwen en zijn ogen dicht op het huiverende vlees.

Bout luistert aandachtig naar zijn verhalen, omdat het engels is en hij de indruk heeft dat de man zijn taal prima spreekt; maar Jan raakt aan het mijmeren, bij het eentonige gedeun van die borststem. Soms denkt hij aan niets, is alleen maar weg uit die kajuit, in de ruimte. Dan komt in die ruimte de zee, fonkelend in zuiver zonlicht, en op die zee een sleepboot, klein, sterk, nijver, varend op een rechte koers, met een rookveer van de pijp naar de einder.

Ja, zegt Bout; dat heb je aardig voor mekaar geprakkizeerd, kaptein, dat moet ik toegeven. En dat moet de heer Beumers van Haaften ook, wanneer Jan hem zijn plannen voorlegt. Eerst was meneer Beumers erg uit de tijd, toen hij hoorde dat kapitein Wandelaar wegging, had hij dàt aan hem verdiend, na al die jaren, en.... Maar als hij begrijpt, dat de kapitein met zijn eigen boot dóór wil blijven slepen voor de maatschappij, tegen dezelfde prijs als de transporten op eigen kracht, trekt hij bij. Hij luistert aandachtig naar de berekeningen, die hem worden voorgecijferd met nuchtere, bedaarde woorden, soms een gebaar, of een korte vraag om bevestiging. Kapitein Wandelaar heeft, uit de gegevens, op zijn reizen met bagger-materiaal verzameld, een tarief per mijl en per ton becijferd; hij stelt nu voor dit als basis te nemen. Het tarief is bijna de helft goedkoper dan dat van Kwel, en meneer zal begrijpen dat het een scherpe exploitatie worden moet; daarom kan hij het tarief alleen garanderen, wanneer de Maatschappij hem een optie geeft voor alle transporten op de lange trip, die zij aanbesteden

wil. Meneer Beumers kijkt ervan op, zo'n zakenman had hij niet gezocht achter dien schipper met zijn stuurse ogen en zijn stugge mond. Hij gaat er niet dadelijk op in, speelt een tijdje met een vouwbeen, zonder op te kijken van het vloeiblad; dan zegt hij, dat hij het eerst met de andere directeuren moet overleggen. Maar bij de deur kan hij het toch niet langer voor zich houden, en vraagt: ‘m'n beste kapitein, wees 's een ogenblikje nuchter. Wij hebben soms vier, vijf transporten tegelijk; hoe wilt u.... met dat onnozele bootje....’ Kapitein Wandelaar kijkt hem aan. ‘Onnozel bootje?’ vraagt hij. ‘Heeft ù 'r al gezien?’ En dan gaat hij de deur uit; Bout staat buiten te wachten onder de bomen aan de gracht.

‘En....?’ ‘Afwachten,’ zegt Jan; maar in zijn hart weet hij, dat hij die optie krijgen zal. En dat is een knaap van een stap in de goede richting; Kwel zelf heeft eens gezegd: wie de Baggerwerken heeft, regeert de sleepvaart.

Het worden een spannende dag en een onrustige nacht van wachten, dan komt het bericht, of hij in de loop van de middag even op het kantoor wil komen. Hij komt, altijd dezelfde; maar in zijn borst een angstig kind. De heer Beumers heeft met de andere directeuren overleg gepleegd, en men heeft besloten hem in dienst van de Maatschappij te handhaven, tegen een aanmerkelijk hoger salaris. De heren hebben met belangstelling van zijn berekeningen kennis genomen en zijn bereid, zelf voor de aankoop van een sleepboot te zorgen, die hij dan commanderen zal.

Zijn vuisten ballen zich, zijn gedachten schreeuwen van spijt en woede; als hij antwoordt kijkt hij zo strak naar het bureau, dat het begint te deinen als een molen op een lome zee. Maar zijn stem is rustig en onverschillig, hij luistert zelf verwonderd mee. 't Spijt hem geweldig, zegt hij; maar dan hebben de heren de bedoeling verkeerd begrepen. Hij bedoelt: eigen baas, een standaard-tarief, en een optie op alle transporten, hoe groot en hoe zwaar ook, al zijn er vier boten voor nodig. Meneer Beumers lacht er bijna van, zegt: ‘maar m'n beste kapitein, als u een ogenblikje nuchter bent....’

‘Ik ben nuchter, meneer,’ zegt hij; ‘daar ontbreekt het me niet aan. Laten we er niet verder over zeuren; als u er geen zin in heeft, dan moet u het laten. De firma Kwel was goed genoeg vóór mijn tijd, ze zal het nù ook nog wel wezen. In ieder geval zeg ik u nu maar vast gedag, voor 't geval onze relatie hiermee af mocht lopen.’

Meneer Beumers is te verbaasd, dan dat hij nog een toepasselijke volzin kan vinden, voor de deur in het slot gaat.

***

Bout zegt: ‘ik heb 't wel an zien kommen, varen is je werk, zakkenrollen moet je aan de vaklui overlaten.’ Maar hij luistert niet; hij zit met grimmige ogen naar buiten te staren en laat zijn glaasje draaien op het tafelblad. Bout kijkt hem er nog eens op aan, zucht dan, haalt een handvol klein geld uit zijn broekzak en roept over de schouder: ‘aanneme!’ Als de ober komt en op een papiertje cijfert, laat hij een dubbeltje rollen, maar houdt den man met een onverschillig gebaar tegen, als die bukken wil om het te zoeken. ‘Laat maar’, zegt hij, ‘da's voor de poes. Kom, kaptein.’

Ze passagieren langs de grachten en door de winkelstraten, tot het avond wordt. Onderweg praten ze niet veel; Bout kijkt naar de bootjes en de spreeuwen. Dan maar weer 's eten, ergens waar het gezellig is. Maar wat heb je aan gezelligheid, met iemand tegenover je, die zit te kijken of hij een kwaje dronk heeft? Bout geeft het tenslotte maar op, om na het poddinkje over het weer en de oorlogsgeruchten te praten; hij zit nog een tijdje zijn tanden te stoken en naar de dames te staren, die vis eten met twee vorkjes, dan roept hij ‘aanneme!’ en als ze tot een vijfje blijken te zijn opgelopen, al die kleinigheidjes om de verveling te verdrijven, geeft hij zes gulden en zegt: ‘houwen zo, Teun, da's voor 's een nieuw dassie, bij gelegenheid. Kom, kaptein.’ Zij gaan zwijgend naar buiten, een ober achterlatend, die in de spiegel kijkt.

Verdomd weinig te beleven, in zo'n stad. Hebben ze daarvoor al die belasting betaald? Geen tent is er meer open voor een Christen, als het carillon zijn deuntje van gehoorzaamheid over de daken heeft uitgetingeld. Alleen de rosse buurt, die blijft gastvrij; maar daar moet je gevoel voor hebben. Ze slenteren nog een beetje door de winkelstraten, waar de uitstalkasten nu spelonken zijn, met de spookachtige schimmen van modepoppen achter het glas, als drenkelingen onder het ijs; het gaat gauw vervelen, want je ziet jezelf lopen, in ieder raam waar je langs komt. Dan maar naar een hotel; Bout bestelt een kamer met een geeuw. De admiraal achter de toonbank vraagt beleefd: ‘één kamer?’, en Bout wordt er kwaad van, hij heeft nu genoeg van al dat getreiter. ‘Ja, potdome, wat dacht je dan?! Dat we ruzie hadden?’

Met een sleutel van de bibelebonse berg klimmen ze een zachte trap op; dan morrelt een slot in de zwaarmoedige stilte en de deur gaat open, naar een spits toelopende kamer, met rozen op 't behang en een venstertje aan het eind als een poezengat. Ze kleden zich zwijgend uit; Bout geeuwt, hard en vadsig, met de vuisten naast de schouders, na ieder kledingstuk dat hij uitgetrokken heeft. Dan kamt hij met de vingers zijn haren, voor de spiegel boven de wastafel; er steekt nog een haarspeld in het behang en op het deksel van het pluizentuitje staat met potlood gekrabbeld: '*6 uur, Tini*'.

'Zes uur,' zegt hij, 'da's vroeg. Kom, kaptein.'

Ze klimmen aan weerskanten in het piepende tweelingbed, Bout doet 'brrr!' van de lakens. Dan liggen ze nog een tijdje te kijken naar de schaduwen op het behang, tot Bout weer geeuwt, zegt: 'Zes uur, Tini. Hoe bestaat 't', en de kaars snuit. Hij snurkt dadelijk, verveeld, eentonig, maar geduldig en nadrukkelijk, of hij in zijn droom iets probeert uit te leggen aan een zaaltje vol doven.

Jan ligt wakker, met de handen onder het hoofd, denkt over Beumers, het lorgnetje van kapitein Limingdon, den reuzelkoning en weer Beumers. Dan begint hij staren naar een dametje met logboek op haar schoot, dat steeds op en neer kijkt en dan het blad verfrommelt. Dammit, captain; I can't get your nose.

Bout snurkt.

***

Als zij de volgende morgen, na een kil ontbijt in een lege kamer die naar de gordijnen ruikt, weer op straat staan, gaan ze eerst maar 's een eindje omlopen, om te besluiten wat ze zullen doen. Naar de bank, maar, da's goed. Als ze er op hun gemak heengewandeld zijn, gaan ze eerst een tijdje staan kijken naar het gebouw, met hun rug naar de gracht; je moet toch weten hoe je bank er uitziet. De portier draait hen binnen of hij Petrus is en een enkele zondaar wel door de vingers wil zien; maar het hoofd in het loketje is heel vriendelijk. Kaptein Wandelaar? Ja zeker, natuurlijk; wilt u misschien even binnenkomen? Wij hebben de remise ontvangen van de Maatschappij voor Baggerwerken, tweehonderdduizend dollar, zeker, zeker, gaat u zitten, heren, kan ik u dienen? Sigaar?

Bout proeft de sigaar als een kenner en strijkt 's over de leuning van de fauteuil, om te zien of het leer echt is; het

asbakje, dat op een bandje met loden bolletjes er overheen hangt, durft hij niet te gebruiken; hij denkt dat het een belletje is, waar directeuren met nagelschaartjes tegen tikken, als ze het conto van jonkvrouwe Geusebroek thoe Hanique binnengebracht wensen te zien. Jan heeft de sigaar in zijn borstzak gestoken, want in geldzaken is hij secuur, daar heeft hij allebei zijn ogen voor nodig en kan er niet een missen, om mee te knipperen in de rook. Hij laat een rekening openen op naam van J. Wandelaar & Co, met hem en Bout als gevolmachtigden; dan zit hij een kwartiertje te cijferen op een vodje papier, terwijl het heertje behoedzaam de formulieren, die aanstonds getekend moeten worden, uitstalt op de tafel. Hij kan niet best rekenen, in deze hooggezolderde plechtigheid en bijna kerkelijke eerbied; maar tenslotte, na het nog eens een paar keer te hebben overgeteld, zegt hij, te willen beginnen met zeshonderd gulden vijf en zeuventig cent op te nemen. Dat kan gebeuren, natuurlijk, zeker, zeker, nu even de papieren.

Zij zetten hun handtekeningen, het lijkt wel twintig maal; bij Bout zijn ze iedere keer anders, maar dat hindert niet. Bout is Bout; knappe jongen, die daar wat tussen krijgt. Dan, als kleine attentie van de directie, ontvangen de beide heren een kalenderboekje, in karmijnrood leer gebonden, met de initialen van de bank er op, in goud. Bout bladert er in, wanneer ze weer achter een tafeltje zitten in een melksalon, - maat, gewicht, nummer van 't horloge, - handig, voor 't geval je 's komt te verdrinken; maar 't is eigenlijk meer voor mensen met nabestaanden.

's Middags is er vergadering van de bemanning, in de tuin van Artis, dat is een rustige plaats. Daar zitten ze met z'n negenen op een ronde bank, bij een perk vol viooltjes, en terwijl achter hen de wevervogels tjuiken en de apen krijsend aan hun tralies rammelen, legt Jan hun uit, hoe hij zich de zaak gedacht heeft. Ieder heeft recht op een deel van die tweehonderdduizend dollar, maar hij heeft het beter gevonden om het geld voor hen vast te leggen, dan komt er rente van, en anders zouden ze er toch de geit maar mee voeren. Nu zijn ze allemaal aandeelhouders van Wandelaar en Co, maar blijven recht houden op hun deel en de winst; ze kunnen het opvorderen, wanneer ze willen, maar het moet zes maanden van tevoren aangevraagd worden. Wanneer de boot er eenmaal is, zullen ze blijven varen in hun eigen rang; het loon wordt iets minder dan bij de Baggerwerken, maar in ieder geval meer dan

bij Kwel, stukken meer; zo omstreeks 't loon, dat vroeger van Munster betaalde. Meer kan er voor het ogenblik niet af; maar, omdat ze aandeelhouders zijn, komt met de winst pas de grote verdienste. En om de zaak vast op poten te zetten, al is de boot er nog niet, monstert hij ze vast voor de eerste reis, op de plaats, het loon gaat vandaag in.

Ze hebben zwijgend geluisterd, een beetje aan de sombere kant; want het enige wat ze begrepen hebben is, dat ze geen geld te zien krijgen. Maar daar heeft de kaptein op gerekend, ze hoeven er niet eens een mond over open te doen; hij kent zijn gasten. Als hij zijn vest openknoopt, en dan zijn hemd, en het zeemleren zakje tevoorschijn trekt, dat aan een halsbandje op zijn borst hangt, zo dik als een speldekussen, dan beginnen hun ogen te glinsteren; en als hij hun, in splinternieuw bank-papier en met schitterende guldens, vast een maand voorschot uitbetaalt, wordt bij acclamatie tot oprichting van de Maatschappij overgegaan. Ze bekijken het geld met liefdevolle ogen, - weet jij, Kees, wie die snufferd met die baard is, op die bankies? - maar Bout laat ze, stuk voor stuk en met een potloodstompje, dat hij zelf voor hen belikt, een quitantie tekenen. Die quitanties hebben ze een uur tevoren in een kantoorboekhandel gekocht en Jan heeft ze bij den kapper uit zitten schrijven, terwijl Bout zijn nek liet scheren en een scheiding leggen met Rêve de Roses.

Als de betaling achter de rug is, moeten ze met de hele familie naar den notaris toe, om hun aandeel naar behoren op papier te laten zetten. Maar eerst willen ze de apen zien, ze zijn nou eenmaal in de dierentuin, nu moeten ze ook waar voor hun geld hebben. Jan geeft ze een half uur de tijd om een toertje langs de beesten te maken, zelf gaat hij met Bout en Coba en Flip een biertje drinken in het restaurant. Daar zitten ze, achter een huishoog venster, en houden scheepsraad tussen de hertengewijen; morgen zal er een begin worden gemaakt met 't zoeken naar een boot. Bout heeft thee besteld, vanwege 't zuur, dat heeft hij altijd als hij een dag of wat aan wal is, zeker van het vreemde eten; hij krijgt er een portie witte koek bij en steekt daar een stuk van in zijn zak, voor aanstonds, voor de mussen. Die stakkers hippelen zo goeiig te pikken tussen 't grind; je wordt 'r week van, als je er naar zit te kijken achter zo'n knaap van een spiegelruit.

Ze melden zich op tijd bij de uitgang, op bootsman Janus na. Die heeft ruzie gekregen met een oppasser, toen hij zei, dat die

wel 's naar de billen van die ene aap mocht kijken, die waren zo rood als een biet; maar de oppasser antwoordde, dat 't zo hoorde, omdat de natuur ze rood geschapen had, en toen werd Janus kwaad, potver, as-je-me-nou, ìk zal 't niet weten! M'n bloedeigen vrouw heeft 'r godbetert d'r hele leven tussen gezeten! Maar hij komt toch nog gauw opdagen, gerekend naar de tijd, die hij in 't buitenland voor een ruzie nodig heeft; en dan gaan ze met z'n allen naar den notaris.

Acht Maart negentien honderd en dertien, te vijf uur namiddag, wordt de Zeesleepvaart-maatschappij J. Wandelaar & Co. geboren, als onwettig kind.

***

Op de advertentie, die hij in de scheepvaartbladen geplaatst heeft, komen zeven brieven binnen. De Nationale in IJmuiden wil haar ‘Groningen’ verkopen; Meulemans in Vlissingen biedt zijn ‘Agatha’ en zijn ‘Christina’ aan; de Herder in Maassluis zijn ‘Almelo’; Kwel komt met het uiterst voordelig aanbod van de prima zeesleepboot ‘Fortuna’. Dan is er nog een scheepswerf in Kinderdijk, die een begroting inzendt voor de bouw van een vaartuig, als in de advertentie omschreven, en tenslotte een briefje van B. Kiers te Terschelling: ‘Aan den steller van advertentie H. 233 in het blad “De Kustvaart”; Weledele Heer, door deze deel ik u mede, dat ik, door inkrimping van het bedrijf, genoodzaakt ben geweest mijn sleepboot “Furie” op te leggen, welke ik u thans aan kan bieden als voldoende aan de voorwaarden, door u in uw advertentie omschreven. De “Furie” ....’ En dan een beschrijving van het schip, zo op het eerste gezicht niet gek; maar dat is geen enkele van de beschrijvingen, die de inzenders geleverd hebben. Zelfs Kwel gaat zich te buiten aan lyrische ontboezemingen over zijn aanbod; hij moest 's weten, dat de oud-scheepsjongen van de ‘Fortuna’ die advertentie opgesteld had. Allemaal nodigen zij uit tot een bezichtiging, op welk uur van de dag of de nacht ook; hij begint in Vlissingen. Bout en bootsman Janus gaan mee.

De ‘Agatha’ en de ‘Christina’ blijken twee zusterscheepjes, rivierslepertjes van de oudste jaargang. Degelijk van bouw, goed onderhouden, maar volkomen ongeschikt voor de grote vaart. Hij maakt kennis met den heer Meulemans, een goedige man met schrandere oogjes; bezichtigt ook de rest van de vloot. Allemaal in- en uitbrengertjes, prima verzorgd; een aardig maatschappijtje, een beetje slaperig.

De Herder in Maassluis is een reus, met een platgeslagen neus en een scheve mond, waar het gordijntje van een verkleurde knevel voor hangt, een vent om bang van te worden. Maar een goede vakman; zijn 'Almelo' is niet gek, een behoorlijke bergings-sleepboot. Toch bevalt ze Jan niet helemaal, er is iets oude-vrijsterachtigs aan het schip; een beetje moe lijkt ze en haar lijnen zijn stug en hoekig. Verder heeft de Herder nog een vloot van zes schepen, allemaal beren van slepers, zowel voor de rivier- als de bergingsdienst. Voor de grote vaart zouden ze best gebruikt kunnen worden, maar hij begint er niet aan. De grote vaart is Kwel, en laat die maar liever met rust, dat is gezonder; bij de bergingsdienst concurreren ze elkaar toch al de haren van 't hoofd.

De Nationale in IJmuiden is, naast Kwel, de enige maatschappij, die op het diepe water vaart. Niet dikwijls, ze heeft haar vaste klant aan de Marine en laat de rest aan Kwel over. De vloot bestaat uit negen schepen, bakbeesten, oud en een beetje verwaarloosd, maar stoer. De directeur, meneer Louw, is een oud-reder van de visserij; de maatschappij is ontstaan uit één bootje, dat hij zich aangeschaft had om zijn loggers binnen de pieren te slepen. De 'Groningen' is deze grootmoeder van het bedrijf, aardig om te zien, als antiquiteit; maar er hoeft niet eens over gepraat te worden.

Het aanbod van de werf in Kinderdijk wordt tot het laatst bewaard; natuurlijk is het wel verleidelijk, om een schip zelf te bouwen, maar toch veel te duur. Kiers is de enige, die ze nog niet bezocht hebben; Jan besluit er maar eens heen te gaan, zonder de anderen. Veel zin heeft hij er niet in, maar zaken zijn zaken. Hij schrijft een briefje dat hij komt, en ondertekent het met 'W.', zonder toespelingen te maken op wat er gebeurd is, zuiver zakelijk.

Wanneer de veerboot binnenzwaait, ziet hij op de steiger een oude, stoere man staan met een schippersbaardje en een zeilpet op, dat moet Kiers zijn. Het is Kiers; al heeft hij den man nooit eerder ontmoet, hij herkent hem aan zijn ogen, lichtblauw, bijna wit. Hij stelt zich onduidelijk voor, en als Kiers hem, met een norse, zware stem, 'meneer Davelaar' noemt, laat hij hem zijn gang gaan. Als het een beetje wil, zal hij het schip kunnen bekijken en weer de benen nemen, zonder door de mand te vallen. Onderweg vertelt Kiers met een paar stugge woorden, dat de 'Furie' ruim negen jaar op de gronden gevaren heeft, in bergingsdienst, en dat ze een goed, hartelijk

schip is, alleen een beetje ongedurig. De zaken zijn slecht gegaan, de laatste jaren; hij vaart nu nog maar één boot, de ‘Cerberus’, en die beveelt hij zelf.

Meneer Davelaar voelt zich onder de wandeling zo oplichterachtig, dat hij zich voorneemt de boot alleen maar oppervlakkig te bekijken en dan zo gauw mogelijk terug te gaan, om van die comedie af te wezen. Ze moeten maar tot die ‘Almelo’ besluiten, als de werf te duur blijkt. Hij heeft dadelijk een hekel gehad aan het schip, maar dat zijn kinderachtige gevoelens, dergelijke bakerpraatjes tellen in het zakenleven niet mee.

Als hij, aan het eind van de steiger, de masten van een sleepboot ziet, blijft hij kijken, ze bevallen hem. ‘Is dat 'r?’, vraagt hij; Kiers zegt: ‘Jawel’. En als hij de ‘Furie’ een paar minuten lang bekeken heeft, staande op de steiger, de handen op de rug, denkt hij: allemachtig, wat een schip!, en zegt: ‘laten we 's aan boord gaan.’ De ‘Furie’ is niet groot, maar ze ligt breed op het water. Het is kracht, stoerte en dapperheid, alles wat er aan is. Hij drentelt aan dek en kijkt omhoog naar de brug, met een gevoel van onbehaaglijkheid, want dit schip gooit roet in het eten. Dit is het eerste schip, waar hij niet tegen kan, waar hij verliefd op wordt, zonder dat hij er iets aan kan verhelpen. Hij wil niet, hij verdomt 't, maar hij weet: dit is 'r. Ik kan niet weg, Bout en de jongens moeten komen.

Zij lopen om de midscheeps heen; als ze de kajuit binnen willen gaan, komt er iemand de kombuis uit met een verfpot en een kwast. Een jongen, in een ketelpak vol vloekende kleuren, de armen tot aan de ellebogen besmeurd met verf. Als hij haar herkent zucht hij, nu is hij er bij. Ze staat stil en kijkt hem aan, met die ogen, die hij nooit vergeten heeft. Aan haar gezicht is niet te zien of ze geschrokken is, of blij, of verwonderd. ‘Ben jij hier nog?!’ vraagt Kiers, met een barse stem. ‘Maak dat je wegkomt! Ga je wassen!’ En dan draait ze zich om, zonder een woord, en gaat weer de kombuis in; raar kind. Kiers zegt: ‘m'n dochter. U moet maar niet op haar kleding letten; ze scharrelt wel 's meer aan boord van de boot, als er een klusje gedaan moet worden.’

In de kaartenhut, nadat ze het schip van de mastknoppen tot de buikdenning bezichtigd hebben, vraagt de oude man: ‘En? Wat zeggen we?’ Jan steekt een pijp op, wuift de lucifer uit. ‘Om zo te zien een aardig schip. Ik zal m'n compagnons vragen om over te komen. Dan moeten we maar 's een proefritje maken,

en haar 's droog zetten, als 't kan.' Kiers zegt dat het best kan; er zijn harde gronden genoeg onder 't eiland, waar ze met eb om haar heen kunnen lopen. Mooi, dan zullen ze nu maar 's opstappen.

Als ze weer op de steiger staan, vraagt hij, of meneer Davelaar trek heeft in een bakje koffie bij hem thuis; als zijn gast zegt, dat hij nog zaken te doen heeft en maar liever naar z'n logement gaat, is hij er blijkbaar niet rouwig om. Ze nemen onverschillig afscheid, na afgesproken te hebben, dat ze elkaar morgen weerom zullen zien, voor een verdere inspectie.

Jan huurt een kamer in 't logement 'Oepkes', bestelt een middagmaal, voor over een half uur, gaat naar het postkantoor en telegrafeert aan Bout: '*Hebben! Kom per eerste gelegenheid. Wandelaar*'. Maar als hij, terug in de gelagkamer, aan een tafeltje bij het venster zit te eten, met een poes op de stoel tegenover hem, gaat ineens de deur open.

'Verdomme, Wandelaar, waarom heb je me al die tijd belazerd?!' roept Kiers; 'verdomme, jongen, als ik dàt geweten had, ik.... Vooruit, kom mee!'

Hij laat zich de deur uitslepen, gelaten, in het besef dat hij de straf verdiend heeft.

***

Die avond in het Kiersenhuis zal hij niet licht vergeten; iemands leven behouden, door hem je blote lichaam te verwarmen, is best - maar als die iemand een vrouw is, dan moet je haar maar liever niet weerom zien, of je gaat weer zweten, net als die nacht, en je boord wordt zo nauw, dat je er keelpijn van krijgt. Een eenzaam huis, midden in de duinen; ze zitten, aan een kale tafel met een naakte lamp er boven, in een ongezellig holle kamer, zonder gordijnen, net een wachtlokaal. Hij drinkt bittere thee uit een mok, die ze voor hem neerzet met een klets, of hij de hond van een ander was, die op visite is, maar eigenlijk gebakken spons verdiende. Voor de rest van de tijd zit ze tegenover hem te breien, met grote, kwaje steken, die ze telkens laat vallen; als haar vader zo af en toe eens vraagt: 'Schiet je al op?', zegt ze: 'Nee.' Raar kind, maar de oude Kiers is er groots op. 'Ze maakt een ijsmuts voor me,' legt hij uit, tevreden en trots; 'die kan je best gebruiken op de brug, bij vorstig weer.' Het is duidelijk, dat ze order heeft gekregen te gaan zitten breien, omdat ze, na die middag, moet laten zien dat ze een echte vrouw is; maar hoe uit dat rare

scheve zakje ooit een ijsmuts tevoorschijn moet komen, begrijpt Jan niet, al weet hij niet veel van breierij.

Kiers vertelt van de 'Furie' en van de bergingen, die hij met haar verricht heeft, als hij eindelijk over de dankbaarheid is uitgepraat; maar Jan hoort hem slecht, hij kan dat kind niet vergeten, al vermijdt hij zorgvuldig om haar richting uit te kijken. Zij kijkt ook niet, houdt het hoofd gebogen over de ijsmuts; alleen af en toe, als ze de draad uittrekt, slaat ze de ogen op en dan is haar gezicht zo minachtend, dat hij haastig 'jaja, ja juist' zegt, tegen Kiers, en weer met zijn vinger onder zijn boord probeert te komen. De hemel weet wat dat kind zich allemaal voor malligheid in haar hoofd heeft gehaald, over de tijd dat ze bewusteloos in zijn kooi lag; ze verdiende niet beter, dan dat hij haar rustig had laten sterven van de kou. En een venijnigheid!, - om beroerd van te worden. Als hij, - wanneer ze zijn mok pakken wil, nadat haar vader haar zo onopvallend mogelijk heeft aangestoten, - met de hand boven de kroes bedankt voor een tweede kopje, zegt ze: 'dan niet', en gaat onder een onbehaaglijk stilzwijgen weer zitten.

Maar eindelijk komt er een eind aan dat vagevuur; hij drukt Kiers' hand bij het weggaan zo hartelijk, dat de man er door aangedaan is. Hij belooft grif om gauw weer eens te komen, morgen, dadelijk, hij zal van zich laten horen zodra zijn compagnons er zijn; en als hij eindelijk alleen onder de sterren staat, veegt hij zijn voorhoofd en zijn hals droog met een zakdoek. Hij begint de terugweg bijna leutig, met een zo dankbaar gevoel van bevrijding, dat hij ervan aan het fluiten slaat; maar de stilte van de duinen en de ontzaglijke sterrenhemel leggen hem het zwijgen op. Hij loopt een meter of honderd, en zijn ogen wennen juist langzaam aan het donker, als hij vlugge stappen achter zich hoort en zich snel omkeert, bijna verschrikt. Pas als ze hijgend voor hem staat herkent hij haar, en vloekt hartgrondig, hij kan het niet helpen. Maar als hij zich weer omdraait en driftig verder stapt; blijft ze naast hem, en ze gaat praten. Snel, hortend, struikelend over haar eigen woorden. 'Dat je me uit de haven gehaald hebt,' zegt ze, 'dat geeft je nog niet het recht om 't schip van m'n vader te roven! Ja! Zeg 't maar gerust, ik heb 't wel in de gaten; waarom kom je anders ineens z'n schip kopen, nou je 't voor de helft van de prijs kan krijgen omdat-ie je dankbaar moet zijn? Ik weet 't best, ik heb jou best door, je moet niet denken dat je mij net zo makkelijk belazeren kunt als hem! Kan je wel, tegen een ouwe man?

En de “Furie” nog wel, als 't nou nog die smerige ouwe Cerberus was, maar uitgerekend de “Furie”! Ik heb je wel zien kijken, vanmiddag, toen ik de kombuis uitkwam; je was maar wàt in je schik met 't schip! Wonder, dat je met 'r in je schik bent, zo'n schip vindt je nergens, op de hele wereld niet, maar als je maar weet dat je haar niet wààrd bent, en dat ik je dóór heb! Als ik dat geweten had, toen die keer, had ik je op je smoel geslagen bij de eerste poot die je naar me uitstak, ik was er zonder jou ook wel uit gekomme, en als je....!’

Hij staat stil, van zijn drift is niets meer over, maar inplaats daarvan een koude, nare woede. Op zichzelf, op de ‘Furie’, op de hele bliksemse rotzooi. Hij kijkt haar aan, een hele tijd, voor hij iets zegt; haar ogen tintelen in het licht van de sterren. ‘Ik wou dat ik jou had laten verzuipen,’ zegt hij, langzaam. ‘Jij bent een smerige, ondankbare kat!’

Het geluid dat ze maakt is zo minachtend, dat hij zijn tanden op elkaar moet klemmen om haar niet een muilpeer te geven. ‘Dank je wel,’ zegt ze, als een dame. ‘Nou weet ik 't zéker.’ En dan draait ze zich om, en holt weg in de nacht.

Hij wil iets roepen, maar de woorden komen zijn mond niet uit; het zijn er te veel, ze lichten elkander beentje. Hij hoort haar stappen kloppen op de weg, en gaat pas verder als het stil is geworden. Tot aan het logement loopt hij inzichzelf te razen, als hij zich uitkleedt smijt hij met zijn laarzen en het harde kussen moet het ook ontgelden, hij stompt er op of het leeft. Maar als hij achterover tussen de lakens ligt, en de sterretjes van de kwaadheid langzaam verbleken in het donker, gaan zijn gedachten redeneren, heel rustig en helder. Dat kind heeft gelijk, met wat ze denkt. Waarom heb je je anders zo nijdig gemaakt op een kind? Geef het maar toe, dat je onder het gezwam van dien ouwen kerel hebt zitten denken: nog niet eens zo gek, dat hij nu weet wie ik ben, dat zal me allicht schelen in de prijs. Nee, nee!; geef het toe, want het is zo. Kinderen en dronken mensen spreken de waarheid. Op haar kun je wel nijdig worden, maar op jezelf niet, vader. O ja, o ja, stil maar, je kàn het wel; maar jij kunt voor jezelf niet weghollen, zoals zij. Jij moet tòch toegeven: ik heb 't gedacht, en.... Stik!

Hij gooit zich zo woest op zijn kant, dat de waardin het hoort in haar bedstee.

***

Bout en Janus komen de volgende dag; hij haalt hen af aan

de steiger. Ze wandelen naar het schip, met gezichten van: 's kijken wat voor wastobbe we noù weer te zien krijgen, en praten onverschillig over het weer en de vaart. Maar als ze bij de 'Furie' staan, worden ze stil. Bout steekt zijn pijp niet aan, die hij pas gestopt heeft, en bootsman Janus wrijft met een raspend geluid zijn kin. Zij staan een hele tijd te kijken; Jan zegt eindelijk: 'nou, vooruit! We gaan aan boord,' maar Bout sust: kalm aan. Ze drentelen op en neer op de steiger, kijkend, peinzend; Bout meet de hoogte van de schoorsteen met de ogen en de bootsman bukt zich, om haar onder de kont te kunnen zien. Jan staat te schuifelen van nijdige ongedurigheid; hij was opgestaan met het plan het schip en het eiland en de rest naar de hel te laten lopen, maar nu hij die boot weer ziet verliest hij het tegen zichzelf, en daar wordt hij nukkig van.

Als ze eindelijk de Jacobsladder afdalen en aan boord springen, komt Kiers hen tegemoet uit de kaartenhut. Jan hoopt vurig dat 't kind nu eindelijk eens thuis gebleven is; maar niks hoor, daar komt ze uit het stookgat omhoog gekropen, zo smerig als een slak. Ze heeft van vier uur in de morgen af staan stoken, om stoom te maken voor de proefvaart; het oude, gebogen mannetje, dat daar eigenlijk voor bestemd was geweest, heeft ze met een verfpot en een kwast het dek op gestuurd, om de schrammen bij te plekken, en hij is toen ingeslapen in de kombuis. Hij komt knipogend te voorschijn, als hij geroepen wordt; zo verschrikt en stotterend, dat zelfs Kiers niet kwaad op hem schijnt te kunnen zijn. Hij zegt: 'maak maar vast klaar voor uitvaren, Volkert', en gaat dan met Bout omlaag naar de machinekamer. Janus en Jan doen de ronde door de manschapsverblijven, de messroom, de hutten, het kabelgat; Janus zegt niets, maar zijn gegrom zou zijn negerin vertederd hebben.

Als zij na een half uurtje op de brug komen, staat Kiers daar met Bout. Ze schijnen niet veel tegen elkander gezegd te hebben; allebei staren ze zo somber in het niets, dat een vreemde denken zou een tweekamp op 't pistool te zullen beleven. Maar Jan kent Bout langer dan vandaag, hoe begeerlijker die iets vindt, hoe zwarter hij kijkt; dat schijnt hij overgehouden te hebben uit een drietal kruideniersgeslachten van moeders zij. Kiers vraagt: 'Zullen we dan maar 's?', en Jan zegt: 'Arijt'. Bout gaat naar omlaag, naar de machinekamer, met een gezicht of hij in zijn graf daalt; als op de brug de telegraaf op 'Stand by' gezet wordt, belt hij onwillig terug. Kiers roept: 'lekko, voor en achter!', Volkert en het kind

gooien de walvasten los. Dan rinkelt de telegraaf weer: slow ahead; de ‘Furie’ komt even met de kop omhoog en schuift dan los van de wal, de have in.

Als ze statig begint te stampen op de rolling van het buitenwater, kijken Jan en Janus elkaar 's aan. Janus trekt de wenkbrauwen op, een onheilspellend gezicht, maar zijn ogen zijn vol bewondering. Het geeft Jan een raar, tweeslachtig gevoel; ook hij weet dadelijk dat dit een leeuw van een schip is, en eigenlijk moet hij daar geweldig over in zijn schik zijn, maar er is iets, dat hem wrevelig maakt, dat hem binnensmonds doet vloeken en de handen wrijven op de rug. Het is het kind, dat de brug op is gekomen en nu naast haar vader bij het stuurrad staat. Als Kiers weer naar de telegraaf gaat, om volle kracht te seinen, neemt ze het roer van hem over en dat houdt ze, met een rust en een zekerheid, die bewijzen dat zij het meer gedaan heeft.

Het blijft een zwijgende beweging, daar op die brug. Alleen het zachte zoeven van de machine in de diepte, het regelmatige gebruis van de boeggolven; af en toe rammelt de roerketting. Een feestelijke dag, de hemel puur van klaarte, een windveer als een meeuwenpluim uit een wazige kim; de zee diep blauw, met goudige tinten, wijd en rustig en bijna bedwelmend van zuiverheid, onder de adem van een lichte wind. Zijn handen tintelen om het roer over te nemen, te voelen hoe ze loopt en Zwenkt; pas wanneer hij de spaken van het stuurrad beethoudt kan hij weten wat hij aan haar heeft. Maar het meisje staat daar zo rustig, zo vanzelfsprekend, dat hij, wanneer hij eindelijk naar haar toegaat, zich voelt of hij zich aan iets vergrijpt.

Ze geeft het roer zwijgend uit handen, maar gaat niet weg. Ze blijft staan naast het rad, kijkt uit over de zee, de handen op de rug. Hij voelt de kracht van het schip als vreugde in zijn armen dringen, maar toch kan zijn aandacht zich niet overgeven aan de koers, de kim. Dan zegt ze, zonder om te kijken: ‘beetje bakboord’.

Dat maakt hem woedend, onbegrijpelijk woedend, hij wilde dat dat mormel.... Kiers draait zich even om, maakt een gebaar met de linkerhand; de stuurketting rammelt, gehoorzaam.

Een paar minuten varen ze verder op die koers, zwijgend. Dan: ‘beetje bakboord.’ Hij kan haar wel om haar oren slaan! Hij, de kapitein van twintig schepen, de man, die van jongs af aan.... Kiers draait zich weer om, wenkt met de hand. ‘We

zitten tussen de banken,' zegt hij. ''t Steekt hier op een haar.' De stuurketting rammelt weer, harder. 'Houwen zo,' zegt haar stem.

Dan laat hij het roer los en gaat opzij; zij neemt het van hem over zonder een woord. Hij gaat passagieren op de brug, heen en weer. Als hij eindelijk naar haar kijkt, tersluiks, staat haar gezicht strak en ernstig, als altijd; maar in die witte ogen glinstert de triomf.

***

De proefvaart duurt drie uur; wanneer de 'Furie' weer gemeerd ligt aan de steiger, hebben zij met Kiers afgesproken, dat zij die avond bij hem zullen komen om spijkers met koppen te slaan.

Bout en Janus zeggen niets, voor zij aan het tafeltje voor het venster in de gelagkamer zitten; maar dan is hun oordeel eenstemmig: dit ìs 'r! Bout haalt de schade van drie uur zwijgen in; hij is zo breedsprakig in zijn loftuitingen over de machine, dat Janus bijna niet aan 't woord komt om haar kracht, haar zeewaardigheid en dat lekkere kombuisje te bezingen. Jan laat ze hun hart luchten, hoort hen zwijgend aan. Ze brengen de uren van de middag door met plannen maken, rekenen, fantaseren.

En dan komt 's avonds de verrassing, het ongelooflijke. Wanneer ze met z'n vieren aan de naakte tafel zitten, het meisje wrokkig breiend naast de trekpot, zegt Kiers, nadat hij Jan aangehoord heeft en plechtig een pijp gestopt: 'nou zal ik jou 's wat zeggen, Wandelaar. Die boot kon ik niet meer gebruiken. Ze lag te roesten aan de steiger. Ik heb eigenlijk nooit 't plan gehad om 'r te verkopen, dus op de centen heb ik niet gerekend. Ik bied je haar bij deze aan, in huur. Voor onbepaalde tijd. Jij gaat maar met 'r varen, en komt bij gelegenheid 's terug; maar de voorwaarden zijn: ze moet onderhouden worden in de staat, waarin ze nu verkeert, je mag 'r niet van de hand doen, jij betaalt de verzekering en zevenhonderd gulden in de maand aan huur. Wat dunkt je van dat plan?'

Even is het stil in die kamer, doodstil. Bout en Janus kijken den ouden man aan, of hij een spook is, dat daar rustig een pijpje zit te smoren; want dit aanbod is ongelooflijk. Maar dan bonkt het kind haar breinaalden in het tafelblad; ze blijven verwonderd overeind staan, de punten in 't hout. Bout en Janus draaien de hoofden naar haar om, als ganzen, en de

verbazing om hun monden wordt wijder, bijna schrik. Ze staat op, kijkt van den een naar den ander met fel witte ogen en zegt: ‘Bah!’

De mannen zitten nog te staren, als de deur al is dichtgeknald. Kiers is ervan uit de tijd, hij knijpt in een lucifersdoosje dat het kraakt, zegt: ‘u, eh.... u moet 'r maar niet op letten, heren, ze is nogal aan 't schip gehecht, en....’

Maar dan staat Jan op, of hij vechten wil, en gaat haar achterna. Kiers roept: ‘Wandelaar....! Hee!....’, maar hij staat al buiten, in de koelte van weer zo'n sterrenacht. Hij luistert, kijkt besluiteloos om zich heen; zijn kwaadheid slinkt weg bij dat stilstaan. Dan hoort hij een geluid, een zacht, gesmoord geluid, opzij van de regenton. Hij gaat erheen en blijft dan verwonderd staan; want daar, naast de regenton, tegen de muur geleund met de arm voor het gezicht, staat ze te huilen.

Ze verrassen hem zo, die wanhopige, kleine snikken daar in die geweldige ruimte, dat hij haar opeens weer ziet zoals ze is: een kind. Hij is gek geweest, stapelgek, dat hij zich door een kind zó van de wijs heeft laten brengen. Als hij haar aanraakt duwt ze hem weg en huilt wilder, ze schreeuwt bijna.

‘Maar meid’, zegt hij: ‘wat mankeert jou toch? Wil je nou niet geloven....’

Maar ze wil 't niet, ze wìl 't niet, ze wil dat hij opdondert, opflikkert, laat me met rust! Gestòlen heb je 'r, gestòlen! Ik heb 't wel aan zien komen, ik heb 't geweten; al die tijd heb je me belazerd, belàzerd heb je me, je bent een smerige, vuile dief, een rover ben je, en ik wou dat je me had laten verzuipen met die boot, ik....! O, o; ze gooit zich weer met het bovenlijf tegen de muur en bulkt 't uit, haar schouders schokken van de snikken. Aan de andere kant van het huis gaat een deur open, lichtschijnsel waaiert het donker in. ‘Riekie!’ roept de stem van Kiers. ‘Riek! Wandelaar!.... Waar zijn jullie?!’

Hij grijpt haar bij de arm en trekt haar mee, naar de weg. Ze verweert zich niet, ze huilt alleen harder, wanhopiger, maar toch hooghartig, heel anders dan hij ooit een vrouw gehoord heeft. Het lijkt of ze eigenlijk huilt omdàt ze huilt; ze probeert zichzelf te beheersen, als ze achter de meidoornstruik staan, veilig voor de ogen van den man, die om het huis dwaalt en roept.

Zijn handen sluiten zich om de hoeken van haar schouders, het is of eenzelfde kracht, eenzelfde vreugde in hem dringen als toen hij het roer van de ‘Furie’ hield. ‘Hou je kop!’, zegt

hij, grof, maar toch met een grote kameraadschap. ‘Zeg op: hoeveel geld is die schuit waard?’

Het duurt lang voor ze antwoordt. Ze kijkt naar hem op, ze zoekt met haar ogen in de zijne; haar lippen trillen na van het snikken en haar adem hikt nog, schokkend, terwijl ze van zijn ene oog naar het andere kijkt. Dan zegt ze: ‘Wel.... wel duizend gulden!.... Maar je krijgt 'r voor geen miljoen!’

De lachlust kruipt onweerstaanbaar in zijn wangen; zo grappig is 't opeens, zo dwaas, zo jong; maar toch ook zo prachtig, zo godvergeten pràchtig, dat hij....

Hij gromt, laat haar los; dan zucht hij, zegt: ‘blijf jij maar breien, daar weet je méér van’, en gaat naar het huis terug.

***

Tegen Kiers zegt hij: ‘Kijk hier, schipper. Laten we elkaar geen Mietje noemen. Ik vind dat aanbod van u allemachtig royaal, maar ik kan 't niet aannemen. Ik wil m'n eigen baas zijn, ik wil een schip van mezèlf hebben en verder niemand, aan wie ik verantwoording schuldig ben. Ik heb nou vijftien jaar voor reders gevaren, en al wil ik u niet beledigen, door u met hen te vergelijken, ik heb er genoeg van, andermans voetenbankje te zijn. Ik heb m'n éigen plannen, m'n éigen ideëen en m'n éigen wil, en daar wil ik ook de gevolgen van dragen. Ik koop die boot, maar pachten doe ik 'r niet.’

Kiers zit grimmig te staren naar het lucifersdoosje, knappend tussen zijn harde vingers. ‘Goed’ zegt hij. ‘Als ik je d'r mee beledig, ik zal niet aandringen. Je bent mans genoeg om in te zien wat voor een kans je te water smijt.’ Hij zucht; Janus en Bout maken gebaren, als hij zijn ogen sluit. ‘De Furie kost je een ton,’ zegt hij dan. Bout en Janus houden de adem in.

‘Da's te weinig,’ zegt Jan. ‘Die boot is méér waard.’

Nu kan Bout 't niet langer verkroppen hij zegt, hartgrondig: ‘Wel potverdomme! Wat ìs dat hier?!’

Jan zegt: ‘Hou jij je d'r buiten; ik koop die boot van mìjn aandeel. Honderd vijf en twintig mille, Kiers. Dat kan je krijgen, niet méér, maar ook niet minder. Dankbaarheid is een mooi ding, maar ik wil varen op een boot die ik éérlijk gekocht heb.’

Als Kiers eindelijk opkijkt, is zijn gezicht onhandig verdrietig. ‘Je gaat je gang maar,’ zegt hij.

Pas als ze opstaan, zien ze dat het kind al die tijd in de deuropening heeft staan luisteren. Bout is de eerste, die naar de deur gaat. Hij zet zijn pet op met een ruk, steekt één hand

in de zak, met de andere maakt hij een vuist, en die laat hij Riekie bekijken. 'God weet, dat ik een sul van een man ben,' zegt hij. 'Maar joù sla ik nog 's dood!' Bootsman Janus volgt hem, somber en verbijsterd; Jan is de laatste. Hij geeft Kiers een hand, die weifelt; wil wat zeggen, maar ineens staat Riekie naast hen, met wanhopige ogen. 'Vader! Ik mot je wat zeggen! 't Is een vergissing! Ik....'

Dan pakt Jan haar bij de arm, en hàrd. Hij kijkt haar aan of hij haar afranselen wil, maar in zijn hart loopt hij te fluiten.

'En nou ga jij.... *breien*!' zegt hij, en de stoel kraakt, als ze er op neerdompt, voor het eerst verslagen en verschrikt.

***

Drie dagen later vaart de 'Furie' uit, naar Amsterdam, waar ze gedokt zal worden. Alle jongens zijn aan boord, het is een vrolijke beweging. Wanneer kapitein Jan Wandelaar roept: 'los voor en achter!', en de telegraaf rinkelt voor het begin van de eerste reis, wordt de ontroering hem bijna te machtig. Dit is nu het ideaal geweest van zijn leven, het doel, waar hij al die jaren in eenzaamheid voor gezwoegd en geploeterd heeft. Het is bijna niet te bevatten, dat het doel nu eindelijk bereikt is, dat het wonder is gebeurd.

Wanneer de 'Furie' onder de kust langsvaart, en hij voor het laatst staat te kijken naar het eiland, ziet hij op het strand een poppetje gaan. Onwillekeurig richt hij zijn kijker en haalt het naderbij; het is Riekie, die met hen meeloopt, zwoegend door het mulle zand.

Hij volgt haar met de kijker, een paar minuten lang; dan grijpt hij de lijn van de stoomfluit en de sirene van de 'Furie' loeit, driemaal. Als hij weer tuurt ziet hij haar stilstaan, de hand boven de ogen; als hij met de arm zwaait gaat ook de hare omhoog, weifelend, en zij wuift terug. 'Voormekaar,' zegt hij, en de kijker glijdt weer in de bak. Dan begint hij te passagieren, van bakboord naar stuurboord, van stuurboord naar bakboord, en bootsman Janus, die het roer houdt, zegt: 'nou, kaptein; daar gaat-ie! De zegen!'

Vierde deel

De zeemeeuw vliegt, de walvis zwemt,
De bootsman vloekt, de kok wast zijn hemd.
Zo is het geweest en zo zal het blijven:
De zeeman arm, en vals de wijven.

Runnersrijmpje

Hoofdstuk XVII

In Amsterdam, waar hij logeert in hotel Polen, om dicht bij de werf te zijn waar de 'Furie' gedokt staat, krijgt hij een telegram: '*Kom omgaand naar Rotterdam voor belangrijk onderhoud - Kwel*'. Hij krijgt het bij het avondeten, alleen in de grote zaal; de koperen leuningen van het bordes glimmen koud in het gaslicht. Het is een telegram met betaald antwoord, de portier staat te wachten met de pet in de hand. Hij verwondert zich er even over, hoe de man aan zijn adres gekomen is; schudt glimlachend het hoofd over dien Kwel, die alles weet - dan strekt hij de hand uit zonder op te kijken en schrijft, met het potlood dat hij ontvangt: '*Geen interesse - Wandelaar*'. De portier vertrekt, de ober komt. 'Wat wenst u als toespijs, kapitein?' Hij wenst griespudding, en dan koffie en een sigaar; - een grote, een beetje sombere man, eenzaam in die holte vol glinsteringen en de zwarte, onderdanige gedaanten van kellners. Er is niets feestelijks aan; wanneer hij na de pudding achteroverleunt en zijn sigaar opsteekt, lijkt het of hij het zo langzaam doet uit verveling. Maar schijn bedriegt; hij steekt die sigaar op, zoals Minnema het placht te doen, een feestsigaar, die genoten moet worden met plechtigheid. Want dit is nu het begin van de grote strijd, waar hij zich al die jaren in stilte op heeft voorbereid. Deze twee onnozele telegrammen vormen de opening van het gevecht, het kruisen van de degens.

De ober brengt hem zijn koffie, en de courant; maar hij laat de oorlogsgeruchten onaangeroerd liggen, - zijn eigen oorlog vervult zijn gedachten. Het is of hij in de verte een vreemd muziekje hoort, bijna vals, stampend. Hij kijkt de rook na van zijn sigaar, die dun en beverig omhoogkringelt in de leegte. 'Geen interesse, Wandelaar'; dat is de oorlogsverklaring. Het eerste schot in die verbitterde strijd, waarvan het einde niet is te zien, noch te voorspellen, is gevallen.

De strijd om de vrije zee; om Hollands Glorie, de sleepvaart.

Hij heeft een boot, een krijgsplan, een overzettelijke wil en een onverzoenlijke haat; wanneer Nol Kwel Jr. hem komt bezoeken in Amsterdam vindt het jongemens een tegenstander, die hij onderschat heeft. Geen dolgeworden schippertje met een zonnesteek; de man, die hem zegt dat hij weinig tijd heeft en niets toe te voegen aan zijn antwoord per telegraaf, is een zakelijke zeeman, zo bedaard en gewiekst als hij ze nog niet ontmoet heeft.

Nol Kwel Jr. is de diplomaat van de maatschappij, de gentleman, die excelleert op begrafenissen en tewaterlatingen; een Kammerorator van onbetwistbare uitnemendheid. Hij glimlacht en babbelt en maakt volleerd-nonchalante gebaartjes met een slanke aristocratenhand, doorspekt zijn gekeuvel met een overdaad aan universitaire woordjes; alles, om den rebel aan gene zijde van de tafel te intimideren met zijn Cultuur en zijn Eruditie. Het is een beproefde tactiek; talloze kapiteins en stuurlui ter grote sleepvaart, die ten kantore kwamen protesteren, hebben hun moed in de schoenen voelen zinken tegenover deze sprankelende, geraffineerde demonstratie van Meerderheid. Maar kapitein Wandelaar blijft ongevoelig voor de cultuur; hij kijkt na vijf minuten eerst op zijn horloge, dan met onaandoenlijke ogen naar den heer Nol Kwel Jr., en zegt: ‘ter zake, meneer.’

Nol Kwel Jr. glimlacht, antwoordt: ‘zoals u wilt’, en zet met een paar heldere, scherp geformuleerde zinnetjes de strekking van zijn bezoek uiteen. De firma Kwel en van Munster heeft tot haar verwondering uit bevoegde bron vernomen, dat kapitein Wandelaar aan de Maatschappij voor Baggerwerken het aanbod heeft gedaan, om voor haar te slepen tegen een bepaald tarief per mijl en per ton, dat neerkomt op ongeveer twee-derde van de prijs, die de firma Kwel berekent. Is dat juist?

Kapitein Wandelaar kijkt op, bij het snijden van een sigaar, en vraagt: ‘wat gaat u dat aan?’ Maar dat zal de heer Nol Kwel Jr. hem wel eens snel duidelijk maken; dat gaat de firma in zóverre aan, dat zij tot dusverre aan de Maatschappij voor Baggerwerken een vaste en aangename klant had, en dat zij niet bereid is om de uiterst prettige relatie, die tussen de beide ondernemingen bestaat, te laten vertroebelen door kwaadwillige inmenging van onbevoegden.

Het duurt even, voor kapitein Wandelaar antwoordt. En als hij antwoordt, doet hij dat bij het aandachtig opsteken van zijn sigaar; als was het rookgenot belangrijker dan alle zakelijke

controversen ter wereld. Hij antwoordt, dat meneer Kwel aan het verkeerde adres is; wanneer hij de prettige relatie tussen zijn firma en de Maatschappij voor Baggerwerken bedreigd voelt, moet hij gaan uithuilen bij meneer Beumers van Haaften, niet bij hem.

De heer Nol Kwel Jr. lacht hartelijk, bijna vrouwelijk, met het hoofd achterover en de vingers aan het fruitmesje; zijn zegelring schiet vonkjes en zijn gouden hoektand ook. Hij heeft natuurlijk alle respect voor kapitein Wandelaars ernst en zelfvertrouwen, maar het zou toch misschien niet ongedienstig zijn, om éven met beide benen op de grond te blijven en te overwegen, dat de firma Kwel in het bezit is van dertig volwaardige zeeslepers, en kapitein Wandelaar - wanneer hij goed is ingelicht - van één. Ze zitten hier dus niet als concurrenten, maar als zakenlieden met gelijkgerichte interessen, waarvan de grootste en de invloedrijkste den ander ‘zekere désillusies’ zou willen besparen. Werkelijk, het allerbeste zou zijn, wanneer kapitein Wandelaar op het aanbod van de firma Kwel inging en besloot tot een fusie; een zeldzaam genereus aanbod van de firma Kwel, enig in de geschiedenis.

Nu is het kapitein Wandelaars beurt om te lachen, al doet hij het minder geroutineerd en uitbundig dan de heer Kwel Jr. ‘Een fusie? Nee meneer; voor die eer bedank ik. De combinatie van een vloot van dertig schepen met één noem ik niet: een fusie aangaan, maar: iemand fusilleren. En ik weet wat voor een goeie schutter uw papa is, dus u zult 't me wel niet kwalijk nemen, wanneer ik niet vrijwillig tegen de muur ga staan.’

‘Maar mijn beste kapitein! Wat wilt u dàn?! Wanneer u een bonafide concurrent was, zouden wij er niet het minste bezwaar tegen hebben; wanneer u, als gelijkwaardige reder, kans zou zien om die optie van de Maatschappij voor Baggerwerken los te krijgen, dan ... dan zou dat beschouwd kunnen worden als een zakelijke overwinning zonder meer. Maar dìt! Een optie bedingen op alle aan te besteden projecten, en daarbij in het bezit zijn van één, zegge één sleepboot...! Dat kan niet anders opgevat worden dan als kwaadwilligheid; dat is opzettelijk en moedwillig hinderen. Want u zult niet in staat zijn om een project van enig belang te accepteren, omdat daar toch op zijn minst twee boten per reis voor nodig zijn; het enige, wat u zult kunnen doen, is onze firma gedurende de tijd van een week ophouden bij het afwikkelen van haar contracten... U zult begrijpen dat ik een dergelijke handelwijze met ‘kwaadwillige

inmenging' nog zéér vergoelijkend gekwalificeerd heb, en u zult tevens begrijpen dat het aanbod van onze firma, om met u onder deze omstandigheden een fusie aan te gaan, van een uiterste generositeit is. Ons aanbod is dan ook alleen te bezien uit een apaiserende gezichtshoek; wij willen deze zaak zo snel en zo on-opzienbarend mogelijk uit de weg helpen - eigenlijk dus onze beste relatie, de Baggerwerken, op onopvallende manier een dienst bewijzen, door haar een kleine onaangenaamheid te besparen.'

Kapitein Wandelaar rookt een sigaar. Het is aan zijn strakke, verbrande gezicht niet te zien wat hij denkt. Hij ziet er eigenlijk uit, of hij helemaal niet denkt. Hij proeft de rook en laat die in dikke, luie kringen de leegte in zweven. Hij maakt de indruk een man met hersens te zijn, en voor een man met hersens is hier inderdaad een gelegenheid om ze te gebruiken. De heer Nol Kwel Jr. kijkt naar hem, met welwillend geloken oogjes; hij heeft een gesublimeerd jagers-instinct en dat zegt hem, dat het grove en onbeholpen-weerloze wild, daar aan de overzij, aan het lokaas begint te snuffelen.

'Hoe had u zich die fusie voorgesteld?' vraagt kapitein Wandelaar.

O, dat is met een paar woorden gezegd. De firma Kwel koopt de sleepboot 'Furie' tegen taxatie-prijs en betaalt haar met aandelen in de Maatschappij; terwijl kapitein Wandelaar in de gelegenheid gesteld zal worden om voor het onder zijn beheer staande kapitaal eveneens aandelen in de Maatschappij te kopen. Een buitengemeen genereus aanbod, want de Maatschappij is uiterst exclusief met haar verkoop van aandelen; ter beurze wordt er om gevochten, door vrij wat kapitaalkrachtiger lieden dan de kapitein.

Kapitein Wandelaar denkt; dat is nu wel te zien. Hij heeft de wenkbrauwen gefronst en staart de rook na, die over het hoofd van den heer Nol Kwel Jr. met een lome boog omhoogdeint. Het wild heeft de bek al geopend om in het aas te bijten; de heer Nol Kwel verkeert er in een dergelijke, aangename spanning van, dat hij bang wordt zich te zullen verraden als hij zijn prooi in de ogen blijft kijken. Daarom gaat hij zich nu aan zijn gebit wijden, met een gouden tandenstokertje achter de hand; en daarbij afwezig het verkeer gadeslaan, dat achter de gebloemde vitrages passeert.

Kapitein Wandelaar denkt. Hij denkt: dit manneke brengt me het beste bericht van mijn leven; Beumers is van plan me

de optie te geven. Natuurlijk zal Kwel hemel en aarde bewegen om die ramp te voorkomen, want hij is nog veel slimmer dan ik, dus hij heeft allang in de gaten wat ik in mijn schild voer. Als ik nu niet onmiddellijk toesla, en hàrd, laat ik de kans verlopen, dan is Kwel me voor. Als ik dit manneke voor de tijd van vier en twintig uur onder water weet te houden, kan de zaak voor elkaar zijn.

‘'t Is in ieder geval de overweging waard,’ zegt hij. ‘Blijft u in Amsterdam?’

De heer Kwel Jr. blijft in Amsterdam; hij heeft de tijd aan zich. Het is natuurlijk een overeenkomst, waarbij niet over één nacht ijs gegaan kan worden, dat spreekt vanzelf. In ieder geval zou men kunnen beginnen met de ‘Furie’ eens te bezichtigen, alvorens er verder wordt gepraat.

Dat vindt kapitein Wandelaar geen gek idee. Hij gaat naar den portier, belt de werf op, vraagt Bout aan de telefoon en wacht, met de hoorn aan het oor, waarin het verre rumoer van stoomhamers roffelt door het onverstaanbaar brommen van kantoorstemmen. Dan komt Bout, die onwennig hard schreeuwt in de toeter. Hij geeft hem order om, wanneer hij aanstonds met den zoon van Kwel de ‘Furie’ komt bezichtigen, te vertellen, dat moeder Dijkmans uit den Helder heeft opgebeld, of meneer Wandelaar zo spoedig mogelijk over wil komen, er is iets met de kinderen. Bout begrijpt er niets van, schreeuwt: ‘Hallo! Hallo daar! Zeg dat nog 's!’; maar tenslotte krijgt hij hoogte van wat er van hem verlangd wordt en belooft tevens, om, wanneer Jan eenmaal weg zal zijn, zogenaamd naar den Helder, het jongemens Kwel niet uit het oog te verliezen, met hem te gaan eten, met hem uit te gaan naar de schouwburg of de hemel weet wat, maar hem in ieder geval buiten het bereik van telefoon en telegraaf te houden en te garanderen, dat hij de nacht in Amsterdam doorbrengt, in een hotel, dat geen telefoon op de kamers heeft. Het is een ingewikkelde en duistere opdracht, maar Bout houdt wel van zo'n akkevietje, hij zal dat keurig voor elkaar brengen. Mag bootsman Janus er van weten? - Nee, geen woord; maar hij mag wel meehelpen om meneer Kwel Jr. vast te houden, hij mag alle middelen daartoe gebruiken, uitgezonderd geweld.

Wanneer hij terugkeert in de eetzaal, zit daar de jongeman nog aldoor zijn tanden te stoken in het hoekje bij het raam; voor wie hem zo ziet valt het moeilijk te begrijpen, dat deze genoeglijke fat de kroonprins in het keizerrijk van Hollands

Grote Sleepvaart zou zijn. Hij vindt het best, om eerst nog even een apératiefje te nemen, alvorens naar de werf te gaan; hij keuvelt onderhoudend over de sleepvaart en de projecten van de maatschappij, aldoor maar gebaren makend met die smalle kleine handen, nerveus en toch beheerst, als die van een schaakmeester. Hij vertelt, langs zijn neus weg, dat er een aan besteding loskomt van de Baggerwerken voor een dok naar Sabang; een alleraardigst karwei voor vier boten - wanneer ze tot overeenstemming kunnen komen, zou het niet eens zo'n gek idee zijn om kapitein Wandelaar het bevel over het convooi te geven. De beste schippers zijn voor dit project gereserveerd: Maartens, Zuurbier, Sjemonow en Hazewinkel liggen binnen - het moet een modelreisje worden, een show voor de relaties in het buitenland. Kapitein Wandelaar zegt niet veel; hij bekent alleen, dat hij van schepen met dok-materiaal weinig ervaring heeft, het zou, in het belang van de Maatschappij, beter zijn om Maartens het commando over het convooi te geven. Nol Kwel Jr. vleit hem, met tact en techniek, op het gebied van zijn ervaring; iedereen weet, dat kapitein Wandelaar één van de bekwaamste slepers van Holland is - dat erkennen zelfs zijn tegenstanders.

Kapitein Wandelaar is niet alleen één van de bekwaamste slepers, jonge vriend, hij is bovendien één van de gevaarlijkste strategen in het bedrijf. Dat weet niemand, want zijn grote veldtocht is nog maar enkele uren oud; alleen meneer Beumers heeft er een vermoeden van. En dit vermoeden wordt zekerheid, wanneer de jonge Kwel, onder de hoede van Bout en Janus, op de werf is achtergelaten en Jan Wandelaar regelrecht naar het kantoor van de Baggerwerken gaat, waar hij den heer Beumers aantreft achter zijn bureau, met die onuitwisbare afgodsbeelden-glimlach; keurig, zwaarlijvig en minzaam, of hij niet weggeweest is uit die stoel sinds hun vorige ontmoeting. De heer Beumers is eigenlijk welwillend verbaasd, kapitein Wandelaar opnieuw over die optie-kwestie te horen beginnen; - hij meende dat hij een vorig maal toch duidelijk genoeg geweest was. Inderdaad, daarin heeft meneer Beumers gelijk; maar er is sindsdien het een en ander veranderd. Kapitein Wandelaar komt nu met een ander voorstel: hij biedt aan het grote convooi van het dok naar Sabang te varen, tegen het door hem opgegeven tarief, mits de heer Beumers daaraan die optie verbindt. Een optie van een week, daar kan toch geen bezwaar tegen bestaan; mocht de heer Beumers daar nòg niet voor voelen, dan spijt het kapitein Wandelaar zeer, maar dan zal hij geen termen

meer aanwezig achten om de maatschappij op enigerlei wijze te bevoorrechten, en inschrijven tegen het tarief van Kwel, één derde hoger.

Meneer Beumers zwijgt; dat is iets merkwaardigs. Dan staat hij op en komt achter zijn bureau vandaan; dat is nog merkwaardiger. Maar wanneer hij een knoop van Jans jas beetpakt en hem van dichtbij aankijkt, is dat het merkwaardigste van alles; want meneer Beumers blijkt een paar ogen in zijn dikke hoofd te hebben, die heel anders zijn dan hij altijd heeft gedacht. Er is opeens iets in die ogen, dat ontzag geeft; hij staat daar als een man die een masker heeft afgedaan. Zijn stem is ook anders, als hij spreekt; vaster, rustiger, en vooral nuchterder dan ooit. Het lijkt nu ineens niet wonderlijk meer, dat deze man uit twee oude, wrakke baggermolens een maatschappij heeft gemaakt, die over de hele wereld beroemd is; hij kijkt Jan aan, voor het eerst, als een gelijke. ‘Biecht eens op,’ zegt hij, zonder weg te kijken; ‘wat voer jij in je schild, vriend?’

‘Het zou niet verstandig zijn, om u dat in dit stadium van de zaak te vertellen’, zegt Jan.

Meneer Beumers lacht, zonder geluid. ‘Jij wou Kwel de nek breken, wat?’ vraagt hij. ‘Dat zei je zo vriendelijk, in die gevangenis. Ik weet nu, dat je een knaap van een zeeman bent; daar hoef je me niet meer van te overtuigen. De eerste molen, die ik je te slepen gaf, was ver boven haar waarde verzekerd, en het viel me tegen dat je er door kwam. Maar de volgende molens waren steeds lager verzekerd, en al heb je me dikwijls lang zonder bericht laten zitten, toch heb ik me nooit ernstig ongerust gemaakt. Ik wist wat ik aan je had: een zeeman bij de gratie Gods, met een goed gesternte zolang hij bij zijn leest bleef. Toen je de vorige keer bij me kwam, met het verhaal over die boot, die je kopen wilde, heb ik je afgeschreven. Ik geloof in je als zeeman, niet als concurrent van Kwel. Want daar is méér voor nodig, vriend; daar is zóveel voor nodig, dat ik persoonlijk het karweitje niet op me zou willen nemen, en een kleine jongen ben ik toch ook niet. Maar nu begin ik te geloven, dat je méér in je mars hebt dan een helmstok alleen. Zeg op wat je van plan bent; deugt het plan, dan zal ik je aanbod overwegen.’

Jan zegt: ‘nog niet, meneer. Mijn plan is mijn zaak. Het enige, wat ik van u verlang, is de schriftelijke verzekering van een optie op al uw projecten, wanneer ik sleep tegen het vastgestelde tarief.’

Meneer Beumers staat nog een ogenblikje gedachten te lezen, voor hij weer achter zijn bureau teruggaat. Hij schijnt er niet veel wijzer van geworden te zijn, want als hij eenmaal zit begint hij weer te kijken; en al glimlacht hij daarbij op een orakelachtige manier, of hij alles dóór heeft; - hij kijkt toch nog te onderzoekend om overtuigend te zijn. Hij speelt even met een vouwbeen; dat onheilspellende vouwbeen, op welks lemmet al eens eerder een voorstel is gewogen en te licht bevonden, dan zegt hij: ‘de firma Kwel kan mij, voor het transport van dat dok, vier boten bieden van het zwaarste kaliber. En dat niet alleen; vier kapiteins, die bekend staan als meesters in hun vak. Zodra u dat óók kunt, meneer Wandelaar, en bij uw prijs blijft, krijgt u de optie.’

‘Op deze voorwaarde blijft mijn prijs nièt dezelfde’, zegt Jan. ‘Ik handhaaf mijn aanbod alléén, wanneer ik die optie nù krijg, op dit ogenblik. Maar ik sta er persoonlijk voor in, dat ik minstens even sterk als Kwel voor den dag kom.’

Meneer Beumers kijkt niet op; hij kijkt naar het lemmet van het vouwbeen, waar zijn dikke handen mee spelen, en het is een tijdlang stil in het kantoor. Dan belt hij en er komt een jongmens tevoorschijn, dat de opdracht krijgt een contract op te nemen.

‘De N.V. Nederlandse Maatschappij voor Baggerwerken en de Zeesleepvaart-Maatschappij J. Wandelaar en komen het navolgende overeen:

a.) De Baggerwerken verklaren Wandelaar een optie te zullen gunnen op al de door haar aan te besteden transport-projecten, welke optie van kracht zal zijn gedurende één week vóór openbare aanbesteding....’

‘Een buitengewoon stoer karretje, meneer,’ zegt Bout, tussen de zuigers wijzend met een vettige dot poetskatoen; ‘als u uw eigen 's éven de moeite wilt nemen om die puike roodkoperen leidingen te bekijken, dan zult u motten toegeven, dat 't materiaal 't puikste van 't puikste is....’

De heer Nol Kwel Jr knikt, met een matte glimlach, en geeuwt achter de hand. Hemel, wat heb je toch een saaie kerels op de wereld!

***

James Sickesz, vertegenwoordiger van de wereldberoemde Oryx-fabrieken op de automobiel-tentoonstelling te Amsterdam, is een man van Amerikaanse principes. Hij rookt lange,

zwarte sigaren, draagt een tweed-pet, waarvan de oorkleppen in het dagelijkse leven door een strikje op de bol zijn samenbonden, en een dito costuum met kuitbroek. Wie een dergelijke pet en een dergelijke kuitbroek draagt, kan niet anders dan het ene been voor het andere kruisen en de armen over elkander slaan, wanneer hij ergens tegen aan leunt; zo wordt hij dan ook door Jan Wandelaar aangetroffen, tegen sluitingstijd van de tentoonstelling, en het voorwerp, waartegen hij leunt, is de topprestatie van zijn maatschappij: de vier-paardekracht-sterke Oryx-torpedo voor vier personen, het laatste wonder der techniek. Mr James Sickesz springt in de houding, wanneer hij een grote, blonde man met een getaand gezicht en zee-benen rond ziet kijken en vervolgens naar hem toekomen; hij ziet in hem de klant, waar hij sinds drie dagen vruchteloos, maar met onverminderd zelfvertrouwen op gewacht heeft. Wanneer hij hoort, dat meneer er niet over denkt om een automobiel te kopen, aangezien hij zeeman is en je met zo'n ding voorlopig nog niet varen kan, - al bezit het banden, die met lucht volgeperst worden en een volledig toilet-garnituurtje voor de dames, - is hij niet teleurgesteld, want hij is een man van Amerikaanse principes, keep smiling. Op de vraag, of hij bereid is om meneer met zijn toestel rond te rijden, vermoedelijk een nacht lang, en hoeveel dat kost, antwoordt hij: honderd gulden, volgens het Amerikaanse principe: ask the double and take the half. Zoveel beginselvastheid in een sterveling moet vroeger of later beloond worden door de Voorzienigheid, en the day of reckoning blijkt eindelijk aangebroken te zijn, wanneer de vreemdeling zegt: ‘top. Maak haast.’

Maak kaast! To save time is to lengthen life! Hij is niet voor niets een automobilist, een baanbreker van de nieuwe wereldorde! Hij salueert aan zijn pet met bandjes, met een grijns van witte tanden, bespringt het wonder der techniek, steekt het een slinger in de snuit, zwengelt zó snel en zó hartstochtelijk, dat het voertuig ervan waggelt, begint te knallen, te razen, van achteren zwart te roken en te stinken als een reusachtige, mechanieke opossum; en enkele minuten later hobbelen zij knetterend de hal uit, de straten door, tot schrik van dames en paarden. Zij rammen op een haar na een sleperskar en bezorgen een water-en-vuur-vrouw de schrik van haar leven; maar eindelijk ontrolt zich dan toch voor de starre, bezeten ogen van Mr. James Sickesz de rechtlijnige, onbevolkte hollandse polderwegen, waarop hij zijn hartstochten botvieren kan en met zijn

vehikel de gruwelijkste voorspellingen van de Schrift overtroeven, door met de duizelingwekkende snelheid van vijf en twintig kilometers per uur en het rumoer van een spoortrein langs de zoevende bomen te snorren.

Onderweg moeten zij tweemaal stoppen, om de bunkers van het voertuig met benzine te vullen met behulp van een trechter; maar dank zij de behendigheid van Mr. James Sickesz halen zij IJmuiden op de derde vulling, en hij brengt, na deze magnifieke prestatie, het voertuig met een zucht van voldoening voor het woonhuis van den heer Louw, reder van de ‘Nationale sleepvaartonderneming’, tot staan. Het is de eerste maal, dat een automobiel in de stille straatjes van IJmuiden is doorgedrongen; de burgerij laat dan ook als één man haar avondeten staan en dromt samen rond het wonder. De kinderen, wakker geworden van het kabaal, trachten jengelend met witblonde hoofdjes over de vensterbanken naar buiten te kijken; een visser, die bijbelvast is, komt met een handspaak om den Antichrist op zijn donder te slaan; maar ook de veldwacht is present en weerhoudt den profeet. Terwijl zich op straat een theologisch debat ontspint, dat steeds handtastelijker vormen dreigt aan te nemen, slurpt Mr Sickesz, grijs bestoven, een kopje thee in de keuken, met de dienstbode alreeds op schoot (never leave till tomorrow what you can do tonight); en in de salon vecht Jan Wandelaar, met een ouden, angstigen grijsaard, de derde ronde van zijn strijd om de vrije zee.

Murk Louw is bang, al houdt hij zich groot. Een drie-en-zestigjarige, gebogen kakelobbes van een zeeman, met een slappe lip en drankadertjes op de wangen. Jan heeft juist hèm gekozen uit Kwels vier concurrenten, omdat hij de enige is, die nog wel eens een enkele keer het diepe water bevaart, uit hoofde van zijn optie op de Marine, die zo nu en dan een transport aan te besteden heeft naar de Oost. De optie op Beumers, gecombineerd met die van de Nationale op de Marine, zou Kwel met één slag een tegenstander bezorgen, die een stoot deed recht naar zijn hart. Louw is alleen-eigenaar van zijn vloot, een man zonder kinderen en zonder lasten; hij heeft zelf zijn vloot opgebouwd uit die ene ‘Groningen’ van veertig jaar terug, - als er nog iets van den ouden zeeschuimer in zijn door jenever versponsde lichaam leeft, is dit de grootste en tevens de laatste kans van zijn leven, om zijn aartsvijand Kwel de doodssteek te geven.

Maar Murk Louw is bang. Hij zit eenzaam in zijn salon, een duister hol vol logge meubels, sluimerrollen en schommel-

bankjes voor de voeten; zijn groc staat op een tafeltje naast zijn leunstoel en zoals hij steeds naar dat glas grijpt en het toch laat staan, lijkt hij een ongeneeslijke zieke, die zelfmoord wil plegen met een gifbeker, maar niet besluiten kan. Wanneer hij zijn eerste ontsteltenis over dat op hol geslagen rijtuig zonder hengst te boven is, en het tot hem doordringt waar het om gaat, is al zijn streven van dat ogenblik af erop gericht om Jan de deur uit te werken, hees-fluisterend, oude-mannetjes-achtig opgewonden; als stond Kwels spook hun gesprek af te luisteren achter de zware plooien van de gordijnen voor het venster, waarachter de vlerk van het vuurtorenlicht wiekt. Hij is zo ontzettend bang, dat hij bij alles, wat Jan te berde brengt, reeds bij voorbaat zijn hoofd schudt; de enige redelijke tegenwerping, die hij tegen het dolle plan van een fusie maakt, is dat hij zijn kapiteins, die voor het merendeel nooit buiten de kustzee hebben gevaren, toch niet maar zo ineens, op de termijn van één week, het diepe water op kan jagen, waar hun lood niet eens de grond haalt, laat staan dat ze die proeven kunnen voor het opmaken van hun bestek. Maar wanneer Jan dan zegt, dat hij van plan is om Maartens, Zuurbier en Sjemonow bij Kwel weg te halen, vannacht nog, vóór Kwel er lucht van krijgt en ze laat monsteren voor een nieuwe reis, heft Murk Louw beverig de handen op met een kreet van afgrijzen en ontzetting. Dat nooit! Dat nooit van z'n leven! Hij is tevreden, hij heeft een goede boterham, een onbezorgde oude dag, hij heeft lang genoeg met Kwel geconcurreerd, in zijn jonge jaren, om te weten welke middelen die gebruikt om zijn tegenstanders uit de weg te ruimen; nooit! Nooit! Nooit zal hij meer zo krankzinnig zijn, om met dien man in conflict te komen! Ze hebben, God zij dank, eindelijk de strijdbijl begraven; ze zijn zelfs op heel goede voet met elkaar, al heeft Kwel vroeger altijd een oogje gehad op die optie op de Marine; maar dat is nu allemaal vergeven en vergeten, ze laten elkaar met rust, ze respecteren elkaars belangen, hij wil nu niets anders en niets meer, dan alles te laten zoals het is.

Het leven kantelt op kleine dingen; misschien was het de drank, misschien een neusverkoudheid, maar deze Murk Louw is een heel andere dan de man, die hem enkele dagen geleden de ‘Groningen’ liet zien, en die de mond vol had over genadeloze concurrentiestrijd en volslagen zeegevechten uit het verleden. Jan praat nog twee uur, dan geeft hij het op. Mr. Sickesz komt met een rood hoofd uit de keuken en vindt dat het bezoek maar kort geduurd heeft; het vooruitzicht om naar Maassluis

door te rijden maakt echter alles weer goed. Er staan nog steeds mensen naar de automobiel te kijken, al is het nu donker; hun domme gezichten worden flakkerend belicht, als Mr. Sickesz de boordlantaarns van zijn voertuig opsteekt. Zij gaan eerbiedig opzij bij het knallend aanzetten van de motor; de visser en de veldwachter zijn de enigen die groeten. De eerste presenteert bloeddorstig zijn handspaak en brult iets onverstaanbaars door het lawaai, de tweede salueert en krijgt van Mr. Sickesz een sigaar.

IJmuiden-Maassluis; ruim tachtig kilometer. Zij snorren knetterend door de nacht; de wind is scherp en koud en op de weg dansen de schijnsels van de lantarens als twee vluchtende spoken. Na verloop van tijd geeft Mr. Sickesz het op, om schreeuwend een gesprek uit te lokken; de man naast hem antwoordt niet, die staart maar, met de hoed in de ogen en het gezicht in de kraag, naar de weg, de dansende lichtvlekken en de bomen. Zelfs wanneer ze weer stoppen moeten, om bij te vullen, verroert hij zich niet; hij laat Mr. Sickesz alles alleen doen en zit maar te staren naast het stuurrad, als een dode.

Onbegrijpelijk, ongelooflijk; het vervult een mens met bitterheid. Iedereen haat Kwel, iedereen; iedereen heeft hij geslagen, bedrogen, verraden en naar het leven gestaan - een dergelijke macht krijgt geen sterveling op aarde, of hij moet een verbond met den duivel hebben gesloten. En nu, nu er iemand komt, die de middelen in handen heeft om dien bloedhond zijn poten te breken, die in staat is in één nacht tijd de Hollandse Sleepvaart te bevrijden van den uitzuiger, nu durven ze niet meer. De mannen, die hun leven lang verbitterd gevochten hebben en ten leste verloren, durven niet meer, nu hun de kans wordt gegeven zich te verheffen, voor het laatst en voorgoed.

Ongelooflijk is het, vernederend, diep beschamend voor een man, die één kinderlijk vertrouwen had bewaard in al zijn tegenslagen: het vertrouwen in de moed en de vrijgevochtenheid van Hollands stoutmoedigste zonen: de slepers van het diepe water.

Louw durft niet; de Herder durft ook niet. De Herder, de reus van de Waterweg, met zijn vloot van zes beren van schepen. Hij heeft nog te veel gevoel van eigenwaarde in zich, om botweg te weigeren; hij is bereid om twee van zijn boten te vercharteren tegen een lage prijs. Want geloof me, Wandelaar, kameraad, in m'n hart zou ik niets liever willen dan die fusie. Je hebt gelijk, 't zou de doodssteek betekenen voor Kwel, 't

zou een nieuwe tijd betekenen voor de sleepvaart; maar, verdomd!; ik heb 'r het hart niet toe. Jij weet niet, hoeveel macht die meneer heeft; ik weet 't, tot m'n schade en m'n schande. Overal zit hij in: in de kolenmaatschappijen, de verzekerings-maatschappijen, de werven, de proviandeurs ... Een maand, misschien een jaar lang zou je hem de baas zijn, maar dan zou je toch je vlag moeten strijken, gedwongen door de overmacht. Hij zou je chicaneren met de verzekering, je eindeloos ophouden met de kolenleveranties, je schepen maanden lang op het droge laten houden op de werf, en je stenen en vellen mee laten geven inplaats van piepers en karbonade. Hij zou oproerkraaiers binnensmokkelen aan boord, hij zou je machinisten en je koks omkopen, hij zou je runners op je dak sturen, die 's nachts de trossen lieten slippen, je ongeluk op ongeluk bezorgen, - net zo lang, tot je naam bij 't buitenland verpest zou zijn en de Baggerwerken eieren voor hun geld zouden moeten kiezen. Geloof me, ik weet ervan; ik zou niet zo spreken als ik 't niet had geleerd in een harde school. 't Is, dat de bergingsdienst voor hem een bijverdienste betekent, anders had hij Meulemans en Louw en Kiers en mij allang naar de haaien geholpen; nu mogen we nog een beetje doorscharrelen, bij de Gratie Gods, en in angst en beven om onze boterham zitten, iedere keer als er een part van zijn vloot binnengaats ligt - maar als er óóit 's iets mocht gebeuren, dat de bergingsdienst voor hem van waarde maken zou, dan zou je 's zien, hoe gauw we met z'n allen met onze poten in de lucht zouden liggen. Jaja, je hebt gelijk; met Louw samen had je een kans gehad. Die heeft de Marine, en met de Marine moet geen gekheid gemaakt worden, zelfs niet door meneer Kwel. Via de Marine zou je aan je kolen en je werven en je proviand zonder sa botage hebben kunnen komen; - maar jà, als Louw niet wil: ik wil zeker niet. Ik heb geen Marine, die me de hand boven 't hoofd houdt; ik ben ook maar alleen...

Dan vloekt Jan Wandelaar. Zó hard en zó woest, dat zelfs de Herder er een ogenblik van staat te kijken. ‘Laten we ons dan goddome met z'n drieën aaneensluiten!’ schreeuwt hij; ‘Louw en jij en ik, met z'n drieën zijn we zestien boten sterk; met de ouwe Kiers erbij zeventien! Zeventien boten, en de twee grootste opties die er te krijgen zijn; daar zou Kwel nooit bovenop komen!... Wees niet bang, dat ik je je directeurs-baantje zal afsnoepen, van mij zal je geen last hebben, ik ben alleen maar zeeman. *Zeeman*, en niets meer, ik wìl niets meer! Ik wil alleen maar varen; varen op een vrije zee, onder een vrije

vlag, als kameraad onder vrije kameraden! God, man! *Zie* je dan niet, dat de sleepvaart in je poten ligt, nù! *Nu!* Dat je alleen maar je luie klauwen hoeft te sluiten, en je bent de machtigste sleepbootreder op Gods zeeën, voor altijd?!'

De Herder kijkt naar buiten, waar de zon opgaat achter de silhouetten van zijn schepen; een plompe reus in zijn nachtgoed. Hij schommelt in zijn stoel, bijt op zijn snor, schudt het hoofd. Even trilt de stilte, geladen, in het vertek. Dan zegt hij: 'alléén doe ik 't niet. Als je Louw en Kiers mee weet te krijgen, ben ik je man. Maar op één voorwaarde: jij en Zuurbier en Maartens en Sjemonow als kapiteins; anders komt dat dok nooit van z'n leven in de Oost.'

***

Mr Sickesz moet rijden als een heks op een bezemsteel, wil hij nog op tijd voor de opening van de tentoonstelling in Amsterdam terug zijn; maar naar Rotterdam wil hij kapitein Wandelaar nog wel brengen. In de Leuvehaven liggen de 'Schouwen', de 'Hydra' en de 'Jan van Gent' naast elkander voor de kade. De 'Hydra' vooraan; hij bonst op de deur van de kaartenhut en wordt dadelijk opengedaan door een verbaasden Zuurbier, half ontkleed. 'Bliksem! Wandelaar! Kom d'r in, jongen! Je treft 't, dat ik al terug ben; we werden vannacht ineens van ons bed gelicht, om te monsteren ... Hee! Waar ga je nou naar toe?!'

Mr Sickesz zwengelt nog aan zijn wereldwonder, op het punt om te vertrekken. 'Dat heeft óók niet lang geduurd, dat bezoekje van u,' zegt hij. 'Natuurlijk kunt u mee terug naar Amsterdam ... Get in, sir!'

***

Van hun bed gelicht om te monsteren... Die Kwel is de baarlijke duivel zelf. Hij moèt er lucht van gekregen hebben, daar hoè..?

In Amsterdam wordt het duidelijk. In Amsterdam wacht de heer Nol Kwel Jr hem op, aan zijn tafeltje in hotel Polen. De heer Nol Kwel heeft koffie besteld. Kan hij kapitein Wandelaar dienen? Kapitein Wandelaar zal wel moe zijn, na zijn nachtlijke autorit. En wat heeft kapitein Wandelaar toch allemaal voor wonderlijke plannetjes in zijn hoofd gehad? De heer Nol Kwel Jr heeft het niet precies begrepen, toen hij vanmorgen even met Papa telefoneerde; maar het moet wel èrg op het nippertje

geweest zijn, aangezien Papa den Waterschout uit zijn bed heeft moeten bellen, voor een monstering met spoed, en de Waterschout is een man op jaren, met een fragiele gezondheid.

Jan Wandelaar heeft te dikwijls verloren, om niet geleerd te hebben een goed verliezer te zijn. Hij zegt alleen: ‘zou het erg onbescheiden zijn, om te vragen hoè...’

‘Volstrekt niet,’ zegt Nol Kwel Jr, met alle aandacht voor zijn nagels. ‘Meneer Louw was zo vriendelijk ons te waarschuwen; wij zijn dan ook gaarne bereid om te accepteren, dat hij zijn handen wast in onschuld. - Uw “Furie” is een aardig schip. Ik bied er honderddertig mille voor.’

‘Al bood u honderddertig ton,’ zegt Jan Wandelaar, ‘ik verkoop haar niet. Ik zal blijven varen en vechten voor de vrije zee, tot uw vader en zijn rapalje mij m'n strot hebben doorgebeten!’

Nol Kwel Jr glimlacht, en bekijkt nu zijn handen aan de binnenkant. ‘U is een eerlijk diagnosticus,’ zegt hij. ‘Uw prognose lijkt mij zeer juist. Hoe lang geeft u uzelf?’

Jan Wandelaar antwoordt heel rustig, of het een vooruitzicht over het weer betreft. Hij zegt: ‘niet lang’, met een goedaardig schouderophalen. Maar als hij er aan toevoegt: ‘tenzij...’, kijkt Nol Kwel op, want dat woord klonk op de een of andere manier onheilspellend.

***

Wanneer Bout vraagt: ‘wat was er toch aan de hand? Ik heb een geweld van een toer gehad om die knul aan 't lijntje te houden...’, zegt hij: ‘niets’; en wanneer hij de volgende dag nog even aanloopt op het kantoor van de Maatschappij voor Baggerwerken, is het om meneer Beumers die optie terug te geven, met de woorden: ‘als u het goed vindt, kom ik er later nog eens op terug; voorlopig heeft het geen zin.’

Meneer Beumers zegt: ‘overweeg mijn aanbod nog eens, kapitein. Ik blijf bereid de “Furie” te charteren als sleepboot in vaste dienst.’ Maar hij antwoordt: ‘dank u, meneer. Ik heb eerst nog iets uit te vechten. Met mezelf, - en met een ander.’

***

Een paar dagen later komt er een kladdig briefje, geschreven met een kinderhand en vol taalfouten, die op boze wijze verkeerd verbeterd zijn.

‘Waarde Jan Wandelaar, ik hep van vaader gehoord, alswat

gij hep geprobeerd en hoop ik, dat gij mij niet kwaalijk zal neemen nu ik u hieroover de vrijheit neem een reegeltje te schrijven. Ik vindt u een eezel met permissie en hep ik toch gedagt dat gij wijzer waart toen wij elkander ontmoeten. Wanneer gij mij toestaat u een raat te geven want mijn vaader hep altijd naar mij geluistert als ik zei wat hij doen moest en is hij daar nooit slechter van geworden: laat Kwel doodvallen met zijn praatjes en al zijn vuile streeken bijelkander en vaar met de Furie alsof de smeerlap niet bestond. Gij bent de beste sleeperd die ik ken, Jan Wandelaar, en als gij buitendien ook nog harsens had zou dat aangenaam zijn voor u en voor de Furie en voor alle zeesleeperds van Holland en voor mij, want ik geloof dat gij bar veel kunt en zelfs die Kwel de nek breeken maar, laat mij u nu eens vertellen hoe gij zulks doen moet. Ik geef u de raat: ga naar de Oost met de Furie, en sleep wat gij krijgen kan al was het een trog en is er niets ga dan met de losse boot, maar ga naar de Oost met de Furie, Jan Wandelaar! Daar is niemand, naar vaader zegt, verdien daar geld en laat u daarvan een nieuwe boot bouwen, want alles wat Kwel hept is oud en zijn volk is heelemaal niks waart bij u vergeleeken en geloof ik dat u maats ook beeter zijn. Wanneer de heele weereld maar weet wat ik weet alsdat gij de beste zeesleeperd ben dan betaalen zij welderaa het dubbelde om u te krijgen en zie Kwel dan eens op zijn neus kijken de hufter. Ik wilde nu wel gaarne bij u zijn teneinden u te zeggen wat ik zoo niet gemeent heb toen wij elkander ontmoeten en u voorts te zeggen dat het allemaal zoo erg niet is als het lijkt en u nogmaals een hand te geeven alvoorens gij naar de Oost gaat, want dat doet gij toch nietwaar, als ik het u zeg? Geloof maar dat ik het beste met u wil en ook met mij, en wie weet is dat wel hetzelfde wanneer wij elkander nogmaals ontmoeten, nu echter moet ik de pen neederleggen want de kaars is op en daarom vaarwel van u *Riekie Kiers*.'

P.S. Er is vanmorgen een jonge zeehond aangespoeld en door vaader gevangen als gij nog niet daalijk naar de Oost gaat kunt gij die welligt nog koomen bekijken alvorens wij geheel afscheit neemen maar gij ziet maar eens. Schrijf mij waar u bunkerhaavens zijn want dan schrijf ik weer, en wees gegroet van u *Riekie*. Atjuu!'

Hoofdstuk XVIII

Als hij niet, maanden lang, werkeloos voor de steiger had gelegen, zou hij het niet aangenomen hebben; maar nu komt het aanbod als een genade, bijna een wonder.

22 Februari 1914: de N.V. Transportonderneming 'Shipcoal' besteedt het vervoer aan van twee kolentransporteurs, Amsterdam-Batavia. Hij schrijft in, zoals hij op alles heeft ingeschreven, wat er de laatste maanden werd aanbesteed. Stelt zich er niets van voor; die inschrijvingen zijn zuiver een wassen neus, daar is hij nu zo langzamerhand wel achter. Het is altijd Kwel, Kwel en nog eens Kwel, die met de buit gaat strijken; hij heeft, als proef, eens als aannemingssom het bedrag van driehonderd gulden opgegeven, toen het transport van een rotsbreker naar Stavanger werd aanbesteed - Kwel kreeg de opdracht. Toen wist hij zéker: het is een doorgestoken kaart, maar toch bleef hij dóórgaan met inschrijven op de lijsten, en op 22 Februari lukt het hem.

Een wonder! Eerst is hij er zo van ondersteboven, dat hij zichzelf trakteert op een reusachtig dinée in de Poort van Cleve; de ober brult: 'Dubbele bief! Sperrrsie, gebakken-àårrr!' luidkeels door het geroezemoes van de beursmensen, die hier nieuwe krachten zitten op te doen. Maar wanneer hij eenmaal boven zijn bord zit te kauwen, mes en vork in de vuisten, komen de rust en de nuchterheid weerom en storten olie op de golven. Twee en twintig Februari.... dat is laat in het seizoen; bar laat. Wanneer hij alles op alles zet, kan hij over een week vertrekken, dat wordt dus begin Maart. En om dàn, met twee van die zware bakbeesten op sleeptouw, nog vóór de zuid-westmoesson doorzet de grote oversteek van Aden op Straat Malakka te maken.... dat zal niet meevallen. Dat zal zelfs zo goed als onmogelijk wezen. En die volle zuidwest-moesson.... Geen wonder, dat Kwel dit akkevietje met graagte aan zijn enigen concurrent heeft overgelaten; het lijkt bijna een valstrik. Kwel zal in zijn vuistje

lachen, wanneer hij hoort dat die lummel van een Wandelaar in de fuik gezwommen is, en de opdracht van twee kolentransporteurs naar Batavia op zich heeft genomen, dwars door het zwaarste weer van de wereld heen. Dat is zogoed als zelfmoord, dat is béter dan zelfmoord, dat is, zoals het in de zakenwereld heet: vrijwillige eliminatie. Want een andere weg dan door de moesson héén is er niet; beneden de lijn Aden-Kaap Dondra liggen geen bunkerstations. En door de moesson heen .... enfin, de Transportmaatschappij kan gerust zijn, verzekering dekt de schade.

Thuis, aan boord, rekent hij het project nog eens over; en de uitkomst is niet bemoedigend. Maar wie déze kans afslaat is een gek; nu gaat het: er op of er onder. Als hij haast maakt, bliksemse haast, kan hij, wie weet, de oversteek nog nèt op het nippertje maken, voor het zware stormweer begint. Hij telegrafeert Bout, trommelt de jongens op; het is een dekselse toer. Een volle week duurt het, voor ze allemaal present zijn; maar de fourage en de brandstof zijn dan aan boord, alle formaliteiten vervuld, er kan meteen gevaren worden. Drie Maart 1914 vaart de 'Furie' de Waterweg uit, met de kolentransporteurs 'Bever' en 'Otter' op sleeptouw.

Het is slecht weer in het kanaal; harde tegenwind en een hoge, rukkende deining. Ze liggen een dag en een nacht te botsen, draaien volle kracht, maar slagen er nauwelijks in de sleep gaande te houden. De transporteurs, logge bakbeesten, blijken een onverwacht zware trek, een paar etmalen lang komen de mannen niet uit de kleren; maar eindelijk, na het passeren van de Burlings, keert de rust een beetje weer. Zes dagen verloren, zes kostbare dagen; het wordt een wedstrijd tussen de zuidwest-moesson en de mier, die twee dikke torren slepen wil naar het andere eind van de wereld.

Bout, Flip, Coba en de jongens, ze leven méé met deze groteske tweekamp, ze begrijpen dat dit hun kans is, de eerste en misschien de laatste; wat er, gedurende die eerste weken, aan boord van de 'Furie' verzet wordt door iederen man op zichzelf, is een glorie om te zien. Jan komt vrijwel de brug niet af; hij slaapt in zijn kleren op de bank in de kaartenhut, kort, ongeregeld, om de zestien uur een hazendutje, en bij ieder geluid, bij iedere zware roller, onmiddellijk wakker en overeind. Maar het geluk, dat hun tot Algiers lijkt toe te lachen, draait hun bij het uitvaren van die haven de rug toe. Als ze gebunkerd hebben, haastig, jachtig, met hopen kolen aan dek verspild, overal waar gelopen

wordt knerpt het onder de voeten, - deinst de ‘Furie’, bij het wegzwaaien van de kade, met het achterschip tegen de schoeiïng. Een dof gerommel, een woedend gebel van de brug naar de machinekamer.... Bout en Coba komen omhooggestommeld, verhit, bezweet, met verschrikte ogen. Het schip houdt geen roer meer, de kar slaat woest door; als ze weer gemeerd liggen springt Coba naakt te water en duikt bij het achterschip, om te zien wat er aan de hand is. Het is een wonderlijk gezicht, die witte jongen te zien spartelen en zweven in het pure blauw van de Middellandse Zee; op de steiger staan Arabieren te kijken, met rode kalotjes op, papavers in de felle zon. Zij kakelen en kwetteren en gesticuleren; een paar jongetjes denken dat het een spelletje is en plonzen ook te water, glad en lenig als vissen. Zij zwermen om den witten spartelaar heen, duiken met hem mee, zwenken onder de bleke schim van zijn lichaam door, wanneer hij weer naar de diepte gaat. Als hij eindelijk, hijgend en dampend, op het achterdek staat, en zich schuddebollend en proestend de kop droogt, meldt hij: een blad van de schroef, geen denken an om verder te varen met dat ding.

Mooi is dat, zoiets ontbrak er nog nèt aan....! Maar geen tijd voor kniezen; als de weerlicht de buik uit 't water en redden wat er te redden valt. Er is een ouderwets, houten droogdokje in de haven, dat met handpompen omhooggebracht moet worden; de hele bemanning zwoegt er aan mee en de Arabierenjongetjes mogen ook dansen. Het duurt anderhalve dag, voor het gevalletje vrij staat; dan wordt, met behulp van de eigen stoom, van schroef verwisseld. De hele manoeuvre duurt vier dagen, als zij eindelijk uitvaren is de kans op een vrije oversteek zo goed als verkeken.

In het Suezkanaal nog méér tegenslag: stoppen voor een groot transport, dat de hele breedte van het kanaal in beslag neemt, en langzaam af komt zakken uit het zuiden. Na ruim een etmaal van zenuwachtig wachten doemt eindelijk een reusachtige, hoekige schim op uit het vlakke land, zwart in de gloed van de avondhemel. Een paar lichtjes pinken in de rossige schemering, rookwolken vervluchtigen tussen de vage, wazige sterren, die dof en goudig staan uitgezwermd in het purper van de tropen-hemel. Het is de hulk van een slagschip, zestienduizend ton, gesleept door zes boten van Kwel van Singapore naar de Clyde. Wanneer ze passeren is het al te donker geworden om de namen nog te kunnen lezen op de boegen van de schepen, maar hun silhouetten kennen ze allemaal. Ze staan, een groepje donkere gestalten, over de reling geleund, en roepen over het water.

'Albatros hoi!'....

'Albatros hier! Wie zijn jullie?'....

'Furie! Kaptein Wandelaar! Rotterdam op Priok! Met twee kissies!'....

'Goeie reis! Goeie reis!'....

'Stormvogel hoi!.... Ha die Janùùùùs! Ga je naar moeder toe?!'

'Ha die Bullééé! Mot je een lijntje hebbééé....?!'

De 'Albatros', de 'Stormvogel', de 'Jan van Gent', de 'Schouwen' .... En achteraan, wanneer het geweldige gevaarte langzaam voorbij geschoven is, als koershouwers de 'Hydra' en de 'Aurora'.... Je voelt het in je maagstreek, dat convooi van vertrouwde schimmen, dat daar zo langzaam voorbij waart, als een vloot spookschepen. Het lijkt wel, of Kwel hun een afscheidsparade heeft willen geven, voor zij hun laatste reisje maken. Hun laatste reisje; want er is nu geen sprake meer van, dat ze voor de moesson de oversteek kunnen maken. En dan...? Twee keer heeft een sleepboot het geprobeerd, om door die hel heen te varen, met een molentje en een pers-cutter. De eerste verspeelde haar sleep, de tweede kwam helemaal niet weerom. Sindsdien is de oversteek over de Indische Oceaan als onmogelijk opgegeven, tussen Mei en September; er zit niets anders op dan dóór te stomen tot Aden, en daar dan maar zien wat er te doen staat.

15 Mei: Aden. Felwitte stad in woest-hete zonnebrand; een oord van verschrikking. Daar tot September te moeten blijven is uitgesloten. Te duur, te warm, en de opdracht kan niet eigenmachtig veranderd worden. Drie dagen liggen ze te dralen; een trillende kolom van hitte boven het geblakerde dek. Jan, Flip en Bout onder de zonnetent, gebogen over de stroom- en windkaart van de Indische Oceaan. Hoe ze het ook wenden of keren: er is geen keus. Of hier tot September liggen wachten, met alle onkosten en ellende daaraan verbonden, òf de sprong over de afgrond wagen, en met de twee lichters door het moessongebied koersen, op hoop van zegen. Bout zegt: 'als onze bunkers nou maar een ton of honderd méér konden bergen, was 't gauw gebeurd; dan konden we om de buien héén lopen.' Flip zegt: 'kan je niet beter een paar vleugeltjes an onze romp breien? Je bent toch zo'n goochemerd, jij....'

Maar Jan zegt niets; die zit naar de kaart te staren, zijn hand speelt met de pleinschaal. Om de buien héén.... 't Is misschien niet eens zo gek.... Van de oostpunt van Socotra af, met een

zuid-zuidoostelijke koers, het moessongebied kruisen; dan door het Anderhalfgraads-kanaal, tussen de Malediven door, naar straat Soenda.... 't Zou kùnnen, maar dan moest gebeuren wat Bout zegt: honderd ton méér in de bunkers. Met de driehonderdtons capaciteit, die de ‘Furie’ heeft, kunnen ze het, zelfs wanneer de machine zo zuinig mogelijk wordt afgesteld, op geen stukken na halen. Het is een end zonder end; ze delibereren er over tot de nacht valt en eten onder de tent; de zweetdoorweekte hemden open, de petten op het achterhoofd; Flip maakt gebaren met een bierfles, terwijl hij met volle mond grootse plannen ontvouwt. Een kolenschip huren, dat vooruit sturen naar de Malediven, en daar bunkeren in het luwtje van een eiland, geurig van bloemen en lianen en bewoond door naakte meisjes, die tegen de avond aan boord komen zwemmen met korfjes vol vruchten op 't hoofd. Jij bent toch een rare jongen, zegt Bout; wààr je met jou ook over praat, altijd komt 'r iets bloots tevoorschijn.

Jan zit zwijgend te kauwen, de ellebogen op de knieën; zijn brood ligt op een stuk krant op de wind- en stroomkaart. Hij luistert niet naar het trage geleuter van die twee; hij staart afwezig naar de wemeling van avondkleuren op het water van de baai. Soms komt er een vlaag rinkelmuziek overgewaaid uit de stad, een onzichtbare stoet van vluchtige woestijngeesten, dwalend door het diepe blauw en het olijfgroen van de nacht, die de bloedende brandwonde in het westen gaat stelpen. Hier en daar, in de verte, komen lichtjes te pinken; hoog in de koepel van de snel verduisterende hemel vonken de eerste sterren al.

Een vreemd gevoel: zijn gedachten dwalen om iets heen. Iets simpels. Iets zó eenvoudigs, dat hij ieder ogenblik denkt: ik heb het; maar het wijkt als hij het grijpen wil. Bout en Flip hebben zich er al mee verzoend, dat ze de grote oversteek zullen moeten wagen; maar hij zoekt, weifelend, en toch met een groeiend gevoel van zekerheid, naar een andere oplossing, het ei van Columbus, dat zich nog steeds verscholen houdt in de plooien van de duisternis, waarin zijn gedachten behoedzaam rondtasten.

Om de buien heen.... Zuid-zuid-oost.... Anderhalf-graads-kanaal.... tussen de Malediven door.... Straat Soenda.... Stuur kolenschip vooruit.... Ja; dat moest kunnen. Bunkeren, in volle zee. Op een blakke dag, hoefde niet eens in de windschaduw van een eiland te zijn. Als die kaart goèd is.... Ongeveer tweehonderd mijl bewesten Straat Soenda zouden de bun-

kers leeg zijn; daar moet, volgens de kaart, de zee tegen die tijd rustig wezen, geen wind, geen stroom, behoudens de gewone deining.... Als dààr nu 's een kolenschip.... Kolenschip? Aàrdig!.... Maar gestèld nu 's.... hoe wou je dan bunkeren? Langszij komen soms? Uitgesloten, met de te verwachten deining. Met de sloepen....?

'Als we dat dansje gaan maken, kapitein,' zegt Bout, 'dan maggen we die transporteurs wel in ballast laten varen, want geloof maar dat 'r braaf gegierd zal worden.... Denk je ook niet?'

'Jaja,' zegt hij. 'Jaja....' En dan staat, ineens, 't ei van Columbus op zijn punt. 'Verdomd!' Hij slaat met de vuist in de hand. 'Ik hèb 't, mannen!'

Ze begrijpen eerst niet waar hij het over heeft; maar als hij hun zijn plan uiteenzet, moeten ze toegeven: hij hééft 't. Nog nooit vertoond, maar zo simpel als 't alfabet: de twee transporteurs in ballast nemen, met ieder vijftig ton kolen, en dan, op een stille dag, bij-bunkeren in volle zee, met de sloepen, uit de voorraad in de transporteurs!

Het is een voor de hand liggende ontdekking, en kapitein Jan Wandelaar wordt er geen genie door, evenmin als de man uit de grijze oudheid, die het ronde wiel uitvond. Maar het is toch een bemoedigende gedachte, wanneer je tegen jezelf kunt zeggen: als 't lùkt, wordt de 'Furie' de eerste sleepboot, die onder de moesson is doorgedoken.

De volgende dag worden de bunkers afgestampt, de transporteurs geladen. De jongens zijn ineens één en al bedrijvigheid; Jan heeft hun uitgelegd wat het plan is, en 't bleek zó eenvoudig, dat ze dadelijk zeiden: o ja, natuurlijk! Ze varen uit, nageoogd door een delegatie van beachcombers; de schipper van een engelse sleepboot, die in de baai ligt voor in- en uitbrengwerk, roept hen na: 'rest in peace, dearies!' Flip roept terug: 'see you in hell first!' en dan wuift de man ten afscheid, met de handen gevouwen boven het hoofd, want de afstand is al te groot om elkaar nog te kunnen beschreeuwen. Buitengaats wordt de achterste lichter, de 'Bever', op twee trossen zó ver weggevierd, dat de 'Otter' nu ook aan een volle tros kan hangen; zo kunnen ze een stootje velen, als de zware waai uit het westen komt.

Met een zuinig afgestelde machine en driehonderd ton kolen in de bunkers, waagt de 'Furie' de sprong van drieduizend mijl.

***

De acht dagen tussen Aden en Sokotra verlopen rustig en naar wens. Het weer is genadig, de deining matig; de voortgang schommelt tussen de vijftig en de zestig mijl per etmaal. Iedereen aan boord is in zijn schik; er zijn er zelfs bij, die zeggen: is dat nou alles?

Maar na het passeren van Sokotra beginnen de eerste uitlopers van de nieuwe moesson door te zetten: vlagerige wind, donker aanwaaiend over het blinkende water, soms zulke rukken, dat de ‘Furie’ overhaalt als een zeilschip en de sleep uit haar koers begint te lopen. De zonsondergang na de negende dag is vreemd; zulke felle, vurige kleuren hebben ze nog nooit in de hemel te zien gekregen. Schel geel, hard oranje, smeulend rood, en dan, met een snelheid, die bijna met de ogen te volgen is, vloeien zachtere tinten, hoog uit de lucht, over de vlammen aan de kim en op het water. Ze lijken te varen in een zee van vuur; iedere golf weerkaatst de brand in het westen met duizenden blakkerende schubben, die beginnen te glanzen als parelmoer, met tere, rose en zacht-blauwige tinten, wanneer de hemel overwaasd wordt door de mildheid van de voornacht. De zee fonkelt en tintelt en glanst en bloeit met de wonderlijkste, kaleidoscopische kleuren. De golven vervloeien van rood door paars naar diep blauw, met zacht-groene vleugen; als het donker opwelft uit het oosten is het bijna beangstigend, die wemeling van nooit geziene tinten tegen het egale zwart van de rijzende kim. In de ogenblikken, vóór het licht het verliest van de duisternis, is de zee het indrukwekkendst: geweldige golf-gevaarten, met soms een geheimzinnig schijnsel van binnen uit, die groeien en ademen in de purperen schemering, stervende kolossen met een lichtend hart, dat langzaam verdonkert. Dan wordt het spookachtig; als er een vliegende vis verzeilt spatten er schimmige vonken, in het kielzog schemert blauwachtig vuur, de tros, rijzend en dalend uit het water met een lome bocht, verloopt als een lichtende streng in het donker, de boeggolven van de lichters zwellen en slinken met een steeds feller gloed.

En dan scheurt de hemel open, een en al zwartheid nu; de eerste moessonbui breekt los over de oceaan. Zij nadert snel: een kille wind, die huiverig maakt door onverwachte koelte en een dreigend, geheimzinnig suizen, dat aanvlaagt over het water; het suizen wakkert aan tot een luid geruis, en uit het donker komt een wapperend gordijn van vonken aangewerveld. Het is een groots gezicht, die woeste regen aan te zien stormen over de lichtende zee; iedere druppel spat uiteen tot een schittering

als zij het water raakt; wanneer de bui in volle kracht losbarst worden de golven in vlammen geranseld. Enkele ogenblikken lijkt de 'Furie' te zweven over een ziedende vlakte van blauwgroenige vlammetjes, dan stuift de regen wilder aan, donkerder; zij roffelt en bruist op het water en verjaagt het licht. Zij varen verder, in een inktzwarte duisternis; de wolkbreuk slaat zo woest neer op het schip, dat de boordlichten waaiervormige bundels in een wolkende rook lijken te maken. Het is te snel gekomen en te genadeloos, dan dat zij zich nog in oliegoed hadden kunnen steken; Jan passagiert plassend over de brug, doornat tot op zijn huid na de eerste seconden; wanneer hij binnenkomt in de stuurhut, om de koers te controleren, dampt hij, of hij met heet water overstort is; als hij weer naar buiten gaat ligt er een plas waar zijn voeten stonden.

De regen duurt vier uren; soms gromt in de verte een vage donder, bijwijlen flakkert achter het wuivende gordijn van water een schimmige flikkering; maar het onweer bereikt hen niet. Het raast, ver weg, achter de kim, niet meer dan een gerommel op de achtergrond, dof door het ronkend trommelen van de regen. Zij varen in een kleine wereld, soms opengescheurd door een bliksemschicht, die rokig door het duister kartelt. Dan veegt, met een zwaai, een windvlaag de hemel schoon en de sterren fonkelen zo helder, dat de einder bijna te zien is. Zilver, zilver, alles wordt zilver; de lang verlopende golven lijken in de verte soms zo bedrieglijk op het langs de oppervlakte scherende lichaam van een reuzenvis, dat Flip, die de wacht heeft overgenomen, meermalen de adem inhoudt en zijn kijker richt, want in zijn hart gelooft hij nog steeds aan het bestaan van de zeeslang.

Als de morgen komt, een gele bloem uit een kelk van zwarte wolken, omhoogreikend uit de kim, opent zij de eerste dag van wind en regen: de moesson. Het is nog vroeg in het seizoen, en de buien die zij krijgen zijn vermoeid, uitlopers van het tomeloze geweld daar in het zuidwesten; maar toch krijgen zij het nog zwaar te verduren, op de rand van het boze gebied. De etmalen slinken tot veertig, dertig, twintig mijl; de mannen raken slap en vermoeid van de eindeloze regen; alles aan boord is klam en vochtig; de portretten van de meisjes in de kooien gaan bol staan, krijgen bulten van de nattigheid, op het laatst zijn ze niet meer te herkennen, zulke rare gezichten trekken zij. Honend, waanzinnig; wie nu naar zijn geliefde kijkt, voor het indutten op de natte strozak, sluit snel de ogen,

om niet achtervolgd te worden door die spookgedrochten in de spelonken van een koortsige, bedompte slaap. En het wordt steeds warmer. De lichamen zijn altijd nat, van zweet of van regen; het bederf van de tropen grijpt om zich heen, met gretige, strengelende vingers. Het brood, dat op tafel komt te zitten en zuigend wordt losgemaakt, zo plakt het, gaat leven; Kees kan er niet tegenop bakken. Wie zijn natte kleren langer dan twee dagen in een hoek laat liggen, vindt zwammetjes tussen de plooien als hij ze openvouwt. Als Coba een boek, dat hij lang niet heeft ingekeken, van het schapje in zijn kooi neemt, valt het uit de band, de lijm is opgelost door het vocht. De wanden van messroom en hutten glinsteren des avonds van de trage, biggelende druppels, die langzaam naar de vloer druipen; de vlaggekist wil niet meer open, zo is het deksel uitgezet.

Maar eindelijk: de zon weerom. Eerst zwak en tranig door de waterdamp; dan feller, scheller, tot er niet meer in te kijken valt. De hitte stijgt, maar zij wordt droger. De wind flauwt af, dwaalt een dag en een nacht lang door de geweldige holte van de strak-koepelende hemel; dan zet zij door, rustig en gestadig, uit een vaste hoek. Het anderhalfgraads-kanaal is eindelijk bereikt. De koers wordt gewijzigd, nu gaat het, langs de evenaar, tussen de Malediven door. Dag in dag uit wordt er uitgekeken naar land vooruit, al weet iedereen dat het nog lang niet verwacht kan worden. Zee, zee, zee, niets dan zee; eindeloos, blinkend, soms helderblauw, soms donkergroen, meestal indigo, met een witte golfkam, de stuivende staartslag van een geheimzinnige vis, verder niets. Geen vogels, geen zeilen, geen rookveren aan de kim. De enige afleiding zijn de wolken, die soms, vaal en rondkoppig, uit de einder ballen en oprijzen als gebergten tot bij de zon. Maar de liniebuien blijven uit; eerst zijn ze verdronken in de regen, nu hopen ze op regen, want het drinkwater wordt schaars.

Zij varen, eenzaam, in een eindeloze verlatenheid; de enigen die hen vergezellen zijn donkere, sluipende schimmen, soms even gezien, als een glanzende flits, in een zonnebaan, die tot onder het watervlak doordringt; 's nachts geheimzinnige, vurige gestalten, wentelend en zwenkend in de diepte met groenige kolkingen, zwevend achter het schip: de haaien. Het leven wordt een eentonige, regelmatige, werktuigelijke aaneenschakeling van zich steeds-herhalende verrichtingen: eten, slapen, wachtje lopen, eten, slapen, wachtje lopen; soms wordt er roest gebikt, een onophoudelijk, specht-achtig gerikketik, dat de stilte nog

troostelozer maakt en nagonst in de oren, als het duister allang is gevallen. Een onveranderlijke, sleur-achtige, half-slepende cirkelgang, die toch, langzaam en haast onmerkbaar, de spanning doet stijgen, cirkelend, steeds cirkelend langs een spiraalvormige baan, onkeerbaar stijgend naar een hoogtepunt, een uitbarsting.

Jan, gevoelig voor het rijzen van de koortsthermometer aan boord van zijn schip, doet vergeefse moeite om afleiding te bezorgen. Zij vangen een haai, een wild spartelend monster, dat meters hoog springt wanneer het over de reling gezeuld is en het dek laat donderen met beukende slagen van zijn staart; de scheepshond staat gillend te blaffen en te janken op de kap van de stookplaat, de nekharen overeind, de tanden blikkerend in de zon. Bootsman Janus moet het monster de staart afhakken, hij probeert steeds zijn kans waar te nemen, maar het reusachtige lichaam gaat zo woest te keer, dat er geen bijkomen aan is. Eindelijk: een sprong, een flitsende sabelhouw, een donker dampende straal van bloed. Het dek wordt rood en glibberig, de bootsman en Kees hakken en stoten met hun lange messen, kreunend als zij de punt door het harde vel persen, wankelend als het lemmet doorschiet in het zachte vlees. Het wordt een orgie van bloed en lillende vleeslappen en kwabbende, blauwgrijze ingewanden; ze ritsen de maag open, om te kijken wat er in zit: een bot, een gedeukt sardineblikje, en een grauw-bruine, scherp stinkende massa. Als ze hun bloeddorst naar hartelust gekoeld hebben; het monster gestroopt, de huid te drogen gehangen, dof en ruw aan de buitenkant, zijde-achtig glanzend van binnen; als Bulle het eind van de ruggegraat heeft losgehakt, om er een wandelstokje van te maken, en Schol de stoker vergeefs geprobeerd heeft om een paar van die messcherpe tanden uit te breken, bezield door een dwaze, blinde haat; dan gaan de brokken overboord, waar de zee onmiddellijk in heftige beroering raakt, als de broeders van den overledene elkander de buit betwisten, en de dekwasslang spoelt de resten van de bloedbruiloft weg. Een dag daarna stinkt het schip nog als een slagerij, een weeë, misselijk-zoete lucht, die niet weg te krijgen is; dan wordt de jacht op de vliegende vissen geopend, zonder resultaat; dan worden de damborden, de platenboeken en de mondorgels voor den dag gehaald; maar de spanning stijgt, de cirkelgang wentelt voort langs het spiraalvormig spoor, tot, op de avond van de dertigste dag, een krijsende rel losbarst in het vooronder.

Jan, bezig met het invullen van het journaal in de kaartenhut, hoort een langgerekte woede-gil huilen in de stilte van de tropen-

nacht; hij legt de pen neer, luistert met opgeheven hoofd, starend naar het vlammetje in het lampeglas. Dan stommelt een woest gebonk en getrappel omhoog uit het luik, een getier van kijvende mannestemmen, het schor-bezwerende gebrul van bootsman Janus. Hij haast zich naar voren, Bout komt de messroom uit, Kees steekt het hoofd uit de kombuisdeur. Beneden is de hel los, twee kerels rollen vechtend over de vloer, de tafel ligt gekanteld tegen de kooien, de bank is omgetrapt en uit de geopende graftomben van de slaapkotten loeren hoofden, flakkerend beschenen door de lamp, die angstig slingert aan de lage zoldering, met kleine roetwolken uit het glas. Het zijn Schol en Hannes, de twee stokers. Zij schoppen en stompen en krabben als wilde beesten op elkander los, schreeuwen en vloeken dat horen en zien vergaat. Bootsman Janus, Bout en de toegesnelde Kees scheiden hen op hardhandige wijze; zij staan hijgend te grommen, ieder in bedwang gehouden door twee man, die moeite hebben om hen uit elkanders buurt te sleuren. Als zij eindelijk in de kaartenhut staan, bezweet, bebloed, en met moord in de ogen, komt na veel dreigen en sussen de oorzaak aan den dag: Hannes had de fotografie van een meid in zijn kooi hangen, zijn verloofde, en Schol niks; die had dertig dagen naar dat schatje liggen kijken en was toen zo razend geworden van liefde op het eerste gezicht, dat hij haar uit Hannes' kooi had gerist en in zijn eigen gespijkerd. Nu schreeuwen ze tegen elkaar in: die meid is van mijn! - Je staat smerig te liegen, ze is van *mijn*! - Gore dief, ik zal je je frotte siepogen uit je harses sabbelen, die meid is *van mijn!* - Ik....

Jan brengt ze tot bedaren; rustig, beslist, zo'n fluisterend overwicht kan alleen de warmte bewerkstelligen. Hij heeft dit soort vetes al zo dikwijls meegemaakt, dat hij de bron van alle ellende verneemt met een gevoel van opluchting. ‘Vertel op, Hannes,’ zegt hij, met een bedarend handgebaar, de gehavende fotografie voor zich op tafel; ‘waarom maak jij je zo druk over die meid? Is er iets bijzonders aan, soms? Ik kan 't 'r niet afkijken.’ Hannes blaast zich op van drift en hartstocht. ‘De here zal me dondere, kaptein!’ hijgt hij. ‘Kijkeris wat een lekkere toet, wat een mieters halsie, wat een.... wat een sàp van een uitbouw....!’ Hij maakt een stulpend gebaar van vrouwelijke overdaad voor de borst, de schaduwen van zijn handen klauwen op de wand. ‘En jij, Schol?’ Schol is bijna gestikt van woede, hij moet op een afstand gehouden worden door het gezag, wil de boel hier niet aan splinters gaan. ‘Ik?!’ schreeuwt hij. ‘Ik,

ketein?! Heb u geen oge, geen gevoel voor perpòrsies in uus donder, met permissie?!' Hij stompt zich op de heupen, slaat zich knallend op de dijen. 'Dààr zit 't feest van die meid!' zegt hij, wijzend met een trillende, kromme vinger. 'Die doerak heb 'r geen kijk op, hij heb 'r geen wéét van, de vuile rover; wie diè bene ziet, diè heupies, diè....' Jan wrijft zich de kin, als hij een ogenblik nadenkt. Hier schiet niets anders op over dan een soort Salomo's-oordeel, als hij beide partijen bevredigen wil. Hij zucht, schuift de lade onder de kaartentafel open, haalt er een schaar uit en knipt, in ademloze stilte, de foto in tweeën, over het middel van de schoonheid. 'Asjeblieft,' zegt hij. 'Jìj 't bovenlijf, en jìj de benen; nou hebben jullie allebei je zin.' Als Hannes, met tranen in de ogen, nog iets probeert te zeggen, zijn verminkte verloofde hulpeloos in de hand, zegt Jan: 'En nou opgedonderd, allebei! Wie het in zijn hart hart haalt om hier nòg sporreling over te maken, gaat in de ijzers. Maak dat je wegkomt!' De rivalen ontruimen verbijsterd het vertrek; die kaptein toch, die weet overal raad op. Als de bootsman de wacht aflost, brengt hij rapport uit: 'peis en vree, schipper; ze leggen allebei op 'r middagoortje, met een halve Tonia an de wand.'

De 'Furie' vaart, gerustgesteld, verder.

***

Eindelijk, dertig dagen na het vertrek van Aden: de Malediven. Een kim vol eilandjes; doods, verlaten, niet hoger dan de kokospalmen, die er op groeien. Jan heeft met Bout de rekening opgemaakt: van de driehonderd ton kolen zijn nog ongeveer honderdtwintig over, dus er is minder dan zes ton per etmaal verbruikt. De overgebleven voorraad geeft nog voor drie weken brandstof, ruimschoots voldoende om een plaats te bereiken, waar, volgens de windkaart, mooi weer en matige deining verwacht kan worden; het is dus niet nodig om achter een van die eilandjes ten anker te gaan. Ze varen er tussendoor, zo dicht, dat de stammen van de palmen te zien zijn. Maar er is geen spoor van menselijk leven te bekennen; het strand ligt verlaten achter de branding. Het vreemdste, bij het passeren van die eilanden, is het geluid: een zacht, klankrijk bruisen aan weerszijden, dat een uur lang zingt op de achtergrond, wiegend op het stampen van de machine. De jongens staan over de reling te turen naar die oorden van verlatenheid; ze zeggen niet veel, kijken maar en luisteren. Er gaat een onbestemde, bijna heim-wee-achtige bekoring uit van die kleine stranden, die palmen;

een bijna bovenaardse rust en een vrede, die niets met de dood uitstaande heeft. ‘Daar zou ik nou, op m'n ouwe dag, een huisje willen hebben,’ zegt Janus. ‘Denk u dat 'r dalia's zouwen willen groeien, schipper?’

Ook Flip raakt betoverd door de visioenen, die de onbewoonde kust bij hem oproept; hij bemant ze met.... ‘Nou ja, dat wéten we nou wel!’ zegt Bout. ‘Jij moet zien dat je dirigent wordt van een dames-orkest, als je eenmaal slappe benen gekregen heb. Dan kan je je levensavond lang de Honoloeloe Serenade fiedelen, en de maat slaan op een stoeltje, tot ze je begraven met de treurmars van Harlekijn.’ Bout kan niet best tegen die romantische mijmeringen van Flip; hij vindt het beneden de waardigheid van een volwassene, om aldoor maar over de vrouwen te praten of het parkietjes zijn, die op 'r twintigste jaar het venster uitfladderen en onder de fluwelen mantel van de nacht opgelost worden in maneschijn. ‘Jij krijgt nog 's een haai op apebenen als echtgenote,’ zegt hij; ‘die zal je met de deegroller die flauwe kul wel uit je tabernakel trommelen!’ Maar Flip is vorstelijk onverschillig voor zijn gegrom aan de etenstafel; hij ontvouwt zijn diorama's van paradijs-achtige genoegens voor Coba, die heeft er méér aan. Die beantwoordt ze door de weelderigste passages uit zijn liefdesromans te reciteren, waarbij hij ongemerkt in de eerste persoon overgaat. Coba is een rare jongen, een binnenvettertje; Bout heeft hem eens horen mompelen, op een nacht dat hij niet slapen kon, aldoor maar mompelen en steeds hetzelfde, met zangerige woorden; - toen hij luisterde, met zijn oor aan de wand, begreep hij dat Coba een gedicht uit zijn hoofd zat te leren. ‘De nacht is gekomen, - vol stille schijn; - tussen de sluimrende bomen - danst Repelsteeltje klein.’ Hij heeft er niets van gezegd, zo is Bout niet; maar een week later vroeg hij, toen Coba de wacht kwam overdoen, na tafel, met een pisang in de hand: ‘Heb je om de vetpotten gedacht, repelsteeltje?’ Coba zei: ‘A voos gratsioos, signore mia,’ zoveel had hij toch nog wel opgevangen van 't Volapuk. ‘Mooi,’ zei Bout. ‘Ga dan maar sluim'ren.’

Wanneer de Malediven in het avondrood zijn weggezonken, nadat hun schaduwen nog lange, waaiervormige banen gelegd hebben over de gladde zee, begint de tweede trek van de reis. Ze leven nu naar het ogenblik van het bunkeren toe, wachtend op een rustige zee en een paar liniebuien, want het drinkwater wordt steeds schaarser. Maar de sterke, zuidelijke deining, die

nu al weken en weken uit de oneindigheid komt aangelopen, mindert niet met het vorderen van de reis. Wel regent het tenslotte, een korte, heftige plasbui; het kostbare water stort overdadig omlaag uit een loodkleurige hemel en wordt opgevangen in alles wat aan boord maar water bevatten kan. Potten, pannen, het zonnezeil; zelfs de asvaten worden inderhaast omgespoeld en dan gevuld met de dunne stralenbundels, die aan alle kanten van de midscheeps op het dek plassen, om slorpend weg te gorgelen door de spuigaten. Ook op de transporteurs zijn de runners bezig met het water te vangen; soms, wanneer een rukwind een opening scheurt in de zondvloed, komt een gerammel en gerinkel overwaaien, vreemd nabij in deze werveling van water. De bui drijft over, even snel als zij gekomen is, de bootsman en de dekwacht zijn een half uur lang doende met het vullen van de zoetwatertank; Kees trakteert op een extra mok thee, nu het er weer af kan.

Het wachten is op de blakke dag; maar die blijft uit zicht. Hoge, gestadige deining, dag in, dag uit; het is uitgesloten, om met deze zeegang een volle sloep te varen. Bout kijkt er bedenkelijk van; die had het beter gevonden als ze maar in de luwte van de Malediven bijgebunkerd hadden, zoals hij gezegd had; nu zitten ze met de gebakken peren. Maar Jan stelt hem gerust, de weerkaart voorspelt blakte op ongeveer honderdvijftig mijl bewesten Straat Soenda; en de weerkaart heeft tot dusver gelijk gekregen.

Ze krijgt opnieuw gelijk: vier dagen vóór Straat Soenda komt Bout met het bericht, dat de bunkers morgen leeg zullen zijn. De volgende dag: gladde zee, milde, effen deining; traag verlopend onder een azuren hemel. Nu zal dan het grote experiment moeten gebeuren; Jan heeft weken van te voren het plan ervoor al uitgewerkt. Met de sloepen naar de voorste transporteur roeien is een koud kunstje, maar terug zal niet meevallen. Ten eerste is de sloep dan diep geladen; ten tweede maakt het een groot verschil in de laadruimte, wanneer er een plaats voor de roeiers moet worden vrijgehouden. Daar heeft hij iets op gevonden: de machine wordt op dead-slow gezet, zodat de schepen niet door het gewicht van de tros naar elkander toegetrokken kunnen worden, en er tevens geen gevaar bestaat dat de sloep, door teveel vaart, averij zal oplopen; dan wordt een vierduims-manillatros van de sleepboot op de transporteur verbonden, de beide sloepen overboord gezet en aangepakt. De mannen roeien naar de lichter, daar wordt met manden

gebunkerd, en wanneer de sloepen vol zijn palmt de afhouder ze langs de dunne tros naar de sleepboot terug.

Eerst werkt het wat onwennig; de krioelende haaienscholen, die de sloepen op de voet volgen en zelfs met klompen steenkool niet te verjagen zijn, vormen geen opwekkend geleide. Kees zegt, somber: 'die wachten op iemand, wat ik je brom!' en als de bootsman vraagt: 'waar hè-je die wijsheid vandaan, snuffel?', antwoordt hij: 'uit een boekwerk, waar jij op je tachtigste nog te stom voor zal wezen.' Maar de dreiging van de haaien en de linkshandigheid van het onbekende werk zijn al gauw overwonnen; na een half uur gescharrel varen de sloepen, leeg en vol, heen en terug naar de transporteur met de regelmaat van trammetjes. Die dag worden, met hard zwoegen van iedereen die handen heeft, vijf en twintig ton kolen veilig overgebracht, ruimschoots voldoende om Straat Soenda zonder gebrek te bereiken. Jan verhaalt zijn koers om de Noord, flink opsturende, om de Sumatra-wal te verkennen en niet beneden de Straat te verdagen door de zuidgaande stroming. Gedurende de nacht wordt een stoomschip gepeild, het eerste na vier en vijftig dagen. Flip vraagt per morselamp om de positie; die blijkt nauwkeurig te kloppen met hun bestek. Het verschijnen van dat stoomschip betekent eigenlijk het einde van de reis; nu zijn ze in de bewoonde wereld weerom, het staartje kan niet veel bijzonders meer brengen.

Het water van Straat Soenda is glad en vredig; zo flauw gaat hier de deining, dat de voorste transporteur zonder gevaar langszij kan worden gehaald om bij te bunkeren. Kees stapt 's middags over om thee te brengen, een en al moederlijkheid. Als de mannen het blaadje hebben leeggeplukt leunt hij, glimlachend, tegen de reling; maar die is weggenomen voor het bunkeren. Hij slaat met een schreeuw achterover, het blaadje nog in de hand; als de mannen naar de reling rennen, roepend en stommelend met planken, om hem toe te werpen, is het al gebeurd. De zee naast het schip is troebel van kolkend leven; niemand kan zien wat daar beneden gebeurt. Als de 'Furie', tegen de avond, langzaam opstoomt, ontbreken voor het eerst de vurige schimmen in het kielzog. De haaien zijn weg; ze blijven weg. 'Verdomd,' zegt de bootsman; 'hij heeft gelijk gehad.'

Bulle is ontroostbaar; deugt niet meer voor zijn werk. Een dag na aankomst in Tandjong Priok drost hij en komt niet terug; ze zoeken nog naar hem in de kroegen, en in de kampong,

maar hij is spoorloos verdwenen. De vreugde over het slagen van de reis, over die prachtige, stoutmoedige, baanbrekende reis, wordt getemperd door het ontbreken van die twee vertrouwde mannen. Het minste laat Jan Wandelaar merken wat er in hem omgaat; hij is bedaard en zwijgzaam als altijd. Maar hij heeft, het meest van allen, een slag te verduren gekregen; Kees en Bulle waren de oudste maats, jongens van de 'Jan van Gent', de 'Scottish Maiden'. Nu is daar niemand meer uit over, uit die prachtige, zorgeloze tijd, behalve Bout. Ze halen, eenzaam in de messroom als de anderen de wal op zijn, nog eens de herinneringen op aan die dagen. Zij bladeren in het kookboek van Kees, lachen, een beetje treurig, om de 'Lijster op Brandewijn' en de 'Sourire de la Reine'. Het boek van Sam de Vries, de 'Wonder-gevallen soo aen- als in....' wordt het eigendom van den kapitein. Hij leest er in, wanneer het nacht geworden is en hij in het zachte schijnsel van de olielamp op de bank in de kaartenhut ligt; zijn kooi is te warm.

'*Al dickmael is 't gebeurd, dat men, door nood geparst, menschen-vleesch heeft gegeten; en die 't gegeeten hebben, verseeckeren, dat het séer lecker van smaek is....*'

Het beeld van den goeden, trouwen Kees vervaagt, maakt plaats voor een ander. Twee lichte ogen, een breed gezicht....

In het kantoortje van den havenmeester in Tandjong Priok lagen drie briefjes op hem te wachten, vol goede, maar onleesbare raadgevingen en aan het slot een paar zinnetjes, die hem ineens een warmte gaven en een verwarde gedachte. Dat meisje.... Hij leest onrustig verder.

'*Een jonkman van TER GOES in Zeeland....*'

Als hij verder leest slaapt hij ongemerkt in. Tegen middernacht komt Flip terug van de wal, met Coba, en die wil nog even iets uit de kaartenhut halen voor ze te kooi gaan. Bij het openen van de deur zien ze zijn arm van de bank hangen, in het schuine, zilverige maanlicht dat door de kier naar binnen valt, en ze horen zijn zware, regelmatige adem gaan. 'Ssst!' zegt Flip; 'laat 'm maar pitten, Ko.... Hij heeft 't verdiend.'

Dat heeft-ie. Hij heeft gedaan, wat nog geen enkele sleepboot-schipper gelukt is. Hij is onder de moesson doorgedoken, in drie en zestig etmalen.

Zelfs de kranten zeggen er iets van, de volgende dag.

Hoofdstuk XIX

Een waagstuk was het, die reis rond de buik van de aardbol met te kleine bunkers, maar kinderspel vergeleken bij het waagstuk, waar niemand nog over gedacht heeft: een tocht te ondernemen van achtduizend mijl, naar het andere eind van de wereld, zonder retoursleep. Niemand heeft er over gedacht, zelfs Bout niet, en die is er anders toch altijd als de kippen bij, wanneer ergens een lang gezicht over getrokken kan worden. Ze hebben zich zo helemaal geconcentreerd op die roekeloze reis, dat de gedachte aan een retoursleep doodeenvoudig niet bij hen opgekomen is. Tandjong Priok.... daarachter lag het Nirwana. Wanneer ze dàt levend en ongedeerd wisten te halen, zou er toch zeker wel een comité van bewonderende landgenoten gevormd worden, om hun een week rust in een sjiek hotel in de bergen aan te bieden. Een week slapen, mijmeren over lippen en krulletjes en zachte dansmuziek, een week ijskoude whisky zuigen door een rietje, en alle dagen een fijn dinée met soep vooraf en ijspudding na. - Retoursleep? Geen haar op hun hoofd. Dat zijn van die reders-zorgen, waar een simpel zeeman geen weet van heeft. Dat is zijn vak niet; zijn vak is: varen. Waarheen, waarom en wanneer; dat moeten de boeren aan de wal maar uitmaken, ze kunnen 't krijgen zoals ze 't hebben willen.

Jan heeft er wèl over gedacht; hij heeft er eigenlijk, in de grond van zijn hart, geen dag lang nièt over gedacht. Maar hij heeft zichzelf gesust met de gedachte: àls 't lukt, zal 't zo'n wind maken, dat er geen zorg hoeft te bestaan over een volgend karwei. Kinderachtig, eigenlijk, om jezelf zo voor de gek te houden; maar soms is de hoop op geluk zó sterk, dat ze bijna zekerheid wordt en het verstand het zwijgen oplegt. Het verstand! Dat heeft 'm nog nooit iets opgeleverd. Als hij zijn verstand gebruikt had, zou hij voor de steiger in Amsterdam zijn blijven liggen, zou hij de ‘Furie’ nooit gekocht hebben, zou

de ‘Cap Breton’ nu nog roesten in de haven van St. Johns, zou hij nooit bij Kwel weerom gekomen zijn....

Ook nu, in Tandjong Priok, gebruikt hij zijn verstand niet. Hij gebruikt het alleen, om zichzelf een beetje mee te kriebelen, zoiets als het bekende handje voor de rug. Hij ziet de ernst van de toestand ernstig onder het oog, maar denkt stiekum aan iets anders. Aan nagel vijf van plaat C-2 aan stuurboord, die vervangen moet worden. Aan de nieuwe kerels, die hij monsteren moet. Aan de maleise naam voor spiegelei, waar hij die middag maar niet op heeft kunnen komen.... Bliksem, Jan, 't is een donkerbruin geval, vrind! Daar lig je nu, koninklijk en tevreden, maar hoe kom je in 's Hemelsnaam weerom met je schuit? De onkosten van de reis belopen nu al.... Mata sappi! Dat was 't. Mata sappi; natuurlijk.

Hij gaat met Bout aan de wandel, drinkt hier en daar een biertje, maakt 's een dansje in een hotel, tralala, tralala, kijk die Bout 's ronddraaien, kersrood wordt-ie ervan. ‘Houdt u ook zo van ballèn, meneerr....?’ Van ballen....? Wat bedoelt dat mens? ‘O! Bàls? Ja, natuurlijk, Reken maar; ben er dol op!’ Tralalà, tralalà. ‘Heerrlijke muziek, ja?’ ‘Mieters, zus; Hoe heet je dan?’ ‘Ik heet niet *je*, ik heet *u*, meneerr. Mijn naam is mefrou van Drentelen van Soesterberg, alstublieft.’ ‘Tjonge! Dat is....’ Tralalà, tralalà. ‘Da's een hele mond vol! Maar u drentelt best, hoor, mevrouw. Dat neem ik an, met u in de wals, van hier naar Soesterberg.’ ‘Oho, u is een gekkerd, jal’ Tralalà, tralalà....

Bout walst, het is om je dood te lachen. Ieder ogenblik lijkt het, of hij het een of andere lichaamsdeel kwijt zal raken, afgerukt door de middelpunt-vliedende kracht. Als hij eindelijk op een stoel zijgt, tollen zijn ogen nog na en hij grijpt, grinnikend, mis naar zijn bierglas. ‘Bliksem, man,’ zegt hij, ‘wat een beestenwerk! Maar toch aardig.’ De indo-dametjes giechelen kirrend achter opgeheven waaiertjes en de hoofden dicht bij elkaar; Bout heft zijn glas in hun richting, hikt en drinkt het leeg, als een haan, het hoofd in de nek; tikt dan met het glas op de tafel en roept: ‘Anneme!’ Hij bestelt een schoteltje kroepoek, het zesde schoteltje van die avond; ‘ik heb nooit van m'n leven gesnoeid,’ zegt hij, ‘maar die kroepelekoek, daar zou ik m'n graf mee in willen.’

Ze gaan vrolijk en fluitend door de nacht; wiegelend met het hoofd naar de sterren, na-neuriënd en met een grote, knisterende zak kroepoek op schoot. Een sadotje brengt hun naar de stoom-

tram, de stoomtram naar de haven; een lange rit in het maanlicht. Mens, mens, wat kan een zeeman genieten van de wal, na zó lang over de glazen bergen te hebben gezworven; je zou de hele wereld wel een rondje willen geven. ‘Weet je al, wanneer we teruggaan?’ vraagt Bout, midden in de gezoemde melodie van de Patineur.

‘Nee....’ zegt Jan. ‘Nog niet....’ Nou zal je het hebben, denkt hij; nou komt die sufferd er èindelijk achter, dat....

‘Gelukkig,’ zegt Bout. ‘Ik kreeg 'r ineens een schrik van.’

***

De nieuwe kok heet Blekemolen, is vijf en vijftig jaar oud en ontzettend dik; een baby-olifant, die op de achterpoten tracht te lopen. Hij heeft een tropische ziekte gehad, die hem in de benen geschoten is; als hij over dek waggelt, hijgend, blazend, loeren zijn varkensoogjes altijd naar de dichtsbijzijnde gelegenheid om weer te gaan zitten. Jan heeft hem opgescharreld met behulp van een collega: kapitein Rang van de ‘Kali Mas’, een in- en uitbrenger, die hier in de haven gestationneerd is. Kapitein Rang is een oud-gediende, hij kent alles en iedereen tot op een afstand van honderd kilometer uit de haven. Hij heeft Jan dien Blekemolen aangeraden: een ex-kok van de marine, buitengewoon bekwaam, vijftien jaar in de tropen gevaren, toen ontslagen wegens ziekte en getrouwd met een baboe. De baboe is nu dood, en Blekemolen werkeloos geworden; bovendien gaat de wal hem de keel uithangen, hij heeft genoeg van al dat groen en al die bruine vrouwen. In de ingewijde kringen van Tandjong en Batavia is hij een bekende figuur; er worden nog steeds veronderstellingen gemaakt betreffende het aantal van zijn kinderen, want die baboe was niet de eerste. Een officier van gezondheid, die het weten kon, heeft eens vastgesteld: vijf en tachtig, waarvan drie en zeventig dochters. Maar de tropen onderscheiden zich al heel weinig van de Breestraat in Fluisterdorp, als het op roddelen aankomt; het is niet erg loyaal van al die gezonde, fikse mensen om een armen, zieken man zo zwart te maken. Kok Blekemolen komt kortademig aan boord, schuifelend over de loopplank en met een koelie achter zich aan, die een mand vol patentgeneesmiddelen torst. Hij begint met overal aanmerkingen op te maken, voert een flauwte op in de deur van de kombuis; maar als zijn eerste rijsttafel geurig wordt opgedragen is iedereen dadelijk met hem verzoend: die man is een

opperwezen in de kookkunst, wie zùlke kostjes weet te bereiden, in een ruimte van twee bij anderhalve meter, mag zo gek zijn als hij wil. Hij is wel gek, daar gaat niets van af; hij staat er op dat er een levend zwijn aan boord wordt genomen, om te slachten onder de reis; bootsman Janus timmert er een kot voor, achter de bak, tegenover de brug. Het zwijn wordt krijsend en gillend aan boord gesleept, een mager monster met begraven oogjes en gescheurde flap-oren; het zet zich schrap en bijt en worstelt als een dolle hond, maar kok Blekemolen komt snuivend aangekwabbeld, als hij aan het snerpende gegil hoort dat het misgaat. Hij dwingt Piet het kot in door zijn staartje om te draaien, daar gaat het mormel zo hard van lopen dat hij het, met al die deinende ledematen en dat zwakke hart, bijna niet bijhouden kan. De bootsman brengt een glaasje water, als hij, met gesloten ogen en een spekhand op de borst, op het kot blijft zitten, een biddend afgodsbeeld van reuzel-achtige substantie; hij komt bij, smekkend en naar het voorhoofd tastend, terwijl onder hem het overwonnen zwijn knorrend en niesend in het stroo loopt te wroeten.

Kapitein Rang heeft ook een plaatsvervanger voor Bulle bezorgd, met de toelichting: een beste zeeman, maar als u 'm houwen wilt, moet u gauw varen; die man is walziek. De walzieke man blijkt een blonde reus met lichtblauwe ogen en de grootste handen, die de wereld ooit gezien heeft aan een mensenlijf; hij is een Deen, die Ole heet, zijn achternaam kan niemand uitspreken. Ole spreekt Hollands, Duits en neger-engels, een internationale figuur. Hij heeft al op schepen van iedere nationaliteit gevaren, tot Siamezen toe; voor hem bestaat er geen vaderland meer, alleen ‘de wal’. Zijn hart hunkert altijd naar de wal, want de wal is de samenvattende uitdrukking voor ‘vrouw’. Een kolossaal damesvriend, deze Ole; hij komt aan boord met een brede, ongeschoren grijns en een koperachtige gloed op de wangen als hij het hoofd wendt in de zon; over zijn schouder een plunjezak, vol gehavende etiketten met de namen van de meest uitheemse plaatsen er op, en onder zijn arm een groot, plat en rechthoekig pak, in zeildoek, het lijkt wel een schilderij. Maar het is geen schilderij; in het vooronder, waar hij dadelijk thuis is en dadelijk opgenomen wordt als iets vanzelfsprekends, wikkelt hij plechtig het zeildoek van het pak, en dan komt er een groot karton tevoorschijn. Aan de randen van het karton zijn, met ongeschoolde hand, liefdes-voorstellingen gepenseeld in waterverf: blote gedaanten van beiderlei kunne,

hard roze en in innige omstrengeling op een pimpelpaarse divan gelegen; uitbundig geproportionneerde damesgestalten, van alle mogelijke huidskleuren: gitzwart, kanariegeel, roestbruin en roomblank met tomaat-rood knopwerk. Zij huppelen, dansen, hurken en knielen in onnatuurlijke houdingen rond het kroon-ornament: twee harten, een gouden en een zilveren, aan elkander verbonden door een guirlande van vloekende bloemen, met als randschrift, in Gothische letters: '*Life is a ship of beautiful dreams - but beware of the propellers*'. Maar deze allegorische voorstelling vormt slechts de omlijsting van de hoofdschotelvan het karton: de ruimte daar binnen is voor driekwart in beslag genomen door een met zorg gerangschikte collectie van haarlokken. Ole geeft, bereidwillig en kinderlijk, een uitgebreide uitleg van de verzameling; de jongens staan aandachtig om hem heen gekluit, als zijn reusachtige wijsvinger dit dagboek der liefde aanschouwelijk verduidelijkt. De haarlokken, ongeveer driehonderd in getal, zijn zeer verschillend van aard; donker, kroezend, zijde-achtig, hoogblond, koperig rood en kastanjebruin, zij worden door middel van papieren bandjes op hun plaats gehouden. Op deze bandjes staan haven, datum en naam van de schenkster vermeld, indien bekend: '*Lola - Stavanger* - 16. 3. '09.' '*Mimi - Hâvre* - 22. 6. '10'; maar het onderscheid blijkt nog veel subtieler, wanneer Ole zijn toelichting geeft: de kwantiteit van de lok is namelijk evenredig aan de kwaliteit van het genoegen, waarvan zij het souvenir vormt. Er zijn lokken van een pink-dikte, een potlood-dikte, er zijn zelfs bandjes met één haar er onder, terwille van de volledigheid. Het hele schip is vol bewondering voor dit meesterwerk; een dag lang wordt er vrijwel over niets anders gepraat. Zelfs Bout zakt af in het vooronder, om het kunststuk te bekijken; het hangt in Ole's kooi en de reus licht behulpzaam bij met een lantaren. Bout schudt het hoofd, als hij dit conto van een zeemansleven sprakeloos betuurt; na zijn terugkomst in de messroom, zwijgend van de indruk, schudt hij nog het hoofd en zegt: 'eng om te zien, voor een christenmens; hoe hèb die man 't overleefd....'

***

Kapitein Rang van de 'Kali Mas' wordt een dagelijkse gast aan boord van de 'Furie'; een lange, broodmagere hanneke maaier met een galkleurig gezicht en slappe zakjes onder de ogen; in zijn vellig voorhoofd staan altijd twee V-vormige

plooien gekerfd, alsof hij beleefdheidshalve meelacht om een grap, die hij niet begrepen heeft. Hij is oud-gezagvoerder van de Nationale; destijds hier in de Oost blijven hangen, nadat hij zijn schip verspeeld had in een orkaan; de ‘Kali Mas’ is zijn eigendom en hij heeft haar bemand met Chinezen. Alleen zijn stuurman en de twee machinisten zijn Europeanen; lichtschuwe zonderlingen, drie kleine dikkerds, die niet uit elkander te houden zijn als men ze op de rug ziet, zo stemmen hun posturen overeen. Kapitein Rang is joviaal en luidruchtig, in blank gezelschap een vlotte vent, vol met de grilligste verhalen, die hij smakelijk vertellen kan met een bierglas achteloos in de vuist. Maar nauwelijks is hij aan boord van zijn schip en ziet al die gekleurde gezichten om zich heen, of hij raakt mata-glap en begint er op los te ranselen met een zwiepende rottan, onder het uitbulken van de liederlijkste verwensingen. Wanneer de sleepboot zo nu en dan eens uitvaart, om een binnenkomer te assisteren, lijkt het of er een slavenschip vertrekt, zo wordt er gekermd en gekrijst, en het klappen van de kletsende stokslagen klinkt bijna rhythmisch, als de begeleiding van een soort krijgsdans.

Op een avond - de ‘Furie’ ligt al langer dan een week in de haven, komt Rang aan boord met een voorstel. ‘Wandelaar,’ zegt hij, ‘ik heb een pracht van een tip gekregen, een juweel van een karwei, waar voor ons allebei een sloot geld aan te verdienen valt.’ Hij rolt de kaart, die hij onder de arm heeft meegebracht, uit op de tafel en zet de punt van een passer op een kruisje, aan de zuidkust van het Frederik Hendrik-eiland. ‘Daar ligt een schip,’ zegt hij. ‘Een praam van zesduizend ton. De “Moira” van de P. & O, gloednieuw schip, uitgebrand op 'r maiden-voyage. 'r Captain heeft 'r hooggezet, toen 't vuur uitbrak; 't kreng is zo finaal leeggebrand, dat ze een katterug moet hebben gekregen. De verzekering heeft 'r willen laten bergen, door een paar Australiërs, maar die zijn met hangende poten weerom gekomen; zeien dat ze minstens vijftig man personeel moesten hebben om 't zaakje vlot en over te brengen. Ik heb met de agent van de verzekering gekonkeld; als we 't 'm weten te leveren, kunnen we de helft van de sloopwaarde opstrijken; maar anders: no cure, no pay.’

Jan moet er bijna van lachen; hij heeft Rang nog niet van zijn fantastische kant leren kennen en die verrast hem. ‘Neem me niet kwalijk,’ zegt hij gemoedelijk, ‘maar hoe had je je dat voorgesteld? Als die Australiërs vijftig man....’

Rang maakt een rottangebaar in de lucht, dat is voor de Australiërs. ‘Idioten,’ zegt hij. ‘Kennen d'r vak niet. Kennen de archipel niet. Maar ìk ken 'r; béter dan iemand anders beoosten Singapore. Ik heb die kust al wel dertig keer van m'n leven bevaren; ik ken de stromen die er draaien en 't tuig dat er woont. Ik heb aan die verzekerings-vent om uitvoerige inlichtingen gevraagd; situatie-tekening, bouwplan van de kast, of 'r nog stoom gemaakt kan worden enzovoort enzovoort; als 't blijkt, dat we 't niet zonder vijftig koelies kunnen klaren.... laat 't dàn maar aan mij over. Ik stamp vijftig man uit de grond, waar ook ter wereld; uit 't zeewater damp ik ze, als 't moet! Laat 't maar gerust aan mij over; ik ben zelfs bereid om je te charteren, als je er geen zin in hebt. Alléén red ik 't niet; de “Kali Mas” is te zwak om zo'n karkas op 'r eentje los te scheuren. Als je bang voor 't risico bent: ik charter je. Op de plaats. M'n schuit als onderpand. Maar ik ruik geld! En als ik geld ruik, waarde vrind, dan doe je verstandig met achter me an te lopen. Daar heeft nog nooit iemand spijt van gehad!’

Jan praat er met Bout over; die nu, voor het eerst, inziet hoe kritiek de toestand eigenlijk is. Misschien is het deze ontdekking, die hem onmiddellijk doet zeggen: doen! Want anders is Bout toch de voorzichtigheid zelf. Jan gaat, met Rang samen, op bezoek bij den verzekerings-agent; bekijkt daar kaarten, bouwplannen, leest de rapporten van den kapitein en de bergers. 's Avonds zitten zij, bij het troebele licht van de olielamp, in Rangs kaartenhut over de plannen gebogen. Cijferen, overleggen; Rang blijkt inderdaad de kust van Nieuw Guinea op zijn duimpje te kennen. Hij zegt: ‘O, hier ligt een rif, maar dat staat niet op de kaart.... Geef me jouw exemplaar maar 's, aanstonds, dan zal ik 't voor je bijwerken.’ Uit de rapporten van den kapitein van de ‘Moira’ blijkt, dat het schip vier maanden geleden is verlaten, hoog op een modderbank zit en dat het inwendige een ravage moet zijn; de hitte van de brand is zo groot geweest, dat de romp is kromgetrokken en er twee grote verticale scheuren lopen, aan stuurboord en bakboord, ter hoogte van het ketelruim. De Australische bergers hadden te kennen gegeven, dat het onmogelijk was om het casco in deze toestand te vervaren; eerst moesten er provisorische reparaties worden verricht, dan pas viel er aan verhalen te denken. En die reparatie bleek onder de gegeven omstandigheden onuitvoerbaar; er kon aan boord van het wrak geen stoom meer gemaakt worden en buitendien moesten er wel twee lichters met materiaal

en vijftig man arbeidskrachten overgebracht worden, wilde de ónderneming kans van slagen hebben.

Zo op het eerste gezicht lijkt het een krankzinnig plan, om met twee kleine sleepboten en niet meer dan een man of twintig personeel, een bergingspoging te gaan wagen. Maar Rang is bezeten geraakt van het idee, hij zàl dat kreng losscheuren en naar Melbourne slepen, al moest hij het met zijn tanden doen. Hij ruikt geld, geld voor een huisje in Apeldoorn met een vijvertje in de tuin en echtgenote in de serre. ‘Als dit me lukt, Wandelaar,’ zegt hij, ‘dan wordt 't m'n laatste reis. Dan kan jij de Kali Mas van me kopen, voor een schijntje, als je er zin in hebt, en de boeven die er op varen krijg je kado. Dan neem ik de kuiten en laat me eerste-klas naar Holland varen, koop een zwart pak, een winterjas en overschoenen, laat een woning inrichten met overal zitjes en in iedere kamer een kachel, zet een huwelijksadvertentie en laat net zo lang vrouwen op zicht komen, tot ik 't puikje van 't puikje naar de preekstoel vervaren kan ....En laten we haast maken, vader! Vóór een ander er met die praam van tussen gaat!’

Wie niet waagt, die niet wint. Na een week van koortsachtige voorbereidingen varen ze uit, afgeladen met materiaal. Klinknagels, bouten, kettingen, teer, cement, hoekijzers, T-balken; het hout voor een eventuele bekisting is op het achterdek gestuwd, daar is nu ruimte, zolang er niet gesleept hoeft te worden. De wand van de kaartenhut is, op advies van Rang, behangen met geweren en klewangs. Maar het geheimzinnigste deel van de lading vormen drie kisten, waar ‘*Breekbaar*’ op staat. Drie kisten vol kerstboom-ornamenten. Kleurige glazen bollen, vogeltjes, kerstmannetjes, stralenkransjes en engelenhaar. Bout heeft er heel Batavia voor op stelten gejaagd; hij raakte er bijna verdacht van. Kerstboom-ornamenten? Drie kisten vol?! In hartje Juli....?! ‘U doet 'r een menslievend werk mee,’ fluisterde hij. ‘'t Is voor een geesteszieke....’

***

Het Frederik-Hendrik eiland: moerassige kust van warrig riet en spookachtige boomgevaarten op knokige luchtwortels, onwezenlijke reuzen-spinnen in de ochtendnevel, die in flarden naar het jonge blauw van de hemel waait. Het wrak van de ‘Moira’, een geblakerd gevaarte, grillig getijgerd door bruinrode roestvlekken, doemt hoog en zwart op in de vervluchtigende

mist; over haar steven en in het want van haar masten hangen nog wazige witte floersen, resten van de nacht.

Eindelijk zijn ze aangekomen, na een reis van ruim twee weken zonder rust. Twee kleine, wanstaltige scheepjes; eerst rookwolken boven de kim, dan nijvere stippen, langzaam uitgroeiend tot dansende, omschuimde gedrochten in het onmetelijk blauw van zee en hemel. De deklast van hout op het achterschip heeft hun een wonderlijk aanzien gegeven; kantige slakkenhuizen, veel te groot voor hun kleine, zwarte lichamen, die er bijna onder verloren gaan.

Zij hebben veel bekijks gehad, tijdens de reis; jonken, grotesk en geruisloos als voorwereldlijke vleermuizen, met hun wijdgespreide, matten zeilen, hebben hoger op gekoerst om te zien wat daar ging; snelle, ranke prauwen, veerlicht en sierlijk stuivend over het diepe blauw van de zeestraten tussen de eilanden, zijn langs hen komen scheren als schuwe vogels, bijna onwerkelijk in het late licht; een nijdige lobbes van een korvet, Harer Majesteits Patrouillevaartuig '*Willem I*', heeft kwaadaardig naar hen geloerd met de zwijnenoogjes van haar geschutpoorten, breeduit zittend op de lome deining van de Banda-zee. Maar na het passeren van Timorlaoet en Aroe hield het menselijke leven op het water op. De Alfoeren-zee, eindeloze vlakte van het diepste blauw, onder een onveranderlijk egale hemel, is eenzamer dan de Stille Oceaan. Twee schepen hebben zij gezien: een witte schim in de verte, met een wazig-zwarte rooksleep boven de kim, dat moest een boot van de Paketvaart geweest zijn, komende van Merauke; het andere een ouderwets zeilschip met stoomvermogen van de Nippon Yusen Kaisha, die een dienst Yokohama-Melbourne door de Torres-straat onderhoudt. Beide tegenliggers peilden ze tussen Larat en Terangan; daarna, tot Kaap Valsch, geen sterveling meer te zien.

De 'Moira' is het eerste schip na lange tijd, en het is een sinistere ontmoeting. Zij is dood, de 'Moira', morsdood; een kadaver aan de rand van een woestijnweg. Zij bereiken haar tegen de avond, als de schaduwen lang over het water liggen; de ondergaande zon spiegelt rosse lichtjes in resten van patrijspoorten, een geheimzinnig gezicht. De 'Furie' en de 'Kali Mas' gaan op honderd meter afstand van haar lijk voor anker, ieder aan een kant, als een dodenwacht; die nacht wordt scherp uitkijk gehouden, met het geweer in de vuist, want Rang heeft gewaarschuwd voor de Papoea's. 'Overdag zijn het engeltjes,'

zegt hij; ‘maar 's nachts snijden ze je je strot af, als ze de kans maar schoon zien, - je zou de zendelingen op een rijtje moeten zien staan, die die smeerlappen al opgepeuzeld hebben in de loop van de jaren...’

De engeltjes vertonen zich pas de volgende morgen; een horde zwarte gedaanten, eerst loerend door het riet, dan aapachtig slingerend aan de hoge wortels van de mangroves; en als ze genoeg hebben gegluurd en gespied: een vloot van boomstammen te water, die als honden door de branding peddelen en uitzwermen over de zee, waar ze gaan liggen kijken, dobberend en soms iets gillend, waarbij met de armen gezwaaid wordt en speren in de lucht geworpen. De jongens aan boord van de ‘Furie’ hebben grote belangstelling voor deze bruine broeders uit het oerwoud; ze turen naar hen door de lange koperen kijker van kok Blekemolen, die van hand tot hand gaat. Kok Blekemolen zelf zit, als een zwaarlijvige pasha, onder een doorschijnend zonnezeiltje aardappelen te schillen op de kap van de stookplaat; hij geeft, met zeurige, ziekelijke stem, college in martelen van bleekgezichten, zoals dat onder de Papoea's gebruikelijk is. ‘Als die doerakken je levend te pakken krijgen,’ zegt hij, een goor knolletje snel blank pellend met zijn dikke, radde vingers en een flikkerend mesje, ‘dan slane ze je dubbeld, stoppe je met je poeperd omlaag in een omgekeerde bijekorf, hange je in een boom en late de vrouwe komme.’ Een aardappel plonst in de emmer met een paar spattende druppels, fonkelend in de zon. ‘Die vrouwe danse om je hene, op de maat van een rinkelbom, die 't opperhoofd op ze heupe slaat, en daar zinge ze dan ook nog bij, en als ze aan 't refreintje zijne: “*Hooi!* Hiep *Hooi!*”, steke ze je met een speer in je toermentasie, door de kiertjes van die bijekorf heen ...’ Plons! ‘En iedere keer as je beweegt, van de pijn van de prik, zak je een eindje dieper in de bijekorf. Ze zingen en dansen en peste je net zo lang, tot je met je toeter uit 't gat steekt, dat onder in die bijekorf zit, en dan magge de meissies onder de achttien je bille stukslaan met een stelletje knuppels, net zo lang tot je dood ben...’ Plons! ‘... en dan wikkele ze je in pisangblare, steke je in een pot en late je zo een uurtje of wat suddere, met een tikkie foelie en een snuffie sambal deng-deng, en as je dan goed gaar ben...’ Plons! ‘...dan zette ze die pot in een grotere pot, met water, en stove je na, o-bijn-marie, tot 't opperhoofd zegt dat je geschikt ben voor de konsumpsie ... Nee!’ Hij zucht en schudt rillerig het hoofd, waarbij zijn

wangen-om-in-te-klimmen zwabberen. ‘Al bode ze me *duizend* gulde; mìjn krijge ze die wal niet op...!’

‘Ik zou me anders maar niet ongerust make,’ zegt bootsman Janus. ‘Jouw knieë krijge ze niet onder je kin, nog met geen honderd papoea's niet.’ Bootsman Janus laat zich door de onheils-klets van kok Blekemolen niet van de wijs brengen, en schepselen met een andere huidskleur boezemen hem geen afschuw in, integendeel. Maar de anderen, vooral Schol en Hannes, die in hun eigen inborst redenen genoeg kunnen vinden om voor het roofdier, dat mens heet, in de piepzak te zitten, horen zijn griezelverhalen vol ontzetting aan; en als zij 's nachts de wacht hebben, blijven ze dicht bij elkander, met de rug tegen de ankerlier en het geweer op de duisternis gericht. Zij voelen voor kok Blekemolen het ontzag van natuurvolkeren voor een orakel, helpen hem eerbiedig bij het kreunend opstaan en kermend afdalen van het trapje; ze dragen de bak met schillen achter hem aan, als hij naar het kot waggelt, waar Piet, het zwijn, met de dag vetter en valser zit te worden.

***

Rang, Bout, Flip en Jan, die de situatie aan boord van de ‘Moira’ in ogenschouw zijn gaan nemen, begrijpen nu, waarom de Australische bergers vijftig man personeel noodzakelijk achtten voor het vlotbrengen en vervaren van het karkas. De ravage, die de brand in het inwendige van het vaartuig heeft aangericht, is werkelijk ontzettend. Alles wat branden kon is verkoold, van het houtwerk is geen splinter over, de hitte is zo groot geweest, dat stangen, trapjes, balken en platen van de tussenschotten volkomen verbogen zijn en vernield. De ketels, van hun stoelen gekanteld, liggen als oud vuil in de ruimen, de machine is een roestige wildernis van onherkenbare reuzenscherven en kurketrekkers, de huidplaten hebben aan een dergelijke verhitting blootgestaan, dat de nagels uit de klinkgaten zijn gesprongen en de hele midscheeps uit haar verband is geraakt. Het daglicht schijnt, kartelig en met grove scheuren, door de gehavende wand naar binnen, het dek is opengebarsten en verbogen, de hele romp misvormd; het schip heeft een hoge rug gekregen. Stoom kan er niet gemaakt worden, zelfs de donkey-ketel ligt niet meer op haar plaats, bovendien zijn alle leidingen gebroken of gesprongen, dat te herstellen zou weken werk vorderen. Het enige wat er op zit, is te trachten de zaak te redden met eigen stoom, en met de ‘arbeidskrachten’, die Rang

zo overmoedig beloofd heeft uit het zeewater te zullen dampen.

Wanneer Jan en Bout aan boord van de ‘Furie’ teruggekeerd zijn, en een pijp roken in de schaduw van de stuurhut, zeggen ze niet veel en hun zwijgen is somber. Zó erg had geen van beiden het zich voorgesteld; de rapporten van de rederij blijken nog veel geflatteerder te zijn geweest dan ze al vermoed hadden. Bovendien zijn, sinds de Australiërs hun expertise hielden, al weer enkele maanden voorbijgegaan; stormen hebben gewaaid, zware slagregens de zee gegeseld en de springvloed, waarvan de sporen nog op de wal te zien zijn, heeft het karkas zo hoog op de modderbank gestuwd, dat ze nu zo vast zit als een huis. Jan berekent in gedachten de schade, die ze lijden zullen wanneer ze onverrichter zake terug moeten keren; maar dan komt Rang op visite geroeid in de haveloze werksloep van de ‘Kali Mas’ met vier groezelige chinezen aan de riemen, die neerslachtig en strak voor zich uitstaren als een mannenkwartet, dat zijn stem is kwijtgeraakt. Rang is de opgewektheid zelf, hij heeft een kruik oude klare meegebracht, om op de goede afloop te drinken; wanneer de borrels ingeschonken zijn heft hij de kruik en het glaasje als een dubbele heildronk op het meevallertje.

Het meevallertje? Ze staren hem aan of hij gek geworden is; maar hij is niet gek geworden, hij is alleen maar buitensporig in zijn sas, omdat hij zich de toestand van 't wrak veel erger had voorgesteld. Hebben jullie die modder gevoeld? Als bòter, heren; als bòter! En hebben jullie die laadbomen gezien? Die kunnen we zó gebruiken, er hoeven niet eens nieuwe staalkabels op de trommels gewonden te worden... ‘Jaja’, zegt Bout; ‘da's nou allemaal heel aardig, maar wat heb je aan puike laadbomen, met prima kabels, wanneer je geen stoom op je lieren zetten kan?’ Rang moet schateren van die opmerking, met het hoofd achterover en de kruik op schoot; ‘hahaha! hihihi!’, zijn schril gehinnik rafelt door de gazen stilte van de voornacht. ‘Geen ... geen stóóm, zegt-ie! Maar m'n beste, brave man, waarom dacht je dan, dat ik die kisten met kerstspul meegenomen had?.. Wacht maar af; als we eerst de boel maar 's aan kant hebben!’

De boel gaat de volgende dag aan kant. Van het hout voor de bekisting worden ruwe vlotten gebonden, om de rommel op het achterdek kwijt te zijn, de zware tros en de sleepketting worden uitgepalmd en klaargemaakt, en wanneer alle hens aan dek zijn voor de manoeuvre kan het feest beginnen. Bout en Coba en de machinisten van de ‘Kali Mas’ hebben al voor dag

en dauw zwaar stoom gemaakt; de witte vlag waait van de schoorstenen, als de beide sleepboten naar het achterschip van het wrak stomen, waar de dekwacht, zwarte poppetjes op het geweldige kadaver, klaar staan, om de trossen vast te maken.

Jan en Rang hebben tevoren een krijgsplan opgemaakt; ze zullen beginnen met 's te proberen hoe vast ze ligt, en haar, door bakboord en stuurboord uit te varen, loswoelen uit haar modderbed. Het weer is schitterend, weinig wind, de gewone deining; de overdracht van de trossen verloopt snel en zonder moeite; wanneer de vloed op haar hoogst is beginnen ze te trekken.

Ze trekken, met het volle gewicht van hun vijf en dertig honderd paardekrachten, drie uur lang. Ze rukken en sjorren, liggen woelend te grommen, een wilde zee vol kolkend schuim achter de stevens. Ze zwenken stuurboord uit, bakboord uit, gooien zich in de trossen dat het zoemt met een diepe, donker-gonzende siddering, maar het mag niet baten. Wanneer de eb intreedt, en ze het opgeven, ligt de ‘Moira’ nog even gezapig in haar modderbed als tevoren; er wordt geen duim voortgang bij de peilschaal gemeten. Het ziet er bedenkelijk uit, maar Rang komt, zo mogelijk, nog vrolijker aan boord voor de scheepsraad dan de vorige dag. Hij is zo opgetogen, dat Jan en Bout elkaar er eens op aanzien; ze beginnen te begrijpen dat de man, die met deze expeditie alles op alles gezet heeft, voor zijn hachje vecht en nu zichzelf moed in de botten probeert te lachen.

Maar dan hebben ze zich toch vergist; kapitein Rang is geen fantast, kapitein Rang is een man, die weet wat hij wil: een huisje in Apeldoorn, en hij heeft dertien jaar lang zijn kans afgewacht voor hij het, op de modderbanken van het Frederik-Hendrik eiland, ging verdienen. Kapitein Rang heeft alles overwogen en uitgedacht, en niets aan het toeval overgelaten; hij heeft twintig, dertig keer een kans voorbij laten gaan, omdat hij zich op een kleinigheid niet zeker voelde, nu voelt hij zich wèl zeker, hij weet dat het hem lukken zal. Hij zegt: ‘morgen beginnen we met de schuit te lossen; als die zware ketelrommel er maar eenmaal uit is, zul je 's zien hoe vlot ze wegloopt.’

De schuit lossen? Het lijkt, of de man aan hallucinaties lijdt. Hoe wil hij, in vredesnaam ... Maar kapitein Rang is heel gerust en heel opgewekt; hij drinkt als een Rus, lacht als een Amerikaan en slaapt die nacht heel plezierig. De volgende dag komt hij, in alle vroegte, aan boord van de ‘Furie’ geroeid;

port Jan uit zijn kooi, vraagt, of die hem zijn twee sloepen met bemanning ter beschikking wil stellen, want hij gaat arbeidskrachten halen. En of de heren machinisten inmiddels zo vrindelijk willen wezen, om met hun collega's van de ‘Kali Mas’ in ruim drie van de ‘Moira’ af te dalen en daar vast een takel met een vierloop klaar te maken voor het hieuwen van de eerste van de ketels, die daar door een ontploffing heen gekegeld zijn. En of kapitein Wandelaar de goedheid wil hebden met zijn mannetjes aan dek van 't wrak post te vatten, met be geweren in de aanslag; en of de bootsman hem verplichten wil, door de drie kisten uit de piek te vissen, waar die kerstboom-ornamenten in verpakt zijn. Hij zelf vertrekt, wanneer de orders opgevolgd zijn, zwaargewapend met de vier sloepen naar de kust, en de sloepen hebben twee vlotten op sleeptouw, die van het hout voor de bekisting gebundeld zijn.

Voor de kust, waar de zwerm van boomstammen, bemand met grillig beschilderde woestelingen, al van zonsopgang af heeft liggen dobberen in de branding, voert hij een zonderlinge pantomine op. Hij begeeft zich, met waterlaarzen aan en de armen vol glinsterende snuisterijen, wankel op een van de vlotten, en strooit daar, als een groteske sint Nicolaas in burger, de kleurige ballen, de slingers van sterretjes, de vogeltjes, de kerstmannetjes en de tressen engelenhaar uit met kwistige hand. Dan krabbelt hij, waggelend en zwaaiend met de armen, om het evenwicht te bewaren op de schotsende planken, terug naar de sloep, laat zich naar het tweede vlot roeien en vertoont daar hetzelfde. Wanneer hij zijn lokaas op de meest verleidelijke wijze heeft uitgestrooid, laat hij de vlotten, die door een paar kettingen aan elkander vastzitten, met een dunne staaldraad verbinden met de ‘Kali Mas’. De andere sloepen varen naar de ‘Moira’, waar de mannen aan boord klauteren langs de touwladder.

Jan heeft order gekregen: iedereen verdekt opstellen; die zwarte duivels mogen geen sterveling zien aan dek van het wrak. Hij begint Rangs krijgslist te begrijpen, en stelt de jongens, gewapend met geweren, verdekt op achter de verschansing. Zelf volgt hij, liggend op het gehavende dek, door een spuigat de gang van de gebeurtenissen.

Eerst gebeurt er niets. De vlotten, fonkelend en glinsterend van de snuisterijen, liggen vredig te deinen op de lome rolling van de zee. Maar dan komen de eerste prauwen uit de branding, met heftig, druk gepeddel; in ieder vier wilden aan de pagaaien,

woeste kerels, behangen met amuletten, grillig beschilderd in schrille kleuren, de kroezige pruiken wit en rood. Zij peddelen als razenden, op het spoor van een paar blauwe en zilveren bollen, die Rang als lokaas heeft laten drijven. Als zij de geheimzinnige voorwerpen ingehaald hebben, peddelen ze eerst een tijdje mee, voor ze ze aan durven raken; dan steekt één ernaar met zijn speer, een ander duwt ze onder met zijn peddel. Wanneer er niets gebeurt, geen draak of boze geest uit de tover-eieren tevoorschijn komt fladderen, vat één van de kerels, die het uitvoerigste beschilderd is, eindelijk moed. Hij heeft een taartvormig hoofddeksel met een ei-gele pluim op zijn kop, als een parodie op een dameshoed, en vist als eerste een rood bolletje op, dat hij met een zwaai binnenboord schept. Enkele ogenblikken lang zit de bemanning roerloos, dan wordt het een gedrang en gestommel in de boomstam, dat zij bijkans omslaat. De vloot van prauwen, die deze pioniers op een afstand gevolgd is, strijkt de pagaaien en wacht in ademloze stilte de verschrikkelijke gevolgen af; maar wanneer die uitblijven, wanneer de man met de dameshoed het voorwerp triomfantelijk toont en schreeuwend ronddraait in zijn zwarte handen, begint de jacht op de voortvluchtige buit. Ze peddelen of ze dol geworden zijn, de pagaaien gaan zo snel en zo regelmatig op en neer, dat het lijkt of ze met z'n allen een machientje vormen; ze achterhalen de bolletjes, minuscule, kleurige stipjes op de ademende reuzen-golven van de Alfoeren-zee; vangen ze, scheppen ze in de bootjes, dan keert het eskader zich, na een korte tijd van dralen, om, en peddelt op de vlotten af.

De jongens, spiedend uit hun hinderlaag, kunnen de spanning niet langer binnenhouden. Schol roept: ‘Beet! Ze bijte!’, Ole bulkt ‘Jo! Jo! Zie kommie naar die vlottie!’; Jan moet vloeken om ze stil te krijgen. Op de ‘Kali Mas’, die onschuldig en dromerig ligt te wiegen op de gladde zee, loert Rang om het hoekje van de stuurhut; en de kop van den eersten machinist, die uit het luik van de machinekamer heeft gekoekeloerd, verdwijnt in de diepte. De horde inboorlingen zwemt om de vlotten heen, behoedzaam, achterdochtig; een paar verspieders staan op, turen rond met de hand boven de ogen; maar alles lijkt veilig. De staaldraad, het boze snoer, waarmee het aas aan de hengel is verbonden, is weggezonken en niet te zien. Als de eerste held het vlot op krabbelt, ligt bootsman Janus naast Jan te kreunen van opwinding, zo heeft de jachtlust hem te pakken; de anderen krabben met de voeten op het dek, als ongedurige

paarden; maar ze houden zich koest en verraden zich niet. Pas als de hele gemeente op het vlot gekropen is, de boomstammen onbemand in de nabijheid dobberen, de telegraaf van de ‘Kali Mas’ rinkinkt en het schroefwater dondert onder de achtersteven, kunnen zij het niet meer harden, springen op en juichen dansend, ter ere van de overwinning.

De wilden, verschrikt, verbijsterd, zijn voor het merendeel ondersteboven getuimeld, toen de vlotten ineens onder hun benen werden weggetrokken; zij krabbelen nu overeind, huilen, gillen, maken woeste gebaren naar hun bootjes, die eenzaam achterblijven in het borrelende zog, maar te water springen om er heen te zwemmen durven ze niet; ze blijven, radeloos en verwilderd, samenklitten op de wankele vloer van de vlotten, die met een vijf-mijls vaart achter de ‘Kali Mas’ aan komen varen, een ererondje maken in open zee, om tot rust te komen langszij van de ‘Moira’, ter hoogte van de touwladder. Er zijn er reeds, die dadelijk omhoog enteren, maar wanneer het merendeel dralen blijft, laat Rang de staaldraad slippen, zwaait zijn ‘Kali Mas’, tot zij met de boeg op de vlotten gericht ligt, en komt dan met volle kracht op de ongelukkige achterblijvers afstormen. Een wild gekrijs is het gevolg, ze storten zich op de touwladder, wanneer ze het monster snuivend op zich af zien komen bruisen, hangen als een tros apen te trappelen tegen de flank van de ‘Moira’. Rang smijt de telegraaf op volachteruit, de ‘Kali Mas’ gehoorzaamt aan de teugels, maar toch vaart zij nog, krakend en splinterend;, met de boeg op de rand van het buitenste vlot, dat half onder water kantelt. Dat is genoeg, om de rest in paniek tegen het schip op te jagen; een paar minuten later zijn de vlotten leeg, en de arbeidskrachten, in ongetemde staat, aan boord van de ‘Moira’ teland gekomen.

Daar heeft Jan, met zijn gewapende schare, de grootste moeite om zich de stinkende horde, die dol van angst over het dek heen en weer golft, van het lijf te houden; hij heeft bevel gegeven niet te schieten, gehoorzaam aan de order van Rang, maar het mag toch niet lang meer duren of de wilden zullen hem ertoe dwingen. Dan komt Rang de valreep opgeklommen, als een dood van potlood met zijn schonkige talhout-lijf en zijn slobberige kleren, gevolgd door zes chinezen. Deze torsen een kist vol kerst-verlokkingen met zich mee en plaatsen die aan de voeten van hun meester.

De rust op het dek keert weer; de papoea's, van nabij nog afschrikwekkender dan zij in de verte reeds leken, komen tot

bedaren en staren den witten tovenaar, op een veilige afstand, met een mengeling van angst, nieuwsgierigheid en bloeddorst aan. Rang begint, galmend met een vreemde, schelle kopstem, een wonderlijke toespraak af te neuzelen, begeleid door dirigeeren boksgebaren, als een predikant in vervoering. Een dikke inboorling, - het moet wel het opperhoofd met de dameshoed zijn, die in het gedrang dit siersel heeft verloren, - treedt naar voren en geeft antwoord, met dezelfde kirrende, grollende oerwoudklanken en dezelfde gebaren. Het is een hoogst zonderlinge vertoning, niet vrij van een komische onheilspellendheid; een ceremonie van vraag en antwoord, gezwaai en gehurk en getrommel van zwarte vuisten op een vurig beschilderde borst. Het opperhoofd lijkt allerlei dierengeluiden te imiteren, van ossengeloei tot hanengekraai; Rang dient hem van repliek met knor-, piep- en tjuik-geluiden. Daarbij delft hij soms met de hand in de snuisterijen-kist, toont een vuist vol stralenkransjes en engelenhaar aan de menigte, waarna hij het aangebodene weer terug laat tinkelen, als een wonderdokter, die zijn waar hartstochtelijk aan den man tracht te brengen op de markt.

De transactie lijkt te zullen slagen; het opperhoofd komt, al bulkend en gebaren makend, naar de schat toegewaggeld, waarbij de horde van zijn volgelingen mee opdringt; maar als hij de hand uitstrekt naar de verlokkingen maakt Rang een gebaar van ‘mispoes!’, klapt de deksel dicht, en wijst imperatief op de losse loop van de talie, die uit het ruimhoofd aan dek ligt. Hij gaat erheen, neemt het touw in de handen, maakt een gebaar van ‘trekken’, en wijst dan weer op de kist. Een eindeloze onderhandeling volgt, waarbij voortdurend, door beide partijen, beurtelings op het touw en de kist gewezen wordt; het opperhoofd raakt steeds opgewondener, drilt bulkend de vuisten naar de hemel, of hij de geesten van zijn vaderen tot getuige wilde oproepen bij deze schandelijke afzetterij, maar Rang is onvermurwbaar, al blijft hij de minzaamheid zelf.

De laatste faze wordt gevormd door een roerloos opperhoofd, dat een roerloze Rang staat aan te grommen, of hij hem met klauwen en tanden te lijf wil gaan; dan wendt hij zich tot de menigte, stoot een krijgsgehuil uit, zwaait met de armen, trappelt met de voeten, eindigt zijn toespraak in een paroxisme van brullende ‘Oho’- en ‘Uwuwu’-klanken; dan, op een gebiedend gebaar van zijn rinkelend beringde armen, drommen de wilden naar voren en pakken het touw. Rang neemt de

leiding over, rangschikt de schare, en als de talie gespannen staat zingt hij, juichend:

'*Halle-me-dalle ... Hiéé!*
Haal-op-met-z'n-alle ... Hióó!'

Dit is een lied, dat door alle mensenkinderen begrepen en gehoorzaamd wordt; de wilden, het zijn er zeker honderdvijftig, zetten kracht, de arm- en beenspieren gespannen, de hoofden achterover, de ogen wit-verdraaid van hartstocht, en de talie begint piepend te knersen. Beneden in het ruim stommelt het, dof en dreunend; het krast en ronkt en jankt met het gesnerp van ijzer, schuivend over ijzer, roest wolkt op uit het luikhoofd...

Een half uur later hangt de eerste ketel boven dek; dan zwaait ze langzaam over; drie kwartier later smakt het gevaarte, met een donderslag en een ontploffing van opgezweept water, in zee.

***

Als het donker valt, is ruim vier gelost. Bout en zijn gezellen komen, rood als bloedige spoken van de roest, uit de diepte omhooggeklommen. Zij roeien, vermoeid maar verheugd, naar hun schepen terug. De wilden bivakkeren aan boord van het wrak; hun bootjes zijn de oneindigheid ingedreven, de haaien gulzig, - naar de wal kunnen ze niet terug. Dat mag ook niet, want morgen is er weer een dag, en de 'Moira' heeft vier ruimen.

Voor ze, op order van Rang, een eindweegs de kust uit stomen om, nu hun schatten onthuld zijn, gevrijwaard te blijven voor een eventuele overval door concurrenten van de gelukkige bootwerkers, drinken de officieren van de beide sleepboten een felicitatie-borreltje aan boord van de 'Kali Mas', ter ere van den groten vogelaar. Kapitein Rang slurpt, trots, tevreden en bevend van uitputting, zijn glaasje leeg, en zegt, als ze hem voor de derde keer toe-drinken: 'och ... 't was maar een weet...'

Wanneer ze, langzaam draaiend, zee-op stomen, zit kok Blekemolen somber naar de wal te staren op het kot van Piet. Daarginds, op de 'Moira', nu niet meer dan een schim in de snel-vallende duisternis, laaien vuren op, en de aflandige wind, geladen met de vochtige, zwammige geur van het oerwoud, brengt de flarden van een woest gezang over.

'Zeg kok...', vraagt Schol, die ook staat te te kijken. 'Hoe motte die mense nou ete...?'

Er wordt geknord; het is niet te horen wie het doet, de kok of Piet. ‘Ete?’ zegt de kok, met een lome schamperheid. ‘Die zoeke wel een lekkere dikkerd uit, na zo'n dag van zwaar werke. Laat dat maar gerust aan hùnnie over...’

Jan, vraagt aan Bout, die zich gewassen heeft en nu een pijpje rookt op de brug: ‘begrijp jij hoe die knapen vuur maken, op dat leeggeroofde schip?’

Bout haalt de schouders op. ‘Al sla je me dood,’ gromt hij, onverschillig van moeheid. ‘God weet knersen ze 't uit hun tanden.’

Ze turen naar die vuren, steeds dieper de duisternis in, tot de eerste avondnevel, traag oprijzend uit de zee, ze bedekt met een wazige sluier.

***

Een goed begin is het halve werk; maar niet alle spreekwoorden krijgen gelijk. Als de ruimen gelost zijn, liggen ze negen dagen lang te malen tegen de flanken van de ‘Moira’, op lange tros bij eb, op korte tros bij vloed.

Tientallen tonnen kolen worden door de vuren gejaagd, trossen knappen af, de verf bladdert van de flanken en overal ligt de modder duimen dik op het dek. Zij proberen het op alle manieren. Trachten de modder rond het wrak los te woelen met hun schroefwater, om zo een geul te vormen, die de zuiging verminderen zal - het geeft niet. Kippen haar ankers, laten een T-balk zakken, kruislings voor haar boeg, en hangen die in de bochten van haar kettingen, om zo een trekpunt onder de waterlijn te hebben en haar kop te lichten bij het krachtzetten - het mag niet baten. De mannen zwoegen dag en nacht; wanneer soms de eb zo diep terugloopt, dat er toch niet gesleept kan worden, tuimelen ze bewusteloos in hun kooien en ronken met kleren en laarzen aan in de stank van een beerput; dan zitten Jan en Rang en Flip en Bout machteloos bijelkander, gebogen over de scheepsplannen, de fles bij de hand. Zij cijferen, piekeren, proberen allerhande wanhoops-uitvindingen; zij steken elkander een hart onder de riem en trakteren om beurten van elkanders borrels - maar hoe ze ook martelen, er valt niet aan te ontkomen: ze zijn te zwak. De ‘Furie’ en de ‘Kali Mas’ alléén krijgen dat kadaver nooit van hun leven los; negen dagen draaien - zes duim voortgang.

En de papoea's vieren feest. Het lijkt, of zij een nieuw soort godsdienst gesticht hebben, daar op het dek van de ‘Moira’.

Zij stoken steeds meer en steeds feller vuren op de bak en op de brug; zij hossen in steeds woester vreugdedansen rond de gloed, hun nachtelijk gezang is onheilspellend om te horen. De mannen van de sleepboten hebben geen tijd om hen met de kijker te bespieden; maar kok Blekemolen wel, en die brengt, tijdens het piepersjassen, verslag uit van dermate afgrijselijke erotische orgieën, dat Bout zegt: ‘een mens zou bang van 'm worden, als je bedenkt dat-ie dat allemaal uit z'n knevel zuigt.’

Kok Blekemolen liegt; hij liegt hijgend en wellustig en met koortsige blosjes op de kwabbige konen, - hij vilt spook-gestalten in de lucht met zijn aardappelmes, doet met smakkende slurpgeluiden het afstropen van de huid na en steekt zichzelf, bij het suggereren van de doodssteek, reutelend met het heft in de borst, waarbij hij soms een flauwte krijgt van emotie, zo innig gelooft hij in zijn eigen leugens. De mannen, die steunend en zweetoverstroomd op het dek liggen te luisteren, vloeken en zeggen dat hij zijn smoel moet houden met zijn vuile praat; maar kok Blekemolen profeteert verder, met starende zwem-oogjes en een flikkerend mesje, hij verpest de atmosfeer aan boord met de stinkzwammen van zijn verbeelding.

En de papoea's vieren feest. Zij dansen, joelen en hossen rond over het dek, een eindeloze stoet van wankelende, stampende, vuisten-ballende en gillende gedaanten, - wie soms naar hen staat te kijken, in het snel verbloedend avondrood, voelt iets geheimzinnigs hunkeren in de borst naar die beestachtige oerstaat, een boosaardig heimwee. Als Jan merkt, hoe onrustig de mannen worden onder die onophoudelijke uitbarstingen van woeste wulpsheid, stelt hij Rang voor, de wilden terug te brengen naar de wal; zij hebben nu toch niets meer te doen en maken het wrak maar zwaarder. Maar de zwetende Rang glimlacht, met vonkjes in de ogen en de schaduw van zijn snorren schuin over zijn gezicht, als een vrolijke duivel; hij zegt: ‘laat dat tuig maar rustig zitten, vriend; die springerij is alleen om ons aan boord te lokken - wie nu het hart heeft zijn kop over de reling te steken, wordt opgevreten vóór hij de tijd heeft een amerijtje te bidden.’ En als Jan vraagt hoe ze dan naderhand, wanneer het schip eenmaal vlot is, die mensen kwijt moeten raken, schenkt Rang zichzelf een borrel in met een vreemdliefdevolle grijns en zegt: ‘Geloof me, ik ken dat gebroed beter dan één witman in de Oost; ze krijgen nu honger en bidden om manna van den Allerhoogste; blijft uit de buurt, anders denken ze dat hun gebed verhoord is. Nog een dag of drie, en ze be-

ginnen aan hun evennaaste, - dan keert de rust wel weerom, als ze vóór die tijd niet uit zichzelf naar de wal gekrabbeld zijn.'

Rang is rustiger geworden, naarmate de onderneming hopelozer werd; maar hij lijkt met de dag te vermageren. Zijn bevelen worden schriller en zijn plannen bijna koortsvisioenen; als hij, in de scheepsraad op de avond van de negende dag, voorstelt de tampen van de ankerkettingen op elkander te sluiten, en de bocht zo ver mogelijk onder het voorschip door te trekken, om het zó maar eens te proberen, komt Bout met het nuchtere bericht, dat over twee dagen de bunkers van de 'Furie' leeg zullen zijn.

De bunkers leeg! Dat betekent het natuurlijk eind van de onderneming. Wie nu verstandig is, geeft het op en laat het wrak het wrak; ze hebben er allebei hun kapitaal op verloren maar ze leven nog, wie daarbij vloekt is een heiden. Maar Rang wil van geen wijken weten; hij maakt bijna amok, als Jan voorstelt om terug te gaan of assistentie te halen. Nog nooit hebben ze hem zó buiten zichzelf gezien; hij raast en tiert dat hij ervan kwijlt, slaat zo woest met een knokige vuist op de tafelrand dat de knokkels bloeden en schopt tegen banken en krukken als een gek. De anderen zijn er stil van, tot zijn aanval voorbij is; als hij, hijgend en met de ogen van een moordenaar, tegen de wand leunt en alleen nog maar fluisterend Gods Naam kan vervloeken, zegt Jan: 'Goed. Laten we er nog één lading aan wagen. Morgen vaar ik op naar 't Thursday-eiland om te bunkeren; over een kleine zes dagen kan ik terug zijn, en dan is het jouw beurt.' Rang fluistert: 'Goed, goed!; lazer op jullie, lazer op, allemaal...!' en ze laten hem alleen in zijn kaartenhut, tegen de wand, met gebalde vuisten en gesloten ogen tussen de klewangs.

Maar na een tijdje komt Jan terug; dan zit Rang te drinken met de armen op tafel, zó in elkaar gezakt, dat het lijkt of hij een bochel heeft. Hij is zichzelf nu weer meester, grijnst met grote gele tanden en een verlepte snor als een kleine treurwilg over het poeltje van zijn mond, - hij maakt prevelend grapjes over wijven en Apeldoorn en zegt: 'als je weg bent, en ik verveel me, ga ik maar 's een beetje scherpschieten op die sekreten daar op 't karkas; ze maken me gek met hun gelal! Hou je kop, donderstenen! Hou je smoel!' Hij smakt zijn patrijspoort dicht en zakt weer op de bank met een zucht; - Jan zegt: ik zou nou maar naar m'n kooi gaan, vader; je begint aardig slagzij te krijgen. Rang knikt, lodderig; 'ja ... ja ...', en dan grijpt hij

ineens met twee magere klauwen Jan bij de borst, hijgt hem in zijn gezicht met een zoetige drank-adem en smeekt: ‘laat me niet in de steek, Wandelaar! Laat me niet in mijn eentje verrekken, hier in die Godvergeten hel! Zweer me dat je terugkomt! Zwéér 't...!’ Jan pakt hem, zonder antwoord, onder de oksels en als hij hem optilt schrikt hij, zo mager is die man. ‘Hou je koest, Rang’, zegt hij, als de ander niet ophouden wil met jengelen; ‘hou je koest en ga naar je nest, - zes dagen uit en thuis, neem er je gemak van, je bent over je zenuwen.’

Wanneer de ‘Furie’, de volgende morgen, zee kiest voor de bunkerhaven, staat op de brug van de ‘Kali Mas’ weer de oude, glasharde kapitein Rang; die met de ene hand goereis-vaarwel wuift en met de rottan in de andere een uitgeputte chinees van Jetje geeft, omdat hij niet gauw genoeg een vat verrolt van de voorpiek naar de kombuis.

De oude Rang, grimmig, grijnzend en vol roekeloos zelfvertrouwen. Op de ‘Moira’ vieren de papoea's feest.

***

De reis naar Port Kennedy wordt een pleziertochtje, een vacantie, die iedereen best gebruiken kan. Blauwe zee, blauwe lucht, heerlijke, zoele wind en een slaperige deining; eerst wordt het schip gewassen, dan wassen ze zichzelf en wanneer de ‘Furie’ de eilandengroep van de Torresstraat komt binnen-stomen, lijkt ze gepavoiseerd, zoveel kleurig wasgoed fladdert er aan de lijnen. Het haventje is niet veel zaaks, een vluchtig doorgangshuis voor de mail-boten van de vaste lijnen; maar voor het volk van de ‘Furie’ betekent het de luxe, de vrijheid en de genoeglijkheid van het beloofde land. Het is wreed, om na drie dagen in het kolenstof gezwoegd te hebben voor de poort van het paradijs, weer terug te moeten varen naar de genadeloze eenzaamheid van zee en wildernis, naar de stank van de modder en het eindeloze doodslied van de krankzinnige papoea's; - bootsman Janus en Flip staan drie dagen lang aan dek, zonder rust, om te voorkomen dat er gedrost wordt. Dan zijn de bunkers vol en het anker wordt gewonden; wanneer zij uitvaren, northward-ho, heerst er een stemming aan boord of er een lijk boven de grond staat. Bout zegt: ‘'t is een toegift, kapitein, een toegift aan een gek’, en Jan zegt: ‘misschien heb je gelijk. Als 't nù niet lukt, laat ik 'r zitten.’

‘En dan?’, vraagt Bout.

‘En dan,’ zegt Jan, ‘zijn we weer 's faljiet.’

‘Mooi,’ zegt Bout; ‘geen bloemen.’

***

Anderhalve dag uit Port Kennedy doet de zee raar. Lange, kolkende deining, wild stuwend om de Noord, en geen draad wind, ook niet achter de kim. De hemel is schoon en blauw, met hier en daar een wolkenpluis, sierlijk en bedeesd als een donsje. Jan en Flip staan allebei te brug, de handen vast aan de reling, om niet van de voeten te gaan door het geweldige slingeren; Bout komt na de wacht omhoog met een pleister boven zijn oog en op de plaat gilt Schol de stoker, als een overweldigende roller een vuurdeur heeft opengebonkt en gloeiende kolen hem de benen verbranden.

Zij verdiepen zich in gissingen over deze raadselachtige deining, die snel weer afebt na een uur of wat; maar pas wanneer zij de kust van Nieuw Guinee in zicht krijgen, begrijpen zij wat het geweest is. Het strand, dat zij door de kijker zien, is schoon en leeg, de mangroves op de kust zijn losgewoeld en dooreengeworpen; op sommige plaatsen is een grondverschuiving geweest, daar zijn inhammen die op geen enkele kaart staan. Een zeebeving, gevolgd door een vloedgolf; aan boord van de ‘Furie’ is het stil, al staat iedereen aan dek, wanneer zij een paar maal voor de kust op en neer stomen, op zoek naar de ‘Moira’ en de ‘Kali Mas’. De plaats waar ze gelegen heeft is duidelijk te zien, want daar liggen de wrakken van de ketels hoog op het strand, temidden van een zwerm zwarte dingetjes, niet te herkennen met het blote oog. Door de kijker worden zij duidelijk: het zijn papoea's, ontelbare, dode papoea's, door elkander liggend in stuipige, verwrongen houdingen. Kok Blekemolen zegt: ‘die zijn in heet water verzopen, wat ik je brom! Ik weet dat van de kenijnen, die ik welderis levendig in de kookpot most stoppen om ze lekker smeuiig te maken, die hadden ook altijd hun pootjes voor de snoet in de dood.’

Driemaal vaart de ‘Furie’ op en neer voor de kust; Jan noch Bout noch Flip begrijpen er iets van, er is geen splinter van het wrak overgebleven, niets, alleen die ketels en die papoea's. Maar weg is weg, van de leegte is nog nooit iemand wijzer geworden; Jan laat de ‘Furie’ voor anker gaan en besluit morgen bij daglicht terug te varen.

Die nacht wordt hij gepord door een opgewonden-fluisterenden Ole, gevolgd door een bezorgden bootsman Janus; ‘geweren, kaptein! Geweren! Die donderstenen van papoea's

kommen op ons af; we hebben 't geplas van 'r pagaaien gehoord op twee streken achterlijker dan dwars!' Jan spring de kooi uit, Flip en Bout en Coba worden opgefloten, de bootsman en Ole krijgen vast een geweer en hij grabbelt naar patronen voor zijn revolver in de la van de kaartentafel. Dan snerpt buiten een schot, droog en hard, met een gil en een zwakke echo van de kust; een stem roept: 'Hou op! Hou op! Furie hoi! Goed volk!'

Jan staat aan dek, met blote benen in de nachtwind, turend onder de hand in de inktzwarte duisternis. Hij roept: 'Furie hier! Wie daar!'; en dan komt de schorre stem weerom uit het donker: 'Ik ben 't! Rang! Schiet op je malle moer, lafbek!'

'Waar is de "Moira"?!'

'Voor anker! In de Prinses Mariannestraat! Klaar om te varen!'

Even is het stil. Dan zegt Bout, onzichtbaar in het donker: 'verrèk... Dat heeft-ie 'm toch evegoed àårdig geleverd, voor zo'n rare man...'

***

Het is met een paar woorden verteld en klinkt helemaal niet groots; maar wanneer Rang zijn verslag doet, beverig tegen de wand van de kaartenhut geleund, een uitgeputte overwinnaar in de flakkerende schijnselwemeling van de olielamp, kijken de mannen met eerbied naar hem op, want wat hij gedaan heeft klinkt als een sage. Hij vertelt het met een schouderophalen en een onverschillig gebaar van de hand. Hij had de vloedgolf zien aankomen, want de eb was zo diep teruggelopen, dat de 'Moira' helemaal droog kwam te liggen, van de wal gescheiden door het diepe water achter de bank. Hij had de papoea's met de blanke klewang van boord gejaagd, hen het hout van de vlotten laten bundelen en op het wrak hijsen; toen had hij al de trossen die hij bezat op het achterschip verbonden, en was gaan liggen wachten op de vloed. Die was gekomen, in de nacht, de zee lichtte geweldig, een aanstormende wal van vuur; - hij had zijn machine op vol-aan vooruit gezet, met gesmoorde veiligheid, en toen de bergrug van water hem had opgetild, had hij de 'Kali Mas', zelf te roer staande, overeind weten te houden. Toen was ook de 'Moira' van haar bed getild, en hij had haar, met drie uur werken, vrij weten te houden van de bank. Toen het water eenmaal tot rust was gekomen had hij haar vervaren naar de Mariannestraat, en daar lag ze nu, op een harde zand-

bank, vrij bij vloed en vast bij eb, klaar om opgekalefaat te worden voor de grote trek.

Jan zegt: 'Goddorie...', en Flip zegt: 'nou maar beginnen!'; Bout schudt het hoofd en schenkt de glaasjes in. Zij nemen er eentje op de goeie afloop, klinken met Rang, een zwijgende plechtigheid; dan gaan Flip en Bout naar kooi en Rang zegt dat hij ook weer 's huistoe moet. Maar Jan houdt hem tegen bij de deur, en vraagt, terwijl hij zijn laarzen uittrekt voor de nacht: 'wat is er eigenlijk met die papoea's gebeurd?'

Rang haalt de schouders op. 'Weet ik véél,' zegt hij, onhartelijk. 'We zijn ze kwijt, da's de hoofdzaak.'

'Zo,' zegt Jan. 'Er liggen ruim honderd lijken op 't strand; hoe komen die daar?'

Rang kijkt hem even verwonderd aan; dan antwoordt hij: 'Die zijn dan zeker verzopen.'

Jan trekt ook zijn linkerlaars uit, zet hem naast de rechter. Merkwaardig, zulke gewone dingen als een mens doen kan, terwijl hij toch in zijn hart van die knepen voelt, zoals iedereen ze kent, die wel eens in drift heeft gevochten. 'Hee,' zegt hij, als zijn laarzen netjes bij elkander staan en hij de lamp gaat regelen; 'hoe kan dat? Waren die kerels dan niet aan boord, toen de vloedgolf kwam?'

'Nee,' zegt Rang. 'Die stonden op de bank. Nou je 't zegt, herinner ik me, dat ik heb horen gillen in de branding. Ik heb ze zeker vergeten.'

'Je liegt,' zegt Jan. 'Je hebt je touwladders ingehaald en ze glashard laten verzuipen.'

'Zo', zegt Rang; dan zwijgt hij een tijdje, met vreemde ogen. 'En wat zou dat?'

'Dat was een moord,' zegt Jan. 'Mijn zaak is 't niet, maar God zal je weten te vinden.'

Rang lacht, en haalt zijn broek op. 'Voor z'n ruige', zegt hij, 'ik verschuil me niet!'

Maar als hij weggaat schopt hij de deur in 't slot.

***

Tweehonderd papoea's. Wat zijn tweehonderd papoea's, in 't licht van de oneindigheid? Als er Eeuwige Jachtvelden voor de Onwetenden bestaan, dan jagen zij daar nu vol vreugde en schieten altijd raak, krijgen alle vrouwen en eten iedereen op, zonder dat iemand pijn heeft of doodgaat. Zij dansen stampend rond het vreugdevuur van de sterren in het heelal en juichen

voort in de branding, die hun lichamen verdronk. Als het leven niet meer is dan een droom, waarom zou een mens zich dan plagen met de herinnering aan wat daar gebeurde, ver van de bewoonde wereld, op de barre, ongerepte stranden van Nieuw Guinee?

Niemand zal het ooit weten; maar wie in een Opperwezen gelooft en in een Hogere Rechtvaardigheid, die kan niet anders dan vrezen voor de vergelding, die ligt te wachten, in de toekomst, achter de kim.

Bout zegt: ‘da's nou klessen, kaptein, want in Atjeh leggen ze ook bij bossies, en degenen die 't gedaan hebben krijgen daar een lintje voor.’

Maar Jan schudt het hoofd, als hij de sauskom geeft. ‘Jij kent God niet, zoals ik 'm ken’, zegt hij.

‘Dat ken ik zeker niet,’ zegt Bout. ‘Want ik ben rejeel. Hij heeft me nog nooit een boterham gegeven.’

En dan gaat hij zijn aardappel prakken in de kom.

Hoofdstuk XX

Rang heeft de 'Moira' op een tevoren afgepaalde, harde zandbank gestrekt; daar ligt ze droog bij eb en vlot bij vloed, zo wil hij haar kattenrug strekken. Bout en Coba en de machinisten van de 'Kali Mas' passen, meten, branden en boren gaten, drie dagen lang, terwijl het dekvolk onder leiding van de kapiteins de bekistingen gereedmaakt, die aanstonds de scheuren in de flank aan de binnenzijde zullen moeten afdekken. Het is een geklop en gehamer en gesis en gedaver, dat horen en zien vergaat; de echo galmt op de kust tegen de wand van mangroves. Ze komen niet uit de kleren, maar er wordt niet langer gemord, alleen gewerkt en gevloekt en gejakkerd.

Drie dagen lang razen de hamers, snerpen de steekvlammen, bonken de lieren en schalt het geroep van boord naar boord; de vierde dag zal het gebeuren, dan gaat het er op of er onder. Want zoals de 'Moira' vlotkwam is ze niet te vervaren, met al die scheuren in haar flank en die bulten op haar dek; één zware roller en ze zou in tweeën breken. De vierde dag zijn de zestien T-balken, die uit Batavia werden meegebracht, half over de scheuren geklonken; in de andere helft zijn gaten geboord, die op de gaten in het dek moeten passen, zodra de romp eenmaal gestrekt zal zijn.

Dat gebeurt bij laag water, de vierde dag. De 'Moira' komt, bij het zakken van het tij, met voor- en achtersteven op het harde zandbed te rusten, en als de eb doorzet strekt zij haar logge lichaam door het gewicht van haar buik. Zes uur lang ligt ze als een groot, dood monster op het droge; gedurende die tijd klinkt ieder die klinken kan. De lucht is wild van het gerikketik, het gebonk en gedonder, twintig man mokeren zich de armen uit het lijf, om de balken vast te klinken over de scheuren; het is een wedstrijd met de vloed.

Ze winnen. Als de zee de 'Moira' optilt van haar bed springen er wel een paar nagels, maar de balken houden en de

scheuren blijven dicht. Die avond komt Rang de lucht in Jans hut verpesten met jenevergeuren en de stank van een grote sigaar; ‘het verband zit er in, jongen!’ zegt hij, met een glimlach tegen zijn glaasje; ‘morgen kunnen we beginnen te slepen. Daar ga je!’

Daar gaat ze, de volgende morgen, bij het rijzen van de zon. Het machteloze roer vastgezet tussen twee hoekijzers, gesleept op de lange tros. Ze vaart weg van die kust, weg van het graf van de tweehonderd naamloze papoea's, weg van het Frederik-Hendrik eiland, naar Singapore. Op haar bak zwaaien zes runners klein en zwart, vaarwel naar de bomen; zij wuiven en joelen met een dun geluid in de geweldige stilte, tot het land in de kimdamp is verdwenen.

***

De voorgenomen route voert door de Banda-, Flores- en Javazee, om vandaar door straat Karimata en de Riouw-archipel Singapore te bezeilen; de dertigste Juli, op de avond van de dertiende dag, wordt het eiland Goenoengapi gepasseerd. De reis is uiterst voorspoedig geweest, het weer stralend en standvastig, de zee bijna een meer onder een strakke, egaal blauwe hemel; iedereen aan boord is opgewekt en levenslustig, nog een kleine dertig dagen en de buit is binnen.

De veertiende dag, vijftig mijlen bewesten Goenoengapi, wordt een zeilschip gepeild, twee streken voorlijker dan dwars. Een europees vaartuig, een kleine bark; aanvankelijk lijkt zij een kruisende koers te lopen, maar bij het naderen gaat zij steeds door de wind. Tegen die tijd staat iedereen aan boord van de twee sleepbooten vooruit te kijken, want de gedragingen van het schip zijn vreemd; steeds, wanneer zij op het punt staat om door de wind te gaan en de zeilen slaperig killen, valt ze weer af, loopt een paar honderd vaam een dwalende koers, om weer op te loeven tot de zeilen killen en dan weer af te vallen, steeds opnieuw. Er wordt met verrekijkers gekeken, maar aan dek is niemand te zien; wanneer zij dwars van haar zijn seint Rang met vlaggen en laat de sirene werken, maar er wordt daar aan boord niets gehoord of gezien. Dan stoppen zij de sleep, en een sloep van de ‘Kali Mas’ steekt af om poolshoogte te gaan nemen. Rang is er bij; Jan ziet door zijn kijker dat hij de eerste is, die aan boord van het schip omhoogentert. Hij kan nu ook de naam lezen: ‘The Rising Hope’.

De sleep ligt stil, maar de bark vaart. Zij komt met een boog

voor de sleepboten omgevaren, Rang heeft het roer. Als hij dwars van de 'Furie' voorbijbruist schreeuwt hij: '...geen ziel! ... lijken! ... prijs! ... hang haar achter!...'

Een verlaten schip in volle zee; onder vol tuig en met gespaarde lading. De bemanning juicht, dit is een knaap van een buitenkans. 'The Rising Hope' wordt door Rang met de 'Moira' verbonden; de zeilen geborgen, de stengen geschoten, vier van zijn chinezen blijven achter als runners, onder bevel van zijn stuurman. Op de terugweg naar zijn schip komt hij langszij van de 'Furie'. Maar de deining is inmiddels hoger opgelopen, er zit wind achter de kim; hij waagt zich niet aan boord. Hij schreeuwt met Jan, van zijn dansende sloepje uit: geen mens aan boord, alleen twee lijken in staat van ontbinding, onherkenbaar, en een zoodje dooie ratten; maar de lading is gaaf, een knaap van een vangst! Als hij weg is komt bootsman Janus namens de jongens protesteren, dat er alleen volk van de 'Kali Mas' aan boord van de prijs is; ze zijn bang dat hun aanstonds hun aandeel bestreden zal worden. Maar Jan stelt hem gerust, zo is Rang niet; en als Flip met alle geweld aan boord van dat zeilschip geroeid wil worden, alleen maar om te kijken, verbiedt hij het hem, want dat zou als een blijk van wantrouwen opgevat kunnen worden.

Die nacht komt er wind, en als de volgende morgen het daglicht opgaat wordt er geschreeuwd en gevloekt en naar achteren gewezen. De 'Rising Hope' is verdwenen, alleen de 'Moira' vaart achter hen aan, groot en bruin uit de kuivende golven. Die smeerlappen zijn er van tussen gegaan!; Rang seint driftig met de morselamp. Die chinezen moeten zijn stuurman gemold hebben, anders kan het niet - hij zal ze, zodra ze een oorlogsschip in peiling krijgen, de bloedhonden achter hun broek jagen, die smerige zeerovers! Bootsman Janus en Flip zijn heftig verontwaardigd; had de kaptein hun nou maar verlof gegeven om daar aan boord te gaan, dan was het niet gebeurd; zij hebben altijd wel gezegd dat dat tuig van de 'Kali Mas' niet te vertrouwen was.

Ineens is iedereen fel gebeten op de 'Kali Mas'; gelukkig maar, dat ze zo ver uit de buurt ligt, want anders zouden er zeker brokken van zijn gekomen. Nu moeten ze hun vijandigheid opzouten tot ze elkander weer kunnen bereiken, en daarvoor hebben ze nog dikke twintig dagen de tijd. Maar ze krijgen toch de gelegenheid om hun verachting te doen blijken; wanneer Rang, twee dagen later, seint dat zijn kok des nachts is

overleden en om een vrijwilliger van de ‘Furie’ als plaatsvervanger vraagt, moet Jan antwoorden: ‘geen kok aanwezig’, want niemand meldt zich aan. Zij drommen, vijandig, samen in de kuil voor de brug en schelden en dreigen naar de ‘Kali Mas’ met gebalde vuisten; kok Blekemolen roept: ‘dat zouwen jullie wel willen, hè, smerige stropers; eerst ons prakkie stelen en dan nog voor je koken ook?!’ Jan kan ze niet aan hun verstand brengen, dat het toch zeker niet de schuld van de bemanning van de ‘Kali Mas’ is, dat hun collega's er met de prijs van tussen zijn gegaan, want die mensen zijn net zo gedupeerd als zij, en erger, want zij moeten daar nu het werk van de vijf gedroste mannen en den stuurman onder elkander verdelen.

De volgende dag seint Rang weer om volk; want nu zijn er nog twee van zijn mannen gestorven, een stoker en een lichtmatroos, aan een verraderlijk soort longontsteking, net als de kok. Verschrikkelijk hoesten, en benauwd, en dan ineens dood met een lijf vol zwarte bulten, akelig om te zien. Vrijwilligers zijn er niet; maar als er een sloep van de ‘Kali Mas’ komt bedelen wil Hannes wel gaan, als hij er extra voor betaald wordt. Hij staat al klaar om over te springen in de kleine, wankele boot, als één van de roeiers een woeste hoestbui krijgt, de handen aan de keel slaat en dan, met een gegil dat wegsterft in een gerochel, voorover valt, dood als een pier. Dan heeft Hannes er ineens genoeg van, met geen stokslagen is hij meer in de sloep te krijgen. Die vaart onverrichterzake weerom; een man minder aan de riemen.

Het is Bout, die voor het eerst het woord noemt. Het woord, waarbij iederen zeeman de doodsangst om het hart slaat. Hij heeft naar het geval staan kijken, met zijn kop uit de koekoek, en als de sloep terugroeit naar de ‘Kali Mas’ komt hij de brug op, zijn vettige handen afdrogend aan een dot katoen. ‘Hoorde ik niet zeggen: longontsteking?’ vraagt hij aan Jan, met een glimlach of hij iets vriendelijks zei. ‘Ja’, zegt Jan. ‘Wat mankeert daaraan?’ ‘Niks’, zegt Bout. ‘Bij mij thuis noemen ze dat allenig de pest.’

***

Het lijkt een wonder: tien dagen lang blijft de ‘Kali Mas’ nog varen, volle kracht. Iedere dag gaan er lijken overboord, met soms eens een dag rust en dan seint Rang: ‘we zijn er. Epidemie bedwongen. Nog een paar zieken, die worden beter.’

Maar ze worden niet beter, ze gaan dood. En de ‘Kali Mas’

blijft varen. Ze passeren de Toekangbesi-eilanden, de Tijger-eilanden, de Postiljon-eilanden; als ze Soerabaya maar halen is alles gered.

Ze halen Soerabaya niet. Met de Kangean-eilanden in zicht laat de 'Kali Mas' het zich afweten. Rang seint: 'Nog vier man in leven, ga voor anker, haal hulp Soerabaya.' Jan seint: 'Laat sleep voor anker gaan op rede Singaradja. Zal je achter nemen naar Soerabaya.' Rang seint: 'Kan niet. Geen druk meer op de ketels. Moet voor anker gaan; meester stervende. Maakhaast, voorkapers ons oppikken. Groetenaan Apeldoorn.'

Dat is het laatste, hierna geeft hij geen antwoord meer. Jan laat de 'Moira' op zijn tros verankeren, stoomt dan op naar de 'Kali Mas', boven de wind, want de pest kan overwaaien. Het schip ziet er heel gewoon uit, alleen is er niemand aan dek te zien. Op de kap van de machinekamer liggen drie lichamen, naast elkander, of ze slapen; op de bak is Rang doende met het anker. Als Jan hem praait door de scheepsroeper, zwaait hij terug en wijst dan op zijn keel, met een gebaar van: 'kan niet praten'. Hij loopt moeilijk, steunt zich steeds aan de reling of op de lier. Maar hij weet toch, half kruipend, de stopper los te slaan en als het anker rinkelend in zee gaat valt hij voorover.

Het is een wonderlijke ervaring, zo een mens te zien sterven, op nog geen vijftig meter afstand, en niets te kunnen doen. Alle mannen van de 'Furie' staan te kijken; als handen op de reling komen en een hoofd er overheen kijkt, zeggen ze: 'verdomd, hij leeft nog', alsof Rang een toneelstuk voor hen opvoerde, in zijn eentje. Hij heeft wel succes met zijn toneelstuk, want niemand denkt aan eten, en het is toch al over schafttijd. Rang hijst zich overeind, tot hij met zijn bovenlijf boven de reling staat; dan maakt hij een slap gebaar, alsof hij zeggen wil: maak toch dat je wegkomt, jullie, waar bemoei je je mee?; en begint dan te lopen, onverschillig, of hij zich voor hen schaamt en nu net wil doen of er niets aan de hand is. Maar hij is te zwak om zich voor al die ogen te verbergen; hij staat machteloos, met knikkende knieën, op de kale bak, waar nergens iets is om je achter te verstoppen; dan gaat hij op de lier zitten, met zijn rug naar hen toe, maakt nog een keer dat gebaar van: ga toch weg, ga toch; maar het lukt niet erg meer, het lijkt of hij op zijn hoofd wil krabben en de kracht niet meer heeft om zijn hand zo hoog te brengen. Een tijdje blijft hij zitten, zonder zich te verroeren, of hij slaapt; dan trekt hij, langzaam, met korte, slappe bewegingen van zijn magere armen, zijn jasje uit en wil dat over

zijn hoofd doen, als een struisvogel, die zijn kop probeert te verstoppen in het zand. Maar als hij het bijna klaargespeeld heeft, laat hij het opeens vallen, maakt een afwerend gebaar met de handen opzij van zijn hoofd en valt om; - de dood heeft hem met een oorvijg geveld.

Wie gelooft in een Hogere Rechtvaardigheid zou kunnen zeggen, dat dit de straf was voor die papoea's; zo te moeten sterven, met de grootste glorie van je leven bijna geborgen en thuis, dat valt niet mee. Maar wanneer dit een straf was, waar heeft Jan Wandelaar dan een beloning aan te danken?

Want die krijgt nu het bergloon alléén, en dat is zo allemachtig veel geld, dat hij nu die fusie met Louw zou kunnen doorzetten, zonder zich te bekommeren om een ouden, bangen man, - eenvoudig door de beste boten uit zijn vloot weg te kopen. Dan zou hij de optie van de Baggerwerken kunnen aanvaarden en Kwel uitdagen voor de grote ronde, in open zee.

Maar, wanneer de ‘Furie’ haar sleep van twee dode schepen tot rust gebracht heeft op de rede van Singapore, horen zij daar van een wereldoorlog, die is uitgebroken terwijl zij, onwetend, een kadaver betwistten aan het oerwoud. Oorlog in Europa, - de ‘Furie’ kan blijven varen, als zij wil, maar niet verder dan de Stille- en de Indische Oceaan. Gods Oordeel heeft de grote strijd met Kwel uitgesteld, voor onbepaalde tijd.

***

In Singapore een briefje, zo toddig en vol doorhalingen dat zelfs de censuur het opgegeven heeft om er uit wijs te worden.

‘Waarde Jan Wandelaar; ik weet niet wat gij daar in de Oost allemaal uitkuurt, want gij schrijft bar wijnig maar als gij veel geld verdiend wat ik zeeker weet dat gij doen kont, luister dan naar mijn raat...’

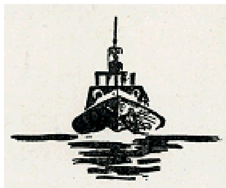
Bout zegt: ‘Lâ-we noù de “Kalis Mas” kopen, kaptein; ze gaat voor een schimmetje op de veiling...’ Maar Jan zegt: ‘nee. Ouwe boten koop ik niet; àls ik wat koop, dan is 't een nieuwe, naar eigen tekening.’ Bout trekt er de wenkbrauwen voor op, en wanneer hij, op zijn vraag: hoe dàt zo, ineens?, geen antwoord krijgt, - ook zijn schouders. Hij zoekt de sleutel voor de omzwaai in de plannen van zijn kapitein niet in dat briefje; want wie luistert er nu naar de raad van een eilandmeisje, als je zó beroemd geworden bent?

Kapitein Jan Wandelaar koopt de ‘Kali Mas’ niet. Het enige,

wat hij koopt, is een steen voor het graf van Rang, waar hij een Chinees in laat beitelen:

THE BEST SAILOR
OF THE PACIFIC
RESTS HERE
IN GOD.

Dan vaart de 'Furie' verder op haar kruistocht naar het geluk en de vrijheid; eenzame boekanier van de Stille Oceaan.

Vijfde deel

Varen, zonder vrouw, die thuis op je wacht,
Is varen zonder licht in een hardstikke nacht.
Al wie ter zeesleepvaart wil gaan
Moet eerst gearmd voor de preekstoel staan.

Runnersrijmpje

Hoofdstuk XXI

Zomer 1919; - hoogconjunctuur bij de zeesleepvaart. Honderdduizenden tonnen aan scheepsruimte zijn gedurende de wereldoorlog tot zinken gebracht, in alle hoeken en gaten van de wereld zitten de zwartgeblakerde en bloedig beroestte rompen van opgejaagde en doodgelopen schepen hoog op het strand en op de riffen. Grote havenprojecten, die stil hebben gelegen gedurende de vier jaren van het geweld, worden uitgevoerd met bekwame spoed. En bij al deze bedrijvigheid spelen de kleine, nijvere sleepbootjes van de hollandse rederijen een hoofdrol; uit alle windstreken komen ze aangevaren en naar alle windstreken zwermen ze uit, ze slepen casco's, dokken, sluisdeuren, pontons, baggermolens, hoppers, zandzuigers, rotsbrekers en drijvende kranen kris en kras de wereldzeeën over tegen koninklijke prijzen en vermenigvuldigen zich als de waterratten.

Zomer 1919; - de firma Kwel & van Munster dringt, plotseling, de vier hollandsche dwergmaatschappijen van Louw, de Herder, Meulemans en Kiers een fusie op, met alle haar ter beschikking staande middelen. Grote consternatie onder de slachtoffers, niemand begrijpt de beweegredenen. Voor iedereen is er werk, iedereen verdient geld, waarom moeten ze nu ineens allemaal gefusilleerd worden? Niemand begrijpt het, zelfs Conny Stuwe niet, Nol Kwel Jr's prima donna. En die weet véél; zij heeft haar aanstelling als verslaggeefster bij de ‘Nieuwe Zuidhollandse Courant’ aan vriend Nol te danken, - of, liever, aan Nollebol, Robbedoes, Kwellekind of Ukkeboy, - en zweeft daar nu door de stoffige zalen en archieven als een droombeeld uit een betere wereld, spionne van de firma Kwel. Maar het mysterie van de overhaaste fusies blijft, ook voor hààr, achter de gesloten deuren van vader Kwels privé-kantoor verborgen, zij wordt er kriegel van.

‘Toe, Nollebol! Zèg 't me nou...!’

Als ze die stem opzet en met haar mond zó dicht bij zijn wang komt, weet ze, dat hij het niet langer voor zich zal kunnen houden, ook al zit hij nu heel onverschillig het witte vlees los te peuteren van een kippenbout, met op de achtergrond het flemerig geneurie van het strijkje, en soms een dun tierelantijntje dichterbij, wanneer de zigeuner-primas in hun buurt wandelt.

'Je weet: papa houdt er niet van, dat ik over dit soort dingen met derden praat,' zegt hij, geërgerd door haar aandringen maar toch al vertederd door haar bedwelmende nabijheid.

Maar zo gemakkelijk laat Conny Stuwe zich niet afschepen. Zij heeft in haar slaapkamer maar één portret: dat van Mata Hari, en dikwijls gedacht: heerlijk moet het zijn, om een staatsgeheim los te weken uit het ijs van een diplomatenhart, door naakt te dansen voor een afgodsbeeld; veel opwindender dan zoiets te moeten stelen. Nollebol heeft haar tot dusver nooit aanleiding gegeven om naakt te dansen; een kreuntje en een kusje en de zachte druk van haar boezemmals tegen de mouw van zijn jacquet waren in de regel voldoende. Zo geregeld, dat haar de lust vergaan is om in gedachten voor hem te dansen, met een sluier en wierook en een tambourijntje; een man, die zo weinig weerstandsvermogen heeft, is geen groot wild - hij zou een hetaere aanzien voor iemand, die zich in de badkamerdeur vergist had. En ook de geheimen, die hij ter ontwringing beschikbaar stelt, zijn weinig zaaks, vergeleken bij sigaretten, waarin het lot van volkeren gerold is, op te steken in de ure van het hoogste gevaar; - niet meer dan kleine stiekemigheidjes, in verband met bootjes en aanbestedingen en beursmanoevres, waar nooit meer dan een ton of wat mee gemoeid zijn. Voor een vrouw, die de zucht naar wereldheerschappij en russische kroonjuwelen in zich voelt, valt met hem eigenlijk bitter weinig te beleven; maar in den Haag, in Holland, - het prieeltje in de moestuin van Europa, - moet een ondernemend meisje wel genoegen nemen met een tamme kraai, bij gebrek aan een Keizerlijke Adelaar.

Als ze haar arm poezel om zijn uitgeschoren nek legt en haar hoofd op zijn schouder wil vleien, zegt hij: 'denk om de ober, Jan Wandelaar.'

Zij zegt: 'o, pardon', en gaat koel verzitten. 'Ik wist niet dat je zo intiem bevriend was met obers.'

'Idioot! Jan Wandelaar is een kapitein. Om hèm wil papa ineens de hele hollandse sleepboot-vloot aan de ketting leggen. Nou weet je 't en hebt je zin; wil je ijs of pruimentaart?'

Maar zij wil niets van dat alles; alleen een pummel kan een vrouw van gedachten aan pruimentaart betichten, wanneer zojuist de poort van het toverrijk der romantiek op een kiertje is gegaan. ‘Een kapitein...? Wat voor een kapitein?...’

‘De kapitein van een sleepboot.’

‘Bij wie...?’

‘Bij niemand. Bij zichzelf. Zogenaamde “vrije schipper”. Probeerde, een jaar of wat terug, van de Baggerwerken een optie los te wurmen op alle aan te besteden transporten. Toen dat niet lukte, ging hij varen op de bonnefooi, met een stelletje desperado's als bemanning. In de oorlog heeft hij zo aardig weten te boeren met zijn ene boot, dat hij een kapitaal bij elkaar schraapte, waar je van om zou rollen als je 't hoorde. Wij hadden hem zo goed als uit 't oog verloren, tot een tijdje geleden een van onze beste kapiteins, een Rus, die de “Jan van Gent” al van haar terwaterlating af gecommandeerd had, haar wilde kopen. Papa weigerde, en toen nam de man ontslag. Nauwelijks was die Sjemonow weg, of Maartens, de bekwaamste vakman van de vloot, nam ook ontslag, zonder opgaaf van redenen en zonder te zeggen waar hij heenging. We lieten de zaak onderzoeken, kwamen tot de ontdekking, dat ze door dien Wandelaar waren aangenomen als gezagvoerders - maar begrepen er niets van, want de man had niet meer dan die ene boot. Ondertussen kocht hij het ene kopstuk na het andere weg; machinisten, stuurlui, bootslui, tot mensen van het dek en stokerspersoneel toe. In 't totaal een man of dertig, de volledige bezetting voor twee boten. Papa kreeg ineens de schrik te pakken; liet door onze relaties alle inlichtingen bijelkaar schrapen, die er maar over meneer Wandelaar te krijgen waren, en daaruit bleek, dat het heerschap vermoedelijk bezig is voor de tweede keer te proberen de Baggerwerken een optie af te persen. Hij heeft in de oorlog een paar sterke stukjes uitgehaald en daardoor een kei van een naam bij het buitenland gekregen, maar 't is een rawdy van een vent, een zeeschuimer van 't ergste soort, en als een tijger zo fel op papa.’

‘Maar waarom moeten nu ineens alle hollandse sleepboten onder jullie beheer komen? Ik begrijp 't niet... Kan hij dan kwaad doen...?’

Nol Kwel Jr. lacht; hij wacht met antwoorden tot de ober de koffie heeft neergezet. Dan zegt hij, terwijl hij de suiker breekt: ‘Die man kan de gevaarlijkste concurrent worden, die we ooit gehad hebben. Als hij die optie met de Baggerwerken

weet door te zetten, heeft hij vast emplooi voor zes boten. We hebben tot dusver geen andere concurrentie op het diepe water gehad behalve de Nationale, en die was ongevaarlijk, voer alleen voor de Marine. Maar wanneer meneer Wandelaar kans zou zien om dit keer werkelijk met Louw een fusie aan te gaan, wat hij zeker van plan is, dan staan we van de ene dag op de andere tegenover een concurrent, met de twee belangrijkste opties van het bedrijf in zijn handen, plus relaties in het buitenland, waar wij met duim en vinger naar kunnen likken. Om één en ander te voorkomen, zijn wij er toe over gegaan de totale hollandse sleepvaart onder contrôle te nemen, vóór onze vriend hier aankomt en zijn slag slaat.'

'Waar is hij dan nu?'

'Verleden week vertrokken uit la Coruña, van Puerto Montt op weg naar Amsterdam, met een rotsbreker voor de Baggerwerken. Vandaag of morgen kunnen we meneer verwachten; voor het eerst sinds vijf jaar terug in het moederland. Zullen we dansen?'

Een jazzband heeft de plaats van het strijkje ingenomen en speelt een charleston; maar zij weigert met een hoofdschudden. Zij wil méér weten van dien man, die zich in tien jaar tijd van matroos heeft weten op te werken tot de eerste werkelijke bedreiging van de alleenheersers over de wereldsleepvaart: Ukkeboy en zijn Papa.

Maar de Kroonprins van het Keizerrijk van Hollands Glorie heeft thans genoeg over andere mannen gepraat. Hij wenst nu, aan het einde van een welbestede dag, met zijn warm-mollige lijfsvriendin rond te trappelen op een platvorm, op de wulpse cadans van oerwoudmuziek, om aan de drank te beginnen wanneer het zweet op zijn rug staat en zijn klamme handpalmen vlekken maken op het zijden wit van haar lendenen. Zij is een hartstochtelijk, volbloedig meisje, opwindend van overgave in de dans, een verkwikking na lange dagen van ingespannen hersenwerk.

Robbedoes danst; naar de hel met alle concurrenten. Hij danst met een opgewonden meisje, dat Mata Hari op wil volgen, door een peleton van twaalf soldaten doodgeschoten, huilend en geblinddoekt tegen de muur. Hij danst, hij danst; een neger bulkt: 'I llove you, I llove you, I devore you wizz my eyes!'; de trompetten schetteren schel-spattende liefdessnerpen naar de matglazen zoldering, waar de regen tekkelt, en in een hoek slurpt een heer met een baard spaghetti.

Regen vlaagt over Holland. Hij striemt de straten, de wegen, de kanalen, ruist in de bomen en woelt in het riet van de wallekant. Hij wervelt over het water van de haven, ronkt op de dekken van de schepen, spoelt gorgelend weg door de spuigaten; de zwaai van het vuurtorenlicht slaat hem aan vonken. Hij rijgt zee en hemel samen, een woest gordijn van droefenis.

Geen vrolijk welkom voor de sleepboot, die na vijf jaar de steven voor het eerst weer naar het moederland heeft gewend. Zij worstelt, stampend en slingerend, met de rukwinden en de deining; achter haar steigeren de lichten van de rotsbreker in de duisternis. Er is in die vijf jaar veel gebeurd; een oorlog heeft gewoed, keizerrijken zijn gevallen, een wereld is vergaan. Maar de sleepboot heeft gevaren, nijver en gestadig, van horizon naar horizon. Zij heeft gevaren met dertien vrije mannen en een onverstoorbaren kapitein; zij heeft wrakken geborgen, schipbreukelingen gered, hulken versleept en lichters weggebracht; zij is geblakerd door de tropenzon, geteisterd door de stormen van de keerkringen, door het ijs van de poolzeeën gekneusd. Maar zij heeft gevaren, trouw en gehoorzaam, vijf jaren lang; jaren, waarin de zegekar van eeuwen kantelde en de teerling geworpen werd over het lot van het leven op aarde, tot in verre toekomst.

Wanneer de ‘Furie’ thuisvaart na die lange, voorspoedige reis, keert zij terug in een nieuwe wereld met een oud ideaal.

‘Alle hens aan dek voor 't korten van de tros, bootsman’, zegt kapitein Jan Wandelaar. ‘We zijn weer thuis.’

‘Jawel, kaptein!’ zegt bootsman Janus. Zijn fluitje snerpt door het stuiven van de regen; het is merkwaardig, hoeveel vreugde een blije man tevoorschijn blazen kan uit een beentje en een erwt.

Hoofdstuk XXII

Niet veel te beleven, in de eetzaal van het hotel ‘Polen’, op dit uur van de middag; zij zit er alleen. Een onhuiselijke, hooggezolderde ruimte; het zonlicht zeeft schemerige banen door de gebloemde vitrages, maakt flonkertjes op de leuningen van het balcon en wemelt op de koperen bakken, waarin spichtige palmen smachten.

Geen romantische omgeving voor een man, die dermate roekeloze daden heeft bedreven in de zeeën van Azië, dat midden in de oorlog de kranten ruimte moesten maken voor het noemen van zijn naam. ‘*Kapitein Wandelaar bergt wrak van de “Moira”, na reis van zes en dertighonderd mijl’; ‘Hollandse Sleepboot pikt schipbreukelingen van de “Eugenia” op in Polynesië’; ‘Zesduizend-tons dok na avontuurlijke vaart behouden aangekomen te San Francisco; Kapitein Wandelaar over zijn historische reis van Australië naar Noord Amerika.*’

Zij heeft alle berichten, die er over dien man sinds het begin van de oorlog gepubliceerd zijn, in het archief nageslagen - een ware Odyssee. ‘*Sleepboot “Furie” praait “Möwe” in de Stille Oceaan’; ‘Kapitein Wandelaar en zijn mannen te Shanghai gehuldigd na berging van het verloren gewaande schoolschip ‘Iquique*’ En na die reis met een leeg, gehavend schip van zevenduizend ton van Freemantle, dwars over de Indische Oceaan, rond de Kaap naar New-Castle, het gedichtje-van-de-dag aan hem gewijd:

‘*Gij, stille Held, Jan Wandelaar*,
Hoe brachtet Gij het voorelkaar
Om met een monster, groter nog
Dan het befaamde bed van Og,
Te varen, rond gans d' aarde's kloot
Tot in der Tyne veilge schoot?
Wij denken, doof van 't krijgsrumoer,
Vol eerbied aan u, trots en stoer;
Gij, die, spijts storm en werldbrand,
Verdeêgde d' Eer van 't Vaderland!’

Een gelegenheidsportret van hem was blijkbaar niet te bemachtigen geweest; daarom had de redactie een oude fotografie herplaatst uit het jaar '10: '*De Hollandse Jongens, die Columbus Daad evenaarden, onder bevel van gezagvoerder J. Wandelaar, zie kruisje, voor het lichtschip "Cap Breton" in de haven van Esbjerg*'. Het kruisje bevond zich boven het kwastje op de muts van een gedrongen soort mens-aap, een bal-origen woesteling, die naar den fotograaf loerde, of hij op het punt stond hem te bespringen met een ploertendoder. Die foto had haar onaangenaam verrast; zij had zich, in haar gedachten, een blonden, slanken man voorgesteld, met een viking-knevel en staalgrijze ogen, zijn handen zouden opmerkelijk zacht zijn voor een zeeman, en zijn borst licht bedonsd.... Over de rest van zijn toiletgeheimen was zij het met zichzelf nog niet eens; maar in ieder geval zou hij ergens een litteken hebben, waar niemand van wist, en waarvan hij haar het geheim zou vertellen, onder het steile schijnsel van de straatlantarens, die door het hotelkamervenster naar binnen schenen en een ruit maakten boven het bed. 'Kind,' zou hij zeggen, 'dat is een lang verhaal, en ik heb het nog nooit aan een sterfelijk wezen gedaan...'; dan zou zij zich behaaglijk in zijn okselnestelen en luisteren naar het geluid in zijn borst, terwijl hij vertelde. Voor Ukkeboy! Voor Ukkeboy had, zij alles over, zelfs een nacht met den woesteling, als het moest; zij zou hem zijn geheimste plannen ontfutselen, zijn diepste voornemens; zij zou, onder anderen, zijn achilles-hiel blootmaken en dan naar Ukkeboy gaan, met een schampere glimlach, een elleboog op de heup en een sigaret achteloos in de hand, haar rapport op tafel werpen en zeggen: 'Voilà, mon cher, alles wat je weten wilt! Ik heb die inlichtingen betaald met mijn Eer; er blijft mij nu niets anders over, dan ... (een gebaar van dappere gelatenheid) Adieu!' Wàt precies het eind zou zijn, leek nog ietwat duister. De woesteling was weduwnaar, met twee kinderen ergens in den Helder.

Als de ober haar komt mededelen, dat kapitein Wandelaar tot zijn spijt geen journalisten te woord kan staan, en op haar vraag: 'heeft u gezegd dat er een *vrouw* op hem wachtte?' bevestigend het hoofd geknikt, weet ze niet of ze teleurgesteld, beledigd of verheugd moet zijn; hier is voor alle ontroeringen ruimte. Zij gaat hem opwachten bij den portier, die voor een gulden bereid is gevonden hem aan te wijzen, als hij de trap afkomt. Na een uur komt er een meisje aarzelend de loge binnen, die naar kaptein Wandelaar vraagt. Een blond meisje, met een

rare hoed op en knoetje; zij ziet er zondags uit en draagt krakende nieuwe schoenen, waarop ze een beetje pijnlijk loopt. De portier zegt: 'kapitein Wandelaar ontvangt niet, dame'; het meisje zet een verschrikt gezicht en zegt: 'O, dat wist ik niet, middag samen,' en gaat weer naar buiten, in de war met de draaideur.

Een pikant miniatuur-mysterie! Zij zegt tegen den portier: 'ben dadelijk terug!' en gaat het meisje achterna. Dat staat, vlak naast de deur, de bordjes te lezen met de karabies op de stoep. Zij vraagt: 'had je kapitein Wandelaar willen spreken, kindlief?'

Het meisje kijkt haar op-en-neer en zegt dan, zonder te knikken: 'jawel.'

'O,' zegt Conny; 'wat is dat nu jammer.... ik wachtte ook juist op hem, om samen te gaan eten. Kan ik misschien een boodschap voor je overbrengen?'

Het meisje kijkt haar aan. Niet onderzoekend, alleen maar met een hooghartige onverschilligheid. Dan zet ze het hoedje recht op haar toet met een klap, pakt de karabies van de stoep en gaat weg, zonder een woord, hinkend in haar hard krakende schoeisel. Maar, ineens, roept een stentorstem over het Rokin: 'Hee! RIEK!!'; en als zij omhoogkijkt hangt in de gevel van het hotel Polen een man uit een venster; een man in hemdsmouwen, met verwarde haren en een losse boord om de nek, die wuift met het vuurrode vlaggetje van een stropdas.

Het meisje staat stil, draait zich om; maar als ze hem ziet laat ze een hengsel van de karabies ontsnappen, die hangt nu open en laat sinaasappels zien. Een seconde staat ze te kijken, met verschrikt-blije ogen en een open mond en hulpeloze handen; dan roept ze: 'Dàg!!' en de toon, waarop ze 't doet, maakt dat ene woord tot de kernachtigste liefdesverklaring die de wereld ooit gehoord heeft. De man roept: 'Wacht! Ik kom!', duikt weg in het venster; het meisje blijft staan kijken of hij er nog was en de voorbijgangers kijken mee, omdat zij denken dat daar boven iets te doen is.

Er blijft nu maar één mogelijkheid over: als de wind naar binnen, naar den portier, en hem de pas afsnijden als hij omlaag komt. Hij lijkt niets op het portret en niets op den viking van haar verbeelding; wanneer de trap dreunt en hij omlaaggestommeld komt, met een vaart of het huis brandt, wordt het helemaal een teleurstelling. De Stille Held Jan Wandelaar is een doodgewone man, met een hoed op. Hij gooit zijn sleutel op de

portierstafel, zonder stil te staan, en als zij hem in de weg treedt en zegt: ‘kapitein!; mijn naam is Conny Stuwe, verslaggeefster van...’, moet zij op het nippertje opzijspringen, om niet door de glazen deuren te worden geramd. Hij heeft haar niet eens gezien, laat staan gehoord; de draaideur zoeft als een tol, wanneer hij uitbreekt, achter haar moppert de portier: ‘nounou, een beetje minder is ook goed!’

Buiten staat het meisje in de zon; van het glazen sluisje van de draaideur uit is te zien wat er gebeurt. Kapitein Wandelaar struikelt, als hij de stoep afspringt; dan staat hij tegenover haar, met een open jas en een scheve das en de hoed achterstevoren; zij verhuist de karabies van de ene hand naar de andere, om hem de vijf te geven, maar hij slaat de armen om haar heen en kust haar. Mensenkinderen!, wat nemen die twee elkander te pakken; iedereen die het ziet heeft er plezier in, behalve een verkreukelde bedelaar, die met een vordering van zes tegels in de minuut langs komt schuifelen; ze kussen elkander zó, dat op het laatst de Beursbengel ervan gaat beieren. Dan laten zij elkander los; hij wijst naar het hotel, maar zij schudt het hoofd en wijst naar het station. Het eind is, dat zij de karabies tussen zich in nemen en aan de wandel gaan, de Damkant op.

De eerste ronde is met een klinkende nederlaag geëindigd; maar het jachtinstinct heeft Conny nu te pakken. Zij duwt haastig de draaideur rond en volgt het tweetal op een afstand. Dat loopt het Damrak af; zij hinkend en hij zwaaiend op zware zeebenen; zij lachen veel en kijken zo dikwijls naar elkander, dat zij botsingen maken. Naast het Victoria-hotel is een cafétje, dat uitkijkt op het plantsoen en de holle rug van Prins Hendriks borstbeeld; dat cafétje gaan ze binnen, nadat hij op zijn horloge gekeken heeft.

Een donkere pijpenla, met aan één kant een rij séparéetjes; als ze eenmaal zitten, met de karabies eindelijk tot rust tegen de tafelpoot, betrekt zij een luisterpost in het naastgelegen hokje. Zij hoort hem vragen: ‘Nou!, wat drinken we, Riekie, meid?’, haar antwoorden: ‘zeg jij 't maar’, en hem handenwrijvend twee pils bestellen, met een taartje voor de juffrouw. Als de kellner ook bij haar om het hoekje komt kijken, bestelt zij koffie; - haastig en onvriendelijk, want daarnaast beginnen ze te praten.

‘Ik dacht dat ik 't raam uitging, toen ik jou daar ineens op straat zag! Hoe kom jij hier?’

‘Met vader mee, voor de vergadering.’

'Vergadering?'
'Ja. Van alle sleepbootreders. Opgeroepen door Kwel.'
Hij lacht. Raar, voor een man die eigenlijk schrikken moest. 'De ouwe Kwel laat er dus blijkbaar geen gras over groeien', zegt hij, met een klank van tevredenheid. 'Hij wil ze met z'n allen aan de ketting leggen, zeker?'
'Ja,' zegt zij. 'Hij heeft vader en Louw en de Herder en Meulemans een fusie aangeboden; ze moeten morgen beslissen.'
'O.' Een ogenblik stilte. De kellner komt met 't bier. Als Conny haar koffie krijgt, hoort ze hem zeggen: 'Nou, daar ga je, Riek! Bedankt voor alles.'
'Voor wat?'
'Voor je brieven.'
'Ha! D'r stond nooit wat in. En je kreeg ze tòch allemaal doormekaar.'
'Nou ja...'
'Ik begrijp er niks van. Hoe kan een brief naar Hawaï nou eerder in Puerto Montt zijn, dan eentje naar Brisbane? Begrijp jij dat?'
'Ach wat! Ik heb ze gekregen, en da's de hoofdzaak. - Je bent niks veranderd, weet je dat?'
'Jij ook niet.'
'Dat lieg je! Dit litteken had ik vijf jaar terug nog niet.'
'En ik heb m'n haar opgestoken. En iedereen zegt, dat ik reuze uitmekaar gegaan ben.'
'Ze kletsen! Je bent de ouwe Riekie gebleven, die ik altijd voor me zag, als ik aan je dacht.'
'Phoe! Dat zal dikwijls geweest zijn!'
'Geef me je hand.'
'M'n hand? Waarom...?'
'Klets niet. Geef op. - Zo! Asjeblief.'
'Wat is dat? ... Gòssie!'
'Naar je zin?'
'Gos...! Waar is diè vandaan?'
'Uit Nieuw Orleans. Mooi?'
'Hij past precies ... Zijn die steentjes echt?'
'Wat dacht je! Pure blauwtjes. Horen bij je ogen.'
'Haha! Je zou denken dat ik je meissie was...'
Stilte. Dan het geluid van een bierglas, dat terugkomt op het tafelblad.
'Hoe wist je dat ik hier in Polen zat?'
'Van Bout.'

‘Zo? Aan boord geweest?’

‘De hele ochtend. Ze ziet 'r goed uit. Maar een lelijke bluds is dat, vooruit, aan bakboord!’

‘Ja, die heeft een visserman in la Coruña op z'n geweten. Nog geen gelegenheid gehad 'm eruit te laten halen. - Weet je, waarom ik gekomen ben?’

‘Jawel. Om mij.’

Een ogenblik stilte. Dan: ‘Potverdikkie! Wat ben jij toch een brutale duvel!’

‘Wat wou je dan, dat ik zei? Je schepen liggen in Noorwegen, dus...’

Schepen in Noorwegen...?! Dat is een onthulling, de koffie waard! Wat voor een samenzwering is ze hier op 't spoor? Een meisje, blijkbaar een redersdochtertje, dat een stiekeme briefwisseling onderhoudt met den opper-rebel van de sleepvaart ... helemaal geen schrik, bij het horen van de fusie, eerder voldoening ... en nu: schepen in Noorwegen...

‘Gek,’ zegt hij. ‘Elkaar in vijf jaar niet gezien, en ineens is alles zó gewoon, of ik gisteren was uitgevaren. Vind jij dat niet gek?’

‘Nee. Ik heb aan je gedacht, iedere dag. En hoe verder je wegzat, hoe rustiger ik 't vond. D'r zijn bij ons op de kust een macht mijnen gesprongen, en van Kwel alléén worden vier boten vermist. Ik dacht: waar hij zit kan 't geen kwaad. En die broodkaarten waren ook beroerd; jij had 'r nooit genoeg aan gehad. Ik wist hoeveel je at, na die keer bij ons aan tafel. En iedere keer als er weer wat over je stond, in de Harlingse Krant, wist ik uit je brieven wat waar was en wat ze logen, en dat was ook prettig, net of 't allemaal niet zo lang duurde. Verrek, wat een lekker taartje. Verleden week ben ik meerderjarig geworden, weet je dat? Je ben net op tijd, want ik geloof dat vader er niet zo bar over in z'n schik - oei! M'n goeie jurk! ... Geef me je zakdoek 's...!’

‘Hier! ... Hier ... Neenee, niet uitwrijven! Schep 't 'r liever af, met je lepeltje...’

‘Wat is 't voor spul, dat erin zit? Zou 't vlekken geven?’

‘Ik weet 't niet.... Is 't geen slagroom?’

‘Niks. Daar is 't veel te bruinig voor. Hier, proef maar 's.’

‘H'm. Nee, geen slagroom. Probeer 't met een beetje bier...’

‘Ach! Laat maar zitten. Wanneer wou je trouwen?’

‘Godallemachtig, meid, ik...’

‘Sst! Moet je daarom nou vloeken? We zijn toch geen kin-

deren meer? Ik tenminste niet. Ik ben gek op je, Jan Wandelaar, en je wéét 't! Dag en nacht heb ik rondgelopen met jou in m'n lijf.... Toen je die morgen wegging en wuifde van de brug, heb ik me languit op 't strand laten vallen en gehuild tot ik pijn in m'n maag had; ik moest m'n haren wassen om 't zand eruit te krijgen. En toen ik dat gedaan had, dacht ik: nou is 't laatste weg, waarmee ik nog aan 'm vastzat. Mal, hè? Maar bij die gelegenheid was ik ook nog een kind; naderhand, toen je met de “City of Durban” rond de Kaap was gegaan en er in twee maanden geen bericht kwam, heb ik geen traan gelaten! En als je nou tegen me zou zeggen: die brieven van me waren maar kletspraatjes van een man, die geen aanspraak had, dan zou ik er evenmin om huilen, geloof dat maar! Ik weet alleen, dat jij de man bent met wie ik trouwen wil; en als dat niet gaat, dan niet. Maar ik moèt geen ander, al zou ik er zat kunnen krijgen als ik wou. Ik weet zeker van wel tien jongens van de zeevaartschool. die... Waarom zit je nou zo te draaien met je glas? Kijk me an! Ziè je dan niet, dat ik gek op je ben? Heb je dat dan niet kunnen lèzen?! Heb je dan niet... heb je dan nooit... Jasses!...’

‘Bedaar, meid, bedaar! Toe, blijf nou rustig zitten... Toe! Je begrijpt toch, dat ik ... dat ik dat effen verstouwen moet? Ik...’

‘Lieg niet! Je zit smerig te liegen, Jan Wandelaar! Dat weet ik van Bout!’

‘Bout?! Wat heeft Boùt hier nou mee te maken...?!’

‘Haha! Dat had je niet gedacht, hè? Ik weet lekker àlles! Alles weet ik! Toen ik vanochtend aan boord was, heb ik wel een uur lang in de machienkamer met Bout zitten praten, en die vertelde ... die zei...’

‘Nou? Nou?! Wat zei die?’

‘Niks ... Ik weet 't niet meer. Dat je de hele reis over mij had lopen kallen; verder niks. En dat je op 't laatst niet meer te harden was, als er in een haven geen brief van me lag. En dat je ... nou ja...’

‘Nou...?!’

‘Daar hoef je niet kwaad om te worden! Niks geen reden voor ... Hij vertelde alleen maar, dat je in Sjanghai geprobeerd had, me te laten uittekenen door een Chinees, waar je een dag lang mee had zitten praten om me te beschrijven, en die toen...’

‘Zo! Heeft meneer Bout jou dat verteld! Dat zal 'm berouwen, goddome, zo waar als ik...! Neem me niet kwalijk. -

Tja. 's Kijken... Tja; 't wordt zo langzamerhand tijd dat we 's opstappen; m'n trein... Wou je nog wat drinken?'

'Zeg 't nou! - Zeg dat je ook van me houdt! - Je ogen zitten 't te schreeuwen, al een half uur lang. En je laatste brieven logen er ook niet om.... Waarom wil je nou ineens niet meer? - Jasses ... ik ben helemaal akelig van... We zijn toch altijd eerlijk tegen mekaar geweest?'

'Ja, dat zijn we zeker. En daarom moet ik je op een paar dingen wijzen, Riekie, meid, voor we malle dingen doen. Ik ben veertien jaar ouder dan jij, ik heb twee grote kinderen, en ik kan morgen aan de dag wéér voor vijf jaar vertrekken...'

'Klets toch niet! Toen je me uit de haven viste was ik nog helemààl niks, en toch hield je al van me! Ja! Beken 't maar gerust! Ik heb 't gezièn, die morgen, voor ik tegen de steiger opvloog met de doodsschrik in m'n lichaam! - En die kinderen van je ken ik beter dan jij ze kent! Ja! In geen vijf jaar heb jij ze gezien; en ik zat iedere Vrijdag bij Dijkmans aan tafel! Ik heb schuilhokkie met ze gespeeld, en ze van hun vader verteld, en moeder Dijkmans een keer bijna de ogen uit 'r kop gekrabd, omdat ze 't hart had om over de gevangenis te beginnen, waar de jongens bijzaten! Ja! Ja! Daar zit je van te kijken, hè?! Jij weet niet eens, dat Barendje verleden jaar de mazelen gehad heeft; maar ik zat van Zaterdag tot Donderdag aan z'n bed, en lei natte waslappies op z'n hoofd, en vertelde van Gruttemie en Klein Duimpje; en toen Jantje z'n been gebroken had op de wip van Timmer heb ik 'm rondgerejen in een karretje, toen-ie nog in 't gips zat, en 'm de schepen van Kwel gewezen, waar jij op gevaren had! Als ik er niet geweest was, hadden je kinderen nooit een stom woord over hun vader gehoord, want de Dijkmansen lusten je niet meer, dat weet je zeker wel?! Maar iedere week kwam ìk, ik haalde de schade in, ik praatte nooit over een levende ziel, behalve over jou, en al hadden ze me doodgeslagen, ik was teruggekomen, als een spook! Ja! ... Ja ... dat heb ik gedaan, Jan Wandelaar...! En waarom, denk je? Waarom? Om jou! Om jouù! Om ièts ... van *jou!*'

Wat is het nu stil in dat hokje; en zo lang. Niets is er te horen; alleen haar lichte hijgen, en een zacht, eentonig geschuif, als hij zijn bierglas eindeloos ronddraait op het tafelblad. Buiten twinkelt het carillon van een verre toren en bonkt een tram; achter de tapkast, in de diepte, spoelt de kellner glazen.

Dan zegt zij, heel rustig, met een stem die alleen een beetje

beeft, trots alle dapperheid: ‘Ben je van plan om voor me weg te lopen....?’

Hij vraagt, schor: ‘Hoe kom je dààr bij...?’

‘Omdat je zei: ik kan morgen aan de dag wéér voor vijf jaar vertrekken...’

‘Nou? ... Wat zou dat? Dat is toch zo?’

‘Je schreef in je laatste brief, dat je voorlopig aan wal wilde blijven, als de vloot uitvoer... Flip zou kaptein van de Furie worden, zei je...’

‘Ja ... Dat is waar. Dat, eh ... dat ben ik van plan geweest, ja.’

En dan breekt zij, ineens. ‘O ... Jàn...!’ zegt ze, zo smartelijk, zo wanhopig, dat het als een mes door iemand heengaat. En dan zegt hij: ‘God! Meid...!’, alsof de tranen ineens over zijn bakkes lopen. En dan staat Conny Stuwe op, vlucht voor het angstaanjagend monster van die liefde.

Want om zo gewoon, en zo eerlijk, te mogen wachten op een gewonen, eerlijken man, die, na vijf jaren, eindelijk komt om je te halen, dat is niet voor iedereen weggelegd; zeker niet voor een opvolgster van Mata Hari.

Als zij buiten komt, verblind door het zonlicht, botst zij tegen een verkreukelden bedelaar aan, die langzaam voorbij-strompelt. Dat brengt haar naar de werkelijkheid terug, en zij wordt kwaad op zichzelf. Wat een aanstellerij! Want war is er nou eigenlijk gebeùrd?

Niets bijzonders. Een zeeman heeft zijn vrouw gevonden, een overspannen meisje heeft een lesje gekregen, en een bedelaar is van hotel Polen naar hotel Victoria geschuifeld, in de warme, koesterende zomerzon.

Hoofdstuk XXIII

Het mysterieuze gedoe van dien Wandelaar maakt de firma Kwel nerveus. Wanneer Conny rapport uitbrengt van haar ontdekkingen, wordt onmiddellijk in Noorwegen geïnformeerd; daar blijken, enkele maanden geleden, twee sleepboten te water te zijn gelaten, voor rekening van de Zeesleepvaartmaatschappij J. Wandelaar en Co. gedurende de laatste jaren van de wereldoorlog gebouwd. Over de aard en de grootte van deze schepen wordt in de eerste telegrammen geen nadere melding gedaan; maar bij navraag blijkt, dat zij een omwenteling betekenen op het gebied van de zeesleperij.

De firma Kwel heeft deze formule te dikwijls zelf gebezigd, wanneer haar vloot met nieuwbouw werd uitgebreid, om haar niet met het nodige zout te aanvaarden; maar het feit, dat Wandelaar schepen heeft laten bouwen, versterkt de heren in hun overtuiging, dat hij deze als kern wil gebruiken bij het vormen van een concurrerende diep-water-vloot. Zij zetten Meulemans, de Herder, Louw en Kiers de duimschroeven aan, en de eerste twee leggen het loodje. Op drie en twintig Juli 1919 wordt de fusie bekend gemaakt, op zes en twintig Juli vaart de sleepboot 'Furie' de haven van IJmuiden uit, onder commando van kapitein J. Wandelaar, met onbekende bestemming en afgestampt met passagiers: de kapiteins Maartens en Sjemonow, vergezeld van hun bemanningen. Wanneer de firma Kwel kans zou zien om van deze onbekende bestemming het Hiernamaals te maken, zou haar directeur het moe-gevorste hoofd eindelijk rustig kunnen neerleggen; maar er zijn grenzen, al worden zij in gedachten heldhaftig overschreden.

Zeven en twintig Juli krijgt de heer Louw bezoek van den heer Nol Kwel Jr., als speciale afgezant zijns vaders; zij hebben een gepeperd onderhoud achter gesloten deuren en de heer Kwel blijft niet eten. De acht en twintigste Juli verklaart de heer Louw in een interview met de 'Nieuwe Zuidhollandse

Courant' dat hij er niet over denkt om met iemand, wie dan ook, een fusie aan te gaan, zolang dat niet in het kennelijk belang van zijn maatschappij en van zijn ondergeschikten zijn zal. De negen en twintigste Juli vereert de heer Nol Kwel Jr. den heer Louw voor de tweede maal met een bezoek; het onderhoud is thans zo krachtig, dat zelfs de gesloten deuren niet helpen; - die avond wordt er in de sleperskroegen van IJmuiden verteld, dat kleine Kwel op den ouden Louw af was gekomen om hem met het pistool van zijn pappie te fusilleren, maar dat de oude Louw den kleinen Kwel bulderend te kennen had gegeven dat hij naar de hel kon lopen, in gezelschap van zijn pappie, geconvoyeerd door de Koninklijke Nederlandse Marine. Klotilde de werkster had alles gehoord, dwars door een dubbel plafond van beukenhout.

De dertigste Juli wordt den heer Beumers van Haaften, directeur van de N.V. Maatschappij voor Baggerwerken, door den heer Nol Kwel Jr op den man af gevraagd, of hij van plan is Wandelaar de de door hem bedongen optie te gunnen ja of nee; de heer Beumers van Haaften antwoordt, dat het niet in zijn voornemen ligt om iemand, wie dan ook, een optie te verlenen, die niet in overeenstemming zou zijn met de belangen van de Maatschappij. De oude Kwel bespeurt, na al deze wederwaardigheden, niet slechts nattigheid; hij voelt zich op het punt van verdrinken. Er is maar één oplossing: hij moet, tot elke prijs, te weten komen wàt Wandelaar nu eigenlijk precies van plan is, en wel vóór die man, met zijn kapiteins, van zijn onbekende bestemming zal zijn teruggekeerd. De enige, die hem daarover zal kunnen inlichten, is het dochtertje van den ouden Kiers, met wie Wandelaar kort na zijn terugkeer-uit-de-zeeroof in het huwelijk is getreden. Dat huwelijk is ook niet pluis; vader Kiers heeft sindsdien tegenover de fusie-plannen een houding ingenomen, die met 'afwijzend' slechts in beginsel is gequalificeerd.

Riekie Wandelaar is de laatste en de enige, die de firma Kwel & van Munster wijzer zal kunnen maken over de plannen van haar man. Verspieders melden, dat zij bezig is een huisje in te richten aan de waterkant in Amsterdam; familieraad wordt gehouden en Conny Stuwe uitgezonden als journaliste, om het jonge vrouwtje van den Groten Man een paar huiselijke geheimpjes te ontfutselen ten behoeve van de Dames van Nederland, onder de titel: 'Hoe is het Leven ener Zeemansvrouw?'

Het antwoord is: 'best', en daarmee zou het interview, wat

mevrouw Wandelaar betrof, geëindigd zijn, als er niet een paar lawaaïge, stroblonde jongens op spillebenen de trap op waren komen bolderen, de deur van de huiskamer binnengebarsten en een groot, log pak op de vloer hadden geploft, waarna zij, druk doorelkander schreeuwend, te kennen gaven dat dìt nu het kado was, dat zij, na wekenlange aarzeling, voor tante Riekie van hun opgespaarde dropcenten hadden gekocht. Bartje snijdt het touw door met een hartsvanger, Jantje wikkelt het papier er af, en dan komt er, uit een sneeuwjacht van motten en zemelen, een opgezette zeehond tevoorschijn met één glazen oog en het op de slappe buik geschilderde opschrift:

‘*Ik sabbel niet meer aan zeemanskrengen,*
En Ome Murk zal ook de rest van mijn familje
Op haarlui tijd om haarlui zieltje brengen.’

De stank van deze trofee is zo doordringend, dat tante Riekie de ramen tegen elkander open moet zetten, wanneer zij er eindelijk in geslaagd is de kinderen naar de zolder te sturen, om daar de zeehond opnieuw vol te stoppen met de zemelen, die zij inderhaast op een krant bijelkaar heeft geveegd. Wanneer zij weer alleen in het kamertje zijn, - Conny op een stijve stoel voor het venster, dat uitkijkt op het Oosterdok, en Riekie bedrijvig in de weer met stoffer en blik op de vloer, - kan het interview eindelijk voortgang vinden.

‘Vertelt u eens, mevrouwtje, - hoe ziet u de taak van een zeemansvrouw?’

‘Haar man tegenhouden, als hij met zijn dolle kop z'n zuurverdiende geld wil wegsmijten aan een nodeloze concurrentie,’ zegt Riekie. ‘En hem lastige floddermadams van 't lijf houwen, die vrijen met de kleine Kwel en 'r neus in andermans zaken steken, inplaats van 'r verloofde z'n kousen te stoppen - als ze dat tenminste kennen.’

Conny lacht. ‘U kent me dus, blijkbaar?’

‘Ik hèrken u, jawel. En zou u maar niet liever meteen zeggen, waarom u eigenlijk gekommen bent? Dan kan ik doorgaan met m'n werk; ik heb nog een hoop te doen.’

Conny doet de blocnote dicht, en steekt een sigaret op. ‘U zag er, toen, voor 't hotel, veel frisser uit....’ zegt ze, de rook nakijkend. ‘Is dat nu het ideaal: huissloof van een man, die elf maanden van 't jaar op zee zit?’

‘Beter één maand een echte man, als een heel jaar een waterbaron!’

‘Haha! Is dat de bijnaam voor m'n beste Nol? Ongelooflijk aardig; moet ik hem aanstonds 's vertellen, zal hem zeker plezier doen...!’

‘Als u dan tòch aan 't vertellen slaat,’ zegt Riekie, ‘zegt u 'm dan meteen maar, uit mijn naam, dat-ie mijn man nièt in een concurrentie zal kunnen lokken, zolang ik 't leven heb. Misschien doet 'm dat ook plezier.’

‘Dat zal het zéker...’ zegt Conny, langzaam; ‘wanneer ik er in geloven kon, dat u de waarheid spreekt.’

‘Geloven staat vrij,’ zegt Riekie. ‘En de deur is óók vrij. Ik zou 'r maar gauw gebruik van maken, als ik u was, voor Bout komt; want die is alleen maar effen om een boodschap.’

‘Wie is “Bout”, als ik vragen mag?’

‘Een man, die 't liefste leven zou op 't vlees van de familie Kwel.’

‘Foei! En waaraan heeft de familie Kwel deze agressieve eetlust te danken?’

‘Omdat uw aanstaande schoonpapa Abeltje op de vullesbelt heeft gesmeten.’

‘Abeltje...? Nooit van gehoord.’

En dan komt Riekie met stoffer en blik tegenover haar staan. ‘Jij hebt nog niet de helft gehoord,’ zegt ze, ‘van wat je vrijer en z'n vader op hun geweten hebben. En vóór je je eigen verslingert aan kleine Nol, zou ik eerst m'n licht maar 's opsteken. Ik geloof niet dat je een kwaad schepsel bent, maar een paar keer per dag in een emmer koud water zou je goeddoen, en een man met een eerlijk geweten en de stevigheid van de zee in z'n lijf nog méér. Ik heb vijf jaar werk gehad, om de mijne van een vechtpartij met de jouwe af te houwen - ik kan je de brieven laten lezen, en je zou dagen werk hebben om 'r door te kommen. Maar 't is me gelukt; wij zijn getrouwd op de voorwaarde, dat hij z'n vloot zal besturen op een manier alsof de firma Kwel niet bestond. Wees jij verstandig en zeg tegen de jouwe, dat hij óók zo doet; er is werk zat in de sleepvaart en de zee is groot genoeg. Wie z'n werk 't bèste doet, krijgt de klanten; niet de goedkoopste. Da's mijn gedachte, en zo hoort 't ook.’

‘Méént u dat...?’

‘Jawel, dat méén ik. En als jij jouw man een goèie raad wil geven, dan zeg je tegen 'm, dat-ie beter een paar nieuwe boten kan laten bouwen van 't geld, dat-ie nu besteedt om al die ouwe rommel van de Herder en Meulemans en Louw op te kopen;

en dat-ie beter z'n kapiteins en z'n ofsieren nog 's naar 't schooltje sturen kan, inplaats van ze tegen een hongerloon zee-op te jagen en daar brokken te laten maken, waarmee-ie z'n naam verpest, al betaalt de verzekering de schade. Ik heb m'n vader gezegd wat-ie doen moest, van de dag af dat ik praten kon, en hij heeft er nooit spijt van gehad als-ie naar me luisterde; nou ik mijn man heb sta ik helemaal overeind. Wanneer die van Kwel 'm mee willen trekken in hun schepen-kerkhof, dat ze de naam van rederij geven, zullen ze eerst mìj moeten afslachten! En hier is je hoedje, maak nou maar dat je wegkomt.'

Als Conny bij de deur staat, zegt ze: 'Houdt u van uw man?'

'Nee,' zegt Riekie. 'Ik heb 'm getrouwd om z'n houten been, want daar zit een schat in. Maar zeg 't aan niemand.'

'Ik méén 't. Wanneer u van uw man houdt, zeg dan dat hij naar Indië teruggaat, waar hij vandaan kwam. Laat hem dààr een huisje huren en een rederijtje beginnen; 't zal u en hem veel ellende besparen. Holland is het domein van de Firma Kwel en van Munster; wie verstandig is blijft daar buiten.'

Riekie zegt: 'Holland is 't domein van de Koningin, of ze hebben mij op school voor de mal gehouwen. En wat de firma Kwel en van Munster heb, kan je zelf 't beste bekijken: een vloot van zestig ouwe, smerige, onbetrouwbare schepen, traag in de vaart en duur in 't gebruik; een stelletje rauw en onbekwaam personeel, dat van de honger niet kan kijken, en een mond, die groot genoeg is om ze met z'n allen in te laten schuilen als 't regent.'

'Ik wilde u alleen maar waarschuwen,' zegt Conny, 'omdat ik u geen kwaad toewens, en hem ook niet. En kwaad zal er met hem gebeuren, óók al krijgt hij die optie van de Baggerwerken!'

'Hij heb geen optie van node,' zegt Riekie. 'Wanneer hij naar mij blijft luisteren, komt er een dag dat de Baggerwerken 'r handen zullen dichtknijpen, àls mijn man voor hun slepen wil. En die dag komt eerder dan je denkt.'

'U gelóóft in uzelf... dat moet ik zeggen!'

'Dat doe ik zeker! Ik heb 't niet nodig, m'n kop kaal te laten knippen en m'n gezicht te verven en sigaren te roken als een kerel, om te geloven dat ik een knappe meid ben. Maar ik geloof óók, dat de goeie vakmensen 't winnen van de oplichters, en dat mijn man de beste zeesleper van Gods aardbodem is. De bèste, versta je, en niet de doortrapste! We zullen kijken wie z'n geloof 't ware is.'

‘Zoals u wilt,’ zegt Conny. ‘Ik heb u gewaarschuwd. Tot ziens.’

‘De groeten,’ zegt Riekie. ‘En denk om 't drumpeltje.’

***

De heren Kwel geloven er niet in. Het zou ook wel een beetje véél gevergd wezen, te verwachten dat de directie van Hollands grootste zee-sleepvaartonderneming waarde zou hechten aan de uitlatingen van een amper meerderjarig meisje, dat zaken wil doen volgens de regelen van de Zondagschool. Nol Kwel hoort Conny's verslag van het gesprek glimlachend aan, zegt: ‘nee toch’ en: ‘haha, grappig’; maar wanneer Conny blijkt te vinden, dat niet àlles wat het kind gezegd heeft even dom is, haalt hij de schouders op en bestelt een jonge Lithauer. Jij een glaasje bessen, zeker? Nee, merci, ik... ik wacht nog even. H'm, zegt Nollebol; het zal je goed doen te horen, dat ik de oude Louw eindelijk klein gekregen heb. Morgen wordt de fusie getekend.

En dan vraagt Conny: ‘Zijn zijn boten geschikt voor de grote vaart?’

‘Een paar,’ zegt Nol. ‘Maar het gaat niet om de boten, het gaat om de Marine. En die is wel geschikt voor de grote vaart, al zou een leek 't soms betwijfelen. Proost.’

Als hij zijn glaasje geleegd heeft, het met een zucht van bevrediging op het bartje teruggezet en dan naar haar kijkt, omdat ze zo gek stil is, vanavond, zijn haar ogen zo bezorgd, dat hij er de wenkbrauwen van optrekt.

‘Niet lekker?’ vraagt hij.

‘Nee,’ zegt Conny. ‘Bang.’

‘Tiens! Waarvoor? Voor de boeman?’

‘Voor... voor van alles.’

‘Da's te veel op eens. Daar bestaat maar één middel tegen, laat mij je nou 's bedokteren. Frits! Een glaasje kruidnagellikeur!’

‘Ik bedoel het heùs ernstig, Nol... Je kunt een tegenstander toch ook onderschatten?’

‘Haha,’ zegt Nol. ‘Die is goed. Als je dat vanmiddag maar tegen je vriendinnetje gezegd hebt, is je goede daad van de dag gedaan. Hier, drink dit nou 's; dan zal je 's zien hoe gauw je niet bang meer bent. Voor niets. Waar, Frits? 't Beste middel tegen kou in 't hoofd: kruidnagellikeur.’

‘Zeker, meneer. Probaat. Mijn moeder...’

'En de vloot van de Herder, Nol? Is die geschikt voor de grote vaart?'

'Wat zit je toch te mieren over die grote vaart? Drink op!'

'En Meulemans..?'

'Beloof je me, dat je 't op zult drinken, je mond houden en me trouwen, als ik je antwoord geef...?'

'Ik... Goed.'

'Haha! Die is reusachtig! Je mag me feliciteren, Frits, ik ga trouwen!'

'Nou, meneer... van harte! En ik hoop...'

'Merci, ouwe, jongen, merci. En nou maar verder over je moeder.'

'Nou, meneer, mijn moeder die zei altijd, als één van ons, we waren met z'n zessen...'

'Je zou me antwoorden, Nol! Is de vloot van Meulemans en die van de Herder geschikt voor de grote vaart..?'

'Natuurlijk. Ze hebben, veertig jaar lang, niet anders gedaan.'

'Véértig jaar..? Maar, grote God, Nol! Waarom hebben jullie...'

'Stil! Je hebt plechtig beloofd, je mond te zullen houden! - Ga verder, Frits. Jullie waren met z'n zessen.'

'Ja, meneer, dat - waren we. En als één van ons kou in 't hoofd gevat had, zei mijn moeder...'

Conny drinkt kruidnagellikeur; Nollebol kijkt naar haar hals. Lief; lièf. En gevoelig. En dom, op een manier om je hoofd te schudden en je ogen te sluiten en je lippen te tuiten voor een kus. Hij doet het, maar zij doet het niet. Zij zegt: 'Ik wou...' en dan zucht ze.

'Nou, wàt wou je? Zeg 't maar. Je kunt 't krijgen.'

'Nee,' zegt ze, heel ernstig, omlaag turend naar het half lege glaasje, dat ze bij het steeltje houdt, als een bloem. 'Nee.. dàt kan jij me niet geven. Dat kan niemand me geven. Dat...' Dan plukt ze de bloem, en drinkt. Nu kan hij niet langer alleen maar kijken; hij kust haar hals. Frits zucht, en tracht zijn moeder aan een anderen klant te verkopen.

Als hij haar, die avond, naar haar kamer heeft gebracht en zij wéér over die fusie en de onzeewaardige boten en het vrouwtje van Wandelaar begint, zegt hij: 'Conny: één ding. Als je nòg eens de naam Wandelaar noemt, vóór morgenochtend, breng ik je om; op een verschrikkelijke, perverse manier, waar je zó'n plezier in zult hebben, dat ik wel zal moèten

doorgaan tot de dood intreedt...' En als zij dan, opeens, huilt voor de spiegel, bij het betten van haar gezicht met Kiss Of Delight For Beauties, gaat hij met boze, blote stappen het douchehok in en rukt de kraan open met een vloek.

Die verdomde vrouwen! Wie dààr naar luistert...

Het water spoelt zijn gedachten weg; wanneer, veertien dagen later, Jan Wandelaar met zijn drie fonkelnieuwe boten de haven van IJmuiden binnenvaart, wappert van de masten van de 'Nationale' Kwel & van Munsters vlag.

***

De 'Kapitein van der Gast' en de 'Meester Bevers' worden een sensatie. De dag lang staat er volk te kijken naar de boten, langszij van elkander gemeerd aan de kade. Twee stoere, sierlijke schepen, vol vurigheid en ingehouden kracht; een maatschappijvlag van 't felste rood, met een witte 'W' in het hart, waait strak van top in de straffe zeewind.

Zij brengen een beroering teweeg in het dorp van IJmuiden, waar zelfs Louw verwonderd van op moet kijken. Zeelui staan opgewonden te liegen, tot laat in de avond, wijzend naar de vlaggen met de pijpesteel; vissers zitten op de kade, de benen bungelend boven het water, en laten zich hoofdschuddend vertellen dat er nu bloed gaat vloeien bij de zeesleepvaart; - Wandelaar, als vrije schipper uitgevaren naar de Oost, is teruggekomen met de twee beste sleepboten van de wereld, genoemd naar maats, die omgekomen zijn in dienst van Kwel, - dat zegt genoeg.

Ook de pers besteedt veel aandacht aan de nieuwe aanwinsten van J. Wandelaar & Co's Zeesleepvaartmaatschappij; er verschijnen foto's van in de kranten, vakbladen wijden er artikelen aan, tijdschriften in het buitenland publiceren de bouwplannen. In een minimum van tijd weet iedereen, die het aangaat, dat the well-known tugmaster Wandelaar zich een vloot heeft aangeschaft van het modernste materiaal, bemand met de bekwaamste specialisten; en het duurt niet lang, of er komen aanvragen binnen. De Spaanse regering heeft een bergingsvaartuig voor onderzeeboten in Amerika besteld; zij is er zo trots op, dat zij bij de overtocht geen risico wenst te nemen - het moet gesleept worden door captain Wandelaar. De Russen willen hem charteren voor de tijd van vijf jaar, om behulpzaam te zijn bij het forceren van de Noordelijke doorvaart rond het continent. De Maatschappij voor Baggerwerken laat weten, dat zij zich

er over verwondert, kapitein Wandelaars inschrijving te missen op haar aanbestedingslijst voor het transport van een tinbagger-molen naar Billiton; zij is alsnog bereid de termijn een week te verlengen.

En al deze opwindende, glorieuze weken zit de nieuwbakken reder op gloeiende kolen in een bovenhuisje aan het Oosterdok in Amsterdam, met twee schreeuwende, magere jongens en een onverbiddelijke vrouw. ‘Nee, Jan!’ zegt Riekie; ‘Niet doen! Wachten!’

‘Wachten!... Waarop, in Godsnaam? Tot de Amerikanen een drijvend eiland te vervaren hebben, soms?! Maar meid, zie je dan niet, dat ik m'n kansen voorbij laat gaan! Die Spanjolen, die Russen, de Baggerwerken...’

Maar Riekie heeft hem, vijf jaar lang, iedere week een brief geschreven, waarin zij hem zei wat hij doen moest; ook nu is zij onaantastbaar in haar zekerheid. Zoals zij hem, die vijf lange jaren, getroost heeft en aangewakkerd en opgebeurd, op groezelige velletjes lijntjespost, vol ezelsoren, in slordige zinnen, vol taalfouten, met schonkige hanepoten, vol spetters en kladden en alles onderstreept; - zo pakt zij hem nu bij de schouders, wanneer hij wrokkig in zijn stoel voor het venster zit te mokken, boos en verdrietig en hulpeloos, omdat hij het niet begrijpt. Hier zijn de kansen; dag aan dag komen ze binnen! Al die jaren, die eindeloze, rauwe jaren, heeft hij gezwoegd en gegokt en geworsteld om zijn naam te maken tot wat hij is, en nu wil zij hem tegenhouden, nu het aankomt op het plukken van de zuurverdiende vruchten van dat bloedige werk!

Ook zijn kapiteins begrijpen er niets van; Sjemonow en Maartens willen vàren, ze hebben nu lang genoeg lopen darren aan de wal. En de bemanningen worden oproerig; die beunhazen van Kwel vallen hen lastig in de kroegen en op straat, zij roepen: ‘ha die mooi-weer-vaarders! Wanneer gaan jullie 's kijken of de maan schijnt, verguld op snee?!’

En kapitein Wandelaar, de kampioen van de zee-sleepvaart, wordt er rampzalig van; daar zit hij, de man, van wie legendes de ronde doen, waar de ruigste gasten met open mond naar luisteren, - daar zit hij, de beste sleper van Gods aardbodem, ontredderd voor anker aan de schortebanden van een vrouw.

Het lijkt zo eenvoudig, om te zeggen: ‘beste Riekie, lieve meid, je kan me nog méér vertellen, maar nou heeft 't lang genoeg geduurd; dit klusje pik ik!’ O ja, met de mond zijn zulke besluiten rap bij de hand; en Nellie zou de schouders opgehaald

hebben en geantwoord: ‘goed, Jan, doe wat je niet laten kunt.’ Maar Riekie is anders; Riekie is bezeten van haar idee, als een harpoenier van een witte walvis. Wanneer het hem te machtig wordt, wanneer hij begint te bulderen, te stampen en met gebalde vuisten naar het venster te dreigen, komt zij tegenover hem staan, klein en krampachtig in een grootse poging om de woede de baas te blijven, die in haar neusvleugels trilt en vonken schiet uit haar witte ogen; dan zegt zij: ‘wil je dan àlles weer stukslaan, wat ik voor je heb klaargespeeld, Jan Wandelaar?’ En als hij dóór blijft razen, met verdubbeld rumoer maar zonder overtuiging, pakt ze hem bij de armen en schudt hem, dat de blonde haren als warrig vlas over haar voorhoofd vallen, en roept net zolang: ‘Hee!.. Héé!.. *Hee!!*’, tot hij, hijgend, bedaart. Dan kijken ze elkander aan, dan vechten hun ogen de laatste ronde, en de hare winnen het altijd. ‘Geen Spanjolen, geen Russen en geen Baggerwerken,’ zegt zij. ‘Jouw eerste reis met de nieuwe vloot zal zó wezen, dat ze in 't hartje van China over je praten. En beloof me nou nòg maar 's, voor de zoveelste keer, dat je naar me zult luisteren, altijd, wàt er ook gebeurt...’ En dan kreunt hij: ‘Allemachtig, meid, je doet goddome net of ik geen tien kan tellen! Of ik nog nooit van mijn leven een sleep heb gevaren, en...’ Maar als ze dan weer zijn armen pakt, en zegt: ‘- Ik beloof 't, Riekie..!- Nou? Waar blijf je?’, dan geeft hij zich over met een zucht, zegt: ‘Goed. Goed! Ik belóóf 't. Dààr!’, en gaat zitten met de vuisten onder de kin en een borstelige bokkepruik op de harde kop.

Als hij daar zo zit, een reus in de ketens, wordt het haar soms te machtig. Dan zou ze de armen om zijn hals willen slaan, hem zoenen, zoènen, overal, op zijn voorhoofd, zijn ogen, zijn kwaje neus, zijn stugge mond; zich tegen hem aandrukken, weer eens het kleine meisje zijn, dat door den onbekenden zeeman van haar dromen uit het ijzige water van de Waddenzee werd gered. Maar dat mag niet, daar is de prijs te kostbaar voor! Ze mag nu niet wankelen, niet toegeven, hem geen moment de kans geven haar de baas te worden; want dan gooit hij, juichend en opgetogen, zijn eigen ruiten in. Zij ziet vóór zich wat er gebeuren moet, scherp en duidelijk, als de koerslijn op een kaart; zij weet, dat de grote kans nog komen moet en komen zàl, voor de winter de sleepvaart aan banden legt.

Het is een hele verantwoordelijkheid voor een vrouw, en nog wel zo'n kleintje. Maar in de schaarse ogenblikken, dat zij

twijfelt, dat zij zich die prachtige zekerheid voelt ontzinken, is er iemand die haar steunt, en dat is Bout. Die ouwe, gekke Bout; altijd met een pijnlijk gezicht omdat hij bang is voor den tandarts en vol onuitstaanbaar-vervelende praatjes over kunstsmeedwerk en 't Volapuk; hij is de enige, die onaantastbaar staat in het geloof aan haar onfeilbaarheid. Deze man, die haar vijf jaar geleden de vuist onder de neus hield en zei dat hij haar doodslaan zou, is door haar bekeerd, daar op de verre zeeën van Azië, en haar eerste Apostel geworden met een moersleutel als Zwaard des Geloofs. In die stille, fel-kleurige avonden van de tropen, wanneer Jan Wandelaar hem haar brieven voorlas, onder het snorren van de fan en het zachte zoeven van de machine in de diepte, heeft Bout aandachtig geluisterd naar de kleine, schuchtere meisjesstem, die zei dat in de toekomst niet de goedkoopsten, maar de besten het zouden winnen. Die Jan Wandelaar bezwoer zijn leven, zijn geluk en het bloedig verdiende geld van hem en zijn kameraden niet te vermorsen in een zinneloze wedloop naar de laagste transportprijs; maar zijn naam, zijn kundigheid en zijn ervaring duur te verkopen, dwars door Kwels gekonkel en gesjacher heen. Hij had instemmend geknikt, wanneer zij, telkens weer, haar geloof uitriep in den man, dien zij toen al de hare noemde, in rare, verwarde zinnen, geladen met al de overgave en de hartstocht, die een zeventienjarig meisje maar opbrengen kon; hij had bewonderend het hoofd geschud, wanneer zij wenken gaf voor de navigatie, de proviandering en de transportprijzen, verbluffend voor een kind, dat nooit haar neus buiten de Wadden had gestoken. En toen de ‘Furie’ de ‘City of Dunbar’ had geborgen en veilig rond de Kaap naar Newcastle gebracht, en zij, bevend van geluk en van trots, kon schrijven: ‘je hebt nu genoeg geld verdiend om twéé nieuwe boten te laten bouwen! O, doe het, doè het, beste Jan; luister toch naar me! *Doe het*, en je zult alle slepers van Holland gelukkig kunnen maken, en rijk, en beroemd over de hele wereld, dat wéét ik, jouw: *Riekie Kiers*’, toen had Bout zijn Zwaard des Geloofs getrokken en het plan er door gejaagd met de heilige bezetenheid van een profeet.

Bout had Jan Wandelaar naar Holland teruggebracht; Bout had tegen Riekie gezegd dat zij hem trouwen moest, de duivel hale alle vaders, schoonmoeders en schimmen uit 't verleden; Bout had mee helpen zoeken naar een knappe woning aan de waterkant; Bout had bedden inelkander gezet, met alleen zijn benen er onderuit en stoffig zweet als modder op zijn voor-

hoofd; Bout had een fornuisje gekocht, waterleidingen aangesloten en halve-witjes gehaald, als zij niet gemist kon worden in de keuken; Bout had zich gelaten laten verbieden om mee te gaan naar Noorwegen, omdat hij het op de borst had; en nu, nu zij vecht als een leeuwin om de eerste reis van de vloot tot een triomftocht te maken, staat hij onwrikbaar achter haar, - als 't moet: tegenover zijn kapitein.

Bout zegt: ‘je hebt eindelijk je ware reder gevonden, kaptein; wees verstandig en hou je aan hààr, want in de Bijbel staat geschreven...’

En dan zegt kapitein Jan Wandelaar: ‘O! Hou je smoèl!’, en gaat met Sjemonow een spelletje miezemauzen.

Zo is het leven: stank voor dank, maar in gebalde vuisten kan de liefde veilig schuilen. Dat zegt Bout dan ook, als hij de piepers jast; en Riekie zegt: ‘O ja hoor! Dat weet ik best!’, terwijl haar tranen in de koekepan sputteren.

***

Dertien October 1919: de britse admiraliteit besteedt het transport aan van een dertig-duizendtons dok naar Port Stanley, Falklands Eilanden. Een traject van zeven en een half duizend mijl; het langste, ooit door een dok gevaren, en dit dok zal het grootste zijn, dat ooit in zijn geheel over zee werd gesleept.

Enorme deining in de pers, artikelen vóór en tegen, ingezonden stukken in de ‘Times’: ‘hoe onze belastinggelden in de waagschaal worden gesteld’. De firma Kwel & Van Munster, oude bekende van de Engelse marine, schrijft in. Haar bedrag is laag, opmerkelijk laag; experts op de admiraliteit schudden verwonderd het hoofd, hoe kan de man het ervoor doen, en waarom? Er is geen concurrentie.

Maar die concurrentie komt. Zij is laat, want in een boven-huisje aan het Oosterdok in Amsterdam hebben een vertwijfelde man en een onverzettelijk vrouwtje een verwoede strijd gevoerd over het bedrag, waarvoor de Zee-sleepvaartmaatschappij J. Wandelaar & Co in zal schrijven op het project. Als het vrouwtje het pleit gewonnen heeft en de heren Kwel via hun relaties in Londen te weten komen, welke prijs Wandelaar heeft durven vragen voor het transport, beleeft Conny Stuwe met haar Nollebol de vrolijkste avond van maanden.

‘Krankzinnig!’ juicht Nol, ‘om je dood te lachen! Bijna het dubbele van ons!’ Hij wil haar fuiven, haar dwingen óók feest te vieren over die klinkende overwinning; grote God!,

wat zal die over-'t-paard getilde sleepbootschipper een smak maken!... Làch dan toch, zoutpilaar! Of heb je weer kou in 't hoofd?' - En Conny lacht zich flink over die vage angst heen; de angst voor dat harde vrouwtje met haar witte ogen en haar toet van weerbarstig haar. Zij klinkt mee, drinkt mee en wil na zes borrels zelfs zingen, zittend op de knie van een verhitten, opgewonden Ukkeboy, in een kring van verhitte, opgewonden eendagsgasten. Zestig boten heeft de firma Kwel ter beschikking; zestig boten met meer dan negenhonderd man personeel, - en zij heeft ingeschreven tegen de laagste transport-prijs van de geschiedenis! Daar gaat-ie! Op jou! Op mij! Op alle dokken en alle ezelsveulens van de wereld! Hoera!!

Vijf en twintig October 1919 geeft de Royal British Navy opdracht om het Falkland-dok te slepen, aan de Zeesleepvaartmaatschappij J. Wandelaar.

***

De opschudding, die dit besluit tot gevolg heeft, volgt als de donder op een bliksemslag van heldere hemel.

Zij begint in het huisje aan de waterkant, waar een verbijsterde man een woest-snikkend meisje tracht te sussen, dat 't zich nu ineens af laat weten, na al die maanden van ongebroken heldhaftigheid; terwijl twee opgetogen kwajongens zich onpasselijk eten aan de taartjes, die Bout heeft gehaald.

Zij zet zich voort in de kantoren van de firma Kwel & van Munster, waar een bleke, maar ijzig-nuchtere oude heer onmiddellijk aan het werk gaat om te redden wat er te redden valt, als hij de eerste slag te boven is gekomen.

Zij stijgt snel naar haar hoogtepunt in de artikelen en schotschriften, die als een regen van kwalijke paperassen neerdwarrelen over Londen, waar de in allerlijl gemobiliseerde relaties van de firma Kwel een stormaanval doen op de openbare mening, de admiraliteit beschuldigend van onoirbare praktijken, van corruptie, van geheime overeenkomsten met duistere machten en handlangerschap van dien Wandelaar.

Zij vindt haar climax in een vraag van de oppositie in het Lagerhuis, waar een onverstoorbare, langdradige Eerste Lord van de Admiraliteit verklaart, dat His Majesties Government de opdracht, ondanks het verschil in prijs, meende te moeten geven aan captain John Wandelaar and Company, uit hoofde van de kwaliteit van zijn vloot, het vertrouwen, ingeboezemd door zijn prestaties in het verleden en die van de andere shipmasters

in zijn convooi. Ter illustratie wordt, onder ademloze stilte, een statistiek voorgelezen betreffende de internationale sleepreizen der laatste vijf jaren, en daaruit blijkt, dat maar één maatschappij kan bogen op een smetteloos verleden, zonder averij en schade: de maatschappij J. Wandelaar. Niettegenstaande het totaal van de door haar afgelegde trajecten, met één boot, bijna de helft bedraagt van dat, hetwelk de firma Kwel & van Munster met ruim dertig boten mocht boeken; en niettegenstaande de uiterst riskante en ondernemende aard van haar transporten. Dit, verklaart de minister, heeft de doorslag gegeven, nadat de experts en adviseurs der marine hadden vastgesteld dat captain Wandelaars prijs weliswaar fors, maar niet onredelijk geacht mocht worden.

De hollandse kranten brengen een uitgebreid verslag; Bout leest het voor. Riekie knikt bij alles, wat die Lord gezegd heeft; Jan knelt zijn arm steeds vaster om haar middel, zij zit voor het eerst weer bij hem op schoot. De jongens mogen weer taartjes halen, maar komen met paling thuis; Sjemonow drinkt schier beestachtige hoeveelheden dubbel gebeide jenever op die prachtvolle zoestand; Maartens zit van zes tot negen groot en zwijgend in één stoel met één glaasje en in de keuken breekt Bout een fles advocaat. Maar wanneer de kinderen eenmaal te kooi zijn, de mannen de deur uit en de rommel aan kant, neemt Jan Wandelaar zijn vrouw in de armen en zegt, terwijl zij met knipperende ogen en een bevende mond opkijkt uit de liefkozing van die grote handen: ‘bedankt, meid, voor alles...’

Dat heeft zij nog één keer eerder gehoord, en het lijkt zo lang geleden, dat de ontroering haar te machtig wordt. Zij stamelt: ‘Jan... Jan... ik ben zo... zo...’

Hij kust de verwarring weg van haar lippen; en dan wordt zij weer het kleine, hulpeloze meisje, dat uit het ijzige water van de Waddenzee werd opgevist, in die woeste November-nacht. Zij wordt het, met een zucht van verrukking, van overgave, van verlossing.

Want het is geen kleinigheid, om de volle last van Hollands Glorie op je smalle schouders te torsen, als je nog maar vier maanden meerderjarig, en dertien weken mevrouw Wandelaar bent.

Hoofdstuk XXIV

De firma Kwel & van Munster heeft een zware nederlaag geleden; maar zij is nog allerminst verslagen. Niet voor niets heeft de maatschappij, ruim twintig jaar lang, de zeeën beheerst; zij kan krachten opbrengen, als het moet, waar zelfs Conny Stuwe versteld van staat.

Zij herkent haar Nol bijna niet meer, in de weken, die voorafgaan aan Wandelaars vertrek. Ononderbroken zit hij achter zijn bureau, van de vroege ochtend tot diep in de nacht; hij telefoneert links en rechts, dikwijls met het buitenland, en ontvangt veel bezoekers; de meeste na het invallen van het duister. Vier en twintig uren van de dag is hij bezig de orders van zijn vader uit te voeren; voor avondjes met haar schiet geen tijd over. Zij raakt gewend aan zijn korte, laconieke telefoontjes, waarin hij haar tot zijn spijt moet zeggen dat hij weer verhinderd is, - nuchtere, bijna bijtende berichtjes, tekenend voor de hartgrondige minachting voor de vrouw, die de zonen van het geslacht Kwel koesteren, in de grond van hun hart. Nu gaat het er om, den laatsten gevaarlijken concurrent de nek om te draaien, anders doet hij het; een strijd, die alleen gewonnen kan worden door de uiterste concentratie op een geraffineerde, roekeloze manoeuvre.

Wanneer Conny, eindelijk, weer eens één avond met hem eten kan, laat Nol niets los van de plannen van zijn vader. Hij zegt alleen: ‘onze enige redding kan zijn, dat het transport mislukt’, meer niet. En wanneer Conny, met een plotselinge, heftige schrik, vraagt: ‘Je... je gaat het toch niet... toch niet làten mislukken?!’; kijkt hij haar met opgetrokken wenkbrauwen aan. ‘Praat geen onzin,’ zegt hij, en gaat dan verder met de soep.

‘Neem me niet kwalijk... Het was zo maar een gedachte van me...’ Haar stem is heel rustig, maar wanneer zij een sigaret opsteekt, trilt de lucifervlam.

‘Ietwat ontmaskerende gedachten voor een jong, argeloos vrouwtje’, zegt hij. ‘Wat dacht je dat we waren? Een stelletje piraten? Daar is de naam van de maatschappij nog altijd te goed voor.’

‘Och...’ Ze wuift het vlammetje uit met een nonchalant gebaar. ‘Dat je de nààm van de maatschappij zuiver zult weten te houden, daar twijfel ik geen seconde aan... Maar gemàkkelijk zal dat niet zijn...’

Hij kijkt haar weer aan; nu geamuseerd, op een bijna boosaardige manier. ‘Je bedoelt?’

‘Ik bedoel,’ zegt ze, langzaam en bevend van opwinding, ‘dat ik begrijp, waar jullie het de laatste tijd zo druk mee hebben, niettegenstaande het transport is aanbesteed! En ik hóóp, bij m'n ziel en m'n zaligheid en de rest van m'n gelukkige leven, dat jij en je serpent van een vader jullie nèk zult breken, zó hard, dat je nooit in der eeuwigheid meer de kans zult krijgen nòg 's overeind te kruipen uit de drek, waar jullie twintig jaar geleden uit tevoorschijn gekomen bent!’ Dan grist ze haar tasje van tafel, werpt haar sigaret op haar bord en gaat weg. Buiten laat ze den portier een rijtuig roepen; wanneer de wagen voorrijdt geeft ze den koetsier een adres aan het Oosterdok.

Maar, eenmaal onderweg, beseft ze dat het dwaasheid is. Wat zou ze moeten zeggen? ‘Mevrouw Wandelaar, ik moet u waarschuwen, dat mijn verloofde en zijn vader van plan zijn de reis van uw man te laten mislukken’...? Dat vrouwtje is er het type niet naar, om het daarbij te laten zitten. Zij zou willen weten, wat daar precies mee bedoeld werd, zij zou...

Ze tikt op de voorruit, stapt uit, rekent zonder aandacht af en gaat te voet verder door de wazige schemering van de najaarsavond. Dwaasheid, dwaasheid; het vrouwtje te willen waarschuwen was waanzinnig. Het enige, wat ze doen kan, wanneer ze wèrkelijk een misdaad wil voorkomen... Maar wie zegt je, idioot!, dat hier een misdaad gaat gebeuren? Wie... Ach, wat zou het! Nol zou haar geen kans geven, om haar neus in zijn zaken te steken; zeker niet in déze zaak, die zo précair is. En waar maakt ze zich eigenlijk druk over? Het is, inderdaad, de enige kans voor Kwel & van Munster om het onheil af te wenden, wanneer die man, met zijn belachelijk hoge prijs, het transport verspeelt... Ja! Eigenlijk moest ze blij zijn, dat er nog een kans blijkt te bestaan om er bovenop te komen, voor haar Ukkeboy, waar zij zich met huid en haar aan overgeleverd heeft. Waarom is ze niet blij? - De kans, dat hij tegen de lamp

zal lopen, is klein; dàt vertrouwen mag ze gerust in zijn vader stellen. Die is zo'n ongelooflijk gladde aal, dat er, wàt er ook mocht gebeuren, geen enkele risico voor hem en zijn zoon aan vastzit. Op dat gebied heeft de Maatschappij haar sporen verdiend. Dus, wanneer zij eerlijk is, is er geen enkele reden...

Zij is eerlijk. Zij denkt: die man, die man, ik wil niet dat dien man iets overkomt. Ja! Ja! Ik ben verliefd op dien man; ik kom er rond voor uit! - Waarom moet ik me daarvoor schamen? Omdat hij getrouwd is? Phoel - O zo. Dacht ik ook. - Heel nuchter: wat er met z'n boten en de rest van de rommel gebeurt, zal me zo een zorg zijn; als die man maar veilig is. Zie je; nu komen we al een stuk dichter bij de werkelijkheid. En wat kan ik, als geliefde van Nol Kwel Jr. doen, om te zorgen dat die man ongedeerd blijft? Er achter komen wat mijn amant in het schild voert is moeilijk, gevaarlijk en onvoldoende. Het enige is: hij mag niet uitvaren. Laat die boten maar lopen met dat dok; maar hij mag nièt varen. Hoe speel ik dat klaar...?

Zij loopt een uur lang; een elegante jongedame, snel stappend door de winkelstraten van de binnenstad, waar de étalages al schitteren in het kunstlicht. Zij loopt kordaat en beslist, met het getekkel van hoge hakjes op het plaveisel, of zij een doel heeft en weinig tijd. Maar zij staat stil voor zonderlinge winkels en toeft daar lang; wanneer het tenslotte tot haar doordringt, dat zij staat te turen voor een uitstalkast met kunstledematen, komt ze tot zichzelf, met iets als schrik. Zij heeft wel eens, vaag en in de verte, gehoord van afgrijselijke verminkingen, die het lot zijn van de bemanning van een sleepboot, wanneer de ketel springt, - als zij haastig weggaat van die étalage, is het een vlucht.

Een vlucht voor de angst, de wanhopige wil om iets te doèn, en een radeloos besef van machteloosheid. In haar kamer schrijft ze vier, vijf brieven; op de nog rommelige koffietafel van die middag, met de mantel nog aan. Zij verscheurt ze alle vijf, balt de snippers tot een prop en smijt die in de prullemand met een vloek; wanneer ze de deur naar de slaapkamer openbonst, moet ze tasten naar het knopje van het licht, omdat haar ogen troebel zijn van de tranen. Ze kleedt zich achteloos uit; in onderrok doet ze haar nagels. Lang en zorgvuldig; knippen, vijlen, poetsen, lakken. Dan rent ze, opeens, naar de zitkamer terug, morst met de inktpot, krast een zesde briefje, frommelt dat zonder het over te lezen of af te vloeien in een envelop, likt, stompt hem dicht, doet hem in haar tasje. Dan ontkleedt ze zich als de wind, worstelt in haar nachthemd, springt zonder zich te wassen in

bed en rukt het licht uit. Nu slapen, slapen; maar overal in de stad is nog rumoer en de wekker tikt onregelmatig, iedere keer als er een rijtuig voorbijkomt dwalen lichtjes over de zoldering. Zij trekt de dekens over het hoofd en gaat tellen, van één tot duizend; maar wanneer zij bij vier honderd vier en veertig in de war raakt, trekt ze woedend het licht weer aan, struikelt over haar pantoffels als ze naar de zitkamer rent en breekt daar ruw haar tasje open. Waarom déze brief belangrijker zou zijn dan de vier vorige begrijpt ze zelf niet, maar ze gaat ermee naar het keukentje en verbrandt hem in de gootsteen.

Negen dagen blijft ze besluiteloos; soms lijkt alles klein en onbelangrijk, maar de gedachte aan dien man laat haar niet los. Wat een waanzin, eigenlijk; ze heeft hem nauwelijks gezien. Wanneer ze naar het interview toegaat, dat kapitein Wandelaar de verzamelde journalisten heeft toegestaan in het engelse conculaat, vóór hij uit zal varen met zijn vloot, doet ze dat alleen om hem nu eens goed te zien, ontnuchterd te worden en dan eindelijk met een gerust hart naar huis te kunnen gaan.

Maar de man, dien zij ziet, ontnuchtert haar niet. Hij staat daar rustig en simpel temidden van de onderdanige journalistenschaar, domineert zonder vertoon van heldendom of autoriteit; hij luistert aandachtig naar de onnozelste vragen, beantwoordt ze helder en beleefd, maar is toch te bonkig in zijn robuste eerlijkheid, om te kunnen verbergen dat hij in de grond van zijn hart aan het hele zaakje maling heeft. Zij kijkt naar hem, lang en aandachtig, uit een hinderlaag. Zij kijkt met het hartstochtelijke verlangen, iets aan hem te zullen ontdekken, dat klein is, of laf, of blufferig, of onecht. Maar hij is alleen maar gewoon; een gewone zeeman, die moeizaam heeft moeten leren met nieuwsgierige en opdringerige lieden om te gaan. Wanneer hij lacht, vindt hij iets werkelijk grappig, wanneer hij knikt heeft hij eerst nagedacht, en wanneer er thee wordt rondgediend sopt hij zijn koekje. Voor de rest van de tijd staat hij op allebei z'n benen in het gewriemel, de handen op de rug, en die komen alleen tevoorschijn wanneer er iets te doen valt. Geen onbeheerste bewegingen, geen gebaren van onmacht of dichterlijkheid met de ogen naar het plafond, geen eindeloze sigaret, die dienen moet om bezigheid te geven aan een overspannen lichaam en verdoving aan een nerveuze geest; groter contrast met Nol Kwel is niet denkbaar. Wanneer kapitein Wandelaar, na een half uur vrije conversatie, de aanwezigen een korte samenvatting geeft van de wetenswaardigheden van het trans-

port, slaat zij zuchtend haar blocnote open en maakt plichtsgetrouw een paar notities, met een verschrikkelijke verslagenheid in het hart.

Het dok meet dertigduizend ton, zal gesleept worden door de zeesleepboten ‘Kapitein van der Gast’, ‘Meester Bevers’ en ‘Furie’, het traject bedraagt zevenduizend vierhonderdvijftig mijl, en aangezien de Britse Admiraliteit er prijs op stelt het dok zo spoedig mogelijk ter beschikking te hebben in Port Stanley, zal hij de reis maken zonder ankeren - de boten zullen beurtelings losgooien en doorstomen naar een nabijgelegen haven, om daar te bunkeren en zich dan weer bij het transport te voegen. Op deze manier hoopt hij het traject te kunnen afleggen in tachtig dagen, wind en weder dienende. De correspondent van de ‘Times’ gnuift; hij heeft de kop voor zijn artikel gevonden: ‘*Kapitein Wandelaars Reis Om De Wereld In Tachtig Dagen*’, daar zullen heel wat weddenschappen op afgesloten worden, want het project heeft, door het mislukte schandaal in het Lagerhuis, publiciteit te over gehad.

Wanneer de pers-conferentie eindelijk is afgelopen, de heren afscheid genomen hebben van den kapitein en hem good luck en goede reis gewenst; wanneer de dienstbodes de glazen en de kopjes al beginnen op te ruimen en hij alleen in het vertrek is achtergebleven met den consul, gaat zij naar Jan Wandelaar toe. ‘Kapitein,’ zegt zij. ‘Ik wilde eens kennis met u maken. Mijn naam is Conny Stuwe, verslaggeefster van de Nieuwe Zuidhollandse Courant.’

‘Aangenaam,’ zegt Jan Wandelaar. Het is voor het eerst, dat hij haar aankijkt; zijn ogen zijn lichtblauw en vermoeider, dan zij uit de verte leken. Een man, al ver in de kracht van zijn leven, met het gebruinde gezicht van een jongen.

Zij zegt een paar banaliteiten, dan gaat de consul weg. Nu moet het gebeuren, dit is haar laatste kans. ‘Kapitein...’, zegt zij, te laat bemerkend dat hij sprak.

‘Pardon..?’

‘Ik... ik, eh... Ik wilde u vragen: is het niet èrg gewaagd, om de boten beurtelings te laten bunkeren, terwijl het convooi verder vaart? - U zult zeggen: wat weet een vrouw daarvan, maar ik ben wel een beetje op de hoogte, als verloofde - van Nol Kwel.’

‘Ach...’ zegt hij; en het lijkt of hij haar nu pas ziet. Aan zijn gezicht is niets te merken, maar zijn ogen worden scherper. ‘Het zal natuurlijk van het weer afhangen; maar het lijkt me

mogelijk. Nog iets anders van uw dienst?'

Hij heeft het bedaard gevraagd, maar zij voelt de spanning. Voor het eerst voelt zij iets van den werkelijken kapitein Wandelaar; het is nu niet onbegrijpelijk meer, dat deze oud-matroos de firma Kwel & van Munster tegen de grond sloeg en de voet op de borst zette.

'Niets ...' zegt zij, heel zacht en heel onzeker. 'Ik ... ik wens u goede reis ...'

'Dank u,' zegt hij.

En dan geeft hij haar de hand.

***

Die avond wacht de redactie van de Nieuwe Zuidhollandse Courant vegeefs op het verslag van de conferentie met Wandelaar; zij moet zich tot het overzicht van het persbureau beperken.

Inplaats daarvan krijgt Riekie Wandelaar een brief. 'Laat uw man niet varen. Het transport is gevaarlijk. Weest verstandig en houdt hem thuis, er zal toch wel een ander zijn, die zijn plaats kan innemen? Geloof me, geloof me, het is *gevaarlijk!* - Iemand, die van hem houdt. - P.S. Laat dit aan niemand lezen, vooral aan hem niet, verscheur deze brief. Maar houdt hem thuis! Ik smeek het u! Dit is geen grap!'

Bout zet zijn bril op voor die brief, leest hem aandachtig, woord voor woord, draait hem om en om, met opgetrokken wenkbrauwen, besnuffelt hem en zegt dan: 'Aha! Een juffertje, dat verliefd op 'm is... Je moet 'r maar aan wennen, met een Held getrouwd te zijn.'

Riekie neemt de brief over en snuffelt ook, dan kijkt ze hem opeens aan; hij glimlacht vriendelijk. 'Bout!' zegt ze, 'ik ken die vrouw!'

'Komkom ...' zegt hij, sussend, terwijl hij zijn bril in de doos doet met een pijnlijk gezicht. 'Je moet niet overal dalijk 't ergste van denken. Ik ken de kaptein nou rond twaalf jaar, en bij mijn weten heb-ie nooit iemand aanleiding gegeven om 'r eigen met réden over z'n welstand zorgen te maken, behalve jou en z'n eerste vrouw... Zelfs in China, waar ze bijwijze van spreken zó voor je gingen leggen, op de openbare weg...'

Maar Riekie luistert al niet meer. Zij staat op, rommelt in haar naaimandje, haalt daar een kluwentje stopgaren uit tevoorschijn, gewikkeld op een kaartje. Zij rolt de draad tot een bolletje met rappe vingers, en wanneer het kaartje bloot is staat

daarop een naam en een adres.
‘Wat is dat?’ vraagt Bout.
‘Niks’, zegt Riekte. ‘Wat een bof, dat ik dat bewaard heb, die middag ...! Als de kaptein komt: ik ben met een uurtje terug.’
Dan pakt zij de brief van tafel en gaat de deur uit.

***

Als Conny, tegen twaalven, thuiskomt, staat er iemand in de portiek. Zij herkent haar dadelijk, al is het licht van de lantaren aan de overkant zwak, en schrikt zo heftig, dat zij geen woorden kan vinden.
‘Goeien avond,’ zegt Riekie. ‘Ik kom voor die brief.’
‘Brief...?’
‘Jawel. Die brief van vanavond. Ik kom horen, wat je daarmee bedoelt.’
‘U ... u vergist zich! Ik heb u nooit een brief geschreven...’
‘Klets niet! 't Ding stinkt een uur in de wind. - Wees niet bang, ik zal je niks doen. Maar ik moet nou alles weten; ik kom voor m'n man op!’
Wanneer Conny zwijgend de deur heeft opengesloten, haar is voorgegaan op de trap en het licht in de huiskamer heeft opgedaan, staan zij tegenover elkaar. Riekie is kleiner, misschien omdat zij geen hoge hakken draagt; in haar haren en op de schouders van Connies bontmantel glinsteren de zilveren draden van de herfst. Als zij vraagt: ‘nou..?’ gaat Conny zitten met een zucht. Alles aan haar is kunstmatig, die zucht is echt.
‘U heeft gelezen, dat ik van hem houd?’
‘Jawel. Ik heb de hele brief gelezen.’
‘En dat vindt u niet erg?’
‘Tuurlijk niet. Wie nièt van 'm houdt is een eend.’
‘Dan ... dan zult u me misschien geloven, wanneer ik u zeg, dat ik geprobeerd heb om het tegen te houden, àles ... Maar ik heb het niet gekund.’
‘Wàt tegen te houden?’
‘Dat weet ik niet. Ik weet alleen, dat de firma Kwel van plan is het transport te laten mislukken.’
‘Hoe?’
‘Ik weet niet. Maar ik ben bang ... voor hèm.’
‘Waaròm, mens! Je moet toch iets wéten, als je dat zegt!’
‘Ik bezweer 't u! Ik weet niets! Ik weet alleen, wat mijn verloofde gezegd heeft: dat 't de enige redding voor Kwel en van

Munster zou zijn, wanneer dat transport mislukte!... Ik heb geprobeerd wat ik kon, op alle manieren heb ik geprobeerd iets uit hem te krijgen, maar hij liet niets los, hij... Ach! Misschien verbeeld ik 't me allemaal wel! Ik denk ... ik denk, dat het allemaal niet zo'n vaart zal lopen ... ze kunnen tenslotte niets doén; ze zùllen niets doen, daar is de naam van de maatschappij nog altijd te goed voor...'

'Daar denk ik het mijne van,' zegt Riekie. Dan is het een tijdje stil.

'Je kunt me nù nog alles vertellen, wat je weet,' zegt ze tenslotte. 'Morgen vaart de vloot uit, dan is het te laat.'

'U ... u laat hem toch niet gààn?!'

'Wat dacht je? Dat die man nog niet droog achter z'n oren was? Hij hoeft heus niet van 't slag van zijn concurrenten op de hoogte gebracht te worden door 't meissie van meneer Kwel. Hij heeft die grappenmakerij méér bij de hand gehad.'

'Maar ... maar dat màg u niet! Als u van 'm houdt, als u van 'm hield zoals *ik*, dan... Ik smeek 't u! Toe, toè!, laat hem niet varen! Bij alles wat me heilig is, ik sméék 't! Hij mag niet varen! Hou hem vàst..!'

Riekie zegt: 'Vasthouwen kan ik 'm niet. Dat kan niemand. En dat heb ook niet nodig; want ik ga mee.'

Conny gaapt haar aan.

'Jawel,' zegt Riekie. 'Noù ga ik mee. Wie hèm te lijf wil, krijgt nou met mij te doen. Maar àls er wat gebeurt, dat op de een of andere manier niet zuiver is, dan breng ik joù voor de rechter!

***

Wanneer Jan haar een standje maakt, omdat ze zo laat is, - was dat nou nodig?, zo'n angstigheid op de laatste avond dat ze bij elkander zijn? - zegt ze: 'Ik was effen naar een vriendin. Kom, te bed.' Ze is erg bedaard, voor een laatste avond; omdat ze beter weet.

Wanneer, de volgende middag, het convooi zee heeft gekozen, op weg naar de Clyde, komt er, op de 'Furie', een verstekeling tevoorschijn uit de bakboord-bunker. Zij is te vies om met een tang aan te pakken, maar staat recht overeind en met het hoofd in de nek onder de afstraffing, die Jan haar geeft in de kaartenhut. Hij is nu weer: schipper naast God, en commandant van het grootste convooi, dat ooit over zee heeft gevaren; met dien man moet geen gekheid gemaakt worden, zelfs niet door

de vrouw, aan wie hij al zijn glorie te danken heeft. Wanneer hij haar vraagt: 'en de kinderen? Heb je die zo maar onbeheerd achtergelaten?' antwoordt ze: 'Die zijn bij moeder Dijkmans, alles is geregeld aan de wal.' Maar al heeft ze het allemaal zo netjes voor elkaar geprakkizeerd, dat het de eerlijke bewondering afdwingt van iedereen, die er onbevangen tegenover staat, toch laat hij zich niet vermurwen. In Glasgow koopt hij eigenhandig haar billet, zoekt een coupé voor haar uit en gaat eerst weg van het perron, als zij, wuivend, aan het oog wordt onttrokken doordat de trein een bocht omgaat. Het was een heel ding, een meisje, dat geen woord engels spreekt, zo maar los te laten, achthonderd mijl van huis. Maar het was in ieder geval veiliger dan haar mee te nemen op een reis van achtduizend, vol gevaren in de natuur en bedreigingen, die van de mensen komen.

Wanneer, na een afscheid dat klinkt als een klok, het dok de Firth of Clyde uitvaart voor die stoutmoedige sleepreis zonder ankeren, is het Bout, die den kapitein komt melden dat er wéér een verstekeling is gevonden, ditmaal in de achterpiek; Flip had er de moed niet toe. Als zij voor de tweede maal voor hem staat, bleek en afgemat van zestien uur lopen over de rotsige, steile wegen tussen Kilmarnock en Glasgow en drie dagen vasten in het pikkedonker, houdt ze zich goed tot hij zegt: 'ik kan je nou niet meer lossen; maar ik zal geen woord tegen je praten, de reis lang! Jij bent een kwaje vrouw!'

Dan zegt ze: 'Ach...,' sluit de ogen en hij weet haar nog maar net op te vangen, voor ze tegen de kooi valt. Hij roept, woest en angstig: 'wachtsman! Wachtsman!,' en als kok Blekemolen, aangekwabbeld op onzekere schrikbenen, met een ontzet gezicht de deur naar de kaartenhut heeft opengerukt, zegt hij: 'Water! Vlug! Haal water!' De kok brabbelt: 'ja-ja-jawel, kaptein!' en waggelt weer naar de kombuis. Hij zit geknield op de grond, haar hoofd tegen de borst, strijkt het haar uit haar ogen, liefkoost haar gezicht, bedelt: 'Riekie ... Riekie ..! Meid ... Zeg 's wat ... Kòm nou ...! Zeg 's wat ...'

Dan slaat ze de ogen op en kijkt hem aan, met een heel mager, heel bleek en heel gelukkig gezicht, en fluistert: 'hùh ... je heb lèkker al weer gepraat...', voor ze, met een zucht van voldoening, in slaap valt in zijn armen.

Hoofdstuk XXV

Het eerste traject van de reis, tussen de Clyde en de Scilly Islands, wordt een triomftocht. De Ierse zee ligt vol oorlogsbodems van allerlei aard; zij salueren met de vlag, wanneer het geweldige gevaarte langzaam voorbijvaart, kolossaal en ongenaakbaar in de korte, grauwe golfslag. De 'Furie', het vlaggeschip, groet terug, soms moet zij 'X.O.R.' hijsen: 'ik dank u', in antwoord op 'T.D.L.': 'Ik wens u een aangename en voorspoedige reis'.

De 'Furie' vaart de middentros, geflankeerd door de 'Bevers', onder commando van Maartens, en de 'van der Gast' onder Sjemonow. Het is een machtig gezicht, die twee stoere boten te zien malen, het schuim opstuivend achter de stevens, zó zwaar hangend in de strengen, dat zij soms schaatsen op hun koers. Torpedojagers op manoevre trekken banen van melkwit kielzog rond het convooi, voor zij verder stuiven, de einder in; de veerboot Liverpool-Dublin, die hun koers kruist, gaat gestopt liggen om hen te laten passeren, het dek zwart van mensen, die wuiven en roepen. De mannen van de sleepboten wuiven terug en op het dok staan minuscule poppetjes te zwaaien, de witte vlekjes van hun neusdoeken lijken een vlucht meeuwen. En boven dit kleine gewemel wappert, trots en vreugdig, de hollandse vlag naast de rode met de witte W. Wie daarbij geen brok in de keel voelt van blijheid en trots, is een steen; Riekie is, die eerste dagen, niet weg te slaan van de brug en steeds staat zij maar naar achter te kijken, waar het logge, stuurloze monster gedwee gehoorzaamt aan de bevelen van haar Jan. Die is bedaard en rustig en beheerst van stem, wat er ook gebeurt; wie hem zo ziet zou denken, dat hij zijn leven lang niet anders gedaan heeft dan dokken transporteren van het ene eind van de wereld naar het andere. Hij heeft dikwijls tijd voor een praatje en wanneer hem het eten gebracht wordt op de brug, maakt hij grapjes met Riek, omdat ze aldoor een servetje over

het roergangerskrukje wil leggen, dat als tafeltje wordt gebruikt, net een hotel. Maar hij komt niet uit de kleren en loopt alle wachten mee; zijn stuurman is nieuw, want Flip de Meeuw heeft het bevel van de dertig runners op het dok. Stuurman Paarlberg is nog een oude bekende; een jaar of tien geleden hebben zij elkander al eens ontmoet in de haven van Brest, - toen diende hij op de 'Terschelling'. Een brave man met een loods van een mond en de trouwe, treurige slaap-ogen van een Sint Bernhard; een beste vakman, die zijn werk secuur doet, maar veel initiatief heeft hij niet. Zolang de schipper niet op de brug is voelt hij zich niet gerust; maar de schipper is er altijd. Op elk uur van de dag of de nacht is hij er te vinden; wanneer Riekie niet soms naar boven kwam, om hem met list en geweld te verleiden tot een hazenslaapje op de bank in de kaartenhut, zou hij helemaal geen oog dicht hebben gedaan. Dan gaat hij onwillig naar omlaag, nog tegensputterend tot zij zijn laarzen heeft uitgetrokken, hem neergedrukt op de bank, en de dekens ingestopt in zijn rug; maar wanneer hij eenmaal ligt, met de zoen te pakken waar hij recht op heeft, slaapt hij onmiddellijk in en dan gaat zij de brug op, met zijn jas aan, die haar tot de voeten reikt en waarvan zij de mouwen moet oprollen. Al ziet ze er uit om je dood te lachen, wanneer ze in die soepjas heen en weer passagiert onder de sterren, met dikwijls een blik naar achter, naar de sleep, en om de vijf minuten op het kompas; toch vaart stuurman Paarlberg liever onder de ogen van den kapitein. Zij is overal met haar aandacht, komt soms onverwacht uit de hoek met een vraag of een bevel, dat hij zich haasten moet te beantwoorden, want anders krijgt hij de wind van voren. Zij vraagt hem naar de namen van de sterrebeelden en de vuren op de kust, op een manier of zij examen afneemt; en wanneer hij het antwoord niet weet of een fout maakt, zegt zij: 'je treft het, stuur, dat ik 't ben, en niet de kapitein!' Maar stuur heeft daar zijn eigen gedachten over; de kapitein is een goedmoedige sul, vergeleken bij deze tijgerin. Hij is het dan ook, die als eerste het grapje maakt, dat schipper Wandelaar zijn schuit naar zijn vrouw genoemd heeft.

Ze krijgt een bijnaam, niemand weet waar die vandaan komt: 'O-jeetje'. Een rare naam, maar voortaan wordt ze niet anders meer genoemd. En toch dragen de mannen haar op handen. Ze kan zo vrolijk zijn, zo uitgelaten kwajongensachtig, wanneer er op de bak harmonica wordt gespeeld, of weer eens een haan uit kok Blekemolens kippenren is losgebroken, dat iedereen met

een gelukkig gezicht de dekens over zijn oren trekt, wanneer hij te kooi gaat voor een uiltje; zij wordt het humeur van het schip, en nog nooit is dat opgewekter geweest. Paarlberg vergeeft haar dat zij hem het hemd van 't lijf vraagt, omdat ze eerst van zijn, middernachtskoffie proeft en den kok een uitbrander geeft waar de sterren van sidderen als die niet lekker is; de kok stapt over haar genadeloze inmenging in kombuiszaken heen, omdat ze altijd te vinden is voor een lekker vers-gebakken piepertje, stiekem op een vork achter de hand, met het schichtige, brutaalzondige gezicht van een jongen, die best weet dat snoepen buiten schafttijd schadelijk is voor het moreel van een scheepsbemanning; - bootsman Janus geeft het tenslotte maar op, om grimmig en diep-verontwaardigd te murmureren, wanneer ze hem de kwast uit handen neemt en eigenhandig laat zien, hoè een zeeman een heilige-dag bijschildert; want zij is onvermoeid in haar belangstelling voor alle innerlijke en uiterlijke intimiteiten van Bibi, zijn negerin. En ook Bout en Coba, eerst een beetje van hun stuk gebracht door haar overrompelingen op de onwaarschijnlijkste uren van de nacht, wachten ten slotte met heimwee en ongeduld, tot het koekoeksluik weer opengeschoven zal worden, een paar meisjesbenen in een toddige timmermansbroek ruggelings het steile trapje afdalen, en zij, behoedzaam en moederlijk bezorgd, het blaadje met de drie mokken koffie zonder morsen naar de werkbank weet te loodsen, al springt de ‘Furie’ als een merrie op de zeeën. Daar zit ze dan op 't voor haar vrijgemaakte gereedschapskistje, de knieën opgetrokken en de ogen glinsterend boven de mok, die ze met beide handen beethoudt om de warmte, en luistert ademloos naar Coba's halsbrekende toeren op het slappe koord der dichterlijke verbeelding, dikwijls op rijm, of naar Bouts eindeloze uiteenzettingen over smeedwerk en Volapuk, al zijn die overbekend en zo eentonig als het kermende zeuren van een cirkelzaag.

En voor Jan maakt zij de reis tot een ongekend festijn van kleine huiselijkheid; ze wint het van de zorgen om het dok, de verraderlijkheid van de zee en de vermoeienis van die eindeloze, ingespannen wachten op de brug, door eigen thee te zetten op een spirituscomfoortje in hun hut, en oneetbare koekjes te bakken in de braadpan van den kok, die hij lekker moet vinden met de tong in de wang. Ze heeft, enkel door haar aanwezigheid, van de schippershut, dat slordige hok van de waakhond, een oord van knusse gezelligheid gemaakt, met een

prulletje hier en een snuisterijtje daar en de kleren ordelijk aan de wand. Zó heeft nog nooit een schipper van de lange deining gevaren; wie het niet aan den lijve ondervonden heeft weet niet, welk een wonder van rust, geluk en blijheid één enkele, kleine vrouw voltrekken kan aan boord van dat barste oord van genadeloze verlatenheid: een sleepboot in volle zee.

De enige, die haar niet mag lijden, is de marconist; een bleke, puistige vrind, die in het voor hem gebouwde hokje op het sloependek huist met de hartstochtelijke afzonderingsdrift van een kluizenaar. Hij is vreemdeling aan boord, afkomstig van een radio-instituut uit Holland en speciaal gemonsterd voor deze reis, beschouwt zich als buitenstaander van betere stand en bemoeit zich nooit met de bemanning, die daar graag genoegen mee neemt; maar de officieren zijn genoodzaakt hem driemaal per dag te harden, wanneer hij, gehuld in een groen en paars geblokte kamermantel, naar de messroom afdaalt voor de maaltijden. Erg gezellig zijn de tafels niet, waar de marconist aan deelneemt; de man is onplezierig in zijn conversatie, bestaande uit allerlei onverteerd cultuur-voer, dat hij kokhalzend tracht te lozen, - iedereen prijst zich gelukkig, wanneer hij de benen weer neemt, na gemopperd te hebben over de glazigheid van de piepers, de taaiheid van de osselapjes, en demonstratief met vork en mes gegeten. Ze laten hem met rust in zijn geheimzinnige laboratorium, vol cylinders en krulstangen en verwarde draden, waarachter raadselachtige schemerlampjes gloeien wanneer hij luistert en blauwe vonken spetteren als hij seint. Hij is de magiër van het schip, en kijkers in zijn laboratorium kan hij niet verdragen; daardoor raakt hij in conflict met Riekie, want die zit juist dikwijls bij hem, omdat de radiotelegrafie het enige onderdeel van de zeesleepvaart is, waar ze geen weet van heeft. Nadat zij, drie dagen lang, iedere middag er bij is komen zitten, wanneer hij met zijn seinsleutel in de weer was, zonder een stom woord te zeggen en de ogen strak naar zijn nerveus-kloppende hand, heeft hij haar beleefd doch dringend verzocht hem niet op de vingers te willen kijken bij zijn werk, daar kon hij niet tegen, daar was hij te zenuwachtig voor. Maar dan had vriend radio zijn portuur toch gevonden, want Riekie zei, rustig: ‘dat moet je dan maar leren. Ga verder’, en bleef zitten waar ze zat. Toen ze de volgende dag wéér kwam, ging hij naar de brug en protesteerde bij den kapitein; die sprak er met Riekie over. ‘Kom, kind; als 't die man nou hìndert...’ Maar niks hoor; een sleepboot is geen sanatorium;

als die man er de beverd van krijgt moet hij maar druppels nemen. En daar blijft het bij.

Daarmee wordt de marconist haar vijand; maar hij staat in zijn verontwaardiging alleen. Zij maakt het de bemanning zó lastig, dat ze, als ze een gewone schipper geweest was, al tien keer doodgeslagen zou zijn en gejonasd. Maar ze is geen gewone schipper, ze is de beschermengel van de ‘Furie’ en de kleine, oppermachtige godin van al de moegezwoegde kerels, die haar bevolken. Bootsman Janus zegt eens, op een avond in het donkere vooronder, als een orakel uit het zwarte kot van zijn kooi: ‘God mag me straffen als ik een leugenaar ben, maar die verrekte O-jeetje maakt van 't slepen 't lolligste bedrijf van de wereld. Nou ik onder hààr bevel gevaren heb, geef ik de blanke wijven weer een kans.’

En niemand, die hem tegenspreekt.

***

Wanneer zij, na twintig dagen voorspoedige vaart, tot op honderdvijftig mijl afstand van Madeira zijn gevorderd, gooit de ‘Furie’, die de kleinste bunkers heeft, los om vooruit te stomen naar Funchal en daar kolen te gaan laden. Wanneer alles volgens plan verloopt, kan zij binnen de vier etmalen terug zijn om de ‘van der Gast’ af te lossen, die dan op haar beurt vooruit zal gaan naar las Palmas op de Kanarische eilanden, waarna de ‘Bevers’ in St. Vincent van de Kaap-Verdische eilanden haar portie zal kunnen gaan halen voor de grote oversteek tussen de twee continenten.

Het is van tevoren zorgvuldig uitgerekend en geregeld, het weer is stralend en de zee zo vredig als de Atlantische Oceaan maar zijn kan; wanneer Riekie met een ongerust gezicht naar de einder staat te staren, waar het kantige silhouet van het dok snel verwaast in de kimdamp, klopt Jan haar op de schouder en zegt: ‘komkom, kleintje, niet zo somber. Alles gaat schitterend, verzoek de hemel niet met onredelijke muizenissen.’ Zij schrikt, of hij haar betrapt had; wanneer zij lacht en de haren uit de ogen strijkt en hem een stomp geeft, om te zeggen: ‘goed gaat-ie, ouwe!’, is zijn ogenblik van achterdocht al weer voorbij. Want achterdocht heeft hij wel; zij is de laatste tijd steeds onrustiger geworden, vroeg naar allerlei ongewone dingen en liet soms de melk overkoken op haar comfoortje, omdat zij in gedachten stond. Als hij dan vroeg: ‘mankeert er wat aan?’, schudde ze heftig van nee en haastte zich in het een of andere

bezigheidje, om zich te verschuilen voor verdere vragen.

Maar in las Palmas, wanneer zij gebunkerd hebben in ijltempo en Jan nog even met haar het stadje rondwandelt om het cafétje te laten zien, waar hij en Sjemonow zo bar gevochten hebben, tien jaar terug, kan zij het niet langer voor zich houden. Ze hebben het cafétje gevonden en zitten aan een tafeltje met een barst in het marmeren blad, - dat moèt hetzelfde zijn, dat Sjemonow bij die gelegenheid heeft stukgeslagen, - maar zij gaat niet mee in zijn herinnering. Zij zegt, opeens: ‘Ik wou dat we de tros maar weer vast hadden.’

Hij vraagt, ontnuchterd: ‘hoe kom je dààr nou ineens bij?’

‘Ik heb zo'n gevoel, dat er iets met de sleep niet pluis is.’

Wel verdomme, heb je dààrvan terug? Zit-ie me daar gezellig met haar een biertje te drinken, in 't eigenste café...

Maar zij zegt: ‘ik wéét 't. Ik weet dat soort dingen altijd. Herinner je maar 's, die nacht dat wij mekaar leerden kennen; toen wist ik ook, dat de “Furie” was losgeschavield en op drift geraakt, en toen lag ik toch maar rustig thuis te bed.’

‘Mooi’ zegt hij, onvriendelijk, omdat zijn plannetje te water ligt. ‘En wat leest mevrouw de toverkol noù uit 'r bier?’

‘Ik weet niet. Maar er ìs iets loos, dat mag je gerust van me aannemen.’

‘Als je dat méént, ben je er nogal bedaard onder, moet ik zeggen!’

‘Och... Ik heb gelegenheid genoeg gehad om me d'r op voor te bereiden. En omstreeks deze tijd had ik 't ook wel verwacht; niet in 't begin. Daar is-ie veel te slim voor.’

‘Wie?’

‘Kwel.’

Hij kijkt haar aan. ‘Aha’, zegt hij dan, en laat het bierviltje los, waarmee hij heeft zitten spelen. ‘Jij denkt dus ook, dat we met die meneer nog niet klaar zijn?’

‘Daar geef ik 't licht in m'n ogen voor,’ antwoordt ze; en vertelt dan van die brief en haar bezoek aan Conny Stuwe. Hij luistert, zonder ander commentaar dan: ‘dat had je me wel 's eerder mogen zeggen’.

‘Waarom? Jij zou er net zo min iets aan hebben kunnen doen als ik; 't enige gevolg zou geweest zijn, dat je me liever overboord had gesmeten in de Clyde, dan dat je me nog één mijl verder mee had laten varen, deze reis.’

‘Dààr heb je gelijk,’ zegt hij, en dan fluit hij den waard, om af te rekenen en aan boord te gaan. Op de weg terug, als zij

gearmd de berg afdalen naar de haven, waar de 'Furie', klein en nietig, aan de steiger ligt naast een kolenheuvel, die hoger is dan haar masten, vraagt zij: 'àls er wat mis is met de sleep, zal je dan niet je dolle kop de loop laten, maar doen wat ik je zeg?' Hij klopt haar vrindelijk op de hand, die in zijn elleboog rust, en zegt: 'je bent de beste en de verstandigste vrouw van de wereld, maar ik woù soms dat je een paar duizend mijl uit de buurt zat.' En als ze, verontwaardigd, vraagt: 'Waarom?!', antwoordt hij, met een onverwachte grimmigheid: 'Jij krijgt tevéél gelijk naar m'n zin; dat kan nooit goedgaan.'

Ze lacht er zó onbevangen om, dat hij mee moet doen, of hij wil of niet; maar wanneer de 'Furie', anderhalve dag later, het convooi in peiling krijgt en in de koers zwaait om haar tros met het dok te verbinden, krijgt ze wéér gelijk. Flip de Meeuw praait Jan Wandelaar met de scheeproeper, wanneer de vanglijn over is gezwierd, en vraagt hem, of hij dadelijk even aan boord wil komen. Jan komt, wordt ontvangen door een verbeten bootsman Ole en een zenuwachtigen Flip, die hem, in zijn hutje op de huishoge stuurboord-wand van het gevaarte, een paar voorwerpen laat zien, onder een doek verborgen op de tafel. Een revolver, een driekwarts-ijzerboor, een koevoet en vijf dynamietpatronen. Volledige uitrusting van een saboteur; daarmee kan één man in de tijd van een seconde het dok uit de wereld helpen.

Als Jan vraagt: 'waarvandaan?', zegt Flip: 'in een zeildoeken zakje, onder het derde rooster van de machinekamer.'

'Wanneer?'

'Eergisteren, toen ik de boel ondersteboven keerde, zoals afgesproken was.'

'Afgesproken?!... Met wiè?'

En dan antwoordt Flip, verwonderd: 'Met uw vrouw, kaptein ... Ik dacht, dat u ervan wist...'

***

Riekie, ondervraagd, bekent dat zij Flip die order gegeven heeft. Bij het begin van de reis, de dag voor zij op de trein gezet werd in Glasgow. '*Wanneer de "Furie" losgegooid heeft om te gaan bunkeren in Funchal, alle verblijven en bergplaatsen van het dok onderzoeken op verstekelingen en wapens*.' Zij had uitgemaakt, dat de enige manier, waarop Kwel het transport kon doen mislukken, door middel van saboteurs moest zijn, en dat die niet eerder hun slag zouden slaan, dan wanneer het convooi, buiten

bereik van assistentie, tussen Afrika en Zuid Amerika zou zwerven. Ter hoogte van Madeira was het nog vroeg genoeg om hun plannen te dwarsbomen, en wanneer het onderzoek op niets uitliep was zij met Jan en de 'Furie' ver genoeg uit de buurt, om een uitbrander mis te lopen.

De scheepsraad, bestaande uit de kapiteins, de stuurlieden en de eerste machinisten, maakt proces verbaal op van de vondst; de runners van het dok worden stuk voor stuk aan een streng verhoor onderworpen, maar dat levert niets op. Niemand weet van die wapens, de kaboutertjes moeten ze hebben neergelegd; daarmee is het incident gesloten.

Maar aan boord van de sleepboten is de stemming ineens omgeslagen. Woede, verontwaardiging, achterdocht overal; iedereen komt voor zichzelf tot de ontdekking, dat zijn beste maat een verrader wezen kan, - de toestand wordt gespannen. Er dreigen zelfs vechtpartijen, en wanneer Sjemonow en Maartens niet zulke beproefde meesters waren geweest in het onderdrukken van oproerige bewegingen, zouden er vreemde dingen gebeurd zijn. Nu komt alles op de schouders van de kapiteins terecht, wanneer die het zich laten afweten barst de bom.

Maar voorlopig is daar geen kans op; ook niet, wanneer kok Blekemolen, ter hoogte van de Kaapverdische Eilanden, verschrikt komt melden dat hij bedorven vlees ontdekt heeft, en dat de aardappels verrot zijn. Wanneer de integriteit van den dikken kok niet boven iedere twijfel verheven was geweest, zou hij een lelijke pijp gerookt hebben; want het is bijna àl te mooi: juist één dag, nadat Maartens met zijn 'Bevers' uit St. Vincent is teruggekeerd om te bunkeren, wordt ontdekt dat de proviand ondeugdelijk is. Nu zullen zij met het overschot moeten zien uit te komen tot Pernambuco, de andere oever van de Oceaan, waar eerst weer gebunkerd zal worden. Wanneer het inderdaad Kwel is, die de leveranciers heeft omgekocht om een gedeelte van de fourage in bedorven staat te leveren, heeft hij het tijdstip meesterlijk berekend; het convooi moet de sprong van twintig dagen maken met zes dagen proviand. De kapiteins zetten de toestand aan hun bemanningen uiteen; brood en rijst is er genoeg, maar wanneer zij staan op de hun bij de wet toegekende maaltijden, is commandant Wandelaar bereid op te varen naar St. Vincent om proviand in te nemen, al zal dat een aanmerkelijke vertraging betekenen, die voor de reputatie van de Maatschappij schadelijk is. De bemanningen verklaren unaniem, dat ze bereid zijn om op een houtje te bijten

als het moet, liever dan zich door dien Kwel in de nek te laten kijken, want dat Kwel hier achter zit begrijpt een kind.

De reeks incidenten is hiermee nog niet gesloten; na drie dagen vaart op de grote oversteek breekt aan boord van het dok brand uit, in het runnersverblijf. Het vuur is gauw geblust en de schade gering, maar de runners nemen opzet aan, hebben twee van hun collega's op het oog als daders en smijten de ongelukkigen, gedurende de nacht, als honden overboord. Tenminste, dat is Flips opvatting van hun raadselachtige verdwijning en Ole is het met hem eens; maar de runners zelf zijn verontwaardigd over zulk een laffe beschuldiging en betuigen vurig hun onschuld, daarbij de meest buitennissige onderpanden aanroepend voor hun eed. De scheepsraad moet, bij gebrek aan bewijs, de slachtoffers zonder meer als vermist opgeven.

Het lijkt, dat hiermee het laatste lont van Kwels boosaardige opzet is uitgetrapt; het convooi vaart verder, onvertraagd door de gebeurtenissen. Maar de bemanningen van de sleepboten en het dok zijn in zulk een gevaarlijke staat van overspanning komen te verkeren, dat van de tact en het beleid der kapiteins en hun officieren het uiterste gevergd wordt. Jan zegt: ‘Kwel heeft zich in drie mensen vergist: in jou, Maartens en Sjemonow, en dat is ons geluk.’

Riekie zegt: ‘hij heeft zich in heel wat méér dingen vergist; maar we zijn er nog niet.’ Zij wordt steeds vrolijker, naarmate de rantsoenen krimpen, de stemming versombert en de verlatenheid van die eindeloze, onveranderlijke watervlakte drukkender wordt, onder een genadeloze hemel, waarin de woesthete zon zonder mededogen haar martelende baan gaat. Zij lacht en zingt en brengt overal de verlichting van haar onbezorgde blijheid; op de brug, in het vooronder, in de machinekamer en op de stookplaat. Zelfs kok Blekemolen, de zwartgalligste zee-advocaat, die ooit de sleepvaart verontrust heeft, raakt er vertederd van en vergeet zijn ambeien, de wantoestanden en het noodlot, voor een poppetje van betwistbare zedelijkheid, dat hij voor haar uit de gebroken steel van een kolenschop snijdt, met ingehouden adem en de tong tussen de lippen. Coba zegent haar als Maagd der Bevrijding in een gedicht, dat niet afkomt, en bootsman Janus belooft haar een koffieaapje, als ze eenmaal in Brazilië zijn.

Jan zegt: ‘meid, wat jij voor me doet, deze reis, is méér dan ik je ooit voor zal kunnen bedanken.’

Zij zegt: ‘sst!, malle!’ en kust hem; wanneer zij slaapt ge-

beurt alles op de tenen, door iedereen, zelfs den marconist, al doet die raar, de laatste tijd. Tropenkolder, zegt Bout; hou 'm in de kijkerd, vandaag of morgen gaat Lord Flapdrol amok maken, ik ken dat. De sleepvaart is niks gedaan, voor mensen met een kamermantel. Ja, Pareltje; geef me nou de sauskom maar 's an, jongen.

***

Bootsman Janus houdt woord; wanneer zij, na twintig dagen hachelijke vaart, losgegooid hebben en als eersten opgestoomd zijn naar Pernambuco om te bunkeren, komt hij met een aap terug van de wal. Een vieze, schichtige aap met een lange staart, aan de top voorzien van een teerpleister, omdat ze tussen de deur heeft gezeten, en zoveel vlooien, dat hij soms van de tros afvalt, zo heftig moet hij zich krabben. Iedereen aan boord is verrukt van het mormel; Rieke noemt hem Frits.

Frits went gauw, en wanneer hij eenmaal zo ver thuis is geraakt, dat hij kok Blekemolen het eerste ei naar het hoofd durft te gooien, is dat het begin van een ongelooflijke reeks schurkenstreken, die alle de onverheelde bewondering oogsten van degenen, die er niet het slachtoffer van zijn. Hij zuigt Bouts oliekannetje leeg en spuwt de inhoud op bootsman Janus' schone was; steekt zijn poot in de inktpot van den marconist en verft de vellen van diens moeizaam geschreven zendrapport zwart; bungelt aan de lijn van de stoomfluit en piest door de luchtklep in de soep. Maar al deze wandaden worden hem vergeven, omdat O-jeetje zo dol op hem is; ze kan niet op de brug verschijnen, of Frits springt op haar schouder, laat zich opgetogen door haar ronddragen en schenkt haar zijn vlooien; Jan moet vloeken om haar te bewegen het ondier de hut uit te zetten, wanneer zij, na lange tijd, weer eens zo rustig bijelkander kunnen zijn, dat zij geen toeschouwers van node hebben. En zij doet het, al hindert Frits haar niet; zij doet alles, waarmee zij jan plezier kan doen of rust geven, want zij weet: hij is aan het eind van zijn krachten, al merkt van de anderen niemand iets aan hem. Hij staat even onverzettelijk en even onverstoorbaar te brug als altijd; wanneer er iets mis is, zegt hij het kalm, en iedere aanloop tot opgewondenheid bij zijn overprikkelde ondergeschikten weet hij te bedwingen met een enkel gebaar; maar zodra hij met haar alleen is en zich even kan laten gaan, wordt hij nors en nukkig en slaapt in op de meest onverwachte ogenblikken. Als zij hem thee geeft, die te heet is naar zijn zin, laat

hij de mok zonder meer aan gruizels vallen en zegt: dat kan geen paard drinken; wanneer hij te kooi ligt en zij in de laden rommelt, om iets te zoeken waar hij naar vroeg, moet ze goddomme nou éindelijk 's uitscheiden met dat gescharrel, je wordt 'r gèk van, als je dutten wil; en als ze dan, muisstil, met ingehouden adem, de boel opruimt zonder een geluidje, denkend dat hij slaapt, is het: wat doe je toch stiekem! Zèg liever 's wat!

Zij verdraagt het met een opgewekt gemoed, omdat ze weet: het zijn de zorgen, de vermoeienis en de verantwoordelijkheid, die hem te veel worden; ze zijn ook bijna niet te dragen voor één man. Zij helpt hem, beurt hem op en vertroetelt hem, wanneer ze de kans maar schoon ziet, en als ze de wind weer eens èrg onbarmhartig van voren heeft gekregen, denkt ze: hou je hoed vast, Rieke, 't eind van de reis is in zicht, - en troost zich met Frits.

Die goeie Frits, onuitputtelijke bron van genot op elk uur van de dag of de nacht; wàt hij ook doet, het is altijd gek. Zelfs als het, ter hoogte van Porto Allegro, gaat stormen, zorgt Frits voor vrolijkheid, want hij wordt zeeziek. Nu is een zeezieke aap op zichzelf al iets vermakelijks; maar wanneer hij, in al zijn rampzaligheid, bovendien nog den marconist na gaat doen, die ook zeeziek is, dan wordt het schouwspel een feest. Wanneer de marconist reutelend over de reling hangt, doet Frits het over de emmer, en als de man de handen aan de keel slaat, wankel heen en weer struikelend over het dek, kan Frits het niet laten iedere beweging na te apen, al ziet hij zelf groen en geel van ellende. De mannen slaan zich brullend op de dijen van plezier, leunen snikkend tegen de muur; hun gelach overstemt het bruisen van de golven, die grauw en tandig aan komen stuiven, angstaanjagende gevaarten met een woeste kam van wit. Dat belooft een ruige dans te worden, met het hoge, deinzende dok; maar de trossen zijn al uren van tevoren dubbel verzekerd en van stoppers voorzien, en ook verder ligt alles klaar voor het gevecht. De mannen maken zich geen zorgen over het komende rondje met de elementen; ze hebben dikwijls genoeg langs de hemel gezwierd in hun dolgeranselde notedop, om te weten dat iedereen in Gods hand is; Hij plukt je niet eerder dan dat je rijp bent.

Maar de kapiteins zijn niet zo simpel in hun vertrouwen; de ‘van der Gast’ is juist drie dagen onderweg om te bunkeren in Rio Grande, nu liggen Jan en Maartens alleen voor de kluif. Dat, op zichzelf, is niet zo verontrustend, al zullen zij zich weldra

genoodzaakt zien om met de kop op de wind te gaan liggen en zo tot nader order een eind maken aan de vordering; maar de kolen, in Pernambuco geleverd, zijn als krullen door de vuren gegaan, - sabotage of geen sabotage, - en de 'Bevers' mag op niet meer dan vier etmalen rekenen, als er zwaar gedraaid moet worden.

Dat moet er. De wind komt zo woedend opzetten uit het zuidoosten en de zee staat in korte tijd zó hol, dat er geen koers meer te houden is en zij op de zeeën moeten gaan liggen, om de trossen te sparen. Wanneer deze manoevre met goed gevolg is volbracht liggen zij een paar uur rustig, volle kracht draaiend en wild steigerend op de hoge, verwarde deining. Maar als het steeds verwoeder begint te waaien, wordt achteruitgang gemeten bij de handlog. Het dok heeft zoveel windvang, dat zij, niettegenstaande de beide sleepboten alles uit de machines halen wat er in zit, langzaam maar zeker weggezet worden in noordwestelijke richting.

Dat is een boos bericht, want in het noordwesten is de wal. Zij hebben weliswaar een kleine honderd mijl ruimte, maar die zijn gauw ingelopen, wanneer de verdaging, zoals na negen uur malen wordt vastgesteld, drie mijl per uur bedraagt. Ze zijn zo dicht onder de kust gekropen, om Sjemonow gelegenheid te geven snel weerom te zijn, anders zaten zij wel dieper in de ruimte; maar hoe zij aan lager wal gekomen zijn is een tweede, eruit moeten ze, zo snel mogelijk, en wanneer daar geen kans op is: het lood staande houden.

Jawel, je hebt 't maar voor het zeggen; maar wanneer, na een helse nacht, de wind vrijwel tot orkaankracht is aangewakkerd en zij vier en een halve mijl teruggang meten bij de log, wordt het tijd om er een eind aan te maken met een paardenmiddel. Jan heeft zijn laatste hoop op Sjemonow gesteld; hij heeft zelfs zijn marconist laten seinen; 'damn the coals, proceed!', en Sjemonow heeft vreugdig geantwoord: 'hold on, here I come!', maar dat knipoogje gaf hij vijftig mijl onder de wind, en zelfs voor den bloeddorstigen Rus is het onmogelijk om, recht in de zware storm, meer dan acht mijl per uur uit zijn stokers te vloeken, afgezien van de monsterachtige zeegang. Wanneer Maartens, bij het lugubere morgenkrieken, seint: 'op deze manier nog voor zes en dertig uur kolen; houdt er rekening mee', moet hij wel besluiten om het laatste middel te wagen. Die morgen, te negen uur, wanneer Sjemonow volgens de laatste peiling nog ruim tachtig mijl onder de wind ligt, gaat op

de ‘Furie’ een vlaggesein omhoog: ‘Laat dok zakken’, en Flip de Meeuw antwoordt: ‘order wordt uitgevoerd.’

Het klinkt heel nuchter; het gebeurt heel rustig, heel kundig en heel ordelijk. De kleppen worden opengedraaid, en het gevaarte, dat al die tijd als een kaap in de branding heeft gelegen, zinkt langzaam weg in de woedende golven. Vijf en twintig duizend ton water worden in haar stalen binnenste gelaten; dan steekt nog maar een derde gedeelte van haar machtige zijstukken boven zee. De log wijst: stilstand; nu kan Jan naar de ‘Bevers’ seinen: ‘matig vaart, spaar uw kolen’ en met een gerust hart op Sjemonow gaan liggen wachten.

Dat is allemaal heel plezierig; maar wat minder plezierig is: het zal hen een vol etmaal kosten om de kolos weer zó ver leeg te pompen, dat zij vervaarbaar is. Een kostbaar etmaal méér bij de zeven en zestig, die zij al verbruikt hebben.

‘Kapitein Wandelaars reis om de Wereld in tachtig dagen...’

Het ziet er bedenkelijk uit voor de gelovigen, die op hem hebben gewed; en wie eenmaal weet, hoe belangrijk dat soort spelletjes in Engeland zijn, oordeelt er niet meer zo lichtvaardig over, als een Christen geneigd is te doen. De mensheid is, nu nog, met volle overgave op kapitein Wandelaars hand; maar wanneer hij het in zijn hart haalt, één dag te laat in Port Stanley aan te komen met zijn world-famous Falkland-dok, zal zij de duim over hem draaien. Want aan prutsers schenkt men geen vertrouwen, als men onafhankelijk is.

***

Des middags te twaalf uur is de zware storm een volwassen orkaan geworden. De zee loopt zo hoog, dat de sleepboten niet meer onder het schuim vandaan komen; het dok ligt als een troebele, witte plek in de kokende golven. De log wijst: drie mijl per uur terug; aan het zwiepende voelhorentje, dat de achtermast van de ‘Bevers’ is, gaan drie rafelige vlaggetjes omhoog. ‘Antenne weggeslagen, kan u niet meer bereiken’. Dan weer drie: ‘laat haast maken’. Jan, nu volle vier en twintig uur in oliegoed op de brug, stuurt Paarlberg naar den marconist, om het contact met Sjemonow nog eens te laten opnemen; het zal zo langzamerhand tijd worden dat hij een radiopeiling doet, om hen terug te kunnen vinden. Riekie zwabbert met een keteltje koffie de brugtrap op; weet Jan in het stuurhuis te bezeilen zonder haar nek te breken, krijgt woedend te horen dat dat meer geluk dan wijsheid was en schreeuwt, met de mond in de handen:

‘Koffie!.... Warm....!’ Zij staan een kwartiertje in het benauwde hokje te wachten op de terugkomst van Paarlberg; de schuit gaat zo geweldig te keer dat de stuurman, als hij eindelijk opduikt, vier keer langs de deur gekegeld wordt voor hij binnen weet te buitelen. Dan komt hij met een miserabel bericht: de marconist is ziek, ligt voor lijk op zijn kooi, beweert niet te kunnen werken en roept den Allerhoogste aan om hem dood te maken. Dat kan gebeuren!, hij zal op zijn wenken bediend worden!; als Jan de kraag van zijn oliejas opzet en grommend naar de deur wankelt, legt Riekie de hand sussend op zijn arm en roept: ‘Kalm aan!.... Die man!.... Zenuwlijder....!’

Maar zenuwlijder of niet, de nietsnut heeft zich als marconist laten monsteren en nu het om het behoud van het dok gaat, is zeeziekte een schaamteloze luxe. Wanneer Jan de radiohut is binnengedrongen, met een brok water dat hem bijna van de sokken zwalpt, vindt hij daar den marconist, rochelend in het stinkende nest van zijn kooi. Hij schreeuwt: ‘Sta op! Doe je werk!’; de man staart hem aan met uitpuilende angstogen. Wanneer hij hem herkent maakt hij weer een wurgende braakbeweging, of hij stikken zal, en verdraait zijn ogen zo, dat alleen het bloedbelopen wit te zien blijft. Dan pakt Jan hem bij de schouders, sleurt hem de kooi uit, zet hem met een schop op zijn slappe benen en schudt hem door elkaar, tot hij zijn spieren wel moèt spannen, om te voorkomen dat de kop van zijn romp gaat. ‘Ik.... ik kan niet.... ik kan.... niet....’ bazelt hij, maar dan zal Jan hem wel eens helpen. Hij roept eerst nog: ‘Radio...! Maartens...! Defect...! Moet Sjemonow...! Bereiken...! Peiling...!’ en als de man daarop reageert door inelkaar te zakken, geeft hij hem een reeks muilperen, waar een op hol geslagen paard van tot zichzelf gekomen zou zijn. Het lijkt een ogenblik werkelijk, of de marconist ervan aan de beterende hand raakt; hij gilt als een kind, met een hoge, schelle stem, heft de handen afwerend op, en krijst: ‘Kan niet...! Kan niet...! Ben ziek...!’ maar wanneer de kapitein dan wéér op hem af wankelt, om hem voor de tweede maal van Jetje te geven, springt hij ineens dwars-uit, grijpt de stoel, die op haar eentje door de hut aan het ronddansen is, tilt die met beide handen boven het hoofd en slaat, met alle kracht die hij nog opbrengen kan, met twee, drie hysterische slagen zijn toestel in stukken. Dan tuimelt hij snikkend om, laat stoel en lichaam los en botst tegen de wand, waarna hij als een zak over de vloer komt te rollen bij iedere slingering, die de sleepboot maakt.

Jan staat een ogenblik sprakeloos, dan bukt hij zich, pakt den wezenlozen man bij de keel en zou hem zonder meer omgebracht hebben, wanneer niet twee kleine, sterke armen om zijn hals waren geslagen en hij bijna tegen de grond was gegaan van de smak. Hij laat den marconist los, grijpt de armen, rukt zich vrij; als hij tegenover haar staat ziet hij, voor het eerst, de schrik groot in haar ogen. Dat brengt hem tot bezinning; hij zwaait zwijgend de deur uit.

Wat Riekie daar met dien man nu verder doet, weet hij niet. Dat weet niemand. Maar zij komt na een half uur terug, nadat zij eerst met een keteltje gezien is, haar leven wagend in een roekelooze reis van de kombuis naar het bijna onbereikbare hokje op het sloependek. Als zij weer in de stuurhut komt, - doornat en druipend en met schrammen over het gezicht, waarvan het bloed zich vermengt met het zeewater, dat uit haar haren biggelt, - staat Jan, met een onbewogen gezicht, naast het kompas. Zij komt bij hem, klampt zich aan zijn arm vast, en als ze naar hem opkijkt lacht ze.

Ze lacht! Dat kan alleen een vrouw klaarspelen, wanneer zij, met de arm van haar man vast in de hare, op de genadeslag wacht.

***

Te zeven uur 's avonds seint de ‘Bevers’: ‘nog twee uur brandstof’; de log wijst: achteruitgang van drie en een halve mijl per uur; het gegiste bestek: vijf en twintig mijl uit de kust. En nog steeds is er geen verlichting in het waaien te bespeuren; nog steeds komen de golven geweldig opzetten uit de oceaan, een ononderbroken stormaanval van vermorzelende kolossen; nog steeds geen spoor van Sjemonow met zijn ‘van der Gast’. Het dok valt niet te peilen in de chaos onder de wind; maar het moet zwaar gehavend zijn, de zeeën rollen er donderend overheen, een draaikolk in de branding.

En nog steeds geen spoor van Sjemonow.

Te zeven uur tien schiet een vuurpijl smekend omhoog van de ‘Furie’, drie minuten later een van de ‘Bevers’. Zij herhalen die pijlen om het kwartier, maar de nacht komt zonder antwoord, donker, woest en leeg. Te negen uur dertig wordt zes mijl teruggang bij de log gemeten: de ‘Bevers’ trekt niet meer. Het is uit. Bootsman Janus krijgt order de sloepen klaar te maken; wanneer zij zo dicht onder de kust gedreven zijn, dat er geen redden meer aan is, moeten de mensen van het dok worden afge-

haald. Het is een zelfmoord, met deze zee; maar de sloepen worden klaargemaakt, samen uit, samen thuis. Te tien uur vijftien flakkert een blauwvuur, zwak en angstig, in de kolkende duisternis, - sein van het dok: ‘haal ons af’.

En nog steeds geen spoor van Sjemonow.

De mannen worden naar de sloepen gefloten; de tros wordt voor slippen klaargemaakt; in de stuurhut slaat Riekie haar armen om de hals van haar Jan Wandelaar en kust hem, voor hij de brug opgaat, - de grootse dapperheid van die omhelzing zal de geschiedenis nooit beschrijven.

Vóór het bevel wordt gegeven om de slipper los te slaan, en daarmee het levenswerk van een overmoedig man uit te leveren aan de vernietigende branding, laat hij nog één vuurpijl afsteken. Zij mislukt, een tanig, fladderend schijnseltje, dat krachteloos omlaagscheert en geblust wordt in de golven, een aangeschoten vogel. Maar dan, goddoeme boroer!, zal die ouwe Sjemonow 's laten zien hoè een zeeman een vuurpijl de ruimte geeft: een knots van licht schiet buitelend de hemel in en slaat de nacht te barsten, twee streken voorlijker dan dwars. En dan nog één, en nog één; op die ‘kapitein van der Gast’ vieren ze kermis!

Bout, uitgeput en zwart van olie, grijpt zich zwabberend vast aan de spreekbuis, wanneer het fluitje gaat. Hij luistert met een gezicht, waarover een grijns daagt als een tropische zonsopgang, dan schopt hij den slapenden Coba van de kist, rukt het deurtje naar de stookplaat open, brult: ‘zet 'm op, jonges! Die ouwe rot-Rus is 'r!’ en dan geeft hij, - die secure, onkreukbaar fatsoenlijke man, - Coba order om hem een gatje te geven en knijpt eigenhandig de veiligheidskleppen.

Aan de spreekbuis bungelt het fluitje; soms spuit zij water.

***

De ‘van der Gast’ is de beste sleepboot van het heelal, maar wanneer kapitein Sjemonow niet op haar rug gezeten had met zijn sporen in haar flanken, zou ze het loodje gelegd hebben. Zij komt als een spookschip aangesteigerd uit de nacht, dwars op de golven; zij zwiert rakelings voor de boeg van de ‘Furie’ voorbij, zwaait voor de ‘Bevers’ en geeft den verslagen Maartens haar trossen. Het is in een vloek en een zucht verteld; maar het grapje kost Sjemonow vier doden. Vier doden méér op de reeds overbevolkte schaal van de baskuul, waartegen hij, bij het Jongste Gericht, het gewicht van zijn eenzame dikke lijf zal moeten inzetten; - dat de acht en twintig, die hij die nacht het

leven redde, bij hèm zullen plaatsnemen, blijft de laatste hoop op eeuwige rust voor Gods grootsten zeeman.

Sta dààr nu maar 's zonder tranen in je ogen naar te kijken, wanneer je, met al je praatjes, zó op het nippertje uit de brand gehaald wordt door den man, bij wien je, tien jaar geleden, in de kakstoel zat; the unrivalled captain Wandelaar staat gewoon te snotteren, wanneer na een uur van martelende spanning eindelijk twee vuurpijlen de hel uit slieren, die de verlossende boodschap ‘HEB VAST’ met vlammen in de hemel schrijven. Riekie zegt: ‘Jezis Kristes....!’, en die lastering wordt haar vergeven, want zij komt uit een eerbiedig gemoed.

De glorie van wat kapitein Sjemonow, die gruwelijke nacht en die woeste morgen, op zijn eentje bescharrelde in de grondzeeën van de Zuid-amerikaanse kust, is niet af te doen met een standbeeld, een grafkrans of een bundeltje gedichten; die kan alleen recht wedervaren in een zondvloed van borrels, die de scheepsraad dan ook schenkt, wanneer, twee dagen later, de golven weer voor een sloep begaanbaar zijn. Sjemonow heeft een pleister op het voorhoofd, alsof een reus met een ijzeren klauw hem daar een kruisje had gegeven; maar verder is hij ongedeerd, al zegt Paarlberg later dat die man lek moet zijn, zoveel drank heeft hij door zijn keelgat gegoten.

Het was, alles bij elkaar, toch nog een gezegend akkevietje; want van het dok wordt niet één runner vermist, al zijn de manschapsverblijven als lucifersdoosjes van dek gespoeld en hangen de onderbroeken in de ankers. Alle acht en twintig zijn ze present, beteuterd en gekneusd, maar levend en dankbaar.

‘Jaja,’ zegt bootsman Janus. ‘Op zo'n dok zit je toch maar veilig.’ En dat zeggen de kranten ook, als ze ervan horen. Het valt toch te begrijpen, dat er een spreekwoord is: ‘liegen alsof het gedrukt staat’; want niet ieder zoogdier heeft zwemblazen in zijn lijf, en niet ieder droogdok kapitein Sjemonow bij de hand, als een heks op een bezemsteel, om de levensgeesten weer op te wekken, als God de Mond al vol heeft om het lichtje uit te blazen. Zo zie je maar weer: er zijn heel wat dingen tussen hemel en aarde, waar de wereld geen weet van heeft; hoesha, boroer! zegt kapitein Sjemonow, wai gaan een schpelletje miezemauzen!

En Jan is zo moe niet, of hij moet er aan geloven. Zij spelen zes uur aan één stuk, terwijl buiten, onder een gloeiende avondhemel, het ontredderde dok langzaam herrijst uit een koperen zee. Sjemonow speelt schaamteloos vals en Jan verliest, maar hij

laat zich dankbaar bedotten en Riekie bakt koekjes in de vleespot, omdat de braadpannen van kok Blekemolen de ruimte hebben gekozen. Er zijn van die mensen, die nooit kunnen slapen; maar terwijl ze zit te wachten op het goudbruine korstje, branden de koekjes toch maar aan. Jan draagt haar in zijn armen naar kooi, zonder dat ze wakker wordt, en de kok gooit de zwarte krummels over de muur met een gezicht, waarop de gebeurtenissen geen andere uitdrukking hebben weten te stempelen dan die ene, grote, aangename verbazing: ‘ik leef nog!’

***

De marconist leeft ook nog, dat is een teleurstelling, en Frits ook, dat is een verrassing. De man wordt door een verbitterden kapitein Wandelaar opgesloten in zijn radio-hut; de aap wordt door een opgetogen O-jeetje scheepsbeschuit gevoerd, in melk geweekt, temidden van een moederlijk-bezorgde horde ongeschoren boeven.

De marconist zegt: ‘ik wil er uit! ik ben geen beest! ik ben een zieke! òpen die deur!’ en krijgt geen antwoord; Frits zegt, met een diepe zucht van behaaglijkheid: ‘huzz...!’ en krijgt een applaus. Riekie zegt: ‘laat die man toch los, Jan; hij kan hier ommers tòch niet weg?’ kapitein Wandelaar zegt: ‘die man is onder arrest, wegens onkunde, insubordinatie en sabotage; kom op met je thee.’

Wanneer de ‘Bevers’ naar Rio Grande is geweest om te bunkeren, het dok is leeggeslagen, de trossen weer op orde zijn gebracht, en het convooi verder vaart voor het laatste traject van de reis, gilt de marconist op een avond in zijn hut. Hij bonst met de vuisten op de deur, schopt er tegen en maakt zo'n kabaal, dat Jan naar hem toegaat. Hij zegt: ‘hou je bedaard, man; je maakt 't voor jezelf alleen maar erger,’ maar de marconist roept, schor en onzichtbaar: ‘laat me d'r uit! d'r uit! ik stik hier!’ En wanneer hij stappen hoort weggaan van zijn deur, gilt hij: ‘nou kan 't me niet meer verdommen! hoor je?! nou kan niks me meer verdommen! nou zijn de gevolgen voor joù!’

Als Jan terugkomt op de brug is het stil geworden op het sloependek; Frits zit zich te krabben op de kap van de stuurhut en Riekie staat over de reling geleund vooruit te kijken, waar de zon op het water blinkt. Zij zegt: ‘je doet verkeerd, Jan, geloof me nou; die man is werkelijk ziek’; maar voor hij antwoord heeft kunnen geven knalt ergens een schot. Zij staan ineens recht, allebei, kijken verschrikt om zich heen en dan naar elkan-

der; Riekie zegt: ‘dat was....’; dan weer een schot, Frits tuimelt stuiptrekkend van de stuurhut af, met een plof voor hun voeten. Jan wil naar de brugtrap gaan, maar daar komt de marconist omhooggestoven, verwilderd en akelig wit, een revolver in de vuist. Hij gilt: ‘ja! ja! daar ben ik! nou ga jij....’ Dan springt Riekie.

Zij springt, ineens, de volle drie meter van de reling naar de trap, en als de revolver blaft blijft zij dood in haar sprong. Zij slaat voorover, met een smak, in de bakboordshoek van de brug. Daar ligt ze zó klein en zo geknakt, dat Bout haar niet eens dadelijk ziet, wanneer hij hijgend omhoogkomt. De marconist staat doodsbleek te kijken, de revolver nog in de hand; als hij door de mannen naar zijn hut gesleept wordt stamelt hij: ‘dat heb ik niet gewild.... God, nee, dat niet....’ Hij laat zich zonder verweer opsluiten; de bootsman zet een keg van de sloep klem tegen zijn deur, want het slot is stukgeschoten.

Niemand mag aan haar raken; Jan draagt haar zelf naar de hut. Daar legt hij haar voorzichtig op de kooi, die zij nog die middag zo keurig heeft opgemaakt met zijn nachthemd opgevouwen op het kussen. Hij maakt haar kleren los, zoekt naar de wond, - die is moeilijk te vinden, zo klein; een donker vlekje tussen haar borstjes.

Als Bout behoedzaam binnenkomt, staat hij naar haar te kijken, de zuidwester in de hand. Zij ligt daar heel vredig, heel stil, - anders dan die eerste nacht. Toen was er iets verdrietigs om haar mond, verbetenheid, alsof ze woedend was geweest op die zee en zich met een smalende glimlach onder water had laten slepen; nu is zij anders. Vredig, stil, en op een vreemde manier gelukkig; bijna een triomf.

Bout zegt: ‘kom, schipper....’, en dan gaat hij naar boven, naar de brug, om de vlag te laten strijken. Buiten staan de mannen zwijgend bij de deur; als hij voorbijgaat nemen zij de petten af.

Op het water blinkt nog steeds de zon.

***

Drie dagen later wordt zij begraven; een onaanzienlijk bundeltje van zeildoek op de reling. De sleep ligt gestopt, van de schepen en het dok waait de vlag halfstok. De mannen staan in een halve kring met de hoofden bloot; hij spreekt zelf het gebed. ‘Onze Vader, die in de Hemelen zijt, geheiligd zij Uw Naam....’, rustig en duidelijk, in een grote stilte. Pas wanneer hij het laatste

commando geeft: ‘één, - twee, - drie, in Godsnaam....!’, breekt zijn stem. Dan tillen Bout en bootsman Janus het luik openzij schuift er af, met een schurend geluid; een korte plons in de diepte en het is voorbij.

Hij gaat niet meer naar de reling, om te kijken; hij gaat zonder omweg naar de brug, door een dubbele haag van grienende kerels; en laat zelf de stoomfluit loeien voor het begin van de nieuwe trek. Hij staat recht op de brug, uitkijkend over zee met de handen op de rug, tot Paarlberg hem komt aflossen, omdat zijn wacht voorbij is.

Dan gaat hij omlaag; Bout leent hem zijn hut.

***

Op de avond van de acht en zeventigste dag, terwijl zij liggen te wachten op den loods, die hen in Port Stanley brengen zal, maakt de marconist een eind aan zijn leven. Hij hangt zich op aan het koord van zijn kamermantel; niemand heeft er iets van gemerkt. Wanneer de politie komt, om hem te arresteren, vinden zij hem, hangend aan de zoldering, met een dikke tong uitgestoken tussen paarse lippen. Hij wordt losgesneden, op een baar en onder een laken gelegd; dan dragen mannen van het ziekenhuis hem de loopplank af en schuiven hem in een automobiel, als een brood in een oven.

Wanneer het portier dichtklapt en de automobiel wegrijdt over de kade, is daarmee het drama gesloten. Een klein melodrama van de zee, dat bijna niet wordt genoemd en dadelijk vergeten; want wat zijn de dood van een aap, een vrouw en een naamlozen man, vergeleken bij de triomf van kapitein Jan Wandelaars reis om de wereld in tachtig dagen?

Maar wanneer, jaren later, kapitein Jan Wandelaar op zal staan, om de redenaars aan te horen, die hem bij feestdiners, na de behouden aankomst van nieuwe convooien, den Vader van Hollands Glorie noemen, dan zal hij het hoofd buigen of hij dat niet horen wil.

Want in de Golf van St. Jorge, klein en verloren op de bodem van de Atlantische Oceaan, rust de Moeder van Hollands Glorie; en wie kan haar vergeten?

Hoofdstuk XXVI

En dan, wanneer hij met zijn vloot na die roemruchte reis in het moederland is weergekeerd, doet hij het ongelooflijke. Iedereen, zelfs Bout, die hem toch het beste kende van alle mensen, voorzag iets verschrikkelijks; de reis lang heeft hij zwijgend gegeten en zwijgend op de brug gestaan, daar moest iets broeien.

Maar als de kleine vloot de armen van IJmuidens pieren is binnengegaan, de schepen gemeerd liggen aan de kade, de huldiging verdragen en de afmonstering voltrokken is, belt hij het woonhuis op van den ouden Kwel. Een huisknecht antwoordt, zegt dat alleen mijnheer Nol te spreken is; wanneer die komt vraagt kapitein Wandelaar of hij, die avond, een bezoek kan brengen dat belangrijk is; maar hij wil alleen spreken met den ouden Kwel, anders heeft het geen zin. Nol legt de hoorn neer, en als hij haar, na een tijd van stilte, weer opneemt, is het om te zeggen dat het in orde is.

Niemand weet ervan; Bout niet, Maartens niet, Sjemonow niet, geen mens. Hij gaat als een samenzweerder naar dat huis, geeft er zijn pet af aan de knecht, die zwijgend de deur voor hem heeft geopend naar een sombere vestibule, dan wordt hij in een kamer gelaten met een luchter aan de zoldering en een open haard, waar hout in brandt. Hij staat voor die haard, met de handen op de rug, wanneer er deuren openrollen en een stem zegt: ‘hier ben ik, kapitein.’

Als hij zich omdraait ziet hij den ouden Kwel, voor het eerst van zijn leven. Een kleine, zachtmoedige grijsaard, met vriendelijke ogen; het valt bijna niet te begrijpen, dat dit nu de man is, die aan zoveel weerloze zeelui zoveel kwaad heeft gedaan.

Voor het eerst van zijn leven staat hij tegenover den man, die hij heeft willen vermoorden na Nellies dood, en die hij de hand geeft nu ook Riekie er niet meer is. Het zou een ogenblik moeten zijn van de diepste vernedering, ondenkbaar voor een man van eer, die eens een eed heeft gezworen op de marteldood van

loeder Kwel, en die zijn leven lang gewacht heeft op de kans voor een vergelding. Maar in de nachten, dat hij met open ogen in het donker lag te wachten op de vuist Gods, om hem te verlossen uit dit leven, waarin nu het laatste licht was gedoofd, heeft hij een hand gevoeld op zijn schouder en een vinger gezien, die hem wees wat hij doen moest. Nu staat hij ongebroken voor die haard; een man, die meer verdriet heeft dan een mensenkind dacht te kunnen dragen, maar ook een zekerheid, die sterker is, - gekomen uit het niets, als het pluisje van een paardebloem, dat hij eens op de brug vond, in volle zee.

Hij zegt: ‘niemand weet dat ik hier ben, en wat wij met elkander bespreken blijft tussen ons. Ik wil geen woord besteden aan wat er gebeurd is, dat weet u net zo goed als ik, misschien beter. Ik wil me bepalen tot de toestand van 't ogenblik, en dan staan we nu tegenover elkander als vijanden, waarvan ik de sterkste ben. Ziet u dat in?’

De oude man kijkt hem aan. Niet verwonderd, niet verontrust; hij kijkt hem alleen maar aan. ‘Gaat u verder,’ zegt hij.

‘Ik heb,’ zegt Jan Wandelaar, ‘materiaal voor een proces tegen u en uw maatschappij, dat een schandaal zou betekenen wanneer het voor de rechter kwam. Ik heb het vertrouwen van iedere levende ziel, die op een hollandse sleepboot de zee bevaart, en van iedere werkgever, die iets voor de zeesleepvaart aan te besteden heeft. Ik heb, op dit ogenblik, de keus uit zestien transporten, waar ik voor zou kunnen vragen wat ik wilde, wanneer ik er de boten voor had. En die boten kan ik krijgen, morgen aan de dag, wanneer ik mijn vennootschap openmaak en aandelen te koop geef op de beurs. Ik zou daarmee de maatschappij Kwel en van Munster de nek kunnen breken, in een paar jaar tijds.’

Wanneer hij zwijgt, vraagt de oude Kwel: ‘nu...? En wat is de bedoeling van.... dit alles?’

Dan zegt hij: ‘God weet, dat ik m'n leven lang gewacht heb op de kans, om u in de grond te stampen, zó diep en zó hard, dat geen hond u ooit weer terug zou kunnen vinden. Maar nu ik zover ben, dat ik het zou kunnen doen, zie ik er de zin niet meer van. Wanneer wij elkander in de haren vliegen, trekt de buitenlandse concurrentie aan 't langste eind; de Hamburgse “Bugsier” begint al op 't diepe water, in Engeland worden ze levendig op de lange trip. Wanneer wij in Holland de zaak in hand willen houden, moeten we stations stichten op New Foundland, in Bretagne, op Ierland, en daar boten in

bergingsdienst leggen, die de vaart over de noord-atlantic van assistentie kunnen voorzien. We moeten ons materiaal vernieuwen, onze mensen beter opleiden, de toestanden veranderen. Daar komt niks van, als wij onder elkaar moord en doodslag gaan doen. Is u dat met me eens?'

De oude Kwel glimlacht nu niet meer; hij kijkt voor het eerst naar hem als iemand die luistert. 'U wilt een fusie?' vraagt hij.

Voor Jan Wandelaar antwoordt strekt hij de hals, alsof hem daar iets pijn doet. Hij kijkt niet naar den ander, als hij spreekt. Hij heeft de handen op de rug en kijkt naar de luchter, een kleine zwerm van sterren, stil en roerloos boven al dat gedoe op de begane grond. Hij zegt: 'niet eens een fusie. Ik wil varen voor Kwel en van Munster, als kapitein. Maar op twee voorwaarden: de eisen van de Bond over voeding, lonen en pensioensregeling moeten ingewilligd worden, en u moet aftreden als directeur.'

Het blijft stil, daarna; zo lang, dat het tikken van een klok in de gang hoorbaar wordt in de stilte.

En dan zegt de oude Kwel, met een glimlach: 'Zoals u wilt, kapitein Wandelaar. U wint.'

***

Wanneer het bericht bekend wordt, dat kapitein Jan Wandelaar met zijn schepen is overgegaan naar de firma Kwel, als commodore van de vloot, nadat hij alle eisen van de Bond en het aftreden van den ouden tyran had afgedwongen, en dat hij nu het commando op zich zal nemen van een nieuwe dokreis naar Singapore, is de man, die al deze opschudding op zijn geweten heeft, niet te vinden voor de pers. Niemand weet zijn adres, zijn schoonmoeder niet, de oude Kiers niet, zijn kapiteins en zijn kameraden niet; niemand. Zelfs de directie van Kwel & van Munster weet het niet; het enige, wat zij zeggen kunnen, is: dat de 'Furie', die het convooi weer zal leiden als vlaggeschip, uit zal varen onder bevel van kapitein de Meeuw en dat de commandant eerst onderweg aan boord zal komen.

Hij woont, onvindbaar, in een hotelletje aan de Bretonse kust; een grote, stille man, die iedere dag gaat wandelen langs het strand, een strooien hoed op het achterhoofd en met blote voeten in de uitlopers van de branding, die sissend verglijden over het zand. Hij blijft van zonsopgang tot zonsondergang weg, neemt brood mee in een zakje en een stok voor de wandeling; een enkele krabbenvisser ziet hem wel eens zitten, hoog op de rotsen met de hand boven de ogen, turend over zee, of in de schaduw

van een struik, met de veldfles aan de mond. Hij wandelt zich daar, drie weken lang, het heimwee uit het lijf. Hij zwemt en slaapt en plast met de benen door het koude water; hij keert in de donkere gloed van de avond weerom, met een kop van koper en ogen als maanstenen.

De zeelui van het dorp, met wie hij wel eens een praatje maakt, als de lamp is opgegaan en zij met een knak in de rug op de tapkast leunen in de gelagkamer, noemen hem Yann; als hij weggaat drinken ze een rondje op zijn gezondheid.

Hij gaat weg als een pelgrim, met zijn bullenzak aan een stok over de schouder en de hoed in de hand; wanneer hij Brest komt binnengelopen en in een matrozenlogement aan de haven zijn intrek neemt, moet hij eerst betalen, voor hij naar boven mag, zo stoffig en ongeschoren ziet hij er uit. Drie dagen woont hij daar, ce mâtelot hollandais; dan gaat een machtig convooi op de rede ten anker. Zes sleepboten, die een dok vervaren van de Tyne naar Singapore.

Hij gaat met een sloep van de ‘Furie’ aan boord, en pas als op alle schepen de blauwe Peter wordt gehesen, weten de gasten van ‘Hôtel de l'Océan’ dat zij met l'illustre capitaine Vandellarr aan één tafel hebben gezeten, en gevloekt toen hij het zout niet gauw genoeg doorgaf.

Zij turen het convooi na, een kantig silhouet op de fonkelende zee, tot het is opgelost in de damp van de einder.

Coba zegt: ‘hij is herrezen. God zij geprezen.’

Bout zegt: ‘hou op met die gelovigheid, want daar heb ik een hekel an, ook als 't rijmt.’

Kok Blekemolen zegt: ‘ik heb vàrse peertjes, kaptein; is dat goed voor morgenochend?’

Jan Wandelaar zegt: ‘best, kok; ga jij je gang maar, jongen.’

Hij staat, zoals hij altijd gestaan heeft en altijd staan zal, tot het eind van dit leven: op de brug, de handen op de rug, de benen gespreid voor de slingering.

Varen, varen, God!, laat me varen; want onbereikbaar is het ware noorden van het verlangen, en achter de einder wenkt altijd het geluk.

Torn-toe

Heel wat schippers zijn beroemd,
Een paar hebben zelfs een lintje;
Dàt is nog 's rijkdom, wat je noemt!
Geef mij maar een vrouw en een kindje.

Runnersrijmpje

Zonder kapitein Moerman van den Helder was dit boek nooit geschreven; dus vóór te zeggen: 'wat heeft die jongen dat aardig gedaan!': denk aan hèm. Veel van zijn eigen avonturen zijn in de geschiedenis van Jan Wandelaar verwerkt, hij heeft mijn eerste wankele schreden op de lange trip geleid; - wanneer iemand recht heeft op een lauwertje, is hij het.

Maar omdat hij al meer lintjes heeft, dan zijn geklede jas onderdak verschaffen kan, zal ik er niet nog eentje bijspelden, door dit boek aan hem op te dragen. Dàt doen we aan zijn kinderen, en aan de mijne, - aan al de sleperskinderen van Holland.

Aan de Corries, de Hennies, de Jantjes en de Nolletjes, die maar zo weinig van hun vaders te zien krijgen, omdat die altijd op de lange deining slingeren, ergens, aan de andere kant van de kloot. Er zijn nu heel wat van die kinders, die niet eens weten of de man, die altijd kadootjes meebracht en zulke harde wangen had om te zoenen, nog leeft en waar hij uithangt op de wereld; - hou je taai, jongens! Wat er ook gebeurt en wat de buurvrouw ook mag kletsen: vader komt weerom; is 't vannacht niet, dan is 't morgen. Hij komt weerom, al zou hij moeten zwemmen; - want zonder jullie heeft ons leven toch geen stevigte meer. Jullie zijn de vaste sterren van ons nachtbestek; wanneer wij, soms, een kwade slinger gemaakt hebben en een ogenblik 't besef van onder en boven verloren, dan komen jullie blonde koppetjes als eerste bakens uit de mist, en 't kan zo raar niet lopen, of een kruispeiling op jullie brengt ons de ware koers weerom, en de duivel krijgt de schuld van de misstap.

Daarom: wees 't wààrd, beste jongens; leer vlijtig, denk om je goeie kleren, wordt niet ineens moe als je moeder moet helpen met de vaat, laat de pruimen van den dominé hangen, pest de poes niet en krijg geen mazelen; - en wanneer 's avonds, als de etensboel aan kant is en de lamp is opgedaan, je gevraagd wordt effetjes iets mee te schrijven aan vader, pak dan zonder tegenstribbelen de penhouder beet en laat gedwee je knuistje leiden door moeders hand, als je onder aan de brief mag krassen:

'*de groete, vader, van*
HOLLANDS GLORIE!'

Schoorl, 'Lands End'
Dec. 1938 - Aug. 1940.